

Къуекъо Налбий

Къуекъо Налбий

**ЗЭХЭУГЪОЕГЪЭ ТХЫГЪЭУ
ТОМИЙ ХЪУРЭ ТХЫЛЬХЭР**

Мыекъяупэ
Адыгэ Республикэм итхыль тедзапІ
2012

Къуекъо Налбий

ЯХЭНЭРЭ ТОМ

Усэхэр, поэмэхэр

Мыекъяупэ
Адыгэ Республикэм итхыль тедзапІ
2012

УДК 821.352.3-1
ББК 84 (2Рос=Ады) 6-5
Къу 15

Тхылъ кышъом тет сурэтыр зышыгъэр Адыгэ
Республикэм изаслуженнэ художникэу **Бырсыр А. М.**

Къу 15 **Куёк Н. Ю.**

Собрание сочинений в восьми томах. На русском и адыгском языках. Том VI. Предисловие Н. Хуажевой. — Майкоп: Адыг. респ. кн. изд-во, 2012. — 704 с. Адыг.

Яхэнэрэ томым Къуекъо Налбий иусэхэмрэ ипоэмэхэмрэ дэхьагъэх.

ISBN 978-5-7608-0667-3
ISBN 978-5-7608-0720-5

©Адыгэ Республикэм итхылъ тедзапI, 2012

«Тыгъэм ыуIэрэр мэхъу усакло»

Я 20-рэ лIэшIэгъум Адыгэ Уашъом зы Жъогъо ин кышцынэ-фыгъэмэ, ар Къуекъо Налбий — усакло, тхакло, драматург, гупшысэкло ин. Налбий илъэс 70-рэ имыкъуп кыгъэшIагъэр. А охътэ клэклым адыгэ культурэм илахъэу хилъхьагъэр бэдэд. Къуекъо Налбий гъэзетэу «Адыгэ макъэм» шышъхьэIум и 16-м 2007-рэ илъэ-сым КIэрэщэ Тембот ехьылIэгъэ тхыгъэу кыыригъэхьагъэм кышци-логъэ гупшысэр ежми фэгъэхьыгъэ шыпкь: «Тембот лъэпкъым итамыгъэу сэлъытэ». КIэрэщэ Тембот я 20-рэ лIэшIэгъум иапэрэ клэлъэныкыо адыгэмэ ятамыгъагъэмэ, Къуекъо Налбий ятIонэрэ клэлъэныкыом непэ кынынэсыжъэу итамыгъагъ. Илъэс шъэныкыо фэдиз адыгэмэ алэжыгъэ гупшысэр, зэхашIэр, шыпкыагъэр, гукIэ-гъур, шIэжыыр анахъ кыызхэжыукIыгъэр Къуекъо Налбий игъэхьа-гъэхэр ары.

Пэублэм тыкызтегушыIэщтыр усэхэр, поэмэхэр ары. Поэзи-ер эклэми агу лъыIэсырэп. Ар кыызхэкIыри гурылогъуаеп. Хэти поэзием гулътэ зыфишIэрэр ежъ зыгорэкIэ кызынэскIэ: зы та-кыкь горэм игупшысэхэмкIэ, ыгу ихьыкIрэмкIэ, идунэе хэплъакIэ-кIэ, гүфэбагъэм икъежъапIэм гум инурэхэмкIэ усэмэ залъыIабэкIэ ары.

Цыфым игъашIэ бэ щызэблэкIэрэр — кыни, гушIуагъуи, гу-хэкIи — пстэуми зыгорэ ащ къахехы, ежми ахелъхьэ. Джа гъогу кIыхьэ кыным цыфым ыгукIи ышъхьэкIи зэхышIагъэу ыгу кыи-регъэнэфыкIы, анахъ къушъхьэ лъагъэу чIышъхьэм тетым дешае, ду-наишхом хегъэплъыхьэ, кIуачIэу, цыфыгъэ нэхъоигъэу поэтым хэ-лтым еумэхьы. Джащ фэдэу сиыбжыкIэгъум Къуекъо Налбий ипоэзи кызэлусхыгъагъ. ЗэкIэ тхыгъэу усаклом иIэр кызгуры-Iуагъэ сIомэ, хэукъоныгъэ хъушт, сыда пIомэ гулъыхьэ, гумыпсэ-фыгъэ, гумэкIыгъэ охътабэмэ арытэу гупшысэ зэфэшъхьафхэр кызэпэшIуекIозэ поэтыр мзусэ — ащ кыкIэкIырэр ыгу пычыгъэу, фэгумэкIызэ тхылъеджэм усэр ыпашъхьэ релъхьэ. Ау а гум инурэ-хэу, акъылым илъэгәпIэхэу, щыIэныгъэ гъогу кыинэу усактор зыте-тым кыыхыхыгъэ зэфэхьысыжъхэр тхылъеджэм пкырымыхьэу зэ-хымыфмэ, поэтым икыин етIани кыин хэхьэ.

Къуекъо Налбий иусэхэр хэгъэгум, къуаджэу кызыщыхугъэм, тыкъэзыуцухьэрэ дунаим, лэжъаклом, шлульэгъум, цыфыр зыфышылэм, тиадыгэ лъэпкъ кырыкгуагъэм фэгъэхьыгъэх. ТишылакIэ гукъэбзэныгъэ лъапсэу илэхэр кыыхигъэщыным, лъэпкъым лIэшлэгъу пчъагъэм кызэпичыгъэм, хыишъэу илэм куоу хэлплъыханыр, цыфым, уахътэм, чыгум непэ «атехыкIрэр» философскэ еклллакIэкIэ ыгъэунэфыным пылтыгъ поэтыр. Образ гъэшлэгъонхэр, гум хакIэхэу, IупкIэу шъхъэм кыинэжъхэу зы гушыIэки, усэ псаукIи кытыныр икIэсагъ. Джащ фэдэх усэхэу: «Сэ непэ сытыгъ», «Чыгур сыгу кыщекIокIы», «ЫгукIэ кIэлъэшъоу е нэшъоу», «Поэтым ипкIыхъ», «Ошъогур сыгу кыщекъ», «Сшъхъэ бзыоу ибыбыкIыгъэм...», «Непэ сиякыыл сэшхо ихыгъ...».

Поэтыр поэты зышлэу, фэдэ пчъагъэхэм къахэзыгъэщрэр дунаим, шылакIэм, хьурэ-шIэрэм еплъыкIэ унаеу афыриIэр ары, зыми хэмыкIокIэнэу гупшысэклэ-къэгъэлыгъокIэ амалхэу Iэлъэлхэр ары. Мыщ фэдэ сатырэхэм ар къагъэнафэ:

Мафэ къэс
Тыгъэ мэхъу тащыщ,
Мафэ къэс
Ыпсэ еты тащыщ.
Джары кызэрежъэрэр огур,
Джары кызэрежъэрэр чыгур...

Чышъхъэм лъэхъанэ пстэухэми емрэ шлумрэ шызэбэных, ахэр зэготхэу, зэхэгъэщагъэу кыппэуцушт, уаушэтышт. Налбий итхыгъэхэми джауштэу кытфызэхафы, кытагъашIэ, ау мыр е, мыр шлуылоу зэкIэрычыгъэхэу тапашъхъэ кыыригъэуцохэрэп. ШIур, зафэр кыинмэ къапкырыкIыни къэнэфэным пае, тащыщ пчъагъэмэ тыгъэм фэдэу агухэр нэфэу, къабзэу, шъхъас зыфамышIэу, агуи, акIуачIи, мэшуагъэу акIэлъи, зэкIэри а шлум икыдэхын тырагъэ-кIуадэ; мымакIэуи кыыхэкIы ащ апсэ фагъэтIылын фаеуи хъоу. Ащ фэдэ цыфхэр ары нахыбэр зыгъэпсэурэр, чыгур зыIэтыхэрэр ыкIи ер сыдигъуи зыгъэунэфыхэрэр.

Метафорым, ассоциативнэ гупшысакIэм Къуекъо Налбий лъэшэу афэцгъагъ. Зэхэсхыщтыгъэ, ащ кыиIэкIэкIыгъэ усэхэм тхыльеджэхэр, критикхэр атегушыIэхэ зыхъукIэ, образэу кытыхэрэр «зэкIоцIылыщэхэу», «зэкIоцIыушгъэфэгъащэхэу» зылохэрэр. Ащ фэдэ чышIэхэри Къуекъо Налбий итворчествэ кыыхэфэ. Ау, зэрэнафэу, усакIо эпэчъ ежъ ишыIэныгъэ, сэнаушыгъэу ылэ кыыригъэхъагъэм, игупшысакIэ кыыхэкIыгъэу, кыпкырыкIыгъэу дунаеу къэзыуцухьэрэр ипоэзие кызэрэщигъэлыгъонымкIэ шIыкIэр, шъуашэр кыыхегъэщы. НахыбэмкIэ Къуекъом поэтичeskэ симво-

лыр, метафоры, аллитерациер ыгъэфедэхэзэ, фэкъулаеу кызыфигъэlorышIэхэзэ Iофыгъоу кыиIэтхэрэр, игупшысэхэр кызэрэ-риIотыкIышъуштыгъэр усакIом ипоэзие нэмыкIмэ ахэзымгъэ-кIуакIэрэ нэшэнэ шъхъалэу хъугъэ.

ШылакIэр ыпэкIэ лъэкIотэ зэпыт, кызэтеуцорэп, поэзиери ащ фэд, 1930—1950-рэ илъэхэм нахыбэмкIэ усэр «зэлухыгъэу», зэкIэ «кыыупкIэпкIэу» зэрэщытыгъэ зэманыр икIыгъ. ШъошакIэхэр, шIыкIэ зэмлIэужыгъохэр, кытэкIуштэп тIоу тымыштэщтыгъэ Iаджи, Хрущевым иуахътэ («оттепель» зыфатIорэм) кыдэтэджыгъэх. Я 20-рэ лIэшлэгъум иятIонэрэ кIэлъэныкъом цыфхэм ящыIэкIэ-псэукIи, ежъхэри инэу зэхъокIыгъэ мэхъух. Цыфым ишыIакIэ псынэ куум фэд, чъагъоуи, къещхмэ ушIоркъэуи, псыр кыиумэ псынэлум кыинэсэуи, псыр зэкIэкIожымэ чыжъэу еохыжъэуи бэрэ кыыхэкIы. Ащ фэдэу шыIэныгъэм кыдэкIорэ поэзиери кызэ-рыкIоп, псынIагъоп, гурылогъошIоп. Псынэм изытеплъэ закъо игугъу къэпшIымэ, зэрэмышыпкъэщтым фэд шылакIэм «кыыхэ-шыпыкIыгъэ» гупшысэ къодыхэмкIэ поэзиер псэунэу хъумэ.

Къуекъо Налбий ытхыгъэхэр кыыхиутэу зыригъэжъагъэр 1965-рэ илъэсыр ары. Охътэ хыльгъэм, кыиным, цыфым ишыIэныгъэ уасэ зыщыфамышIыщтыгъэм кыдэхъугъ, кыдэтэджыгъ символыр, метафоры кызэбэкIрэ Налбий ипоэтичeskэ гупшысакIэ — ар зы лъэныкъу. ЯтIонэрэмкIэ, «застойм» иуахътэхэр зымыштэчышъугъэ, зэпыкIыгъэ, шIоу хэлъыр зышIокIодыгъэ, зиталант зымылэжъы-шъугъэу, зыIэкIэкIодагъэу е икъоу кызэIузымыхышъугъэри пчъагъэ хъушт. НэмыкIэу укъекIуалэми, литературэм хэмызэу, цыфыр ащ фэлэжъагъэми, «ышъхъагъэклэ» кыкIрэ, къалорэ къо-дыем ыпшъэ кIонкIэ шыщынэхэу, охътабэрэ къафадэрэ гъунапкъэу «къафагъэунэфыгъэм» шъхъарымыкIышъухэу тыхэгъэгу итхакIохэу бэ лэжъагъэхэр.

ЯщэнэрэмкIэ, зишыIэныгъэ хыльгъэ зыфашIыгъэу е игъонэмысэу тхэкIыжыгъэу талант зыхэлъыгъэхэри тиIагъэх. Ау игъогу за-фэу, шыпкъэм фэбэнагъэу, зишIошъхъуныгъэхэм афэшъыпкъэгъэ тхакIохэри макIэп. Къуекъо Налбий ежъ ишыIакIэ, зэхишIэрэм, ылъэ-гъурэм кыпкырыкIыгъэ гупшысэхэр кыыриIотыкIызэ, поэзиер кыыхэжъагъэу хъугъэ. Поэтым а илъэс кыинхэм ыгу «дэгуйи, нэшъуи» зишIыгъэп, цыфым, лъэпкъым къяхъулIэрэм, къащышIырэм ыл афэузызэ, афэусэзэ игъэшIэ гъогу кырыкIуагъ.

БлэкIыгъэм ыкIи непэрэ шыIэкIэ зэхэухытагъэм, кыиным, гушIуагъом кыдэхъугъэх Къуекъом иобраз «зэкIоцIылыгъэр», ахэмэ янахыбэр тхыльеджэм зэхифын, ягупшысэна фаеу мэхъу. Тэ тызэрэплъырэмкIэ, ащ фэдэ усэхэм уаджэныр гум нахъ къештэ, ахэмэ уигулыгъэ нахъ агъэчаны, нахъ чыжъэу зырагъэлэты, шыIэныгъэр

зэпыпчын шьоф мыпсынклагъоу зэрэщытыр нахь пшлэшъ къа-
гъэхъу.

Быбрэм, къэнэфрэм,
Лыхъужьым, усэм —
Хэти чым пклантлэ
Зэ шиушэтыгъ.
Джащ пае тэнэфы,
Тыльэш, тэгупшысэ,
Бзыуми тыфэдэу,
Тами дгъотыгъ...

Поэтым иусэ кыхэпчэу сатырэ заулэ къэбгъэлъэгъоныр кьи-
ны мэхъу. Зэрэщытэу уеджэн, сатырэмэ азыфагу къащыушрэ гуп-
шысэхэри кыдэплъытэхэзэ зэхэпфын фае. Мы сатырэхэм
къытагъашлэ лэжьэкълэ лъагъомэ зэкълэ шлоу шылэр кызэрэщэжъэ-
рэр, ащ ыпкъ кыкълэ зегъэхъазырышъ, чыгум шырилэ
лофшланэм фэдэ къабзэу непэ цыфыр космосым лэжьаклэ макълэ,
аныхь лэшэ шынагъор ыгъэлорышлэзэ, электричествэр кырегъэты.
Лэжьэкълэ шыпкъэр поэтым жъуагъоу къэнэфрэм фегъадэ: пклан-
тлэу ыушэтыгъэм жъуагъор жъуагъо ышлыгъ, лофэу зэшлуихы-
рэм цыфыр цыфы ышлыгъ.

Адыгэмэ ащыц лъэпкъ пэпчэ тамыгъэ шъхъаф илагъ, зыми
ахимгъэкълуакълэу, къахигъэщэу, ллэшлэгъу пчъагъэмэ кызэпырахзэ
джырэ мафэхэм кыанэсыжыгъэу, къагъэнэжыгъэу. Джащ фэдэу
поэт пэпчэ иусэмэ къахэлыдыклэу зы тамыгъэ нэф, образ шъхъаф
горэ къахэщы. Налбый ипоэзиэ ащ фэдэ тамыгъэу илэр чэрэз чы-
гыр ары. Ыгу пэблагъэу, поэтым къабыл фэхъугъэу, ищылэныгъэ
уахътэ горэм а образыр кыхыхыгъэу щыт. Чэрэз чыгыр зэпэнэ-
фыжъэу, гъатхэм къэгъагъэр пизэу, тхъапэр пышъэшъыклэу, «...ыб-
гъэгу нэфынэ хьалэлэу тлэтагъэу» зыщыхъурэ уахътэм усаклор
ыумэхыгъэн фае. Литературоведэу Вадим Дементьевым итхыль
зэрэщитхырэклэ, Къуекъо Налбый студентзэ къушъхъэм шылэу
адыгэмэ къаклэныгъэу чэрэз хатэ лүклэгъагъ, джащ щегъэжъагъэу
ыгу хэпклагъ ылъэгъугъэр, ынэгъуи нахь нафэу кыкълэуцауагъ лъэп-
къым техъыкълэгъэ тхъамыклэгъо пчъагъэр. Лъэпкъым кыры-
кълуагъэм кыхэхкълэгъэ гуузыр нахь хигъэужьыныхъагъ зылуклагъэм.
Джары ащ иусэмэ чыгъхэр бэу къазыкълыхафэхэрэр.

Сыда шылэныгъэр зэпхыгъэр? Тыгъэр, псыр, жыр, ар зыукъэ-
бзырэ чыгъхэр, чым зэкълэ тетыр, щыхъурэр — пстэури зэпхыгъэ,
зы пкъыгъо горэ хэзмэ, хэкълэдыклэмэ, цыфым игугъуемыллыгъэ
кыхэхкълэу лэпэдэлэл ышлыгъэ хъумэ, шылэныгъэр зэщэкъо. Джар
кыпфызхифыным, кыбгуригъэлоным пылъ поэтыр: шылэныгъэм
илъэныкъо пстэуми, цыфым кышырегъажъэшъ, игумэкълэ алъэлэсы.

Поэмэу «Сыфэкълэ цыфым» хэт героир кьини, лыгузи, лан,
нэпцли ыгу къамыгъэкълэу занклэу ыпэ регъэхъу, кьиним кыфэ-
мыгъэуцоу гъунэпкъаклэхэр ештэх, Цыфыгъэм зыльэшэ, Цыфыр
ыгукълэ къабзэу шытыным фэлажэ, фэусэ. Ащ кыхэхкълэу усаклор
тыкъэзыуцухъэрэ дунаим, псэ зыпыгъэу чым тетмэ ыл афэузэу ягу-
шысэ, ыгу ипчэ афызэлэуеубгъуклы, шъхъэхыгъэу, занклэу адэгъу-
щылэ, апкъырэхъажы пшлэшлэу огуми, тыгъэми алъэлэсы, шылэны-
гъэм ыльапсэ, цыфыр зэкълэми зэряпхыгъэр уегъэушэты. Ау цы-
фыр ышъхъэ закъо егупшысэу, зэшлуихырэ лофыгъохэм шлэми, еми
къаклэклэщтым ымыгъапэу зыхъурэм, тлэкълэ-тлэкълэу цыфыгъэр
лэкълэзы, тыкъэзыуцухъэрэ дунаим ипыи мэхъу.

Ащ тауштэу зыщыуухъумэшт?
Къысэкълэ уахътэ:
Бзыумэ сщэгъупшэ ацлэхэр,
Ацлэхэр лъэс лъэгъо лъапцлэхэм,
Псыхъохэу зипсалъэ дахэхэм,
Къушъхъэхэу сыгу нахь мыльагэхэм.

Дунаим хэтыр зэкълэ зэпхыгъ, зэпыщыт, цыфым екълэлэжых,
зэмызгъыныгъэу, зэгурымылоныгъэу ахэмэ азыфагу кытаджэрэм
философскэ, нравственнэ лъапсэу афэхъужьэрэм лыхъуэз тхагъэ
Къуекъо Налбый.

Образ шъхъалэу поэтым иусэмэ къахафэрэмэ къапызыгъэу,
къапкъырыкълэу нахь образ цыкълэу, ау бэ кыыригъэлъэгъошъоу
щыт чыгъ куамэр. Пшлогъэшлэгъонэу къэплъытэми мыр усэмэ
къазэрэхафэрэр гъогогъуишъэми нэсынщтын, ау образым клэцли-
лхъэрэр, кыыригъалорэр, зыхихъэшъурэр бэдэд.

Сэ непэ — сычъыгъ,
Сэ непэ — сыкуам,
Сэ непэ — сыбызу там...

Нэмыклэ усэм: Къыблэр нэфын жьогъо куамэу...

Ящэнэрэм: Чыгъ куамэ пэпчэи
Орэд укълэгъэр къеусэхы...

Образыр лүпклэу нэм кыкълэгуэуцоныр, адыгабзэм илэкълэ-
бэхэр ыушэтызэ, гушылэмэ мэхъанэу ялэр зэкълэ кыгъэушыжъэ,
егъэпшэныр, метафоры, аллитерациер ыгъэфедэхэхэзэ поэтым иса-
тырэхэр епсыхъажых. Къуекъом ипоэзиэ итамыгъэмэ ащыц орэ-
дыр — дэхагъэр, гугъэр, къэбзагъэр. Усаклор игъашлэкълэ орэды-
лошхо хъуным клэхъопсыщтыгъэ, ар кыдэмыхъугъэми, зэкълэ зэ-
хильхъагъэр, ытхыгъэр гум имыкълэжыын Орэдышхоу тэлъытэ.

Къуекъо Налбый илэпэлэсныгъэ къызщынэфапэу, игупшысэхэр нахъ къилотыкIыгъэ зыщыхуэгъэр ипоэмэхэр арых. Ахэр «СыфэкIо цIыфым», «Лоркэ итхыль мыухыгъэхэр», «НыбжьыкIу зымышIырэ нэфынэр», «Пщы-оркъ зау», «Адыиф», «ХэкIы», ащ нэмыкIхэри.

Драматическэ поэмэу «Пщы-оркъ зау» зыфиорэр зыфэгъэхьыгъэр адыгэм ихыишгъэ къыхэхыгъэ уахът, фэкъолIхэм пщы-оркъмэ къиныгъоу, хъазабэу къафахэрэм емызэгъышгъухэу, афэмышцэхэу, яакъыл къэушыгъэу, зыкъалэти, зызэкIаугъуаи зэфэдэныгъэм, шгъхъэфитныгъэм зэрэфэбэнагъэхэр поэтым къырелотыкIы. Хуэгъэшлагъэхэу къызтегушыIэхэрэр Къуекъо Налбый, сурэтым фэдэу нэм къыкIигъэуцохэзэ, IупкIэу къетых, поэмэм узIэпещэшъ ори ухэлажьэрэм фэдэу зыкIэрыпчыжьын умыльэкIэу, оухыфэ уеджэ. БлэкIыгъэ Iофыгъохэу усакIом къыгъэлъэгъуагъэхэм непэрэ шыIакIэм, непэрэ гупшысэхэм, гумэкIыгъохэм — лъэпкъым тапэкIэ къыпыщылъым арипхызэ тхагъэ.

Тэри, тхылъеджэхэм, а зэкIэ къылэтыгъэ упчIэхэм куоу тягупшысэхэу къытэджэ, сыда Iомэ лъэпкъым иакъыл, игузэхашIэхэм нахъ зызэкIаугъоен фаеу зыщыхуэрэ уахът непэ, тымышIэгъэ, зэшIотымыхыгъэ лъэпкъ Iофыгъо пчъагъэ къытпыщылъ. Ахэмэ ащыщ ныдэлъфыбзэм изэгъэшIэн къэлэтыгъэныр; лъэпкъым ихыишгъэ икъоу, тэрэзуу къызэлухыгъэу шгъхъадж ышIэным, ыгъэлъэпIэным тыпылтынэу; тхъамыкIэгъуабэмэ къапкъырыкIыгъэу, ячIыгужь егъэзыгъэкIэ къызэранэкIи, IэкIыб къэралыгъомэ арыс хуэгъэ адыгэ мин пчъагъэмэ талыIэсынэу, тадэлэпыIэшъунэу, ахэмэ япхыгъэу къэтэджырэ Iофыгъохэр зэшIотхышъуным тызэрэдэлъжэн фаер, ащ нэмыкIхэри, къэплъытэмэ, бэ упчIэу къэнэфэщтыр.

Къуекъо Налбый шгъыпкъэныгъэшхо ахэлъэу мыщ фэдэ гушыIэхэр поэмэм къыщелэ:

Боу бэ лIэгъахэу дунаим тетыр,
Ау ащыгъупши амгъэтIыльыгъэу.
ЧIым утетыфи гу къыплъатагъэл,
УзэлIэ гуцэми зыми къышIагъэл.
Хъадэм еплъытмэ, тыщыIэ фэд,
ЩыIэм еплъытмэ, хъадэм тыфэд.

ЩыIакIэм лъэуж къабзэ, шIуагъэ зыхэлъ къэзымгъэнагъэу, ицIыфыгъэ зыщагъэу, зышгъхъэ закъо егъашIэм фэпсэуэгъэр хъадэ мыгъэтIыльыгъэм тэрэзуу фегъадэ. Ащ фэдэхэр ары хэгъэгъу е лъэпкъ Iофыгъо пчъагъэхэр зэшIуамахэзэ, шIоу къэхъыерэр нахыбэмкIэ зэпабзыкIэзэ, ягъэ Iаеу къагъакIозэ тызэмыжэгъэ, ты-

зэмынэгъуегъэ къиныгъо пчъагъэ блэкIыгъэ илъэсхэм къытфэзыхыгъэхэр. Джы непэ тыфэбэнэн фае а къиныгъохэр тпшгъэ дэдгъэ-зыжьыным пае.

Гум хапкIэу, гъэшIэгъон дэдэу ныбжьыкIуым иобраз къеты Къуекъо Налбый. Мыпсэу-мылIагъэу чIым тетмэ яобраз ари. УсакIом илирическэ герой тещыныхъэ «цIыфмэ ачIыплэкIэ яныбжьыкIудзэ» чIыгум къытетэджэпэнкIэ — ащыгъум шIу ушымыгугъужь. ЦIыфмэ ар къямыхъулIэным пае поэтыр ыгу зэкIэми афэуызэ мэусэ, хэтрэ цIыфи ныбжьыкIу шыIакIэм щиухъумэ шIоигъоу гум лыIэсэу, лъэшэу ащ зэхыригъашIэзэ къелуатэ.

Поэмэм къыхэфэрэ образхэр IупкIэу къэтыгъэх, лъэшэу гур зыIэпищэу ДжэгъуакIом иобраз гъэпсыгъэ, ар адрэхэм зэкIэми япхыгъ, апхырышыгъ. ДжэгъуакIор орэдым фегъадэ авторым. Шгъыпкъэр, зафэр къызылотыкIрэр, шIур, ер зыушэтрэр, гугъэ къыозытрэр, лыхъужьым дежьэрэр, дунаир зэпэзыкIухьэрэр, лызызгъэ-кIуатэрэр, зыгъэпсэурэр, цIыфхэр зэзыщалIэу, зыугъоеу, агу фэбэныгъэ къызгъахьэрэр — джары орэдыр.

Поэмэр ДжэгъуакIом игушыIэхэмкIэ къеухы: «Сэ — сыадыг. Хэт сигъусэр?» ЯпшыкIубгъонэрэ лIэшIэгъум фэкъолIхэр зэфэдэныгъэм фэбэнагъэхэмэ, непэ хэтрэ цIыф лъэпкъи, джащ фэд адыгэхэри, зыфэбэнэнэу шыIэр макIэп. Ау зы акъыл, акъылитIукIэ лъэпкъ, хэгъэгъу, дунэе Iофыгъохэр физэшIохыштхэп. Джары Къуекъо Налбый игерой шгъхъали къызыкIытаджэрэр: «Хэта сигъусэр?» ыIоу.

УсакIом мырзуштэу щетхы поэмэу «Лоркэ итхыль мыухыгъэхэр» зыфиорэм:

Псынэшхъо къабзэм иIушгъо фабэ,
Пшэхъо цэрыцэу спсэ къылусэнэ.
Шгъугъогумафэх! Огум селабэ,
ПчыкIэу чIым къеорэр сыгу
щылэсэнэу!..

Мы сатырэмэ ежъ — ежъырэу зыкъалотэжьы зи къямыло-лIэжьыми, ахэр бэгъашIэ зыхэлъ кIуачIэхэмкIэ псыхъагъэх.

Къуекъом итхылъхэм язэкIэлъыкIуакIэ къыдэплъытэзэ уаджэмэ, нафэ къыпфэхъу усакIом хэхъоныгъэхэр ышIызэ зэрэлажьэщтыгъэр, ыпэкIэ зэрэлыкIуатэщтыгъэр: философскэ гупшысэу, Iофыгъоу къылэтхэрэми ар къахэщы, шъуашэм, шыкIэм Iоф зэрадишIэщтыгъэри къэнафэ. Поэмэу «НыбжьыкIу зымышIэрэ нэфынэм» къыщелэ:

КъэсэшIэ сачышэу:
Огу лъаги, чIы къати.

Уц кѳури, мэз кѳыри,
Ощхыци, псы чѳэри,
Кѳэкѳыгѳи, псэ зиѳи —
Кѳежѳэнэу кѳэуши,
Щѳыр цѳыкѳоу кѳэтхыуи,
Зиѳжѳыгѳоу зимиѳгѳуи, зигѳонэу кѳэтэдѳжи...

Сатырѳэхэр зѳэпѳжѳыоу, псы орым фѳэдэу зѳекѳэлѳыкѳохѳэу, усѳ
кѳоцѳым макѳэхэр щѳызѳэпѳэдѳжѳыхѳэу, орѳэдышѳом илѳым фѳэдэу гѳэп-
сыгѳэ. Поѳэтыр дунаим тетѳым, щѳыщѳым, пѳтѳэуми алѳэѳлѳсы,
афѳэгумѳэкѳы, адѳэгумѳо, адѳэжѳы, адѳэныбѳжѳыкѳлѳ...

Бѳэ поѳэтым илиричѳескѳэ герой ищѳылѳэныгѳэ гѳогу техѳыкѳлѳрѳэр,
зыѳукѳлѳрѳэр, инѳэфынагѳэ кѳыгѳэушѳлоркѳэм шѳоигѳоу кѳытетадѳжѳэ-
рѳэр «ыгукѳлѳ кѳэлѳэшѳоу е нѳэшѳоу», мыщ фѳэдѳэ уахѳти ащ кѳекѳлѳу:

Сабгѳынѳэ чѳыгѳмѳэ — пѳкѳыхѳапѳла?
Сабгѳынѳэ чѳыгѳмѳэ — нѳѳапѳла?
Сибгѳынѳэрѳэм фѳэд шѳулѳэгѳум,
Сибгѳынѳэрѳэм фѳэд ныбѳджѳэгѳум.
Сигѳусѳэ сибгѳынѳэрѳэм фѳэд,
Дунаир зѳэгѳокѳы дѳэд...

Кѳыным, гѳашѳлѳм поѳэтым игѳерой жѳы ышѳыгѳэу, ыуфагѳэу
кѳыпшѳлѳшѳы, ау:

Зыкѳылѳэтыжѳи поѳэтым
Кѳыѳуагѳэ: «Тичѳыгоу тызтетѳым
Ныбѳжѳи поѳэтым нѳэмыкѳлѳ
Лѳэгумѳандѳжѳэкѳлѳ щѳэрѳэмыуу.
Тѳэкѳлѳу сыуцуагѳэ, кѳысфѳэжѳыгѳэгѳэу,
Шѳу шѳыусѳэлѳэгѳэу...»

Шѳыпкѳэныгѳэм, зѳѳагѳэм, шѳлѳум фѳэбанѳэрѳэм бѳэри ыгу
ушѳлѳуцѳыгѳэу, укѳыгѳэу кѳыщѳыхѳушт, ау кѳэтѳэдѳжѳыжѳэм зигѳогу те-
хѳажѳышѳгѳурѳэр, зилѳагѳэ, зикуамѳэ кѳыхѳэзгѳэщѳыжѳышѳгѳурѳэр
Цѳыфыр ары. Усакѳом щѳылѳакѳлѳм, дунаим, акѳылым, гузѳахѳлѳм кѳы-
тырѳальхѳэгѳэ хѳыльѳэр зышѳхѳамысыжѳэу уахѳтѳэм щѳызѳэпырѳехѳы.

Панѳэу чѳым ылѳэгѳу сыхѳэлѳыгѳэп,
Панѳэ схѳэлѳэу чѳыр стамѳэ тетѳыгѳэ...

Поѳэтым игѳерой игѳогу кѳэзыгѳэнѳѳэу, кѳэзыгѳэушѳэу,
лѳызгѳэкѳлѳуатѳэрѳэр цѳыфѳым шѳулѳэгѳоу, гуфѳэбѳэныгѳэу фѳыриѳѳэр
арѳы.

Кѳуекѳо Налбѳый адыгѳэ лѳѳэпкѳым илѳфыгѳэуи, ятѳэжѳ
пѳашѳэуи зѳехишѳлѳщѳыгѳэ, зилѳыгѳтѳэжѳышѳщѳыгѳэ. Ащ кѳыхѳэкѳлѳу лѳѳэп-
кѳым кѳырыкѳлѳуагѳэм емѳыгупшѳысѳэу зы маѳи, сыхѳати, такѳыкѳи
кѳекѳлѳугѳэп — нарт пѳчынальѳэм адыгѳэ дунѳэлѳэгѳыкѳлѳ-псѳэукѳлѳ-
гупшѳысакѳлѳр кѳазѳэрѳэхѳшѳэр, лѳыгѳэм уасѳэу етѳырѳэр, «Шѳыу за-
кѳор» зѳэрѳэтитамѳыгѳэр, адыгѳэ хабѳэр зѳэр Дунаѳу цѳыфѳыгѳэ-зекѳлѳкѳлѳ
хабѳэ зѳэрафѳэхѳушѳгѳушѳтыр, нахѳыбѳэмкѳлѳ адыгѳэ цѳыфыр Гу-кѳлѳ зѳэ-
рѳэпсѳурѳэр.

Лѳѳэпкѳым идѳэгѳугѳэ-дѳэхагѳэ закѳоп Кѳуекѳом ылѳэгѳушѳщѳы-
гѳэр, зѳехишѳыкѳышѳщѳыгѳэр, поѳэмѳэ «Адыѳф» зыѳиѳорѳэм кѳыщи-
гѳэлѳэгѳуагѳэ нарт лѳыхѳужѳэу Шѳэбатныкѳо кѳуачѳлѳмрѳэ лѳыгѳэмрѳэ
анѳэмыкѳлѳ зѳримылѳэгѳурѳэр, дѳэхагѳэмрѳэ шѳулѳэгѳумрѳэ зѳэрѳэхѳи-
мышѳлѳжѳэрѳэр. Мы гупшѳысѳэхѳэр нахѳ игѳэкѳлѳотѳыгѳэу романѳэу
«Шѳымылѳэжѳхѳэм ясѳэнабѳжѳэ» зыѳиѳорѳэм кѳыщѳызѳлѳуихѳыгѳэх, дѳжѳаш
фѳэдѳэ усабѳэмѳэ кѳащиѳлѳтыгѳэ темѳэхѳэр Кѳуекѳом ипрозѳэ щѳылѳы-
гѳэкѳлѳотагѳэх.

Кѳуекѳо Налбѳый идунай, иусакѳлѳ, итхѳэкѳлѳ амалхѳэр зыгѳэбѳай-
щѳыгѳэр, хѳзыгѳахѳошѳщѳыгѳэр, зѳзыхѳокѳышѳщѳыгѳэр сыѳа? Усакѳомѳэ
ащѳышѳэу ѳорѳыѳуатѳэм емѳыкѳлѳлагѳэ, ащ ипсѳынѳэкѳлѳчѳэ псы кѳярѳго
кѳызымыхѳыгѳэ зыпѳари щѳылѳэпшѳчѳын.

Адыгѳэ лѳѳэпкѳым зѳэхилѳхѳэгѳэ лѳэшѳлѳэгѳу пѳчагѳэмѳэ апсѳы-
хѳэгѳэ ѳорѳыѳуатѳэмѳэ, пшѳысѳэмѳэ, нарт кѳэбармѳэ, орѳэдыжѳэмѳэ ицѳы-
кѳлѳугѳэ кѳыщѳегѳэжѳагѳэу поѳэтыр аумѳэхѳыгѳэ. Сыѳигѳуи кѳыгу-
рыѳомѳэ шѳоигѳоу ѳорѳыѳуатѳэм иѳунѳэтѳлѳ тыгѳэпс закѳлѳ, икѳэлѳпчѳэлѳу
ар ѳукѳыгѳэп: шѳлѳэныгѳэлѳэжѳми бѳэ тхѳыдѳэжѳэу кѳаѳиѳугѳоигѳэр, ежѳ-
ми игупшѳысѳэхѳэмкѳлѳ бѳэрѳэ яутѳэлѳагѳэ, зѳригѳэшѳлагѳэ. Шѳылѳэныгѳэм исѳэ-
наушѳыгѳэ нахѳ рыгѳуазѳэ хѳу кѳэс, Кѳуекѳом ытхѳыгѳэмѳэ нахѳ кѳа-
хѳэщѳыгѳэ ѳорѳыѳуатѳэм ифѳэмѳэ-бѳжѳымѳэ: кѳэлѳуакѳлѳр, образѳым икѳэтын,
псынкѳлагѳоу, хѳуаугѳэу сатырѳэмѳэ акѳилѳхѳэрѳэр.

Сфѳэмыхѳоу, нѳпѳлѳхѳэу,
Кѳлѳэзѳхѳэу бѳзыу тамѳэу,
Сѳитѳлѳуи запѳхѳуатѳэ.
Кѳынѳлѳэгѳурѳэ ягуапѳэу,
Бѳзѳэмыѳоу зѳаѳуатѳэ...

Кѳуекѳо Налбѳый ѳорѳыѳуатѳэр егѳѳэфѳэдѳэ пѳомѳэ ащ кѳыхѳишѳрѳэ об-
разѳыр, сатырѳэ гѳэпсыкѳлѳр, сюжет кѳодѳыр арѳэп зѳлѳытыгѳэр, фѳоль-
клорѳым иамалхѳэр ежѳым зыпѳхѳырищѳыгѳэхѳэу, кѳыгѳэкѳлѳэжѳыгѳэхѳэу
кѳыгѳэушѳыжѳхѳэзѳэ усакѳлор тхагѳэ. Тиадыгѳэ поэзѳие кѳыкѳлѳугѳэ, ыушѳэ-
тыгѳэ гѳогуѳм, амалышѳлѳу ылѳэжѳыгѳэхѳэми кѳапкѳырыкѳыгѳэ Нал-
бѳый, ащ нѳэмыкѳлѳу тихѳэгѳэу ис цѳыфѳлѳэпкѳэ пѳчагѳэмѳэ ялитѳерату-
рѳэ, дунѳэ поэзѳиеѳм ыгу афѳэчагѳэу зѳэрдѳэжѳэщѳыгѳэр ытхѳыгѳэмѳэ ахѳэ-

олъагъо. Уахътэ зытешIэкIэ, ежъми инэшэнэ шъхьафхэм, игупшысэкIэ амалхэм нахь IупкIэу зыкъагъэтхьыхъэ, поэтыр ыпэкIэ лъыкIуатэ къэси нахь къэнафэ илъэпкъ хьалэлэу зэрэфэлажъэштыгъэр:

СIэхэр сэцэхх гүм иIэбэгъухэу,
СIупшIэхэр мапчъэх — спсэ илъэIогъухэу.
Къало орэдыр: чыггэу гъужьыгъэр,
МэшIочэ фабэм къыгъэхъужьыгъэшъ.

Илъэс 30 фэдизэу Къуекъо Налбый ипозэие шыпэрытыгъэх Нэфынэр, Гугъэр, Дэхагъэр, Акъыл чъэпхьыгъэр, ГукIочIэ лъэшыр. 1995-рэ илъэсым усакIом къыдигъэкIыгъэ тхылъэу «Гум истафэхэр» зыфиIорэм къыгъэнэфагъ тхакIом и Дунэе Къабзэ зэрэзэхэтэкъуагъэр, ыгу зэхэстыхьы стафэ, яжъэ зэрэхъупагъэр. Я XX-рэ лIэшIэгъум икIэух хэгъэгум къыхъухъэгъэ зэхъокIын инхэм, шлошъхъуныгъэр зыкътэрэ Iофыгъохэм, лъэпкъи, хэтрэ цыфи хьабзэ мыухьыжъэу зыхэфагъэхэм къапкъырыкIыгъ Къуекъом ипозэие «зэхэтэкъуагъэ». Ау усэкIо шыпкъэм сыдигъуи лыгъэ хэлъ: зэхышIыкIрэр, зэхышIэрэр къегъэлъагъо. Къуекъом къызэIуихыгъэ шыпкъэр — гукIодыгъу, тхьамыкIагъу, хьэкIэ-къуакIэм нахь Iае хъугъэ непэрэ цыф.

Философскэ поэмэу «ХэкIы» зыфиIорэм игерой идунай зэхэтэкъуагъ, гугъи, гугъапIи иIэжъэп, егъашIэми псэ зыпымытыгъэ хэкIым къыхэкIы, хэхьажъы:

ХэкI шIоижъэу зэтэтэкъуагъэм
СIэхъуамбэхэр къыхэпIыикIэу слъэгъугъэ.
...Хэта сычIэзыухъумагъэри?

Героим елъэгъу цыфышъхъэмэ апкъ абгынагъэу, язакъоу зекIохэу, «быракъы е ошъуапщэ хъугъэхэу».

...Джарэу къыгъэшIагъэр ащ ыуджэгъугъ:
КъыгъэшIэгъэ мафэм нэлэп ащ рыхыгъ.

ЕтIанэ Тхьэр елъэкIоныщэу героим къыщэхъу, зыдищэрэри къыгурыIорэп:

Ау жьогъо пчъагъэ ыуж къынагъэти,
Гукъаом ыгъэтэкъуагъэх.

НэмыкI лъэныкъо зыплъэкIэ, чылэу «къамыщышъо ашIыгъакIэр» елъэгъу. «Утын рахыти, мыжъо джанэ зыцилъагъа?» — егупшысэ. Поэмэм икIэух героир лIагъэу къэхалъэм ахьыжъы.

Зи цыфымэ яслъэгъулаIагъэп
Хьадэ нэмыкI — ямылIылаIагъэ.

КIэух гушIэу лIэгъахэм къыIожьрэр: хэкIым къыхэкIыгъэу сауж хэта къэхалъэм къэкIоштыр?

Поэмэу «Сшъхъэ шыкъэбархэр» зыфиIорэм хэт лирическэ героим мэлъышъхъэрэ блэгъуашъхъэрэ къышIокIагъэу къыщэхъу, блогъом гъунэгъур зишхыкIэ мэгупсэфыжъы.

Сыкъезгъэжъагъэр гугъэм елIылаIагъ,
Сыкъыздежъагъэр пщагъом хэкIодагъ.
СыкъызкIежъагъэр сэри сшыгъупшагъ.

Уахътэм, цыфмэ, псэукIэм анэгъу сатырэмэ къаIуатэрэр. Лъэхъэнэ къыным экIэ цыфышъхъэхэр зэфэдэу бзаджэ, шъончъэ, акъылынчъэ ышIыгъэх, «шъхъэ IыгъыпIэм макIохэшъ», ямыщыкIэгъэжъыр къычIанэ.

...ГугъапIэп укуоми узэхахынэу.
Куо — агучIэ ипхынэу.

УсакIом изытет шыпкъэ «Гум иIофтабгъэхэр» зыфиIорэ усэм (поэмэм) къыщызэIуихыгъ:

ЦыкIу- цыкIузэ гу закъор лажъи,
Бгъэгум шыутысагъ яжъэу.
...Зыми шIу джыри силъэгъурэп.
...Сэ куо макъэ сыхъугъ.
...Непэ сиякъыл сэшхо ихыгъ,
Сыгу — къэщпэнэ Iэрам.
...Нэфми шIункIми сыгу мыушIункIэу,
СыщыI сыкъынзехъэу.

Я XX-рэ лIэшIэгъум икIэух илъэхэм Къуекъо Налбый игупшысакIи, илъэгъукIи, икъэгъэлъэгъуакIи, игушIыи нэмыкI шыпкъэу зызблахъугъ: зэхэтэкъогъэ дунаим ежъ фэшIу усэ дунай къылыфьыжъыгъ. Ар ЩэшIэ Казбек къызэритхырэмкIэ «шыппкъагъэм имэшIочэ ин къызхилъэсыкIырэ поэзие кIочIэшху».

Усэ тхылъэу «Гум истафэхэр» зыфиIорэм пэгъунэгъу куцIэу иIэмкIэ повестэу «Зэкъомэз» 2005-рэ илъэсым къыдигъэкIыгъэр.

Шъхъихыгъэу къэлогъэн фае: хэгъэгум ихъухъэрэ хъугъэ- шлагъэхэр, экономикэ дэим, шлошъхуныгъэ шымылэжъым цыф кызырыклор джэгуалъэ зэрашыгъэр хульфыгъэ акъыл чъэпхыгъэм куоу зэрэзыхылырэм кыдэхугъ Къуекъом «изэхэтэкъогъэ» поэзие ыкIи зэхэтэкъогъэ шлошъхуныгъэр. Налбий ипсэшIэныгъэ куухэм къахэкIыгъ изэкъоныгъи мэзым фэшIоу. ГупшысэкIо инмэ япшъэ- дэль ари.

ЩыIэныгъэм щызеклорэ хэбзэ пытэмэ ащыц зэхэтэкъогъэ ду- наим, гупшысакIэм, псэукIэм ыуж, Io хэмылъэу, Тэрэзныгъэ зы- хэлъ псэукIэр кызырыклорэр, охътэ «бзаджэм» зызэрэзблихъу- рэр охътэ «зафэкIэ». Ау хэти ышIэрэп, ТыкъэзгъэшIыгъэм нэмыкIэу, сыдигъо зы псэукIэр текIыни, адрэ псэукIэ Тэрэзыр кытехъашта?

Къуекъо Налбий иусэхэм, ипозэмэхэм цыфым ехылагъэу кышшымIэтыгъэ упчIэ, Ioфыгъо шыIэп: шIульэгъум, ныбджэгъу- ныгъэм, цыфыгъэм акIуачI, унагъом, сабыим яIэшIугъ, заом имэ- хъэджагъ, тыкъэзыуцухъэрэ дунаим тызэрэпхыгъэр, цыфыр чIым кызыфыхъорэр, адыгэ лъэпкъым ищыIэныгъ, уихэгъэгу, уихэку, уичылэ, уиунэжъ мэхъанэу яIэр, блэкIыгъэр, непэрэир, шIур, ер зэрэзэфыщытхэр.

УсакIом ытхыгъэхэр зэкIэ — уси, поэми, повести, романи, дра- ми — зыпштэкIэ, адыгэ лъэпкъым ехылаIэгъэ энциклопедиеу уапашъхъэ къеуцо. Илъэс мин пчъагъэу адыгэмэ къагъэшIагъэм аугъоигъэ гушъхъэлэжыгъэм иэнциклопедие.

Хъуажъ Нуриет,
филологие шIэныгъэхэмкIэ кандидат

УСЭХЭР

РЕВОЛЮЦИЕМ СЫФЭУСЭ

Сэшхо ихыгъэм илэгъоу
Сыныбжъ сэ хыишъэм къелъытэ...

Зыгорэм зэщзэ къыугупшысыгъ
Тыкъэхъумэ рагъажъэу тыныбжъ алъытэу.
Лениным ипсалъэ сэ сиIусыгъ,
ЛэшIэгъу кIэлакIэм ыпашъхъэ ситэу,
Лениным ипсалъэ лъышIэжъ ордэу
Ныбджэгъу шIульэгъоу сыбгъэгу дэлъыгъ,
Мыжъогъэ шъофэу, Хэкужъым фэдэу,
ЛэшIэгъу кIэлакIэр сапашъхъэ илъыгъ.
Лениным ипсалъэ зэкIэ цIыф лъэпкъмэ
Ныбджэгъу гъуазэу къафэкIуагъ.
Лениным ипсалъэ типсыхъо нэпкъмэ
Жъоркъ гопэгъум япсыгъонткIуагъ.

Лениным ипсалъэ зыгъэлъэпIагъэу,
Партием иджэ быракъэу зыIэтыгъэр!
Шъхъэфитыныгъэр зигугъэпIагъэу,
Гу закъоу иIэр ащ фэзытыгъэр!
Сэри, ощ фэдэу,
Сыгу къэбзагъ.
Сэри, ощ фэдэу,
Чэтацэр згъэбзагъ.
Жъалымы хъотым,
Жъалымы шIункIым
Зы гукIодыгъоп щызэпытчыгъэр.
ШъошIэжъа:
Шъэрэ тызаукIым,
Гум ишъыпкъагъэ афызэпыкIыгъэп.
Илъэсыр зы мафэу тэ зэпытчыгъ.
ЛэшIэгъур илъэсэу зэтынэкIыгъ.
Псыор жъотэу гъатхэм къиугъэу,
Фэхыгъэх мафэхэр,
Нэпкъ гоугъэу.

Зэ кьэIэтыжых а мэфэ жьотхэр,
АкIышъо пхъашэ шъабэу енэс:
Щылыч гъэчыхыгъэу сатыр зэготхэр
Псэлъэ мыIасэу сэ кыислъэIэс,
Нэфэу,
ШункIыбзэу,
Орэд чэфэу,
Гъыбзэу.
Еджэжъ икIэрыкIэу
Хъишъэм цIыф лъэпкъыр —
Дунэежым ыIаблэ кьэкIэззыгъ.
ЛэшIэгъу кIэлакIэм ыблыпкы
Революциер
Чэтапэм
Къыщыпызыгъ!

ЦIыфхэр зэлэгъух,
ЗэкIэ цIыф лъэпкъхэр,
Зэрэзэлэгъухэу псыхъом инэпкъхэр.
Псыхъоу
ЦIыф гъашIэхэр уахътэм егощых,
Ау яшIушIагъэхэр зы гъуанткIом къещых.
Ыпсэ емыблэжъэу
Сэщ пай фэхыгъэр!
УигъашIэ сIэгъу чIэлъ,
ЛэжъэкIо Iэгум.
Сыфэсакъы тыгъэм лъагъоу фыхэпхыгъэм,
Пчэдыжъ кьэс къесэщэшь огум.
Шыудзэ плъыжым ишылъэмакъэу
Сыгу кытео,
Пыим фэсакъэу.
Революцием ыкIуачIэу
Сыгу зэрэлъшыр
Фэсэты
Къысфыдэпхыгъэ дунаим.
ПкIочIэ мыухкIэ зысэуIэшышь,
СигъэшIэ жьот хыорэу сэшы.

Гур мырэзагъэу,
Гур мырэхъатэу,

Нэпкъ рэхъатмэ блыпкыкIэ сядысы.
Гур мырэхъатэу,

Гур мырэзагъэу,
Революцием сыфэусэ.

Сыфитэп,
СыфаекIи,
СытемыкIон!

Сыфаеп,
СыфиткIи,
СыфэмыкIон —
Шъо шъугуи мэшIуачэу зыхэстыхъагъэм,
ШъуигъашIи орэдэу
Тынэу зыфэшъухыгъэм!
Сыфитэп,
СыфаекIи,
Ащ себгъукIон!
Сыфаеп,
СыфиткIи,
СыфэмыкIон!
СыкъекIы
Революцием игукъэбзагъэ,
СыкъекIы Революцием ишъыпкъагъэ!
СшIошь мэхъу:
Ныбджэгъоу кыызготэу ЦIыф лIакъор
РыкIощт
Революцием
Игъогу закъо!

СЭ НЕПЭ СЫТЫГЪ

Сэ непэ — сытыгъ,
Сэ непэ — сыкуам,
Сэ непэ — сыбзыу там.
Къысэлъэу куамэри тхьапэ сыхъунэу,
Бзыури —
Орэд сылтыхъунэу.
Сэ непэ — сытыгъ,
Сэ непэ — сыогу,
Огум фэдэкъабзэу сышъорыогу.
Къысэлъэу огур шхъуантIэ естынэу,
Тыгъэри —
ТIэкIу сыфэстынэу.
Джы къысшIошIыжърэп гъэшIэным шъофыр
Огу чIэгъым щыхъаулыеу,
Джы къысшIошIыжърэп дунэе нэфыр
Зэкъоны-зэщым иIахъэу.
Сэр-сэрэу — сычIыгу,
Сэр-сэрэу — сышъоф,
Сэр-сэрэу — сыдунэе нэф!
Сэр-сэрэу чIыгум шъоф гушIуагъоу
Зытесэубгъо, мыкIосэн жъуагъоу,
Джы бзыу тэмабгъор огум есыхъэмэ,
СшIошъ мэхъу: сэри ащ сыдесыщт.
Сыгъэтхэ нэфылъэу иунэ сыхъэмэ,
Мэфэ реным класэм ыпашъхъэ сисыщт.
СшIошъ мэхъу:
Сыдэуштми, уежъэ къодыемэ,
Мыщ фэдэу мэфэ гушIуагъом;
СшIошъ мэхъу:
Сэщ фэдэу дунаир уиемэ,
Тыгъэ ухъушт, е жъуагъо.
ЕтIанэ пщэс шIуцIэр къыпшъхъарыхъагъэми,
Укъуальэгъошт пщэс къогъум.
ЕтIанэ жъуагъоу огум уистыхъагъэми,

Ыпэгу уифэшт шIульэгъум...
РекIокIы псыхъом гъэтхэ шхъонтIабзэр,
ШхъонтIабзэу шъофхэр къыгъэнэфыгъэх.
Огумрэ Чыгумрэ афэдэкъабзэу,
ШIульэгъумрэ гъатхэмрэ зы ны къыльфыгъэх.

ТЫДЭ ШЫ А КІЛЭЦЫКІУР?

ИкІэрыкІэу, икІэрыкІэу тикъэлапчъэ
ПаІор сфынэгъэсырэн чэщ мэзахэу.
Іэшым макъэ горэ щІупчъапчъи,
КІэлэцЫкІу закъомэ зэхэхэу.

ИкІэрыкІэу — сымыупчІэжъэу сшІошъ ар мэхъу —
МыкІосэнэу жъогъо нэф сэри сиІ!
Зэхэшъоха — макъэ чыжъэр сэ кыслъэхъу:
«Тыдэ шыІ а кІэлэцЫкІур, тыдэ шыІ?»

Чым ешэси, чыпэр сэшхоу ыІэтыгъэу,
Чым ешэси, чылэ гъунэм дэлъэтыгъэр,
Нарт пшъашъэу Адыиф ихъэкІэнэу,
Пый шыудзэм шъоф зэикІым шыІукІэнэу?

Псыхъогуашъ кычІэсыкІышъ псычІэ куум,
Шъхъац дэнагъор Пшыщэ Іушъо шызэлехы.
ГучІэр рихэу, мээ цуным кыыщэкъуо
Цыф бзаджэр. «Уемыджэжъ!» — зэхэсэхы.

ИкІэрыкІэу Саусэрыкъо игупсэф
Гурым макъэу гъатхэм чІыбгъэм кычІэтаджэ.
Сыдэпльыешъ: сэри сиІ жъогъо нэф!
«Тыдэ шыІ а кІэлэцЫкІур?» — жъуагъор къаджэ.

Нарт шъаоу, адыгэлІэу Чэчаныкъо
Ишэсыгъошъ, тым ихъишъэ егупшысэ.
Имаисэ ыІэтыщтышъ Шэбатныкъо,
«Тыдэ шыІ а кІэлэцЫкІур?» — къаджэ пшысэр.

Мээ кІыбым, къушъхъэ кІыбым къашыжъотэу,
Пый кІыбым, къушъхъэ кІыбым ошъочапэм готэу.
Пелыуанхэр егъэшэсы тибжъэдыгъу
«Тыдэ шыІ а кІэлэцЫкІур?» — къуаджэр къаджэ.
«Тыдэ шыІ а кІэлэцЫкІур?» — къаджэ псыхъор,
«Огур къэзчъыхъагъэр жъогъо лъыхъоу?»

«Тыдэ шыІ ар, гушхо цЫкІур, шъхъац мыупхъоу?»
Шъофыр къаджэ, икъэгъагъэхэр кысфиубгъоу.
«Тыдэ шыІ ар, зикІэсагъэр зэрэдунаеу,
Урам гъогоу, сэлэ Іужъум, ошхи, уайи?»

Чым ешэси, чыпэр сэшхоу ыІэтыгъэу,
Чым ешэси, чылэ гъунэм дэлъэтыгъэр,
Нарт пшъашъэу Адыифы ихъэкІэнэу,
Пый шыудзэм шъофзэикІым шыІукІэнэу,
Тыдэ шыІ а кІэлэцЫкІур,
Тыдэ шыІ? —

МыкІосэнэу жъогъо нэф
А цЫкІум иІ.

* * *

КІэлэцІыкІухэр дыргъу щешІэх пІонэу,
Унэхэр шхъухъашІэ цІыкІугъэх...
Зы гущыІэ закъо кыюсІонэу,
Бжъэдыгъу шъофхэр бэрэ сэ къэскІугъэх.

Зи сымыІоу, чэрэз бжыбыр сыгужъуакІэ,
Сыгу кыюстрэм фэдэу кыдэсэхы.
УкызыщхкІэ, Пщыцэ имыжъуакІэ
Ижъгыуджэ макъэ зэхэсэхы.

УкызыщхкІэ, уитэтэжъ ыпакІэ
ТхъакІум шъыпкъэм нэсэу зыкыкІешІэ.

УкызыщхкІэ, Пщыцэ ыгужъуакІэ
Осэпсыцэр тыгъэм щызэІешІэ.
УкызыщхкІэ, шъоф къэгъэгъэ кІырмэ
Пчэдыжыпэм жъыр ащэІушъашъэ.
УкызыщхкІэ, Пщыцэ иныдж стырмэ
Пхъыпхъэу ащэтакъо пцелы пкІашъэр.

ІэпцІэ-лъапцІэу, шъхъац шІуцІэ жъгыбэу,
Сичэрэз чъыг цІыкІоу гъатхэм кІыгъэр!
Чэрэз садыр ташъхъагъ шыбырабэу,
КъэткІухъажьрэп тІапэ зэрэІыгъэу.
Тыдэ, тыдрэ къуапэ шыІэсагъэх,
КІэлэцІыкІухэу дыргъу емышІэжъхэрэр?..
Чэрэз чъыг къэгъагъхэр утэсагъэх,
Чэрэз чъыгхэу джы къэмытІэмыжъхэрэр...
КъэсэшІэжы:
ТІэкІу узылгыІабэкІэ,
ШІэгъо шъыпкъэм, насып шъыпкъэм унэсыщт.
ТІэкІу зыпщэімэ, апэкІэ, ІапэкІэ
Къэуубытынышъ, шхъухъэ цІыкІур пІэгу исыщт.
Къэгъагъ фыжъхэу утэсагъэх мафэхэр, илъэсхэр,
Ау зыгорэ гум кынагъ шхъухъашІэ цІыкІоу.

Сызэсагъэхэу, сшІодэгъухэу сызыхэсхэр
Губжмэ зэхитакъохэу емыкІоу.
КъысшІуегъэшІы: бэри салъымыхъоу,
СаІукІэн а нитІум, сэрэтэджи.
КъысшІуегъэшІы: зэуи къысщымыхъоу,
Къэзгъотын а нитІур, укъэрэджи.
Дыргъу щешІэх пІонэу кІэлэцІыкІухэр,
Унэхэр къыспэгъокІыщтых.
Ори сэри арэу тшІоемыкІухэр
Зи армырхэу къычІэкІыщтых.
Ори сэри къытшІошыщт:
ТІэкІу узылгыІабэкІэ,
Насып шъыпкъэм, насып закъом унэсыщт.
ТІэкІу зыпщэімэ,
ІапэкІэ
Къэуубытынышъ,
Шхъухъэ цІыкІур пІэгу исыщт.

* * *

Лъэкьо цыкIухэр ипчэу-ипчэу,
Осэпс лъагъор къакIамыхъэу мэгумэкIы.
УкIо зыхъукIэ,
Пчэнэ псыгъор отэбэ чэу,
Гугъэузэу сыбгъэгу шыпккъэ къыщекIокIы

Орын фае зильэуж мыгъушыжьэу,
Пщыцэ нэпкъ сыIузыщагъэр осэпс лъакъоу.
Орын фае зиорэд мыIэсэжьэу,
КъезыщэкIрэр Пщыцэ, мыжъор щигъэтакъоу.

Орын фае ежъ орэд ымыIонэу,
Сэ орэдыр гъашIэм зыфэсIощтыр.
Орын фае ежъ гъэшIэным мылъэIонэу,
БэгъэшIэнэу сэ сызфэлъэIощтыр...

Псыхъор, псыхъор!
КъибыжьукIэу о оуалъэ,
Нэпкъ зандэм бгъэгу фыжькIэ укIэшIагъэу.

ОшIа, Нашхъу о,
ЩыI шIулъэгъу имыIэу пIалъэ,
Джыри зыми иIэшIугъэ ымышIагъэу.

САБЫЙ КЪЫЗЫХЪУКIЭ

Сабый къызыхъукIэ,
ЧъыгыкIэ чIыгум къыщэкIы.
Сабый къызыхъукIэ,
Зэджагъоми IаплI зэращэкIы.

Сабый къызыхъукIэ,
ОрэдыкIэ ташхъагъ къебыбэ.
Псыхъо къиугъэм
Егъэзэжьы икIэй ныбэ.

Сабый къызыхъукIэ,
КъэлакIэ чIыгум къытехъо.
Пшэхъо чIыналъэм кIэнэцIэу,
ПсыхъуакIэм нэпкъым зыщехъо,

Сабый къызыхъукIэ,
Дунаир гушIом зэрехъэ.
Неушрэ мафэр
Сабыеу чIыгум къытехъэ.

Сабый къэхъугъэмэ,
ИIэшт ЧIыгум ныбджэгъу,
Сабый къэхъугъэмэ,
ИIэшт ЧIыгум шIулъэгъу.

ИIэшт ЧIыгум
Уц къашхъуи, гъэтхэ нэфылъи.
ИIэшт ЧIыгум
Шагъоу цыф гухэлъи.

Щычъэщтых псыхъохэр,
АгъэшъокIхэу тигубгъо-хъасэхэр.
КIэлэ псэлъыхъохэр
АIукIэщтых пчыхъэрэ якIасэхэм,

Къаюшт орэд чэфхэр,
Къызэлъагъаджэу чыгур,
Бэгъощтых шьофхэр,
Шъхьагъытэу мамыр огур.

...Сабий къызыхъукIэ,
Дунаир гушIом зэрехъэ:
Неушрэ мафэр
Сабыеу Чыгум къытехъэ.

КIАСЭМ ХЪАСЭМ КИГЪЭНАГЪ

Натрыфы кIырыр сыдэу шхъонтIабз! —
ГущыIэ къэгъотба, сиядыгабз.

Осэпс къаргъор тхьапэм ечъэхы,
Сэплъэшъ,—
Шульэгъур игъогу къыдэхы.

КIасэу, шульэгъур гъогум къыдэхы,
Гу закъоу сиIэр сшIээ сIэпехы.

Хъэсэ шхъонтIабзэм кIасэм кIигъэнагъ,
Дунэе нэфым нэбгыритIу къытенагъ.

Натрыф кIырэу, хъэсэ шхъонтIабз,
ГущыIэ къэгъотба, сиядыгабз!

КъаIo шульэгъу,
КъакIo сикIасэр —
МашIом зэрехъэ натрыфы хъасэр!

Шъолъыр зэикIыр гуIэу мэуальэ,
ЕшъуIоба кIалэм:
МашIор джэгъуальэп!

Ау кIэлэ мыгъор къаигъэу къэкIуатэ,
КIасэм къаигъэу псалъэр къеIуатэ:
ЫгъэкIосэшъунэу машIоу зэхэнагъэр
Мы дунаишхом оры къытенагъэр...

СышъолъэIу, цIыфхэр:
ШъуфэмыгъэкIосэщтмэ хъасэр,
Сыкъылъэхэшъун сизакъоу кIасэм.

ШУ ЗЫЛЪЭГЪУРЭР

Шу зылъэгъурэр ежъ-ежъырэу мэтэджы,
Мэкъэнчъми кIэдэIушъ сакъэу.
Шу зылъэгъурэм щызэхехы хы ныджым
Хы рэхъатым ибыу макъэ.
Шу зылъэгъурэр
Ос хъотым,
Уаеи
Ежъыри ос хъот,
Ощх-уай!
Шу зылъэгъурэр ое дунаим
Шыблэнэу,
ПчыкIэнэу фай!

Дэтэдж уаеи
Ушыблэу,
Дэтэдж шыблэм
УпчыкIэу!
Ое дунаим уемыблэу,
Зы уайи кыпшъхъарымыкIэу!

Дэтэдж ос хъотым уогоу,
Дэтэдж, ос хъотыр унэгоу!
Ос хъотыр убгъэгу щыжъотэу,
Ос хъотым борэнэу ухэтэу!
Шу зылъэгъурэр
Ос хъотым,
Уаеи
Ежъыри ос хъот,
Ощх-уай!

Шу зылъэгъурэр
Ое дунаим
Шыблэнэу,
ПкIыкIэнэу фай!

ЗИ УМЫОНЫР

ШъошIа зыфэдэр зи умыоныр,
Зи умыоныр, егъашIэм пцэIэныр?

УакIыIу ос хъотэу,
ЧъыIэу, щтыргъукIэу,
Хъоты-борэныр уашъхъагъ имыкIэу,
О зи умыIоу;

Ощхыр кыптещхэу,
Ошъур кыуаоу,
Огури машIокIэ о кыюдаоу,
О зи умыIоу;

ШупшIэ гъупагъэ
Псы гъоткIо чъыIэ
Рыбгъэушъэбынэу жьоркыгъом уимыIэу,
О зи умыIоу;

МашIор уашъхъагъэу,
МашIор убгъэгоу,
Къэплъфыгъэ шъыпкъэр
ПцIэ кыырджэгоу,
О зи умыIоу;

Гъатхэм къэгъагъэу,
Гъэмафэм коц хъасэу
ЗыкъэпIэтыныр,
Бжыхъэм нэхъоир,
КIымафэм ос фабэр
Хъалэлэу яптыныр;

Гопэгъум псынэкIэчъэу,
ГъогурыкIом жъаоу,
УпэгъокIыныр,
ПкIантIэу кыючъэхрэр,

Нэпсэу пIэпызрэр
Лэжыгыэу къякIыныр —

Джары зыфэдэр зи умыIоныр,
Зи умыIоу гъэшIэныр пщэлэныр,
Джары зыфэдэр
ЧIыгоу тикIасэр...
ЦIыфхэр,
Шьо шьошIэ а кIиныр зыуасэр.

КIЭЛЭЦЫКIОУ ЯПШЫКIУБГЪУАНЭРЭР

Чэщ шIункIыр чIыгум шъхъарыкIи,
Къэшэпльыгъ огум ызыбгъу.
Мэз цунэм нэф пхырымыкIэу,
ЩэкIо нэбгырэ пшIыкIубгъу.

АхэмыIукIэу зы макъэ
Яшэрэ яшы-уанэрэ,
ЩэкIох мэз цунэм сакъэу —
КIэлэцIыкIу япшIыкIубгъуанэрэр.

ПшIыкIубгъури партизаных.
КIэлэцIыкIури зэо лъэхъаным
Лыхэр зекIужьхэм мэз цунэм,
Къыринагъ ицIыкIугъо унэм.

Нэбгырэ пшIыкIубгъури зэуагъэ,
Гушхуагъэр пыим чIырагъанэу.
Яшаи агуи уагъэ, —
КIэлэцIыкIур япшIыкIубгъуанэу.

Пчъагъэрэ къапэгъокIи хъадэгъур,
НэдэпльыпIи къафимыгъанэу,
ТекIуагъ нэбгырэ пшIыкIубгъур —
КIэлэцIыкIур япшIыкIубгъуанэу.

ЧъыIэ фыртыни, гопэгъуи,
Гъабли, гукIодыгъо-гуIэгъуи
Зэпачыгъ, зэкIэ кычIанэу —
КIэлэцIыкIур япшIыкIубгъуанэу.

Зэгорэм пый техакIом,
Жъалымэу фашист хъункIакIом
Партизанхэр кыухъурэйгъ:
ПшIыкIубгъуми яIоф дэйгъ.

Огу закѡм нѣмыкІ умылѣгѡу,
ТыдѣкІи псыуц, кѣамыл.
ГукІодыгѡм илѣпылѣгѡу,
Орыжѣым шычѣылѣмыл.

А чѣщ-мѣфищым пщѣс шІуцІѣу
Огур итыгѣ ашѣхѣагѣ.
Чѣщ-мѣфищым ынѣ ымыупІыцІѣу,
КІѣлѣцІыкІур огу кѣабзѣм ежагѣ.

ЗѣкІѣм, пчѣдыжѣ нѣфылѣым
Огур кѣуукѣзѣзыгѣ.
Дышѣѣпс-ткІопсѣу, чІылѣѣм
Осѣпс цѣрыцѣр тизыгѣ.

Ау пчѣдыжѣыр кѣызѣрѣушѣу,
Оныр кѣуублагѣ нѣмыщым.
Топыщѣм ыкІыІу топышѣу,
МашІор кѣыштагѣ псыуцым.

Бгѣѣгу шѣыпкѣѣм зыгорѣ шыстыгѣ...
КІѣлѣцІыкІум зыкѣылѣтыгѣ.
— Командир!
Огур кѣауІагѣ...
Огур кѣауІагѣ! — кѣыІуагѣ.

— Шѣольѣгѣуа?
КѣауІагѣ огу нѣфыр,
Лѣыр кѣечѣы ыбгѣѣгу уІагѣ!..
Кѣѣтѣджыгѣ цІыкІуми —
ЦІыфыр,
Быракѣѣу ыпсѣ гѣІагѣѣу.

Кѣѣтѣджыгѣ партизанмѣ япаци,
Нѣбгырѣ пшІыкІуйри игѣусѣу.
Ратѣкѣухѣѣу хѣадѣгѣу мѣшІуащѣр,
Хѣадѣгѣур пыим иІусѣу.

ПхырыкІыгѣ машІом, хѣадѣгѣум
Зы нѣбгырѣу нѣбгырѣ пшІыкІубгѣур.
Пый хѣадѣм пый хѣадѣр лѣѣханѣу —
Огу нѣфыр япшІыкІубгѣуанѣу.

КІѣлѣцІыкІум щѣр кѣызытѣѣѣм,
Огур кѣауІагѣѣу шІошІыгѣ.
Ыбгѣѣгу уІагѣѣ огу нѣфым
Нѣфынѣу шыщы ышІыгѣ.

ЫнитІоу огу зикІѣсагѣѣхѣр,
ЫнитІоу шІункІым ымысагѣѣхѣр
КІѣсагѣѣх, огур мыуІагѣѣу
Кѣарыщѣѣ, нѣфынѣу гѣІагѣѣу...

Джы рѣхѣатхѣмѣ тичІыгу ипчѣдыжѣ,
Тиогоу шхѣуантІѣу кѣыханѣрѣр,
Загѣорѣ, цІыфхѣр шѣугу кѣѣжѣугѣѣкІыжѣ
КІѣлѣцІыкІоу япшІыкІубгѣуанѣрѣр.

УРАМ ШЪУАМБГЪОМ

Зы нэплъэгъум зэкIэ кыубытыгъ,
Нэплъэгъу закъом —
Къэмэ пакIэм фэдэу.
Джарэу шIэхэу шыпкъэм зыкытыгъ,
ГушIозэ, зы нэпцIи зыхимыдэу...

ЗэлI-зэшъузхэу,
НэмыкIи ямыгъусэу,
Тури шыуашIоу, тIури кIэлэкIагъэ.
Мыадыгъу тIури, мыурысэу,
ТIури ежъ зэраIоу кIэрэкIагъэ.

Джабгъум шъхъашэ, тIэкIу хэпшыкI къодыеу.
ЯсэмэгукIи —
Шъхъашэ фэдэкъабзэу.
Нэплъэгъу пкъыем,
ЧъыIэу, ау мыдыеу,
Пшъыгъэу зешIми —
Сакъэу зэрихабзэу.

СэшIэ сэ:
Неуцы мыгумэкIэу,
Къэтэджышт пчэдыжъы лIы ныбжыкIэр.
Унэ зэтетышхоу цыхъэшIэгъум
ЕкIолIэшт мыгужъоу иIофшIэгъум.

МыгумэкIэу дэкIоенышъ лъагэу, Iоф ышIэшт.
ЦIыф пчъагъэр ицахъшIэгъоу.
ХэошыкIми, зыуигъаштэу пагэу,
Уиныбджэгъоу, уиIофшIэгъоу, уигукIэгъоу,
Урам шыуамбгъоу цIыфхэр зыщыжъотым,
РэкIо нэбгыритIури зейкIэу.
Ымылгъэгъоу кыготыр зыготым,
АпэкIи аужкIи зи къэмыкIэу,

Джауштэу макIо зызгъэшхэкIыгъахэр,
МэлэкIалIэ щыIэми ымышIэу.
Джауштэу макIо зызгъэшъокIыгъахэр,
Жъоркъ гопэгъур зиIэр зэхимышIэу.

ЗызгъэплъэкIыгъахэр джауштэу макIо,
ЗэкIэ ышIэу, ышIэрэр шIохылыгъэу.
Тигукъауи, тэ тишъхъакIуи шIомышъхъакIоу,
ЧъыIи, жъоркъи, жъауи ыгу имылыгъэу.

Джауштэу макIо зэкIэ зыIогъахэр,
ЫшIошъ хъугъэу: ауштми къедэлущтых.
Джауштэу макIо цIыфэу дэлIогъахэр,
ЫшIошъ хъугъэу: ауштми къельэлущтых.

Джауштэу макIо, цIыфмэ апхырыкIэз,
Шъофы нэкI зэпичрэм фэдэу лъэсэу.

Ясэжыгъэу цIыфхэм апхырыплъзэ,
Шъхъаныгъупчъэ апчым тызэресэу.

* * *

Бгъэмысэныр ренэу нахь Iэрфэгъу,
Бгъэмысэныр мысэмэ ялэгъу.

Тэгъэмысэ шIэхэу тилахьэгъу,
Тышхьасэу зетымтышбукIэ тигукIэгъу.

Тэгъэмысэ шIэхэу тиныбджэгъу,
Тэ еттын фэягъэр кызытимыткIэ.
Тэгъэмысэ джауштэу тишIульэгъу,
Тэ тычбыIэу, ежъ фабэу зыдгомыткIэ.

Тяни тэгъэмысэ, ткъош лъапIи,
Зэрэткъошым пае, зэрэтянэм.
Тэгъэмысэ джауштэу тигугъапIи,
КызытимыткIэ нахь IэшIэхым ишыуанэ.

Тэгъэмысэ чIыгур зэрэхъураер,
ЗытфэмыкIукIэ иинагъэ мы дунаим.

Тыгу шыпкыи джауштэу тэгъэмысэ,
ТфэмыукIочIмэ шIагъоу игупшысэ.

Бэхэр гупшысэнчъэу тэгъэмысэ,
Тэгъэмысэ бэхэр тышхьамысэу.
Тщыгъупшагъэу:
Бгъэмысэныр нахь Iэрфэгъу,
Бгъэмысэныр мысэмэ ялэгъу.

* * *

«Игъоты хахъо къэс,
Цыфыр мэхъу нахь Iае»,—
АIоми олIэжыфэхэ нэс,
Зи тхэамыкIэнэу фаеп.

«Зи тхэамыкIэнэу фаеп —
Хэты кыуитын иIахь!
Мылькоп, сикъош, дунаир,
Мылькур дунай нахь».

ЯсIо сшIоигъу цIыкIу-цIыкIоу,
Зы гущыи сымыушхьэфэу:
«ШъошIа — шъущыI шъо емыкIоу
ЕмыкIур шъушIэзэ гупсэфэу.

Пчъагъэм иштакIэ зэжъугъашIи,
Лъытэным ешъутыгъ шъуигухэлъ,
ШъошIа — бэшIагъэу шъуигъашIи
Шъуцэгъахэу бэхъчалъэм дэлъ.

ШъошIа — бэшIагъэу шъуилани
Щизэу мыхъамелэр тетрэп.
ШъошIа — бэшIагъэу шъуяни
Жэм фэшIоу Iульхьэр ыIэтрэп.

ШъошIа шъо дунэе нэфыр
ЗыIыгъыр?
ТхэамыкIэм иIахь!
Мылькульыхъоп, сикъош, цIыфыр,
Ежъ цIыфыр мыльку нахь».

ЧЫГУР

Бэрэ кысэпугаг о:
Уигуцылэ
Гьэтхэпэ нэфылгыр шыгъэдаг.
Уилъэныкыо класэу уздэшылэм
Зы гушыли уапэ щямыгъаг.

Синьбджэгъу!
Сыгу рехыи уигумэкл.
Сигушылэ жьэу кьэсэгъэтэджы.
Пчыпэ папцлэу слэтзэ сигукъэк,
Чэщрэ исэклуклы псыхыо ныджыр.

Ау сидыгъо, кьаолъ, чыгу хьураем
Тедэугъ,
Ежъ тымыгъэдэугагъэу?
Сэ бэшлагъэу сэлэ:
Мы дунаим
Тхэхэзэ, поэтхэр шынэугагъэх.

Ягушылэ плъырклэ данэр, дышгъэр
Къеблэблэхэу
Чыгум, еплъ, палъагъ,
Ялоржъорэу,
Чыгум имыхыишгъэр
Щытхъу быракъэу ышгъагъ щагъэлагъ.

Чыгу тхыамыклэр гъунэм нагъэсыгъ,
Поэт пэпчъ зыфаем ыкъудыйзэ.
Зэрэфаеу шхъадж пцлы фиусыгъ,
Шхъадж ежъ зыщыфаем ыгъэпыйзэ.

Къырефэклых джы гупшысэ хылытэм:
Сыд клэу шыпложышта мы дунаим?
Сыда шлагъоу кытенагъэр чылытэм,
Е шыошлэп,
Зызэблихыоу е шыуаеп?

* * *

Сабый цыклар кызырэхъурэм фэдэу,
Чыгум Чыгу кытехыо мафэ кьэс!
Тинепи тинеуши иорэдэу,
Тычлыгу цыклоу
Чыгум тэ тытес.

Зи шыкларэп
Чыгум кытехыагъэу.
Фызэугахрэп зыми джэнэтыпчэр.
Макло Чыгур,
Лъагэу ыгъэлагъэу,
Зэпэлыдхэу:
Уатэр ыкли гъупчэр!

СИХЭГЪЭГУ

Къысфэгъэгъу:
СыомыупчІыгъэмэ,
Джыри зэ закъуи джэуап сыпфэхъугъэп.
Симэфэ закъо угу римыхъыгъэмэ,
КъысшІошІы: сэри хъяр къыздэхъугъэп.

Сихэгъэгъу кІас, хэты фэсхышт,
Ормырмэ,
ГушІуагъоу къыщыхъурэр сыбгъэгъу?
ПшІосыушъэфми, гумэкІым уихышт.
СигъашІэ гупшысэу телъ о унэгъу.

Мафэ къэс опсэу осэІо джащ пае:
КъасІорэр зэкІэ о зэхэхы.
ГумэкІми гушІуагъоми, сигупшысэ сІэхыхы
Мафэ къэс къысэптзэ дунаир.

Къысфэгъэгъу, сыгъошагъэу зэ тызэлукІэмэ
Сфэмыгъэгъу, уикъиныгъом сыкъыпІумыкІэмэ
Нарт Іэшъэ пкъыер мыуфэу згъэІагъэу,
Сыгуи спси сэшхоу уипый тесцэгъэгъу.

Къысфэгъэгъу:
КъыомыупчІыгъэмэ,
Джэуап пфэхъугъэп джыри сыгу плъыр.
Джы нэс спсэ закъо ощ пай сымытыгъэмэ,
Уфэягъэгъоп ащ о.
КъаІуи — сыхъазыр.

РАЗЛИВЫМ ДЭЖЬ

Мазэр фэсакъызэ къырекІокІыгъ
Псынэпкъы кІырым.
Зэрэдунаеу къеуцокІыгъ
Чэл цІыкІу мамырым...

ТхылъыпІэр ылъэгъуанджэ телъэу,
Мэфэ реным Ільич зэгупшысэм,
Щэбзащэу игъашІэ зэдэлъэу,
Чыгур ежагъ онэгъурысэу.

Шыми шхомлакІэр фимыкъоу,
Ыпшъэ щэбзэпкъэу гъэпсыгъ.
Ау джыри сатыры ныкъом
Пчыхъэ рэхъат къыфэсыгъ.

Пхырыплъзэ чІыгур пчыхъапэм,
НэкІэ арэчъэ сатырмэ.
Ахэр ныбджэгъу Іапэх.
Ахэр афэдэх хыормэ.

ЗаІэты хъарыфмэ чъыг шхъуантІэу
Пчыпэу тхылъыпІэм зыхасэ.
Къечъэхых ынэзкІэ пкІантІэу,
Маджэх орэд мыІасэу.

Хъарыфы пэпчъ — мэфэ къын,
Хъарыфы пэпчъ — Іоф мин.
Хъарыфы пэпчъ дунаим
Къелуатэ иошІуи иуай.

ТхылъыпІэр ылъэгъуанджэ телъэу,
Мэфэ реным Ільич зэгупшысэм,
Щэбзащэу игъашІэ зэдэлъэу,
Чыгур ежагъ онэгъурысэу.

Ау джыри сатырыр ытхыгъэп
Цыфыр зэджэщтыр ренэу.
Джыри икIун ыухыгъэп
Революцием игъогу нэфынэ.

...Мазэр фэсакъызэ кырекIокIыгъ
Псынэпкъы кIырым.
Зэрэдунаеу кьеуцокIыгъ
Чэл цIыкIу мамырым.

Нэфынэу хаплъэу дунаим,
Мыщ пчэдыжъыр кыщытэджыщт,
ИкIочIэ нэф Iэжэгъуаеу,
Неушрэ мафэр кыкIыщт.

СЫДЭКIУАЕ КЪУШЪХЪЭ НЭФЫМ

Къушъхъэ сыджым,
СыдэкIуае къушъхъэ нэфым.
Мыжъо такъом хэсэлягъо лъэуж шъэфыр.
Мыжъо уаеи шылъэмакъэр кыыхэтаджэ.
— Мардж! —
ЛэшIэгъухэр гуелэжъэу сэ кысэдджэх.
— Мардж! —
Рехыхы хы кьиугъэм мыжъо сыныр.
Къушъхъэ лъачIэм
ЧIым зыретIэ мысысынэу. Къегъолъэхы,
Пщэс шIуцIэр кьеIэбэхы,
Огум гуIэу
ПчыкIэр, шыблэр кыизэблехы.
Ау сэ сэкIо,
СыдэкIуае къушъхъэ нэфым,
СыкъзэплъэкIмэ —
КыскIэлъэкIо адгэ шъофыр.
СыкъзэплъэкIмэ —
Сауж щэкIы мээ кIырыр,
КыиушъхъыкIэу кыскIэлъэчъэ
Псыхъо чъэрыр.
Къушъхъэ сыджым,
Къушъхъэ нэфым сыдэкIуае,
Силъэбэкъу пэпчъ
КыкIэлъэплъэ сэ дунаир.
Къушъхъэ сыджым,
Къушъхъэ нэфым сыдэкIуае,
Щымтэкъуагъэм мыжъо ошхым,
Шыблэ уаеи.
СытекIыщтэп гъашIэм,
Лъэуж зафэм сэ сытет.
Адгэ лъэпкъыр
Мыжъо плIэлукIэ къушъхъэм кIэт.

Мыщ фэдэу бжыхьэпэ шIункIым
 ШIункIэу чIым зыщынэкIым,
 Къыпщэху чъыгмэ ренэу
 ЯгушыIэ ачыи тенэу;
 Узырэм фэдэу абгъэгу,
 Огум щэлъыхьо аIэгү,
 КъафэмыIоу зыгорэ кIинэу,
 КъафэмыIоу зыгорэ инэу,
 Чъыг закъомэ ар зэрахабзэу,
 Зэхэтэкъуагъэхэу джэшъуабзэу,
 ЧъыIэм пэгъокIынхэу чъыIэу
 Уни щыгъыни ямыIэу;
 Шъыпкъэмэ, лыеу фэбагъэ
 Зэфабэм чъыгмэ яIагъэу,
 Шъыпкъэмэ, лыеу цIыфыгъэ
 Зэнэфым афэнэфыгъэу.

Бжыхьэпэ чэщэу чэщ шIункIым
 Чъыгмэ щязакъу чIыгу нэкIым.
 АупцIэныгъэу абгъэгу,
 Огум фащэигъэу аIэгү,
 КъаIошъурэп — ау зыщышIункIым
 КъаIошъурэп — ау зыщынэкIым
 Зыгорэ щэгумэкIы,
 КIинэу ылъакъо зэблэкIэу.

...ЧIым лъэмакIи щымыIоу,
 Чэщыр гъолъыгъэ дымыIоу.
 Огур къеплъыхы нэхаеу,
 Зыгорэ еушъэфы дунаим.

Ар къалъэгъуштэп цIыфмэ,
 Ау нэфынэр зытекIокIэ шIункIым,
 Сынэпсхэр ястыщтых пщэс нэфмэ,
 Щыгъушъхэзэ чъыг комэ нэкIым.

Тхъауегъэпсэу осэЮ, тхъауегъэпсэу!
 Непэ сыдах, сыгу щырэхъат, сыпсау.

СшIошъ мэхъу огъыми, сшIошъ мэхъу, спсэм фэд, о ошхыми,
 Гъогум сытехъэ джащ пай сымыштэу — къесми е къешхми.

Гъогум сытехъэ, е унэпсыцэ сынэпс хэткIухъанэу,
 Гъогум сытехъэ, е уищхы макъэ ыуж сыхъанэу.

Гукъэо кIинэу зэ зэпысчыгъэм илъэуж кIыхъэ
 Огу нэфынэм зиухыижъзэ джы нэс къекIухъэ.

Уинэплъэгъу закъо игугъэ дахэ сыгу щыутысэу,
 Гу закъо нахъ сыбгъэгу дэлъэпышъ, зысэгъэмысэ.

Шу услъэгъуни, узгъэлъэпIэни, гу мин сиIагъэми,
 Гу миныр гъогоу уилъэбэкъу закъо пае згъэIагъэу.

Шу услъэгъуни, цыхъэ пфэсэшIышъ о сымыгъапцIэу,
 ЗэкIэ сигъогухэр гъэмэфэ лъагъохэу къыплъэчъэх лъапцIэу.

Тхъауегъэпсэу осэЮ, тхъауегъэпсэу!
 О зым сыбгъапцIэрэп. Джащ пае сыдах, джащ пае сыпсау.

ПОЭЗИЕР

Къыщыуци бгъэгум цыкIу-цыкIоу,
Къыщыуци зыгорэ къемыкIоу,
Зэрэчыгоу бгъэгоу зыдафэрэм
Къогъу цыкIу щихъытыгъ ежъ шхъафэу.

Сэ сыгубжмэ, ежъ гупсэф,
Сэ сышIункIмэ, ежъ нэгунэф.
Шу сэ слъэгъурэм IаплI есэцэкIы,
Пчъэр реутэкIышъ, ежъ бгъэгум дэкIы.

СелъэIугъ сэ зэгорэм а шхъухъэм,
ИпчъэIупэ занкIэу сыIухъи:

«КъысэIуатэба — сыд о уишхъаф,
КъысэIуатэба — хэт о пшIозаф?
Хэты ептырэ мафэм уигуапэ,
Щыбгъэутысэрэ тыдэ гъогу сапэ?»
КъысиIуагъ ащ сщымыгъупшэнэу,
СызыIукIэрэми къыфэсIотэнэу:

«Сыщэлъыхъо — мэфэ шхъонтIабзэу,
Сыщэлъыхъо — мэфэ фыжыбзэу,
Сыщэлъыхъо — мэфэ гъожыбзэу
Иптэкъухъэрэм чIыгум тизыбзэу.

Къахэнэжы ахэмэ макIэу,
Къахэнэжы гукъэо цакIэ,
Къахэнэжы уишхъакIо, шхъакIэ,
Къагъээжърэп уадэжъ икIэрыкIэу.
ПфэукIочIыгъэм нэпцI горэ ренэу,
ПфэукIочIыгъэм нэпцI горэ кьинэу,
ЗэрэнэпцIым пае емынэу,
Мафэ къэс о угу кьыренэ.

КъыопIэскIоу — тIэкIу ушъыпкъагъэп,
Къыодыргъэу — тIэкIу угу къэбзагъэп,

ЗэоIожьми: «Узэфэпэнэу
Джыри чIыгум щаштагъэп шэнэу».

Джащ пай кыхэкIы загъорэ
УекIолIэжмэ о уиунагъо
Пэгъу кытыракIэзэ псы чыIэр,
Къыфэсакъхэу о уигушыIэ,
КъипфэмыIоу кыхэкIы: «Зы мафэ
Джыри згъэшIагъэ зафэу».

Джащ пае сэ сыгупсэф,
О угубжымэ, сынэгунэф,
Джащ пае гуитIоу тэпсэу,
Зыр псы макIэу, зым нэпкъыр щыгоу.
Сэри ПОЭЗИЕ ащ фэсыусыгъ.

АДЫИФ ИЛЪАГЪОХЭР

Чъыгхэр зэблэкIых,
Огур зэтекIы
Ныкъоф-ныкъошIуцIэу.
Адыиф ышъхъацы
Чэщныкъо лъагъор
ЗэлъеупIыцIэ.

Мыжъо шIуцIагъэу
Зытеуцуагъэр
Мазэм пэджэгу.
Сиш Iэжэгъуаеу
Чыох кIэй ныбэр
Зэлъеудэгу.

— Тыдэ уежъагъа
ШIункIыр гъэIагъэу,
Спсэ инэфын?
Сионэгупэ
Пэ кыфэщэий,
ТызэдиIэтын.

— Хъау, ащ сыфаеп.
СэшIэ дунаим
Щыуихъопсагъор:
Шы лъэкъо псынкIэр,
Къам тыжъыныкIэр,
Къэбары шIагъор.

— Чъыгхэр зэблэкIых,
Чэщныкъор шIункIы,
кIэй мэхъэшэгъу.
Нэбзыцы Iужъумэ
Зэ кыгъэIэтба
О уинэплъэгъу.

— НанIэр къэсIэтмэ
Огум ит жъуагъохэр
Угу щытIыргъоштых.
НанIэр къэсIэтмэ,
ЛIыхъужъы делэхэр
Къамэм етхъоштых.

...Лъагъор лъэубаб.
Огур шIункI наб.
Мазэр чъэп нэгу.
ЫИтIу щэигъэу
ЗанкIэу пхыркIы
Адыиф сэ сыбгъэгу.

Къушъхъэ мэз кIырым,
Чъыгы сатырым
Сэ сыкIэдэIу.
Чэмыдэ пшъыгъэмэ
Амэкъэ хыльэ
Чыжъэу кыщэIу.

Щабзэр щэшъуи,
Щэбыбы цыер,
МашIор зэкIэблэ.
Нарт батырыр
Пшъашъэми фэблэ,
ЛIыгъэми фэблэ.

ЛIыгъэми фэблэ,
Пшъашъэми фэблэ
Сэшхор гъэIагъэу.
ЫИтIу лъэгъо нэфэу,
Адыиф елъэкIоны
ГугъэчIэнагъэу.

Къалоштэп нартмэ,
Къалоштэп нартмэ,
Ау лIыхъужъ шIагъомэ

Абгъэгу шыпкъэмэ
Апхырыщыгъэх
Адыиф илъагъохэр.

КІэхъаштых пшъашгъэм,
КІэхъаштых пшъашгъэм,
«Лыгъэр» аукъонэу.
Огум ит жъуагъохэу,
Абгъэгу щытІыргъуагъэхэр
Ыкокл ратэкъонэу.

ПШЪАШЪЭМЫЦІЭР...

Мы чІыгум пае,
Мы огум пае —
Ячъыгы шхъуантІи, пщэс нэфи,
НитІу кыситыгъэр дунаим —

А нитІури сІыпхыгъ о гупсэфэу.

Дунаим ичыжьи,
Дунаим иблагъи,
Илъэгъо къини, ижъуагъуи,
Зы акъыл сэ сиІэр сягупшысэнэу —

Ари пштагъэ уинасып кыухъумэнэу.

Ом зыщышІункІым,
ЧІым зыщыкъиным,
Гукъао иІэми цІыф миным,
Джэуап щагъотынэу зыгу сэ сиІэр —

Ау ари уадэжъ зыдэщыІэр.

ЗэрэхъурэмкІэ — оры, зынэ жъогъощх,
ЗэрэхъурэмкІэ — оры, зышъхъац гъэтхэ ошх,
ЗэрэхъурэмкІэ — оры сиогуи, сичІыгуи,
Ны закъор зыфитэу шъхъэфитэу сыгуи.

ЗэрэхъурэмкІэ, оры — сэшхор сІэтыгъэми
Имыгъо губжэу —
СызгъэІэсэщтыр,
ЧІыгум ижъыбгъэмэ сыкыраутыгъэми,
УІэгъэ къинмэ кысфяІэзэщтыр.
Сичъыгмэ якуамэхэр сфэмыІэтыгъэми,
Оры, сызиджэкІэ, апэу къэсыщтыр.

...«Къинышт сигъогу,— гум селушъашгъэ,—
Гъэры тызышыгъэм

Рагэр — Пшашъ».
«Къинышт, — гум къею,
Ау тиежъэгъу.
Пшашъэр къытэжэ.
Ащ ыцэр — Шулъэгъу».

БЗЫЛЪФЫГЪЭМ ПАЙ

Дэгъоу фэпагъэ.
Зэкюу фэпагъэ.
Сеплъышъ —
Ынэкюшъхьы ылапшъи гъэшюагъэ.

Къеуатэ юшышъоу ынэ ыуцйргъузэ,
Сызэрэмыюшыри юшэу къысфигъэгъузэ:
КӀалэ, усшӀоделэп.
Ау загъорэ делашъокӀэ
Сызэогъэплъы.
Сэ къысэдэю:
ПкӀэ иӀэп бзылъфыгъэр угу цыогъашӀокӀэ,
НэмыкӀ чӀыпӀэ цыбгъэшӀонэу елъэю.
КӀозэ къэгъот,
КӀозэ чӀэдзыжъ.
Уапэ зыкъишӀмэ,
Ыуж икӀыжъ.
Бзылъфыгъэр — псынэкӀэчъ.
ЗыщыгъэшъокӀ.
ЗыбгъэшъокӀыгъэмэ,
Шпоркъыгъэшъ — блэкӀ.
Угу къызщыкӀрэм — жъаупӀэ нэпкъ,
Ау цыхъэшӀэгъоп,
Къэрарынчъэ лъэпкъ.
Зы бзылъфыгъи, сикъош,
Къытехъуагъэп дунаим
Удыхъапхъэу ос хъотым, уаеи.
Удыхъагъэми, укъыхинэшт.
Емынэу къэхъугъэр, сикъош, емынэшт.
КӀозэ къэгъот,
КӀозэ чӀэдзыжъ.
Зы нэбгыри нэужым угу къэмгъэкӀыжъ.

Шагъоба, цыфхэр, седэю а псалъэм.
Ау шхъухъэ горэ сыбгъэгъу къыщэуалъэ:

— Ош!а, зыгорэк!э о,
Шъхъарыцуахъоу
Къэуушъхъак!урэм уегупшысагъа?
Бзыльфыгъэм ыгурэ ыпсэрэ амыхъоу,
Зы хъульфыгъи дунаим инэ!осагъэп.

Сш!ахэрэп ны!а тыкъэзгъэнэжърэр —
Тэри,ти!айи, тиш!ой ц!ык!уи.
Бзыльфыгъэр ары тэ зэтхъыл!эжърэр
Тидэий, тидэгъуи, тигъогу мык!уи.

Ощ пае
Дунаир зэпырыгъэзагъэу,
Ыбгъэгугу телъэу уянэ щылъыгъ.
Дунэерэ кыныр ыбгъэгугу щы!эсагъэу,
Ыпсэ кыпичи, о укъыльфыгъ.

Инасып закъор уянэ тхъамык!эм —
Зэрэщымы!эжър укъильэгъунэу.
Л!эжъызи кышщыхъугъ ащ, ыгу уимык!эу,
Ежъ ихъадэгъу укъегъэгъунэу.

Сш!ошъ мэхъу, гоу к!эмыгъожъыщтым
Сш!ошъ мэхъу икъаигъагъэ:
Дунаим хэтк!и ымыхъожъыщтыр —
Емызэщыжъэу щыбзыльфыгъагъэр.

ОПСЭУ ОСЭЮ

Огур къэуш!унк!мэ,
Огур шыблэм зэтричэу,
Сэри сыкъушъхъэнэу
Чыгум сакъыхыхыгъ.
Пчык!эм имаш!уи,
Шыблэм игъуахъуи,
Сапл!э!у щытынчхэу,
Сымыхъожъынэу,
Укъушъхъэным илъагъо хэсхыгъ.

Опсэу осэ!о,
Гупытэу сыкъэбгъэхъугъэшъ!

Дунаеу нэфым,
Дунаеу шхъуант!эм бырабэу,
Хъазабы макъэу
Ыбгъэгугу о сиудзагъ.
Гопэгъу нэстырыр
Маш!оу сапл!э!у кыте!абэу
!упш!э гъупагъэу,
Псышъхъэм сытепцагъ.

Опсэу осэ!о,
Кыныр сэбгъэушэтыгъэшъ!

Ау сш!ошъ сэ хъугъэ
Къушъхъэр зэрэпытэщтыр,
Ори укъушъхъэмэ,
Ори умыжъо пл!э!умэ.
Ау сш!ошъ сэ хъугъэ
Огу ш!унк!ыр зэрэс!этыщтыр,
Шыблэм игъуахъо
Сыгу к!эззэу сык!эмыдэ!умэ.

Опсэу осэ!о,
Гугъэ дахэк!э сыуу!эшыгъэшъ!

Ау сшюшъ сэ хьугъэ
Хьазабым зызэблихьунэу,
Уашэми уцЫфмэ,
УаукIми — уцЫфмэ ренэу.
Ау сшюшъ сэ хьугъэ
Гушюгъо ин кьыздэхьунэу,
Ньбджэгъу кIочIэшхом ытамэ сэ кьыскIэIэнэу.

Опсэу осэIо,
Ньбджэгъу батыр кьысэптыгъэшъ.

СыгумэкIыгъэп.
КъарэIотэжъ ар лIэшIэгъухэм.
Гъогу кьин сьдэхыгъэп.
Сыфэягъ насып нэф сыфэкIонэу.
Опсэу осэIо,
Сахэолыгъэшъ цЫф дэгъухэм,
СыпшIыгъэшъ кIочIэшхо,
Симэфэ кьин сытекIонэу!

Опсэу осэIо,
ЦЫф шьыпкъэу сыкъэбгъэхьугъэшъ!

Огур къэушIункIмэ,
Огур шыблэм зэтричэу,
Сэри сыкъушъхьэнэу
Чыгум сакъыхыхыгъ.
ПчыкIэм имашIуи,
Шыблэм игъуахьуи,
СаплIэIу щытынчэу,
Сымышьожьынэу,
Укъушъхьэным илгагъо хэсхыгъ.

Опсэу осэIо,
Чым сыфитэу сыкъэбгъэхьугъэшъ!

ЗЫГОРЭ СТАМЭ ЦЭТIЭМЫ

Зыгорэ стамэ цэтIэмы,
Ецэи Iэпэ шхьонтIабзэр.
Зыгорэ стамэ цэтIэмы,
ЗыпарэкIи сфэмыдэкъабзэу.

Псыгъуабз етIани, шхьухъэ цЫкIоу,
Ишхьухьы ежъ кьыригъэкIоу,
Зыгорэ стамэ цэтIэмы,
Цыхъэ фишIэу огум епэмы.

СшIэрэп зилажъэр — гъатхэми,
СэрынкIи хьун зилажъэр,
Ежъ шхьафэу шхьонтIабзэу матхэ,
Ежъ шхьафы цЫкIоу мэлажъэ.

МыупчIэжъэу псыгъобзэ цЫкIур,
Мыусэжъэу шхьухъэ емыкIур,
ЗэкIехы ыIупшIэ фабэ,
Тыгъэм фещэи ыIапэ.

— Тыдэ укIорэ, умыупчIэжъэу,
Тыдэ укIорэ, умыусэжъэу,
Сэ згъэшIагъэм о урилЫкIуа,
Изымафи е кьыомыкIуа?

МэгушIо огур зэIехми,
МэгушIо шыблэр къефэхми,
Тыгъэр нэстырэу кьеохми,
ПчыкIэм сэр кьызэблехми.

* * *

...Нэбгыриту сыгу шызэблэки,
Нэбгыриту шызэутэки.
Зым, икыжызэ, ыльакьо ельэки.
Зыгорэ кыызготлэмыки.

Дэгуба адэ, дэгуба, кьэтлэм.
Тыгы гьатхи цахьшлэгуба япэм.
Себэджыгэми, стамэ утет.
Сыошгубгурэп цахь ошлэм.
Зытэ.

...Чэщныкьоу лэгум сыдэт.
Мазэм сенэклэуагэшь,
Зыкыупцлэныштым фэд.
Мызгэгум огу пизыбзэу,
Хьарзын.
Неушы клалэмэ
Курэжыемэ арызыбзэу,
Жьуагьор хьоеу кьащэшт.

Хьаумэ тыгэм серэджа?..
Ары шьхам Исмахилэ мэчье.
Хьау, сымаджэп.
Ау зерэгэпсэф.
Тыгосэрэзымафэм
Мэлахь шылагь.
Агэпшыгы. Агэпагы.
Тыгэр дгьотыжышт тызшыфаем.
Зерэгэпсэф Исмахилэ...

ЗАОР ЗЭРАУКЫГЪЭР

— Тыдэ хьугъа заор? — пхьор-
рэльф цыкыур ятэжэ еупчыгы.

Иныжыи благьуи
Заор анахь лай.
Жьалымэ цыфмэ
Зэклагээнэгъэ мэшлуй.

Заом ыльакьо онтэгъу —
Зытеуцорэр машэ решыкы.
Ылитуйи ащ нахь мэхэшэгъу —
Лэхьомбэ минэу зэклэких.

Кьызыплэклэ —
Огур ошъопцэ дьджым еупыцлэ.
Кьэгущылэмэ —
Игушылэ чыгум зыредзы щэ шлуцлэу.

Шьхьафэу тичыгмэ,
Шьхьафэу кьэгъагэмэ,
Шьхьафэу типсыхьомэ,
Шьхьафэу тигубгьомэ,
Бзыум пай шьхьафэу,
Цыфым пай шьхьафэу,
Ащ зыдиыгы щэ хэфэ.
А пстэури — хьадэгъу,
Джар имэхэшэгъу
Илэп ащ кыб,
Илэп ащ нэлу.
Ылэ лэбжьан,
Ынэлу ош нэлу.

Тэ тихьадэгъу —
Ежэ ишылэгъу.

Чэщыри мафэри
Мыпшгэу, мытгысэу,
КъакIозэ,
Чыгури огури ыстэу,
Тихэггэу класэ ар зэ кынэсыгъ.
Зэрэдунаеу зэлъысысыгъ.
Чыгуи ащ огуи изэфэдагъ,
Псэ зиИи псэнчъи
МашIор акIидзагъ.

Джашыгъум, сикъош,
Пщэсхэр огум кьэфэххи,
Заом имашIо зытырахъуагъ.
Джашыгъум, сицIыкIу,
Мэзхэр заом пэгъокIхи,
Ижыбггэмэ запаIуадзагъ.
ЗаIэти,
Псыхъохэр ое-ошъуапщэу ащ пэгъокIыггэх,
Къэгубжхи,
Шъофхэм чэщныкьо шIуцIэхэр.
Ащ ращэкIыггэх.

А пстэумэ цIыфыр апэ итыгъ,
Анахь мэшIошхом хэтыгъ.
Нэужым,
Ошъуапщэмэ зызаIэтыжым,
Ахэр плъыжыггэх,
ИмашIохэр заом Iахыггэти.
Нэужым,
Чыгхэм ямэзхэм зафаггэзэжым,
Ахэр плъыжыггэх,
ИмашIохэр заом Iахыггэти.
Нэужым,
Чыгхэм ямэзхэм зафаггэзэжым,
Ахэр шIуцIаггэх,
ЗэкIэ ижыбггэхэр заом тырахыггэти.
Фэхыггэ чыги,
Имэз шхъуантIэ IумыкIэжыггэу,

КIодыггэ псыхъуи,
Инэпкы дэмылгэдэжыггэу.

...Цыфхэр, сикъош,
Нахь кыным фэггэзэгъаггэх.
Заом ипцэшIуащэмэ апэIууцаггэх.
Фэхынхэ фитыггэхэп —
Пщэс гори мыстэу,
Огум ибыбэжыным пай,
Чыг гори мыфэхэу,
Псынэпкы натIэм екIолIэжыным пай.

Быбыггэ щэпапцIи,
Цыфыпсэр ымыхъу,
Ау зы ши икIыггэп,
Цыфыгум тырамыггэпсыхъу,
Нэужым, цIыфмэ кызаггэзэжым,
Заор аухыгъ.
ЩэпэпцIэ зырызэу,
Топыщэ зырызэу зэбгырахыгъ.
Зым ыбггэ хэлъэу,
Зым хэлъэу ылъакьо,
Зым ылэ хэлъэу,
Хэлъэу ыгу закьо,
ЩэпэпцIэ зырызэу зэбгырахыгъ,
Джауштэу, сикъош,
Заор аукIыгъ.

— Адэ, тэтэжъ,
Сыд пае сэ сятэ кымыггэзэжыггэ?
— Анахь щэ онтэггур кызытефаггэмэ
Ар ащыщыгъ.
КъэкIожы, сикъош, ар,
Джыри уIукIэшт.
Бэ джыри гьогу тетыр.
Заор зыукIыггэмэ
Псаоу чIым тетыр
Ренэу яжэшт.

ПСЭМИТЫГЪУ

*Мафэ кээс ыпсэ еты тащыц,
Мафэ кээс тыгээ мэху тащыц.*

Сэ ихыгэм фэдэу пчэдыжэрэ
Зыщытэджджэрэм кумбыл чыгхэр,
Зэо Iугьом фэдэу пчэдыжэрэ
Кызыщыкьюухэрэм огум ипцэсхэр,
Ыгу шэхьамысэу зы цыф щыфэхыгъ,
Огу зишИ,
Пчэдыжэ зишЫгъ.

Къэуцу ыЮу, зи кIэлъыджагъэп —
Ежэ нэмыкIэу хэт ыгу ащ фитыгъ?
«Сыда пцIэр о»,— зи кIэупчIагъэп —
Мафэм, огум хэт цIэ афишЫгъ?
Мэфэ реным ащ ыгу нэфынагъ,
Мэфэ реным ыгоу огур къэбзагъ.

Сэ а цыфым ынитIу сащэщынэ.
Сыщэщынэ ыгу инэфынэ.

Ау сэри кээсышт сипсэ тыгъо —
Огу шIункIыр сынитIу къалъыкIощт.
Ау кээсышт синэфылъ сэ —
Тыгъэр
Сэ сыгу закъо зэ кылыкIощт.
ЗиIэтышт сичыг сэ ихыгъэу,
Iугъо-машIоу сипцэс огум щыстышт,
Ау слъэкIышта сыхъун сэ тыгъэ,
Огу нэфынэ слъэкIышта сыхъун?
Сэ ихыгэм фэдэх сичыгхэр,
Сиошъуапщи зэо-Iугъом яхыщыр.
Спсэ сышхъасрэп сэ, сыхъазыр.
Спсэ сышхъасрэп,
Ау мафэ сыхъушта?

Мафэ кээс
Тыгъэ мэху тащыц,
Мафэ кээс
Ыпсэ еты тащыц.
Джары кызыэрежъэрэр огур.
Джары кызыэрежъэрэр чIыгур.

СИНЫБДЖЭГҮХЭР

*Хяау, гурымэу Саусэрыкьо зэхэтхыгь.
Мыщи гьыбзэ Адыиф щыфаусыгь...*

Синыбджэгүхэр
Жьогьо чыжьэмэ ащэбанэх.
Синыбджэгүхэр
Жьогьо фыжьмэ яльэоянэх.

Синыбджэгүхэр
Чыгу яхьоеу огум шэстых,
Синыбджэгүхэр
Огу яхьоеу чым кIэхьопсых,

Лэгьупкьопсыр ябжьы нэфэу
Чыр абгыни,
ИкIодагьэх шIункIым, шьэфым —
ЯIэп уни.

Сыд, ныбджэгүхэр,
Къэжьугьотыгьэр, чым нахьышIоу,
Сыда огум ишгульэгьуагьэр,
Сэ сыгу фэшIоу?

Сыгу щыошIоу,
Щесэу, щещхэу,
Ау зы ошхи къэмыгужьоу,
Зы осыци гьатхэм мыжьоу,
Тхэм ыIуагьэр зэриIуагьэу,
Ау сыгу шIоигьор ильэгагьэу?
ЩыIа, сэIо, фэдэ кьуапэ,
ЛьыIэсынэу сишылъапэ?

Сыдэу чыжьэу шьуибыбагьа,
ЛIы мыпсэфхэр,
Сыдэу бэрэ къэшгульыхьугьа

Жьогьо нэфхэр?
Хэта огур зыIэтыгьэр?
Апэ дэдэ хэт итыгьэр?
Сэри льякьоу сахэтыгьа,
Шьори пкьэоу шьуакIэтыгьа?
Къэжьугьотыгьа
Саусэрыкьо зыукIыгьэр?
ШьуIукIагьа
Адыифы лIэу хэкIыгьэм?

Къетэкьохы
Огу шIункIым жьогьо такьэр,
Зэхэсэхы
Синыбджэгүмэ сэ амакьэ:

— Хяау,
Гурымэу Саусэрыкьо зэхэтхыгь,
Мыщи гьыбзэ Адыифы щыфаусыгь.

Лэгьупкьопсыр ибжьы нэфэу
Чыр ыбгыни,
Ибыбагьэм шIункIым, шьэфым
ИIэп унэ.

ИIэ закьор:
Ыгу щыошIу.
Щесы, щещхы,
Ау зы ошхи къэмыгужьоу,
Зы осыци гьатхэм мыжьоу.

Жьогьо льягьом зепшэтыгьэу,
Гугьэ нэфым уиIэтыгьэу,
Тхэм ыIуагьэр зэриIуагь —
Ау угу шIоигьор уильэгагь!

...Синыбджэгүхэр
Жьогьо фыжьмэ ащэбанэх.
Синыбджэгүхэр
Жьогьо чыжьэмэ яльэоянэх.

Якѣиныгѣом
Огур шѣункѣу кѣзошѣуапцѣ,
Синыйбджѣгѣумѣ яѣу мѣхѣуа шѣуѣуа
Нысащѣ?

Нѣр кѣыфизѣу,
Сыкѣхѣопсы ялѣѣагѣѣ.
Рихѣылѣагѣа шѣуѣуа ташыщ
Яхѣадагѣѣ?

Огоу лѣагѣм,
Огоу нѣфым сыдѣплѣые:
Гѣунѣ иѣп,
Гѣунѣ иѣп силѣѣуие.

Чѣыгу симыѣу,
Огу нѣфым сыкѣыщесы.
Огу симыѣу,
Чѣыгу нѣхѣоим сыкѣхѣопсы.

КѣЛѣЦЫКѣУХѣР

Тѣжѣын нѣфѣу,
Огум зѣрифѣу,
Мазѣр жѣыоу ѣгум кѣыздахѣѣкѣ,
Чѣрѣз чѣыгмѣ
Кѣячѣѣхѣу абгмѣ,
Пчѣхѣѣжѣ ѣасѣм псымакѣѣр кѣызихѣѣкѣ;

Зыгужѣуакѣ
Жѣгѣыутѣх мыжѣуакѣу,
Пщыщѣ пагохѣр зыщычѣыѣжѣхѣкѣ,
Нѣпкѣ натѣм
Дѣнѣгѣо шхѣуантѣу,
Пцѣл куамѣхѣр зыщыѣсѣжѣхѣкѣ,
КѣЛѣцѣыкѣухѣр,
Огу шхѣонтѣ сапѣр
Пымыкѣыжѣыгѣѣу алѣапѣ,
Батырмѣ афѣдѣу пѣѣкѣормѣ,
Пѣѣкѣор инмѣ ахѣуѣкѣораѣх.

КѣЛѣцѣыкѣухѣр,
Жѣогѣо зырызхѣр
Аѣѣмычѣѣкѣ пытѣу афызѣу,
Батырмѣ афѣдѣу хѣоо-пщаоу,
Пкѣыхѣѣи дунаим ѣдаоѣх.

Сыдѣу, батырхѣр, шѣупшѣыгѣа?
Мыжѣоу быоу шѣутѣупщыгѣѣм
Огум зыридзагѣ жѣогѣо нѣфѣу.
Сыдѣу джѣ кѣѣлыдрѣ ар чѣфѣу!

Сыдѣу, батырхѣр, шѣупшѣыгѣа!
Кѣакѣыр кѣогѣухѣмкѣ ѣжѣугѣѣбылѣыгѣѣу,
Мѣфѣ рѣнѣм шѣо шѣузѣшѣуим,
Жѣым ыхѣыгѣѣх инѣжѣхѣу типѣыйхѣр.

Шьупкынэ-лынэхэр зэбгырызыгэхэу,
ШьуIупшIэ цIыкIухэр губжыхэу пщыгэхэу,
ШьузыслэгьукIэ, сэ сегупшысэ:
Нэф джыри кьэшгышт мыпцIыусэу.

КIэлэцIыкIухэр кьыгьэушцыштых,
Алтыхунхэу яжьогьо шIагьохэм.
КIэлэцIыкIухэр кьыгьэушцыштых,
Кьачтыхьанхэу япшысэ льягьохэр.
Кьэушцыштых кIэлэцIыкIу шIагьохэр,
КIэлэцIыкIухэу зи зимыдагьохэр,
Саусэрыкьо ыльэгуанджэ аушгэфэу,
Яшгэфи зэраIу гупсэфэу.
КьашIошIэу: тэдкIи щыогоу,
КьашIошIэу: тэдкIи щыгьогоу,
Чыгуми имыIэу гьунэ,
Огури фаем иунэу.

Алтыхуштых дунэе чыжьэхэм,
ШхуантIэхэм, дунэе фыжыхэм.
Кьагьотышт щыIи щымыIи,
ЩымыIи щыIи зыдэщыIэр.

Кьэушцыштых, зашIомыцIыкIоу,
Мыжьор быоу атIупщэу,
Инымэ ашIоемыкIоу,
Шьуйхэмэ жьыр кьырагьапщэу.

Огум ишхьонтIэ льягьомэ
Батыры цIыкIухэр альэхьух,
Мыжьо мыхьунхэу жьуагьохэр —
Мыжьохэр жьуагьо орэхьух!

КIОХЭ ЗЫХЬУКIЭ КЬУШГЬХЬЭХЭР

КIохэ зыхьукIэ кьушгьхьэхэр
Мэпшгьых, алгыбыбхэзэ, пцэсхэр.

КIохэ зыхьукIэ кьушгьхьэхэр,
Мэпшгьых, алгыгуIэхэзэ, чьыгхэр.

КIохэ зыхьукIэ кьушгьхьэхэр,
Мэпшгьых, ельэкIонхэзэ, цIыфхэр.

Ау пцэсхэр мэбыбых —
Кьушгьхьэхэр макIохэшгь.
Ау чьыгхэр мэгуIэх —
Кьушгьхьэхэр макIохэшгь.
Ау цIыфхэр ельэкIоных —
Кьушгьхьэхэр макIохэшгь.

Тыдэ кIохэрэ кьушгьхьэхэр? —
Пцэсмэ ар ашIэрэп.
Тыдэ кIохэрэ кьушгьхьэхэр? —
Чьыгми ар ашIэрэп.
Тыдэ кIохэрэ кьушгьхьэхэр? —
ЦIыфхэми ар ашIэрэп.

Ау пцэсхэмэ кьещхыкIэ зэрагьэшIагь —
(Нэпсыр рагьэхэзэ)
Ау чьыгхэм тыди щыкIынхэм зыфагьэсагь —
(Гьогу зэхэдзыгьо имыфэхэу.)
Ау цIыфмэ чыгур кьагурыIагь —
Чыгоу кьушгьхьэхэр кьэзгьэхьухэрэр.

ГЪЭМЭФЭ ПЧЫХЪЭУ

Ары шъхъаем,
Хъажъушырым сыфэда сэ?

Гъэмэфэ пчыхъэу,
Сэри сыпчыхъэныр сыгу рихъэу,
Сэри сыкъурэу,
Е сычъыг тхъапэу,
Сильэуж макъи
Чъыг тхъэпэ пшъыгъэр зэрэлъэпэрапэу,
Псым сыкӀо зыхъукӀэ;

Гъэмэфэ пчыхъэу,
Сэри сыпчыхъэныр сыгу рихъэу,
Е нэпкъы сакъэу,
Е пцӀэшхъо шырым
Сыгу ехъышырэу ымакъэ,
СитӀуи
Псыор пшъыгъэм фэдэу къекӀокӀхэу,
Псым сыкӀо зыхъукӀэ;

Гъэмэфэ пчыхъэу,
Сэри сыпчыхъэныр сыгу рихъэу,
Рэхъат-гупсэф тынчым
Нахъ чыжъэ сигупшысэ симыхъэу,
Сэри сыпсыхъоу,
Ныбджэгъуи джэгъогъуи
Сэ зыми джы сылътыхъоу,
Сигупшыси сэри
Уц куашэу Ӏушъашъэрэм тыфэдэкъабзэу,
Псым сыкӀо зыхъукӀэ;

Джау уцы кӀырыр —
Стхы утэбжъагъэ,
Джау чыгу плъырыр —
СитӀоу Ӏэсагъэм
КъызэгъотыжъкӀэ;

Дунэе нэфым
Сыфыримыкъоу,
Ау гоу гупсэфым
Дэлъэу ызыкъо,
Пшыси къэбари сыфэмыежъэу,
Жъуагъуи коцышъхъи сылътыхъоу Ӏэбэжъэу,
Сыдэлъы зыхъукӀэ псыхъом ыблэгъу;
Хъажъушырым сыфэда сэ?

Адэ
Тыдэ кыкӀрэ а макъэу,
Жъы стыр лыбжъэу къурэм тебыбэрэр?
Тыдэ кыкӀрэ а макъэу,
Бзыу, мэхъаджэу,
Чъыг тхъэпэ пшъыгъэр зыулыӀурэр?
Тыдэ кыкӀрэ а макъэу,
Псыор лъакъор чӀэзыухъумэщтыр?
ПцӀэшхъо щыр цыкӀумэ
Яжъгыу зыдырыштыр?
Уц кошэ кӀырым,
Чыгум ыгу фабэу сэ сӀэгъу илътыхъом
ПкӀэгъосэ шӀуцӀэу затезыхъоштыр?
Зэхэшъоха,
КъеӀо а макъэм:
«Хъажъушырым фэд.
КъырафэкӀыгъ.
Хъалыгъу такъыр бзыгъи
Зэ-тӀо фадзыгъ.
Зыр епӀэжъгъэу,
ЫгъэукӀорэу,
Зым ар рипхыгъ,
Зым къытӀэагъ.
Фаер, губжыгъэти, екӀэпэуагъ,
КӀэлэцыкӀухъэми, щыхъэзэ, къырафэкӀыгъ,
ЛъапэкӀэ дадзыезэ, раутэкӀыгъ.
Зэпшъхэм яцыкӀуи, цыфхэм, яини,
Тыгъэм зыдрехъыхым, янэпцӀи якъини,
ТхъамыкӀэ цыкӀур, дэкӀыгъ чылэ гъунэм,
Фэмыежъэу аужыпкъэм ихъажъушыр унэ...»

Гъэмэфэ пчыхьэр сэ шIу сэлъэгъу,
 Иуци имэзи — псым пэгъунэгъоу:
 Гъэмэфэ пчыхьэу,
 IoфшIэгъу ужым сыгу кыщытIэмрэр,
 Гъэмэфэ пчыхьэу,
 Неушрэ мафэр
 Къэгъэгъэ куашэу кызыпыкIэштыр.

СIэ пшъыгъэмэ
 AIэпэ пшъыгъэхэр нэфынэх,
 Жъуагъохэр апэткIухэшъ,
 Жъгъыутэххэзэ, огум ебыбэх.
 Сынэку фабэмэ
 Аужырэ нэбзыим итыгъэнапэ ащысэгъэбылгы,
 Неушырэ пчэдыжъыр сыгу кыщцежъэщтышъ.

Хъажъушырым сыфэда сэ?

УГУБЖЫМЭ ЗАФЭУ

Моу зыкъегъэкъу сигубжы,
 УкыкIэмыуцу, зыкъегъэкъу.
 Iаджи аIожыщт нэужым,
 Ау джыдэдэм тигубж тферэкъу.

СэшIэ, зыгорэм зэшэу,
 Къэхъыешт ныIэп ынапIэ.
 Ауштми сигубжы зэрищэу,
 Ольэгъуба — сыфэхъугъ плъапIэ.

СэшIэ — зыгори делашъокIэ
 Къытэплъышт, гомыIоу тыкъышэу.
 Ауштми ыIыгъ IупIашъокIэ
 Сигубжы а зызшIолушыр.

Зыгорэми тигъэIэсэшт,
 КъытэкIолIэнышъ сакъэу.
 Ау губж зэрэщыIэм есэшт,
 Зэхихыгъэшъ сигубжы макъэ.

КъыхэкIы угубжмэ зафэу
 Угубжмэ губжыгъо мафэу,
 Къыгъэтэджэу мэхъу нэбгырэ
 Губжым хилъагъоу нурэ.

Ау мо кIэлакIэм фэсакъ,
 ЗынитIу къаигъэу плъызрэм,
 ЗыIитIу фыжъэу зыфызрэм —
 Модэ кIэлакIэм фэсакъ.

Къэрэмыгубж имыгъоу.
 Тэ тыгу жъы дэтэгъэкIы,
 Ау ежъ зыгорэ шIомыгъоу,
 ЗэокIыштым фэдэу зэплъэкIы...

Къыосложышт нэужым:
Мэхъанэ илагъ тигубжы.
Ошлэжъа — гопэгъу дэдагъ,
Тызэгубжым псы тешъуагъэ фэдагъ.

...КъыхэкIы сыгубжы сшIоигъоу
Сизакъоми, къысшIошIэу игъоу.
Ау зыкъебгъэкъугъэшъ сигубжы,
Опсэу осложышт нэужым.

Уизэкъоныр, ошIа, зэщыгъоп,
Уизэкъо дэдэныр — мыгъо.

КъысшIошIы: зыгорэ зыгубжкIэ,
ЗыгубжкIэ зыгорэ зафэу,
Регъэгупшысэх цыфхэр,
Нахъ ошIу мэхъу мафэр.

ЕШЪУЛУ БЗЛУ ЦЫКЛУМ

Ешъулу бзыу цыкIум:
Убыбын олэкIмэ,
Цыфым илIаIэ
Сыд пае хэпхышт?
Ешъулу бзыу цыкIум:
Убыбын олэкIмэ,
Сыд пае чIыгум ущыфэхышт?

Ешъулу бзыу цыкIум:
Афэрэшъыпкъ
Огу фабэу нэфынэм,
Тыгъэу лъагэу гъэIагъэм.
Щэрэфэх ар огум,
Тыгъэм пэблагъэу,
Щэрэфэх ар,
Огум ыгу шъыпкъэ хэшIагъэу.

Къерэфэх нэужым,
Жъуагъом фэдэкъабзэу,
Ихъадэгъу лъэужи
Нэфынэу ыгъабзэу...

...Хъау, ешъулу бзыу цыкIум:
Чэрэз тхъапэм ар фэд,
Жъым къыпитхыгъэу,
Къефэхыфэ — орэд.
Ешъулу цыкIу-цыкIоу:
Щтэм емысэнэу,
Ыгу осэпсыцэу
Iэпымызынэу...

СОНЕТИТУ

1

Гъэмэфэ пчыхъэм пшъэшъэ IупшIэ IэшIур,
Гукъэо хыльгъэу гъашIэм имыошIур,
Тэ титIуи тшIагъэ, гъатхэм идэхагъи,
ЛъэпцIэгъу лъэхъаным осым ичъыIагъи.

Тэ титIуи тшIагъэ хъярэу къэгужъуагъи,
Тэ титIуи тшIагъэ къинэу къэгугагъи.
Ау джыри о гушIуагъор уиорэд.
Дунаир оркIэ пшъэшъэ IупшIэм фэд.

Сыуидэогъоп. ГушIуагъор къыпфэрэй.
Ау сэ сыгу илъ гъогу хыльгъэмэ яшъэф.
О уичэфыгъо къыхърэп синэшхъэй,
Синэшхъэигъэ ори урымчэф.

КъысшIошIы джауштэу: чэфым нэшъу уишIыгъэу,
УщыI бэщ фыжъэу сIапэ пIыгъэу.

2

Типчъэ хыбые къыхэкIы жъым къыIуиутэу,
Тигъэушхъорэцэу, тиунэ чъыIэр къелъадэ.
КъыхэкIы, сикъош, тымышIэхэу тыунэIутэу,
Лъэкъо лъэкIыпIэм джашыгъум тыгу фэтэгъадэ.

«Сыд къэтлъфыштмэ аIощтыр? — игъо тефэ тегупшысэнэу
Тэ зэгъо дэдэрэ.— ТауIучIыгъа кIэсэнэу?
Тышбумэ, жъы тыхбумэ, игъорыгъозэ тызэблахъун,
ТызырадзыжъкIэ, тэц фэдэкъабзэу зыгорэ ауIучIын».

Къысфэгъэгъу, ныбджэгъу. ОшIэжъба — мафэр къиныгъ.
Къысфэгъэгъу псэлъэ хыльгъэр, имыгъоу непэ сыпшъыгъ.
Сыкъыздэхъажъым, сипсы тас Iахъ непэ зыми къыспигъохыгъэп.

Сыкъыздэхъажъым, сIэ пшъыгъэ сIихэу зыми унэ пчъэIум
риусэигъэп.

Хъаумэ жъы тэхъуа, гъумтIым лъэхъанэр тищыпсэу,
Типчэдыжъ дахи нэф мышъзэ пчыхъэм кIэхъопсэу?

ШУЛЬГЪУ

Псышхъэшъо тынчэу зэщизым
Жъуагъохэр щычIэгъырысых.
Мафэу къэкIощтхэр зырызэу,
Сабыйхэу сиIегурысых.

КъыздикIыри сшIэрэп гугъапIэр —
Зэрэдунаеу сиплъапIэ.
Зэрэчэщныкъоу нысачэ,
Жъогъо нэф пэпчъы сипащэ.

КъыздикIыри сшIэрэп гугъапIэр —
Уц къашхъуи мэзи сшIолъапIэх.
Чэтыущыр Iупэ фыжъэу,
СипчъэшхъаIу щэчъые пчэдыжъыр.

Сыд къехъулагъэр мы чэщым?
ХэпшIыкIэу тыгъэм фэзэщы.
Илъагъо пэпчъы Iазэ,
Икъурэ пэпчъы гъуазэ.

Кондэ шхъэтIабгъоу зэхэсмэ
Пшысэжъыр акIыбы дэт.
Iэхъуамбэр чIыгум нэбгъэсмэ,
Лъапсэ ыдзыщтым фэд...

ШхъащэшIэу уичIыгу зыфэуфи,
КъыбгурыIощт о пстэури:
Чэщныкъом щыIадыифри,
Мэфэ нэфым щыармэури;

КъыбгурыIощт сабий пIэгум
Ихъэринэ зыкIэнэфынэр,
ЗыкIыщыошIур цIыф нэгум,
ЗыкIэпсэпашIэр цIыфынэр:

ЗыкИмыІэр адыгэ чІыгум
БэшІагъэу гузэжъогъу мафи.
ЗыкИмлъэгъурэр адыгэ огум
МэшІо жъалымэм истафи;

Къэхъугъэ пэпчы тащыщэу
ТичІыгу кызыерильфыгъэр,
Быбыгъэ пэпчы тащыщэу
Тиогу зэриІэтыгъэр.

КъыбгурыІошт гузэжъогъур
Къызэрфэмыщтыр цыфыгум,
ТишІульэгъу иджэуапэу шІульэгъур
Къытпигъохыгъэшъ тэ чІыгум.

Джаш пае сІитІу цыхъэшІэгъоу
Сэлэты, кысшІошІхэу бзыу тамэу.
Джаш пае сичІыгу гукІэгъоу,
КъыскІэлэ чыг шхъонтІэ куамэу.

Къэсэлэ сыхъатымафэу:
Зафэ сичІыгу, зафэ.
Зафэ, хэгъэгу насыпым
Зэфагъэр непэ ипсыпэшъ.

* * *

Сичылэ фабэхэу щещых оцх гуапэхэр,
Уц къэшхъо дахэм щэутысэх.
Ау чылэп сыздэсыр. Сиошъочапэхэр
Ситыгъэхэр мыш цытІурысэх.
Слъэгъу сшІоигъу пшъэшъэ лъапцІэ,
Уц къашхъом фэдэу джэнэкІыпцІэу,
КъызыщхкІэ, чылэ къуладжэм
МыжъуакІэ пэпчы кыщыпаджэу.
Орэпытэх, спсэм фэд, учэухэр,
Орэпщэрых о ренэу уилэухэр.
Уихъаку лъахъчэ щэрэжъу къэб щыуаныр,
Уиджэхашъуи терэт пІэстэ Іанэр.
Мэл Іэхъогъухэр оц пае кыфыжъхэзэ,
УилІи пчыхъэрэ кыдэрэхъажъ.
Плъэкъо дышъэхэр кыгъэнэфыжъхэзэ,
Тыгъэр ренэу уакІыб къорэхъажъ.
Сэри джауштэу сыгу ренэу илъышт:
СызылІэжъкІэ, сагъэтІылышт
Чылэ лыжъмэ, учылэ кІалэмэ,
Сыбгынэжъзэ сихымэ къалэхэр.
Ау дэхъаштэп ныбжыи къэхалъэм
НыбжыкІэгъум иусэ-псалъэ:
Слъэгъу сшІоигъу пшъэшъэ лъапцІэ,
Уц къашхъом фэдэу джэнэкІыпцІэу.
КъызыщхкІэ, чылэ къуладжэм
ИмыжъуакІэ пэпчы кыщыпаджэу.

СЫОГУПШЫСЭ, ХЪУСЕН

Сыогупшысэ, Хъусен —
Сыдэуштэу
Уилыгээрэ уиусэрэ
Афэшъуашэу сыпфэусэн?

Тиогу кыкыжыгъаки,
Чыр шлагъоклэ зыгэкларакли,
Къаклэщы анэгу клэлаклэу
Уилыгъи уиорэд къэлуакли.

Сэтха, чыгур сэлэжъа,
Сыфэгумэкла чылагъом,—
Уилыгъэ сигъогу кыщещэ,
Кыщещэ уиусэ шлагъо.

Уиусэ фэдэу,
О угуи къэбзагъ,
Уиорэди сэм фэдэу
Пый бгъэгум щыбзагъ.

Адыгэ хабзэу,
Уемыпцыжъэу палъэм,
О ушэсыгъ.
Огури къабзэу
Чыгури шхъонтлабзэу
О угу илгыгъ...

Лыгээр бэгъашлэ,
Уилыгъэ псашлэ,
Хъадэгъу уилэжъап, Хъусен.
Джащ сегупшысэ —
Уигъэшлэ дахэ
Тауштэу зыфэзгъэсэн?

Тихъасэ — псыныджмэ
Яогу ыупыцлэу,

Джыри пщэс шлуцлэр
Ташъхагъ щытэджмэ,

Сэшлэ, мычыжъэу,
Адыгэ чылэм,
Батыр шы брулэр
Шэщым члэпхагъ.
Сэшлэ, мычыжъэу,
Адыгэ чылэм,
Хъусен иашъо
Бгыкъужыем пылгагъ.

Батыры ашъор
Дэпкъым кыпысхынышъ,
Уисэшхуи уишабзи сэ зыгослэхъашт.
Утысэу шы сэкур
Лапшэм къесцэкынышъ,
Шэу зынэ жьокум
Сытетлысхъашт.

Адыгэ хабзэу
Хъусен фэдэкъабзэу,
Семыпцыжъэу палъэм,
Хъарам луашъхэ сыклошт.
Хъусен иорэдэу,
Батырым фэдэу,
Пыеу къэджагъэм
Сэ сытеклошт.

Сэ джары сызэгупшысэрэр —
Пшлошъ гъэху, Хъусен,
Сигъашли сиорэди
Уигъогу рыклонхэу зыфэзгъэсэн!

* * *

Шѣабѣу Іѣ щѣфи шым ыпшѣ дахѣ,
ЫПупѣ фабѣ сѣбѣу.
Пщыщѣ псы чѣэры ычІѣ мѣзахѣ
Тыжыны пагор, кыыхѣу.
Сичылѣ ешІѣ, ышІошты мѣхѣу —
ИгъукІыжыштѣп и Пщыщѣ.
ШыкІѣр чІым щѣчѣ, огум жѣуагѣор кыыщѣхѣу,
Орѣди ежѣ гум щыщѣу.
Бзыу тІысыжыгѣоу губгѣом зеунѣкІы,
Кѣушѣхѣэм ыкІыб тыгѣэр.
Лыжѣхѣр мѣтІысых, кІалѣхѣр дѣкІых,
Кѣафхагѣэнагѣэшѣ остыгѣэр.
Чѣыгмѣ щаІуатѣ пчыхѣ рѣхѣатым
УбѣгѣэшІѣным хѣлѣ шѣѣфыр,
ЧІыгури огури еплѣрѣп сыхѣатым,
Чылѣм щѣпсыхыгѣэшѣ гупсѣфыр.
Сѣри сычыжѣѣп. Ситѣу уишѣофы,
Уиакѣыл нѣф зѣсѣгѣашІѣ.
Пщыщѣ очѣѣфѣ, шыр псы ешѣофѣ,
ЧІым щыльѣгѣшт сигѣашІѣ.
Шѣабѣу Іѣ щѣфи шым ыпшѣ дахѣ,
ЫПупѣ фабѣ сѣбѣу.
Пщыщѣ псы чѣэры ычІѣ мѣзахѣ,
Тыжыны пагор, кыыхѣу.

* * *

Уичѣыги кѣѣкІа,
УишкІи мѣбыуа, сичыл?
Іахылыр гупсѣу,
ОгѣашІоба о уигѣунѣгѣу?
Сыгу укѣѣкІмѣ,
Сигукѣаохѣр сшІомышѣомыл,
Сигугѣѣ жѣаухѣр
Пѣсѣгѣохы о уигопѣгѣу.

УилІыжѣмѣ дунаир
КѣагурѣІоба мыкІодыжынѣу?
Анахѣ мѣзѣ дахѣр
Уашѣхѣагѣы итба тыжынѣу?
Дѣсых кѣалѣми лыжѣхѣр,
Шѣо шѣуцІѣ кѣесІоѣзѣ сакѣыфѣтѣдѣжы,
ЩашІѣ кѣалѣми мазѣр,
Чылѣм кѣекІышѣ, мыщ тІѣкІурѣ щѣудѣжы.

Сщыгѣупшѣштѣп уиныхѣм
АІѣ псынкІѣу пѣѣпашІѣр гѣэшІѣным.
ШІу сѣльѣгѣу уипшѣашѣѣу
ШѣнышІуагѣэр зидѣхѣшІѣныр.
Кѣѣсфыжыгѣѣх уичѣмхѣр,
Кѣѣсфыжыгѣѣх уимѣлхѣр пчыхѣапѣу,
Уигѣѣ огѣуи сшѣтагѣѣ.
Уигѣѣбѣжѣуи згощыгѣѣ сигуапѣу.

ЗѣкІѣ чІыгухѣр сигѣогух,
ЗѣкІѣ огухѣр сынѣгух, услѣѣгѣумѣ.
Кѣѣслѣытѣна згѣэшІѣштѣыр,
ЗѣкІѣ цІыфѣу чІым тетѣыр силѣгѣумѣ.
ШІу сѣльѣгѣу уимафѣ,
Мѣфѣ нѣфѣу улѣжѣрѣр жѣоркѣыгѣоу,
ШІу сѣльѣгѣу уичѣщ,
Кѣысфѣзыхѣрѣр рѣхѣат гупсѣфыгѣор.

ГъашІэм сештэшъ гъусэгъоу,
 КъысэупчІхэмэ: хэт узгъэсагъэр?
 Сэ яслощт:
 УичІыгу фэдэу нэхъоеу,
 УичІыгу фэдэу нэфынэу о уиакъыл.
 Сифэхыгъо къэсыгъэу,
 КъысэупчІхэмэ: хэт уикІэсагъэр?
 Сэ яслощт:
 Уинэжъ-Іужъхэр, уичъыг,
 Уисабыеу нэгущІор, сичыл.

КІЭЛЭЦЫКІУМ ЕСІОН

1

Тыгъэм къокІыпІэр къыфыхэпхынэу
 О укъэхъугъэмэ,
 Игъо уифэщта,
 «Къеблагъ» къыуаІомэ,
 ЯІегу удэхъанэу?

Тыгъэм къохъапІэр фэбгъэлъэгъонэу
 О укъэхъугъэмэ,
 Игъо уифэщта,
 КъэтІыс къыуаІомэ,
 ЯІанэ упэтІысхъанэу?

Чъыгхэр гъэтІысхъэх,
 ЦІэ афэус жьогъо чэфмэ.
 Ау уямыбгъукІу,
 Тыгъэр уаплІэІуми,
 ЧІыгур уаплІэІуми,
 УямыбгъукІу гущыІэ нэфмэ:
 Къеблагъ.
 КъэтІыс!

Джауштэу кІэлэцыкІум есІон.

2

УкІомэ, укІозэ,
 Шъофы нэфынэм
 КъакІоу уІукІэмэ, къакІоу,
 УкІомэ, укІозэ,
 Огоу шхъонтІабзэр
 Быбэу къыпІукІэмэ, быбэу,
 ПшІошь гъэхъу, сицІыкІу:
 Джыри чыжъэу укІуагъэп,

Чыжьэу джыри о убыбыгъэп.
Ау гушЮ, сикъош,
Шьофы нэфынэр
Уиклэлэгъум кыобгъукIуагъэп.
ГушЮ, сицIыкIу:
Огумрэ орырэ
Шъуибыбыгъом шъузэIукагъэшъ.

Джауштэу кIэлэцIыкIум есIон.

КОЛХОЗ ШЬОФ

1

Сыд шъуIуа шьофым
ПкIыхьапIэу ылъэгъурэр?
Хэт о, шьофыр,
Чэщныкъом шIу плъэгъурэр?
Хэт угу зэгъурэр?
Сыд цIыфым фэбгъэгъурэр?
Ижыкъашэ рэхьатэу кысэIу,
ИпкIыхьапIэ сизакъоу седэIу:

«КъэкIогагъэх садэжь гъэшIэгъонхэр,
КъаIотагъэх сишьофхэр бэгъонхэу.
Нэф къэмышъзэ садэжь къэкIогагъэх,
Чэщ охъуфэ сичIыгу щылэжыагъэх.

ЯгъучI уагъэп, ягъучI сэшхоу бзагъэп,
Гъыбззэхэу сыбгъэгъу кытефагъэп.
ЯгъучI ренэу орэдыр кыIуагъ,
А орэдым сэ бэрэ сежагъ.

А орэдыр жьогъэ бзыгъэу къэбзагъ,
А орэдыр бжыхъасэу дэхагъ,
А орэдыр коцышъхэу лъэпIагъ,
Огум фэдэу орэдыр лъэгагъ.

А орэдым сэ джы сегъэхъе,
А орэдым къеухъумэ сичъе,
Сипчэдыжьи ащ кыгъэушышт,
Гъэбэжъу мафэу сыбгъэгъу щытэджышт.

Къысфищэщтых ащ цIыф гъэшIэгъонхэр,
КъаIотэнэу сишьофхэр бэгъонхэу,
Шъхьафит закIэхэу, тетхэу чIым пытэу,
Шъхьадж зыдаплъэрэм,

Шъхъадж зытѣлэрэм фитэу,
Шъхъадж зыдаклорэр,
Шъхъадж зынэсырэр мафэу,
Йорэди япсалги зафэу».

Сэри сэшлэ,
Мыукъожьынэу сшлэш мэху:
Сэ а цыфмэ бэ шлагъэу салъэху.
Ялъэуж пэпчъ коц хъасэр кыкклэшт,
Ялэбэгъу пэпчъ гум хышъэу кынэшт...

Сыпэсышт сэ учые, шъоф нэф,
Сыпфэсакъэу нычэпэ исхышт.
Къызыпфэсклэ колхозым ицыф.
Сиорэд ащ сэламэу сыхышт.

2

Сичыгу дах, сичыгу лэшлэ,
Зымыгъэнэшхэй.
Еплъэлъ, чыгур, тызэфэшлэ,
Стамэ пилтлэу кьеусэй.

Огум мазэр зэпрегъазэ,
Шхэху кьэоешт.
Ыкыб мафэм кытфегъазэ —
Къолэжыхъэ клэшт.

Къэклэшт жьыбгъэр,
Къэклэшт чылэр,
Къэклэшт кыхъэу чэщыр.
Орырэ сэррэ тигушылэ
Рагъэсэнэу зэщым.

Жыр къэсынышъ,
Чылэу тамэр
О зыкыпшихышт,
Ау мэз пкларъэм дышъэ самэу
Зыкыптырихышт.

Псыхъо чъэрмэ ялупчъапчъэ
О уигъэхъыешт.
Пкыхъэ нэфыр уикъэлапчъэу,
Ухагъэчыешт.

Цыфи, бзыуи, хъэклэ-къяуакли —
Чъые, кыюжэшт.
Хыор сыджми загъэмаклэ,
Хыми зилэжэшт.

Мары, огури келэбэхы,
Жъыгузэ, тыжын лэпэу.
Жъогъо фыжыр кьеутысэхы,
Гуапэу, шыабэу, шыабэу.

Къэслотэшт сэ очыефэ,
Зыогъэпсэфыфэ,
Хъярэу пстэуми афэшлагъэр
Зэрымыпсынклагъэр.

Къэслотэшт сэ очыефэ,
Зыогъэпсэфыфэ,
Зэрэчэфыр цыф унэр,
Зэрэщынэфынэр.

Ащ нэуж огум мазэм
Зыцзэпригъэзэжъмэ,
Ынэлэу мафэм кытфигъазэу,
Тадэжъ кыгъэзэжъмэ,

Къолэжъ шлуцлэп кытфихыштыр,
Бзыужые чэф.
Иклэрыклэу тезцэжъэштыр
Гъэтхэ лэпэнэф.

Къызэрэсэу гъэтхэ пасэр,
Шъофым тэ тыклэшт.
Цыфым, бзыум,

Чъыгым, хъасэм
Джыри тафэдэшт.

3

СылэжъакIу сэ, нэиутэу
Тыгъ, сэгушыIэ.
Чыгуми огуми афитэу
Оры, сэры шыIэр.

Чыгури огури тилахъ,
Зи зэфэдгощрэн.
Тэлажъэ нахъ,
Чым тыщызэщрэн.

О къэгъэнэф —
Сэ згъэнэфэшт.
О къэгъэлъагъу —
Сэ згъэбэгъошт.

О чIым кычIэщ —
Сэ дэсцээшт.
О ренэу къегъэщх —
Сэ къесцэкIышт.

Умышт, упшъыгъэу
Чыгур убгынэмэ.
Бгъотыжъышт, мыучъыIыгъэу
Чыгум иунэхэр.

Цыфыгу зыдэщылэм,
Зыщылурэм цIыф псалъэ,
Джэныкъуи шыфаб,
Коц хъаси щэшъхъалъэ.

Умышъхъахэу неушы
ПэсаIоу кыдэкI.
Чылэр губгъом дэсэщышъ,
СыпшIэжъышт, кыспэгъокI.

4

Чыгур зэрэбыбрэр слъэгъугъэ...
Сыдэу дэгъугъэ!
— Уныбжъ икъугъа,
Чъыгмэ уащиза,
Шъофмэ уафэшIуа,
Угуи шыошIуа?
НекIо! — Чыр къэджэ.—
Дышгъэ къуладжэм
Тыжъыны ощхыр кыщыхэгъэщ.
— НекIо! — Чыр къэджэ.—
Шъофым кытаджи,
Нэфшъэгъо лъагъор
Тыгъэм дыхэщ.
Умышт —
Къэлапчъэхэр зэкIэ Iутхыщтых,
Умышт —
Огъу мафэхэр зэкIэ фэхыщтых!

СэдаIошъ —
Уц къури,
СэдаIошъ —
Мэз кIыри
КъызгурэIо джы ягушыIэ.
Пщыцэ псылъакъуи,
Огу жъогъо такъуи —
Ахэмэ апай сызфыщылэр.

Щылэщтэп зы мафэ,
Щылэщтэп зы чэщ.

Къыщемыпсэу ситыгъи сижъуагъуи.
СыолъэIу, чыгур, укъсэмызэщ,—
Сыгъэбыб, сытетэу уилъагъо.

Чыгум сыщиз;
Чыгур сIэ пиз,
Икъэлапчъэхэр зэкIэ Iусэхы.

Тыгъуасэ сипкIантIэу,
Джы седжэшъ — шхъуантIэу
ИгушцыIэ чIым къыспегъохы.

5

Уимэфэ къини сэлэжы,
Уичэщи сыриухъумакIу.
Пчэдыжъ къэс икIэрыкIэу сежъэжы
Ощ пае. СыуилэжъакIу.

ЩыошIуми уашъхагъ, щыуаеми,
Ренэу уфэшIу сипхъэIашэ.
Насып шильэгъунэу чIым фаем,
Ылэжърэр къыфегъэшъуашэ.

Сэ сылэжърэр —
Ичъыгы тхъапэхэр,
Сатетэу гъогунэ сапэмэ;
Шъоф гуапэхэр,
Ощхыцэ Iапэхэр;
Икърэхэр,
Итыгъэ нурэхэр,
Мэз кIырхэр,
Псыныджы стырхэр;
Иосэпсыцэхэр,
Иошъоцыпэхэр,
ИпцIашхъохэр,
Ипсыхъо нашхъохэр.
Сылэжърэр — сыгу иорэд,
Сылэжърэр — чIыгум фэрэд.
Къэбары дахэу,
Уичэщи уимафи зэхахэу,
ЧIыгуми щызэIэпахэу,
Огум быракъэу дахэу,—
Сылэжърэр — сыгу иорэд,
Сылэжърэр — чIыгум фэрэд.

Иэмафэм — ижырытэджэу,
Iумафэм — иджэмэкъэнэу,
Уфежъэмэ — егъэжъэпIэшIоу,
Удежъэмэ — игъогу щыошIоу —
Сылэжърэр — сыгу иорэд.
Сылэжърэр чIыгум фэрэд.

6

Псы нашхъор, уц къашхъоу,
Шъхъэибзэу зэтэчы.
Чъыг тхъапэм осэпсыр
Дышъэпсэу щэсысы.

СшIомакIэп сичIыгуи,
СшIокIыхъэп игъогуи.
Иплъ огум — кIэракIэ,
Еплъ чIыгум — ныбжыкIэ.

Iэт IитIур, лэжъакIор,
Гъэбэжър къыпфэкIо:
Бжыхъапэм ужъуагъэр,
Гъэтхапэм бгъэшIуагъэр,
Гъэмафэм нэм фэдэу,
Псэм фэдэу зепхъагъэр.

Сэлэгъу, сшIошъ мэхъу —
Насыпыр къыплъэхъу —
Насыпэу шъхъафитыр,
О пстэуми уафитышъ:

Икъини пIэ фэшIоу,
ИошIуи бгъэшIуагъэшъ.
Джащ пае псы нашхъор
Уц къашхъоу зэтэчы.

Зелэты чIым ошIоу,
ПтэмитIу афэшIоу.

Иэт Иитур, лэжъяклор,
Непэ чым ибыбыгы.
Гъэбэжур кытфэкло —
Чым ихъяр ютэжыгы.

7

Пчыхапэ. Орэдыр сыбгэгу диз,
Гушыэ закъуи мыпшыгыэу.
Огури лъагэ, огуми пиз,
Джы нэси зи памычыгыэу.

Сыдэу орэдыба чыгум шысощтыр,
Сыдэу чылаб къэдэсощтыр!
Сыдэу жьогъуаба огум пысчыщтыр,
Сыдэу чыгуб зэпысчыщтыр.

Бгъэгум зейэты жым ипэгъоклэу,
Сичыл зымакэ къысэлурэр.
Тэщ фэдэщтын зэклэ, чылэщтын зэклэ,
Дунаим цыфэу шысэурэр.

Тыгээр кьохажы. Огур кыщенэ,
Чыгур кыщенэ, цахъ ешы.
Сэри цахъ сэшы. Мафэ къэс — ренэу
Чыгуми огуми унэ шысэшы.

Зыми сешугурэп. Зыми седаорэп.
Щэтлэмыш стамэхэр чыгум.
Огури лъагэ, чыгури кысаорэп,
Непэ ибыбыгыош цыфыгум.

ХЪУЛЬФЫГЪЭ ЧЭЩ

Чэщныкьо клэх.
Бзыльфыгъэм ичые
Пкыхыплэ дах:

«Гьогум хульфыгъэр
Мыпшыэу тетышт.
Мэзым хульфыгъэр
Чыгэу хэтышт.
Огум хульфыгъэр
Къушхьэу клэтышт.

Синэплэгу — орклэ мазэ,
Сишлэгу — орклэ гъуазэ.
Ухульфыгъэным, хульфыгъ, уемызэщ,
Чэщ пстэури —
Ренэу хульфыгъэ чэщ.

Уашхьагы жьагъор хэлэтыкыгъ —
Уикын пай
Бзыльфыгъэр хэцэтыкыгъ.
Бзыльфыгъэм ренэу
Джауштэу кыпцэху:
Чэщ кызэрэхуо,
Хульфыгъэр лэху,
Хульфыгъэр лэху
Бзыльфыгъэ бгъэгум,
Нэф къэштыжыфэ
Хэтэу чэщыгум».

Чэщныкьом гьогум укыщымыуцу,
Огур шлункыбзэш — къушхьэу клэуцу.

Хульфыгъэ чэщ...
Ныожь гурымыгъэми,

Лыжъ къэгырзыгъэми,
Зэхэзыхыщтыр бзылъфыгъ.

Сабый къэушыгъэми,
Щыр кырашыгъэми,
Зэхэзыхыщтыр бзылъфыгъ.

Чыг куамэ кьефэхми,
Ом жъуагъор щыфэхми,
Зэхэзыхыщтыр бзылъфыгъ.

Хульфыгъэ чэщ...

* * *

Сыпшыгъ гъатхэ,
Сыпшыгъ чыг бырабэ,
Сыпшэтыгъ,
ШхьонтIабзэу ситхэпабэ.

Апэрэу дунаир джы сэлъэгъу,
Апэрэу тIэмыгъэр джы силэгъу.
Апэрэу сэгущIо, сэщтэ, сэщхы,
Апэрэу уицх макъэ сэ кысфешхы.

Ощхым фэд —
Пшъхьац Iужъухэр къэбгъэсысмэ.
Ощхым фэд —
НэбзыцкIэ укысэненэсмэ.
Ощхым фэд —
Осэпсэу пIэпэ шъабэ
КъызечъэхкIэ скIышъо,
ГъэшIэ гуапэу.

Уижыкыащ —
Гъэтхэжъ зыфаусыгъэр,
Уинэплъэгъу —
Ошъогур зыIэтыгъэр.
ПIэпэ цIыкIухэр
скIышъо кышзэпэчъэх,
ЯIэужы
Ощххэр щэIупчъапчъэх.

Уинэплъэгъу
Ощх гуапэу кысэчъэхы,
ПIэпэ чIэгъ
Къэгъагъхэр кыдэчъэхы.

...Сыпшыгъ гъатхэ,
Сыпшыгъ чыг бырабэ.

СыпIэтыгъ,
ШхъонтIабзэу ситхъэпабэ.

«СыпшIыгъ гъатхэ» — сэлэ...
АуетIани
Хэлъ сэ сигупшысэ мэкъэ хьылъэ.
Гъатхэ горэ бжыхъэм ишыуанэ
Сэ сыягъэу шызэрехъэ чIылтэм.

Армырмэ
Шапэ кысэчъэхзэ,
СитIуи къэугъожъэу, къемыфэхзэ,
Сыд пай сэ кысщыхъурэ бжыхъэ пкIашъэр
Плъэгугу чIэгъ о, пшъашъэр, щэлъушъашъэу?

Къысфэсыгъэу сшIошIми сыхъатмафэр,
Сикъэгъагъ дищаеу гъэтхэ мафэм,
Джыри сигупшысэ икIынлъэгъу —
Къысфихъышта гъатхэм сишIульэгъу?..

* * *

Непи джауштэу дунаир гъэпсыгъэ —
ЧIыгуи огуи — зэкIэ къохъагъ.
ЦIыфэу щыIэр сщыгъупшэжыгъэу,
КъыосIуагъэти, сыгу укыхъагъ.

Лъэгъо нэфа сыгу фыхэпхыгъэр?..
ШIульэгъу уасэу сыд джыри сIыпхышт?
ПшIошъ ар гъэхъу — сэ зи ащ кIэсхыгъэп —
Укысаджэмэ, сэ спси хэпхышт.

Укысэджэнба? Джа зым сыщэщынэ.
ШIу зыльэгъурэр шIульэгъукIэ мэпщынэ.
Укысэджэнба? Джа зым ськIэхъопсы,
Сыщэрэст уишIульэгъу мэшIо тIопсы.

Сыд узфаер? Сэрба узфаер?
Сэ зыр ары къэнагъэр, кысаIу.
Тэджыжышт икIэрыкIэу дунаир,
ЦIыфхэр зэкIэ Iутышт сипчъэшъхъаIу.

Къэхъуных сабий гъэшIэгъонхэр,
ШIульэгъу псалъэхэр зэфалотэнхэу.
АшIошъ хъуни, агу цIыкIухэр бэгъонхэу.
ЧIым илъагъохэр къафитIэтэнхэу.

...Ары шъхъам непи джауштэу бгъэпсыгъэ —
Зэрэогоу кыплъычъэзэ пшъыгъэ,
ЗэрэчIыгоу, кыплъыхъузэ укIыгъэ.
Непи джауштэу дунаир бгъэпсыгъэ —

Зы нэбгыри уичIыгу лъыIэсыгъэп,
Зы нэбгыри уиогу кынынэсыгъэп.
Гъогу тетыфэ чIыгур шхъонтIагъ,
Къыплъэхъуфэ огур къэбзагъ.

Сэри уцым сыгу пшъыгъэу хэфагъ,
Уиогу тIэкIу, уичIыгу тIэкIу кысIуфагъ.
Опсэу сэлэ,— щэтIэмы сапашъхъэ
Сынэмсынэу нэфынэу о пIашъхъэ.

СИЧЭРЭЗ ЧЬЫГ

Сыда кьэхьугьэр,
Сичэрэз чьыг,
Тыдэ уежъагъ?
Хэты иорэды
Гугъэ фыжыбзэу уигъэутысагъ?
Шыу цыкIу миныбэмэ,
Онэгу шхуантIэхэу,
ЗыкыпкIашIагъ,
Ясэку утысэмэ
Одыджын нэфынэр
Ахэтэкъуагъ.

Тыдэ уежъагъ?
Ольэгъуа, сэгъы,
Апэрэу сэгъы,
Ины сыхьугъэу.

Симыорэдэу узыушхьухьагъэр
Зэхэсымыхэу,
Сымакъэ мыIоу,
Сынэпс кьемыхэу.

Шыу цыкIу миныбэмэ
Онэгу шхуантIэхэу,
ЗыкыпкIашIагъ.
Ясэку утысэмэ
Одыджын нэфынэр
Ахэтэкъуагъ.

Гьэтхэ нэфылъэм
Пчэдыжъ кьызиыхьIэ,
Макъэ кьыгъэIоу,
Уежъэн кьодыеу
Уфэхъазыр о,
УкьысэмыдэIоу.
Джы о зэхэпхрэр
Гьэтхэ шьоф макъ.
СыгучIэ рихэу
Гьогунэ сапэр

Огум шхьонтIабзэу
Щыутысэшт..
СимыIэ мафэм,
Джыри сиIэнэу,
Сыфэусэшт.

МэшIоцэ жьуагъохэу
Сынэхэр гьогум
Къыщытэкъуагъэх,
Къунан сурэтхэу,
СИгу щэигъэхэр
ЧЫм кьытенагъэх...

Огум щыстыгъэх
Мэфэ нэфынэхэу,
Мэфэ шхьонтIабзэхэр,
Къятэкъохыгъэх
Сичьыгмэ жьуагъохэр
Зэфэдэкъабзэхэу.
Сихэтэ пшъыгъэ
Мазэу тIыргъуагъэр кьыдэсхыжыгъ,
Сипсыхьо цыкIуи
Имыжъо шхъау ыугъоижыгъ...

...Щэджэгъоуж.
Сиунэ кIыбы ижыбгъэуапIэ
Тхьэмафэ хьугъэшъ,
Нэр тесымыхэу, джыри сиплъапIэ.
Мары кьэкIожы,
ЫплIэIу уфагъэу, сичэрэз чьыг.
Ылгъэкъо пшъыгъэмэ
Сапэр апизэу, сичэрэз чьыг.

Иодыджынхэр
Гьогунэ сапэмэ къащычIинагъ.
Икурэжыьемэ
Чэрэз плъыжыбзэр арыIэклагъ.

Щэджэгъоуж.
Сиунэ кIыбы ижъау гупсэфы
ЗиутхыпкIыжыгъэу,
Сичэрэз чьыгы
Зыщегъэпсэфы.

Дахэр...
 Дэхагъэр...
 Къэдгъотрэм фэдиз чІэтэнэ.
 Ау къаигъагъэр
 Ныбжыкъу фабэу тыгу къенэ.

Дахэр...
 Дэхагъэр...
 Тэры лыхъонэу шэсрэр.
 Дахэу,
 Дэхэнэу,
 Тэры дунаир зыгъэпсрэр.

Дахэр,
 Дэхагъэр —
 Непэрэ зымафэм лыхъуагъэр.
 Псгэуми анахъ дэхагъэр —
 Лъэуж ІупкІэу ащ къыщинагъэр.

Ау ежъ къызызэплъэкІкІэ,
 ГушІуагъор — нэгъэупІэпІэгъу.
 Дэхагъэм узигъэтэдджкІэ,
 ГъэшІэныр зэкІэ кыинлъэгъу.

Джаш пае тэ икІэрыкІэу
 Тежъэшт, нэмыкІ тыфэмыеу.
 КъызэплъэкІ: тилъэужы темыкІэу,
 КъытлъэкІо чІыр лъэпэпцІыеу.

Тыгъэм икъохагъум,
 Пчыхъапэм,
 Нэбзыи хъунба шъуІа слапэ,
 Хъунба шъуІа псы чъагъо слъапэ,
 Хъунба сигугъэ гъогу сапэ,
 Сигупшысэ хъунба чъыг тхъапэ?..

Лъэпэрапэу сикъурэжъый,
 Мы пчыхъэри тэ зэдытый.
 Сэщ фэдэу усэпэзакІ,
 ПкІэнтІэ гъоз цІыкІуи пшъхъарыт.
 ДгъэшІэщтыр тэ орэмакІ,
 Тыгупшысэн тыфит.

Ольэгъуа, тыгъэр къохажъы,
 ТишІэжъын шъуІа, къызэплъэкІмэ?
 Къохажъмэ — ядэжъ мэкІожа,
 Хъаумэ ядэжа — къыкъокІмэ?

Ар сэлэ, ау сыд тиІоф хэлъ,
 Тыгъэм ренэу исэшхо голъ.
 Тыгъэм зэкІэ иунэнкІи хъун,
 Унэнчъэшъ, къекІухъанкІи хъун.

Лъэпэрапэу, сикъурэжъый,
 СыолъэІу — сымыгъэпый.
 ТягъэкІуалІи чІыгум илъфыгъэмэ,
 Моущтэу ятэгъаІу, тягъэкІуалІи:
 Рэхъатынэу шъуичэш етэІуалІэ.
 Шъуфэсакъ цІыфым ичъые,
 Хыеп цІыфыгур, хыеп.

Нычэпэ цІыфыр кыин хэт,
 ПчыхъапэкІи шъуигъогу ар тет.
 Зэрэдунаеу шІолэшІоу,

Къэхъугъи къэкIыгъи афэшIоу,
 Ыгъэгугъагъэшъ дунаир,
 Ыгъэбыжъотагъэшъ хыуаеу;
 Пстэуми афэдэу ынэгуй,
 Пстэуми ащизэу ылэгуй,
 ЫшIошъ ыгъэхъугъэшъ дунаим,
 Рицъжагъэшъ ежъ зэрэфаеу,
 Джащ пае, сикъурэжъый,
 Сьолъэу: сымыгъэпый.
 ТягъэкIуалIи чIыгум илъфыгъэмэ,
 Джауштэу ятэгъаIу тягъэкIуалIи:
 Шъуфэсакъ цIыфым ичъые,
 Пыеп цIыфыгур, пыеп.
 Шъуфэсакъ цIыфым ичъые,
 Пыеп цIыфыгур, пыеп.

Гъэмэфэ пчыхъэу — пчыхъапэм
 СыдэгущыIэныр сигуапэ
 Уц къурэу псынэпкъы натIэм —
 Щэгъушъыфэ пкIантIэр тынатIэ.
 ЗатIорэм зи шъэфи хэлъэп,
 Псэлъэгъум сэшхуи тэ дголъэп,
 Зыгъогу тызэдытетыгъ,
 Дунаим тэ тыфитыгъ.
 Тегупшысэ — неущ мэфэшта,
 Хъауми джыри, кIо, сыдми тыгъэшта?

Гъэмэфэ пчыхъэу, пчыхъапэм
 Нэбзый орэхъу сIапэ,
 Орэхъу псы чъагъо слъапэ,
 Сигугъэ орэхъу гъогу сапэ,
 Орэхъу сигупшысэ чъыг тхъапэ.

ГУБГЪОНЭКIЫМ ЧЭОУ РАШIЫХЪАГЪЭР

Сэ бэрэ сегупшысагъ ащ:
 Сыд пай губгъо нэкIым рашIыхъэрэ чэур?..
 Сэ сипсхэр къэушIоркъых,
 Синэпкъхэр къыгоух,
 СызегупшысэкIэ:
 Сыд пай губгъо нэкIым рашIыхъэрэ чэур?
 Сыд пай губгъо нэкIым рашIыхъэрэ чэур?..

ЕсэIо:
 — Пчэгъу дэгъу
 Къэпшагъ, тигъунэгъу.
 ТызэдеIэн,
 Пчэгъур чIэтIун,
 Чыр дэтыдзын.
 Хъярба —

Уихати зигъэпсэфыжъын...
 Ау гъунэгъур мэшхыпцIы.
 Пчэгъу IаплIыр ытхыцIэу,
 Шъофым елъэшъу.
 Пчэгъухэр щычIелухэшъ,
 Чыр аделъэшъу.

СэукIытэ,
 СылъэкIо.
 Чыр дэсэлъантIэ,
 Чыр дэсэлъэшъу,
 Къыспычъэу пкIантIэр.

Тыхэблыхъагъэшъ,
 Тызэнэкъокъу,
 Тыхэблыхъагъэшъ,
 IофшIэныр мэжъокъу.

Шьоф зэикI дахэм
Чэу итшыхагъ.
Тыпшыгъ, тытшыгъ.

Къэтэштэ тутын.
Хэтэгъанэ тырыразэу...
Ау слъэгъузэ тазыфагу
Джынэ псалъэ къефарзэ.
Джынэ псалъэр тэIажэ,
Цыхъэ фэтымышIэу,
Зэрмырэу тызэплъы,
Псалъэр зиер тымышIэу.

КъэкIуатэ гъунэгъур —
Къелуатэ гопэгъур:
— Сыд пай шьоф зэикIым
Рашыхъэрэ чэур?
Сэ бэрэ ащ сегупшысэ:
Сыд пай шьоф зэикIым
Рашыхъэрэ чэур?
Сипсхэр къэушIоркъых,
Синэпкъхэр къыгоух,
СызегупшысэкIэ —
Сыд пай шьоф зэикIым
Рашыхъэрэ чэур?

— Тхъэ сэлэ сэри сыфэмыгъэкIэ! —
Есэлэ гъунэгъум.
— Адэ,— къэупчIэ —
Хэты иягъэкIэ
Шьоф нэфынэшхом
Рашыхъэрэ чэур?

...Ощ кIэлъыкIыгъэхэр алыгъыхэу,
ТэкIу шIагъэу лIы купышхо
Тэ къыткIэхъажы.
Шьоф зэикIым чэу итшыхагъэу
ТызэдэкIожы.

— КъыхэкIа уипсхэр къэушIоркъэу,
КъыхэкIа уинэпкъхэр къыгооу? —
КъысэупчIы зыгорэ.
— КъыхэкIы,—
ЦыкIу-цыкIоу къызэсэлэжы.
— Ары шъхам
Сыд пай шьоф зэикIым рашыхъэрэ чэур?

— КъыхэкIба уипсхэр къэушIоркъэу,
КъыхэкIба уинэпкъхэр къыгооу?
Джащ пай шьоф зэикIым рашыхъэ чэур.
Джащ пайщтын — шьоф зэикIым рашыхъэ чэур...

Шъуфэмыеми,
КъышъушIошIэ шъуфаеу,
Шъузыфэмыяхэр шъосIон...

Огоу шхъонтIэ дунаим,
ГушыIэ шIуцIэ тесхъон.
Нэужым ыщипэ къэсIэтэу,
Сыкъыкъоплэм сэ нэлэныкъоу,
КъэшъуIошт шъо:
— ЗэпэшIэтэу,
Огум кыхъагъ мээныкъор.

Нэужым жэбгъо зэкIэзэу,
Сыжъудэхъащхмэ зэпэзырызэу,
КъэшъуIошт шъо:
— Жъуагъор изыбзэу,
Огум зиIэтыгъ орэдусэу.

Сыдэу шъунэшъу, зиунагъо!..
Сыгу зыукIорэйкIэ шхъэфаоу,
КъэшъуIошт:
— Шыблэр мэгуагъо,
Къещхышт хъэсэ гъэбагъоу.

Ау гур мэукIорэи шхъэфаоу,
ШъуигушыIэ къэцпанэу кыхаоу.
Мэутысэ, еутэкIышъ огу ныджым,
Шъо «пчыкIэр мэджэгугу» — шъоIо.

Хъау, сэлэ, нэпысцэ стырыр
Чыгум къыфэкIо еужьырэу..
СигушыIэ шIуцIи нэфшъагъоу
Тесэхыжы тиогу шхъонтIэ шIагъо.

Ау шъуфэсакъ огу нэфым,
Жъогъо закIэп ащ къыщынэфрэр,
Ошъопщэ Iужъумэ акъогъу
Джэгъогъуни къыкъоплътынкIи хъун...

Хэлъа шъуIо дунаим сэри сиIоф?
Мафэ къэс тыгъэр къысIокIэ.
Хэт къэзычыхъэрэр пчыхъэу сишъоф,
Гъэмэфэ пчыхъэу, зэгъокIэу?

СызекIуалIэм — чыг цIыкIур тхыоу къэплъагъ,
Тыжын ткIопсэу ыIапэ чъэпхыгъэ.
СиIотэнэу нычэпэ садэжъ къэкIогъагъ,
ПкIыхъэ нэфыр кыIуати чъэжыгъэ,

Сэзэщы, сымыщынэу, сезэщы, сымыпщынэу,
Хэлъ шъуIау дунаим сэри сиIоф?
СшIошъ хъугъэп сыщыIэу, къыслыхъурэп гушыIэр,
ГушыIэу кыIуагъэр сишъоф.

Сынэсми — зэгъокIы, сенэсми — зэплъэкIы,
Сыд къысэпшIэшт, сычъыежъмэ?
СипIэгуги фэбапIэп, сынэгуги гугъапIэп,
Хэт илажъа сыкъэмыуцыжъмэ?

СызекIуалIэм, чыг цIыкIур тхыоу къэплъагъ,
Тыжын ткIопсэу ыIапэ чъэпхыгъэ.
СиIотэнэу нычэпэ садэжъ къэкIогъагъ,
ПкIыхъэ нэфыр кыIуати, чъэжыгъэ.

...Сыкъэушы нэфышъагъоу, чыг цIыкIум илъагъо
Сишъофжъые джы щысшIэжъышт.
Ом пэплъэ дунаир, зи тэджрэп сэщ пае,
Сэ джы пстэуми апай сытэджышт.

* * *

«Хьау,
Ошъуапщэр шьо шъуфэдахэп,
Хьау,
Пщэс фыжбыр шьо шъуфэдахэп —
Дахэ, дахэ...»
Жьыор цыкIур
Гъэтхэ куамэу,
Із псыгъуитIур кьэгъагъ тамэу
Мачъэ, мачъэ...
Чым енэсмэ —
ПсынэкIэчъэу,
Ом зищэймэ —
Нэф кьэлапчъэу,
Пшъэшъэ цыкIур
Мачъэ, мачъэ...

Ощх нэфынэхэр жыгъыутэххэу,
Къечъэжъагъэх, кьеутысэххэу.

«Хьау,
Ощх нэфыр шьо шъуфэдахэп,
Хьау,
Ощх фабэр шьо шъуфэдахэп.
Дахэ, дахэ...
Зэ, зылажэгу, щх нэфынэр,
О пфашIыгъэп джыри унэ.
СыолъэIу, укъемчъэх,
Унэ уиIэп, чIыр псэхэх!

— Ори, бзыур,
Ори, нэфыр,
Ори, пщэсыр,
Лэгъупкъопсыр —
Тыдэ шыIа — шъуяупчIыгъа? —
Ощхым унэу фагъэчъыгъэр?

АI-анасын, укъещхын,
Ау ошх гъогум удэхын.
Чыгу гъупагъэм уришъун,
Псы кьиугъэм уитхалэн.
Укъемчъэх, —
ЧIыр псэхэх...»

Чъыгым еIо — сэ сфэд,
Псыхъом еIо — сэ сфэд,
Шьофым еIо — сэ сфэд,
Хъасэм еIо — сэ сфэд...

«Хьау,
Пщэс фыжбыр шьо шъуфэдахэп,
Хьау,
Ошх нэфыр шьо шъуфэдахэп.
Дахэ, дахэ...»
Жьыор цыкIур гъэтхэ куамэу,
Із псыгъуитIур кьэгъагъ тамэу,
Чым енэсмэ псынэкIэчъэу,
Ом зищэймэ — нэф кьэблагъэу,
Мачъэ, мачъэ...

Ощхы нэфхэр кьэщэйгъэх,
Чым пэблагъэу кьэуцугъэх —
Ощхрэ чIыгурэ азыфагу,
КIэлэ джэгу...

ГУМИБЗЫУХЭР

Гум ибзыухэр шьо шюльэггугъа? —
Мары чыгхэр зэлабгъагъэх.
Гум ибзыухэр осэпс пасэу,
Къэгъагъ куашэм кытехагъэх.

Гум ибзыухэр... ЛъэпцIэ цIыкIухэу
Къулэджэпсым Iульэдагъэх.
Тхыдэ кIыхъэм илIыхъужъмэ
Гум ибзыухэр афэдагъэх.

Шьо шюльэггугъэ кьеутысэхэу
Пщэс къэгъагъэр мэфэ нэфэу...
Къынэсыфэ чIым, осыцэм
Гум ибзыумэ зыщаушъэфы.

Тыкъабгынэ гум ибзыумэ.
Комэ шIункIыр, къэгъагъ такъор,
ГукъэкIыжьэу батыр лIакъор
Къытфыщанэ гум ибзыумэ.

Ау къэкIожьых гум ибзыухэр,
Тыгу кыщэкIышъ чыгы шхуантIэ,
Тыгу шыгъушърэп батыр пкIантIэр,
Тыгу къэгъагъхэр щызэIуехых.

Пщэсым икIуи гум зэхехы,
Пстэуми ипчъэ афзэIуехы,
Зы осыци ригъэфэхрэп,
Гум ибзыоу шыпIыкIагъэр
ЫмгъэшIуагъэу...

ХЭГЪЭГУЗАФЭМ СЫФЭЛЭЖЪЭЩТ

Уашъомрэ шьофымрэ
ЯзэIукIэгъоу
ЧIэсэIу пчэгъур.

Мыжьомрэ жъуагъомрэ
Язэхэпхъапхъэ
ЩысэIэты шхъапхъэр.

ЧIыгумрэ огумрэ
Япчэгу нэфынэ
ЩысэшIы сиунэ.

Пщэсымрэ псыхъомрэ
ЯзэхэIабэ
КъыщэрэкI чыг бырабэр.

Жъыбгъэмрэ гъогумрэ
Ялъэпэ мафэ
Къерэжъ пчэдыжъ зафэу.

Сэлам шъосэхы,
Огоу гупсэфыр,
ЧIыгоу нэфынэр!

Сэлам шъосэхы,
Сипсыхъо чъэрхэр,
СичIыгу пщэрхэр!

Сэлам шъосэхы
ЛэжьэкIо минхэу
Iофым щыинхэр!

Пщэсым нахъ псынкIэу,
ЧIым нахъ мыонтэгъоу,
Гугъэм илэгъоу.

Къушъхьэтхмэ афэшюу,
Ренэу щыошюу,
Шушлэр ипчъаблэу.

Къеблагъэрэр къехъуапсэу,
Икыжърэр псэмафэу,
Фэдишгэ ышлынэу.

Хэгъэгу зафэм
Инасып мафэ
Тыфэлэжъэнэу!

СИЧЫГУ ИЧЬЫГХЭР

Уичыгы шъхьапэ
Фыжъэу къеткIухы
Жьогъо нэплъэгъу.
СыбгъэгушIощтышь,
Гугъэм сеухы —
Ар сэгъэлъэгъу:

Ошъогу нэплъэгъухэр
Дышъэу — тыжынэу
Чыгум хэкIуасэх,
Хъопсэ нэплъэгъухэр
Къыгъотыжынхэу
Мэлъыхъо лъапсэр.

Къыгъотыжынхэшъ,
ЫшIышт чъыг тхьапэ —
Тхьэпэ минишгэ.
СыолъэIущтышь,
Гугъэм сегъапэ —
Сэгъэтх а хьишгэр:

Чэщ огу нэплъэгъуми
Псэ кыпегъакIэ
О уилэжъакIэ...
Чым сытетыфэ,
Къэсхышт сехъуапсэу,
Уичыгы лъапсэ.

ХЬАДЭГЬУ ЗИМЫПЭ КЪУШЪХЬЭР

Бзыухэр мэҕых
Дыджэу амакэ:
Шьолъэгьуа, шьолъэгьуа —
Къушъхьэр мэтакьо!
Чыжьэу къуладжэм
Псыхьор кыщэджэ:
Шьолъэгьуа — къушъхьэр
Мэтакьо шъхьэу!

Чьыгыр мэуо,
Мэуо пцэсыр:
— Огу шьыпкъэм нэсы
Нэсынэу къушъхьэм
Зэ ылогъагъ.
Шьуеплъ, итхьэрыло
Джы щыгъупшагъ! —
Тыгъэм игъашИ,
Жьым, псым ягъашИ
АдигъэшІэнэу,
Ащ ылогъагъ.

Дунаим лъагэу
Шъхьарыуцагъэу,
Лъагэми чыжьэми
Ежь апэблагъэу,
Огум илэшІуи,
Псым ишІушІагъи,

Къэгъагъи, мэзи
Ящытхъу ылонэу
Къытилогъагъ.
Шьуеплъ джы — мэтакьо!
ГъашИ иІэштэп,
ИІэштэп лІакьо!

...АшІагъэп бзыумэ,
Чьыгмэ ашІагъэп —
Такъози, къушъхьэм
Хьадэгьу иІагъэп.
Ллэщтыгъэп къушъхьэр,
Ащ Іоф иІагъ.
Аужырэ кьинэу,
Аужырэ Іофэу,
Ащ тыгъэ миныр
Къырыхы ыгу ины.
Иныжьэу мэгырзы,
ЩэІузэ кыгозых
ЛлэшІэгьухэр, лъэхъанхэр,
Къыгозых зэманхэр.
Зегощы, зетыжы,
ИчІыгу фегъээжы.
ИчІыгоу зыІэти,
Зэ зыгъэшІуагъэм,
Идахэ ыІуати,
РигъэшІагъэу лъэагъэр,
ЗыреІотэжы,
Ыгу кыфехьыжы.
Мэкишъэ благъэхэр
Къызэпэджэжых,
Мэкишъэ чыжьэхэр
Чым хэкІосэжых.

ГъуаткІом фэдэщтых,
Хышхом фэдэщтых,
Фэдэщтых къурэм,
Фэдэщтых нурэм.

Лъагэу кьэгырззэ,
Лъагэу кыгоззэ,
Мэхъужы чІыгу,
Ыгу хеутэжы.

...Къэсышт мыщ цыфыр,
ГъашIэм фэусэу,
Ыпоштэп чыгум
Мыжъор къыщесэу.
Губгъо нэфынэр
ИпсэупIэшт.
Ичыгу гупсэ ыгъэлъэпIэшт.

Къушгъхэ джэмакъэр
Ыбгъэгу къыщыIоу,
Псэушт, бэгъэшIэным
Орэд къыфиIоу.

ПСЫНЭКИЭЧЪ

Псынэкиэчъэу лъэкъо псыгъор!
О сыд шагъуа
ЧIы къатиблмэ уакъычIэзыщыгъэр:
— Сихэгъэгу ишIулъэгъу,
Итыгъэшхо инэбзий,
Ичъыг шхъуантIэ ыIэдый,
Ипсыорэу зэпэжыурэм,
Ащ жьогъуабэу къыщыжыгъыурэм
Яджэмакъэу къызэхэсхрэм
Лъагъо хэсхзэ, сыкъэкIуагъ.

Псынэкиэчъэу зихэгъэгу
ИшIулъэгъу къыгъэхъугъэр!
Сыд пай ренэу о укъабз?
— КъысэкIуфэ чIы къат чыжъэр,
Зысэукъэбзы семызэщыжыэу.
Сыда пIомэ ежъ хэгъэгури
ЫгукIэ къабзэу къыспэгъокIы.

Псынэкиэчъэу ренэу къабзэр!
О сыд кIуачIа
УимыгъукIэу узыIыгъыр?
— Сипс сэ зэстрэр сихэгъэгу.
Уихэгъэгу ептрэр пхэкIрэп.
Джащ пай, сэшIэ, сичIыгу класэ
Ипс гъэшIэным игъукIыштэп.

Псынэкиэчъэу имгъукIыштыр!
Уипс Iэзэгъу сыхэгъэшъу,
Сыгу гъэшIэным имыкIынэу
Сихэгъэгу, сичIыгу, сиуашъо.
ЯшIулъэгъуи,
ЯгукIэгъуи,
Янэбзий,
АIэдый

Яджэмакэ мафэ кэс
Зэхэсхынэу сыфэгэс —
Усэу стхыщтым ар хэрэлъ.

ПсынэкIэчъэу ренэу кьабээр!
Уипс Iэгубжъэ кысIугъаф.
Сэри о сыпфэдэкъабзэу,
Гукъэбзагъэр сфэрэмаф.
Сэри пытэу, чыжъэу слъапсэ
ХэрэкIыхъ сичIыгу кIасэ.

ПсынэкIэчъэу зыхэмыкIрэр!
Сихэгъэгущъ сыгу имыкIрэр,
Усэ лъакъор мычъэкъуагъэу,
СишIульэгъу, сишыпкъагъэ
Яст зэпытэу сыщыгъаI.
ГъэшIэн кIыхъэу, ныбжырэ гъашIэу
Сыгу имыкIрэр сэ сигъаI.

О сыпфэдэу мэкъэ шъабэу,
Ау IофшIэгъоу мэфэ фабэм
Сиорэд сэ агу кэрэкI.
Агу сыкъэкIы кэс нахъ куоу
Слъапсэ чIыгум хэкIыхъашт,
СылъэпIэшт сэ, спсэ кIыхъашт.

СИЧЫЛ

О сигъашIэ уриIээгъу —
Сигукъаохэр кэсэгъэIуатэх...
Нэфшъэгъо пасэу
ШыкузэкIэтхэр сичылэ щэлъатэх.

Нэф кыызэрэшъэу,
Зелэты ошъогум нашъоу.
Ныбжырэ гуапэу кIэлэгъур
Къысфелотэжы уц къашхьом.

Уипсальэ Iээгъу.
Сигъогухэр лъыогъэкIуатэх.
Тэдэ сыщыIэми,
Зэхэсхэу тео уиуатэ.

О зэкIэ зэрэпIоу орэхъу,
Сашъхъагъы ерэт уигушыIэ.
ТызфыщыIэр титIуи тшIошъ мэхъу,
ТфэмыукIочIыни зи щыIэп.

Гъогу сытехъажъмэ,
Сыгу ренэу илгышт уилъэпIагъэ.
...Мэкъу Iэтэ шъабэ орэхъу
ТитIо зэтIуагъэр.

КЪЭГЪАГЪЭРКЪИСЧМЭ

Къэгъагъэр къисчмэ,
СишIульэгъу естынэу.
Згъэфэхмэ чыг,
Джэныкъом кIэзгъэстынэу,
Сэ зэхэсэхы:
Къабзэу угукIэ щыI,
УичIыгу ишIушIагъэ рыгущыI.

Къысфещхы къэс,
Гъэмафэу е гъэтхапэу,
Ощхыцэ пэпчъ
КъысэIу ипсэлъапэ:
УичIыгу фэлажэ о, къабзэу угукIэ щыI,
Хэгъэгум идэхагъэ рыгущыI.

ОрэбэгъашI
О чыгэу къэбгъэкIыгъэр —
Ар цIыфым иджэныкъо щымэшIуагъ.
ОрэбэгъашI къэгъагъэу къафипчыгъэр —
ШIульэгъур
Гугъэ дахэм щигъэшIуагъ.

Пщэсжъые пэпчъ
НэплъэгъукIэ сэгъэкIуатэ:
Ныбжыкъу нэпIэхъэу огум щэрэмкIуас.
Ощхыб, ошх фабэр
ЧIышъхъэм къыщэлъатэшъ,
Гъэбэжъу орэдым сыгу зыферэгъас.

Шу тлъэгъурэм инэплъэгъуи
Гугъэ плъапIэшъ,
Зэ закъуи мыушIункIэу сфэрэнэф.
Къысело гъашIэм:
Зы гущыIэ лъапIэ
Хэгъэгоу ппсэ о щыщым шIомыушъэф.

Зи къыбдигощрэн
ЧIыгоу узышIугъэм.
Зы гъашI,
Зы псалъ,
Пэлъэнчъэу зы шIульэгъу
Ащ дэбгъэшIэщтыр.
ГъучIэу тышIугъэм
Тигубгъо лъапI
Мамырэу рытыжъоштыр.

1941-РЭ ИЛБЭС

Шульэгугаа шьо фэдэ огу —
Пщэсмэ нэжь-гужьэу защыхьэу,
Пщэсмэ тхьэ алоу —
Огоу нэфынэм кIадзэнэу?
Шульэгугаа гэмэфэ пчыхьэу
Къэггагээр къэггагэм щыхьэу,
Тхьэрыло ашIэу —
ЯгъашIэ
МэшIо шыггакIэм падзэнэу?
Шульэгугаа шьофэу зэикIыр
КIый макъэмэ аульэгугьэу?

Шульэгугаа уц кьурэ Iапэм,
Щыггупшэжыгьэу псапэр,
Ыгу ыпсэ щыльэпэрапэу,
Бгыбзэ джадэм бульэгугьэу?

Шуеппль: чыгхэр,
Сэр агъаIагьэу,
ЕпкIэхых нэпкьэу шхьонтIагьэм.
Псым, ыутыIугьэу ытамэ,
Гырззэ, зегъэбылты пцIымамэу.

Шульэгугаа?
Шыкур! — шульэгугьэп.
— Ар зыльэгугьэмэ тырлэгугьэп.
...Уц лъэгэ тхьапэхэр —
Тэ тIапэх.

Къэггэгэ шьофхэр —
ТипкIыхьы нэфых.

Тыгэ нэбзыйхэр —
Тэдых.

КIэлэ псэлыхьохэр —
Типсыхьох.

Тфэнэфырэ жьуагьохэр —
Чыльэгэ лъагьох.

СыолъэIу, тигукъэкIыжь:
Сыд угу къэкIыжьми —
ЗымыукIыжь.

Жъуагъохэр, жъуагъохэр!
Зы маф нэмылэми,
ЛэжэкIо лъагъомэ
Шьо шъуатетыгъ.
Джащ пае лъагэу
Джы зышъуIэтыгъ.

Быбрэм, къэнэфрэм,
Лыхъужьым, усэм —
Хэти чIым пкIантIэ
Зэ щиушэтыгъ.
Джащ пае тэнэфы,
Тыльэш, тэгупшысэ,
Бзыуми тыфэдэу,
Тами дгъотыгъ.

Тыгъэр зытIыскIэ,
Шъузэбэ пшъыгъэу,
Губгъом кыкIыжърэм яхъщырэу;
Тыгъэ жъэрымэр
Псынэпсы чъылэм
Iэхъомбэ пкъыемэ запильэсыкIыжъкIэ;
Ныбжыкыу стафэр
Чъыг шхъонтIэ лъагэмэ
АчIэгъ зыщыфэхкIэ,
Къэмэцэ плъырхэу
Нэфынэ стырхэр,
Уипс нэгү чъэкъуагъэмэ захэтэкъожъкIэ;

Тыгъэр зыкыуахъэкIэ,—
Бзыу нэбгъо лъаги,
ЧIыохи, хышхуи,
Чъыем екIужьи,
ШIункI еужьырым кыгъэушъыжьи,—
Ныбжыкыу кIыхъэхэр ашъхъапырищзэ,
Тыгъэр зежъэжъкIэ,
Иныбжыкыу шIункIхэр
ЛIэшIэгъумэ къарыкIхэу,
Къэхалъэхэр агъэгумэкIхэу;

Грузиер —
Угоу, псылъэкъо чъагъоу,
КъызыфэкIощтым нэфшъагъор,
Хэу зэпэшIэтрэм ышъхъагъ,
КъыщыкыокIы къушъхъэр —
ЩэтIысы.
Исыдж —
Щылычы танджым
Фэд ащ ижъыу.

ЫлъачIэ —
Чъыг хъадэгъунчъэм

Яхьщыр ылтапсэ.
 Зэхэоха, Грузиер,
 Илтэс минмэ ячІыбгъэдэкІэу,
 Чъыг хъадэгъунчъэм ылтапсэмэ
 КъадычІэкІэу,
 Зэхэоха гушцІэ жъгыухэу
 Нэгъыфэу жъыухэу,
 Къушъхъэ сыдж танджэу
 Хыныдж гъунэнчъэм зыщызыІэтрэм
 Къыщынэфыгъэхэр:
 «Хыр гъашІэм щыІэшт,
 ИмыгъукІэу.
 Бэгъошт, афэмыукІэу.
 Хыр гъоткІо-гъуаткІоу тэ тхэль,
 ТигъашІ, тигугъ, тигухэль.
 Чыохэу, хычІэу гъолыгъэм
 ШхьонтІэбзэ чъагъоу щынэфрэр —
 ТынитІу янэфынэ ишІэт.

Хэты ыІэ къыттырицэен?
 Хыр зыгъэгубжырэр
 Хыор губжыгъэмэ агъэсэн!...

Грузиер, уиогу бэгъашІэ
 Анахъ жъогъо инмэ зыхашІэ.
 Грузиер, о уиогу лъагэ —
 Янэплъэгъу паг уицІыфмэ.

Уиогу хэт фэдждэн?
 Уиогу зыІэ тезыщаерэр
 УнитІу янэф иуае
 ХэкІодэн!...

Къушъхъэр къыкъокІы,
 КъыкъокІы псалъэр:
 «Шъуешъу, сисабыйхэр, сипсалъэу,
 Илтэс минхэр къызэпызычрэм.
 Псаухэр гъашІэм фэзгъаблэу,

БлэкІыгъэхэм къязгъэгъэзжэу,
 Мыжъохэр мээу къэзгъэкІэу,
 Пшахъомэ гугъэу къафкъокІэу,
 Ощхыпсхэр зипсы дэбагъохэу,
 УачІэгъы шхъуантІэу щышІэти,
 УашъхагъкІэ чІэнчъэу зызІэти,
 Азфагу ичърэ псыкІэчъым
 Шъуешъу, сисабыйхэр! —

Тыгъэу тІысыгъэм
 Иныбжыкъу стыгъэ
 КІыхъэу-кІыхъэу зыкъыфещэи
 Псылъэкъо псыгъом.
 Ныбжыкъур псыхъэп —
 Псэхы.

Шъуешъу шъуичІыгу ины быдзыщэ —
 Тыгъэ ныбжыкъухэр стырыщэх.
 ЕпшылІэхэу, псым зыхауІубэмэ,
 Къышъуфамыгъанэу зы Іубэ,
 Ным ибыдзыщэ ришъунышъ,
 Нахъ кІыхъэ хъуных ныбжыкъухэр —

Сабый быдзашъомэ ягугъэ
 Нахъи нахъ кІыхъэ.

Хышхом, псыкІэчъым ашъхагъэу
 Къушъхъэр къыкъокІы,
 Къоухажъы,
 Тыгъэр зежъэжъкІэ,

Уичъыг лъэпсэ пстэури ылъачІэу,
 Ышыгу —
 Угу икъэгъагъхэр щэтІэмых.

Къушъхъэр къыкъокІышъ —
 Къэнэфы.
 Щэфэхых чІыгум ныбжыкъухэр.

ШУЛЪЭГЪУ

Къушъхьэтхыжьыехэр
ЗэпысэшIэх цыгъыжьыеу,
Чыг тIэмыгъэхэр хъоеу
Iэрамэу сзугъоих —
Сэ шу слъэгъугъэшъ.
Жьогъо жьыутэххэр
Огум кысэхых,
Хы-псы бэгъашIэмэ
Яорэд зэсэгъашIэ —
Шу слъэгъурэм фэхъыштхэшъ.
СэкIо — ошх фабэхэр
Чым кьэхых шъабэхэу,
СэкIо — уц кIырхэм
Къащэджэх бзыу щырхэр —
Шу слъэгъурэр агъашIо.
«Спсэм фэд, — есэIо, —
Фэхышт сыгу бзэмыIоу,
Сэ шу слъэгъугъэм
Ыгу сымылъэгъумэ —
КIодышт сигъашIэ.
Лъэгонджэмышъхьэу
Сигъэуцу уапашъхьэ —
Спсэ уиIэрылъхь о.
Уц къурэм нахь Iасэм
Зыфэсэгъасэ —
Плъэкъо дышъэ слъэгъунэу».

Мэкъэнчъэу Iэ ешIы,
Тэмэ лъагэу Iэ ешIы:
МэкIуасэ нэфынэу,
ГъэшIэ пстэури иунэу —
Сэ шу слъэгъугъэр.

Сэплъэшъ — къокIыпIэр
Шэплъ дахэу къэкIэпIы,

Сэплъэшъ къохъапIэр
Мазэм егъэхапIэ —
Шу слъэгъурэм ынэгоу.

СхъункIэгъэ къушъхьэхэм
ГъукIагъэх аIушъхьэхэр —
Шу слъэгъурэм лъэджэх.

Хэу згъэIэсагъэр,
Псэу згъэусагъэр —
Шу слъэгъурэм лъэплъэ.

Уц къурэм нахь Iасэу,
Сылъэджэ сикIасэм —
Илъэужмэ салъэхъу.

Мэжъгыу сиуашъо,
Себэу чIышъхьашъом —
Шу слъэгъурэр рыкIуагъэшъ.

ЛЫЖЪХЭР

Лыжъхэр чэфых,
Лыжъхэр мэщых,
Чыгы жьаум чэсхэу.
Гъэбэжъу ошххэр
Чым кыщещых,
Къатибл чэгъым нэсхэу.

Лыжъхэр мэщых. Ящхы чэфы
Гъоз стырымэр хехы.
Лыжъхэр мэщххэшъ, зеушъэфы
Уахътэм. Ащ зэхехы
Илъэс чыжъэм
Гырзуу топыр
Къызэрэщыуагъэр;
Быракъ плъыжъэу,
Мэшлô тэпыр,
Лъыпсым кырилагъэу,
Тамэ ешлô, мэбыбатэ,
Цыфхэр зэлъилэтэу.

Лыжъхэр мэщых. Зэплъэкъыжъы
Уахътэр къэлэсагъэу.
Цыкълу-цыкълôу зелэтыжъы
Губгъоу щынэгъагъэм...
Лыжъхэр мэщххэшъ, зэхэсэхы
Къызэрэкърэр мэщыр.
Сыгуи лъагъор гум фыхехы,
Гъашлэр цыф фэзэщы.

ПОЭТЫМИПКЫХЪ

Пкыхъаплэм хэтэу поэтым
Гъэу ылъэгъугъ клэлэцыкълу.
«Сихэгъэгу ичлôгуу сызтетым
Щэрэмышъу фэдэ емыкълу!» —
Ылуи, поэтыр тэджи,
Къыкълухагъ зэрэхэгъэгоу.
Ау къушъхъэхэр къызэпагъаджэу,
Клэлэцыкълухэр итхылымэ яджэх,
Ячэф щхы макъи гушлуагъоу
Ом дэбыбае жъуагъоу.

Поэтым зэ ылъэгъугъ
Пкыхъаплэр гомылу чэщым:
Пшъашъэ горэм ыуджэгъугъ
Дунаир. Еукълô зэщым.
«Ар хъунэп!» — ылуи, поэтыр,
Зилэти, гъогум техагъ.
Ау ичлôгуу инэу зытетым
Пшъашъэ зэщэу щылумыклагъ.
Ау ылъэгъугъ къыгъэчэфэу:
Юфшлэгъу мафэу, гупсэфэу,
Къушъхы мэзи зэлъагъэдалôу,
Иорэдхэр пшъашъэмэ къалô.

Пкыхъаплэ къыным хэтэу,
Джыри ылъэгъугъ поэтым:
Зы лыжъ горэ ахърэты мафэм
Егупшысэ ыпсэ ихъафэу.
Ащ фэдэри ыгу фэмшэчэу
Ежъагъ поэтыр, емшэчэу
Зы нэбгыри члôгуу тызтетыр
Ыхъожъын зэрэфимытым.

Ау къыгъотыгъэп зы лыжъи,
Ыгу жъыгъом фызэлôуихыгъэу.

Ыльэгъугъ итхыль зэрагъашIэу
Нэжъ-Iужъхэм, хъунхэу бэгъашIэ.

ПкIыхъапIэ хьылъэм ыштагъэу,
Къыпхъотагъ зэ поэтым ышъхъэ.
Ельэгъу: зыгорэ щтагъэу,
Мэуцу лъэгонджэмышъхъэу.

«Ащ фэдэ щыхъурэп сичIыгу!» —
Поэтым ыгу къэкууагъ.
Къызщылъэтын ихъисапэу,
ЗыкIырыугъ... Ау еплъмэ —
Ежыр лъэгонджэмышъхъэу
Щытыгъэр, уфагъэу ышъхъэ.

ЗыкыIэтыжыи поэтым
КъыIуагъ: «ТичIыгоу тызтетым
Ныбжыи поэтым нэмыкI
ЛъэгуанджэкIэ щэрэмыуцу.
ТэкIу сыуцуагъ, къысфэжъугъэгъу,
ШIу шъусэлъэгъу...»

УСЭРГЪАШIЭ

Мы пщэс фыжъхэр
Жъы къумалмэ
Хэты аритыгъ?
Хэты Пщыщэ
ЛъэпцIэ цIыкIоу
Панэм зэприфыгъ?

Шъхьибл зэхэкIэу,
ЫкIэ кIыхъэу,
Благъор дыджэу къэджэ.
Пшгъэшгъэ дахэр еухъазыры
Шъхьиблым пае къуаджэм.

Благъор къэджэ. КIый гуихыр
Бгъоджым къыщекIокIы.
Ау мызгъэгум батыр кIалэр
Благъом къыпэгъокIы.

ЗэкIэнагъэ зэо пхъашэр,
Ыгъэтхытхэу Iуашъхъэр.
Къыщэлыды пчыкIэу Iашэр,
КъыщышIозы блашъхъэр.

Лъы гъозымэр ыгъэпщатэу,
Къызэхэфэ благъор.
Джыри зэ къеIэты чатэр
КIалэм, ау сыд шIагъуа?

Блэу фэхыгъэм кIышгъо Iаер
Тезышгъ, гур фэмахэу,
Къыгъэнэфэу мы дунаир
КъекIы пшгъэшгъэ дахэр.

...Сэ пшысэжъым сырилэгъоп,
Ау ащ хэлъ гупшысэр

Бэрэ сыгу илэжэгъоу,
Сэ сыфежьэ усэм.

Цыфыгу пстэури зэдигъашлоу,
Е ригъэгупшысэу,
Зэ ар чьылэу, зэ ар машлоу,
Стхы сшлоигъошъ усэр,

Сылыст къэси, кыздэлысы
Сэри блэгъо джадэр.
Ижыкъащэ сынэгу кыстэу,
Сэри ар кысхадэ.

Хэтми дахэм фэлэжъагъэм
Дэгъоу ар зэхешлэ.
Зыхэр кыным ылэжъагъэх,
Зыхэр хыишъэм ешлэх.

Усэр благъо. Усэр – дахэ,
Шъхъадж зыфаем хадэ.
Усэр — гъашлэ. Усэр дахы,
Фэхмэ — цыф фагъадэу.

Игъо сифэу, гъашлэр сфикъумэ,
Сфэтхмэ усэ шлагъор,
Анахь дахэм сыфырикъумэ,
Сыукышт сэ благъор.

ОРЭД

Пчэдыжъ тыгъэм дунэяпчъэр кызэлъухы.
Лыгъэ лъагъом тытетынэу,
Гъэбэжъу иныр тылэжъынэу,
Нэф зэрэшъэу тыгъэм тыгу тэ пэтэгъохы.

Тэ тымыпшъэу, тыгъэр пшъыгъэу елысэх,
Хъяр лоталэу хьаклэщыпчъэр зэлутэх.

Мамыр пчыхъэм огу рэхъатыр кыщэнэфы.
Тэры чыгури зылэжъыгъэр,
Тэры огури зылэтыгъэр.
Джащ пай цыфым ыгу щыошлоу зегъэпсэфы.

Къэбар дахэм хьаклэщыпчъэр фылухыгъ —
Къэлъат: непэ сид гъэхъагъэ кыдэпхыгъ?

Орэд чэфмэ хэку класэр къабыбыхъэ.
Хъярым пае тылэжъэнэу,
Тыгъэр тыгумэ къащэжъэнэу,
Нэф ошъыфэ чыр орэдмэ къабыбыхъэ.

Хьаклэщыпчъэр хъярым пае лорэхыгъ.
Къэлъат: цыфмэ сид гушлуагъо къафэпхыгъ?

РОЯЛЬ

Гопэгъуа, хъаумэ
Шъэфыр къаІуата —
Іапэхэр мачъэх,
ПсынкІэу мэлъатэх.

Іапэхэр теох —
Псылъэкъо чъыІэр
КъычІашырэм фэдэу,
Шхъухъэ гущыІэу.

...Мыжъо шхъау пэпчъ
ІлъэгукІэтынэу
Мачъэ псыр, мэшъхъы,
Ыгу шхъафитынэу.

Мачъэ псылъакъор,
Шхъэр унэзагъэу,
Іапэм игуапэ ыгъэрэзагъэу.
Мачъэ шхъэнэкІэу,
Гугъи иІэжъэп.
ГъашІэм ІэкІэкІы,
Нэпкъи фэежъэп.

...ЕшІа шъуІуа: Іапэр
ЫкІуачІэ шхъасэу,
Гопэгъу-чъэрыгъор
ЗэрегъэІасэу,

Лъэужы пшъыгъэр
Гъогу щыфэхыщт.
Сапэр гъогу нэкІым,
Щегъолъэхыщт.

ГъашІэм ыгъуни
Нахъ нэрылъэгъоу,
Уинэпкъи зандэу
О къыпІуплъэщт.

УКЪЕГЪЭХЪУ ЕЖЪ УФЭДЭНЭУ

Мэзэ нэфынэр кушъэм шхъарытэу,
Тыкъэзылъфыгъэр къытпэсэу,
ШІульэгъур къежъэ, тыгумэ афитэу,
Тытэджынэу къызэрэнэсэу.

Къэсы ар джауштэу, ошІэ-дэмышІэу,
Уимафи уичэщи зэІешІэ.
Зыми къымыІоу, зыми къымышІэу,
Ежъ зэкІэ къеІо, ежъ къешІэ.

Къэбыби, къэнэфи, гур пчэгум къырини,
Тэдэ хъужыгъэ? — къэшІэжъ...
ЗгъэшІожьрэп згъэшІагъи, слъытэжьрэп сиуни,
ЕсІогъагъэр згъэшІэнэу сІІэжъ.

Сэрэп зилажъэр, тэдкІи зэгъокІмэ,
ТэдкІи щынэкІэу къысшэхъу.
Угу умыгъэкІоды, сыгу кІодэу кыыхэкІмэ,
Анахъ гъогу къинкІэ сыплъэхъу.

...Уфитэп гушІогъум, уфитэп гопэгъум,
УельэІунэу е ухэдэнэу.
Зи къыуитрэп шІульэгъум,
Зи пІихрэп шІульэгъум.
Укъегъэхъу — ежъ уфэдэнэу.

СЭПСЭУ СЫБГЭЭЛЭШАГЭУ

Сичыгоу шлуцэр,
Исапэу фыжыер
Сэ сыгу хэплагэх садэлэжыагэу.
Сырыщыл, чыгур,
Уинэхой мыухыжы,
Сыщыл сыбгээлэшагэу.

Гэмэфэ пчыхэм
Фабэу кыхэщы
Сятэ мэкэу латэу ымыухыгэр.
Тят, унэгу пштыгэ джыри кыкыщы
Ошгоу нэстырым
Тыгэу ехыгэр.

Щэмэджы жыгыум
Иорэд пасэ
Ащылэсагэп пилтоу фэхыгэм.
Ешэу, тят, рэхатэу
Псынэпсы тасэу
Ош фэдэ кэбзэм кыппигэхыгэм.
Щэчэ жы гуапэр
Губгэо шьолырым,
Кьунан нэтлэфыр щыщэ еладэ.
Губгэом фэд сятэ,
Ылэгу плыри
Пчыхэшхэ губгэом сэ фэсэгэдэ.

Сичыгоу лэшур,
Сичыгоу пашлэр,
Пстэуми анахэ нэфыр — о уишлуцагэ.
Юфшлэгэу мафэу
Уикьин зэсэгашлэ,
Джащ пай уисапи сэ шлокэбзагэ.

Джащ пай уиогуи
Мамырэу чэфэу,

Адыгэ джэгум ипчэгу фэдэкабз.
Джащ пай уигубгэо,
Зимыушхэфэу,
Гэбэжыуклэ тэныр ренэу ихабз.

Сичыгу! Сыдигэуи
О уишлуцагэ
Сиггоу пстэуми кьащэрэнэф!
Уисэпэ лужэуи
Сынэгу щылэсагэу,
Кьэрэхэ Юфшлэгэу ужэу чэщы гупсэф.

ЕСЕНИНЫМ ЫПС

Джыри щтыргъукы чыIэу
Уикъин кыбдэсэщыIэ.
Гукъаохэр зыны кыльфыгъэх.
Поэтхэр ренэу цыфыгъэх.

Кыфэсыгъэу мэфэ емынэр,
Есениным ыгу щырэхъат:
«Пушкин,
Дунай хъарзынэр
Сэбгынэ, уришыхъат.

Поэтмэ агощы шIульэгъур,
Гум икъэгъагъэ кошэнэу.
Ау тэры апэу гопэгъур
Къызфэсрэр гъэшIэрэ шэнэу...

Ауштми шъуикIэлэ дышгъэ
ШъогъакIо илIыгъэшIапIэ.
Къатыгъурэп шIушIэм ихъишгъэ,
Поэтхэри чIым игугъапIэх»...

ГущыIэм фэдэу ткIужьынхэу,
Осыцэхэр къесых псынIабзэу.
ШхъонтIэжъхэп, ынитIуи тыжьынэу
Есениным ыпсэ мэчъабзэ.

Есенин, сэ уигущыIэ,
Зэхэсэхышъ,
Уикъин сэщыIэ:
«Поэтхэр тыгъокIо закIэх —
Ямыгопэгъу атыгъу.
Поэтхэр ешъокIо закIэх —
Ямыгукъао раIыхы.

Поэтхэр зэкIэ гъорыкIох —
Цыфыгухэр ренэу къакIухъэ...

Аужырэ осэуи къэсырэр,
Iудэнэ махэуи сысырэр
Сыдэуи псыгъоу ищыгъ —
Огур чIым ащ рипхыгъ.

Орэмысыс огур,
ОрэIорышI чIыгур,
Жъыбгъэри орэпсэпашI,—
Дунаир орэбэгъашI.

Ау зэпычынэу кыфэтмэ,
Зэгорэм Iудэнэ махэм,
ЗэпышIэжъыпIэ фэрэхъу
Сэ сыгу зэрэжъгыурэр зэхахэу...»

ПШЪАШЪЭМРЭ КІАЛЭМРЭ

Лъэкъымэ-Іэшъабгъоу, нэцэ-пац,
Ащ изыгъэжъуаци хъасэу кІын.
Тхъэр кыуауи, псыгъо шъхъэпырац —
Инэплъэгъу закъуи урикІын.

Инэплъэгъу — пчыкІэр кыщэджэгу,
Чылэ джэгоп дунэе джэгу пфишІын!..

Ау чэщныкъоу пщынэр зыІэсэжъкІэ,
Ау чэщныкъоу чылэр зычъыежъкІэ,
Шыблэ-пчыкІэ уаер кыплгъыхъан,
Унэу шъэф ІотапІэм урихъан.

Зэжъоу зэлукІэнхэшъ унэ дэпкъхэр,
Дыджэу пщэс нэгъыфыр къефэхын.
Къыгозынхэшъ дысэу бгыпэ нэпкъхэр,
Къушъхъэм псыхъор джынэу къечъэхын.

ХъампІырашъоу шыблэ-пчыкІэ уаем,
Бадзэу ущыхъунэп о мэшІуаем!..

...Ау кыызэджем шыблэ гъогъо макъэр,
ЩыІэсагъ ар шІулъэгъу псэлъэ сакъым.
Ау кыызхэпкІым пчыкІэр огу цакІэм,
ЩыкІосагъ нэплъэгъоу псэпэ закІэм.

Шыблэр такъуи, пчыкІэр фэхи стафэу,
Унэ шъэф ІотапІэр рэхъатыгъ.
Батыр шъаоу кІасэу хэчъыагъэм,
Пчэдыжъ тыгъэу пшъашъэр шъхъарысыгъ.

Ыбгъэгу шыблэр, пчыкІэр щыутысагъэу,
Іапэр тыгъэбзыеу кыщэкІуашъэ.
Чыжъэу къэгурымзэ, хы Іэсагъэу,
Пшъэшъэ цыкІум ыцІэ рэлүшъашъэ.

ОЩХЫР

Ау джыдэдэм, сыфэмыахэу,
Огур ежъ фитмэ,
Ощх чъыІэ кІыхъэ кыыригъэщхын,
Сыд пае сэ сыфимыт
Пстэуми зэхахэу
Одыджыным фэдэу сыщхын?

Зэхэоха — сэры шъхъау макъэу
Унэшъхъэ лъагэмэ
Чэфы-нэфынэу къащылъэтагъэр.
Сэры утысэрэр,
Тыжыны такъоу,
Щхылъэ дзыуишъэ стІэтагъэу.

Хъау, оры, оры къезгъэщхэр —
Ар сэ птесхыщтэп.
Къегъэчъэх узэрэфаеу.
Ау зэхэоха — сэры
Уипс чъыІэ зыгъэщхэр,
Макъэ щестыгъэу дунаим.

Зэ кІэлъыплъи: ошхыцэр мачъэ,
Чэтыжъыем фэдэу,
Лъэбэнэ цыкІухэр ыгъэутэралъэу.
Зэ едэІуи:
ФиузэнкІыгъэу мээІапчъэм,
Сэку фыжъэу ар мапкІэ-малъэ.

Къерэчъыхъ уипс кІыхъэ чъыІэ.
Ау сэри сыщылъэшъ,
Псэ пэтыфэ сэ сигушъыІэ,
Тхъэ сэІо: ткІопсыцэ пэпчъ
Ошхыцэ хъунэу макъэ естыщт.
Сэ сиІэнатІэр —
КъэсэгъэкІы уц шхъуантІэ.
Къегъэщх.
Ау ошхыр
Сэ сымакъэу орэщх.

**МЫПШЫЖЫРЭ
КЪАМЗЭГУР**

Такыкхэр къамзэгумэ
Ательых абзэгумэ.

Хьадэпчэмылумэ
Ательых ямэлумэ
Сыхьат цлэмылхэр.

Тхы тlэркьо махьушэу
Мафэхэр мэпшых.

Мазэхэр,
Кlозэ-уазэхэу,
Илъэсхэр — лъэсхэу,
Щытхэзэ уназэхэу,
Щысхэзэ оцхьыпсмэ альэсых...

Зэманхэр кlогьошlух,
Тхьэ мэхьух е хьишъэ.
Сыхьат гьэшlэгъуай —
Къамзэгум нахь макlэу,
Игьогу пкlэнтlэпс закlэу
Ерагъэу мэушъы.

Такыкх тэ тэгъашlэ,
Хьунэу бэгъашlэ
Зэманэу чьэрыер.
Такыкххэр — тэ тых.

Чьэгьошlух зэманхэр,
Тхьэ мэхьухэшъ е хьишъэ.
Нэпс кьинкlэ такыкххэр
Зэман хьунхэу тэушъэх.

...Секlуалlэ зэманым:
Щыт мыжъосынэу.

Есэlо цlыф гъашlэр
Лэшlэгъум нахь кьинэу.

«Такыкхэу къамзэгум
Ыбзэгу зыхьокlыгьэр,
Сыхьатэу мэлү плъырым
Къечьэхрэр нэпс стырэу,
Зы мафэу мэхьушэтхым
Тхы шlуцlэу кьефэхрэр —
Къэпшlэжьрэп, зэхэпхрэп».

Такыкххэр псы фалlэх,
Дымылух лъэхьанхэр:
«Такыкххэр орэлlэх,
Щэрэлэх зэманхэр.»

Щэрэлэх... ау шьуяплъэль
Альачlэхэм:
Мыпшъыжьрэ къамзэгумэ
lоф ашlэ абзэгумэ!..

* * *

Шэгъуишъэ зиІэ пшъашъэр,
УищхыпцІ зэлъапІэу дыеу,
О чэщымэ уащэІушъашъэ,
Зэхэпх кьодыеу.

О укъагъоты, зэщыхэзэ,
Гур нэкІэу, шІулъэгъунчъэу,
УкъаІотэжы щхыпцІыхэзэ,
Нэпэнчъэу.

ТІэкІу уагъэкІуатэ, шъхъахыхэзэ,
Аужыпкъэм гукІэгъуи хэмылъэу,
Гъогум дэхыхэзэ,
Загъэбылъэу:

Укъагъотыгъэшъ, зэщыхэзэ,
Гур нэкІэу, мэкъэнчъэу
УаІотэжыщтышъ, щхыхэзэ,
Шъхъасынчъэу:

Шулъэгъум ыгъэпшъыгъэу
Амылъэгъугъэу бзылъфыгъэ,
Джэнэжъ цІыкІу щыгъэу,
Сабый ыІыгъэу бзылъфыгъэ...

* * *

ДгъашІэрэми сыд гушъэ ыуас,
ШІу тлъэгъурэр нэмыкІ дэпсэумэ...

Тыдэ ущыІ джы, сикІас,
КъэошІа, чыІамэ кьысэумэ?

Тауштэу зепхъашта сабый,
КъызыхъукІэ шІулъэгъу ебгъэшІэнэу? —
ШІу узылъэгъурэр уипый,
ГъэшІэным шІу амлъэгъунэу.

Хэлъа насып уишІулъэгъу,
Шъыпкъагъэ горэ хэпхыгъэу? —
Зыгорэм ептыгъ о гопэгъу,
Ау ишІулъэгъу Іыпхыгъэп.

...Ау джауштэу мэпсэуми дунаир,
Сэ сызыфаер нэмыкІ кьыдэхъоу,—
КъысшІошІы сыщыІэу оц пае,
СишІулъэгъу уегъэпсэоу кьысщэхъу.

СЫГУ УКЪӘКІМЭ

Сыгу укъәкімэ, сидәпкхэр зәблэх.
Сипчэдыжъ къэс — къиныгъо маф.
Сигукъао мәстанэм сыреу,
Сигукъао — сигъэшІэ заф.

О насыпэу сэ сызхэныгъэр
Зыогъотым, шульэгъу убгынагъэр.
Джы олыхъо, гъогу пстэури уипляпІэу,
Джы олыхъо, гъогу пстэури гъошапІэу.

Уизымафи къыпфихьрәп гупсәф,
Къыуитыштәп зы сыхъат чәф,
Узэрыс унэу нэхъоим
Хъярыр шызекІоми хъоеу.

Сыд пфәсшІәна? Ащ сәри сыфитәп,
Сыд сыгу закъуи бәшІагъэу шъхъафитәп,
Шульэгъур зэрәтрәп шульэгъу,
Шульэгъум шульэгъу иІахъэгъу.

СшІәрәп шыІэу насып нэмыкІи,
Шульэгъур шульэгъу ІорэмыкІи.
О гъәтхәжъым уигъапци, чъыг тхъапэу
Шульэгъу чъыгыр убгынагъ лъәпәрапэу.
Гъужышт чъыгыр, шъхъәзакъоу сысэу,
Ори сәри ижъау тычІәмысэу.

ЧЪЫГ ТХЪАПЭМИБЖЫХЪЭПЭ ПСАЛЪ

Жъыбгъэу къогъу чыжъэмә ащыІәсагъэр,
ІәшІоу чъыг лъагэр къэзыбгынагъэр,
ЧІым гъуи тефагъэр, къәкІәу къежъагъэр —
ЗәкІә слъэ псыгъо къыщәкІәзэзы,
КъащәкІокІы сә слъынтфә шхъуантІәмә,
КъалъәІабә шхъонтІә ІунатІәмә.
Непәрә мафәм итхъагъуи,
Неушырә мафәм ишІагъуи,
Слъәкъо цІыкІу щәтІыгурыгу,
Тхъәпә закъоу кІәшІагъ дунәегур.

...Зыгорә жъотэу
Пчәгум къәкІоты:
«Псә зэрәтыгъәм
Псәр ерәтыжъ.
ЧІым зә ыІәтыгъэр
ЧІым зә ерәхыжъ».
ШІәхәу чъыг куамәм сыкъәфәхышт —
Сионтәгъугъә
Хәты ыІәтышт?
...Шыбләр къәгъуахъуи,
Огур ыхъункІи,
ПчыкІәр псынкІәу хәлъәдәжъыгъ.
Огур гырзыгъә,
ЧІыгур щәІугъә,
Дунаим ыгу ыутхыпкІыгъ.

Ау пстэури зәІасәм,
Уц къурәм нахъ Іасэу,
Мафәм ынә къыгъәплъәжъыгъ.
Чъыг тхъәпә гъожъыр,
Ыпсә лъытхъожъэу,
ПшыкІәжъыгъэу псынжъым хәлъыгъ.

Чъыг тхъэпэ закъом
Ор чIым щигъэхъакъоу,
Бырысырышхо ышIыгъа?
Хъаумэ дунаим
Джауштэу ыгъаеу,
Чъыг тхъапэр ыгъэтIылыгъа?..

* * *

Мы блэкIырэм сыгу рихъырэп ынэгу,
Инэплъэгъу — ошъопщэ чъыI.
Эй, зэгу!
КIэлэцIыкIу лъэужхэр умыульэгу,
Пшысэр къэсэIофэ зыщыI!

... Чыр зырэхъаткIэ гушIуагъоу,
Лыжъ цIыкIу мэзагъо
Зыгорэм къэкIынышъ шъабэу,
Щылыхъошт гъогунэ сапэм.

Ыугъоинхэшъ лъэужы щырхэр,
ЫтхъакIынхэшъ лъэгучIэ стырхэр,
Иунэ ыхъыщтых сакъэу,
Жъым фэдэу ымыгъэIоу макъэ.

...Сыгу рихъырэп мы блэкIырэм ынэгу,
Эй, зэгу!
Ущымыхъ, лыжъым ищагуи
Удэхъанэу ущымыгугъ.
Ищагуи иунэ лъэгуй
Пщэс къабзэмэ ахэшIыкIыгъ.

Икълэпчъэ тхыдэжъ иухъумаклор,
Усэрэжъ илъэгугъы тет.
Лыжъ-мэзагъор, жъуагъор иплъакIоу,
ТымышIэрэ Iофмэ ахэт.

Мыщ ошхыхэр щыалырэгъух,
ЩыорэдыIох жъыбгъэхэр.
Къыщыхъугъэхэр тыгъэм илэгъух,
Мазэм илэгъух къэкIыгъэхэр.

Нэстыры цIыкIухэр къэкIуасэхэу,
Ошъо нэхэр къызыплъэкIэ Iасэхэу,
КъэкIожынышъ, Лыжъы-мэзагъор,
СигущыIэу — уц къэшхъо лъагъом
ЩитIупщыщтых цугъожъы пасэхэр,
Iасэхэу...

* * *

ЫгукІэ кІэлъэшъоу
Е нэшъоу,
Джау сыдэуштми
ТеурыкІоу хэтзэ,
Зыгорэм ыгу теуцуи,
Щыльэубаби,
Шошъабэу,
КъызэмыплъэкІэу блэкІыгъ.

...КъаІожы:
Джащ щегъэжъагъэу
Ылъакъо лыы закІэу хэтыгъ.
Гоу зытеуцуагъэр,
Мыпшыжъэу,
Лъыр къыпычъэу
Ыуж итыгъ.

КОНЫР ТЫУШЪАГЪЭ

Жъыбгъэр, жъыбгъэр,
УкІэлэшІу,
ТыольэІу — къэгъэошІу.
Хым зегъахы, къыщыджэгу,
Чыгур непэ гъэбжъу нэгу.

Бжъэр къэуахъ,
Шъоу къегъахъ.
Ощхыр Іажэ,
Къытэгъаж.

Огум ихъ,
Тыгъэм кІахъ.
Охътэ дахэ
Къытфягъахъ.

Зэ таджъ укъэкІожыгъэу,
Тыгъэ нэгухэр къэпшІэжыгъэу
Губгъо нэкІмэ укъялъэн,
Тикон джадэ уидгъэплъэн.

ИэкІагъэу
Тыушъагъэ.
Къэбзэ-лъабз.
Джар тихабз.

Джы къытехы, тыкъэгъашъу,
Мыр тичІыгу, мыр тиуашъу.
Пщынэныбэр къытфэгъэпщ.
Чэфэу къежъ, гуапэу къепщ.
Тезщыфэ тыджэгун,
Гъэбжъу Іанэр тазфагун.

КОЦЫЦ

Уц къашхьом, огу нашхьом,
Пщэс фыжбым, чыг жьаум,
Жы Іэшлум, гьогу чыжьем
Тишъао ыпсэ къащезьэ.
Зэхэтэхы орэд пчэдыжбым.
Джа орэдым тэ хэтэшлыкы,
Тикласэу ткъо ямышлыклар:

Бэрчэтэу, клочлэшхоу,
Чым тетмэ — лъэпытэу,
Ом итмэ — тэмабгъоу.

Тэхэр тэ пытэх щылычэу,
Тлъакъохэр гъуаплэу мыпшыжых.
Нэфылтыр къызэклымичэу,
Уянэ-уятэхэр о къэушыжых.
Бзыушхом зехъушы-зелъы,
Къытфельэклон, мэфэ ошлэ,
Купэгъум пчэдыжбыр тесэу,
Пчыхъапэр куклэм дэсысэу,
Губгъом тыклон. Чым игъашлэ
Хъунэу мэгугъэ бэгъашлэ.

Чым тетмэ — лъэпытэу,
Ом итмэ — тэмабгъоу,
Шъао къэхушт щэджагъом,
Къытфельэклон, нэфшъагъор.

Кушъэ лъэпсхэр зэпыуутэу,
Нарт шъаоу укычлэкышт.
«Мыщ чыгур щэгугъы» ылоньшъ,
Дунаир къыппэгъокышт.
Зэклэ къыппэплъэ, тишъау,
Дунаим шлуклэ щыдау.

ЗИ ЩЫЛЭП СФЭМЫУКЛОЧЫН

Зи щылэп сфэмыуклочын.
Лыгъэшхоклэ зысылэшын,
Сыкыоклоклэн, спсэм фэд.
Ау клуачи кысфэнэжынэп,
Сигъашли сэ сфикъужынэп
Сыпклэрыкыжынэу.

Зи щылэп сфэмыуклочын.
Лэшлэгъум сяупчыжын:
Зэклэ чым ехыжыгъэмэ,
Шулъэгъум зэ тхихыжыгъэмэ
Якыни сыгу къэкыжын,
Ситлуи кыпфэсщэин.

Ау жыбгъэ огъоу къепщэштхэми
Ситлу ягопэгъу агъуклэштэп.
Ау мэшлэ инэу къэсыштхэми
Ситлу япсычъагъо астыштэп.
Ау охтэ клыхъу быбыштми
Ситлу якыхъагъэ фэчыштэп.

Зи щылэп сфэмыуклочын.
Нэпцыми, цыхъэ мышлынми
Зэпысыутын япшэхъунэ.
Бгыбзэмэ анахь мэкъаеу,
Къумалмэ анахь джэдаеу,
Къызэпысчын уилэшлэгъу,
Къэсыубытын уинэплэгъу.

Ау джащ щегъэжыагъэу, спсэм фэд,
Оррэ сэррэ тызэгъусэшт.
Къумалыгъэм зэ ыукыгъи,
Ашыкы хъуи, тхэкыжыгъи,
Тапэхэу зэрэубытыгъэмэ
Джы зинэплэгъу къадэчыгъи,

МыучыІэу ялыкъекІокІ
ТхэмыкІосыкІэу щыІэшт.
ГъэшІэ мыухри, сабыеу,
Къытхалпъэ тимыгъэпыеу.

Олъэгъуа: зэ атІупщыгъэр
Щэбзашэу е щэу икІыгъэр
Тадэжъ къэбыбы, спсэм фэд.
Уфэхъазыра ушэтым? —
СынитІу къакІаплъ, къызготэу.

СЫЗЭМЫГЪАШЕЗБЫРЭУ

Макъэхэр угу иубытэх.
Ошъогу кызэрекІокІрэр,
Мэзыр е губгъо плъэнчъэр
Къыоплъэ зэрэзокрэр
Угу иубыт пытэу.

ЕтІанэ узыщыІасэм,
Гъэмафэм, нэфшгъэо пасэу,
Осэпсыр зэрэчыІэбжъэу,
Угу къэгъэкІыжъ къыобжыбжъэу.

ЧІым кытехагъ осэпсыр,
Узэмыжэгъэ нэпсыр.
Осэпсыр е нэпсы стырыр
КъыпфэІотэшта езбырэу?

Угу иубыт: псыхъо пчъагъэ
Плъынтфэ къыщэчъэ, щэчъагъо.
КъетІыргу уинэпкъ гъэІагъэ,
Аумысы гъашІэу уиІагъэр.

Е заІэжагъэу мэгырзых,
Хъуапсэхэу, орхэр зэгозых,
Мэгугъэх хъунхэу бэгъашІэ,
УзэрагъашІэшъ.

Псыорыр мацъэ сатырэу —
КъыпфэІотэшта езбырэу?

Угу иубыт: убгынэштэп
Умгъотыжынэу дунаер.
Угу бгъоджым изакъоу кынэштэп,
ИгъэшІэ макІэ ыгъаеу.
Еплъ ащ: мэбыбы, мэлъатэ,
ЧІэргысэ ешІэ. ГушІуатэу

Гъэхъунэм зыкыщызэІуехы,
Псышгъхашъом кыщетэкъохы
Нэпсыцэу — ичыгу класэ
Ылъэгъугъэшъ игъэтхэ пасэ.
Зыщымгъэгъупш джа пстэури —
Зы щхыпэу е жьы къэшэгъоу,
ШПэгъуишгъэм изынэплъэгъоу.

Шалгъэ зимыІэу дунаер
Езбырэу атхырэп оц пае.

Гу закъор!
Ренэу гъэшІэным,
Къын пстэуми урякІэшІэнэу,
О ухэтышт — пІэлъэнчгъэм
Темыдэонэу пкІэнчгъэу.
Къытео къэс тыгу закъо,
ПІэлъэнчгъэм тэ тыдэбакъо.

ТыщыІ, гур къытео нахъ чгъэрэу.
КъыпфэІотэцта езбырэу
ГущыІэм узэриушхъуахъырэр,
Бжгъэ цыкІумэ шгъоу кыызэрахъырэр —
Тыгъэ нэбзыйхэм, осэпсхэм
Адэгъэпхыжхгъэу яІэпсхэр?..
Гур зэрэнэфрэр мамырэу
КъыпфэІотэцтэп езбырэу.

Сэ сэшІэ: бэмэ къаІуатэ
Езбырэу сатыр щэрыор,
Гопэгъу псы тасэу апхъуатэ.
Ау шгъуфэсакъ: кыызбгырыоу
Къышгъутефэмэ!..

ЕхъупІ, ау гопэгъу нахъ, ар гъашІэп,
Угу жьы дэггэкІ, ау зэггашІэ:
Жьы къэшэгъур — хъыегъу, ау бэггашІэп.

УмыуплгъэкІу усакІом
«ИІэшІугъэ» сатыр зытІуцкІэ.
ЛІэшІэгъухэр ыгу щызэфакІоу
Дунаер кызыщыуцкІэ,
ИмашІо е упэгфэшт,
Е ицэнаут къыпІуфэшт.
ГъэшІэн ныбджэгъоу убыт
Ыпапэ. Угу иубыт:
Губгъор, ошгъогур, жьы чгъагъор
УсакІом ыгу щгъагъох.

* * *

Поэтым тхэрыло ешмэ:
Чыгум икын кIэуцонэу,
Мылыжхэр ыгъэжужьынхэу,
Лыгъэхэр ыгъэкIосэнхэу —
Ащ кыикIрэр: еж ыгу мэузы,
Еж IэпыIэгъу кыкIэлъIу,
КIэлъIу зэрэдунаеу
КъыдеIэнэу, икын къэкIуагъэшъ.
Иныгъэ ащ ишIульэгъу,
Ыгу иинагъэ фэдиизэу;

ФэмыукIочIыгъэнкIи хъун
Е, сьд фэпшIэн, амышIахэу,
Е ашIэзэ,— ащ фэди мэхъу,—
Ыгу хэуIагъэх шъхъасынчъэу.
УсакIом ыгоу кIочIэшхор,
Зэрэдунаеу зэгъусэу
Емыомэ, пфэгъэузыштэп.

Шъульэгъугъа огу жьогъохэчъыр
Зэрэстрэр? А мэшIо чъэрэу
Къэзгъэлыдыгъэр ташъхъагъ
ШпункIыер ыгъэкIосэнэу
Къыхэлъэтыгъэп. Мэкуо!
Ар куо макъ — къэлыдыгъэр,—
Мэлъало, IэпыIэгъунчъэшъ.
Ау хэт деIэн ылъэкIын
Жьогъохэчъым, кырагъэчъэхыгъэмэ
Ошъогум — тхэу къэзгъэхъугъэмэ.

* * *

Ошъуапщэхэр зэрэджэдагъэхэр!
Оешхом зэрэфэдагъэхэр!..

...Ау еплъ моу къещхырэм: шъэбабзэу,
Уц къашхъом фэдэу бзэрабзэу,
Аужыпкъэм зэхэхыгъуаеу —
КъыIэпызыгъа шъуIуа уаеу? —
Агъащти Iушъэшъэ макъэр,
Жьым щычъэкъуагъэм фэд сакъэу.

Ныо лъэIуакIом самбырэу,
Самбырэу ыкIи мамырэу,
Ыпэгу одэу ныкъогъур
Сысэу кыщэйзэ, ымлъэгъоу
Плъэгъугъа цIыф ебгъукIуагъэу?
Ыпэгу ткIопсы теткIуагъэр...
Зэрэщигъэу Iэ псыгъор —
КъаIихрэп, арит шIоигъоу,
Мэкъэнчъэ дэдэу дэхъагъ
Къэлэ паркым. Жьым хэткIухъагъ...

Зы нэбгыри къалэм нэIуасэ
ЩыриIагъэпщтын ошх Iасэм.
Чэтжъые лъакъом нахъ шъабзэу,
МыжъопщIэ гъогум рычъагъ.
ЕтIанэ урам тIокIэ фабэм
Мэкъэнчъэу кыщигъэзагъ.
ЕтIанэ... жьым хэкIокIагъ,
Хъыбыи цIыкIоу, ошх лъакъор,
Сьд къехъулIэшт шъуIуа зизакъом?

* * *

Тыдэ хьугъэ, сыоупчІы
О бзыу дахэу мэзым хэсыр:
Тыдэ хьугъэ, гум щызгъашІуи
КъыпфэсІуагъэр зэ сэ усэу?
Тыдэ хьугъэ, сэ сяупчІы
Мэзым, уцым, псыхъо нашхъом:
Тыдэ хьугъэ гум ипсальэу
КъыщысІуагъэр осэпс къашхъом?

Гум ерагъэу зэхишІыкІэу,
Жьыбгъэу пшъыгъэм къылошІыкІы:
Бзыум псальэу къыфэпІуагъэр
СэшІэ къуалэм ыпхъотагъэу.
Ыпхъотагъэу, ымгъэшІуагъэу,
Іаеу кІыизэ зэдидзагъэу.
Осэпс къашхъом къыщыпІуагъэр
Тыгъэ стырым ылыбжъагъ.
ТкІопсэу псыцэр зешыпыжъым,
Іугъо-сапэу рихъыжъагъ.

Псыхъо нэпкъым щыуусыгъэр
ПсычІэ куум рахыхыгъ.
Псэ зыпыти иІусыгъэп,
Ныбжыкъу закІэм щыфэхыгъ.
Мэзым усэу щыпІотагъэр
Зыми гуапэу ылытагъэп.
Чъыгъэежъыр гъумтІымыгъ,
ГъумытІымзэ ыульэгугъ.

...Чэщэу секІы, ое Іапчъэу,
Жьым сыхэтэу сэлупчъапчъэ:
Псыхъом пагор къыщэбагъо,
СигущыІэ щагъэшІагъошъ.
Жъуагъо пэпчъи ар къыщаІо,
Чыгуи огуи агъэдаІоу.

Уцри пкъыеу жьым щэуалъэ,
Ыгу хэпкІагъэшъ сэ сипсальэ.
Къуалэр хьугъэ бзыу дышъэ,
Зызэхехым сІогъэ хьышъэр.
Чъыгъэежъри нэку усапсэу,
КъэсІотэщтым джы къехъуапсэ.

ТЫГЪЭР ТШЪО ХЭЛЪ

Гум фэгъэхъыгъэ гуцыI

О кысапIуи, сшIошъ бгъэхъугъэ:
Дунзешхом зэ тетыгъэр —
ЦIыкIуи, ини, быби, лъати —
Псаоу зыпсэ джы зыIуати,
Слъи сынэгуи ащэбагъо.
СшIошъ ар хъугъэ сымгъэшIагъоу
Сэри сэшIэ: мафи чэщи
ГъэшIэ мин сынэгу кыкIэшъи,
Слъы хэткIухъэ, кыхэдджыкIы,
Спкъы, сынэгу зэпырэкIы...
Кыслъэкуох, кыздэпсалъэх,
Жьыор шъабэу кыщэуалъэх
Сынэгу шъуамбгъо. Слъэ кыхакIэх
Лъэпсэ минкIэ. Гугъэ закIэх.
Сыдэу дэгъуа, сыгу, ныбджэгъоу
О усиIэшъ. Къиныр тлэгъоу,
ТыгушIожъзэ тэ тыщыI.
УсимиIэу сыщэрэи,
Хэт ощ фэдэу сэ кыздеIэу,
КIочIэ шIагъо кыситыни,
ЗэрэчIыгоу рысIэтынэу!

Ау зэзакъо къумалыгъэ
Къыпхэфэщт о. МэшIо лыгъэм
Сыхэудзэщт о: шIу слъэгъунэу
Сэ кысэжэ къинлъэгъуныр.
Гъэр сыпшIынышъ, уитетыгъо
ФэшIыщт пIалъэ сэркIэ мыгъоу.
Ау о джыри къэоIуатэ:
ЦIыфи, чъыги, быби, лъати
Джы нэс титIо къетхъакIыгъэм
Тыгъэр апсэ кыхэкIыгъэу,
Тлъы кыщэджэ, кыщэчэфы,

Фай дунаир кыыгъэнэфы —
ЧIым джы тети, зэ щыIагъи
Ашъо пстэуми кыздиштагъэу.

Джауштэу пIонышъ, сшIошъ бгъэхъушт.
Тыгъэр схэльэу кысщыхъушт.
ГъэшIэ минхэр слъы хэткIухъэх,
Жьыорыбэм сыкъекIухъэ.
Жьым нахъ шъабэу, мары Iапэр
Тыгъэу зигъом кытеIабэ.

* * *

Мары мэзыр раупкыгъ.
Чыгу хъарзынэр, чыгу пщэрыр
Жыбгъэ стырым ыукыгъ.
Хымэ чыльэм иофтабгэу,
Жышхор къепщэ ябгэу-ябгэу.

Уцыжъ панэр кызылэкы,
Шьофыр, губгъор, хатэр, хъасэр
Хэкужъ ланэм кыщэшхэкых.
Клэн ныбэр упцлэныгъэу,
Пагом ыжэ зэклэзыгъэу,
Зыреутэкы.

Анэгу пшыгъэу, анэгу шыгъоу,
Бзылфыгъабэ кълухъагъ
Нэпкытлэ ибэм. Къуаджэм илмэ
Янэплэгъуи зэлэхъагъ.

Шытых, макы амыгъэлэу,
Чыр мэгырзы, гур мэщэлэу.
Пшэхъо сапэр къэутысэ,
Нэпкыым къуаджэр щэгупшысэ.

Джауштэу къуаджэр зэрэкъуаджэу
Ышхъагъ итэу икъуладжэ,
Нэпкыым къуапи гуамыгъэзэу,
Чым хэклагъэх чыг зырызэу.

Лъакъор — лъапсэу, лэр — чыг куамэу
Зыкълэты мэзы тамэм.
Пкъыеу матхъо жыбгъэ лэпэр,
Ау еутэкышъ мэзы бгъапэм,
Мэтэкъохы. Клэн ныбэм
Гъоткло-гъуатклоу псыр елъадэ
Жъау псэпашлэшъ мэзы кыбыр,
Мары шырыр кыщэлъатэ...

* * *

Хэщэтыклмэ, ыгу илгыр зэхэпхэу,
Къэгущылэмэ, пщэсым нахъ ласэу,
Синэфыни сишлункли зэрипхэу,
Класэм гъашлэм сэ сыфегъасэ.

Хэщэтыклхэзэ къэтлэмых чыгхэр,
Зыдащэе цыкыу-цыкылоу абгхэм.

Жымэ гъогуи хаутрэп, лъагъуи,
Хэщэтыклхэр жымэ алъэсы.
Мы дунаим сишлагъуи сидагъуи
Хэщэтыклхэзэ щызылэлэсых.

Сыдэу шыабэха, сыдэу мэкъэнчъэха
Уигущылэхэр, спсэ зыхэдагъ?..
О ущылэшъ, гугъэхэр клэнчъэхэп,
О ущылэшъ, щалэр къэнагъ.

Сыфэгъас хэщэтыклым ипсалъэ,
Сыфэгъас ащ мэкъэнчъэу игъогу.
Щыбгъэнафэрэп гъашлэм о лалъэ,
Мэклосэжы къэнэфзэ унэгу.

Чым щэпсэу си Дахэу — класэр,
Синэфыни сишлункли зэрещэ.
Хэщэтыклэ тыгъэр мэкыасэ,
Ори сэри ынэгу тыкыклэщэу.

БЗЫЛЪФЫГЪЭР

Бзылъфыгъэр щэчъэ шIункIыем...
Мыжъоу е уцэу зынэсрэм,
Чъыгъэу жьы лъагэм щысысрэм
Къызэрябгъучъэу заIэты,
Чэщ гъогу шIункIым зыраты.
Ежъ гъогури, чъэм ритIупщыгъэу,
Лъэчъэ, лъэужмэ ращыгъэу.

Гъунэ иIэштба, бзылъфыгъ,
Уичъэны?

Чъэм хэтхэу чъыгхэри пшъыгъэх,
Агухэри иукъэпыкIыгъэх,
Хъужьыгъэх мыжъохэр сапэ,
Тэкъуагъэ бэрэ уц тхьапэр.
Гъунэ фэхъущтба уичъэны,
Бзылъфыгъ?

Къынэс, бзылъфыгъэу
Жьы къэщэгъу пшъыгъэм
Нахъ махэ хъугъэр;
Къынэс шIункI кIыхъэмрэ
Нэфынэ псахъэмрэ
ЗыщызэIукIэхэу сызхэмыкIышъурэм.
Укъэсмэ, къенэс
Сыгоу гурымрэм,
Къенэс, бзылъфыгъэу
ШIункIым шыпшъыгъэр.
Сыгу къэтхыонышъ, ипсальэ
Зэхэпхышт чIыгум шыуальэу:
Сэры мыжъофы стырэу
Уауж итыгъэр, бзылъфыгъ.
Чъыгыбэу сэры, уц кIырэу
О къыплъычъагъэр, бзылъфыгъ.
Яжъы сыхъугъ, купкI къэпи,

Жъым шыщы сыхъугъ, сыусэпи.
Зы мафи уауж сикIыгъэп
О, бзылъфыгъэр.
Ау ныбжъы оц пай сышIункIыгъэп
Сэ — хъульфыгъэр.

ОРЭД КЪЭЗЫПОРЭ МЫЖЬОР

КъыщызгъэкIышт сэ сыгуи
Зы мыжьо, орэд къылонэу...

ОшIэжъа, нарт ячэмахъо,
Псыхъом рекIокIэ Iахъоу,
Гур ыгъIэлэу, лыгъэр ыушъхъакIоу,
Елъэгъу нарт пшъашгъэр къакIоу.

Нарт чэмэхъожъым, ошIэжъа,
Зелъэгъум пшъашгъэу псым къехрэр,
Гопэгъум зыримыгъэшIэжъэу,
ЗэхишIагъ ыгу зэрэфэхрэр.

...Ылъэхэр бзыеу мэлъатэх,
Ыпэхэр псыхъом дэкIуатэх.
Ыпчэнэ лантIэу отэбэч шхъуантIэм
Егъэгырзы мыжъобгы натIэр.

Нарт ячэмахъо зэхехы
Лым гъашIэр зыкIфыхахыгъэр.
Нарт ячэмахъо елъэгъу
Гугъуузыр зыфаухэсыгъэр.

— Къэубыт, хъабзуды дах!
О уидэхагъэ псашIэшъ,
Мы мыжъор орэхъу бэгъашIэ! —
Нарт ячэмахъо ыгу хъуахъоу,
Нарт ячэмахъо ыгу гырзэу,
Хъопсашэр псым зэпридзыгъ.

Хъопсашэм, мыжьо такъырым
Псэ щигъотыгъ батырым...
АукIыжыгъ батырыр
МыжъокIэ, мыжъокIэ жъгъэйкIэ.

МыжъокIэ жъгъэйкIэ заукIым,
УкIакIохэр мыжьо хъужыгъэхэп...

КъыщызгъэкIынышъ сэ сыгуи
Зы мыжьо орэдылонэу,
Зэпырысыдзышт ар уахътэм,
ЛэшIэгъумэ ащымыуцонэу.
Афэрэбыб ар цIыфмэ,
А мыжъор, орэд къылонэу.

* * *

ГушыІэр кызыщежыщтыр сыд фэпшІэн?
Насыпи ащ гугъу кыхыи изэфэд...
Хъау, ІофшІэн жыотым псалъэр кыыщежыэн,
Псэ кызытыщтри ренэу тиорэд.

Зэ илъясыбэм тыгъзэ тынэпс кыхы,
Ау мафэ къэс орэд тэ зэхэтэхы.
Зэ тылІэжыщтти, тІуагъэ зэ: хъадэгъу,
Ау тхъапшрэ тІощт: ныбджэгъу, гукІэгъу, шІульэгъу!

ГушыІэм джэгъогъу ешы, цыф еукы,
Ау ошхи кыещэ, уци ащ кыегъэкІы.
Ежы шІуцабзэу псалъэу тызиджагъор
Къетэкъохыжы, кыэмэ инэфшыагъо

ГушыІэ дахэм. Къэху кІэу гушыІэ,
Ау тэкъожыгъэм псэ езтыжыи зи шыІэп.
Тытет дунаим, тыгу псалъэ ІэшІур,
Уц къашхъом фэдэу, щэкІы мэфэ ошІоу.

* * *

УнапІэ зыщыпІэтыгъэм,
Жъаухэр кыыщычъэбзагъэх.
Ашыкы хъугъэ хъульфыгъэм
Чъыгхэр фэдэкъэбзагъэх.

ЗэхэткІукІыжыых жъау нэфхэр,
Чъыгхэр нэмыз-Іумызых.
ЧІыгум кыыщежыэх шыэфхэр:
Гукъаор, нэпсыр, гуузыр.

КъэмыІэтыгъэмэ напІэр,
Дунаир гупсэф хэтыни.
Къэтыухъумэу гугъапІэр,
Чъыг жъаумэ ачІэгъ тычІэтыни.

Сыдэуи кыхыэх уигъогухэр,
Сыдэу тигугъэ ІэнэкІ?..
О тыгъэм фэдэх унэгухэр,
Загъорэ кыытфызэплъэкІ.

Олъягъуа, мээ нэгугъу,
Лыхъужъхэр уауж щэхъарзэх.
Гъыбза е орэд чэфа? —
Ашъагъы щэкІозэ-уазэ.

Емыдзыхыж унапІэ,
Дунаир орэнэфын.
ТерэкІодылІ а гугъапІэм,
МыкІодрэ орэд тфыхахын.

САКЪ, САКЪ

* * *

Губгъор — дышъэку,
Коцым ынэку
НэпІэ онтэгъумэ къачІэлыдыкІы.

Сакъ, сакъ,
Шьоф бзыу пакъ,
ТІэкІурэ шыс.
Орэд кыыхабдзэу,
Жыыр умгъэсыс:
НэпІэ онтэгъур
Къызэтезын,
Коцыцэ жыгъур
Лъатэу кызын,
Сакъ, сакъ...

Мары тежъагъ,
Тыфэгъэсагъ
Бзыум нахъ псынклэу тэ зыдгъэзэнэу.
Бжъэр зэрэлажъэрэм
Фэдэу тысакъэу,
Осэпс кыызэрехрэм
Фэдэу тымакъэ,
Губгъор есагъ.

Еплъ, зыкъещэи,
ТыкъышІэжыгъэу,
Еплъ, кыитпэгъокІы,
Тызэсэжыгъэу
Дунаир къаплъэ —
Мары тежъагъ,
Хъарым ипІалъэ дэтыублагъ!
Сакъ, сакъ!..

Сэ зи къэсыугупшысрэп,
Зыпари пцІы къэсыусрэп.

КъышъуфэсІотэшт ар зэрэхъурэр:
Мы къалэм ыкІи нахъ чыжъэу
АщысІэрэ цІыфмэ ягъашІэ
Сегупшысэ. Сызэгупшысэрэр —
Ахэр сэ сыгуи щэпсэху,
Ау чІыгу псэупІэм фэмыдэу.
ГъэшІэгъон закІэу сэ сыгу
Бэ къыщяхъулІэрэр. Джары
Сызэгупшысэрэр.

Бэп синэІуасэу ахэтри.
Сенэгуге тызэрэшІэн
ТымылъэкІынкІи дэгъу дэдэу.
Сышъогупшысэ зыхъукІэ,
Шъухэслъагъорэм фэди фэдици
Къышъохъулагъэп шьо ныбжы,
Къыжъудэхъуми, зэгъорэ дэд
КъызэрэхэкІрэр.
Хъау, шъыпкъэр пІощтмэ, къыжъудэхъу
Сэ къышъухэслъагъорэр зэкІэ.
Ау ар зыщыхъурэр сэ сыгу.
БэшІагъэу сыгу шъуезгъэблагъи,
ПсэупІэ унэ шъуфэхъугъ ар.
ШъуишІыхъагъ сиунэ — сышъогупшысэ,
Шъхъафит шъусшІыжышт — сышъогупшысэ.
Шъори шъуигъэрыпІэ гъэшІэным
Шъуезгъыштэп — сышъогупшысэ.
Сышъогупшысэшт — шъор-шъорэу
ХъакІэщы дэпкъыр жъугъэтакъоу,
Сышъобгынэфэ.
Шъузэрэслъэгъурэм сэ фэдэу
Шъухъугъэу сышъобгынэфэ,

Сышбогупшысэшт. ЕтІанэ
Шъуиунэ е шъуиІофшІапІэ
ШъуцыІэу шъо кыжъудэхъушт
Мафэ кьэс, сыхьаты пэпчъ
Сышбогупшысэ зыхъукІэ
Сэ сыгу шъо кышъуипэсрэр.

Сыдэу шъудаха шъо, цІыфхэр!
Шъори ар шъошІэ. ЕгъашІи
Шъо ащкІэ шъугу щэч кыхьагъэп.

Зыпари кьэсыугупшысрэр,
Сышбогупшысэ.
КьэсІогъэ тІэкІури шъуащыщ
ЗэхимышІыкІмэ, ащ кыкІрэр —
А зы нэбгырэм сэ джыри
Сегупшысагъэп.

* * *

Арэп, мо тыгъэшхом сыд ихьисапыр?
Ыгъэутысэу ошъопщэ сапэр,
Іофынчъэу есы мор зиинагъэр.
Сыд кырынагъэр?
Мафэ кьэс кьехъэ,
Ышъхъэ зэрехъэ...
Сыд Іофа иІэр, сыд зыфыщыІэр?

Уц тІэкІур кьэкІынэу —
ХьампІрашъор быбынэу —
Бжъэ цыкІумэ шъоу тІэкІу
КІэщыгъоу кьахьынэу —
Ащ пая мо тыгъэм зызфиІэтыгъэр?

А-ей, ащ сыдэгущыІагъэмэ!..

КьыфэсІотэни уц тхьапэр
Зэрэгъужьыщтыр бжыхьапэм.
ХьампІрашъори бгъашхъоу зиІэтэу,
Плъэгъуцтэп огум зыритэу.
Бжъэ цыкІухэри яІоф хьазабы
Еухых бын Іужъу шъузабэу.

А мы тыгъэм сыдэгущыІагъэмэ!..

Ау джыри пчэдыжъ нэфыпсым
Кьыретэкъохы осэпсыр.
Тыгъэм ыІэпэ чъагъохэр
Аухьытых хьампІрэшъо лъагъомэ.
Шъоумэр, тыжбын мэкъамэр
Бжъэм ретэкъухъэ ытамэ.

...А-ей, шъофы нэфынэр
Зэ джыри кьэсэрэкІухьы!
Жьы кьэбзэ кьаргъом шъоумэр

Тыгэпс осэпсэу хэткIухьэ.
А-ей, мо хьампырашъом
Зэ джыри сыкыдарэгъашъуи!..
А-ей, зэ джыри тыгъэм
СыдэгущыIагъэмэ!..

НЭГЪЭУПЭПЭГЪУ

Къушхьэжъмэ атх кIыхьэ
Жъы цэхъух лIэшIэгъухэр.
Мыжъожъы чагъэу, гырззэ кыгозых,
Джэрпэджэжъ закъор къакIэнышъ.

Аргъоим цэхъу мыхъурэм
Ымэкъэ псыгъо
Мэфэ пчъагъэм нахь кIыхь.

Аужыпкъэм шъоф нэкIым
КъыщыкIрэ къэгъагъым
Мэ IэшIоу къыпихрэр
Бжъэу быбрэм нахь псынкI.

Секундхэр! Шъугу сыд къэкIыжыштыр
ШъузэтэпкIэжъзэ такыкъ шъузыхъукIэ?
Къушхьэм игырза? Мэзым ищэIуа?
Аргъой мэкъэ псыгъор мафэм еугъон.
Къэгъагъ мэ IэшIумэ
Пчыхъэу кIосэжърэр агъашIо.

Секундхэр — дзэкIолIхэр!
Дзэпэщэ мэхъэджэ Iушмэ —
Такыкъмэ — шъо шъурячыр!
Къушхьэжъмэ нэгъэупIэпIэгъум
Ягьрз кIэзэзы,
Мэз кIырма ятэкъо кIуасэ
Иохътэ сапэ,
Хъоо-пщаум гушIоу е щтагъэу
ИкIый телъадэ шъо шъухэкIуадэ.

Сынэгу зэIапIэмэ ячIыох чыжъэ,
Мэкъэ зэтэчмэ сынэгоу аульэгугъэм,
Нэфымрэ мэшIо тхъобзаемрэ
Сынэгоу аупIэгугъэм
Шъо шъухэкIуадэ.

Огоу онтэгъур,
 Огоу жъы хъугъэр
 Шыблэ мэхъаджэм зэгуиутыгъ.
 Токлэ куу чыжъэм жъыоу кыдэзи,
 Секундэ цыкIур зандэу къэуцугъ:
 КIэкъэпсэу,
 Ыцэлэ чанхэр кыIупсэу.
 ЛъэкIуатэ гъашIэр,
 БэгъэшIэнэу мэгугъэ.

ЧЫГУР, ТЫГЪЭР, МЫЛЭРЫСЭР

Фэзгъэдагъэшъ мылэрысэр тыгъэм
 Сеплгы чыгым: тхъапш пIэтыгъэр —

Тыгъэ-тыгъэу,
 Тыгъэ-нурэу
 ЗэпэшIэтэу,
 ФэмыIэтэу?

Къыпысчыгъэшъ тыгъэу-мылэрысэр,
 Зэхэсэхым фэд орэд е усэ —

Тыгъэ-тыгъэу,
 Огу зэикIэу,
 Сыгум кыикIэу,
 Сыгу имыкIэу.

Хэт естыщта мылэрысэ шIагъор —
 Мафэр ошIоу, чэщыр е мэзагъоу?

Пшъашгъэм естмэ,
 Ыпэ ыстмэ?
 Лпыжъым сIихмэ —
 Ыгу рихмэ?

Фэсэцэи тыгъэу сIэгу исыр —
 Сабый цыкIум — шIэтэу мылэрысэр.

Дышгъэ нэкоу
 Зэгозыщт.
 Тыгъэ нурэр
 Чымы тизыщт.
 Орэд дахэр
 ЗэIэпахы
 Мэфэ ошIум,
 Чэщ мэзагъом —
 Мылэрысэр джарэу шIагъо!

Мыжьо шъхъаур ащ шъхъарыт —
 Псы нэшхъо псыныджым.
 ПфэлъэкIыштмэ, къэубыт
 Пщыщэ ижыгъыуджэ.

Жъы джэгүлэр къан-къанэу,
 ПкIашъэм къыщэкIуашъэ.
 Пцешэ куашэр лъэкъо пцIанэу
 Псышъхъэм щэIушъашъэ.

СыхэхъупIэ уипсы чъэры,
 Уахътэр, сыуихъакI.
 СыолъэIу: сишIульэгъу
 Джыри сыIугъакI.

...Псым лъысэдзы зы гушыIэ.
 Огум синэплъэгъу
 Къысынэнышъ, гъашIэу сиIэм
 Фарэус шIульэгъу.

ЗычIэзгъэби орым куоу,
 НапIэр къэсIэтыгъ.
 Синыбжыкъу кIыймэ-куоу,
 ПсычIэм рихыхыгъ...

ПкIыхыпIа, гугъа сидэзхыягъэр —
 Огум нахъ чыжъэм сыкъыщежъагъэу,
 Сэ сыкъефэхы.
 СэшIэ: джы хэти зи къыпфишIэштэп,
 УзщыкIодыщтри зыми ышIэштэп —
 Лъагэу сыкъехы.

— Тэдэ укъикIрэ?
 Жъогъо кIыф цыкIум упчIэ къысеты.
 — Чыгум сэбыбы!
 — Тэдэ уефэхрэ?
 — Чыгум сэбыбы!

Сыдэуи лъага гъогоу сызтетыр!..
 Дунай зэфэшъхъафмэ саблэбыбыкIы.
 Жъыбгъэхэр, пщэсхэр къызэсэнэкIых —
 Сыд къысщышIыщтыр, сыда сызфитыр?

Жъыр къыслъэшъуи щэм нахы псынкIэу.
 Мары къэблагъэ чIым ипытапIэ.
 Ау сыгу имыкIэу, ау сыгу имыкIэу
 Джыри къэсэпчъы а зы гугъапIэр:
 — Чыгум сэбыбы!

Шъо зэ шъушэтагъа, шъукъефэхыгъа
 Огоу гъунэнчъэм илъэгэ чыжъэ?
 Быбрэ гушыIэхэр шъо зэхэшъухыгъа —
 «Чыгум сэбыбы!» — шъукъэмыушчыжъэу?

СичIыгоу сянэр, спсэ зыдэщыIэр!
 Ощхы е осы, шIункIы е жъуагъо
 СыпшIын уфит о. Оры тхъэу сиIэр.
 Ау сыолъэIу: фэдэ гушыIэ —
 «Чыгум сытефэ» — сыгу къэмыгъэкI.

Тыдэ укъэкIми, сыд уилъэгапIэу —
 ПкIыхъа, е гугъэм ар инэфапIа —
 Лъагэм укъекIа, удэта кIэй ныбэм —
 Чыгум обыбы! Чыгум обыбы!

* * *

Джабгъу ІэмычІэр зэкІэсэлъхъэшъ,
Тхъэркъо Іасэр Іэ сэмэгум кыычІэсыкІы.
Іэ сэмэгур зэкІэсэлъхъэшъ,
Джабгъум бгъэжыр зыриутэкІэу чІэбыбыкІы.

ТІури огум дэбыбае.
Зыр нэфынэм —
Зыр шІункІышхом кыыщэлъае.
Пчэгу рэхъатым шыблэр щэо,
Уц шхъонтІабзэм осы чыІэр кыышхъарэо.

Тауштэу ІитІоу зыгу хэчыгыгъэр
ЗэзгъэшІуштха зы гухэлъэу, зы гупшысэу?
Зы гу, зы псэ азыфагур.
Ау бзыу пэпчыи ежъ фэмыдэр егъэмысэ.

Уахътэм, хъоум зэблащыгъэх,
ЯшІоигъо пый мыубыты зэфышІыгъэх.
ШІункІым, нэфым къащэнафэх
Джы бзыуитІур: шІункІым — мазэр, тыгъэр — мафэм.

Сэри — пстэури зиІэшІагъэр —
Сит пчэгу хъаум, сафэщынэ, слъы мэдыи.
Сыгу шІункІыр кыдэкІошты,
ДэбыбыкІы сыгу нэфынэр, ем ипыеу.

* * *

Гур мэкъэнчъ.
Ау псалъэм
Къэсыгъ ипІалъэ.
ГушыІэр кыырещы,
Сабыеу зызэкІешы...

Гур мэкъэнчъ, ау псалъэр
Лъэхъу чІыпІалъэ.
ТІэкІу шІэн — гушыІэр
КъэпшІэшт зыдэщыІэр.
Ежъэ — е бзыуа,
Е губгъуа, ошъуапща? —
Гур къэгугагъэу лъэхъапщэ.

Гур мэкъэнчъ — ау мэшІуачэу
Зыхичыгъ ащ гушыІэм. Ыгъачи,
Гур уІагъэу къэнагъ,
Загъэузым, орэд кыыхидзагъ.

Ау мэшІуачэр
Тамэ иІэу чыжъэу къэчачэ.
КъэшІэгъуай: чыга, губгъуа е пщэса? —
Зэ зеубгъу, зэ къэкІы, зэ есы.

Гум ыбзэгу кыитІэтагъ —
ИуІагъэ орэд ищыкІагъ.
ЗэІэзэжъзэ, ащ пщэсыр еІэты,
ЗэІэзэжъзэ, губгъом псэ реты,
Чыгъэу къэкІрэми жъау кыыфегъоты.

ИКИЛЭГҮР ҮГҮ КЪЭКИЖЫ

Псыхъор къаджи, сычъэгъагъ.
Ау уц къашхъом,
Осэпс нашхъом
Сильэуж сэ хэклолагъ — Джы нэс псым сыкъэт.
Ощхыр къежьи, сильэтыгъ.
Ау тыжыынэу
Одыджыным
Сильэуж сэ ылъэсыгъ — Ощхым дэжъ сыщыI.
Пшысэ башэ зэхэсхыгъ.
Пелыуанмэ
Ягъогууанэ
ГъэшIэ щысэу сэ хэсхыгъ — Пшысэм сыкъхэнагъ.
Бгъоджым щэджэ джэрпэджэжыр.
Къысэджагъа,
СагъэпцIагъа — Къысфэгъээжыгъэп.
Къангъэбылгы сешIэгъагъ.
СшIошъ хъугъашэ,
Сэ чыжъащэу
Сыхэлъади, сыгъошагъ — сыкъагъотыжыгъэп.

ХЪАУ, СЫНЭПКЪ

СыщыIэнэу къысатыгъ изын
Пщэсым, чыгым,
Псыхъоу мычъэкъожьрэм.
Сылэжъэн, сыхъалыгъу сыбзын
Фит сашIыгъэшъ, сэIо: сыкIэгъожьрэп.

СыкIэгъожьрэп. СичIыгу сылэжъын.
СфэлъэкIыфэ. Орэд сыусын:
Псыхъор щычъэу,
Пщэсыр щыбыбатэу,
Гъэтхэ чыгъри къешIэу зыгъэлъатэ.

СыкIэгъожьрэп, сигущыIи зафэ:
Сыдэу клакуа, сыдэу кIыхъа мафэр!..
Тимэфэшхоу гъашIэм тфэмыплъэкIрэм
Зы пстыгъуаткIуи
ПкIэнчъэу къыщекIокIрэп.
Сызымыжъу, сынэпкъэп;
хъау — сынэпкъ.
Сынэбгыр, сылъэпкъэп;
хъау — сылъэпкъ.

* * *

...Шыпкѣп бгѣшІэщтыр, шыпкѣп уимафѣ,
Уихъалыгъу бзыгъи шыпкѣп, учѣфи,
Уитыгѣ фаби, уижъогъо нѣфи,
НѣпцІы уишыпкѣи, уигъашІи зафѣп,
Шыпкѣп, сѣ сѣІо, кѣинѣу плѣэгъугъи,
Джы уишІульѣгъуи, уихъадѣгъугъи,—
Коцышгъхѣ закъо уфѣмысакъѣу,
Ерѣгъѣтхыуи топыщѣ макъѣм;
ОрѣкІѣзѣзи зы чѣрѣз куамѣ,
Жъым щѣрѣкІуаси зы бзыу тамѣ,
Уфѣмышыпкѣѣмѣ Рѣволюциѣм и Апѣрѣ Мафѣ,
Угу рѣнѣу имыльмѣ Лениным игушыІѣ зафѣ!

ЖЪУАГЪОР

Джыри сѣгупшысѣ сикѣинѣу:
Самыльѣгъурѣм фѣд сыинѣу,
Самыльѣгъурѣм фѣд, якѣины
СыкІѣуцо сшІоигъоми инѣу...

Сыкѣыщыхъугъ чІым цІыфѣу,
КъызгурыІонѣуи игъу:
ШІункІым, жъуагъу, укѣегъѣнѣфы,
Сѣ шІункІыр згъѣнѣфы сшІоигъу.

* * *

Ащ тауштэу зыщыуухъумэшт?..
КъысэкIу уахътэ:

Чъыгмэ сщэгъупшэ ацIэхэр,
АцIэхэр хьэцIэ-пIацIэхэм,
Ошъопщэ фыжъхэу шъабэхэм,
Мэфэ нэфынэхэу фабэхэм;

Бзыумэ сщэгъупшэ ацIэхэр,
АцIэхэр лъэс-лъэгъо лъапцIэхэм,

Псыхъохэу зипсалъэ дахэхэм,
Къушъхьэхэу сыгу нахь мылъягэхэм

Делэ сыхъугъэм фэдэу,
Мычъыг гушъIэр згъэфедэу,
КъасIоу сэублэ: къужъай,
МыIэрыс, чэрэз чъыг, хэшъай.
КъасIоу сэублэ: къолэжъ,
Тыгъурыгъу, пчэндэхъу, бгъэжъ.

ЕтIанэ зэкIокIы дунаир,
Губжыгъэу къэсы сиуае.

Чъыгхэр хэхъажъых мэзым,
Псыхъор щэушIоркъы нэпкъ нэзым,
Къушъхьэмэ, иныжъ губжыгъэхэу,
Къызтырадзых сигъогу мыкIугъэхэр.

ХьэцIэ-пIацIэхэр огум ебыбэх,
Бзыухэр щэзепшэх кIэй ныбэм...

...ХэзгъэтIысхъан сыгу чIыгум.
КъэкIэу зырищамэ огум,
Ежъэу, мыпшъыжъэу лыхъоу,

Лыхъузэ, къыгъотмэ псыхъо;
Зигъэпсэфынэу ытамэ,
Бзыу цIыкIу щытIысмэ ыкуамэ,
Къушъхьэм лъэс-лъагъоу ежъагъэр
Щепсыхмэ ижъау чъыIэтагъэ,—
КъышIэжъышт сыгу чIыгум илфыгъэмэ
АцIэхэу тызгъэнэфыгъэхэр...

**МЫЛЭРЫСЭХЭР
КЪЫСКЛЭЛЭРЭПЛЭХ**

Сышъолъёу:
Пчыхъэшъхъэ пIалъэу
Къэжъугъот фэдэ псалъэ —
Мылэрысэ чъыгмэ зэхахмэ,
Ялэрысымэ зыкыизэгуахэу,
Анэ дышъэкухэр зэкIахэу,
Дунэе дахэм хэплъэнхэу.
Шу слэзгъурэм ыцIэ къешъуIагъа?
Бзыу тэмэ пшъыгъэу,
ЫгъэшIагъэр зэринэкIыгъэу,
Къыблэм быбыжърэм
А гуцыIэр лъышъуIожь.
Иныбжыкыоу, гукъэо псынклэу,
Уинэплъэгъу чыжъэ чIэсыкIрэр
УнатIэ кытегъотэжъ.
СикIасэм ыцIэ лъышъуIагъа? —
Зэ тIэмыгъэр,
Псэ зиIэу къэхъуи,
Тыгъэм лъыхъугъэр:
ГъэшIэ къохъапIэм шъунэгу
ЫгъэкIотэжъзэ огур,
Шъугу къэжъугъэкIыжьи а псалъэр,
Мыщ фэдэ пIалъэм лъышъуIожь.
Зэ джыри ыцIэ къешъуIагъа?
Гурышэу чIым фэшIушIагъэм,
Гу цIыкIоу ар зыхъумагъэм,
Акылым икъаигъагъэ,
Инэф кIэшIагъэ,
Зыцынэшъэим — тхъамыкIэм
ИгукIаеу ащыгъупшагъэм
ЯшъуIу а гуцыIэр цIыкIу дэдэу,
Жъы кызэрэшъуцэрэм фэдэу.
КъыщекIокIы чIыгум а псалъэр,
КъыщекIокIы, имыIэу пIалъэ.

Сэри кысашъуIу
А гуцыIэу псэпашIэр:
Сынэмэ
Бзыу тамэр зачIэсыкIыжырэм,
СIапэмэ
Орэдхэр защычъэкъожърэм,
Мылэрысэхэр,
Дышъэкухэу анэхэр,
КъыскIэлээрэплэх...

Пшъхьац жьау псэпашIэ, мэээхэ чъагъоу,
СитIуи сIупшIитIуи щэнэфых жъуагъоу.

ЗэкIэ жьы псынкIэхэр сыгу кыльэдагъэх,
ЗэкIэ ошх кIыхъэхэр спсэ кылытыкIуагъэх.

Чъыгъэу гъужьыгъэм сыгу зыщелэты...
Ар зэгуй, пчыкIэр ащ джыри хэлъэты.

...Къало орэдыр! Мэээхэ чъагъом
Щынэфыжъынэу дунаир жъуагъоу!

СIэхэр сэшэх — гум иIэбэгъухэу,
СIупшIэхэр мапчъэх — спсэ илъяIогъухэу.

Къало орэдыр: чъыгъэу гъужьыгъэр,
МэшIочэ фабэм кыгъэхъужьыгъэш!

Зэман чыжъэм гъэшIэ гъуаткIоу,
Мы тарихъри кыкIэныгъ...

Зэ къушъхъэтхыр, ыгу къэсыси,
ЛъэгонджитIукIэ къэтIысыгъ.

КылытыIаби, Iэ пытэшхом
Гоу къэштагъэр ыубытыгъ.
Мыжъо унэ фишIи, ридзи,
Пытэу ипчъэ ригъэтыгъ.

Гоу зэ штагъэм, лъапсэ ыdzi,
Щтагъэу чъыг кыгъэкIыгъ.

Щтагъэу уц, штагъэу псыхъо,
Гум ылъапсэ кыдэчъыгъ.

Гу зымыIэм псэ имыIэу
Хэт зыIуагъэр? Къушъхъэ джадэм
Гу иIэжъэп, ау игъашIэ
Анахъ лъагэм ащ фегъадэ.

МакIо уахътэр, мачъэ уахътэр,
Зэман кIыхъэу зэхэхъожьы.

Къушъхъэр щыI, ау тIэкIу-тIэкIузэ
Имыжъобгмэ зыкъахъожьы.

Къыгольэтышъ мыжъо такъор,
Мыжъо унэм еутэкIы.
Гырз макъа? ЛъэIу сакъа? —
Гум иунэ кычIэIукIы.

Щтэгъэ уцым мыжъо тефэ,
Щтэгъэ чъыгым, щтэгъэ псыхъом.

Мэтэкъожьы къушъхъэ лъагэр,
Мэкощыжьы, ыгу лъыхъоу.

КъычІэукІы мыжъо унэу,
Къушъхъэ хъужьрэм къычІэукІы
ЩэІу макъэр, гугъэ сакъэу:
Мыжъо дэпкъмэ ар къяІункІы.

* * *

— Сыд нычэпэ уиІус,
Орэдус?
Уусэгъишъэми, кІо, сыд —
У Цыгъу. Зы бжиз, Іэпэщиз.

Ары шъхъам иІуагъэ хэгъэгум из,
Ары шъхъам ипсалъэ
Къэхалъэмэ ялъэ.
ИгущыІэ щынэ ымышІэу,
Пщыхэри егъэхъупшIапшIэ,
Оркъхэми агу егъэпшIатэ.

Ары шъхъам — лъэшми ыгу егъэутысэ.
Іушыри регъэгупшысэ.
Дахэмэ,
Цыгъо иорэд зэхамэ,
Псэ ІэшІухэр агу кыдехъые.
Лыхъумэ,
Цыгъо иорэд къаІо зыхъукІэ,
АІэхэр пчыкІэу мэІабэх,
Къушъхъэхэу мэльэубабэх,
Агухэр гуишъэу зэхакІэ,
Шыблэу яджэгъогъумэ затраунакІэ.

Лишъэ ащ кІоцІысыгъ,
Лишъэмэ ліишъэ къальфыгъ,
Къушъхъэр агъэсысыгъ,
Дунаир агъэнэфыгъ.

ЕтІани аІуагъ: Щыгъэт!
Гъэтырэр ощ пае къэщагъ!..
УсакІом орэд ымыусмэ,
Тигъогухэр аубытых пцІыусмэ.

Цыфыгухэр кІэй нэкІэу егъукІых.
Джэгъуанэхэу зэфызэплъэкІых,

Сэшхомэ афызэІэбэкІых,—
УсакІом орэд ымыусмэ.

Зэ шъуеплъ ащ кыкІэныгъэм:
Къоджэшхор, къэлэшхор, хэгъэгур.
Хэт ышІэра — адыгэ усэр
КъыщаІон дунэе пчэгум!

Анахь тхъамыкІэм
КъыкІэныгъэр афэухыжърэп.
Джы нэс алэжы, алажъэ,
УсакІом къылэжърэр лажъэрэп!

ЛЪЭПКЪ ЧЫЖЪЭХЭР

Щэбзэщэ папцІэу зэ о птІупщыгъэр,
ЛэшІэгъу пчъагъэ кызэпичыгъэу,
Тэд зыдэбыбрэр, хэты ІукІагъ? —
Мэзхэр фэхыгъэх, хышхор гъукІагъ.

СыкІэдэІукІы, кызэхэсэхы:
Уищэ зэ огум лъагъор фыхехы.
ЕутэкІышъ мазэм, такъор кыгозы,
Неушрэ мафэм ыгу къэкІэзэзы,
Щэлъэпэрапэ чІыохы нэзым.

Тыдэ быбыщта щэу зэ птІупщыгъэр?
Спсэ къушъхъэ шыгумэ ащыгощыгъэу,
Быбрэм кІэлъэплъэ, шъуйрэм кІэдэІу.
Осэпсми хэтэу шъуй макъэр къэІу.

Мары сыгу закъо, мары сигъашІэ:
ИпцІи ишъыпкъи уахътэм зэзгъашІэу,
Сежэ щэбзащэм, сыгу пэзгъохыгъэу,
СшІошъ хъугъэ закъом сафыдэхыгъэп.

ШпункІым успыйзэ, тыгъэм укъэкІа?
ЧІынэлъэ лъапІэм сэ сыкыщэкІы.
Сыкъэмыухъэу, сыгу къыпхырыкІ:
Сытыгъ нахь, сымазэп — сыщыгугъэрэп нэмыкІ.

Сигукъао нахыжъ мэхъу,
Нахыжъ хъугъэ симыбгынэу.
Сигуклае нахъ Iуш хъугъэу,
Къегъээжъы ренэу унэм.

Тауштэу сшIэщта: сыд ублапIэ,
Сыд ублапIа ащ фэхъугъэр —
КъызщашIэжърэм, къызщысшIэжърэм
КIэух зиIэу амлэгъугъэм?

Осэу къесрэм сызылъещэ,
Сызылъещэ ошхэу кIожърэм.
Сыкыжъудэхъушъ — сигушIуагъо,
СыжъудэкIожьми — сыкIэгъожърэм.

Нахъ ныбжыкIэ сыхъузэ чIыгум,
ЧIыгум, сшIошIы, сехыжынэу.
Ошхы макъэр, осы такъор —
Джаш нэмыкI тесхыжынэп.

Джауштэу еIо сигукъао,
Сигуклае сыкъегъасэ.
ЧIыгум ипчъэ къысфыIуахы,
Огу шгъхангъупчъэр сфырагъасэ.
Тауштэу пшIэщта къызщежъагъэр —
Ныбжыи гъунэ зимыIагъэр?

Мары джыри осыр къежъэ,
Ошхым пчъаблэр зэриIыгъ.
Сигукъауи, сигуклаий
СитIу зырызэу аубытыгъ.

Хэт къыIощта, хэт къышIэщта —
ЗгъэшIэжынэу тхьапш къэнагъ?..
Ошх мыуцум, ос мыIасэм
Афэдиз сиинагъ.

Сэ непэ сызэрэфаер
Къехынэу шыблэ уаер!
Сэ непэ Iуплъаджэу сэшхы —
Къефэхрэп шыблэ ошхыр.

Сыкуошгъурэп. ЗысыутIыIугъэу,
Сыщыс тхъамыкIэ цIыкIоу.
Ау пчыкIэмэ аулыIугъэу,
Гур тео, мафэм къемыкIоу.

Хъыбыйми, «тхъамыкIэ цIыкIоу»,
ЗэрэчIыгоу ащ щэчэрэгъу.
ЗысыутIыIоу зызшIоемыкIум
Дунаем Iаджи фегъэгъу.

Ечэлъао зэхэмыхыжъэу,
Бэрэ ежагъэшъ уаем.
Ау зиутIыIугъ дунаем,
Зы пчыкIи къызкъуимыхыжъэу.

Гум ешIэ хэмыукъонэу:
Къэхъугъ чIыгу джэшъо ныджым
Зыгорэ щызэшигъэкъонэу,
Анахъэу зыщыетIэ дыджым.

Къыщэхъу: Iэбэ къодый,
Ныбджэгъуи бгъотышт, пый.
ЕшIэ: тэджы къодый,
Файи къэхъушт, фэмый.

Нэужым къехышт шыблэ ошхыр,
Нэужым къехышт мыжъо уаер.
ЗыщыетIэ дыджыми тещхэу,
ЗигъэшъокIыжышт дунаем.

Ау гур мэкъэнчъэ дэд,
Ар кIэй гъукIагъэм фэд.
Ныбджэгъуми пчэгум ранагъ,
Ипыйми ар абгынагъ.

...Ауштми хэпшыкIэу кытео.
Дунаем зыгорэ ыгу къео.

КЪЭБАР

Нэшъум лъаIозэ чылэр кыкIухъагъ,
ИIальмэкъ бэщ фыжъым пыгъэнагъэу.
Пчыхъэм чэу лъапсэм итIысхъагъ,
Ынэгу пкъые огум фэгъэзагъэу.

Нэшъур иIальмэкъы иIэбагъ.
Сыд лъэIуакIом цIыфмэ кыратын?
Мары такъыр горэ ащ кыштагъ:
«Сыдэу пыта, пшхын ар умлъэкIын».

Бэрэ а такъырым ецэгъугъ,
Ау зы цакIи кыфыгоутыгъэп.
БлэкIызэ, зы лIы горэ къэуцугъ,
КъыриIуагъ лъэIуакIоу егъэзыгъэм:

«Сыд, тхамыкI, а пIыгъым угу фыхэлъыр?
Ошъогу жъуагъу ар, фэдэ хэт ышхыгъ?»
Iэпызыгъ лъэIуакIом ыIэгу илъыр,
Жъыутэхэу жъуагъор Iэпызыгъ.

«Нэшъум сыд кыратрэр — къялыжъыгъ,
ЯмщыкIагъ е афэмышхыгъ.
Чылэу, жъуагъор джы кызэлыжъыгъэм
Сальэгъунэп сыщылъэIожыгъэу».

Ибэщ кышти, нэшъур гъогу техъагъ,
Жъуагъор чэужь лъапсэм кырынагъ.

ШЭЛЭНЧЭЭР

Къытеуагъэх —
Пчъа, шгъхъангъупчъа?
Дэпкъа, кIашгъуа,
Жъым шыщ макъа?
Хъаумэ ренэу лъым хэтыгъэу,
Гум къызэсым, зэхэсхыгъа?

Къытеуагъэх. Хъаумэ сэ
Сызфытеожыгъа?

— Ухэт? — сIуагъэ.
— Сы Шулэгъу.
Ау хъадэгъукIэ къысэджагъэх.
— Хэт шIу плэгъурэр?
— Оры.
— Сэри? Адэ шIу
Плэгъурэр сыд пай уукIыжэр?
— Орэп нэпэ сыукIыщтыр.
СыукIыщтыр — о шIулэгъоу
ЩыIэныгъэм фыуиIагъэр.
Джары о узыхыгъэр.
Цыхъэ фэпшIи, ащ Iэрылхъэ
ЗыфэпшIыгъ о.
Ежъ жъалымэу
УишIулэгъу рыджэгугъ.
Сэ пIэлээнчэм усщэжыщт.

— Хэт пщэжыщтыр? СишIулэгъу
Симылэжмэ — сыщыIэжъа?
— ЩыIэныгъэр зыфаIуагъэм
Ухэтыфэ зэхэпшIагъ:
Зы такыкъми ар нахъ макI,
Ау инэпцIхэр гъэнэфагъэх.
СыпIэлээнчэ сэ.
Уахъти хъуауи,
«ЩыIэныгъ» шгъуи шгъузэджагъэр
Сэ схешIыкIы е цIыф теплъэу,
Чъыгъэу, бзыоу, е нэмыкIэу.

Шьорэп шыIэр. Ежъ мэпсэу,
Пкъыгъо пчъагъэр иIорышIэу.
Зэрэфаеу шгъузэIешIэ;
Тыгъэм машIоу ригъэшIыгъэм
Шьупедзэжышъ, егъэстыжы
ШьуишIулэгъуи, шьуигукIэгъуи,
ШьуиIэшIагъи, шьуигухэлъи,
Къымыгъанэу зы гугъапIи —
Шьулэгъужынынэу зэ дунай
ЗыфэшгъуIагъэу шьугу хэпкIагъэр.
НекIо! Сэры уахъти хъуауи
Зымыгощрэр. СыпIэлээнчэ сэ.

— ЩыIэныгъэр сэ слэгъугъэ.
Къэхъужына нахъ пIэлээнчэ?
— Хъау, плэгъугъэр о — нэфын,
Нэм пIэлээнчэр фэлэгъуцтэп.

— ЩыIэныгъэр сыгу хэпкIагъ,
Ар сыфаеп сыбгынэнэу.
— УагъэпцIагъ о. Ар къыIонэу
Фит зи шыIэп сэщ нэмыкI.
Нахъ жъалымэ къэхъужынынэп:
Зэ охътэнчэм укъыхетхышъ,
Шулэгъу нэпцIыр къыпфещэи.
Хэт шIу плэгъурэр? Ни, тхакIуми,
ЗэхэшIыкIэу уиIи — зэкIэ:
Ежъ плэгъунэу, зэхэпшIэнэу,
Угу рихынэу, ищытху пIонэу.
О — ухэт, усуд — ащ пылэп.
Уилэжъэнышъ, ащ нахъыбэ,
УIорышIэу, ишIу фэпшIэнэу
ФэмлэкIыжы зыщыхъужырэм,
Узэблеху, уитамигъэ
Уауж къэкIырэм тыредзэжышъ,
Ар ежыркIэ Iэрыфэгъушъ.
Такыкъ закъоу къыуитыгъэм
Пай о ныбжы къэгъэзэжъ
УимыIэнэу ар зепцагъ.
ШIу плэгъугъэм къыуитыгъэр
Сыд? — хъадэгъум изэхашIэ

Хьазаб мыгъоу ит уашъхьагъ.
 Хэт зэпӀощтыр: сыщыӀагъ,
 ШӀу слъэгъугъэ, насып шыӀ.
 ЩыӀ, ны, ты, сиӀагъ ныбджэгъу?
 Хэт зэпӀощтыр? Псээнчъэ пкыгъоу,
 Урадзэнышъ мэшэ шӀункӀым,
 Уабгынэшт, кызыскӀэ пӀалъэр.

 — Тыда, кьаӀо, тыздэкӀощтыр?
 Сэ сыфаеп, ау...
 — ПӀэлъэнчъэм —
 Гъуни нэзи зыфамышӀрэм
 Усщэжышт сэ.
 — ШӀу слъэгъушта?
 — ЩыӀэныгъэм уигъэшӀэгъэ
 НэпцӀы цыкӀу ар.
 — ЗэхэсшӀэшта, тауштэу сшӀэшт
 Псэри схэлъэу, уахъти хъуауи
 Сащыпсэоу, зыслъэгъужъэу?
 — Хъау. Зэ джыри кыюсэӀо:
 Ахэр зэкӀэ щыӀэныгъэм
 УигъэшӀэгъэ нэпцӀ зэхашӀэх.
 Укъэхунышъ улӀэжыныр —
 Джары кыкӀырэр зэхэпшӀэным,
 Хьазаб псгъуми ятамыгъ ар.
 — Ары шъхъай тауштэу, сэӀо, сшӀэшт
 Сэ сыщыӀэу?
 — Тэ охътэнчъэм
 ТызыкӀожькӀэ, бгъотыжышт
 Узщыщыгъэр — о пщыщыгъэр.
 ЗэкӀэ — оры. Ори — зэкӀэм
 ЗэхэмышӀэу ухэтышт.
 — ЩыӀэныгъэу сызхэтыгъэм
 Сфызехъана икъэшӀэжъ?
 Ар хьазабэу кыстенэжъмэ?
 — ЩыӀэныгъэр — сэ охътэнчъэу
 Уздэсщэштым икъэшӀэжъмэ,
 Зэу ащыщэу кырехъакӀы,
 Фиусыгъэу ащ хьадэгъу.
 Ау кышӀэжъэу ихьадэгъу
 Зи слъэгъугъэп. Джы тегъажъ.

ІЭРЫМЫШ КЪАМ

Сыогупшысэзэ, усфэмыщыӀэу,
 Сыуджэгъугъэ узэрэщыӀэр.

 ЕзгъэушӀоинэу сыфаеп тхьапэр,
 КъыщисӀотыкӀызэ уигъэшӀэ напэ.

 КӀэкӀэу къэсэӀо: усфэмыщыӀэу,
 УезгъэукӀыгъ нэмыплъым ыӀэ.

 ...ОшӀэжъа, укӀожъи, узэгъолъыжъым,
 Рэхъат кыуитыгъэп пӀэ шыгъэ фыжъым.

 Шъузым ыгупи, узэресагъэу,
 Узэресагъэу, уигъэлэсагъэп.

 Къунан гъощагъэу, чэщныкъом щыщэу,
 Угу кытео, бгъэгум щымыщэу.

 Учъэнэу пӀуагъэми, дунаир нэкӀы,
 Учъэнэп пӀуагъэми, угу зыреутэкӀы.

 Ар сыдэу оркӀэ зэхэфыгъуай:
 Уплъэмэ — урамым щыощхы-уай.

 Ау зы псы гъуаткӀуи щэфэхрэп уиӀэгу,
 Зы шыблэ макъи кыщыӀурэп убгъэгу.

 Нэмыплъым ыӀэ — нэмыкӀы кӀуачӀэп —
 УипӀэгу шъабэ ущиукӀыгъ.

 Тхъэ шыӀэу щытмэ, а зэм тхъэ къуачӀэм
 Цыфым илъэӀу щызэхыхыгъ.

 Пкышъол щэсысышъ ІэрымышӀ къамэр
 Убгъэгоу псээнчъэм щепщэ чыӀамэр.

 Еплъэлъ, гомыӀоу шъузыр ІокӀоты,
 Ори гопэгъоу бгъэгур оӀоты.

 Хьэдэ чӀэмылъхъэм джы уфагъадэу,
 КъекӀокӀ. ЩыӀэнэп нахъ гомыӀу хьадэ!

СИЧИНАЛЪЭ ИЖЫЛЪЭШХЭР

Сичыналъэ ижыхэр непэ фыжых,
Къушхъэ шыгумэ ахэр къачъэхыжых.
Ясэку Iужъу пхыпхъэу хэтэкъуагъэу,
Агъэутысэ мэз чэрэз къэгъагъэр.

Джащ пай сичы къуапэ ижыхэр фыжых.

Сичыналъэ ижыхэр непэ къабзэх,
Ахэм къушхъэ жъаухэр къащэчъабзэх.
Мэз чэрэзхэр къушхъэм къыщеклоклых,
Жъаухэр къырахыакых джэнэкоклэу.

Джащ пай сичы къуапэ ижыхэр къабзэх.

Сихэгъэгу ижыхэр непэ лъагэх,
Сэри сэшIэ: щыIэп сыгу нахь дахэ.
ЩыIэп сэ сигугъэ нахы къабзэ,
Шыпкър зыфишIышт ащ гъэшIэ хабзэ.

Джащ пай сихэгъэгу ижыхэр лъагэх.

Сихэгъэгу ижыхэр, гъогумафэх!
Къыными, шъуигъогу лъагэ орэзафэ.
Къэгъагъ фыжыр жыбгъэм егъэутысэ,
Хафэ мэз чэрэзыр, цыфы Iусэп.

Хафэ... СэрыкIэ хафэп, сыдэу IэшIу!
Къушхъэжъ къабзэм гъашIэр къегъэошIу.

КУШЪЭ ОРЭД

Унэ шIуцIитIу къызэтепхыгъэти,
СыбгъэгущIуагъ.
Ау уиорэд къызэхихыгъэти,
МашIор къэкIуагъ.
Уигъэхыенэу къэкIуагъ,
ЦIыкIу-цIыкIоу къытекIошъагъ.
Iушъабэу ар къысэдао:
«Къысэт уишъао,
МашIом щыспIун,
Щысылэжъын,
МашIом ишъао ар хъун,
Къыфырикъун къэмышъун!»
СеупчIыжынти, уятэ гъогум тет,
Пшынахыжы закъуи джэгурэмэ ахэт,
НапIэр едзыхи, псынклэу хэчъыежъ,
Апэу къытфэкложырэм теупчIыжыин.

ПкIыхькIэ зыгорэм уигъэгумэкIэу,
Укъэлъэтагъ.
Псыхъор, ипсалъэ гуахъэу кIиIукIэу,
КъыIулъэдагъ.
Уиушхъухыинэу къэчъагъ,
Кушъэ орэд къыхидзагъ.
ЖишIытэу ар къысэдао,
Естынэу шъаор:
«ПсычIэм щыспIун,
Джащ лIы шыхъун,
Псыхъогуащэ шъузы фэхъун,
Ащ фэдэ хэт къыдэхъун!»

СеупчIыжынти, тыгъэр пщэсы къогъу,
Чэщы шIункIыр къэсмэ, мазэм икыхъагъу.
Пщэсыр тесыкIыжмэ, тыгъэм сеупчIын,
Мазэр е кыхъанышъ, ынэгу къэнэфын.
Унэ шIуцIитIу зэтеплъхъажыгъэти,

СыбгъэгушIуагъ.
 Ау сиорэд къезгъэжъэжыгъэти,
 Жыбгъэр къэкIуагъ.
 Лъэпэчэрэзу къэкIуагъ,
 Сырынэ дахэр къыштагъ.
 Лъэразу ар къысэдао,
 Ыхынэу шыаор:
 «Жышхом хэсхъан,
 Чыр къыкIухъан,
 Зы чIыпIэ ыгу ащ рихъын,
 ИгъашIэ ащ шырихын».
 Хэты сеупчIына — уятэ гъогум тет,
 Тауштэу сеупчIына — пшынахыжыи къэт.
 Тыгъэр пщэсы кIыб, сэрышъ — сизэкъуабз.
 МашIуи, псыхъуи, жыбгъи о уафэдэкъабз.

ЛЫТЕУЦОГЪУХЭР

ХьэкIэ-къуакIэхэр ныбэ нэкIыгъэхэу,
 Уаужы зетыхэм, сикъош,
 Шы къэпчыжыу уигугъэ нэкIэу
 Пхъэлэшэм о уклэтыгъ.

Къушъхъэ тIуакIэм ячIыгу макIэмэ
 Мыжъор ащыпшыпызэ, сикъош,
 Къыошагъэх чIыгум ипащэхэр,
 Уимэщи зэфагощыгъ.

Огоу пагэми ипщэсы лъагэмэ
 Бэрэ уапхырыплъызэ, сикъош,
 ЛъэгуанджэкIэ чIыгум ушыпшэу
 Тхъапшырэ тхэм уелъэлугъ.

Ау уитIуакIэ огум пэзанкIэми,
 Укъальэгъугъэп, сикъош.
 Мыжъоу пшыпырэр хъугъэ нахыбэ,
 УикIэй ныби псыр дэгъукIыгъ.

...Къушъхъэ сыджыр къетэкъохы,
 УичIыгу макIэ ыгъэсэеу.
 Лъыр къапызэу, пIитIу уимэщы
 Уфэсакъэу теощае.

Хъау, мэщ закъоп узфэсакъырэр,
 Угу гъэжъуацэу бгъэтIысхъагъ.
 ЛэшIэгъубэр зэблэкIыгъэу,
 Мары сэри сит ышъхъагъ.

Сэри сежэ. Мыжъо такъор
 Зэпыугъэп. Жыу кIылъыгъ.
 Хъаумэ сэра уичылапхэр?
 Джы нэс чIыгум сыхэлъыгъ...

СитIуи мары лъыр къапэчъы,
 Симэщ хъаси къушъхъэ тIуакI.
 Гур зылэжыу ренэу
 Мыгъушъыжъэу, нэпсы закI.

ИЖЫРЭ ПШЫС

А илгэсым, а гъэмафэм —
Фэдэ хъунэу хэт ышлагъ? —
Къетэкъохэу огум стафэр,
Огъур чыгум щыхъушлагъ.
Тыгъэм есты мэщы хъасэр,
Жыбгъэм сапэр зэрелъасэ.
Мэзыр псэнчъэу тэкъожыгъ,
Псыр кIэйныбэм дэгъукIыгъ.
Чэмми, мэлми, шы Iэхъогъуми,
КъякIошгъагъэу гъэблэ нэгур,
Жъыр ахехы, зихэхъогъуми
Ылгэ кIехы... Мэсты чыгур.

Бэрэ огум елгэIугъэх,
Джэуап бэрэ кIэдэIугъэх,
Ау езэщхи, рахъухъагъ:
Бзыур къушгъхэм аIофтагъ.
А зэманым зэп — тхэ пчъагъэм
Къушгъхэ лъагэр яхэпIагъ.
Цыфмэ ахэр агъэшIуагъэу,
ЯгушчыIэ ялгэпIагъ.

«Быбри псынкIэу къушгъхэ шыгум,
Тфелу тхэ купым тигумэкI:
Огъум ехы зэрэчыгоу,
Къытфэнагъэр — губгъо нэкI.
Сыда ежъхэм яхысапыр,
Сыд гупшысэм зыратыгъ?
Дунаишхор хъугъэ сапэ,
ПсынкIэ!» Бзыум зиIэтыгъ.

Ба е макIа ащ тешIагъэр —
Мары бзыур къэбыбыжы.
«Сыд тхэ купым къыуиIуагъэр? —
УпчIэр бзыум фагъэзэжы.—

Сыд гухэлъа къытфырIэр,
Къытфэхъущтха IэпыIэгъу?
Къыттетыным пай анаIэ,
Къушгъхэм тесых... Чым щыогъу».

Бзыум ышгъхэ егъэсысы:
«Цыргы-щыргъ, цыргы-щыргъ».
Цыфхэр тIэкIурэ егупшысэх:
«Сыд къэбар, бзыу цыкIу, къэпхыгъ?»
«Цыргы-щыргъ».

«Арэп, убзэ ыубытыгъа —
Ощ нахъ жашIо тэ тхэтыгъэп?
Тхэхэм ашIэ тишIулгъэу,
КъытфашIышта джы гукIэгъу?»
«Цыргы-щыргъ». — «Ар сыд, бзыу цыкIу?»
«Цыргы-щыргъ». — «Ар сыд емыкIу!»

Аубыти, аутахыгъ
Бзыур. «Гъогум утетыгъ
ТиIоф кьин пай. Джы бзэмыIоу
ЗыкъэошIы, зи къэмыIоу.
Сыд аIуагъэр?» — «Цыргы-щыргъ».
— «Сыд ащ кыкIырэр?» — «Цыргы-щыргъ».
— «Ощх тыфаешъ...» — «Цыргы-щыргъ».
— «Къытатышта?» — «Цыргы-щыргъ».

— «Дунай Iофмэ заратыгъэу,
Хъаумэ уахътэр къямэкIэкIа
Тэщ пай — джэуап къытэптыгъэп».

Бзыум ыжэ зэрилгэкIэу
Зэтырехы: «Цыргы-щыргъ...»
— «Мы уицыргы тезэщыгъ!
Пшъэрылгъ тэрыкIэ ямыIэжъэу,
ЗакъышIошIа? ТыгуIэжъэу,
Огъум техыти, удгэкIуагъ.
Сыд тхэ купым къыуишIагъ?»

Бзэко шъыпкъэ бзыур хъугъэ.
Сыд шъуІуа къушъхъэм щилъэгъугъэр?

Ау джащ нахъэу лъэгэ тесмэ
Ямыжэжъхэу, къесыми, къещхыми,
Огъу къэхъуми гъэмэфэгум,
Цыфмэ джы алэжъы чІыгур.

Ауштми пшысэм упчІэ хэль:
КъырахъакІырэр сыд гухэль,
Зыуж итхэр сыд Іоф ина
Тхьэхэр, цыфыр хэтмэ къиным.

* * *

Тхьэхэр зэщым зырегъэзхэм,
Хьагъэуджыр къагъэхъугъ.
КъяІзэнэу тэ тиузхэм,
Къытхэхьагъэу къытщыхъугъ.

Тэ уджыным тезэщыгъэп.
Хэт, къыуаджи, уищэжъыгъ?
Тыбзэ тІуль, ау шъуашэр тщыгъэп,
Шъуашэр о зыдэхъыжъыгъ.

Сенэгуге, Хьагъэуджыр —
Куп иныщэ зэхэпщагъ.
ЗэрэчІыгоу къыбдэуджызэ,
Тхьэм ипщыпІэ епщэлІагъ.

Ау тхьэм фэдэнэу зи фэягъэп,
Ежъ тхьэу шъхьаджи къыщыхъугъ!
УдгъэшІуагъэп, удгъэягъэп —
ТыпІэлъэнчъэу тыкъэхъугъ.

— ЩыІэп зи тхьэ! — Уипщыналъэ
Тыгъэ папкІэу о пІэтыгъ.
Укъэнэфи гъэшІэн пІалъэу,
Тэ тыкъысти, о устыгъ.

ЧЭШНЫКЪО СЭМЭРКЪЭУ

Сишъхангъупчъэ чэщ гузэгум
Тео макъэм кыгъэчагъ.
СыкызыкIым псынкIэу щагум,
Синыбжыкыу сыIукагъ.
Пшъыгъэ, шъугъэ, псынжыи закI...
«Тхьам,— ащ еIо,— урихьакI,
Умыгубжэу, сигъогогъу,
СильэIу макIэ кысфэгъэгъу.
Ощхыр къещхы, сыхымахъэп,
Дэгъуба, сэри сыкыибгъахъэу,
Тыгъолыжъмэ. ЧъыIэ къэхъу,
Сыгъойщаеу сэ кысщэхъу».

Сишъхангъупчъи скудэжыгъ,
Унэ фабэм сыхъажыгъ.
Сэ сишIугъу, сысымаджэп,
Ау чэщныкъом щагум Iаджи,
Iаджи щагум кыдэхъугъэ...

Щай сешъонэу исэхъухъэ.

* * *

Хъугъэ. Икъущт.
СтхыцIэ шъуепкIэх.
Шъуясэтэкъохы стамэхэм, сIэхэм.
ШъухэкI синэплъэгъуи,
СтхьакIумхэм шъуарыкI.
СизэхэшIыкI кышъуфэежъэп.
Икъущт.

Шъугу хэшъумыгъэкI:
ФэсэшIых сипчъэхэр —
Илъэс мин заулэкIэ.

Сыкыызэрэхъоу, шъумыупчIэжъэу,
Мафэ къэс сипчъэхэр
Шъо кыиушъухыгъэх.
Зым — ыгу, зым — игугъэ,
Зым — пшыс, зым — иусэ,
Зым — ипцI, зым — ипцIапIэ,
Зым ичэщныкъо зэрэгуйхыр,
Адрэм имафэ зэрэпсэхэхыр —
Шъхъаджи зыфаер сыгу кырихъагъ.
Джы зэкIэ сшIузэIыхъагъ.

Джы сэджэшъ —
Сыгу кыспэдджэжырэп.
Джы сэплъэшъ —
Зыщыслъэгъужырэп сиунэ.
Сэр-сэрэу сапашъхъэ ситIысхъажынышъ,
СыгушъыIэнэу амал сиIэжъэп.

Хэта шъуашыщэу сынэгу джы зыфэдэр?
Хэт игушъыIа кыкIэсIотыкIырэр?
Хэты иакъыл сызгъэлъэпаорэр?
Сыды сыхъунэу сапэ илтыгъ?

СыдэгущыІэшт нэужым,
Сишгыпкъэу, гурых-псэрыхэу,
Садэжь къэкІуагъэм щыщэу,
Сыгу рихыгъэу кыызфэзгъэнагъэм.

Ащ фэдэр макІэ,
Ау ахэми
Илъэс мин заулэ атекІодэшт.

Бэп ащ фэдизэу —
Илъэс мин заул.
ШъумыгуІ. Джащ нэс шъукъысаж.

ГУМИДЭОГЪУХЭР

Чэщныкъоу шыр къэщыщын,
Къэгурымын хэшъаер...
Зэкъоным ущымыщын,
Ущымыщын гъогу Іае.

Щынагъу шылъэмакъэу убгъэгу
Хыишъэм кыичыгъэу кыщыІурэр.
Мэзэ ныбжыкъоу унэгу
Мыпшгыжъэу чэщырэ зыулыІурэр.

Ущымыщын аркъашъом,
ГъорыкІом, жъалым къумалым...
Щынагъу игъашІэ хъампІрашъом,
ИпкІыхы уздэсы къалэм.

Чыжъэу къэхъопскІы пчыкІэр,
Къэгъуахъо шыблэ мэкъаер...
Ощына? — Ощ нахы нахыкІэ
Джыри кытехъо дунаем.

Тыгъуасэ кыютыгъуагъэх —
Ямытыпхъэ зи чІэунагъэп.
Гоу къабзэу кыуатыгъагъэр
Зэрэкъабзэу кыпфэзгъэнагъа?

Акылэу бгъотырэм щыщын.
Хэбгъахъорэп угу, хэогъэкІы...
Ор-орэу, ор-орэу гъэпщын
УигъашІэ — ныбжыкъу кыщэкІы.

...Ощх фыжъхэр къехынхэшъ шъабэхэу,
Шылъэмакъэр щычъэн убгъэгу.
Чъыг куамэхэр щыІэблѳабэхэу,
Рѳхъатыжъын унэгу.

МАШПОМИКЪЭШЭЖЪ

ИгъашІэ
МэшІо тхъуабзэм ыуджэгъугъ.
Чъыг шхъуантІэу
Псыхъо нэпкъым къытекІагъ.
Къэбыбхи, бзыухэр
Чъыгым тетІысхъагъэх —
Бырабэу
Псыхъом жъаур тезыдзагъэм.

Жъы лъэшхэр
А чъыг чІэгъым щыфэхыгъэх.
Щыфэххи,
КъыхэкІыгъэх уцы шхъуантІэу.
ГъучІ Іашэр ткІужы,
Чыгум екІужыгъ,
Коц хъасэр
Лъагэу къэкІы гъэбжъу нэгоу.

Сыгу щытІэмыгъ
Чъыг шхъуантІэу мэшІо тхъуабзэр.
Ау къачъэх псыхъор, хышхор,
Цахъ амышІэу:
АгъэкІосэнэу машІоу кІэгъожьыгъэу,
Чъыгэу кІыгъэр.

Алъэгъу чъыгым
МашІор къыкІэнагъэу.
Къыречышъ, псым рехъыжъэ,
Хым Іэпехы.
Огу закъом
МэшІо псалъэр лъэІэсыжы:
«СигъашІэ сыуджэгъугъ сэ,
Ау сэлъэгъу:
Дунаим сытетынэу тхъэм ыІуагъ,
Дунаим сытетынэу мэшІо тхъуабзэу.

Тыдэ ар щыІ, сэ кушъэу сызщанІугъэр,
Хэт сянэу зиорэдкІэ сезщэжъагъэр?»

Псы кІыІум,
Хым ыкІыІу мээ къытекІэ.
Дунаим зехъо-зелъэ,
Мэстэу шІошІышъ.

* * *

Сыульэгугъэп,
Хъау, уц къашхъор сыульэгугъэп
Пкъашъэу фэхрэм фэдэу,
Фэмбэу сырыкIуагъ.
Хъау, сипсалъи
Сиорэди згъэжъынчыгъэп,
Уцэу къашхъом
Осэпс шIэтэу сытеткIуагъ.
Сыожагъ сэ,
Ныбжыкъу чъагъоу, жъым нахъ Iасэу,
Жъуагъоу фэхырэм
Ымэкъэнчъэ зыфэзгъасэу.

Хъау, уц къашхъор
Жъогъо быбэп зылыбжъагъэр,
Жъуагъоу быбрэм
Ыгу кIэй куум щыфэхыщт.
СлъэгучIитIуи
МэшIо нэфым зэлыштагъэу,
Слъапшъэ жъгъыоу,
Сэ уц къашхъом сыдэхыщт.
КъыскIэлъэплъэ,
КъыскIэлъэкIо лъэуж нэфыр,
Гур, игъашIэ ыухыщтышъ,
Зэпэнэфы.

Уцхэр, уцхэр,
ШъуиIушъашъэ къыскIэлъэкIо,
Жъуагъоу фэхырэм инэф лъагэ
Сыгу кытеткIо.
СIэхэр кыстэу,
Слъэхэр кыстэу осэпс шIэтым,
Шу слъэгъугъ сэ,
Шъуидунае сызыхэтым.

ЗышъуцыI, уцхэр,
ЖъугъашIэ, уцхэр, фэдэ пIальэ —
Сэщ нэмыкIи шъуикъэтабэ кырыкIонэу.
Шу зыльэгъоу,
Шу къальэгъурэм идэхэгъу
Пчыхъэ фабэм,
Пчыхъэ гохъым щитотэнэу.

* * *

ТышъумыгъэгуI.
Тигъогу нэфын, тыфэжъугъэсакъ.
ЗыгорэкIэ тIэкIэкъутакомэ —
Апч махэу псэмакI гъогукIэ пстэури...

Сыд пае тауж имыкIырэ
Мы лIыхъур? Фиты арэши,
Тапильэшт урамы дэпкъымэ
Быракъэу, сурэтэу.
Тэ тэшIэ тызэрэлъэшыр.
Быракъымэ, унэмэ
Ттамэхэр анахьы лъагэх.
Тигъогухэр
Ураммэ анахьы кIыхъэх.
Тауж ерэкI.
Тэ гъогу тытет.
ГушыIэм пае, сэ сыпозт.
Сэусэ.
Сатырэ нэкIым
ПкIэнтIэпсыр кызыщычъакъокIэ,
Джыри сатыр пысэгъащэ.
Iэтыгъэ тамыгъэу
Ыцypэ сышъумыгъэуцу.
Сатырэ нэкIыр
Зэрызы сшIыгъахэмэ анахь онтэгъу.

ТышъумыгъэгуI.

* * *

Мы сатырхэр арэп —
Бзэм кымыхьэрэр пшIошъ о гъэхъу:
Чэщ зэрэхъоу,
Мары джыри хыр къэлъэхъу.
Гур мээщы,
Хым ымакъэ
Гум зэщыгъор кышыщырэщы.

Къушъхьэмэ аIэты,
Жъогъо купхэр къеуцокIыгъэх.
КыыхэкIыгъэх
Чыгхэр мэзым, къепчIэкIыгъэх,
ЗэдаIэты,
Агъэхъые,
Зэрихъанэу пщэсым раты.

Зи ежъ ылъэгъугъэп.
КъыреклукIы чэщ зэгъокIэу,
ПхъэнтIэкIу нэкIым
ЗиутIыIузэ зыщырегъэкIы.
Плъызэу щэсы,
Чэщ осэпсым
Чыгы тхъапэр къегъэсысышъ,

Ежъ къэтхыо штагъэу...

Зыфэгъас, сикъош, щыпшIэжъэу
Угу пщэс фыжъым,
Къушъхьэтх лъагэу плъэгъурэм чыжъэу,
Гур мээщмэ —
Гу кырещышъ,
Ащылъыхъу, сикъош, уимэщмэ.

* * *

Фэхищтым фэд, пIапэ енэсмэ,
Чыыг уджэш'угъэу пкыи пцIанэр.
Мэубзэ пIонэу, бжыхъэ ош'богум
Инэф хыибыи кыизэханэ.

Сыдэу изакъуа, лъэслъэгъо нэкIэу.
Ежъагъэм к'уш'хъэтхы чыжъэм.
УтеуцонкIи тIэкIу уцэщынэ —
Къичъыжъмэ псы лъэк'о фыжъэу?

Мары ыбгъу зешIы уцэу гъужыгъэми,
Бжыхъэм игъогу цыхъэшIэгъоп.
К'уш'хъэтхкIэ к'ежъэш', дымыIу кIым-сымыр
КъытфэкIо тыридэогъоу.

Мафэр нэшхъэй, зиутIыIугъэу,
Тыгъэм к'охъапIэм зещэи.
Чыыгъэу пIыкIагъэмэ замыгъэсысэу,
Акуамэхэр зэраусэих.

Бзыоу быбыжърэмэ ауж кыинагъэр
Пщэс шIуцIэм ечэпэуагъ,
Тамэр ыгъэжызыэ. Ежагъэ фэдэу,
Чэщ кIыхъэ ошхыр к'ежъагъ.

* * *

Мэфэ пкIэгъуасэм имыш'о-мыл
Лыи пш'ыгъэм хэбгъэутысыкIэу,
Зэ гъэрэхъатхи угу, уиакъыл,
Зыплыхъ: щызэутэкIыхэу,
Уиунэ сыд куп к'есагъэр?

Зы нэбгыри к'ебгъэблэгъагъэп.
Зыбгъэбысымэу ш'ырытэу,
ПкIэнчъэу аужы уимыт —
ШэнышIоу уш'хъагъырытэу.
Узфаер япшIэн уфит.

Мэфэ пкIэгъуасэм дыкIыгъоу,
Агухэр агъэутысагъэх.
тIэкIу-тIэкIоу угу щыщ атыгъоу
Джы ахэр о кыюсагъэх.

О ухъалэл. Ау цIыфыгур
Ямыгъэтыгъу. Умыгощ.
Зэрамыгощэу ош'богур,
Е тыгъэм идыш'э бэщ.

Сэпаци хъуштэп хэбгъэзы,
ЛыыгъуаткIуи укIэмыл'эIу.
К'охъажыи Iори, кIэзэзы,
Къык'окIыи Iори, кIэдэIу.

ГУМИХАХЬУ

Насыным ежэрэм ыгу
Рэхьатыгом бэрэ егъашо.
Хэт фит: кэсыщта ар, кэмысыщта?
Зышлошъ зыгъэхьугъэр ащ паплъэ.

Сэ непэ сыд сызэжагъэр?
Пчыхьэр кэсыгъ. Тыгъэхьажьур
Косэжьи, гопэ дэгъэкIэу,
ЧыпIэтагъэм ытэмэ псынклэ
Къуладжэмэ къащыхьыгъ.

Къэумэзэхы. ШункI шьыпкъэ
ШIэхэу кэхьущт. Ныбжьыкьухэр
Къушъхьэмэ къащелъэкIоных.
Къызэхэсэхы мыжъожьмэ
Хьылъэу жьы кызэрэщэрэр.
Мары, сыдгы гъIагъэхэр
Аужхэу шIункIым хэкIуадэх.
Джы зи плъэгъущтэп. КIым-сымым
Дунаир зэлтиупIыцIагъ.
Зыгорэм сежэ сифызэу.
Щынагъом сыкъеухъэджыхьэ...

Хьау, мары кысэуцокIыгъэу,
Къысэнымысэу мэтхыо,
КIэзэзэу. ШункIым ыгупчэ
Сэ сит. ЗэкIэ шIункI лъакъохэр
Сэры кызэкIурэр. Бзэпсым
Сыфэд сэ, пкъыеу гъэпсыгъэу.
Аужыпкъэм чэщ бзыу тамэр
Къысэрэнэси жьы Iапэу —
Сыпхырызын е тыгъэм
Сыфэдэу сыкъэжьыун.

Ау сыд сфешIэн шIункI къатым —
Къушъхьэми санахьы цIыкIоу,

Чъыгхэми санахьы цIыкIоу,
Дунаим исэпэ налъэу,
ШункIыр кысэуцокIымэ?
Ау зэкIэм кызэхэсшIагъ:
Сыгу шIункIым кыгъэушыгъ,
Хахьозэ, бгъэгур шIобгъузэу,
Зеушъомбгъу, ежъ щыщы сэхьу.

СфэмыукIочIэу, чIышъхьашъом
Зыхэсыубгъуагъ, сыгъолъи.
Джы зэхэсэхы ныбжьыкьухэр
Чы чIэгъым зэрэчIэхьажьхэрэр.
Чъыг пшъыгъэмэ ящIу макъэ,
Лъэу пкIэтыр кыгъэгумэкIэу,
Жьы лъагэм джауштэу щэкIуасэ.

Гум хахьо. ЗэкIэ бгъу пстэури
Ащ изэфэдэу зырешы.
ШункIыр зэкъоу фэмыхьоу.
Жъуагъохэр кыхэжъыукIых.
Чъыгхэми анахьы инэу,
Зеубгъу, чIым щизы мэхьу.
Сыдэу рэхьат дунаир!
Насыпэу сэ сызэжагъэр
Къэсынклэ зи кээнэжыгъэп:
Сыгу изыгъуаткIо сыхьущт.
Изысэпацэ сыхьущт —

ЧIым щизэу зызыубгъугъэм!

ГУГЪЭР

ЦыкIужый. Зэ зэпэнэфы,
Зэ хыбый цыкIоу зеушгэфы.
Нэ шIуцIэ инхэр мэхуапсэх
ГушIопсхэу е кьэупсапсэх.

— Сыдэу уггэшIэгъона!
Хэт гуци утырилгэгона
Урамым, моуштэу уцIыкIоу?
Ухэта, хэт урилIыкIоу
Укытехага урамым?
Охые кьэггагэ Iэрамэу
Е кондэжыем уфэд.
Зэ — тыгэнап, зэ ухэт
Амылгэгурэ ошх е осэпсым.
ЗыбгумкIэ — лэггупкьопсыр,
АдрэмкIэ — жьуаггор пхэшIагэ.
О хэты уриIэшIагэ?
Сыдэу удах — утхамыкIа?
Сыд пае сауж уимыкIырэ
О, кIэлэцIыкIур?... КьэкIуат.
Ухэт, сыд пцIэр — кысэIуат.

Мэщхы, мэгушIо, дунаер
Мэпсэу шIошIа ежъ пае?

— ГушIопс пфэсэусы. Ар ошта?

Ынэгу гумэкIым зэльештэ.

— КIо, дэгъу. Тыдэ укьэкIырэ?
— Мо чыгэу шхьафитэу кьэкIырэм
Джыдэдэм сыкьепкIэхыгэ.
— Ары гуш... Оды ухьугэ о,
Чыгэ куамэу. Укыныхьуга
Чыгэ шхьапэм? Сыд тепшIыхагэ?
— Хьау, апэу огум сихагэ
Пшэс фыжэу, бэри ситыгэ.
— Сэлэгъу, унэгу кIэтыгэ

О тыгэр благэу. Жьыутэхэу
Нэф лгэгэр унэгу кыкIехы
О заггорэ. Адэ сыд пае
Уихага огоу лгэгаем?
— Цыфым ыгу апэу сисыгэ,
Джащ апэу сыщаусыгэ.
Мафэ кьэс ащ сибыхькIэу,
Зы гукъауи кысфыкьомыкIэу,
СыщыIагэ зэ бзыу тэмэфэу,
Зэ пшысэм хэт шы лгэкьофэу.
Хышхоуи сэ сыджэдагэ,
Жьуаггоми сэ сафэдагэ.
Цыфыгури сэри тытхэжэу,
ТыщыIагэ тызэрэшIэгъэу.
— СшIошгэ мэху. Сыд пай убгынагэ
УипшыпIэ, уимызэггагэ?
— Цыфым ыгу сыриIофтабгэу,
Мафэ кьэс зысIэтти лгэгэу,
КызызггэггэжькIэ, игуапэу
Кыспигьохыгэ ащ ыIапэ.
Джы непэ сыкышIэгъыггэп,
Селгэгъуми. Изгьотэгъыггэп
Сэщ пае чIыпIэ цыфыгум.
— Ины, сицIыкIу, мы чIыгур.
Тыдэ укIошт узакьоу?
— Кьэггьотыжыгэ гу закьоу
Сэ сызыпIуггэр... Сыштэгъ,
Ар орышгэ. Кысэплгэ, сыкьэшIэгъ.
Сыольгэу, угу сиггэхьажь,
Сыщэрэхъужь ащ яжэ.
— Кысфэггэгъу, ау ежэ сапэу
Сыгу илгым хэфэнэп пIапи,
Нэпсыцэ ухьукIи, хэфэнэп.

ШIункIэу ар сшIаггэп, нэфынэу —
Сынэку нэпсыцэр кIэзыгэ.
ЦыкIужыем ар фэдизыгэ.

— Кысфэггэгъу!..—
Хэта зэсIожьырэр?
Щытыжэп. Зи кьэлэггьожьырэр.

ТЫГЪЭМ ТЫРАЛЪЭГЪОРЭ ШУЦАГЪЭХЭР

Зэ къауагъэу зэхэсхыгъэ мы къэбарыр,
Тю къауагъэу зэхэсхыгъэ мы къэбарыр...
Къаотэфэ сэри джауштэу къысшIошIыгъ:
Лъэпсэ дэгъу щыIэныгъэм ащ щышIыгъ.
Ау илъэсхэр зэкIэлъэкIох. Къэбар шIагъор
Къаотэжырэп, джы зэхэсхырэп агъэшIагъоу.
Ащэгъупшэшъ, къэсIотэнэу исхъухагъ,
Джар пэублэшъ, къэбар лъагъом тытехагъ.

Зэ бэшIагъэу, къыбгынагъэу тыгъэм огур,
Щепсыхыгъ ар пчэдыжъ пасэу къоджэ пчэгум.
Е зы къалэ. Хэт къыIона хэхъухагъэр —
Ахэплъэнэу иIумэтмэ ыгу кыхагъа
Нахъ блэгъалоу, е гъоцагъа... ЗэпэшIэтэу,
Мары рэкIо ар урамым псынжъым хэтэу.
Хэтми апэу зылъэгъугъэр ыгъэштагъ,
Ау тIэкIу-тIэкIузэ куохаум зэлъиштагъ
Iэгъо-блэгъур.

— Хэт зыIуагъэр? Фэдэ мэхъуа?
— Мэхъу. Тыгъэр, плъэлъ, урамым къыщэлъэхъу.
— Мора тыгъэр?..
— КъэукIорэи!
— Къэушъуашъо.
— Сыд ыгу хэлъыр?
— ЗыкIимытыр сыд мор уашъом?

Цыф псэупIэр бырсырым къыукъуагъэу,
Къэзэрэфых. Тыгъэр псынжъым хэуцуагъэу,
Хэт, зеплхыгъэшъ: «Чыгу сшIошI сыздэщыIэр.
Мыхэр — цыфых. Мыхэр арых сызфыщыIэр.
Ау анэгумэ зи къаIэщырэп сэ къэсшIэнэу,
Ягухэлъ, ягукIае зэхэсшIэнэу.
Сыд ясIона? Сыд яжабз, яакъыл?

Сяплъышъ, агу машIо кIэлъэп, чыIэмыл».
КъеуцокIыгъэх цыфхэр тыгъэм, мэгушъIэх:
— Ары, тыгъэ... Мыдэ, еплъэлъ, тхакIум иIэу
Сэ къысшIошIы.
— Тэры?.. ИI, Iай! Адэ цыфым
Фэмыдахэу алогъагъи.
— Къегъэнэфы.
— Инэфыни уемыхъуапс ащ.— ШIоизакI
ЫтхакIумэ. Сыдэу ина, тхъэм ихъакI!..

— Тамэ иIа?
— Слъэгъурэп тамэ сэ ащ готэу.
— Сыдэу нэшхуа! УшIоркыжхэу къышIуекIотых.
— НэкIэтIыргъхэр!
— Жъы къапышы хъужыгъапи.
Тэ гъэмафэр фабэп тэIошъ, тыгу егъапэ.
Тыгъэ хъуна мор? — А шъхъае нахы дэгъу
Тэ дгъотышта? Дагъо иIэми, фэжъугъэгъу.

— Фэдгъэгъуштэп. Тэ моц фэдэу къытшIошIыгъэп
Ташъхагъ итыр. Тиошъогу къыгъэшIыгъэшъ,
ОрэкIожъ ар ичIыпIалъэ. Тэдж, зыIэт!
Сыд пай чIыгум къэцIэнлъагъэу мыр къытхэт?
Шъуеу! Зэ шъуеплъ ащ — зыфэмIэтэу къэнэжыгъ.
ЯтIэр къашъушти, шъуеу!..— Ерагъэу ежъэжыгъ,
ЕтIэ цынэр къапхъотагъэу тыраупцIэ,
ЫнитIу тыгъэм дэштэ-дауу еупIыцIэ.

Къямыплъыжъэу, цыкIу-цыкIоу зиIэтыгъэу,
Ошъочапэм къыщэлъагъо шэплъэу тыгъэр.
ЕтIэ цынэр ытхыцIашъо щэушIуцы,
Ар зилъэгъукIэ, ынитIу тыгъэм еупIыцIэ.
ЧIым къызехым, сыда тыгъэр зыфэягъэр?
Зы нэбгыри ар шIолофэу кIэупчIагъэп.
Хъау, сэ цыфхэр е тыгъэшхор згъэмысэныр
Сыгу кыхагъэп. Сипшъэрылтыр — къэсIотэныр.

ПцIы хэмылъэу къэбар лъапсэр. Шъуегупшыс.
Зи кымыкIэу мыр къышъушыхъумэ — сэ сымыс.

Чъыгмэ бэшлагъэп
Къуаджэр къызабгынагъэр.
Жъыбгъэр кІэлъэчъэ
Чъыг тхъэпэ гъожъэу къэнагъэм.

Жъуагъор къэбыбы,
Къызэлъэбыбы жъогъуабэ.
Чъыгы ныбжыкъумэ
АтетІысхъэ огу жъогъо сапэр.

Ныбжы слъэгъугъэп
Моц фэдиз жъуагъор чІым къэсэу.
Къуаджэм щэгущІох:
Гъэбжъу осыр къытфесы.

Осына? — жъуагъо!
Мары зы слапэ щэтІысы.
Чъыг цІыкІоу шІэтэу,
Жъэу къысІукІыгъэм щэсысы.

Лъы фабэу скІэтым
Зыхещэ жъогъоцэ шІэтыр.
Марыба чъыгхэри —
Жъогъо тамэхэу сиІэгу дэтых.

УичІыгу кІасэ
Зи пІихырэп, зи пшІуиушъэфырэп.
Уишагу дэт
БгъэшІуагъэу угу къыцынэфырэр.

«ЧІыгу шъхъашъор зэкІеуІулІэ
Бжыхъэ чъыІэм.
Псыхъор мэзым чІэлъэдэжбы,
ГуІэу-гуІэу.

Мэзмэ пщагъор зытырахъо
Техъон хъылъэу.
Шъофмэ шІункІым зычІаухъумэ,
Загъэбылъэу.

Огум пщэсхэр
ЩызэутэкІхэу къыщэпІокІых.
Сэ ихыгъэу,
ПчыкІэр шыблэм къыщыІокІэ.

ШІункІы, шІункІы...
ШІункІым чІыгур зэлъибгъагъ.
Тыгъэм кІуапІэ римытынэу,
ЗигъэІагъ.

Цые шІуцІэу
Нэбгырэ закъо шъофым ит.
Огур, шІункІым ыулъэгугъэу,
Шъхъагырыт.

ЗыщышІункІым,
Зыщыонтэгъум огум ыплІэІу,
Убатырмэ,
Тхъэм гукІэгъукІэ уемылъэІу.

...Іаби, Іэлыр къыубыти,
ЕкІэсыгъ.
ЗэпкІэм,
Огум ыІэгущыо енэсыгъ.

— Мардж! — къэкууи,
Шыблэм макъэр щигъэтыгъ.

Еи, пчыкIэр
Сэшхо лыдэу ыубытыгъ.

Шым ынитIу
МэшIо жьокоу кыизэханэ.
Шыу закъом
Сэку Iужъум зыхегъанэ.

Мачъэ, мачъэ,
Чэщ шIункIым щымэхъаджэу.
МэшIо лъабжъэу,
Куоу, кIыеу шыур маджэ.

Псыхъо чъэрыр
Ыгъэжъотэу ретэкъухъэ.
Пщэс онтэгъумэ
ШыкIэм устхъоу къащекIухъэ.

Шьоф дымыIухэр
МэшIо лъабжъэм риутэкIхэу,
Къыблэ чIыпIэм
Шыур мачъэ зэрилъэкIэу.

Хышъхъэм рэчъэ,
КъыречъэкIы къушъхъэ нэзым,
КъызэплъэкIышъ —
Ошъо чапэр къэкIэззы.

Зегъэлъатэшъ,
Шыблэм, пчыкIэм азыфагоу,
Пщэс онтэгъухэр еупкIатэ,
Сэм рыджэгоу.

Зыкъегъазэшъ,
Iэблэ пкъыеу зэIэбэкIы.
Ошъо чапэр
ЛъэныкъуитIоу зэреутэкIы!

Тыгъэр шIэтэу,
Тыгъэр фабэу къэлъэгъуагъ!..
Ау батырым
Ихъадэгъуи кылыбдыджагъ».

Тхыдэ кIэкIыр
Къызеухым орэдыIом,
Бэрэ купыр щытыжъыгъ,
Зи амыIоу.

Батыр Iуашъхъэр
Чэщ-зымафэм алэтыгъэу,
Пелыуанхэр
Саугъэтым кIэрытыгъэх.

Батыр инмэ яукIакIоу
Орэдусыр!
ГъашIэм чIыгум щызэлъашIэ —
О умысэп.

Ау зы шыу
Джыри шьофым илъэдэшт.
Пчэдыжъ тыгъэм
Ащ ынэгъуи фагъэдэшт.

Сыда пIомэ —
Тыгъэм гъусэ ищыкIагъ.
КъыгъэшIагъэм
ЧIыгури лIышIу щымыкIагъ.

СЫХЭСТЫХЬЭ, СЫКІЭЛЪЭҮЭ

Пчъэхэр фэшгушых,
Пчьи шъхъангъупчьи къэжъугъэпыт.
Сичэзыушъ, сизэкъуабзэу
Шульэгъу унэм сыкъижъугъан.

Сыгу сэр-сэрэу къыфэхъыгъ мыщ,
Сыгу сэр-сэрэу гъэры шфынэу.
Пчьи шъхъангъупчьи сэгъэпытэ,
Гуитлу япсалъэ изэкъонэу.

Зэхэсэхы: къыщэлъало
Пчъэм ыкфыбы, къыщэгырызы
Гущылабэ. Зыр ныбжыкІэ,
Зым игъашІэ икфыгъах.
Зыр мэгугъэ, зым игугъэ
АгъэпцІагъ, ау ыуджэгъугъэп.

Мары, тамэр ыгъэІагъэу,
Мы гущыІэр къэбыбыгъ.
Модрэр къэпшы. Игъогу къины
Бгыбзэ Іаджи щиушэтыгъ.
ЩыІэшъуштэп ар гугъэнчъэу,
Шъэрэ нэпцІыр парэгъох:
ЩыІ шульэгъу, шу самыльэгъуми,
Сэ шульэгъур къесхъакІышт.

Гу тамыгъэх, гу лъэужых.
Лъалоу, губжэу е тхъагъэпцІэу,
Е пцІымамэу ар плъэгъушт.
Мары нэпсыр къыІэпзы,
Мары, зештэшъ, тамэ ешы...
Джы чэзыур къысфэсыгъ сэ.
ГъэшІэ унэм зисэшыхъэ.
Зы нэплъэгъуа, зы гопэгъуа
ЩызгъэшІэщтыр, хэт къыІон?

Зы нэф бзыйри мэхъэшэгъу,
КъыслыІэсмэ — орэтыгъ,
Орэмазэ, жъогъо чыжъ —
Гугъэ бзэпсыр зэпичышт.
Унэ кфыбым дэт къэгъагъэм
Ымэ Іэшлоу къыслыІэсрэм
Сегъэуназэ. Джарэу скІуачІэ
Сэ уапашъхъэ къыщыкІагъ.

Нэбзыц тамэр огъэсысышъ,
Жыоешхом сыхелъасэ.
Хъапщэу, пщэхэу жыр мзекІо,
Унэ дэпкхэр зэреутэкІых.
Сыгу, сэлъэгъу, хъампырашъоу,
Бэдзэнэшъоу къыпфэбыбы —
Хэстыхъанэу шульэгъу машлоу
Дунай пчэгум ипшыхъагъэм.

Шульэгъу машлор упэбжъэштэп —
Тыгухэр ащ икІэгъэстэных.

Сыхэстыхъэ, псэ згъотыжъзэ,
Псэу згъотыгъэр хэстыхъажы.

ПСЫМЫКЫПУ, ЖЬЫМЫЧІЭГЪ

Псышхьэмэ ашхьагъы,
Жьыбгъэмэ ачІэгъы
Шъуащырэхъат спси сыгуи...

Цыфым ыитІу чэщныкъо шІункІым
Лъагъу уашхьагъ кыщынэфырэр.
Зыгъэрэхъат, цыфыпсэр.
Уащыгъупшагъэп, гугъэпІэ чыжъэмэ
Гупшысэр залыдэбыбыем,
Жъуагъомэ зафигъэдагъэу.
Зэгорэм космосы чыжъэр
Цыф акъылым кыгъэнэфынэу
Тпэщыльми, ухэмыстыхь,
Ухэмыстыхь, цыфыгур,
Ащ имашІоу щызэкІэблэщтым.
ХэпІэжъхэр хэкужъ умышІых —
Псышхьэр, жьы чІэгъыр.

Пхъэжъые машІо фэсшІышт сэ:
Чъыг инмэ яжъау мэзагъо,
Къушхьэтхымэ яжъызэпео
Уащыфэбэнэу, цыфыпсэр.

Пхъэжъые машІом къушхьэтххэр
Ыгъэлыгъонхэп.
ЗэкІигъэнэнэп жьы чІэгъыр,
Огу шхъуантІэр зэкІигъэнэнэп.

* * *

Тэкъохыгъэ гущыІабэр,
Бжыхъэ кІахэм пкІэшъэ гъожъэу.
УпцІэныгъэ нэтІэ шъуамбгъор,
Губгъом фэдэу, хъоо-пшаоу.

Ульэгугъэу, быргу-сыргоу,
НэтІэгу пхъашэр къэльэгъуагъ.
Псалъэр пкІашъэу зетэкъохым,
Хымэ Іуашхьэу зиІэтыгъ.

Джы жьы чьыІэр ащ щэджэгугу.
Ау гъэтхэгум, чъыг бырабэу,
ГущыІабэр ихъэкІагъ.
КІэрэкІагъэ яжъгыу макъэ.

Уамыгъэльэгъоу нэтІэгу шъофыр,
Мафэ къэси яшІугъуагъ.
Зыр Іупчъапчъэу, зыр Іушъашъэу,
ПкІашъэм фэдэу, жьым дэдждэгухэу.

Жъуагъор чьыІэу кыызэрэплъэу,
Лъэтемытэу ечъэжъагъэх.
НатІэм кыиныр ещэІэфэ,
Ифэбэпс ягъомылыгъ.

Жьыбгъэр гъусэ джы ашІыгъэу,
Бгъоджым, шъофым кыщэлъатэх.

Псым зыхапхъэ, сыдрэ лъагъуи
Джэнэт гъогу афэхъушт.

Джыри зигъо къагъотышт...
МыдкІэ натІэм пщэс онтэгъухэр
Еугъоих, пчыкІэ джэгур
КъыщэгугуІэ, къыщэхъушІэ.

Зычлеухъумэ осы чыиэм,
Чыжьэу щыи ащ игупшысэ.
Псэлъэ Iаджи тэкъохыщт,
Къыхехыфэ зы гущыиэу
Зыфыщыиэр гъэшIэ кыинкIэ.

* * *

СыкIэхъопсэу фэсэщэи, сфэмыщыиэу,
Чыыг къекIокIым, чыыг утысэм сигущыиэ:
ШъошIа, чыыгхэр, сэри сышхъонтIабз,
Чыыг бырабэм сэ сыфэдэкъабз.

Сэри сыкIэхъопсы сыусэнэу,
Къыспымынэу зы чыыг тхъэпэ шхъуантIи.
Шъофи, мэзи, Пщыщэ инэкъ натIи,
Огуми сипсалъэ анэсынэу.

Сырэзагъэу ренэу къысщыхъуни,
Сымыушъэфыгъэу сизымафи.
Шъоф зэикIмэ сэ ашIошъ згъэхъуни
Зы сыхъатми, чыигум сыщызафэу.

Си Бжъэдыгъу ичыыгхэр мэутысэх,
Жъогъо бжыбыр шъхъапэкIэ зэрахъэу.
Учыгыныр зэрэшIагъом сыфэусэ
Яутысэ сыкъызэрэхахъэу.

КъадекIухъэ сигущыиэ макIэ,
Гум зепхъуатэ, фэмыщыиэу, шъхъакIэ
Чыыгмэ сафэдэнэу сагъэсагъэп,
Е ар ныбжьи, ныбжьи цIыф хэбзагъэп.

МЭЖУОНЫГЪОМ

Уц шхъонтIабзэр раупкIыгъ,
Уц шхъонтIабзэр.
Тыгъэ бзыеу, бзыи жъгъыюу
Ар дэхагъ.
Щэмэджыцэр хэлыдыкIэ,
Мабзэ, мабзэ.
Бзыи кIырым къэпшъ имыIэу
Ар щыхагъ.

АплIэIу инхэр джэрзэу жъыхуэху,
Хъульфыгъицмэ
Тамэр кIащы, Iэр рацэкIы
Емызэщхэу.
ЗэпэшIэтэу тыжын фыжъэу,
Жъым щэтакъо
Осэпсыцэр. Хъульфыгъищыр
Мэлъэбакъо.

Мапчъэ, мабзэ, зебзэихъэ
Щэмэджыцэм.
IIIэтэу дахэ,
Ау осэпсыр фэд нэпсыцэм.
МэIушгъашъэ, мэшгъашъэхы
Уцы дахэр,
КIэкуукIэу, ау мэкъуаом
Ар зэхихырэп.

Фэхызэ, чIыгур зэпегъаджэ
Уц мэIэшIум.
Ощхым, осым амэ къэу,
Мэфэ ошIум.
Пщэси, уси, чэщ мэзагъуи
АцIэ къэIу.
Ау щэмэджым иджэмакъэ
Лпищ кIэдэIу.

Тыгъэ уцыр, уцы дахэр
РаупкIыгъ.
Тыгъэм мыгъэ игъэхъунэ
АупцIэныгъ.
Чъыг жъау чIэгъым нэбгырищыр
ЗэIуихъагъэу,
ПкIантIэр къяхэу, тIэкIу ашхынэу
ЧIэтIысхъагъэх.

МыдыкIэ шъофэу, аупкIагъэу,
Гъонлэжыгъэм,
Тыгъэр лъагэу шъхъарэуцо,
Есэжыгъэу.
Лъэбэкъу кIыхъэу, кIыхъэу тыгъэр
Къеуцохы.
Уц шхъонтIабзэр щэлэу-лъалэу
Ащ зэхехы.

**АДЫИФЫ
ИИУПЛЪЭ МАФЭХЭР**

Унэгу зэрэбыбрэр сэлъэгъу —
Къыраутэхыщтэп.
Нарт икIэлакIэ сыгу фэгъу —
Укыфэубытыщтэп.
Сэр ыIэмычIэу,
Чыр ыгъэтхытхэу,
Сыд пае тхыорэ?

Нарт шъаор зэкIокIы,
Чыр ом реутэкIы,
ИкIыщтэп уауж!

ПитIу зэрэбыбрэр сэлъэгъу —
Нэфынэ куамэх.
Сикъинхэр афэсэгъэгъух,
КъызгокIэ тамэ.

Адыиф зэрэбыбрэр сэлъэгъу —
Сыбыбы сшIоигъу.
О угуи сэ сыгуи зэлэгъух,
Iэ къэшIыба — игъу!

Сэшхор сIэмычIэу,
Чыгур згъэтхытхэу,
ПкIэнчъэу сэтхыуа?
Нарт лыгур зэкIокIы,
Чыр ом есэутэкIы —
СикIыщтэп уауж!

Чыгур зэрэбыбрэр сэлъэгъу —
Къафеутэхыщтэп.
Ар зымылъэгъугъэм сыгу фэгъу,
Ащ ылъэгъушхтэп:

Нарт шъаом чIыр зэтыричэу,
ЛIэшIэгъухэр зэблехъух.
Илъэгъо зэжъу ащ зэикIэу
Сыгу къыщцэлъэхъу;

Хъау, ылъэгъушхтэп
ЧIыр зэрэбыбрэр
Нэфынэ куамэу гъэIагъэу.
Адыиф Iэфыжъы нарт лIыхъу лIыбэр
ЧIым икупэгъу кIишIагъэшъ.

Чьыгмэ гумэки зэрахьэ:
Зэ тыгээр ташьхагь итыгэн,
Ау апэрэу ар зэрэкьуахьэу,
Джащ шиухыгь итыгэн.

Шьыпкьэмэ, джыри нэф кьэшьымэ,
Тиогу ар кьисыхьашт.
Ашъхьае чэщныкьом тыпшъымэ,
Нэфынэу хэт кьытхьашт?

Огу нэф тэ тызлэтыгээр,
Тыгу ыгьэучыИрэп тыгьэжьым.
Ау шлункыр зыфагьэгьурэ тыгьэр,
Пшлощь гьэхьэ, бэшлагьэу тыгьэжьэп.

Дэгьуба, дэгьу. О зэрэплоу орэхьу!
Чэщыр кIако, сижъуагьуи тэджыгь.
Мафэ кьэс сэ ош пае сыкьэхьу —
Джар пэублэу орэд пфыхэсхыгь.

Сэ кьэсIощт зэкIечыфэ нэфылээр
Орэд закьоу ош пае хэсхыгьэр.
Сишлүлэгьу нэмыкI джы сыгу илбэп,
ЩыI шлүлэгьу — джары сыгу зэхихыгьэр.

Хэрэстыхь сыгу чэщныкьом нэфынэу,
АрэIожь: икIодагь шлүлэгьу унэм.

Пчэдыжь кьэс сэ ош пае сыкьэхьу —
Джар кьэсIонэу орэд пфыхэсхыгь.
Угу гьэпытэ, шлүлэгьу о кьыплээхьу! —
Джауштэу аIоу сэщ пай зэхэсхыгь.
СшIощьы мэхьу, джащ пае сыплээхьу,
КьэзгьэшIэщтыри зэрэплоу орэхьу.

БЭДЗЭНЭШЬУХЭР

Мэкьэху псалъэхэр,
Псэлъэ щэрыохэр...
ЗэкIэри мысэ.
УсэкIо закъом
Хэгъэгү пашъхьэу
Iашъхьэр дешае.
Ар фит арэшIи,
Дунай кIэракIэм
ТыдэкIи насыпыр шигъэпытэни.
Ау агъэохъу,
Ау кыдагъэхъурэп!..

Пчыхъэшъхьэ шIункI.
Урам зэгъокIым
Остыгъэ лъагэр кыщыхэнагъ.
Щызэпэнэфэу хьаблэм ышъхьагъ,
Бэдзэнэшъудзэр кызэрещалIэ.
Остыгъэ шIэтым ыгъэушъуашъохэу,
ХьампIырэшъо цыкIухэри кьезэрэфылIэх.
Ыстэу кьефэхрэр
ХьантIэрко жабгъомэ псынкIэу апхъуатэ.

Чэщныкьо мэхъу.
Унэм сехъажьы.
Телеэкраным тятэ кIэрыс.
— Сьд цыфа, кIал, мыр? —
Тятэ кьэупчIэ.—
Ежъ оды дэд, ау
Дунэе псаур
ЫгъэушъорэкIынэу, едэIу, кьеIуатэ.
Нэбгырэ миныхэр, ажэ укъыгъэу,
Щысых, щэгугъха?
Хъугъэ, пыхыжь.
Пчэдыжъы жьэу
Тыкьэтэджышт, мэкъум тыкIонэу.

Нэф кыызэрэшъэу,
Урам остыгъэри агъэкIосагъ.
Пкъэу лъапсэм, стыгъэу,
Бэдзэнэшъу-хьампIырашъор кьетэкъокIыгъ.
АкIышъо цыкIухэр екIыгъэхэу,
Остыгъэри уагъэлъэгъужьырэп.

ГУШЫЭ КЫЗЭРЫКЮХЭР

Псыхьомэ агу кытфыхэкІмэ,
Агъэзэнышъ, зэкІэчъэжыщтхэп.
Типс Іахъэу джы нэс дгъэфедагъэми
Тыхагъэнынэу алощтэп.

Шъыпкъэ, ауштэу рахъухъэми,
АкІуачІэ кыыхьынкІи хъун.

Мэзмэ цыхъэшІэгъунчъэ
ТяхъулІэмэ, якомэ Іужъухэр
Егъэзыхыгъэхэу къэкІыщтхэп,
Жъау гуапэ тимыІэжъынэу.
Пщэсхэми, фыкІэгъожьынхэшъ,
ЛъэгэпІэ дахэу ялагъэм,
Къефэххэзэ, псыишъу-орыжъхэр
КІопІэ-псэупІэ ашыщтхэп.

Шъыпкъэ, ауштэу ашынынэу
АІоми, сыд хэпшыхъашт?

Ау сэ кысшІошы: псыхьохэм
ЗыпарэкІи зызэблахъуштэп.
Мэзхэри джауштэу къэкІыщтых —
Альапсэхэр чІыгум хэтІагъэхэу.
Пщэсхэри, лъэгэпІэ дахэр
Абгынэу, псынжъым хэхъаштхэп —
Зи цыхъэ кытфамышыжърэми.
Мэхъужъа нахъ къумалыгъэ?
Ау мэзыр, пщэсыр е псыхьор
Сыдэуштэу пІона къумалхэу.
Къумалыгъэр — цІыф хэбзэ-шэн.
Мыдрэмэ тэ тагъэпщынэ.
ЗэхэошІа — псыхьор речъэкІы,
Фэмыежъэу, кІо, зэ ежъагъэшъ.
ТІапэми апэкІутыжъы,

БзэмыІоу, кымыгъэуцІынхэу.
Ольэгъуа — мэзыри мэкІы,
Ыльапсэ цыхъэ фимышІэу,
Ижъауи кымыгъэнафэу,
Еплъ: пщэсхэр, тызэхамышІэу,
ТичІыгу, тиогу, амыІоу,
Къырамыгъэшхэу, псыцэхэр
КъычІанэзэ кызщяхъыльэкІырэм
Гъогунчъэ-псынчъэу мэкІуашъэх.
Ташыгъупшагъ, тыкъашІэжъырэп,
ТыщымыІахэу къашъэху.
КъэкІых — тызхамылытэу,
Къыттешхэ — тызэхамышІэу,
Къыблэчтых — тыкъамылыгъоу.

Тэпщынэ.

Сыкъэмыхъугъэмэ — сэра зилажъэр?
 Чылапхъэм ычIыпIэкIэ яжъа
 Ишъутэкъугъагъэр?
 Хъаумэ —
 Сята хэукъуагъэр?
 Джы сшъхъэ гъонлагъэ
 Спшъэ шIосысыхъэу,
 Гъэтхэжъы макIэм
 Чъыг тхъэпэ кIыфэу зэрихъэу,
 Шъуихатэ сыкъыщыхэкIышъ,
 ШъузэригъэкIокIэу,
 Шъухэт бырысырым:
 КъыхэкIыгъэри сэрымырэу,
 ЗичIыгури шъорымырэу
 Къэбар къэшъоIуатэ.

Ары шъхъае
 Сыхэт шъуихатэ.
 Сымышъатэмэ — шъори шъухъатэп.
 Тызэрэмышъатэм хэтэжъугъэшIыкI
 Дэгъу дэдэу зыгорэ. СызэхэшъушIыкI.

ЩыIэныгъэм сьд зэрэпхыгъэр
 Ошъогоу ташъхъагъ щыхахыгъэр?

Пщэс фыжъхэр къыкъозэрэхых,
 ЛъэгапIэхэр щызэIэпахых,
 Зэмынэкъокъухэу, шъхъафитэу.
 КъэсэшIэ сэри сызыфитыр,
 Дунаир зэрэчIыпIабэр,
 ПсэпашIэу скIуачIи мэлэбэ.

УзауцIыкIукIэ, пэгагъэр
 Къыуегъэгъотыжъы лъэгагъэм.

Нахъ лъагэу зыпIэты къэс,
 Нахъ хъоо-пщау, гур ерэс.

Гур ерэс — лъагэм идахэ
 Чыр къыпшIуигъэшIырэп псэмахэу.

Гъэбэжъу оцхи игъусэу
 Къэбыбы чэфэу сиусэ.

Ошъогуми чIыгу къырахы:
 Зыр гу, зыр — гугъэ дахэ.

Хъау, укъэсшIэжырэп,
 Ауштми къеблагъ.
 Мары пылъапIэр,
 Мары... уашъхъагъ.
 Къаштэ уипаIo,
 Плащыри къысэт,
 Бэщыр —
 Пчъэкъуахэм, моджэ къорэт.
 Мыр адэ сыд?
 Угуа? Сыд пай?
 Угуи пыплъэнэу моджэ уфай?
 Хъау, ищыкIагъэп,
 Зипчъэ Iупхыгъэм
 Ныбжьи щыгъын фэдэу
 Ыгу зыщыхыгъэп.
 УсакIу мыш исыр,
 Гум пай пылъапIэ
 ЩашIырэп иунэ.
 Мары — ихъапIэр.

Фэдэ мэхъу е къысщэхъуа —
 Сыда непэ къысашIагъэр?
 Шъыпкъэу сшIэрэп, пкIыхъэу сшIэрэп —
 КъэсIон зэкIэ зэхэсшIагъэр.
 СиIoфшIапIэ сыщыIагъ,
 Сыщысыгъ, отчет згъэуцоу.
 ТIэкIу тешIагъэу зы нэбгырэ
 Къытехъагъ сынэгу лъэбыцоу.
 Зэхэсэхы ижыкъащэ,
 Мары спэбгы зэпырэпшы.
 Сшъхъэпхэтыку нэс дэкIуае,
 КъеIэбэхышъ, сынэгу къешы.
 Сенэгус, нэбгыритIу
 Е щы мэхъух. Сыд Ioф яI?
 Ашъхъай Iаджи джы агу къэкIы,
 ЗэсэIoжы, тIэкIу зыщаI.
 ХаIу, чIатхъу... РацIэнтхъохэу
 Мары тетых джы сынатIэ.
 Къин альэгъоу хэщэIукIых,
 Къысэчъэхы симыпкIантIэ.

Джауштэу къэсыгъ щэджэгъуашхэр,
 Сышхагъ сэри, зетIысэххэм.
 ТIэкIу тешIагъэу, тео макъэр
 ИкIэрыкIэу зэхэсэхы.
 Пхъэупсафэр къетэкъохы,
 АтIы, чIасэ, агъэпытэ.
 Сыд, сIoшт шъхъае, шъузыпылтыр,
 CIoн сыфита, сыфимыта?
 Мары къеIэх спэ, аIуантIэ,
 СынэчIитIуи чIаупкIыгъ.
 Зы нэкIушъхъэр къыращэхи,
 Адрэр бгъунджэу рафэкIыгъ.
 Зым сыжэпкъ чIиIoнтIыкIи,
 Адрэр сыжэ къыдэхъагъ.

Сыхъат хьунрэ ош ылыгъэу,
 Щыупсагъ ар, шыулучагъ.
 Пчыхъэ хьугъэу джы сыщыс.
 Къырашагъэр сыд сынэгугъ?
 Сыфэсакъэу, слаблэ сысэу,
 Къесэщэхы шабэу слэгугъ.
 Зи сшлэжыын къытезгъотагъэп:
 Нэгуга, хьаумэ дэклояпла?
 Кыхъэ горэ тет сынатлэ,
 Сенэгуге шашлыкълэ плэаплэ...
 Сиплээн сэлэо гъунджэм шъхъае
 Ислээгъоштым сегъэщынэ.
 Мэ къысэу, къэупсапсэ
 Сшъхъэпхэтыкуи. Сегъэпщынэ
 Симэхагъэ... Иоф ямылэу
 Мош фэдиз сынэгуга рашлэна?
 Кло, неущы-неущмыклэ
 Цыкълугъ-цыкълэу зэзгъэшлэн ар.
 Е зыгорэ къысафонба?
 Пклэнчъэу сэри мыщ сычлэса?
 Зэголь... Иофым фежъэжыгъэх.
 Стыкыын пчэгъухэр джы къычлэсэх
 Ащыщ горэм. Сеплэын хъуштым.
 Чэма, мэлэ — сыд шахъуштыр?..

* * *

Шэу блэчъыгъэр мэшлэо тхъуабзэм фэбгъэдагъа —
 Ысэку устхъоу губгъо хъуаум илэдагъэр?
 Лугъом фэдэу, зылылэты сэлэ фыжыым.
 Угу къытео, шылъэмакъэу, зэлъыгъэжъэу.
 Телэбэжъ зэ: убгъэгу нэклэу къыпфэнагъ,
 Угу, уибгыни, шы сэку лужъум зыхишагъ.
 Сэлэ лужъур бгъэгу нэклым шетлысэхы,
 Гум ымакъэ шылъэмакъэу зэхэхы.

IAЗЭМРЭ ГЬУАЗЭМРЭ

Чъыгыр сыбгъэгу кыщэтIэмы,
Ощххэр кыщещьэх, уцхэр
КыщэкIых. Пщэсыр щэбыбы.
Жьы чэфхэр къезэрэщажьэх.

Ау — усымадж! — еIo врачым,
Мары сурэт птырахыгъ.
Мары шуцIагъэхэр иIэх
Убгъэгу исурэты. ЗэIаз.

ШуцIагъэр, сэIo, ар чъыги,
Плъэгъурэба, куамэхэр гокIых.
Еплъыба, хъарзынэу хэхъо,
БэшIагъэ лъапсэ зидзыгъэр,
БэшIагъэу сыгу ар кыщэкIы.

Ау врачыр ащи къезэгърэп,
Мыр, еIo, сэмэркъэу Ioфэп.
Мары джыри шуцIэгъэ пчъагъэ
Олъэгъуа?..— Ашъыу, сэлъэгъу.

Сэлъэгъу: мыр пщэс фыжъыбз,
БэшIагъэу слъы кыщекIокIы,
Сыгу зыщелэты бэшIагъэу.
КыгокIэ тэмэ фыжъыбзэр,
Джы мары пIальэр къэсыгъэшъ,
Зелэты, быбы шIoигъоу.
Хьыльэу жьы къасщэу къэоIo.
ЕдэIуба, жьы фэбэ чэфхэр
Кыщещьэх сыбгъэгу хъоо-пщау.
Ежъэнхэшъ, ощххэр къагъашъоу,
Чъыгыр къагъаджэу къепщэщтых.
Врачыр чэфынчъэу кысэплъы,
СэшIэ, ыгу ащ кысэгъу.
Кысэгъушъ ыгу, егупшысэ:

Сыдэущтэу мыщ селазэщта —
Чъыги пщэс фыжъи, зы жьыбгъи
Ыбгъэгу кыщемыжъэнхэу?

Ашъхъае, тыдэ, кысаIoлъ,
КъызыщыкIыщтыр а чъыгыр,
Зыщыбыбыщтыр а пщэсыр,
Къызыщещьэщтыр а жьыбгъэр
Сэрмырмэ — сэ сымыбгъэгумэ?

* * *

Ихэгъэгу кIасэ
Щэпсэуми лIыжъыр,
Чэщыгу хьылъэу ипкIыхьылъэгу
ИчIыгоу ыгу зылэжыгъэр.

Чынэлъэ лъапIэм
ГугъапIэр кыщэкIы.
Джа IудэнакIэр зызэпыуткIэ,
Къэхалъэм ахьызэ,
Жъыр къэушыщт.

Угу щыхъум, хэгъэгур,
Шу узлэгъугъэ цIыфыгур.
ЧыIамэр зэхемыгъашI.
Бэн шыIэп.
ЩыIэр — цIыф гъашI.

* * *

Сыд уищыIакI, губгъо ин?
Жы чыIэр джы кыюдао.
Къэгъэгъэ мин, тыгъэ мин
Плъэгъугъэ. ОрыкIэ гукъаоп
Фаемэ, гъэр кызэрэсрэр,
Фаемэ, ос кызэрэсрэр.
УкIэупчIэрэп: сыд джыри къэт?
КъысфэкIощтыр сыд шыIуа
Е хэт?

БгъэшIагъэм пай унахь Iуша,
Огугъэ пай, унахь лъэша?
Угуи кIэжынэу кIэхьопсырэр.
Ос чыIэу уашгъагъэ кыщесрэр
Зиухъумэнэу мэлтыхъо.
УешIэжышъ, кыпфэчгъэ псыхьор
Огуми, ыгу зыщыIаем,
Ынэпсхэр кыпфехъы уаеу.
Хъау, гур кIэжынэу кIэхьопсырэр.

Щалэжыырэр, щауIучIырэр, щаупсырэр
ЩэкIы, щэфэхы, дунаир
КъыфэкIо осэу е уаеу.
Щэгъых е щэщых, шэIаIох,
Щэчъых, чыжъэу шэдаIох.
Хэты ичэфи изэщи,
Хэты итыркъуи кыкIэщы.

Ным ынапи джаушгъэу зыхьожыырэр.
Лъфагъэ, лъэIуагъэ.
ГушIуагъэ. Пчъагъэ.
Джащ рытэшIэжы.
Ежыри кIэгъожыырэр.

КЪУШЪХЪЭР

ЕтIанэ къушъхъэр
ЧIым къычIэкIыгъ —
Зэ мэщ шIэпIагъэм.
Мыжъо орэдыр къыIушыкIыгъ,
Ыгу щигъэшIуагъэу.

КъеIо ар чэщэу,
КъеIо ар мафэу,
Емызэщыжъэу.
ЕтIани къэшъо, къэшъо ар хафэу,
Лъэпэ мыпшъыжъэу.

Мары сэлъэгъу,
Инэф нэпIэхъы
ЕунэхъулIэх:
Псэхэр къэбыдых, зыщаутIэрэхъы,
Ышыгу епкIылIэх.

Къушъхъэр нахъ чэфэу,
Къушъхъэр нахъ псынкIэу
Къэшъо, мэуджы.
ЫкIоцIы мыжъор щызэутэкIы,
Орэды дыджэу.

Мары мэкощы,
Мары джы ежъэ,
Зэхэсысыхъэу.
Мэщ унэхъугъэр кIэлъэплъэ яжъэу,
Инэф хэстыхъэшъ.

ЧIыгур мэгырзы,
ЧIыгур мэщIу,
Къушъхъэм ыльэгущъ.
Мыжъо орэдым губгъор кIэдэлъу,
Нэпсыр ынэгоу.

Бзыухэри кIыйхэу,
Мэщыри уалъэу
ЫпэкIэ къэкIых.
Ау къафэсыгъэшъ мыжъом ипIалъэ,
Псэхэр пэгъокIых.

ЩыдаIу нэфшъагъом
Губгъо ззыкIым —
Мыжъор къэлъэхъуа?
Тыгъэм ычIыпIэ мыжъор къыкъокIа,
Хъаумэ къысщэхъуа?

Тыдэ хьугъэ ти Тыгъуасэ?
 Пчыхъэ зэхьум, ипкIэгъуасэ
 Къушъхъэ лъапэм щыфэхыгъ.
 Мэфэ реным гъогу тетыгъ,
 КIуагъэ, чъагъэ,
 Джы уцуагъэу,
 Мыжъо лъапсэм шыгъолъыгъэу
 Зегъэпсэфы. Гъэбылгыгъэу
 ЫпэмьчIэ зы щэпапцIэ
 ЧIэлъ. Неуцы тыгъэр лъапцIэу
 Къэтэджыщтышъ, ти Тыгъуасэр
 Егупшысэ: сипкIэгъуасэ
 Нэф къэмышъзэ мыупабжъэу,
 Щэр къыгъэплъэу хэлъмэ яжъэм,
 Къушъхъэ шыгум нэгъэсын,
 Тыгъэм сежэу сышысын.
 КъызыкъоплъыкIэ, къушъхъэ гъогум
 РэкIо хабзэшъ, екIузэ огум,
 СицэпапцIэ теуцон,
 Ылгъэгу стырэу ар хэон!..

Хъау. Тыгъуасэр фэхыгъапэп.
 Сэ слъэгъугъэ къушъхъэ лъапэм
 Жъау Iужъу шIуцIэр щыхъытыгъэу.
 Iэбжъэ-лъабжъэр ыIэтыгъэу
 Мэпшы. Мазэр кIэкIэлункIэ.
 Къушъхъэ шыгум бэп нэсынкIэ
 Къэнэжыгъэр. Тыгъэм макъэ
 ЕзгъэIущтыр хэт, фэсакъэу?

Къангъэбылгы сешIэ сшIоигъуагъ...
 Къангъэбылгъ сешIэнэу сыгу къэкIыгъэу,
 ЗэкIэм гум щэху мыхъурэм къысиIуагъ:
 О дунаим джыри уезэщыгъэп,
 Ау уешIэщтмэ къангъэбылгъ, кIэлэху,
 Зыкъэбгъотыжынынэу зыкъэлъыху.
 Уджэгущтмэ, сэлэ, ыпэрапшIэу
 УздэщыIэр дэгъоу о зэгъашIэ.

Тауштэу сшIышт ар, сызэупчIыщтыри хэт?
 Тыдэ щыI ар, тыдэ, сыдым хэт?

Гум къысело джыри,
 Гум щэху мыхъурэм:
 ЗэкIэ мы дунаир къызыплъыхъурэм,
 Джы о уздэщыIэм нахъы дэгъоу,
 Зыпфэгъэбылгынэп, уамылгъэоу.

Узхэтмэ уафэд,
 УзкIыгъумэ уащиз.
 МылькукIи акъылкIи
 О уафэдиз.
 АIорэр оIо,
 АшIэрэр ошIэ.
 ЗызэрашI хабзэу
 Ори зыошIы.
 Зэрэзэфэусэхэу, зэрэгупшысэхэу,
 Ори огупшысэ,
 Ори оусэ.

Арышъ о пстэуми уахэгощагъ,
 ГъоткIо зырызэу уахэлъытагъ.
 Ори джащ фэдэу къыпхэгощагъэх,
 Узхэты пстэури къыпщыгъощагъэх.
 Джы тыдэ, къаIолъ, зыкъэпхыжыщт?
 Сыдэуштэу, сэлэ, зыуугъоижыщт?

...Къангъэбыль сешIэнэу сыгу кыхьагъ.
 Ау сешIэным пае къангъэбыль,
 ЗэкIэ цIыфхэр къэслыхъун фэягъэ.
 ТэкIу сешIэным пае къангъэбыль,
 Къэслыхъунхэшъ, зыкъэзгъотыжынышъ,
 ЧыпIэу сыздэщыIэр къэсшIэжынышъ,
 ЗашIозгъэбылгышт... Ашъхъай, ныбджэгъу,
 Сызхэт пстэуми сыряпкъэгъу-лэгъу.
 Сахэгъэбылхьагъэу сыкъекIокIы.

Уни уупIыцIэнэу ищыкIагъэп —
 СыздэщыIэм хэта щымыIагъэр?

* * *

УсишIулъэгъоп, гум, аужыпкъэм, урипыщэгъоп.
 Алахъэм ешI тызэфэзыхыгъэр. Тизэщыгъо тызэфыщагъ.
 СэрыкIэ о уидэкIогъоп, орыкIэ сэ сикъэщэгъоп,
 Ащ фэди мэхъу хабзэти, сыплъымышъоу сыкыпIукIагъ.
 Сыдэу тыфэIазэу дгъэбылра, тыгушыIэ зыхъукIэ тэ Iушэу,
 Ори узэрэмышъатэр, сэри сызэрэмышъатэр.
 Сыдэу фэIазэ тыхъугъ ащ — кычIэмыщынэу тешэ —
 ТэшIэми кычIэщыгъахэу — икIыгъ бэшIагъэу тиухътэ.
 СэшIэ бэшIагъэу нэфэу титIуи кIэхуэу тфэхъуцтыр;
 Аужыпкъэм насыпы нэпцIыри, сэшIэ, сэ кыздэхъуцтэп:
 Зы мэфэ закъу нэмыIэми згъэшIэщтым щыщ кыюстыгъэу,
 КыпшIозгъэшIынэу о, пшъашъ, уимыхъати тIэкIу сыгу
 рыхыгъэу.
 Джары сэрыкIэ нахъ кыиныр — зысфэгъэпцIагъэп зы мафи,
 Джары орыкIи нахъ кыиныр — ори олъэгъу нафэу.
 Хьалэлэу титIуи зэтэты зэтымытыпхъэ убзэр,
 Кыхъемыщынэу титIуи тыбгъэгъу щытIэмырэ гуузыр.

**ЧЫГУМИКЪЭХЪУКІЭ
ФЭГЪЭХЫГЪЭГУЩЫ**

Фельетон

Тхьэр фэмыеу къэушыгъ,
Ынэгу губжыр кыкІэщыгъ.

Къэушыгъа, къэлъэтагъа —
Пегъымбарми гу лъатагъэп;

Ящхы макъэ зэтыричхэу,
Пщэсым щесых мэлаичхэр;

Тыдэ шыІэх иІумэтхэр?
Джэнэт чыгым ижъау чІэтхэу.

Ошьогу Іофхэр зэрагъафэх,
Ягушыи хафэшъ-хафэ.

МыдкІэ ятхъэ мэгумэкІы,
Іэ сэмэгукІэ зэІэбэкІы.

Хъау, ытхыцІэп... ЕІэбэхы,
Такъыр горэ пІэм кыхехы.

ЫнэпІитІуи зэтепІуагъэу,
Ыжэ фехы, зэресагъэу.

Тхьэм ифэхъумэ ар ащыщэу
Хэти ешІэ: сыдым шыщэу —

ЯтІа, мыжъау — ыжэ фихьырэр
КъычІэкІыжы ыгу рихъэу,

Къызэрештэу. Ар тхъэ шэн,
Хэт тхьэм, къаІоль, ешхъошІэн?

Пэм такъырэу кышиштагъэр
Ышхын еІо. Ау къэцтагъэу —

Ныбжы фэдэ кышышыгъэп,
Ауцтэу непэ сьд зышыгъэр? —

Мэ гомыІур кыкІэуагъ.
Ар зишхъуашІэм тхьэр еуагъ!

Зэ-тІо джауцтэу кыпэмыхы,
Такъыр мыгъор ыгу римыхъэу,

Щыкурыкоу дидзыагъ:
«Пегъымбармэ кысашІагъ.

Сыкъэуцмэ, къызгъэцэнных,
Къызгъэцэнхэшъ, згъэцынэных».

Тхьэм ыІапэ сьд пэрэз —
Кышышыщтэп мытэрэз.

Такъыр цІыкІоу атІупшыгъэр
Мэчэрэгъу етІупшыгъэу.

Тхьэм шІоцІыкІуми, тэркІэ ины,
ЗэкІэлъэкІох илъэс минхэр,

Миллионхэр. Сьд рыкІощт
Мо чэрэгъурэм, тыдэ кІощт?

КъэІогъуай ар, къэшІэгъуай...
Тхьэм пэчыжъэм идунай

Ежъ егъэпсышъ, зэрэтлэкІ,
Ауцтми загъорэ зэплъэкІ:

Тауж итмэ хэт кышІэна
Пегъымбарыр, къэшхъошІэнэу.

Тхьэм хэкІыгъ мы тызщыпсэурэр —
О угу рехъа мэу кыпыурэр?

ВОЛОШИНЫМ ИУН

Коктебель тхакIомэ зыщагъэпсэфы.
Волошиным иунэ зэтешIыхьагъ.

Ахьщэр икъугъэп хэлэзыхьанхэу.
Бгъотырэп итхылъи. Ари афикъурэп.

Щызэпэнэфых хы кIыIум къухьэхэр
Чэщырэ. Псым цIыфмэ зыщагъэпсэфы.

УсэкIо унэм ихьэнэ-гъунэ,
Ныбжыкъу хъужыгъэми, пщы гуащэм фэдэу,
Бзыльфыгъэм ыпсэ щэкIозэ-уазэ.
Шъабэу зегъазэ, ыгукIэ къэлъагъо.

Анна!.. Хэты «Аннушка» о кыуиIуагъ?
Сыд фэдэ усэкIэ уигъэдэIуагъ?

ЖэкIэ хъураймэ ныбжыкIэ нэгухэр
Сакъэу къахэплъых, ау зэщы теплъэх.
Ясурэт шIыгъэхэр пхъэнтIэкIу кIыхьэмэ
Къащэгъэлъагъо. Хэт зыщэфыщтыр?

Хэт зыщэфыщтыр... Пщы гоцэ кIуакIэм
НэпIэхьы ешIы цIыфмэ яплъакIэ.

Пщы гоцэ кIуакIэу, бзыльфыгъэм ыпсэ
Мыщ кыщекIокIы, гур ыгъээзэу.
Тыгъэу къохъажьырэми ибзыи пшъыгъэ,
КIыхьэу зищэйзэ, сурэты мэхъу.

Унэр фэшIыгъ. ЩыIэп щэфакIо.
Цыфхэр самбырэу мэхьэкIо-бгъуакIох.

Сурэтхэр фэдэхэп къушъхьэм е псышъхьэм,
Цыфхэри арых. ЗэкIэ зыфэдэр,

Джыдэдэм зэкIэ зыфэдэ закъор —
Бзыльфыгъэм ыпсэу, нэпIэхьми, псаур.
Бзыльфыгъэм ыпсэу зэ зылогъагъэр:

ЩыIэн гур фитэп, шIульэгъу ымышIагъэу,
Ежъыри шIульэгъукIэ амыгъэшIуагъэу.

Шулэгъу Iахъэу зи арыхэп къыпфэнэжыгъэр,
 Ау гъэшIэ кIыхъэжIэ джыри, сикъош, о огугъэ.
 Пчыхъэшъхъэ машIор ерагъэу зэхэнэжыгъэ,
 Тауштэу рихышта чэщ кIыхъэр, мыплъыкыжыгъэу?

Ныбджэгъу-шъэогъоу макIэ уиIагъэу къэпшIэжырэр,
 Ау гукъэкIыжъхэм зарыбгъэшIожы пшIоигъу.
 Тыдэ къэкIыштхэ? Еплъи, уимашIо шъхъалъэжырэр,
 Мазэу кыхъагъэм нахы хыбый, кIосэнэу игъу.

Ныбджэгъумэ уяжэ — хъакIэхэр къэсых.
 ХъакIэмэ уяжэ — макъэхэр къэлух:
 Къэбар мышъо-мылхэр... Осыхэр къэсых...
 Хъэхэр мэхъакъух... Жыбгъэм уедэлъу.

Къушъхъэхэр чыжъэх. Ашыгухэр фыжъых.
 Бзыухэр фэбапIэм, бжыхъэшъ, ежъэжъых.
 МашIор мэфышъхъэ. Пхъашъхъэр мэшъуи,
 Зэщэп, зэщыгъоп — гъашIэр мэдыи.

Iаджи слъэгъугъэ, Iаджи плъэгъугъэ,
 Джыри Iаджи тлъэгъунэу къэт.
 Тхъапш сфэбгъэгъугъэр, тхъапш пфэзгъэгъугъэр?
 Джы нэс зэфэгъэгъум тыхэт.

ЕмыкIу къэпIонкIэ, ау хъэ узэхъум,
 Сэри тыгъужъ сыхъугъагъ.
 Блэ шIуцIэу сыпшэу зэ кызыпщэхъум,
 О бэщэу укъэкIыгъагъ.

Укыслъежыагъэп, тыгъужъ сызэхъум,
 Блэм уемыозэ, ори угъугъ.
 Джы крокодилым сыфэдэу кысыщэхъу,
 О ухэт? Къо шыпкъэ ухъугъ.

Джыри сыоплъышъ, зыззохъокIы,
 Сенэгъуе амедэ охъужыкIэ.
 Сэри ныбжыкыоу чэу цэпкыыхэр сэхъокIых,
 Сенэгъуе сIэпкъ-лъэпкъи мэгъужыкIэ.

...ПкIыхъэ слъэгъугъэ: къушъхъэтхы натIэм.
 Ащ теты мэзыми ышъхъэпэ шхъуантIэ,
 Псыоры джэфхэми япчы гъэIагъэ
 Бзыумэ лъэужхэр къатыранагъэх.
 Жыым илъэужхэри ащыошIэжыых,
 Пщэс ныбжыкыу псынкIэри къащэлъэгъожы.
 Быбрэ лъэужых, быбрэ гумэкIых,
 ГъашIэу быбыгъэхэр угу къагъэкIы.

Илъэс миллионкIэ узэкIэкIожыыми,
 Къэгъагъ ныожышъхъэу сэри сэхъарзэ,
 Зы тхъэпэ Iапэу. Ау слъапэ мабзэ —
 Мыжъоми, псышъхъэми, чIыгушъхъэ гъожыыми
 Быбрэ лъэужыр IупкIэу къатенэ.

...Зи сапэ итэп. Ауж сыкъенэ.

ХЕМИНГУЭЙЗЫЗЕУКЫЖЬЫМ

Ерэджыбэжыыр гъахъоу къэуагъ.
ПчыкIэм фэдэнэу
Унэгу о дэбыбыгъ.

...Къэплъаныр зелъым,
ЛъэмыгъакIоу,
Щэ шIуцIэм
Ыгу ыупIыцагъэу;

Бгъашхъоу ом щесырэм
Жьыкореныр кыфэси,
Хъэдэн цунтхъагъэу,
ЧIым кытефагъэу
Тэ кытщыхъугъ...

Мэбыбы нэгур,
ГъашIэм шъхъадэкIы.
Псэхэхыр щтагъэу,
КъыфызэплъэкIы:

«Хъау, сэрэп еуагъэр.
Ау тхъэр зэуагъэр —
Ащ ыбгынагъэр...

Ерэджыбэжыым
Гужъ ышIыгъагъэп.
Ищэпхъ итэкъуи
Ащ ыгу тефагъэп.

Зэманэу тпэщылъым
Шхончогуыр ыджъ.
Шъо зэхэшъухыгъэр —
Иджэрдэджэжъ».

ФЕЛЬЕТОНЫМ ЫЧЫПЭКIЭ

Пцэжъыеу сыкыхарэдзи —
Шъыпкъэ, сыдэуштэу ар хъун? —
Зэуи кымыдзэу,
Ащ лъыпытэу ар пшIошъы о хъун.

Тыгъужъэу сыкъаубытыгъэми, —
Хэукъохэу цыфхэр кыхэкIы —
Уахэтын сшъо тезыхыгъэмэ,
Сшъо тезыхыгъэмэ гухэкIэу.

КъыуарэIуи е сымамунэу,
Мамунэ щырхэри исхэу сиунэ,
ПшIошъы хъун мамун шъузи сиIэу,
МамунабзэкIи сыдэгущыIэу.

КъыуарэIуи е, гушыIэм пае:
«Мыщ, ошIа, Iуагъэ ышIыгъ —
ЫгъэукIорэинэу дунаер,
Хъатрамытыку къэкIыгъ.

Ольэгъуба — ынатIи пIуакIэ,
Цыф теплIи иI, шъхъакIэ
Ылъакъуи шъхъафэу еупIакIэ,
Ыпэхэри Iэхъомбэ закIэх», —

КъыуарэIуи, уемыхъырэхъышэу,
ПшIошъы хъун дунаем сешэу...

Сеплъы сыщыт. ТхъамыкIагъу
КъысшIошIы: иIэягъи сидагъу.

Шъольэгъуба, сыцIыф, ау...
ЗэкIэм кыхэхэсэдзэ: гъау!..

Сытеуцо лъэкъуиплIыкIэ чIыгум,
СплIэIу рысэбзэи хъэ бзэгум.

Ынэгу сыкIэплъэ лъэIубзэу,
Чэум сепхыба, сэлэшъ, сеубзэ.

СэшIэ, ичэу гъунэ
ГъучI пшъэхъукIэ сырипхыжбыщт.
Ихъагъэ сэ къэзгъэгъунэу,
СицIыфыгъэ сьдэлIэжбыщт.

* * *

Мыжъохэр —
Спсэ шъосэтыжы.
Чъыгхэр —
СIэхэр шъубг кIыхъэмэ къагорэкIэжых.
Жъыбгъэр —
Сипсальэрэ сиорэд макIэрэ тамэ зафэшI.
Огур —
ГумэкIэу зэ сыплъэгъугъэмэ, кысфэгъэгъужъ.
Хышхор —
ЗэкIэ згъэшIагъэр птхы тесэгъакIэ.
Гъогухэр —
ЗышъуIажэгу.
Сыгу икIэрыкIэу сыкырещажъэ.
Сыхъугъэп ятIэ,
Сыхъугъэп яжъэ.
Джы къесэгъажъэ:
СыщыIэ сшIоигъу —
Игъу!

БЗЫУХЭР МЭБЫБЫЖЬЫХ

Мэбыбыжьых бзыухэр, бзыухэр мэбыбыжьых,
Сыдэу дахэх, сыдэу лъагэх, сыдэу чыжъэх,
Тамэ зиIэм сехъопсагъэу, сыкIэлъэплъэ,
СыкIэлъэплъэ, хэкIокIэфэ огоу шэплъым.

Хым ыкIыбы, псым ыкIыбы, ошъо кIыбым
Сыгу фэзэщы, сыгу зещэи, сыгу фэбыбы.
Бзыу ныбжыкъур ошъогу чIэгъым кышщэуалъэ,
Сыбыбынэу кысфэсын шъуIуа сэри пIалъэ?

Зэхэсэхы чIым щыхъоеу къош-ныбджэгъур,
Чыжъэу щыIэп, зэхэсэшIэ гу Iахъэгъур.
ЧIыгур иными, гум нахъ инэп — салъыпэгъоу,
Къушъхъэ уцым хэгъэкIагъэу щыль ныбджэгъур.

Сыдэу хылта, сыдэу кына уижыкыащэ...
Къушъхъэ сыджмэ тыгъэр огум кытфыращэ.
Сфэдэкъабзэу, сфэдэкъабзэу нэгү къабзэм
Кышщэнэфы, щэгүмэкIы ныдэлъф жабзэр.

ЗаIэтыжы, къолэбзыухэр мэбыбыжьых,
Огоу лъагэр, огоу дахэр ахы чыжъэу.
Кысфыщанэ, кысфыщанэ гугъэ шъэфыр...
Шъоры, бзыухэр, ар зилажъэр, сыгу мыпсэфмэ.

ПЭЮКИАДЗ

ПэIокIадзэ емышIагъэ
ЩыIэп, гъашIэ ыгъэшIагъэу.
...ТхъагъэпцIыжъым укъечъыхъэ,
Щыс о сакъэу, зымыплъыхъэу.

Игъом къапшIэу, укIэхъашъумэ,
ПэIокIадзэр уумысын.
«Мэсты! Мэсты!» — ыIоу, купыр
Къыбдэхъашхэу е щысын.

Сэсты, сэсты! КыскIадзагъэшъ,
Сыгу мэшIошхом ыпхъотагъ.
«Мэсты!» — макъэм сыкъекIухъэ,
Купыр чэфым зэлъиштагъ.

Сесты гъашIэу сидэогъум,
СицIыкIугъом щегъэжъагъэу.
Гоу ныкъостым сэ сылъэкIо,
СызкIэмыхъаштым сылъежъагъэу.

Купыри мэсты... Гу лъымытэу,
Хэти паIор зэ кIадзагъ.
Уезэщыщтба, пэIокIадзэр —
МашIом о тыхэудзагъ.

КъеохъакIа джыри паIор? —
О зым жъыгъор умышIагъ.
Сэсты, сэсты! Сыгъэст бэрэ!..
IэгүкIэ машIор зэIэсшIагъ.

ТЕУЦОЖЬ ЦЫГЪУ

Бжыхъэ пкIашъэр сьдэу Iаса —
КъыодэIоу къычIэкIын.

Гъэбэжъу ошхыр сьдэу Iаза —
УилъэужыкIэ рекIокIын.

Уилъэужымэ сэ сыкъасты —
ЛъэпцIэ цIыкIоу сатехъагъ.

Къысхэпыджэ пкIашъэр мастэу —
Сыпфэдэнэу сыгу кыхъагъ.

Уипсы нэпкъы сырекIокIы —
Сьдэу лъага, сьдэу дыс!

Пщыцэ ычIэ къыщэпIонкIы —
Сшъхъэ мэуназэ, сымыгъэмыс.

Уилъэужхэр сапэ итых —
Псыхъом екIыхэшъ, шъоф зэикI.

КъэзыIонэу оры фитыр —
«Е къыслъыкIу, е сауж икI».

Тьдэ чъэщтыми псыхъоу Пщыцэ —
О умакIы игъусэшт.

Зы псы, зы псэ тызыщыщыр —
Джар сыгу илъэу сыусэшт.

МЭКЪУМЭЩЫШ

Чъыежышъурэп Исмахьилэ
Бжыхъэ чэщым.
Губгъо нэкIым, губгъо чъыIэм
Ар фэзэщы.
ИпIэ фабэ зэрэхэлъэу.
Ащ зэхехы —
Жъыбгъэ чъыIэм губгъо пцIанэм
Лъагъор хехы.
Ошхыр фехъы,
Осыр фехъы емызэщэу.
ЧъыIэ-чъыIэу
Фехъы мафэу, фехъы чэщэу.
Зэнэхъоим, чIыр зэшхуантIэм
Гъэмэфэгум,
Мэфэ фабэр шъхъарытыгъ
Гъэбэжъу нэгум.
Жъыор шъабэр щыхъыагъ ащ,
ЕIэсэкIэу.
Огур къабзэу шъхъарытыгъ,
ФэмыплъэкIэу.
Джы коц хъаси
Натрыф кIырыри рахыжыгъ.
Тыгъэгъази пынджи коным
ЕкIужыгъ.
Шъхъадж фэбапIэ,
Шъхъадж гъушъапIэ ыгъотыгъэу,
Губгъо закъор
Щыль, ошх чъыIэм ыутыгъэу.
«Тауштэу сшIымэ,
Бжыхъэ губгъор суухъумэн?
СфэлъэкIына
Мор сиунэ изгъэфэн?»

Исмахьилэ ит чэщныкъом
Губгъо нэкIым.
Жъыбгъэр къелъы,
Осыр къэсы зэрфэлъэкIэу.

ШУЛЬЭГҮР ПСЭУРЭПИЗАКЪОУ

Зепстэуми анахь чыгу нэклир,
Шьоф пстэуми анахь зэгьоклыр
Ощ пае сэ кээзгьотышт...
Зы нэбгыри шу шальэгьугьэп,

Зы нэбгыри мыш щауджэгьугьэп —
Мыш титло тыщыпсэушт.
Тыгьэри ташьхагь кыхьаштэп,
Жьыбгьэми тижь зэуихьаштэп,
Шу слээгьугьэр.

Мы шьофым итмэ кэгагьэ,
Слэкьуйтлуклэ зэхэсщытлагьэ —
Зы нэбгыри кымыльэгьунэу
Тызщыпсэуштым ыгьунэ.

Сыгуи сигубгьуи уимыкл.
Орырэ сэрырэ нэмыкл
Мыш ныбжьи кэсыштэп, шу слээгьурэр.
Зи нэбгыри тыкьызэхихьыштэп,
Зыгорэми устырихьыштэп.

...Шьофы нэклижьым ычлэгьы
Кьыщызгьотыгь гьочлэгьыр.
Титло нэмыкл
Гьэшлэным тыщэрэмыкл...

Тэмэ дышгьэхэр ыгьэжгьыутэххэу,
Пшъхац дэнагьо щызэхэсэхы
Кэгагьэ шьофым кыпхыгьэу,
Бжэ цыклоу мыш кьыздэпхыгьэм
Ымакьэ.
Сыдэу ыгьэузуу кэцакьи.
Гьочлэгьым члэбыбыкыгьэу,
Кэгагьэ шьофэу кэклигьэм

Клжышт
Бжэ дышгьэу тиуз хэклигьэр.
Тымакьи кэгагь хашкылыгьэу,
Осэпсми тигьэшьоклыгьэу,
Кэатлэгьужьын, шу слээгьурэр:
Анахь тыгьэпс шьофыр кэаткыхьэу.

Шульэгьум гьочлэгьэхэр кьеухьэх.

**ХИРОСИМЭ
ДЭГУЩИПЭ НАГАСАКИ**

— Тьдэ хьугьэх бзыухэр?
— Чьыгмэ ашыпыгьэх.
— Тьдэ хьугьэх чьыгхэр?
— Жьыбгьэмэ ахьыгьэх.
— Тьдэ хьугьэх жьыбгьэхэр?
— Цыфым ыдырыгьэх.
— Тьдэ хьугьэ цыфыр?
— Бзыум льежэ,
Ау мэху яжэ.
Чьыгыми лэху,
Ау машо мэху.
Жьыбгьэми лэхэ,
Ау мыжьюу мэхы.
Джы осэу кьесы,
Джы оцхэу кьещы...
Уадэжы щэгы,
Садэжы щэщы.

ЧЫФЭ ТЫЖЬЫГЬОХЭР

Чэщ губгьом пхырыкыгьэ льягьом
Гумрэ сэрырэ тызэдытефэшт.
Огу шункым иапэрэ жьуагьо
Сынэпсэу чыгум тефэшт.

Блэгьожы тамэхэр чьылу
Нэпэхэу мэхутэ-лягэх.
Чэщ бзыур сыд зыфыщылар —
Зэкьоны-зэщыр кьелуатэ.

Джыри мары... джыри зы жьуагьу...
Нэпсыцэхэр льягэу мэшлэтых.
Чэщым пхырыкылар зы льягьу,
Гупшысэ льягьу сызытетыр.

Зыкьыщаотэжы гонахьмэ
Сыкьызщыхьугьэ чыналэм.
Бэу ахэкыгьа кьин ляхьмэ?
Кьэблэгьагьа хьярым ипалэ?

Тэмэ чьылэхэр зэблэу-зэблэчых,
Шункыр мафэм ныбжыкьу фэхужы.
Шу слэгьугьэмэ ацлэ кьэсэпчы...
Шу тызлэгьурэмэ тауджэгьужьырэп.

Жьалымыгьэп, хьугьэ цыф хабзэ:
Гьашлэм а шэныр зэрехэ —
Тыкьэзгьэхурэр тикьинмэ кьалазэ,
Тыщегьалэ кьин кьытфэзыхьрэм.

Сигукьаомэ ялотэжынуу,
Кьэнэфыжы огур тыжынуу.
Мафэу кьуагьэм ибзыу тамэхэр
Джы сашьхьагьы итых чьыг кьуамэхуу.

Зыкъащэя чыгмэ, сызхафа,
Къэлабэха нэпэшъофаоу?
Гохыгъэ мафэр. Джы хафэу
Сичыгуи сиогуи къэдаох.

Зэ сапэ ит, зэ сауж
Згъэшлагъэр. Згъэшлэщтыр сыд?
Чэщым хэсшыкырэп лъэуж,
Симафэ къушгъхэр пэщыт.

Жъуагъохэр огум щэхьырзэх,
Мыжъохэр къушгъхэм щэгырзых.

ИЖЫРЭ УСАКІУ

— ГъолгыпІ, хьалыгъу бзыгъ — джары о уилэр,
Сыд уигумэкІ, сыд узфыщылэр? — Гущыл.

— Имыгъоу гущылэм о уилэжъэщт,
Ащ сыд къепІоллэщт? — Гущыл.

— УІурыІупчъэу чІым утетыщт.
Удахы зыхъукІэ, уауж хэт итыщт? — Гущыл.

— Сыд кыпкІэныщт о: унэ бгъэчыгъэп,
Чыгу улэжыгъэп, чыг къэбгъэкІыгъэп? — Гущыл.

— Дунэе нэфым узсехыжыщтым,
Псаоу къэнагъэм сыд къепІожыщтыр? — Гущыл.

— Сыд кыфишІэщт ащ дунаем тетым,
Дунаем тетэу, Іоф кыным хэтым?

— Щигъэгъупшэщтэп,
— Сыд?
— Гущылэр.

Ныбджэгъу унэм ехъэ пӀонэу,
Дунэяпчъэм ар теуагъ.
— Сыкыхъашт! — ыӀуагъ ащ гушхоу.
Ихъи — икӀодагъ.

...Ӏэшхоу пчъэм теуагъэм
Макъэр къыщинагъ.
Макъэм иныбжыкъу
Пчъаблэр иинагъ.

Уахътэр хъуаом къеджи,
БгъуитӀу зыкъашыгъ.
Макъи иныбжыкъуи
ТӀури гъэр ашыгъ.

Шъаоу гушхо зиӀэр
Адэ тыдэ хъугъэ?
Уахъти хъуауи пекӀоу
ЩыӀэнэу къэхъугъэр?

Сыда къыдэхъугъэр,
Е сыд рихъухъагъ?
Лшыгъа е хъадэгъуа —
Сыд ыуж ихъагъ?

Шыблэ гъуагъор къэӀу,
ПчыкӀэр мыуцужъ.
Макъи иныбжыкъуи —
ТӀуми заукӀыжъ.

Огум икхатычӀэ
Мэсты цыф нэгъу дахэу.
Уахъти хъоо чыжы
Ащ ыцӀэ зӀэпахы.

Тхъэр ышӀошъ хъугъэу, тетыгъ дунаим
Сыкъэзылъфыгъэр.
Ау тхъэр щыӀагъэп — джыри къэхъугъэп,
Къафэнэфыгъэп.

Къыщылъэгъуагъэп скъош игушӀуагъо
Е икхынлъэгъу,
Иорэд лъагэ, имэщ гъэкӀыгъэ
Е ишӀульэгъу.

ЩыӀагъ скъош чыжъэр, сабыир ыпӀоу,
Чыгур ылэжъэу.
Джэныкъо машӀор иунэ пчэгъу
ЩымыкӀосэжъэу.

АукӀыми ахъыми тхъэ елъэӀугъ ар,
Ыгу афэмыплъэу.
ЫшӀошъ ащ хъугъэ дунаир зэкӀэ
Тхъэм ыӀэ илъэу.

Ашхъай тхъэ шъыпкъэр джыри дунаим
КъакӀо пэтыгъ.
Иорэд лъагэ, имэщ гъэкӀыгъэ
Ыпсэ хэтыгъ.

Къэхъу шӀоигъоу, къежъэ шӀоигъоу,
Мары къэлъаӀо.
Жыкхъэщэ хыльтэм, куо мэкхъэнчъэм
Чыр къагъэдаӀо.

Джыри ифабэ ащ тхъуабзэ хъугъэп —
МэшӀочэ цакӀ.
Джыри ымакхэ ащ псалъэ хъугъэп —
ГушыӀэ макӀ.

Ауштми ащ ыцӀэкӀэ зауӀэшыгъэу,
Чыгухэм акӀадзэ.
Джыри щымыӀэмкӀэ псэлъэшхор ашызэ,
Лъэпкъхэм зарадзы.

Хэт тызыгэстрэр, тызэгзэпыйрэр?
СІэ зэрэсІэгэу,
Огум икѡабзэ сІэгү энэсынэу,
Чыгум сытетэу,

Зыгорэм чатэр сэ кысфещэи,
СІэ кыльэггүгэу.
Скѡош лѡэлэ чыжэ игугэ дахэ
Буджэггүгэу.

ЛѡшІэггү пчѡаггэ кІуаггэ, щыІэжэп
Сыкзэггэхгүгэр.
Чым ехыжыг ар, тхэр ымыльэггѡу,
Кыфэнэфыггэп.

Макэ ышыг нахэ, псалэ фэшІыггэп,
Е мэшІо тхѡабзэ.
Бгыбзэр зэрехэ, бгыбзэр щыльэш
Сиadyабзэ.

Бгыбзэр кышини, чІым ехыжыг
Сыкззыльфыггэр.
«Бгыбзэ умышхы»,— кысиІожыг ащ,
Сэ кыздэхгүгэп.

Кыздэмыхгүгэм симашІо хэлэ сэ,
Мыупэбжаггэу.
УнитІу кѡакІэщы ащ инэфынэ,
Угу кыщежаггэу.

ХэшІыкІ насыпыр уитхэ — уимэщы,
Уихыалыггү бзыггэ.
Лэжы кѡплфыггэр, шІур ыгу ильэу,
Ыбзэ — губзыггэу.

Лэжы кѡплфыггэр дунэе пчэгум
Кыщыльэггѡнэу.
Чыгум идахэ, цыфым икѡабзэ
Ыггэбэггѡнэу.

* * *

Чыгым и Маф,
Псыхѡм и Маф,
Ошѡгу кѡаргѡм и Маф —
Цыфыгум имэфэкІ Мафэх.

Цыфи, псѡушхы,
КѡэкІи, быбати
Щалэжы чыгум зы мафэ,
Насыпым имэфэкІ мафэу.

Непэ Рэхбатыгѡм и Маф.

Тяжгүгэдэлү шІу зэрэлэггүрэмэ.
ТшІошгы дггэхгун
ЗѡаІорэр шІу зэрэлэггүрэмэ,
Зыфаехэр афэтэжгүгашІ:

ПсыІушѡм кыщыдггэкІыных
Чыг сатыр дахэхэр.
Ошѡгур тыукгэбзын.
КгэдггэкІыггэ чыгмэ яжѡу
НыбжыкІитІур кгедггэблэггэн.

Ары шхѡае
Ара зыфэггэхэр шІу зэрэлэггүхэрэр?

Цыфыгур — Чыгы,
Цыфыгур — Псыхѡ,
Цыфыгур — Ошѡгу кѡарггү.
Цыфыгум шхѡаджи
ИчІыпІэ щерэггэнаф.
Джарыба зѡаІотаггэр
ШІулэггүр зѡфэзышыггэмэ?

Зэ джыри тежгүгэдэлүж
ЗѡаІуатэрэм...

Мэчэрэгъу чыгур, мэчэрэгъу,
КъеIом фэд цыкIу-цыкIоу: дэгъу, дэгъу.
Щэчэрэгъу чыгур чэщы шIункIым,
Чэщы шIункIым, хъоо-пщэо нэкIым.
Сэри зысIэтыгъэу лъагъу-лъагъу,
Чыгури огури къэсэплъыхъэ пагъу.
Чыжъэу-чыжъэу зыгорэ къэжъыу,
Чыжъэу-чыжъэу зыгорэ къэжъыгу.
Сыд шъуIуа къытфэжъыгуэр: орэд макъа?
Орэд макъа, чыжъэу ибыбагъэу,
Цыф шIулъэгъуа, нэфым лъыIэбагъэу?..

Щэчэрэгъу чыгур чэщы шIункIым,
Чэщы шIункIым, хъоо-пщэо нэкIым.
СэшIэ: чэщы шIункIым чIыр щыбакъоу,
Къэзгъэнэн сыфитэп ар изакъоу.
ЧIэнчъэ-гугъэпIэнчъэу зыдэщыIэм,
СэшIэ, ищыкIагъ ащ сигушыIэ.
ИщыкIагъ мы чыгум сигукIэгъуи,
ИщыкIагъ мы чыгум сишIулъэгъуи.

Сэ къысшIошIы: гум ар исэрэни,
ИIэжъынэп огуи ащ, цыф уни.
ИIэжъынэп чыгум зы гумэкIи,
ГъашIи ащ шIулъэгъуи иIэжъынэп,
Инеушрэ мафи пэгъокIынэп,
Ежъ ищытхъуи хъишъи кIодыжъын,
Чыгум фабэу тельри кIосэжъын.

Мэчэрэгъу, къэмыуцоу, Чыгур,
ЩэкIо, къыщекIокIы ар цыфыгум.

Чэрэзы чыгыр,
Тхьэр къыотагъэу,
Убгъэгу нэфынэ хъалэлэу тIэтагъэу,
Уитхъапэ пэпч гу шхъонтIэ цыкIоу,
Дунаим ухэплъэ.

«А-ей, сычыгыгъэмэ,—
Сэри къэсэIо,—
Дунэе нэфым гу минкIэ седэIоу!»

Ау сыды жъыбгъа мы къыкъокIыгъэр,
Джани, гъончэджи, паIуи шымыгъэу?
Чэрэзы чыгыр, Тхьэр къыоуагъэу,
Убгъэгу нэфынэ жъыр къытеуагъэу,
УипкIэшъэ-тхъапэхэр гу шхъонтIэ цыкIухэу,
Угырззэ, олъалъэ.

Сэри къэсэIо:
«А-ей, сычIыгугъэмэ,
Уигууз къины
ЛъэгукIэтыны сэ сыфэхъугъэмэ!»

Жъыбгъэршъы къепщэ,
Жъыбгъэр мэшъуи зэпымыужъэу.
Сыгуи тIэтагъэ,
Чыгымы чыгуми сIэ апэчыжъэу.

СИДЫГАБЗ

Къины. Онтэгъу.
Хъазаб рыпӀотэштмэ — ар Іэрыфэгъу.
Убгэштмэ — джадэ,
Имэкъэ гъашӀуи гъыбзэм фагъадэ.
ИшӀэти — щылыч,
Псынклагъэу хэлъыр — шы емылыч.
Иорэд мэлупчъапчъэ,
Гугъэуз макъэу ІуекӀы унапчъэр.
Хъыльэу зелӀэты, игъашӀэ фэдэкъабзэу.
Сыд макъэ уиӀэни, насып уиӀагъэм?
Тыдэ къэкӀына, сикъош, адыгабзэр,
Адыгэмэ зэхамыльхъагъэм?..
УкысэупчӀымэ: тыдэ къэкӀыгъ
Щылычэу джэрэ умакъэ?
— Сэшхуабэ къушъхъэтхмэ ащызэпыкӀыгъ,
Хъадэгъур ашъхъагъ шысакъэу.
УкысэупчӀымэ: тыдэ къэпхыгъ
Нэпсыцэу гъыбзэ гушыӀэр?
— Лъфыгъабэ къушъхъэтхмэ ащыфэхыгъ,
СымышӀэу ябэн зыдэщыӀэр.
УкысэупчӀымэ: тауштгэу зепхъагъ
Джы нэс уионтэгъуагъэ?
— Зы кӀочӀэ закъо гъэшӀэным сиӀагъ —
Къэслъфыгъэм сыриджэгъуагъэп.
ЫшӀагъ улӀэныр, ышӀагъ улӀыныр,
Ау джэгъогъугум уфэпщылӀыныр
ЫшӀагъэп, е гъэрэу зыптыныр.
Нарт лъэпкъым уфэдэкъабзэу,
Укъэзгъотыжыгъ, адыгабз.
Сыдэплъыешъ — сашъхъагъы огу къабзэр
Зигъадыгабзэу нэфынабз.
Сыдэплъыешъ, тыжынэу чыгъэу,
Пщэсыр сашъхъагъ къыщэкӀуашъэ,
Отэбчэу, пчэнэ ищыгъэу,
Адыгабзэр фэд чылэ пшъашъэм.

Пчэдыжыпэмэ янэфы тӀопсмэ
КъарэкӀо осэпсы лъапшъэу.
Адыгэбзэ гушыӀэр умыпсэмэ,
Тыдэ укъэкӀыгъ о, пшъашъэр?
ЗгъэшӀагъи згъэшӀэшт илъэси
КъарэкӀо осэпсы лъапшъэу.
Іепэ закъокӀэ огум уерэнэси,
КъэбгъэгущыӀэн о, пшъашъэр.
КъэгущыӀэн фэмыщыӀэу,
ГъэшӀэн насып ыгъотыгъэу:
Адыгабзэм урэгущыӀэшъ,
Адыгабзэм псэ къыуитыгъэу.

НыбжыкӀ! Сэ силэгъу!
Насып рыпӀотэштмэ, ар Іэрыфэгъу.
ИшӀэти огу нэф.
Сабыи макъэм фэд ащ ичэф.
Игугъэ лъагэ,
ГукӀэгъу кӀэлъэлурэп игущыӀэ пагэ.
Иорэд гугъэтэджэу,
Насыпы дахэкӀэ цӀыфыгум къеджэ.
Тэмабгъоу зелӀэты, инасып фэдэкъабзэу,
Сыд гъашӀэ уиӀэни, ныбджэгъу уимыӀагъэм?
Тыдэ къэкӀына, сикъош, адыгабзэр,
Адыгэмэ зэхамыльхъагъэм!

НАРТ КЪЭБАРХЭР

Лъан, Лъан, шьофыр пцІанэ!
Зэрэогоу джынэос,
Зэрэчыгоу нынэпос,
Зэрэчыгоу — Айдэмырзу, Айдэмыркъан!
Чыгуи огуи — къан-къан, къангъэбылъ.
Чыгуи огуи кыуаІоштэп:
Саусэрыкъо тыдэ щыль?
Пшысэ нэпцІымэ аульэгугъа —
Саусэрыкъо ыкъожъые сыд пэщыль?
Сэтэная? Адыифа —
Джырэ нэс хэты ышъо хэлъ?

Анахъ лъэшыр, анахъ Іушыр,
Анахъ Іазэр, анахъ гъуазэр
Іазу-Іазу тхыдэІуатэм ыгъэпцІагъ.

Адэ, нан, ар къэшІэгъуаеу,
Адэ, тат, ар сыды пае
ЩІІІэгъуаеу — гъэшІэ гъая? —
Батыр зафэр ауКІыгъ?
ЗызиІэткІэ, тыжъын такъоу,
ЗебэкъохкІэ, дышъэ блэрзу,
Іэпэ нэфзу, нэгу фыжъыбзу,
Адыифзу дышъэ кокІым
Сыды пае шІульэгъу пІалъэ фамышІыгъ?

Іушзу щыІэр зышъогъапцІэм,
Лъэшзу щыІэр зышъоукІым,
Сыд цІэ сфэшъушІи,
Сыд шІэгъуапІэм сешъушэтыгъ?

Нартхэр, нартхэр — Іэшъэ пкъыех,
Нартхэр, нартхэр — зэфэхыех,
Шъыпкъэбалох, тхыдэІуатэх.
Хъарам Іуашъхъэ щышъхъэпІыхзу,

Ямхэгъуашъхъэхэр агъэпыйхзу,
Нартхэр, сэлэ, шъусыд лІакъуа?
Сэ сиш пкІэнчъэу сэгъэхъакъуа?

СызытэдджкІэ, сыджэдаеу,
Мардж джэмакъэр спсэ иуаеу,
Сисэ къисхмэ, къушъхъэр дэхзу,
СызилъыжъкІэ, мэзыр бзэхзу,
Огур фэхзу,
Нартхэр, сэлэ,
Тыдэ хъугъэ жъугъэшэсыгъэр?
ПиупкІыгъа сзу къисхыгъэм?

Нартхэр, нартхэр! ШъуиІэшІагъэ
Сыдзу сыгум иІэкІагъ!
Нартхэр, нартхэр! ШъуишІэгъуашІэ
Тауштзу чІыгум текІодагъ?

Къашъхъэр — Іуашъхъэу,
Іуашъхъэр — къашъхъэу
Хъоуе, хъоуе жъугъэсэягъ...

Гъыбзэм хъыртзу сыкъекІухъэ,
Гъыбзэм щыртзу сыкъечъыхъэ.
Нарт урамзу кычІэкІын
ТІокІэ зэжъур,
Нарт хъапщэгъоу кычІэкІын
Тыгъэ хъажъур.

Огур зэкІэ джынэосзу,
Чыгур зэкІэ нынэпосзу кычІэкІын.
Нартхэр къыным хифыртагъэх,
Хъазаб къыным хищытІагъэх —
Хэт шэсын?

...Спсэ атынышъ, нэф къэшъышт,
Тыгъэр шыоу къэушъышт.
Саусэрыкъо пэчІынатІэу

Сибэнышгъхэ зиГэтышт.
 Зэрэогоу джынэосэу,
 ЗэрэчГыгоу нынэпосэу,
 Къо нахыжъым, нахъ лГыхъужъым —
 Лъан, Лъан, шъофыр пцІан —
 Іапшъэр пкъыеу, угоу хьер
 ГъэшІэ мафэу, ыпсэ зафэу,
 Нарт яхъяры о фэптышт.

Адыифы ыІэ фыжъ
 Жъы къыпфеозэ, учыешт...

ПЕЛЫУАНХЭР

Чэщ зэрэхъоу, Бжъэдыгъу шъофым,
 Бжъэдыгъу шъофэу жъогъо нэфым
 Батыр Іуашъхъэхэр щызэгокІых.
 Шъоф зэикІэу жъогъо нэфым
 Пелыуанхэр щызэІокІэх.

Шыр мыпырхъэу, сэр мылыдэу,
 Зы лъэмакъи зыхамыдэу,
 Зэтыралъхъэ яшыуанэхэр.
 Лъэмэкъэнчъэу, сэр мылыдэу,
 Ежъэх шыухэр — пелыуанхэр.

Псыхъор чъэрэу мэІушъашъэ.
 Мэзы кІырыр осэпс пкІашъэу,
 Огу чІэгъым щымамыр.
 Псыхъор фэмбэу мэІушъашъэ,
 Нэпкъы бгъуитІури хъэсэ кІыр.

Зыкъештэи мазэм шІэтэу.
 Тыжъын ошхым шыухэр хэтэу,
 Адыгэ чІыгур зэІахІухъэ.
 Огум щесы мазэр шІэтэу,
 ЧІыгуи огуи зэхэткІухъэ.

МакІох, мэххэр къызэпачы,
 Хъэсэ кІырым лъагъор хачы,
 Янэплъэгъуи сакъышъ сакъ.
 Адыгэ чІыгум лъагъор хачы,
 Ау къыщыІурэр мамыр макъ.

Щызэхэпхрэп гъыбзэ псалъэ,
 ЩызэфашІрэп хъадэгъу пІалъэ,
 ПкІыхы дахэр чІым ышъхъагъ.
 ЩызэфашІрэп зэо пІалъэ,
 Огу нэфынэр щыгъэІагъ.

Щабзэр шъуйрэл, сэр шылыдрэл,
Пый шыудзэр кышыдыдрэл,
ГупсэфыпIэу кIымы-сым.
Шыр къэщыщрэл, сэр шылыдрэл,
Чым рэхъатыр шыбысым.

Зыщегъазэ огум мазэм,
Пелыуанмэ кыитрагъазэ —
Батыр бгъэгум шыпсэфыгъ.
ЕкIотэхы огум мазэр,
Ошъо чапэр къэнэфыгъ.

Нэф къэмышгъэ, нэфы лъагъор
Зэрелопщэу огу жъуагъом,
Шыухэр Iуашъхэмэ аIохъажъых.
ЗэрэкIуасэу огу жъуагъор,
Батыр Iуашъхэхэр зэгохъажъых.

СЭ ИХЫГЪ

Мычыжъэу, чыжъэ-благъэу,
Жъалымэ кIуачIэм рытынчэу,
Атомыр зэкIэмыблагъэу,
Щыль, джыри ылъэ римычэу.

Чыгур цIыфым ыIэгү,
Чэтацэм фэдэу, щэкIуашъэ.
Зыгорэм кIыфыбз ынэгү,
Зыгори шIулъэгъу рэIушъашъэ.

Цыфыгур лъагэу гъэIагъэ,
Лыдэу, сэшхо ихыгъэу.
КIэлъэныкъом дунаир пышIагъэу,
КIэлъэныкъом дунаир щыфэхыгъэу.

УНЭ ЦЫКЛУ СЭ СШЫГЪЭ...

Унэ цыклу сэ сшыгъэ ошхым пай,
Ренэу кыщещхынэу ащ сыфай:
Тэклу ош фэдэу, тэклу сэщ фэдэу,
Пстэуми фэдэу,
Къечъэбзэхэу, къеутысэхэу гохъ дэдэу.
Къемыщхыгъэ ошххэр кыщещхынхэу,
Къэмыкыгъэ чыгхэр кыщыклынхэу,
Къэмыхъугъэ бзыур щыбыбынэу,
Къежъэ пэтрэ къушъхэр щытэджынэу,
Унэ дышгъэ сшыгъэ ошхым пай.

Ипэп чэу ащ, е къэлапчъэ, е унапчъэ,
Щыт, цыф пстэуми аклэхъопсэу, апэлапчъэу.
Къерэхъ оси, къерэхъ уайи, мэфэ ошлуи,
Къерэхъ чыгур зышлодыджи, зышлолэшлуи;
Ори, цыфыр,
Къыхъ чэщныкыоу е мэзагъоу,
Къыхъ ухэтми —
Унэлуасэу, уныбджэгъоу.

Тытлысынышъ, цыклу-цыклоу тыпсэлъэшт,
Нэфым фэдэу, тигупшысэ тэ лъэплэшт.
Бэ, сикъош, мы чыгу хъураем псалъэу щыгурэр,
Ба, сикъош, тэ ыгу зэлуихэу кытэдэлурэр?
О сыды Тхэ укъерэхъ, сшлэ сшлоигъу:
Сыд пшомыгъор, сыд уибгыбзэ, сыдым игъу?

Пцлы сыуэрэп, ошхы унэм джар щыхабзэшъ:
Псаоу сшлэрэп титлу яхазэу икыжыщтыр,
Ау къэнэщтыр — шъыпкъэ закъу, шъыпкъэ нэф.
Уимыкыжъзэ, тлыси, тэклурэ зыгъэпсэф.
Тэклу гупшысэ, пклэнтлэ гъозыр ташъхъагъ итэу:
Тыцлэплэным, пцыр зетхъаным тэ тыфитэп.
Гъашлэр клэкы, мафэ къэсы сэ ихыгъэм
Чыр рытэщэ, ор рытэщэ, клэззыгъэу.

Штэ сыгу закъо, ыпсэ хэх, ушъхъамысэу,
Ошх нэфынэу, лъэкъо псыгъом уемынэсэу.
Хэх спсэ закъо е сэ слитлулэ усыукышът,
Ошх нэфынэр гуапэу шъабэу къэбыбышът.

Сэ ихыгъэм
Чымырэ омрэ кыырэрэклуи,
Апэ титышъ —
Тфарэмгъэгъу зы пцлы цыклуи.

Тыгээр ыгоу, бгъэгум дизэу
Чылэм ар дэкIыгъ.
— Уздежъагээр тыдэ, кIалэ? —
Огур къеупчIыгъ.

Губгъор ыбгъэу, псыхъор ыIэу
МакIо, гугъэм фаблэу.
— Нэф къэмышъзэ удэкIыгъ о,
СыдкIэ уамала?

Зыдэплъыем, тэмэкъышъхъэм
Нэф къыщылъэгъуагъ.
КъызэщхыпцIым, тыгъэ бзыир
ЧIыльэм тетэкъуагъ.

Тамэ зешIым, пщэсым щизэу
Къушъхъэм зиIэтыгъ.
Iэр зещэим, кIэим дизэу
Псыхъор ечъэхыгъ.

Ыгу зеIэтым шъоф зэикIым
Нэфэу зиIотагъ.
Лъэр зеутхыпкIым, къэгъагъ минэу
Шъофым зитIэтагъ.

Аужыпкъэу огоу лъагэм
Ар дэплъыежъыгъ,
Ежъ ынитIу арыль къабзэр
Уашъом ритыжъыгъ.

Щыт джы къушъхъэр. Псыхъор мачъэ,
Гъатхэр иунапчъэу.
Огу нэфынэр, губгъо хъасэр
Зэплъых Iасэу-Iасэу.

...Щэджэгъоуж.
Сиунэ кIыбы ижъыбгъэуапIэ
Тхъамафэ хъугъэшъ,
Нэр тесымышэу джыри сиплъапIэ.

Мары къэкIожъы,
ЫплIэIу уфагъэу сичэрэз чъыг.
Ылъэкъо пшъыгъэмэ
Сапэр апизэу сичэрэз чъыг.

Иодыджынхэр
Гъогунэ сапэмэ къащычIинагъэх,
Икурэжъыемэ
Чэрэз плъыжъыбзэхэр арыIэкIагъэх.

Пчыхъэпэ дах.
Сиунэ кIыбы ижъау гупсэфы,
Сичэрэз чъыгы, зиутхыпкIыжъыгъэу,
Зыщегъэпсэфы.

Григорий Мелеховыр къэлапчъэм Iус
ЧIэгъчIэлъ пIонэкIэу.
Висит сосулькой казачий ус,
Бгъэщыжъын умылъэкIэу.

Ипэурэм фэдэу, ынитIу къаигъэу
Пхырэлпъы чыжъэу.
ЫIэгу пшъыгъэ онтэгъоу фэхыгъэу,
Мэушкъои фыжъэу.

ЫпэкIэ сэплъэшъ, Аксины мэлъыхъо,
Гупсэф имыIэу.
ЫужкIэ сэплъэшъ — икIэсэ псыхъор
Мачъэ мыгуIэу.

Гъогу зэхэкIыпIэм, мыжъо гъэчъыгъэу,
Ежъ фэд гъэуцугъэм.
Ау зи тетхагъэп, ыбгъуитIукIи нэкIы,
Нэсырэр блэкIы.

Сэшхо IонтIагъэм ыцэ мэхъаджэ
Мэжъыу, упчIэ тамыгъэу.
Ныбжыкъур маджэ,
Тыгъэр тIысыгъэу.

...Чыжъэу лъэмакъэ къэIу,
Сэплъэ, маплъэ Григорий.
ТитIуи сакъэу тедэIу.
Зэхэсэхы: «Это не горе».

ЫIэ щэигъэ дунаим,
ЗэрэчIыгоу — гуIэрэ цIыф.
Нарт шъаом егъэзыгъаеу,
Шыоу къехъы си Адыиф.

Гъогунэ сапэм нэстырэу
Къышъхъарыхагъэшъ тыгъэр,
КIэлэцIыкIумэ псы къэбзэ чъэрым
ЗыщагъэпскIы Тхъэр ятэжъыгъэу.
ЗэкIэм ошъопщэ джэфым
Тыгъэр зэлыиупIыцIагъ.
ЗэфэдэкIэ дунэе нэфыр
Гомылоу къэуучыIэтагъ.
КIэлэцIыкIухэу шхъомчышъо лъакъохэр,
Мыжъо папцIэмэ ямылъэбакъохэу,
Псыныбэр зэлыагъэдаIоу,
Тыгъэм орэд къыфаIо:

«Тыгъэр псашъо кIуагъэ,
КъэкIожымэ, тыуджын, тыджэгун...»

СыдэкIуае анахъ къушъхъэ пагэм,
Къэсэгъоты анахъ чыгы лъагэр.
Къахэсхыгъэр анахъ чыгы пытэшъ,
Ышъхъэпэ шъыпкъэ сэубыты.
Зесэгъэкъу къушъхъэты нэзым,
Къэсэфэ чыгыр кIэзэзэу,
ИныжбылIмэ ящабзэ фэдиэу.
Огум сеплъэшъ, шыблэм сыкъеджэ,
Шыблэ макъэу, гырзырэр дыджэу,
ЕсэщэкIы сищабзэ пкъыеу,
Иныжъ блыпкъыр утабжъэу дыеу.

ПчыкIэр, ыкIэ къылыбжъэу сIэгу,
Къыдэсэлъхъэ щабзэм ыбгъэгу.
Къушъхъэ мыжъор щытакъоу слъэгу,
ИсэтIупщхъэ щэбзащэр огум...

КъышъуцэхъункIи хъун мыр пшысэу,
КIэлэцIыкIухэри, сэри, сиуси.

Ау сә зэдәслъхьагъэшъ сищабзә,
Тыгъэм пэчІынатІәу сэгъабзә.

Тә зэкІә хымә, псымә талусых,
Тә зэкІә тыкІәлэцІыкІу.
Ау тә загъорә пцІы къытфаусы,
Тыгъэм пае. Джар сшІоемыкІу.

Тыгъэр псашъо кІуагъэ... УпчІагъа?

Тыгъэр псашъо кІуагъэ — къэмыкІожьми,
Тыуджын, тыджэгун.

СИІӘГУ АБГЫНАГЪ ЧӘРӘЗ ЧЪЫГМӘ

СиІәгу абгынагъ чәрәз чъыгмә.
Шхъомчышъо-ежъашъоу абгмә
Іә ащысфэжъын сымылтәкІәу,
Зы закъуи къызэмыплтәкІәу,
Сыкъабгынагъ чәрәз чъыгмә.

ЗаутІыгъәу, зырызәу,
Зы тхъапи къаІәпымызәу,
Къысфамыщәу алапә,
КъамыІәтәу гъогунә сапә,
Чәрәз чъыгхәр сиІәгу дэкІыгъәх.

Сабгынә чъыгмә — пкІыхъапІа?
Сабгынә чъыгмә — нәфапІа?
Сибгынәрәм фэд шІульэгъум,
Сибгынәрәм фэд ныбджэгъум,
Сигугъә сибгынәрәм фэд,
Дунаири зэгъокІы дэд.

Сабгынә чъыгмә, сабгынә,
ИкІыжъхәрәм фэдәу сиунә.
Ашъхъәхәр еуфэхыгъәхәу,
АплІәІухәр еусәехыгъәхәу,
СитІуи щәигъә пкІәнчәу,
СиІәгу дэкІыжъых мэкъәнчәу.

Джауштәу ебгынәны фае
Зыуджэгъугъәм дунаир.
Ау сәлгъэгъужы зэкІәм:
Чъыгмә акуамә нәкІы.
Чъыгмә акуамә зэкІә
НәкІыгъә макъәу зәутәкІы.

Апәрәу сегупшысагъ:
Тыдә щыІ кышъупыкІәгъагъәр:

Чэрэзыр, тхьапэр, кьэгъагъыр?
Сыдэуштэуи ишъухышт чьыІэр,
Зы чэрэз бжыби шъуимыІэу?

...Сыда мыбжыхъэ кьэхъугъэр,
ТапэкІи сыдэу тыхъушт?
СэупчІэ: сыдигъу ар зыхъугъэр?
СэупчІэ: сыдигъо хъушт?

СЯТ

Сихъу Рэмэзанэ фэсэтхы

Сэ сыцІыкІуэ кьысэупчІыгъэх:
— Уятэ плъэгъумэ, кьэпшІэжына?
Лы сыхъугъэу кьысэупчІыгъэх:
— Уятэ плъэгъумэ, кьэпшІэжына?

Сятэ слъэгъумэ, кьэсшІэжына — сыцІыкІугъ,
Сысабыеу зэо машІом ар екІугъ.
Сят зэсІони симыІэжъэу,
КъэмыкІожыгъэм ипсэхэчэу сыкъэнагъ.

Чыгуми огуми сэ сяупчІы:
— Сятэ шъульэгъумэ, кьэшъушІэжына?
Шъори, цІыфхэр, сышъоупчІы:
— Сятэ шъульэгъумэ, кьэшъушІэжына?

Огум еІо: мэфэ нэфэу ежъэгъагъ.
Чыгум еІо: чэщы шІункІэу хэкІодагъ.
Ыпсэ закъо шъхъамысыжъэу,
Лыхъужъ шъыпкъэу ихэгъэгу фэзэуагъ.

Пыир огум зыдэкІуаеи,
ПчыкІэу сэшхор кьыфырехы.
Пыир жьыбгъэу кьызэуаеи,
Мэзы кІырэу зыпегъохы.

ГъучІэу уагъэм кьушъхъэ лъагэу пәлууцагъ,
МэшІо лыгъэм псыхъо инэу зыпидзагъ.
Чыгуми огуми щыошІунэу,
Чыгуи огуи ыгу нэфынэ ахильхъагъ.

Мамыр мафэр, сыоупчІы:
— Сятэ плъэгъумэ, кьэпшІэжына?
Чэщ рэхъатыр, сыоупчІы:
— Сятэ плъэгъумэ, кьэпшІэжына?

Чыр рэхьатмэ, ор мыфэхмэ — сятэ фэд,
Шъори, цыфхэр, шыуинасыпы сятэ фэд.
Огу нэфынэу, чыгу нэхьоеу,
Къызэхехы непэ сятэ сиорэд.

* * *

Зыгорэм ренэу тафегъээщы
Чынэлъэ лъапIэм ипсыхьо чъэрмэ.
Нэфэу мэчъабзэ, гум мэхьу щыщы
Йорэд кIыхьэ псынэшхьо ормэ.

Зыгорэм ренэу тэ тыфешэжы
ТызыщапIугъэу, «тичыл» зэтIуагъэм.
ТызэрэIуплэуи, жы кьэтэщэжы,
Гъогу тытетыфэ тызэIуихьагъэу.

ИIэх тигъашIэ тамыгъэ нафэхэр,
Гум ижъау гуапэу, ичъыгы шхъуантIэу.
ИIэх тигъашIэ гукъэкIыжъ мафэхэр —
Апэрэ кьиныр, апэрэ пкIантIэр.

Мы чIыгур ары тыкъызщыхъугъэр,
Тежъагъ, лы тыхъуи, шIульэгъу тылтыхъоу.
ШIульэгъур яттэу, шIульэгъу кьыддэхъоу,
Мы чIыгур ары тыкъэзгъэхъугъэр.

Джащ пай гум хэпкIэх имээхэр, шъофхэр,
Тымыльэгъуштхэмэ — лъыр орэдый.
Джащ пай тэлэжых игугъэ Ioфхэр,
Ежыри тые, тэри тырий.

Бзыум кыхещы, Пщыцэ мэбзэхы,
Тхьапэр, чэрэгъузэ, шьабэу мэфэхы...
Сыд шьуIуа дунаир кыызфагъэшIыгъэр?
Хэт зиIэрылхъэр, хэт мыр зышIыгъэр?

Бзыум кыхещы, Пщыцэ мэджэгу.
Мырыны фае дунэе пчэгур...
Сыда рэхьатыр сыгу кыызфесагъэр?
Тыдэ щыпсэурэ зэ сикIэсагъэр?

Бзыур мэлъатэ, Пщыцэ мэкIуатэ,
Къошъо бгынагъэу тхьапэр есыхы.
Джыри сыкхъэу, джыри сэфэхы —
Укхъэсэлъэгъуми, сызэхэхми.

Сэ слъэгъугъэ шыу закъо,
Жьым фэдагъ ар, жьыкореным.
ШпункIым нэсмэ, кышцынэфэу,
Тыгъэ нэфым кышцыушпункIэу,
Зэ къэмацэу, зэ щэбзацэу,
Мачъэ, малъэ, чIыльтэр лъэджэ.

Сэ слъэгъугъэ шыу закъо.
Нэшъум фэдэу, ар зигъогу
Зымлэгъужьрэм яхьщырыгъ.
Ау нэплэгъоу пчыкIэ лыдым,
ГъэшIэ пстэури ыуджэгъугъэу,
Къысщыхъугъ.

Ыштэагъэх ащ ныбджэгъухэу,
ЧIыпIэ къыным укхизнэштхэр.
Тхьэм фагъади, чIадзыжыгъэу,
Ащ цIыф гъаши ылъэгъугъ.
Ыуджэгъугъэу дунай нэфыр,
Зи фэежъэп, ыгуи чъыIэ.
ЫIэ махэ, зи зэхихрэп.
Зи зэхихрэп, зи ылъэгъурэп.

— ЧIыгур! — маджэ ар, мэлъаIо,—
Къызэгози, сырыразэу,
СычIэфэн сэ уигъочIэгъы.—
Ау чIыкхьатыр дэгу-псыгоу,
Шылъэм чIэкIы чыжъэу-чыжъэу.

Къушхъэ кIэймэ афэчъагъ ар,
Жьыр зэIибзэу, щэбзэ дэкIэу.
Ау кIэй кууми ар аштагъэп,
Псыри щэнджэу зэхэчыгъ.
Огуми пкIэнчъэу елъэлугъ ар —
ЗэхэкIоти, зиIэтыгъ.

Сэ слъэгъугъэ фэдэ шыу:
Чыгуи огуи кыфэмыежъэу,
Амыштэжъэу псыми, кIэйми,
Абгынагъэу, егъэзыгъэу,
Щымыш пIонэу дунай гъашIэм,
Жъым хэт фэдэу, ар дыигъ.

...ЗэкIэм шыум ылъэгъугъэ:
Лъэпкъ джэныкъор ащ ыпашъхъэ
НыкъокIуасэу кышчэнэфы.
Шхом кIырыуи, шыу закъом
МэшIо макIэм фиузенкIыгъ,
ЗанкIэу хахьи, хэкIокIагъ.
Сэ слъэгъугъэ: мэшIо тхъуабзэр,
ГъашIэм фаблэу, зэкIэнагъ.

АУЖЫРЭ НАРТЫР

Аужырэ нартом псэм ихэкIыгъом
Ыгъотыжыгъэп пый мыукIыгъэ.
Ау яхэбзагъэп: имыпIэшъхагъэу
Ипый —
Дунаим нартылI ехыжыгъэп.

Аужырэ нартыр кызэплъэкIыжьи,
Ибгыбзэ чIыгум кытыринагъ.
Аужырэ нартыр кызэокIыжьи,
Тыгъэр уIагъэу кысфыщинагъ.

...Нарт лIыхъум
Сыщытхурэп,
Нарт щытхъум сегыйрэп.
ЯшIагъо слъэгъугъэ,
Ядагъо згъэпыйрэп.
КъэсэIо сикъинышъ:
Чэщныкъоу, нэ минэу
БлэкIыгъэ уахътэр
Къешэсы ситахътэ.
Къэхъапщэ пщэс дыджэу,
Iэ фешIы нарт бгыбзэм.
Iэ фешIы симафэ,
ЫIапэ лъыр пызэу:
Аужырэ нартыр кызэокIыжьи,
Тыгъэр уIагъэу кыпфыщинагъ.
КъэшIэжъа, лъышIэжъа —
Нэлат кыптенагъ!..

БЗЫОУ БЫБЫЖЬХЭРЭР

Кымаф-гъэмафэмэ
Яохътэ кыхъэ
Къышъосэтыжы.
Уцэу кыхэкырэм
Ищэу мэкъэ кӀуасэ
Спсэ фэсэхыжы.

Бзыоу быбыжърэмэ
Угу къагъэкӀыщтым
ЩыӀэп нахъ шӀагъо.
Ос лъакъу тилъагъо.

Гъогъо губжыгъэмэ
Яшыблэ макъэ
Жъым щэутысэжы.
Ос тэкъо шъашъэм
Ымэкъэ Ӏасэ
Тыгухэр есэжых.

ГъэшӀэн гъунэнчъэу
Зынэгугу зэщыгъор
Сыгу кызгъэплъэщтэп.
Уцэу кыхэкырэм
Иапэрэ плъэгъу
Сыгу ипӀэлъэщтыр:
Нэплъэгъу нэфынэу,
ИмыӀэу гъунэ
Гугъэм ыӀэтрэр.

Хъаумэ илъэсмэ яукӀэкӀошхоу
Гугъэу ежъ гушхор,
Къыдэушыгъэба
Уц кьурэ шхъуантӀэм,
ЫмышӀэзэ пкӀантӀэр?

Опсэу осэӀо,
Ӏушъэшъэ кӀуасэр —
КъэкӀырэр мэщэӀу,
Чым зыригъасэу.

Бзыу тэмэ чыжъэмэ
Угу къагъэкӀыщтыр —
Гугъэу тэкъожьырэр,
ШхъуантӀэу къэкӀыщтыр.

НЭПЭХЬ

Псышхор хьуаоу зыщыуальэу,
Огум ычлэ зыщамлэгьурэм,
Джэрпэджэжым хэшлывыгьэу,
Техьэ-теклэу, пкырапкынэу,
Ау дунаим ышэо пстэоу
Гьэшлэ пстэуми кьахэфагьэр
Кьыщылгагьоу, кьызэблихьоу,
Иклэрыклэу кьэнэфэжэу,
Зэпэнэфэу кьэлэгьуагь ар.

Мары кьэкло — хьау, мэкошы,
Ау бгьу пстэуми ар кьащежэ,
Кьыщэнэфы тыдрэ члыпи;
Хьау — члыплэ шхьаф ежэ фэмыеу,
Льыхьурэм фэд ар: хэт ежагьэр
Щызгьэшлугьэр е игугьэ,
Иакьылы, игухэлгы;
Зышлэш хьугьэр: тыгьэ бзыир
Гьэры хьуштэг; тицлыф гьашли
Гьунэ илэп; ошххэр чьыгмэ
Акыгьущтых; хьор дыджхэр
Цыф ордэмэ агьэласэх.
Жьогьо макьэу кьытлылэсрэр
Гум щэчьабзэ, псалэ хьунэу.

Гур хэткыхьэу мэкэ гохьым,
Чьыгмэ бзэлсэу зыфыращы.
Инэфынэ мыжэо пэпчы
Кьэгьагь тхьапэр кьыгуегьаклэ.
Иклэрыклэу псэ ышлывгьэш,
Шлугьэм фаблэу, ыгу лэпсаклэ
Чыгум щедзэу шхьадж кьышлэшлы.
Цыфы пэпчы ыгу щыошлэу,
Зыфэмышлуи зи щымылэу
Игьогу кыхьэ релэгьукы.

Джауштэу нэфыр альэгьугь,
Джауштэу макьэр зэхахыгь:
Льэужынчэ, ау нэбгырэ
Пэпчы илгагьо ащ хелгагьо;
Щыл тыгьуаси, щыл неуши,
Ау зы нэфым зэдыхэтэу
Тызхэт мафэм кьеклух, хэкых.
Хэт ар? Сыд ар? Насып инэу
Тызэжагьэм инэфына
Е ымакьа, итамыгьа?

Сыдэу огур нэфынагьа!
Сыдэу члыгур хьоу-пцаугьа!
Ау зыгорэ кьэкууагь:
Уды! Цыхьэ фэшьумыш!
Фэдэ тыгьэ кьыкьокыгьэу
Тэ тлэгьугьэп. Тигьэпцлэшт!
Джаш едэлухи, анэлу мазэм
Фагьэзэжы, рэхьатыгьэх.
Мазэр кьяплгы, кьыупсэлгыгь:
«Кьышгьукыгьунэу ар фэягь,
Гьахьмыгощэу, шхьаджи щыщэу,
Ау ар цыфмэ аукагыгь».

Огум лгагьэу кьиплгырэ мазэм
Инэф шынэу, нэф шэллагьэр
Анэгу кыфмэ ащалгьэклэ,
Цыфмэ зэклэм зэхащлагь:
Дунай хьуаум щыбыбынэу
Гоу кьэхьугьэр чьылэ-чьылэу
Абгьэгу хьылыэу кьыдэфэжы.
Зэклэужэу мыжэо инхэр
Огоу шлункым кьетэкьохых.

* * *

Щэрэ бээрэ зэдэсэлъхъэ.
Огум сэучынатЫ.
Тыгъэр кьео сынэпашъо,
СІэгухэр кьэупклантІэх.

Щэрэ бээрэ зэдэслъхъагъэу,
Фэсэгъэпсы кьушъхъэм.
Къызыхечышъ мэзым куамэр,
Кьео стэмэкъупшъхъэ.

Пклэнчъэу бзэпсым щэр дэслъхъагъа —
Цыфым фэсэуэнкІы.
Зэхэсхыгъэм, кьэслъэгъугъэм
Сыгу кьызэпекІы.

ІугушІукІэу икъош лъапІэ,
Шъэфэу кьэІушъашъэ:
«Ыпсэ Іух ащ, ыпсэ Іух ащ,
Тхъэм рет хьадэгъу пІашъэр!»

Сищэбзащэ бзэм дэсэхышъ,
Бзэпкъыр зэпысэкІы.
Щэр чІэсэІу. СыІукІыжъзэ,
СыкъыфызэплъэкІы.
Сищэ тІаркъо лъапсэ едзы,
Куамэхэр кьыгокІэх.
Зыр — щэбзащэу, зыр — щэбзэпкъэу
БгъуитІукІэ щызэгокІых.

* * *

Агъэсэигъэх кьушъхъэмэ
ЗэкІэ сигъогухэр.
АгъэкІосагъэх кьушъхъэмэ
СимэшІо нэгухэр.

Егупшысагъэхэп кьушъхъэхэр
Зы закъо:
СагъэкІодын аІозэ,
Зызагъэтакъом,

Гъогухэр сэкІуфэ, пклантІэу
Сэ кьысэхыгъэр,
СимэшІо пашъхъэ сисэу
ЗэслъэкІэхыгъэр,

Яжъэм хэфагъ Іужъоу,
Чылэпхъэ кьинэу,
КъыхэкІыжъынэу зэгорэм
Лэжыгъэ инэу.

Къыстешъутэкъуагъэр зэкІэ
Зэбгырифыжъэу,
Къэшъулъэгъужъын шъори
ЗыкъэсІэтыжъэу.

...Ау кьушъхъэу зэхэтэкъуагъэр
Хъужъыщтэп кьушъхъэ.
Фыжъыгъэ зэгорэм шъутхыцІэ,
Джы шІуцІэ шъуикъупшъхъэ.

СИШЫКІ

О мэшІо тхъуабзэм уфэсэгъадэ,
СишыкІэ дахэр:
МэшІо джэгулэу,
МэшІо жыгъыутэхэу,
Лъагэу быбатэу,
Бзэпсэу лъэкъуитІукІэ
Орэды чэфыр
Чым хэзытакъоу,
ШыкІэхъу цыкІур.

О пчэдыжыпэу укъэзыубытрэр,
ШыкІэхъу дахэр,
ПсынкІэу ежъэнышъ,
Жыбгъэу илътынышъ,
Мэзхэр ылъэгъоу,
Шъофхэр зэпичэу,
Къушъхъэ шыгу лъагэм
Дэбыбэшт ар,
Къэубытыгъуаеу.

Сыдэу уфэда о сыгу закъо,
ШыкІэхъу лъэпсынкІэр!
МэшІо мыкІуасэу
Сыбгъэгугу ущэблэ:
Ощхи, ос чъыи,
Жышхуи, хыуай
АгъэкІосэнэп,
Агъэупэбжъэнэп
О уинэфынэ!

Шъыпкъа, къысаІолъ, умыушъэфэу:
Шъыпкъа, сыбгъэгугу
ГъэшІэрэ пІалъэу
О удэлыщта?
Шъыпкъэмэ, сэшІэ:

Сыбгъэнэфышт сэ,
Сыбгъэбыбышт сэ,
Къушъхъэ шыгу лъагэхэр
Сэбгъэшэтэщтых.

Адэ зэгорэм сызэгъэкІуалІи,
Зысэгъэубытба —
УимэшІо сэку
Сыщымыщынэу,
Зыхэзгъэнэн сэ:
СитІуи кърэст ащ,
Ау сымытІупщэу,
Бзыум нахъ лъагэу
Сэ зысІэтыни!

Дунэе плъапІэу,
Шум игугъапІэу,
Анахъ лъэгэ дэдэм тыщынэфыни,
ШыкІэхъу тэмабгъор!

* * *

Мыжбофы плъырхэр
Уичлыгу класэу
О плуагъэ, уашылэжьэнэу...
Уичлыгу олэжбы —
Мыжбор къэтакъо.
Сэри кыкIэтакъо сынэгу.

Мыжбоу къэтакъорэм
Орэд хэпшыкIынэу,
О плуагъэ, псы макъэм фэдэу...
Мыжбор олэжбы,
Унэгу кыуIэзэ.
КъеуIэ сэри сынэгу ащ.

Ошъогум уитэу
Орэд къэоIо,
Жъуагъомэ джы уанэсыгъэу.
Къеутысэхы
Мыжбо шъхъэй сапэр.
Сэри сынэгу зэлъеупыцIэ.

ЗыIаж, сыккыоджэ,
О сыккыоджэ,
Цыфыр. Сыдэуштэу, кысаIу,
Мыжбоу къэбыбрэр
Унэу згъэчъышт,
Мыжбоу сынэгу кыкIэтакъорэр?

ЗыIаж, сэгъэукъэбзых
Сичлыгуи сиогуи,
Сэгъэукъэбзых,
Гъэбэжъу сылэжбынэу.
Хъаумэ мыжбо уца къэбгъэкI пшIоигъор?
Мыжбо орэд уусышта?

ТХЭКЫЖЫРЭР, ТЫГЪЭР КЫШЦЫН

ГъашIэм, хъадэгъум,
Плэлъэнчъэм, нэгъэупIэпIэгъум
Тэ бэрэ тарэгущыIэ.
Шъыпкър тыд зыдэщыIэр?

Хэлъэп ащ шъыпкыи,
Хэлъэп ащ нэпцIи.
Нэфым тефапэ,
ШIункIым теулъэпцIы.

Шъыпкър — хыр огъэIасэми,
Уитхьалэшъушт изыгъуаткIуи.
Шъыпкър — нэфыр уикIасэми,
ШIункIыри мыпшъэу кыпхаткIо.

Къэхъугъэм — гъашIэм
НэгъэупIэпIэгъу шигъэшIагъ.
Ау зеушэтхэм гушIуи гукъауи,
Плэлъэнчъэм ынэгуй кIэплъагъ.

Шъыпкър — насыпым уелэтми,
ТхъамыкIагъоми уккыриутэхышт.
Шъыпкър — чIыгу пстэуми уафитми,
Сэпэ налъэми нэшъу уишIышт.

Къэхъугъэр — угу ккытфидэх,
ТхэкIыжърэр — тыгъэр ккышцын.
Жъуагъуи ккыри амакъэ зэхэх,
Хъаdryхи ушчымышцын.

Хъау, тэрэп зэхэзгъэнагъэр
Ташхъагъы ит ошъогур.
Тыфитэп тылгымыкIон,
Тыдэ ерэжъ, цIыфыгум.

* * *

ДэгушыI уигъашIэ, дэгушыI.
Мары, бзыу щэбыбы, чъыг къыхэкIэ,
Яныбжыкъуи зештэ мэкIэ-макIэу.
Уемызэщ уигъашIэ, дэгушыI.

Тым ижабзэ, уянэ икъэбзагъэ
Лъэпкъ чылапхъэу ренэу къызшIогъэшI.
Зи нэмыкI хъафтыны къызфямгъэшI —
Тым ижабзэ, уянэ икъэбзагъэ.

Зэ учъыг жьыбгъаеи къырикIыкIмэ —
Ари икIэхэп тым ижабзэ.
Ари икIэхэп ным икъабзэ —
Бзыу тамэр огум хэкIосыкIмэ.

ДэгушыI уигъашIэ — лъэпкъ IэшIагъ.
Лъапсэм зедзы, къабзэр къэльэгъожьы.
ГушыIитIукIи гъашIэр зэхэхъожьы:
Тым ижабз, уянэ икъэбзагъ.

* * *

Псыорыр мачъэ сатырэу —
КъыпфэлIощта езбырэу?

Угу иубыт: убгынэштэп
Умгъотыжъынэу дунаер.
Угу бгъоджым изакъоу къинэштэп,
ИгъэшIэ макIэ ыгъаеу.
Еплъ ащ: мэбыбы, мэлъатэ,
ЧIэгърысэ ешIэ. ГушIуатэу
Гъэхъунэм зыкъыщызэуехы,
Псышъхъашъом къыщетэкъохы
Нэпсыцэу — ичIыгу кIасэ
Ылъэгъугъ игъэтхэ пасэ.
Зыщымгъэгъупш джа пстэури —
Зы щхыпэу е жьы къэшэгъоу,
ШIэгъуишъэм изынэплъэгъоу.

Гу закъор!
Ренэу гъэшIэным,
Къин пстэуми урякIэшIэнэу,
О ухэтышт — пIэлъэнчъэм
Темыдэонэу пкIэнчъэу.
Къытео къэс тыгу закъо,
ПIэлъэнчъэм тэ тыдэбакъо.
Гур зэрэнэфрэр мамырэу
КъыпфэлIотэштэп езбырэу.

Сэ сэшIэ: бэмэ къаIуатэ
Езбырэу сатыр щэрыор,
Гопэгъу псы тасэу апхъуатэ.
Ау шъуфэсакъ: къызбгырыоу
Къышъутефэмэ!..

ЕхъупI, ау гопэгъу нахъ, ар гъашIэп,
Угу жьы дэгъэкI, ау зэгъашIэ:

Жыы кѣэцэгъу, хыегъу, ау бэгъашІеп.
 УмыуплѣкІу усаkІом
 «ИІэшІугъэ» сатыр зытІуцкІэ.
 ЛІэшІэгъухэр ыгу щызэфакІоу,
 Дунаер кызыщыуцкІэ,
 ИмашІо е упэфэшт,
 Е ицэнаут кыпІуфэшт.
 ГъэшІэн ныбджэгъоу убыт
 Ыпапэ. Угу иубыт:
 Губгъор, ошъогур, жыы чъагъор
 УсаkІом ыгу щэбагъох.

ШЫКІЭПЩЫН

Унэ дѣпкъым уктыпысэхы,
 ЦыкІу-цыкІоу птэмитІу зэкІэхы.
 Угу пагъэ
 ІэгущьокІэ фѣзгъэфэбагъэу,
 Макъэ осэты,
 Птамэ оІэты, Бзыур.

Гугъэ дахэр, джарышь сызфитыр,
 КъэсэтІупщы уаужы итэу.
 Джы уежъэ,
 Сэ сынитІуи гуІэу кыплъежъэ.
 Псэ кыюстыгъ,
 Ау птэмитІу уаІэтыгъ, Бзыур.

Мэфэ жьоркъым уашъхьагъы зыщиІэтышт,
 Чэщ мэзахэри уауж итышт.
 Зыр — псэлъэ нэфэу,
 Адрэр —
 ИгущыІэхэр шъэфэу,
 КыппэгъокІыщтых, Бзыур.

Ау зы тамэмкІэ тыгъэр о Іэт,
 Адрэ тамэм мазэр терэт.
 Цыфмэ уафакІо,
 Бзыу орэдым ышІырѣп шъхьакІо.
 Аштэрэр — яй,
 Тыгъа, маза — джар ядунай, Бзыур.

УкъаукІымэ, зы гушь тэ тиІэр,
 ТитІуи кыткІэрэн мы гущыІэр, Бзыур.

НЫБЖЫКЪУ ЗЫМЫШРЭНЭФЫНЭР

Сфэмышъоу, нэпIэхъэу,
КIээзэхъу бзыу тамэу,
СИтIуи запхъуатэ.
Къинлъэгъур ягуапэу,
БзэмыIоу залуатэ.

Гум чыжьэу
Къыщежьы,
ПлIэIу макIэр ыхъункIи,
IэшгитIур ыфызи,
ЗиузенкIи,
КIырыуи,
Бжым кIоцIмэ къащыуи,
IэпипшI къэшIэти,
ПчыкIэ куамэм зидзыгъ.
ЛъэIокIо лъэсыдзэу,
Гум огуи зыредзэ.

Сабыеу къэушырэм
ЗызэрэзэкIищэу,
IэпипшIми зыращы.
Бзэпсы ищыгъэу,
Лъынтфэмэ, лыпцэмэ
Жъгъыу макъэр агъэшъхъы.
Зэхэсэхы — спкъышъоли,
Спси, сыгуи ащыщэу
Орэд къысщэушы.
Гъыбзэнэп — лъэгашэ,
Орэдэп — жъыунчъ.

Сэлыэгъу — сIэпипшIи
Комэ шхъуантIэу
МэшIэтых.
Комабэу, тхъапэнчъэу.

Ау мары
Бзыу пчъагъэр
Щыгъжъые тэкъуагъэу,
КъепкIылIэ комабэм.
Сыщыт нэбэ-набэу.
Хъазыр сыгу быбынэу,
Хъазыр спсэ фэхынэу.

Хъушт шIагъор.
Мэбагъо
Гум ычърэ псэ лъагъор.
Слъэгущыо зэхешIэ
ЧIым ышIэу
ШIэгъуаер.
ИпсычIэ
ЫкIуачIэ
СлъэгучIэ къеупхъу.
Слъэхъуамбэхэр хэкIэх,
ЕкIыхых лъэпсакIэу.
Гум екIы — чIым хахъэ,
Спсэ —
ЧIым ипсмэ зэрахъэ.

Сэплыхъэ лъэныкъоу —
Ныкъуищэу дунаир:
Пчэдыжьыр, мафэр,
Чэщ шIункIэу хафэр
Бгъуищгъазэу скIэрытых.
Бгъуищгъазэу къысэкIух,
СхэткIухъэх зы тыгъэу.
Сэнэфы, спхырыплъэу,
Лъэныкъуи къушъхъэтхи.
Сэнэфы — синэф
Лъэныкъончъэу, жъаунчъ.
Гур пстэуми ашъхъап,
Псэм пстэури шIопшъхъап.

КъэсэшIэ сачыщэу:
Огу лъаги, чIы къати,

СИХЭГЪЭГУ

Сыуджэгъуи, пщэс фыжьыбзэу,
Сэ уашъхьагъы сыщесын.
КЫр кыпфэсмэ, ом сыкъызэу,
Осы фабэу сыкъесын.

Ау осыцэу сымыштэжъмэ,
Тыгъэм чыжьэу сылгыкӀон.
Спсэ пытыжьэу къэзгъэзэжъмэ,
Нэпсы стырэу сыптеткӀон.

* * *

Сэтхэфэ, къушъхьэм сыфэд,
Огум сыфэд, хыуае.
Сыфаемэ, гъэшӀо орэд
КъэсӀощт е гъашӀэр сэгъае.

Сэтхэфэ, санахы ин,
Санахь лъэрыхь, санахь бай.
Дунэе кыиныр сикъин,
Дунэе тхьагъор сэщ пай.

Сэтхэфэ, гъэшӀэрэ Ӏофхэр
Зэхэсфхэу, пегъымбар пӀонэу,
ГъукӀагъэх сигубгъо-шьофхэр,
Огу шъхьахынэжъ ятепӀонэу.

Чэмыжъми игъэрыпӀэшӀу,
Шхэрэпышъ ыныбэ щизэу.
Сэтхэфэ, дунаим сыфэшӀу,
Сытхахэмэ, сыкъулайцызэу.

Сиусэхэр чыгэу къэкӀыгъэхэу,
Яжьаухэр цыф кӀуапӀэ хьугъэх.
Сэ сэтхэ, сижъау сшъхьарыкӀыгъэу,
СӀапэхэр пхъэчыпэу гъугъэх.

Сэ сэтхэ, тхьапэм зыкъешӀэ,
Хьарыфмэ псэхэр къапэкӀэх...
Бзакорэ бзэпсрэ зэрэшӀэ,
Нэшгурэ шъофрэ зэӀокӀэ.

ИкІэрыкІэу дунэешхом
 Шхъафитныгъэр кыратыжы.
 Гъатхэм ымэ кьэхъыгъ.
 Мылыр мэжъу. Гултыр кьедзы
 Комэ нэкІым. Уц зырызхэр
 ШхъонтІэ Іупэу кьэлъэгъуагъэх.
 Жьыр кыкІэпщы. ТІэкІу тешІэжмэ,
 Чыгуи огуи кьэущынхэшъ,
 Шхъафит хъуцтых... Ау кІым-сым,
 Чыгми гултыр зэтрелажэ,
 Псыхъор мылым кычІэплъыгъэшъ,
 Нэр еуцІыргъу, зеушІункІы,
 Уцми ыгъээщтым фэд.

Сыд кьэхъугъэр? ЗэкІэ маплъэ
 Тыгъэм кьуапэу кыгъэнэфрэм.
 Сыд ежъ тыгъэр? Къыкьоплъыгъэшъ,
 ТхъагъэпцІышъоу чІыр еплъыхъэ.

Адэ тыгъэр, тыгъэ закъор
 Ара зэкІэ зэлъытыгъэр —
 ЩыІэныгъи шхъафитныгъи?
 Моу жьы фабэр кьэрэлъэши,
 КъыкІэрэпщба, кыгъэуцэу
 ГъэшІэ хъоур — тшІошъы хъунэу:
 Псыри мачъэ, кьэгъагъ дахэр
 КъызэІуехы, чыггри кьэкІы —
 ГъэшІэ хабзэшъ, Тыгъэр армэ —
 Ари кьепсы — гъэшІэ хабзэшъ.
 ГъэшІэ хабз нахъ — Тхъэм ычІыпІэп.

Сэ чІыгум сынахъ лъэгагъэп,
 Анахъэу сызщаІэтыгъэми.
 Сэ зыми сынахъ мэхагъэп,
 Анахъэу сызщаутыгъэми.

Сыбыбынэу тамэ кьызгуакІэми,
 СичІыналь сызыІэтыщтыр.
 Пщэс дыджми сыкьыраутэхми,
 СичІыгу ары кыспэгъокІыщтыр.

Ау гумэкІэу, ау е гукъаоу
 КъыхэкІыгъэмэ чІым ыгу сыхаоу,
 Сигукъауи гумэкІи пщылІыгъ,

Чыгум пае. Сэ сыгу ащ фэплъыгъэп.
 Панэу чІым ылъэгу сыхэлъыгъэп,
 Панэ схэлъэу чІыр стамэ тетыгъ.

ЛОРКЭ ИОРЭД

Мэзэ кыхьэгъакІэу уизакъу,
Ампаро!
Умыгъ, спсэ закъу.

Чэщ шІункІым зы орэд макъэ кыщэІу —
ЧІыгур едэІу.
Чэщ шІункІым шыу шІуцІэхэр
кыщцелъэкІоных —
Блэоных.

Уфэдэкъабз Адыифы,
Ампаро!
«Жасминымрэ туберозэмрэ азфагу
ПитІу кыщцэнэфы».

Орэд макъэр къэІу нахь чэфэу —
ШІункІыр егъэнэфы.
Ау шыу шІуцІэхэри нахь
КъелъэкІоных —
Шъхъарыоных!

Псыхъо нашхъом ипшэхъо шъабэ
Хэль Лоркэ иорэд фабэ;
Апельсинэу чыг тІэмыгъакІэм
Щэутысэ къэгъэгъэ закІэу,
Ампаро!

Шыу шІуцІэхэу шыу мэхъаджэхэр,
Жъалымэ закІэхэу,
Ясэшхохэр лыдэу къэлъагъох —
Лоркэ лъэхъух.

А-ай! Щэбзащэр мэшъуи,
А-ай! Лъыр лъынтфэм щэдыи...

Мэзэ кыхьэгъакІэу уизакъу,
Ампаро!
Умыгъ, спсэ закъу.
Лоркэ иорэдмэ афэдэу,
Уинэпсыцэ къэгъагъэу къэкІын.
Къагъээзжымэ шыу мэхъаджэмэ,
Жъалымэу аулъэгун.

Къагъээзжыгъэу шыу шІуцІэмэ,
Гъогур аупІыцІэ,
Емынэ ренэу Іофтабгэр
Къаяжэшъ гуябгэу.
— Зиусхъан! ТыукІыгъэ поэтыр.
— *Орэдыр?*
— Хъау, тфэубытыгъэп...

АДЫГАБЗЭР

Адыгабзэр
Огу нэфынэу кьабзэ.
Насып нэгоу дахэ,
Осы гьогоу махэ,
КІэлэ джэгоу чэфы,
Пщэсы лъэгоу шъэфы.
Сабый ибэу хые,
Щылыч Іашэу пкые.
Уиныбджэгъумэ, псашІэ,
Уиджэгъогъумэ, щашІэ.
Гъэбэжъу мафэу кьерэщх,
Шыблэ макъэу орэщх —
Сэ сиоцх, сицхы макъ,
Сэ сигъашІ, сыбзэ закъу.
СыщыгъаІ, сыгъэпсалъ,
УщэІэфэ сипІаль.

БЖЫХЪЭ

КъохъапІэм мафэр еушгы
Шы пцІэгъоплъ пшъыгъэу,
Ижъыгъом атІупщыжъыгъэу,
Губгъоу чэфынчъэм,
Мэзэу мэкъэнчъэм
ЦыкІу-цІыкІоу азэпырэкІы.
Уц шагъомэ ягукъэкІыжъхэр
Агъэутысэх бжыхъэжъмэ.
Лъэмэкъэ закъуи
Шы лъэкъо пшъыгъэм кыІэтырэп.
Бжыхъэр пчъэм Іут,
Бжыхъэр, сикъош, къэсыгъ.

МэтІысы тыгъэр —
КъэмапІэм ехъажы
Къэмэ уцэкугъэр.

Ау мы жьыбгъэу кыилъыгъэм
Угу пшъыгъэ
Жъызэпео щишІыгъэу,
Уц шагъохэр щигъэтэкъоцтых.
Сэку уцІыныгъэр
ПцэшІо чыІамэу мэлыды.

Апэрэ гъуаткІоу кьефэхрэм,
Мэстэпэ чанэу,
ПІэгу зыкыыхегъанэ.
Чъыг тхъэпэ гъожъэу кыпызрэр
Къэмэпэ папцІэу,
Нэгушъо пцІанэм
Къынэсы, ыгъэкІэззэу.

ЧЭЦ ШҮНКІЭУ

КІэлэцІыкІумэ афэдэктабзэхэу,
Жъуагъохэр кызэрэтакъох.
Зэрэфэхъугъэу хабзэ,
Мазэр ахэт изакъоу.

Сэщынэ, чІыгур шІункІыбзэу,
Жъуагъор огум изыбзэшъ.
Жъуагъор изыбзэ дэд,
Ау мазэр тыгъужъым фэд.

Джащ пае кІэсыдзэжъыгъ
Джыри сэр-сэрэу сиунэ.
ТІэкІу чІыгур кыгъэнэфынэу,
Шъуичъые псыр кыщиунэу.

Шъукъэушыщтмэ — сезэгъы,
Шъугу кыгъэнэфыщтмэ — сезэгъы...

ОЩХЫМ ЧЪЫГЪУ ХЭШЫКІЫГЪЭР

Бжыхъэ ошхым
Чъыг хишІыкІи, чІэуцагъэу,
Зимгъэсысэу,
Шы кърэжъыр щыт уцагъэу.
Ошхыр къекъхы,
Зэщым ехы губгъо нэкІыр.
Къечъэбзэхы...
ФэщыІагъэп гум гумэкІыр.

СытІупщ, еІо,
Бжыхъэ пкІашгъэм сыхэгъахъ.
Гъэтхэ огоу щыгъупшагъэр
Фэсэгъахъ.
Гъэмэфэгур
ПкІашгъэу зэщырэм кычІэсщын,
Губгъо нэкІым
Инасыпи кърэущын.

Гур стІупщыгъэ.
Бжыхъэ ошхым шыжъэу хэтым
ЫлгъэгучІэу,
Уцы шхъуантІэм зыкъеІэты.
Ошхэу къекъхырэм
Чъыгы джашъоу хэшІыкІыгъэм
Къэсэлъэгъу
Гъэтхэ огъур къекъхыгъэу.
Шы кърэжъым
Лъабжъэр пкъыеу реутэкІы.
Чъыгы чІэгъэу,
Бжыхъэ ошхым уц къекъхы.

СЭТЭНАЕ КЪУМБЫЛЫМ ЕДАО

АдыгабзэкIэ узэсэдзэкIы,
Чъыгэу къумбылыр.
Сыоплышъ, сыгу къеунэкIы
Уинэплъэгъу чъыIэмылы.

УаIыгъыгъа, укъамыгъэкIэу,
Илъэс миныбэрэ,
Мэз шIункIырэ, къушъхъэ кIэй ныбэрэ
Уашъхъагъ имыкIэу?

Сыд тыгъа угу зыIэтыгъэр,
ЗэикI-зэилъэу?
Сыд огуа узыпхъотагъэр,
Сыд ыгу къыпфилъыр?

ШъхъэпапцIэу, шъхъэцIыи закъоу
Огум уедысэ.
Плъапсэхэр бгынэгъэ лIакъоу,
ШIункI чIэгъырысэх.

Тхъэ щыпIуагъа дунэе мыгъом
Умыкошэнэу?
КIэлэгъоп, ау джыри жъыгъоп,
Хъадэгъу къыошэнэу.

ЧIы чIэгъым, къэмэцэ лъыгъэу,
УкъычIэкIыгъэм о фэд.
Хэт къэмэ Iапшъэр зыIыгъэр,
Хэт?

НЫ-ТЫ ОРЭД

Сянэ-сятэ сыкызыальфым
ГъэшIэ кIыхъэ къысатыгъ.
Дунай шIункIэу, дунай нэфым
Бэрэ-бэрэ сиутыгъ.

Уизэкъоныр гъэшIэ джагъошъ,
Къоши шыпхъуи сэ згъотыгъ.
Сятэ лъагъоу, сянэ жъуагъоу,
Гъогу къинмэ сатетагъ.

Огур лъхъанчэ, огур лъагэ,
Зэм чъыIае, зэм фэбэпс.
Сянэ-сятэм сашIодахэшъ,
Зыр мэгугъэ, зыр нэку-нэпс.

Сыщэпсэу къэлэ унэм,
Чылэ цIыкIум сырипIур.
Сянэ-сятэм янэфынэ
Сисабыйхэр къегъэнур.

ГъэшIэ гъогур сэхуыфэ,
СаIэтын е саутын.
Сянэ-сятэр сэшIэжыфэ,
Тхъэм ыпашъхъэ сэ ситын.

СЫОЖЭ, СИШЪАУ

Орэд

Лъфыгъэ закъоу сиІэр
Заом сэ згъэкІуагъ,
Сынэпс шІозгъэбылъзэ, шъаом есІогъагъ:
«ГъучІэу зыгъэпыт, бгъашхъом зыфэгъад,
МашІом земыгъэст, хым ухэмыкІуад!

А сишъау, сишъау, уянэ о гъэраз,
Пыир кызыпфилъкІэ, уакІыб фэмыгъаз.
Заом ыпсэ хэхи, садэжъ къэгъээзэжъ,
Уянэ кыюжэщтышъ, псаоу кысфэкІоужъ!»

Пыир о зэкІапфи, машІор бгъэкІосагъ,
Уянэ илъэІу псалъэ о фэбгъэцэкІагъ.
Чыгум щырэхъат, хъярыр кыщекІокІ,
Садэжъ къэгъээзэжъ, ІаплІыр кысэщэкІ.

Чылэм зэолІ пчъагъэ бланэу къэкІоужыгъ,
ЗэкІэ сэ сишъао фэдэу кысшІошІыгъ.
Сэ къэслъфыгъэм фэдэу зэкІэ кысщыхъугъ,
Ау сишъэо закъо кымыгъээзэжыгъ.

А сишъау, сишъау, уянэ кызэхэх,
Чыгум зао тетмэ, заом ыпсэ хэх.
Заом ыпсэ хэхи, къэгъээзэжъ садэжъ,
Уянэ кыюжэщтышъ, псаоу кысфэкІоужъ!

* * *

Фэхыщтым фэд, пІапэ нэсмэ,
Чъыг уджэшъугъэу пкъы пцІанэр.
Мэубзэ пІонэу, бжыхъэ ошъогум
Инэф хыбые кызэхэнэ.

Сыдэу изакъуа лъэс лъэгъо нэкІэу
Ежъагъэр къушхъэтхы чыжъэм.
УтеуцонкІи тІэкІу ущэщынэ —
Къичъыжъмэ псы лъэкъо фыжъэу?

Мары ыбгъу зешІы уцэу гъужыгъэми,
Бжыхъэм игъогу цыхъэшІэгъоп.
КъушхъэтхкІэ къежъэшъ, дымыІу кІым-сымыр
КъытфэкІо тыридэогъоу.

Мафэр нэшхъэй, зиутІыІугъэу,
Тыгъэм къохъапІэм зещэи.
Чъыгъэу пІыкІагъэмэ замыгъэсысэу,
Акуамэхэр зэраусэх.

Бзыоу быбыжърэмэ ауж къынагъэр
Пщэс шІуцІэм ечэпэуагъ,
Тамэр ыгъэжыызэ. Ежагъэ фэдэу,
Чэщ кІыхъэ ошхыр къежъагъ.

КЪУНЧЫКЪОХЪАБЛ

Мыр сичыл, сикІэлэгъу, сидэхэгъу,
Сянэ-сят, синыйджэгъу, сихэгъэгъу.
Мыр сипсыхъу, мыр сигубгъу, мыр сигъогу,
Сыдэу къабз, сыдэу нэф сиошъогу.

Гъогу макІ, тазыфагу, гъогу чыжъ,
Сыуцуагъэу уадэжъ сыкъэсыжъ.
Мэфэ фаб, учыгъу жъау сычІэгъэс,
УигукІэгъу, уишІулъэгъу къысепэс.

Сыгу шыкъабз, щынэфын, щырэхъат,
Сежъэжышт, тІэкІурэ, чыл, къыздэкІуат.
КъыскІэлъыплъ, шІукІэ угу о сигъэлъ,
Къэслъэгъушт, къыздэхъушт сигухэлъ.

ГъэшІэ кІыхъэ Тхъэм къыует, чылэ гупс.
Сыгу хэпкІагъэм, псэм фэзгъадэу, сыфэус.

СОКРАТРЭ КЪУШЪХЪЭМРЭ

Сократ, шъошІэ, лІы Іушыгъ.
ИакъылкІэ ащ къышыгъ
ЛІэшІэгъубэ. Ау акъылыр
Къылэжыгъ нахъ, гъогу гъомылэр
Зэраратэу къыратыгъэп.
Шъыпкъэ, насып ыгъотыгъэп,
КъызэраІоу. Ау ар хэт
КъэзыІуагъэр? Е сэщ фэд,
Е ощ фэд ар.Ежъ Сократ
Ори сэри нахъ лІы хъат.
Арышъ Іофым тэ еплъыкІэу
Джы фытиІэр ежъ нэмыкІэу
Къыриджагъ ащ. ИзекІуакІи
КъаІотэжы шІэгъо закІэу
Зэхэлъыгъэу, игупшыси —
КъэшІэгъуаеу. Ащ ишысэу
Зы къэбар ежъ ехылаагъэу
КъэтІотэшт джы. Къехъулаагъэр
Мары. Тетэу зэ гъогу чыжъэ,
Пшъыгъэ. Джащ нахъ фэмщэчыжъэу,
Сократ тІыси, хэпэзагъ,
ПкІыхы шІагъом хэфэрзагъ.
Ба е макІа ащ тешІагъэр —
ЗэкІэм, макъэм къыгъэштагъэу,
Къэушыгъ ар. Сыд къэхъугъэр?
ЫшІошъ хъугъэп ыльэгъугъэр:
Мыжъо сапэр ыгъэутысэу,
Къушъхъэр къэшъо, зэкІэсысэу.
«Тыдэ, сэІо, мыр къэкІыгъ?
Сызэгъолъым, шъоф нэкІыгъ...
Хъаумэ пкІыхъа сызыхэтыр?»
ЕплэскІугъ ылъакъоу хэтым
Сэпэ Іужъум. Хъау, къыблэкІы
Къушъхъэр, сысызэ. Шъофы нэкІыр
Ащ зэпечы. ЗыкъеІэты

Сократ, кьушъхьэу гъогу тетым
 Еплъызэ, макIэу зэреложьы:
 «Къушъхьэр макIо е мэкIожьы.
 Ыгу рихьыгъэр ежъ илъагъу —
 Ар плъэгъуныр сыдкIэ шIагъу?
 Нахъ шIэгъуагъ моц фэдиизыр,
 Огум щесырэ пщэсым щизыр,
 Къашъом хэтэу, сымылъэгъоу,
 КъызблэкIыгъэмэ спэгъунэгъоу».

ЗиуптхыпкIи, ежъэжъыгъ
 Сократ. Къушъхьэм ар ыуж,
 Хъау, ихъагъэп. Илъэуж
 Шъхъадж игъогу терэзагъ.
 Сократ ащи щыгъозагъ.

ДЖЫРИ ДЖАУЩТЭУ КЪЫСЩЫХЪУГЪ

Унэ нэкIым моу серэкIи,
 Чэрэз чъыгым сыIорэкIи,
 Щымэкъэнчъэу унэ натIэм,
 Ымгъэсысэу тхъэпэ шхъуантIэр;

Сэрэлъэгъуи ар чэфынчъэу,
 Джыри слон сэ: гъашIэр пкIэнчъэп.
 ГъашIэр пкIэнчъэп, псэ зыпытэу,
 Сичъыг цIыкIоу зэщэу шытыр,

СызынэскIэ, къэтхыоцтмэ,
 Сэри сыгу къэкуоцтмэ,
 Джы нэс ылъы хэмытыгъэу,
 Ежъы фэдэ ыгъотыгъэшъ.

Непи джауцтэу къысщыхъугъ:
 ГукIэгъу сшIынэу сыкъэхъугъ —
 Зэщым ехъымэ чъыгы пкIашъэр,
 Зэщым ехъымэ, мыIушъашъэу.

Къыосэты сипкIыхъ дахэ,
 Чэрэз пкIашъэу, гум нахъ махэр...
 ГуитIоу, пситIоу, ау зы гъашIэу
 Щыт нэбгыритIур, зэпсэпашIэу.

Сшъхъэ бырабэу сэгъолъыжъы,
 Фэгъад ори жъогъо фыжъым
 Сыгу, къехъакIызэ чыжъэу-чыжъэу.

Ащ иҮагъэ хэгъэгум из,
 Ащ ипсалъэ
 Къэхалъэмэ ялъэ.
 Игущылэ щынэ ымышлэу,
 Пщыхэри егъэхьупшлалшлэ,
 Оркъхэми агу егъэпшлатэ,
 Бзаджэми ыгу егъэутысэ,
 Іушыри регъэгупшысэ.
 Дахэмэ,
 Цыгъо иорэд зэхахмэ,
 Псэ Іэшлэхэр агу кыдехьые.
 Лыхъумэ,
 Цыгъо иорэд къало зыхьуклэ,
 Алэхэр пчыклэу мэлабэх,
 Къушъхьэхэу мэлъэубабэх,
 Агухэр гуишъэу зэхаклэ,
 Шыблэу яджэгъогъумэ затраунаклэ.

Усаклом орэд ымыусмэ,
 Тигъогухэр аубытых пцѳыусмэ.
 Цѳыфыхэр клэй нэклэу егъуклых,
 Джэгъуанэхэу зэфызэплъэклых,
 Сэшхомэ афызэлэбэклых —
 Усаклом орэд ымыусмэ.
 Усаклом шъуеплъ кыкленыгъэм:
 Къоджэшхор, къэлэшхор, хэгъэгур.
 Хэт ышлэра — адыгэ усэр
 Къыщалон дунэе пчэгум!
 Къыпкленыгъэр алэжъы, алажъэ,
 Усаклом ылэжъыгъэр лажъэрэп!

Джыри къамыҮагъэм,
 КъаҮагъэм ыуҮагъэу,
 Зещылэ.
 Сыусаклэ, сэ сэшлэ,
 Ар сыгуклэ зэхэсэшлэ,
 Ау сшлэрэп зыдэщылэр.

Джары сэри стхыгъэр
 Зэклэ кыызхэсхыгъэр.
 Джары сигущылэ
 Клочлэ закъоу илэр.

Сэри кысаҮагъэп джы нэс зыдэщылэр
 ЗэдэтыҮагъэу, кыным хэт гущылэр.

Ауштми къамыҮагъэм
 Усэ хэсшыккыгъ.
 Хэт шъуҮа сыуҮагъэр,
 Сыд пай сыгу къэккыгъ?

ГУМ ИНОФТАБГЭХЭР

1

Мазэм джынэ шхухашIэу
Зыкыридзагь огу нэфым.
Сигугъэ сцIэ щэху ымышIэу,
Сыхещэ чэщныкьо шгъэфым.

ЩэзекIо мыщ шIункIы закъор,
КъыкIухьэзэ бгъоджыр еульэгү.
Онтэгъоу чэщым ылъакьо
ЩызэхэсэшIэ бгъэгум.

Къэгъагъи чыги зэшъогъух.
Мэзыри жьым хэкIокIагъ.
Мазэр изакьоу мэшгугъо,
КIыфыбзэу гъэкIэрэкIагъ.

Къысаджэу зи сапэкIэ слгэгъуреп,
Зы нэбгыри саужы итэп.
Зыми шIу джыри силгэгъуреп,
Сэри слгэгъуни сыфитэп.

2

Хэты къыуиIощт зилажъэр?
Лэжы зыфалорэр сылэжъэу,
ЦIыкIу-цIыкIуэ гу закъор лажы,
Бгъэгум шыутысагъ яжъэу.

3

Чэщ кIыхъэу, чэщ мэзагъом,
Чыгум щытхыоу, сикъош,
Сыбгъэгү шгъыпкъэ загъорэ
ПцIэу макъэ къыщэIу, сикъош.

Сэ сыщэщынэ а макъэм:
Бгъэгум щысыгъухъумэзэ куоу,
Чылэ рэхъатэу сакъым
Къыщежъакъомэ сэIошъ, быоу.

Зэрэлъыбыоу хъэжъыр,
ГукIэгъунчъэу гум изынагъэм,
Зэрэщыбыоу тыгъужъыр,
Бгъодж нэкIэу къызэрынагъэм.

Сэщынэ а пцIэу макъэм
ЗыкыIэтынэу гомыIоу,
Чылэр къысфэмысакъмэ,
Иурамы зыщысизакъом.

4

Псышхъэу мазэр зыщыджэгурэм
Жьым ымакъэ тыритхагъ:
«Шгъыпкъэр — шгъыпкъэ. Шгъыпкъэ щыIэу
Пстэуми ашIэ, ау защыIэ.
Сыда пIомэ зыдэщыIэр —
Нэбгырэ пэпчъы ышгъо хэлъ.
Къызэрильфэу ныбжъ ышIын.
Ины хъун, жъы хъужьын,
Чыгур зэ ащ ыхъожьын...
ПкIэрычыгъэу, уримыеу
Е уимыеу аужыпкъэм.
О къэплъфыгъэми — уигъэпыеу.
Сыда пIомэ шгъыпкъэ пчъагъэ
Тэ тиIэнэу зедгъэсагъэп.
Хъау, нахъышIу ар: шгъыпкъэу щыIэр
КъэтымыIоу тэжгъэгъэщыIэ.

5

Джащ фэдэ хабз — сыкъэбгъэхъугъ,
Джащ фэдэ гъашI — цIыфы сыпшIыгъ,

Джаш фэдэ пIалъ — игъо къэсыгъ,
Зы жьыкъэщэгъу къысфэнэжьыгъ
Къэсымылошъузэ — ащ сегъэпщынэ —
А зы гущыIэм сэ сыщэщынэ:
КъэсIон сыфита — шIу услъэгъугъ?

КъэсIон сыфита — сыкъэбгъэхъугъ,
КъэсIон сыфитмэ — цIыфы сыпшIыгъ,
Къызэсэгъалооба — игъо къэсыгъ,—
НэгъэупIэпIэгъу къысфэнэжьыгъ
КъыосIожьынэу: шIу услъэгъугъ!
Ау джа гущыIэм спсэ ыгъэгъугъ,
Адэ сыд пае сыкъэбгъэхъугъ?..
Къызэсэгъалооба: шIу услъэгъугъ!

6

Сэ мыжъом спсэ хэлъыгъ,
Ау сэ счIыпIэкIэ
Мыжъом Саусэрыкъо къылыфыгъ.
Джы хъугъэм еплъ:
ЦIыфмэ къальфыгъэмэ
Мыжъом хэкIыгъэр аукIыжьыгъ.

Къэнагъ пщыналъэр.
Сыкъэнагъ сэри мыжъор спсэ хэлъэу.

7

Мыжъобгым сыпхырыплъзэ, зысплтыхъагъ.
Осыци къыблэсыкIы,
Ощхыци блэбыбыкIы.
Сыд шIагъуа?
Сегупшыси исхъухъагъ:
Осыцэр згъэтIысхъагъ,
Ощхыцэр ащ кIэскIагъ,
Пщэс жьаум сьчIэтIысхы, сыпэплъагъ.
Ос чъыгхэр джы къысфэкIы.

Ощх пкIашъэр къятэкъокIы,
Пщэс усэр, сьчъыежъмэ, сипIэшхъагъ.

8

«Тянэ ымэкъэ дахэ,
Джэныкъо машIом къыпэкIи»,
Апэрэу сэ зэхэсхыгъ.
Сыкъегъэфабэ, тьан,
Сыкъеухъумэ, тьан,
Зэпымыужъэу умакъэ
Сесты, селыбжьэ, тьан.

9

Нэфшъагъом, шыхэр къыфыжьхэ зыхъукIэ,
Псышхъашъом тетэу чIэмыбэу,
КъызэпырыкIыжьы хэбзагъ,
Ицуакъи мыуцIыныгъэу.
Псым цIыфыр чIэбын ылъэкIыштми
Ныбжьы ышIагъэп.
Ау тыгъуасэ, ежъ зэресагъэу,
Псышхъэм тетэу шыхэр къыфыжьхэзэ,
Пэгашэ лыжъмэ къальэгъуи,
Псым икуупIэм чIэуагъ.

10

Сыгу щызгъашIоу сиI зы мафэ,
Гъогу маф ар:
Спсэ ихэкIыгъом
Ащ сытетышт
Шъуащыщ скIымыгъоу.

11

Сыдэу сылъэша, къэсIон слъэкIыгъэмэ:
«Гу закъор сшIыгъэ дунэе пылъапIэ,

Ау сэцтэ: пыта шъуа дунаим ыпшъапIэ?»
...Сыдэу сыдела, ар сыгу къэкIыгэмэ.

12

ГущыIэ закьо
Пчэдыжы стхы сшIоигъуагъ:
Уц къашхьом кыхэплъэу,
Осэпсым дэплъыеу,
Къэгъэгъэ мэ IэшIур зэрэзэхашIэу,
Пшъашъэу къэушрэм зэришIэу ынапшIэ.
Ныо фыжъ цIыкIоу нэпс зимыIэжыр
Ыгу зэрелэжъэу.

Сабий шхэкIыгэм
Игъыб-щыб макъэ нахъ шъабэу,
Чэтыу рэхъатым
Зэрибзэижъэу ылъапэ.

Чъыг шъхъэпэ зыгэмэ
Къячъэхы гупшысэ шъэфыр.
ПцIэшхьо тэмапэм
СигущыIэ зыцегъэпсэфы.

13

Тэ ренэу зыгорэм тIэкIу шIотэтыгъу:
Зым игущыI,
Зым ишIулъэгъу,
Зым етымтыгъэр,
Зым иныбджэгъу.

Ау къэзытыгъурэри,
Ау зышIуатыгъурэри,
Ау кытыгъугъэри,
Ау шIуатыгъугъэри,
ЗэкIэ зэфэдэ, зэкIэ зы шIой,
Ауштми тыгъуакIуи птыгъуни тихъой.

14

Зэгорэм сыкъэкуошт.
Огум зыкыщэишт, сысэу, зы нэшхо закьоу.
ЧIыгум зыкыубгъушт, зы тхъакIумэшхоу къэбакьоу.
Зыгорэ кыслыIэбэшт, сыжэ ыубытынэу,
Зы куо макъи мы чIыгум темытынэу.
Ау сэ сигъотыжыщтэп,
Сэ куо макъэ сыхъугъ.
Зыгори, ошIа, куо макъэ хъунэу къэхъугъ.
Зыгори джауштэу куоны фае,
Куо шIоигъоу цIыфи тетышъ дунаим.
Джау зиIэтынышъ, кIигъэпцIыкIынышъ цIыкIу-цIыкIоу,
Къызэхэзыхрэми зыльэгъурэми ашIоемыкIоу,
Куохъаушхо чIыгум кыщиIэтынэу,
Ау кIыи макъэр ычый чIэгъ чIэмытынэу.

15

СичIыгуи хафэп,
Сиогуи стафэп,
Сишъауи зафэ,
Сипшъашъи мафэ,
Сынэгуйи фэжъоп,
СIэгущъуи зэжъоп,
СИуль жабзэр хъуанэп,
Сиорэд зэо-банэп.
Пси, чIыгуи, огуи, тыгъэм зэриIоу,
Сащыльфэн, сакъыщыхъун.
Псэлъэ мыгъор сашъхъагъ къерэмышъ:
— Мы чIыгур зэжъоу кыпщызгъэхъун!..

16

ШъеуепчI мэз чыжъэу гырзырэм,
Тыгъэу пщэсыр зэузырэм,
Орэдэу кIэйныбэ шIункIым
Щыпчъэрэм, гъашIэм дэмыкIэу.

ШъеупчІ ныбджэгъу чІэнагъэу,
Шъыпкъагъэм зыгу ыбгынагъэм:
СакІыгъуба садегупшысэу,
Япый сэри згъэмысэу?

Хъау, ары чыгъэу кІэзэрэр,
Ныбджэгъоу оры зыгу узырэр,
Орэдэу, кІэйныбэм щыусэу,
Оры хъазабыр зиІусыр,
Тыгъэу зыгу къэнэфыгъэр,
Ау пцэсым ыгъэушІуцІыгъэр
Оры, ау зи уигъусэп,
Плъэхэтэп, къыбдегупшысэрэп.
...Дунаир къежэ уиусэ.

17

СеупчІы: «Сыд пае дэпкъым удэкІоягъ?
УутІэрэбгъугъэу утель...»
ГъучІыІуни уати
Сэлъэгъу ылыгъхэу.

АпэрапшІэу ылъакъомэ
ГъучІыІунэ зырыз ахиІугъ,
ЕтІанэ — ылэ сэмэгъу,
Іэ джабгъумкІэ зыгорэ ыубытыгъ.
ТІэкІу тешІи,
ШэкІ бгъузэ кІыхъэ ар хъугъэ.
Иаужырэ гушыІэхэр зэхэсхыжыгъэх:
«Напишите на мне что-нибудь. Видите — я лозунг...»
СшІэрэп тыратхагъэр.

Ау джащ щегъэжыагъэу
Псэлъэ кІэшІагъэмэ
Сафэсакъэу къэсыублагъ.
Сателабэ, сакІуалІэшъ:
ТинэІуасэмэ ащыщ горэ
Джыри дэпкъым дэпшыгъэмэ шІэ?

МэфэкІыр джыри чыжъаІо,
Ощхи къещхын ылъэкІышт —
Ыгъэшъунба?..

18

«Стыштхэп унэхэр, еІо а мыгъом,
Стышттых цІыфхэр, еІо а шъуаджэм...»

Зи едэлурэп, ау пстэуми зэхахы,
ИгушыІэ ащ зэІэпахы,
Загъорэ апсэ еІэжъхэу,
Ипсалъэ агу къельэдэжы:
«ЩыІэх унэхэр — ини ахэт,
ЩыІэх унэхэр — цІыкІуи ахэт,
Уемызщэу пхъэ гъугъэр апабдзэзэ,
МашІор акІабдзэмэ,
Арыс цІыфхэр арыстыкІыштых,
Стыштхэп унэхэр, ахэр къэнэштых.
...Стыштхэп унэхэр, хъуштых нэфынэ,
Ыбгынагъэхэм фэдэу емынэм».

19

Сыогупшысэзэ, усфэмыщыІэу,
Сыуджэгъугъэ узэрэщыІэр.

...ОшІэжъа, укІожъи узэгъолъыжыым,
Рэхъат къыуитыгъэп пІэшыгъэ фыжыым.
Шъузым ыгуи, узэресагъэу,
Узэресагъэу, уигъэлэсагъэп.

Къунан гъошагъэу, чэщныкъом щыщэу,
Угу къытео, бгъэгум щымыщэу.
Учъэнэу пІуагъэми, дунаир нэкІы,
Учъэнэп пІуагъэми, угу зыреутэкІы.

Ар джыри оркІэ зэхэфыгъуай:
Уплъэмэ, урамым щыощхы-уай,

Ау зы псыгъуаткIуи щедэхрэн уиIэгү,
Зы шыблэ макъи къыщыIурэн убгъэгү.

Гупшысэм ыIэ — нэмыкIы кIуачIэп —
УипIэгү шъабэ ущиукIыгъ.
Тхъэ щыIэу щытмэ, а зэм Тхъэ кIуачIэм
ЦIыфым илъяIу щызэхахыгъ.

Ппкъышъол щэсысышъ нэлэты къамэр,
Убгъэгоу псэнчъэм шышIункI чъыIамэр.
Еплъэлъ, гомыIоу шъузыр IокIоты,
Ори гопэгъоу бгъэгур оIоты.

20

Къолэжъмэ «къаргъыр» агъэжъэу,
Мыщ фэдэу мэфэ жэIаем,
Мыщ фэдэу мыпшъыжърэ уаем
Шъоф шIуцIэр зыщиубэжърэм,
Къурэу тэкъожърэр сыульэгоу,
Псэу гуIээ блэчърэм сельэIу:
Сыздащэба, гъэтхэ шъоф нэгоу,
Сыгу зыдэбыбрэ чIыналъэм!
...«Къаргъ» закъор жъыбгъэм дэуалъэ.

Мэфэшхэо дыджэу, жэIаеу,
ЗыщымыIасэрэм уаер,
Пщэсхэми Iэ афэсэшIы:
Шъобыба, зэхэшъумышIэу,
Чъыгхэр зэрежъэжъыгъэхэр,
Псыхъоми ритIупщыжъыгъэу,
Зэрэчъэрэр къызэмыплъэкIэу?
Шъусакъ, нахъ «къаргъыр» мэлIокIы,
ШъукъысэмыбгъукIу мэфэеу,
Зыщымыуцурэм уаер!..

Зэпэнэфыжъэу силъагъо
Саужы итэу къэлъагъо.

Огоу кIэзыIэгъагъэм
Сигъогу кыфеузэнкIы.
Къещэи чъыгэу пыкIагъэм
Комабэр нэкIэу.
ЯлъяIуи кызэхэсэхы:
«УкътэмыбгъукIу, цIыфыр,
Мыщ фэдэу мэфэ жэIаем:
Угу щыгъэфаб дунаир!»

21

Угу зыщыузрэм уичIыгу
Усэ фэмытх, оред фэмыус.
Гуузэу уиIэр укъэзгъэхъугъэм
Узы фэхъунышъ, чъыгы сымаджэхэр,
Узгъэлы уцхэр ишъоф кыкIэщтых,
Пщэс щэнаутхэр къушъхъэтхы лъагэмэ
АдэкIоенхэшъ, ошхыцэ дыджхэр
Огум къехыщтых...

Уцым хэгъуалъхыи, ошъогум иплъ...
Псыхъор гъэкIуатэ...
Чъыгым Iэ щыф...

22

Чэрэз тхъэлэ цIыкIоу фэхыгъэр,
Сэрышъ уикIый макъэ зэхэзыхыгъэр,
СигукъаокIэ усэутхъабзы:
Къыгъээжъэу тыгъэм ихабзэшъ,
Ори къэбгъээжъмэ гушIуафэу,
УрысшIэжъынэу а мафэм,
СигукъаокIэ усэутхъабзы.

«Къээзгъээжъын,— еIо тхъапэм,—
Тыгъэ нэфынэм ипсапэу.
Зэп, Iаджыри къээзгъээжъын,

Ау ори сэри тызышлэжын
Тымыгъотыжын...»

23

Сигукъао нахыжъ мэхъу,
Нахыжъ хъугъэ, симыбгынэу.
Сигуклае нахъ Iуш хъугъэу,
Къегъээжъы ренэу унэм.
Тауштэу сшлэшта: сыд ублаплэ,
Сыд ублаплэ ащ фэхъугъэр?
Къызшашлэжърэм, къызщысшлэжърэм
Кlэух иlэу амлэгъугъэм?

Осэу къесрэм сызылъещэ,
Сызылъещэ ошхэу клэжърэм.
Сыкыжъудэхъушъ, сигушlуагъо,
Сыжъудэклэжъми — сыклэгъожърэп.

Нахъ ныбжыкlэ сыхъузэ, чlыгум,
Чlыгум, сшlошlы, сехыжынэу.
Ошхы макъэр, осы такъор —
Джаш нэмыкl тесхыжынэп.

Джауштэу еlо сигукъао,
Сигуклае сыкъегъасэ.
Чlыгум ипчъэ къысфыlуахы,
Огу шъхъангъупчъэр сфырагъасэ.
Тауштэу пшlэшта къызщежъагъэр —
Ныбжы гъунэ зымылагъэр?

Мары джыри осыр къежъэ,
Ошхым пчъаблэр зэриlыгъ.
Сигукъауи сигуклаий
Сlитlу зырызэу аубытыгъ.
Хэт къыlошта, хэт къышlэшта —
Згъэшлэжынэу тхъапш къэнагъ?..
Ошх мыуцум, ос мыlасэм
Афэдиз сиинагъ.

24

Усакlом тхъэрыlо ешlымэ:
Чlыгум икъин клэуцонэу,
Мылыжъхэр ыгъэжъужынхэу,
Лыгъэхэр ыгъэкlосэнхэу —
Ащ кыикlырэр: ежъ ыгу мэузы,
Ежъ lэпыlэгъу кыикlэлъэlу,
Кlэлъэlу зэрэдунаеу
Къыделэнэу, икъин къэкlуагъэшъ.
Иныгъэ ащ ишlулъэгъу,
Ыгу иинагъэ фэдизэу;
Фэмыукlочlыгъэнкlи хъун
Е, сыд фэпшlэн, амышlахэу,
Е ашlэзэ, ащ фэди мэхъу,
Ыгу хэуlуагъэх шъхъасынчъэу.
Усакlом ыгоу клочlэшхор,
Зэрэдунаеу зэгъусэу
Емыомэ, пфэгъэузыштэп.

Шъулъэгъугъа агу жъогъохэчъыр
Зэрэстрэр? А мэшlо чъэрэу
Къэзгъэлыдыгъэр ташъхъагъ,
Шlункlыер ыгъэкlосэнэу,
Къыхэлъэтыгъэп. Мэкуо!
Ар куо макъ — къэлыдыгъэр —
Мэлъаlо, lэпыlэгъунчъэшъ.
Ау хэт делэн ылъэкlын
Жъогъохэчъым, къыригъэчъэхыгъэмэ
Ошбогум — Тхъэу къэзгъэшlыгъэм!

25

Чэщныкъоу шыр къэщыщын,
Къэгурымын хэшъаер.
Зэкъоным ущымыщын,
Ущымыщын гъогу lае.
Щынагъу шылъэмакъэу убгъэгу

Хыишэм кычтыгызу кышылурэр.
Мээ ныбжыкыоу унэгу
Мыпшыжызу чэщрэ зыулылурэр.

Ущымыщын аркъашьом,
Гьорыклом, жьалым-кьумалым.
Щынагъу игъашлэ хьампIрашьом,
ИпкIыхъ уздэсы кьалэм.
Чыжызу кьэхьопскIы пчыкIэр,
Кьэгъуахьо шыблэ мэкъаер.
Ощына? — оц нахы нахыкIэ
Джыри кьытехьо дунаим.

Тыгъуасэ кьыотыгъуагъэх —
Ямытыпхъэ зи чIэунагъэп.
Гоу къабзэу кьыуатыгъагъэр
Зэрэкъабзэу кьыпфэгъэнагъа?
Акьылэу бгъотыгъэм щыщын,
Хэбгъахьорэп угу, хэогъэкIы.
Ор-орэу, ор-орэу гъэпщын
Уигъашлэ — ныбжыкыу кьыщэкIы.

...Ощх фыжыхэр кьехынхэшъ шъабэхэу,
Шыльэмакъэр щычъэшт убгъэгугу.
Чъыг куамэхэр щылэблгъабэхэу,
Рэхъатыжышт унэгу.

26

Зэрдже куашэу фыжыбзэр...
Зэрдже куашэу гъожыбзэр...
Зэрдже куашэу плъыжыбзэр...

Пчэдыжыпэу сежьэгъагъ,
Сыдэу шIэхэу укъэсыгъа
О, щэджагъор? Мары пчыхъэ —
Пчыхъэр, мары, сауж ит.
Мары оцхым чъылэу-чъылэу,

КIыхъэу-кIыхъэу кьыретIупщы.
Жьыбгъэр кьепщэ, жьыбгъэ гъожыр,
Осыр фыжызу кьэлъэгъуагъ.
Игъо хъугъэ, игъо хъугъэ
Сытехъанэу сэ гъогу чыжыэм,
Сыбгынэнэу мэзыр, псыхъор.
СкIуачIэ макIэ. Огур мэткIушъ,
КьытетIысхъэ слупшIэ чъылэу.
Жьыбгъэр кьепщэ, сыкыфызэу.

Ау сашъхъагъы ит зэрджаер,
Фыжызу, гъожызу зэрдж плъыжыбзэр.
Ар сичIыгу сэ щыхабзэшъ,
ЛышIумэ сэри сафэбгъадэу,
КьысфэкIожьба, адыгабзэр!..
Е гушылэу, е нэпсыцэу,
Сыгоу пшыгъэм кьытеткIожь.
Зэ сынапIэ кьэлэтыжыи,
Фыжызу, гъожызу, плъыжызу, шIэтэу,
Кьыгъэнэфэу, мэз кIэй ныбэм
Куашэу дэтым сегъэплъыжъ.
КьэсIожьынэу: сыдэу даха
Ар гъэмафэм! Сыдэу хафа
Ар тибжыхъэ! Сыдэу IэшIуа
ТикIымафэ! Бэрэ-бэрэ
УтIыргъуагъ о, уигъо мыхъоу.
Сыдэу шIэхэу, осыр кьэси,
ТикIымафэ рихыжыагъа!
Сыдэу даха, зэпэшIэтэу!..
СыльэIабэшъ, кьыпысэчы
СИэ хыбыйкIэ цэ зытIущ.
Хъау, IэшIужьэп, сыдэу чъыла,
Тауштэу чъылэр Iэзэгъун?
...О уигъашлэ зымгъэшIагъэм
Ори сэри тыгу ихыкIрэр
ГурымIон.

27

ХэзгэтҮсхьашт сыгу чҮгум...
 КьэкҮэу, зырищамэ огум,
 Ежьэу, мыпшгыжьэу лыхьоу,
 Лыхьуэзэ, кыгьотмэ псыхьо,
 Зигьэпсэфынэу ытамэ,
 Бзыу цҮкҮу щытҮсмэ икуамэ,
 Кьушгьхэм лъэс-лъагьоу ежьагьэр
 Щепсыхмэ ижьау чьытэагьэ,
 КьышҮжьышт сыгу чҮгум илфьыгьэмэ
 АцҮэхэу тызгьэнэфьыгьэхэр.

28

Сэщынэ.
 Непэ щегьэжьагьэу сэпщынэ.
 Непэ щегьэжьагьэу
 Зыфэзгьэдэжьэрэп сэ пщынэм.
 УкьыстемыҮаб.

Сипщынэ Үапэмэ зышҮи, зымышҮи
 Ащылъэубэбагь.—
 БэшҮагьэу ахьокҮыхьагьэх.
 Орэд зытҮуши, сыфай-сыфэмыеми —
 Ежь зэрэфаехэу кыхащыгьагь,
 Ау тыдэ хьугьэх —
 Кьырагьэщхыгьа, кьырагьэсыгьа?
 Сари кьэсшҮжьэрэп, ежьхэри кьэкҮожьхэрэп.

Джы сыфэдэжьэп пщынэм бэшҮагьэу.
 Джы шьукьысау — Үапэп —
 Үэбжымыр зэчҮэутҮэрэхьагьэу.
 Джащ сыщэгугьы: бэп кьэнэжьыгьэр —
 Укьысэошт о пфэмыхьоу.
 Зы орэд закьо сыбгьэгу кьинагь,
 Үэбжымым лыхьоу.

Джащ сыщэгугьы, етҮанэ кьэсҮошт
 Орэд гум кьисхэу.
 Пщынэо удым ыҮэпэ шхьуахь
 Пщынэм шхьарысхэу;
 Огум ит жьуагьомэ,
 Огум иорэдышгь кыхащырэр нагьомэ,
 ЗякҮукҮэ чэщ льягьохэр...
 Чьыгым ытхьапэмэ
 Чьыгым иорэдышгь кьаҮуатэрэр
 А шхьонтҮэ Үапэмэ,
 Жьыр зателабэкҮэ...

Шьофы нэфынэмэ
 АрытшҮыхьэ зыхьукҮэ тиунэхэр,
 Шьофым иорэдышгь,
 Шьофым ипсапэшгь кьакҮэщрэр
 Тынэхэм.

29

СышгьольҮу: пчыхьэшгьхэ пҮальэу
 Кьэжьугьот фэдэ псалгь —
 МыҮэрысэ чьыгмэ зэхахмэ,
 ЯҮэрысэмэ зыкьызэгьуахмэ,
 Анэ дышгьэкухэр зэкҮахэу,
 Дунай дахэм хэплээнхэу.
 ШҮу слъэгьурэм ыцҮэ кьешгьуҮагьа?

Бзыу тэмэ пшгыгьэу,
 ЫгьэшҮагьэр зэринэкҮыгьэу,
 Кьыблэм быбыжьэрэм
 А гущыҮэр лыхьшгьуҮожь.
 Иныбжыкьоу, гукьэо псынкҮэу,
 Уинэплъэгьу чыжьэ чҮэсыкҮрэр
 УнатҮэ кьытегьотэжь.
 СикҮасэм ыцҮэ лыхьшгьуҮагьа?

Зэ тҮэмыгьэр,
 Псэ зиҮу кьэхьуи,

Тыгэм лыхъугъэр:
Г ъэшІэ кьохъапІэм шьунэгу
ЫгъэкІотэжызэ огур,
Шьугу кьэжъугъэкІыжы а псалъэр,
Мыщ фэдэ пІалъэм лыхъуІожь.
Шу слъэгъурэри шьугу кьэжъугъэкІыжь.

Гурышэу чІым фэшІушагъэм,
Гу цыкІоу ар зыхъумагъэм,
Акылым икъаигъагъэ,
Инэф кІэшІагъэ,
Зыщынэшхъэм тхамыкІэм
ИгукІаеу ащыгъупшагъэм
ЯшъуІу а гушыІэр цыкІу дэдэу,
Жы кьызэрэшъущэрэм фэдэу.
КыщекІокІы чыгум а псалъэр,
КыщекІокІы, имыІэу пІалъэ.

Сэри кысашъуІу
А гушыІэу псэпашІэр:
Сынэмэ
Бзыу тамэр зачІэсыкІыжькІэ,
СІапэмэ
Орэдхэр защычъэкъожькІэ.
МыІэрысэхэр,
Дышъэкухэу анэхэр
КыскІэлъэрэплъэх.

30

Зэман чыжъэм, гъэшІэ гъуаткІоу,
Мы тарихъри кыкІэныгъ:

Зэ кьушъхъэтхыр, ыгу кьэсыси,
ЛъэгонджитІукІэ кьэтІысыгъ.
Кылылаби, Іэ пытэшхом
Гоу кьэштагъэр ыубытыгъ.
Мыжьо унэ фиши, ридзи,

Пчъэ Іумыхыр ригъэтыгъ.
Гоу зэ щтагъэм лъапсэр ыдзи,
Щтагъэу чыгъ кыгъэкІыгъ.
Щтагъэу уц, щтагъэу псыхъо
Гум ылапсэ кьыдэчыгъ.

МакІо уахътэр, мачъэ уахътэр,
Зэман кІыхъэу зэхэхъожы.
Къушъхъэр шыІ, ау тІэкІу-тІэкІузэ
Имыжъобгмэ зыкъахъожы.

Кыголъэтышъ мыжьо такъор,
Мыжьо унэм еутэкІы.
Гырз макъа, лъэІу сакъа? —
Гум иунэ кычІІІукІы.

Щтэгъэ уцым мыжъор тефэ,
Щтэгъэ чыгым, щтэгъэ псыхъом.
Мэтэкъожы кьушъхъэ лъагэр,
Мэкощыжы, ыгу лыхъоу.

КычІІІукІы мыжьо унэу,
Къушъхъэ хъужьрэм кычІІІукІы
ЩэІу макъэр, гугъэ сакъэу:
Мыжьо дэпкъмэ ар кыІукІы.

31

Унэ дэпкъым укыпысэхы,
ЦыкІу-цыкІоу птэмитІу зэкІэхы.
Угу пагъэ ІэгушъокІэ пфэзгъэфэбагъэу,
Макъэ осэты,
Птамэ оІэты, Бзыур.

Гугъэ дахэр, джарышъ сызфитыр,
КъэсэтІупщы уаужы итэу.
Джы уежъэ.
Сэ сынитІуи гуІэу кыплъежъэ.

Псэ кыюстыгъ,
Ау птэмитIу уаIэтыгъ, Бзыур.

Мэфэ жьоркъым уашъхагъы зыщиIэтышт,
Чэщ мэзахэри уауж итышт.
Зыр — псэлъэ нэфэу,
Адрэр — игушыIэхэр шъэфэу,
КъыппэгъокIыщтых, Бзыур.

Ау зы тамэкIэ тыгъэр о Iэт,
Адрэ тамэм мазэр терэт,
Цыфмэ уафакIо.
Бзыу орэдым ышIырэп шъхьакIо.
Аштэрэр — яй,
Тыгъа, маза — джар ядунай, Бзыур.

УкбаукIмэ, зы гушъ тэ тиIэр,
ТитIуи къыткIэрэн мы гушыIэр, Бзыур.

ОШЬОГУР СЫГУ КЪЫЩЕЖЪЭ

1

Ори сэри тыхамыгъадэу,
Ежъ тыкыльфыгъ чIыгу залэм.
Тыхилъытагъэшъ игъашIэ,
Тэри фэтпIушт тикIалэ.

Тимэзхэр тыупкIэтагъэхэшъ,
Типсыхьохэр джы къытэдаох.
Огу къабзэ ымыгъотыжъэу,
Бзыур сынэгу щэтэмао.

Жъэу къатцэрэр цыхъэшIэгъужьэп,
ЦыхъэшIэгъужьэп гъомлапхъэр.
Лэжыгъацэу чIыгум хэтлъхьагъэри
Лъэу ткIэтыри хъуштэп чылапхъэ.

Тыгъэу ташъхьагъ шытэджыгъэр
Пчыхъэ мыхъузэ мазэ хъужыгъа?
ЧIыгу дышъа, хэкIы-шIоилъа
Къытфыщанагъэр тызыкъомэ?

Хэт езыгъэзыгъэр тигъашIэ,
ЗимышIэжъэу зэзэожьынэу?
СэпIу сикIалэ, ау тауштэу
Ащ фэдэ чIыгу естыжъына?

Сипшъашъэ къэгъагъ кыречы,
Уц къашхьом щэчъэ сикIалэ.
ЯчIыгу мыукIэкIонэу
Къэслъфыгъэмэ сыфэамалэп.

2

КIомэ кIозэ, цIыфыр
Акэцэ чъыгым IукIагъ.

Чыг жьаум чIэсэу заулэрэ
 ГьогурькIом зигъэпсэфыгъ.
 Къэтэджьыжи, ышъхьагъ дэIэбай,
 Къырищэхыгъ чыг куамэр
 КъыпикIыкIынэу. Сыд пай, пIуи?
 Хэты ышIэра, кIо, ыгу къэкIыгъ.
 Ау зэкIэм лIым ыIэгущьо,
 Ыгъэузэу,
 Къыхэуагъ акэцэ панэр.
 ГьогурькIор тIэкIурэ шыти,
 ИкIэджьыбэ чан къырихыгъ.
 ЕIэбэхи, чыг жьаум куамэр
 Къыпигъэчыгъ. Зежъэжым,
 ЗэкIэм чыг щэIу макъэр
 Къызэхихи, къызэплъэкIыгъ.
 Чыг ныбжьыкIуом къыхигъэчыгъэр
 Ежъ чыгым
 Пымытыжъэу ащ ылъэгъугъ.
 НыбжьыкIу куамэмкIэ зэбэдзэожъзэ,
 ГьогурькIом ыпэ регъэху.
 Акэцэ чыгэу къэнагъэми
 ИныбжьыкIуи ежъыри Iэпакоу,
 Цыти, шыти,
 КъыздэкIыгъэмкIэ ыгъэзэжыгъ.

3

ГушыIэ лъагэхэр зышыгъэгъупшэхэ,
 КъызэрыкIо дэдэхэр угу къэгъэкIыжых.
 Чыгоп — зы губгъу, мээп — зы чыг,
 Уадыгэ закъоуи укъыщэкIыжы
 Чыналъэ къаупэм. Уижъау макIэ
 Iэгущьом щизэу чIым зытрегъакIэ.
 ...Жъаур зэрэкIырэр сэ зэхэсэхы.
 Уцым зелэты, сапэм зепхъэхы.
 Губгъом щиз хъунышъ, гоу джыри гырзырэм
 Ышъхьагъы ихъашт, ыгъэшIожьынэу.
 УмыIо ауштэу: сыд ришIэжына

Фэхыгъэм псапэм? Сыкъызафызырэм
 Гупшысэ къинмэ, сэ сыкIэлъэIу
 Скъош лъэпIэ чыжъэ къызыгуихынышъ,
 Ичати имэIуи къыспигъохынэу.
 Хъау, сызэуакIоп, ау хъэдэ чыжъэм
 Инэф къиныгъом къыплъыIэсыжмэ,
 ЛIыгуи уегъэшIы, гьогури къэнафэ,
 Чыг къэшъхьыгъакIэм шъхьарэхъэ мафэр.

Сыдэу унэфа! Сыдэу ухафа!..
 Псэнчъэри зафэ, шыIэри зафэ,
 Цыфыр щэгугъышъ исыхъатмафэ.

4

Уегъэмэхъашэ сыхъат шынагъом:
 Гум шымэкъэнчъэу зыщызэгъокIым,
 Жъыр шызэпео, чыIэр щэбагъо,
 Цыфи къыхъажърэпышъ, псэнчъэу мэокIы.
 Бжыхъэпэ губгъор зэрэзэпачэу,
 Угу зэхамышIэу зэпырыкIыщтых.
 Жъыбгъэр щэшъуи, къуалэр щэчачэ,
 Ощх лъэкъо кIыхъэхэр джы къыщыкIыщтых.
 Зи къыщыджэщтэп урам зэгъокIым,
 Чыг закъоу тетым жъыбгъэр еокIы.
 Тхъапэу пхъэхыгъэр чэум регъэзы,
 Чышъхьэм чыIалIэу щтагъэу зефызы.

Зэ пэIэбэжъ джэныкъо машIом,
 Яжъэ тэхъужышъ, яжъэм тегъашIо.
 КъыхэлъэтынкIи хъун тэпышэсыр,
 ЫчIэу учыIырэм узэрэнэсэу.

5

Сыдэу дэгъугъэ непэ
 Тикъуаджэ сыдэфэжыгъэмэ.
 Тидэшхо чыг сычIэсэу
 Джыдэдэм сыкIычъыжыгъэмэ!

Сыда сшІэштгъагъэр? Чъыг жъаум
 СычІэсыни, тыгъэр къохъэфэ.
 Іаджми сягупшысэни,
 Ошъогум мазэр къехъэфэ.
 Сяплъыни жъогъо зырызэу
 Сашъхъагъы къыщыушыгъэмэ...
 Хъарзынагъэба сэри зыгорэ
 Къысфыришыгъэмэ!
 Сыд фэпшІэн, сыхэпэзэнкІи
 Мэхъу сызэрэщысэу.
 Мазэм итыжъын нэфкІэ
 ЫІапэ Тхъэм къыслъыІэсэу.
 Сыдэу рэхъата дунаир!
 Чъыгхэр тІэкІу хэцэтыкІых.
 Мыщ фэдэ уахътэм чыгум
 ИлЫшІухэр зыхелэтыкІых;
 ПкІыхъхэр афызэхелъхъэ,
 Жъуагъохэр къафырехъакІы.
 Садэчыы сикъоджэ лЫшІумэ,
 Сашыщ, нахъ сыряхъакІэп.

6

Стамэ къыстыгъ дышъэ ІэпакІэу
 Тыгъэм къыкІэрызыгъэм.
 Сыкъыгъэштагъ. СыкІырыуи,
 Есыдзыхыгъ стэмэпкъышъхъэ.
 Жъгыюу къэтхыуи, тхыомэ жъыузэ,
 Мо Іэгъо-благъор къызэпигъаджэу,
 Зэлтыгъэнэфэу, ІубыбыкІыгъ.
 Сыдэу ар бэра быбыгъа!
 Чъыгхэр тэкъохыжъыгъэх,
 Пщэсхэр огум къызэрэщэгъэх,
 Псыхъохэр нэпкъмэ къяІукІхэу зэлтыфежъагъэх.
 Сэ стэмэпкъышъхъэ дышъэ ІэпакІэу
 Стыгъэ лъэуж къытенагъ.

7

Тыдэ къэкІыгъэха? Алпышы псынкІэхэр
 ГъэшІэрэ шъофым къыщэчъэх!..
 Хъау, джыри пкІэнчъэу сыкъыкІэштагъэу,
 СафызэплъэкІы — чылэшых.
 Шы къэпч тхъамыкІэхэу зынэ кІосагъэмэ
 Ерагъэу лъакъор зэблахы.
 Губгъор пхъэхыгъэ, уцыр гъужыгъэ,
 Мэзэ ныкъор Іуашъхъэм дэкІуае.

Зэль!.. Мары хакІор, ышъхъэ къыІэти,
 Гур ыгъэгырзэу шышыгъэ.
 ШІункІыр тхыуагъэ. Гурымы макъэхэр
 Губгъом шыІупчъэпчъагъэх.

Жъыбгъэр къышелъа чІышъхъэшъо нэкІым,
 Хъаумэ къэуша шыблэр?
 Зэль!.. Зыкъыщештэ чІычІэгъы чыжъэм
 Алпышмэ амэкъэ псынкІэ.

МэшІо лыгъэшхор чэщныкъо шІункІым
 ЧІычІэгъым щахыгъэм фэд!..
 Сыда шъо, шыжъхэр, шъузкІэтхыуагъэр?
 НэгъэупІэпІэгъукІэ нэкухэр къэлыдхи,
 Щыщ макъэм дэкІосэжъыгъэх.

...Іошъхъэжъы закъор зыбгъукІэ къаухъэзэ,
 Псынэпкъым шыжъхэр рекІокІых.

8

Хъалыгъу къытитынэу зыфигъэсагъ
 Губгъом, ау зыми кІэлъэІурэп.
 «Шытхъуа узфаер?» — губгъом седжагъ, —
 Ау къысэдэІурэп.

Сэри сыгъасэба, губгъор, сыгъас,
 «Тишъэо кІас» къысаІонэу.

Коц кээзгэкIынэу, хьалыгъу ястынэу,
СымылъIонэу.

9

Зэ тыкъежэ уадэжэ, хышхор, тыкъэсынэу,
Уиор лъагэ тыгу зэриIоу тыщесынэу.
Ау кыпфэсрэр о зэрэпIоу зеолъасэ,
Къэмысыгъэр щетIысэхы псыхьо Iасэм.
Ау кыщэджэ, лъым мыIасэу щэбыжъутэ
Уиджэмакъэ, уильэмакъэ, уипсыутэ.

ПчыкIэ яжъэр уижы лъэшмэ кытфальэсы,
Тыгу щэтIысы... Тыгу елъэсы ащ осэпсэу.

10

Пшэхьо стырым сыкырэкIо,
СыкырэкIо губгъоу стыгъэм.
Мэзэу фэхы тэджыжыгъэм,
Огоу нэшъу ашыгъагъэм,
КIэу псэнчэ зэ хъугъагъэм
СыкырэкIо. СцIэ кыраIо
Чыг сатырмэ. КъыскIэлъэплъэх
Псыныдж стырхэр. Сауж итхэу
О кыоджэх: кьушъхы, мэзи,
Къали, кьуаджи. О щэ шIуцIэр
Убгъэгу хэлъэу укIо пэтзэ
Утефагъ. Щэ мыплъыкьоу,
Сшъо ухэлъэу,
Сэ згъэшIэнэу кыстефагъ.

11

Чылэм сэкIожьы. Рэхьатыр чIылъэм щэбагъо.
Гъатхэ. Гъэбэжъум
Огур пэплъэ ипчэ зэпагъоу.
Тятэ кээупчIэ: «Сыд шыкъэбар, кIал, дунаим?»
Огум зегошы. Зы бгъум щыошIу, зым — щэуае.

Огур зэкъоу. Къамыщэу пчыкIэм зэпэбзы.
КъохьапIэр шIункIы, къокIыпIэм зыкьеукъэбзы.
«Тэ тикъэбархэр: ошъогур утэшъогапэ.
Тэ, уае тэIошъ, чIыгум хэтлъхьагъэм тегъапэ.
Хэгъэгу лIышъхьэмэ къэлэшхохэр зэлыракIукIых,
Тэ мыш тыдэс, коцы, натрыф къэтэгъэкIы.
Шагъоба, пчыкIэм къэлэ унэхэр кьеухъэм фэд,
Чыгу упцIэныгъэм кышъхьарыхъэмэ, лIыхъужы дэд.
Хэта зышхырэр къэтылэжыгъэр?
Нэгу сэигъи бэшагъэу къэслэгъужыгъэп.
Тигубгъо иными, хэтэ цIыкIум нахъ тегъэчэфы,
Титыгъэ лъагэми, тиостыгъэ нахъ къегъэнэфы».

Жьыбгъэу кыльыгъэм
ГъучI чэхэр къегъэкIэззых.
Ошъопщэ шIуцIэм ошъуцэхэр кыIэпегъэзых.

Чэум шъхьарэплъы тятэ. Ихати игубгъуи
Зэщыщ ышIыгъэу, ошхэу кьежъагъэм зеубгъу.

12

Орыжъыпсым нахы Iасэу
УщыIэным зыфэгъас.
Жъэу кыпIукIырэм гу лъамытэу,
ЦIыкIу-цIыкIоу егъэгъаз.
ПкIэшъэ закъор зэрэфэхрэм
Фэдэу, чIыгум зыщыгъаз.
КъызыпфэскIэ, гъэшIэ пIальэр
Уухыгъэу, уишыуаджэ...
Ау о пфэдэм пай къэхалъэм
ЧыпIэ иIа? Псынжлъэбанэр
Зэрэришъоу щэджэгъуанэм,
УкъамышIэу укIосэшт,
Осэпс фэдэу уутысэшт:
Укызыщехи узщыкIожьы
Лъэужынчъэу, гъэшIэ пкIэнчъэу.

13

Унэм иплъи, плъэгъушт: къещхы,
Щагум дахы, къэпшлэшт — къесы.
Тэклу лъыклуати клэдэлу: къепщэ,
Уильэгугуцы мэзыр къыщэклы,
Уипчэлуэ псыхъор къыфэчъэ.
Жъогъо жъгъыбэри хатэм щэнэфы,
Пщэсы фыжъхэри унатлэ щесых.

Ары, ары, ори уошх,
Уосыцэуи хъэренэ уешлэ,
Жъыбгъэ тамэуи шъофым урэчъэ,
Мэзы кырма чыг дахэу ухэт.
Псыхъо охъу, жъуагъоу онэфы,
Пщэсы фыжъхэм укъадеклоклы.
Плъэлъ, сабийхэр огум щэджэгух,
Зыошлэжъа, ори уахэт,
Чэрэз чыгхэр, псым зычлагъауи,
Къежъэжыгъэхэу, чылэм къэкложъых.

Узщыпсэурэр уичыгу. Угу мэхъуапсэ,
Пшысэ хъуцтышъ, уахътэр къыппаплъэ.

14

Щымылэжъмэ адэгущылэрэм
Щылэмэ заклэричыгъ...
Псыхъоу мыкуожъышттым
Непэ ынэгу сыкыищыгъ.

Псымычъэ-псычъэгъо дахэу,
Пцел куашэмэ заблырегъэхы.
Къызклэхъугъэр къыгурымылосэ,
Къэзгъэхъугъэм ыцлэ зэхехы.

Псыхъохэр тигъашлэ хэкых,
Мыжъохэр тыныбжъ къыхаклэх.

Узщыпшъэу узщетлысэхрэм
Псыоры макъэр зэхэпхэу...
Псынэклэчъыр зэ зыщычъагъэм
Джы къычлэклы мыжъо гъопчагъэр.

15

Сыд ада, сызыухыгъ? —
Джыри цэрыцэу ошхы.
Узыщыфаем уфаемэ,
Огъэошлу е огъэошхы.

Тхьапшрэ сыкъаклуи сыошлоу,
Тхьапшрэ згъэзагъэ сыуаеу!
Уиуайи уиошлуи сешлоу,
Орыти сэ сидунаир.

Сэрэгубжи, сэрэгъэтакъуа
Ошлоу шылэри, шылэри уаеу?
Ау тауштэу сыфырикъуна,
Орымэ зэклэ дунаир?

Джащ пае сыуухыгъ сэ,
Джащ пае шъхъафитэу ошхы.
Джащ пае узэрэфаеу,
Огъэошлу е огъэошхы.

16

Губгъом узихъэклэ, губгъом нэмыкл
Зи иплъэгъошттэп.
Ущылэжъэшт нахъ, губгъом, сикъош,
Ущыбэгъошттэп.

Чым щыщ хъужыгъэ мыр зылэжыгъэр,
Мылкъу къыщинагъэп.
Чыгур зылэжърэм чыгум нэмыкл
Мылкъу ныбжыи илагъэп.

Шъыпкъэ, ылэжърэр хэгъэгу псаум
 Ышхы икъугъ.
 Хэгъэгу иным икъины пстэуми
 Афырикъугъ.
 Ау дахы зэхъум чылэгъо цыкIу
 Ыуж итыгъэр.
 Губгъоп, лIы закъо зытель лъэой
 Атамэ тетыгъэр.

Ыпкъ фэшIу къабзэу бэныр датIыкIи,
 ПсынкIэу чIалъхъагъ.
 Щэджагъом — тыгъэр, чэщныкъом — мазэр
 Ышхъагъ къыхъагъ.

...ЧъыпалIэ фэдэу, губгъор, зиутIыIуи,
 КIэлъыплъэжыгъ.
 ЛIэу чIалъхъажыгъэм ибэны щиз
 Губгъом хэкIыгъ.
 Губгъом иплъыхыи, губгъом нэмыкI
 Зи иплъэгъоштэп.
 Цыфми ахэкIы, губгъоми хэкIы
 Хэта бэгъоштыр?

17

Псы Iэлхэр мачъэх, пхырэчъых сигъэшIэ макIэ,
 Чъыг шIункIы лъагэмэ тхъапэр рэхъатэу къафэхы.
 КъезэрэщэкIых ныбжыкъухэр, нэпкъхэр къакIухъэх,

Жъуагъохэр огум еткIухъэх.
 Псалъэр, чъыг пкIашъэу, псы кIыхъэмэ Iасэу альэсы,
 Псы Iэлхэр мачъэх. Гукъаомэ къысфагъээжъы,
 Къысфагъээжъы сигуапэу къыздэхъугъэпышъ гугъэу сиIагъэр.
 Анахъ усэ дэгъур сэ стхыгъэп, сиорэди хым исыкIыгъэп,
 СыдэкIоагъэп сэ лъагъэу, сышхъарыкIыгъэп сэ чIыгум,

СырыкIошъуштэп псы кIыIум. Зэ сылIэжынынэуи къэт.
 Псы Iэлхэр мачъэх. Мэкъэнчъэх тыгъэри жъуагъори.

Сыщыщынэштэп шIункI кIыхъэм. Зы гугъи джы сиIэжыыштэп.
 Ощхыри къэрэкIу зыщыфаем, осыри кьерэс,
 СыкIэупчIэштэп: сыд пай? Сэри сыкъэсы, сыкъешхы.
 Тыдэ сыкIорэ? Сыд пай сыос? Хэта зышIэрэр? Сыд яIоф хэлъ?

Псы Iэлхэр мачъэх. Тыдэ, сыдигъуа сыкъызыхъугъэр?
 Хэты игушыIа къэсIожърэр? Джы сэ згъашIэрэр хэты игъашI?
 УцIыфыныр, сикъош, зэщыгъу. Зэщыгъу гъашIэм
 уригъэрыныр.
 Къыздэмыхъугъэр — симыльку. Къыздэхъугъэ шъольэгъумэ —
 шъуиIахъ.

Нэпкъэу зэщрэмэ псэу адэчъыгъэм сыкIэлъыплъэзэ, сынэгу
 кIыхъэ ышIыгъ.
 Псы Iэлхэр мачъэх. Псэу блэчъыгъэмэ сакIэлъыбгэштэп.

УцIыфыныр шIэгъошхоп.
 НэпкъитIу уатетыныр гукъау.
 Тет зы нэпкъым симафэ, адрэ нэпкъым сичэщ щынэшхъэй.
 Зыр — дунай, зыр — ахърэт. Зэдытетхэрэп ахэр зы нэпкъ.
 Псы Iэлхэр мачъэх. Къыспэплъагъэм джы нэс силъэгъугъа?

Сыд хысапа иIагъэр мо тыгъэшхор сэгъэлъэгъугъэм?
 Сыкъэхъугъ сэри цIыфэу. Хэты, сыды сыхъунэу щытыгъ?

Ощхыр тещхэ, ос тесэ сызфэзэщэу сыгу щызгъэшIуагъэм.
 Сыд тепхъошт, сыдрэ унэм ипхъашт, гум къырищи
 ымыпIужыгъэм?
 Нэшхъэигъом ипIалъ. Псым сылъэплъэ, нэпкъитIуми сатэтэу.

18

Ташыщ джыри ГъашIэм теплъагъэп.
 ПлъэгъугъэкIи — тауштэу пшIэжыышт?
 Гур мээшы... Ау зиIэтыгъэми,
 Тыбгъэгу мыжбоу къыдэфэжыышт.

Цыфым ы-Гуи джы нэс ылъэгъурэп.
 Тыдэ шыI, изэфэшIу лъыкIуагъэу?

НэпIэхъ гугъэкIэ сабийхэр къельфых,
Тэ тигъашIэ ащыщ фэмыягъэу.
Чъыгы лъагэмэ чIым зыщакIыжы,
Затырадзэ псым, кIэим, гъогум,
Къыратхыххэзэ пщэсы фыжыбзэхэр.
Хэт тащыщэу теплъагъэр Огум?

Псыхъо Iасэри бзыункIи мэхъу,
ИнэпкытIу ежъ ихъапсэу къыщэхъу.

КъэпшIэжыщта плъэгъумэ уи-Унэ?
ЦIыфа исыр, хъаумэ емына?

Гужы жьыбгъэмэ дэпкхэр ахыгъэх.
Нэфи шIункIи зэхэкIухагъэх.
Пегъымбарэп — Тхъэм Ежъ иунэ,
Тыдэ щыI ар? Къэт альэгъунэу.

Ори, Цыфыр, хэт узлъэгъугъэр?
Сыд унэгугу? Зыкъэбгъотыжыынэу
Игъо хъугъэшъ, укIощта нэмыкI,
Ахърэт чыжъэкIэ чIыгур пхъожыынэу?

19

Ошъогур сыгу къыщежъэ,
Ижыбгъэ лъаги къыщепщэ.
Ау тыгъэри къыщыкъокIыгъэп,
Ау мазэри къыщекIокIыгъэп.
Устхъохэу сыхъат миныбэ
Мафэ къэс сыгу щэфэхы.
Мыжъохэр, гъашIэр пхыратхъушъ,
Сыгу пэчIынатIэу къефэхых.

ГущыIэр сыгу къыщежъэ.
Хэт гуща къэзгъэущыгъэр?
Гу уIагъэмэ ар яIофтабга,
Жъогъо чыжъэм е къырищыгъа?

Сыда апэу макъэ сшIохъугъэр?
КъэсымIуагъэр сыгу нахъ къэкIыжы;
Сигууза, сигушIо макIа? —
Къэслогъахэм джы зеукIыжы.
Ошъогур сыгу къыщежъэ.
Тыдэ щыI икъежъапIэ, ыгъунэ?
Гум илъапIэр зыми зэхихрэк,
Псэлъэ нэкIыр щэлажъэ сиунэ.

20

Шъуеплъ ахэм псынкIэу тимэз,
Тимэз зэрэтырахыгъэм! —
Тимэзэу гъэшIэным къэдгъэкIрэр.
Шъуеплъ, гуаупкIыгъэ къутамэхэр,
Къутамэхэри зэкIаугъаехи,
АкIадзэжыгъ агъэстынэу.
Ежъхэри къяуцокIыгъэх,
КъяуцокIыгъэх мэшIошхомэ,
МэшIошхохэу мэзыр зыщыстхэрэм.
...Джашыгъур ары ныбжыкхъухэр,
МашIом шагъэстрэ чыгмэ
Яныбжыкхъухэр къызщыгубжыгъэхэр.
Зэичэу къыздэхъыхеи,
Ощ кIэлъыкIыгъэхэр зыIыгъэхэу
МашIом пэтмэ къяуцокIыгъэх.
Шъольэгъуа, акIыбы дэтхэу,
Ныбжыкхъухэр цIыфмэ яIункIых,
МэшIошхом пагъэзыхъанхэу.
Пагъэзыхъанхэу джа машIоу
Тимэз зыхагъэстыхэрэм.
...Хэт зыIуагъэр мохэм яощхэр
Тэ тиощмэ анахы дэгъоу
Агъэчанынхэ альэкIэу?

21

Мэзым щэгъы... Пчэдыжъ пасэу
Чъыгхэр къэкIых мэкIэ-макIэу.

Ыгъэшлагъоу огул къэплъэ:
 Цыфыр мэгы! Сыдэу шлагъуа!..
 Дунай дахэр кымы-сым,
 Гъэтхэ палъэм изэфэшл.
 Зэхэхы, уклэдэлумэ,
 Къэгъагъымэр зэрилъэсрэр.
 Лъэпсэ куухэр псым лъэлабэх,
 Яжыкъащэ зэхэошлэ.
 Мары, макъэр, мэкъэ шъхыгъэр
 Ошъочапэм енэсыгъ,
 Зэхэмыхэу. Къэтхыуагъэу,
 Нэгъыф техъор луклотыгъ.
 Зэклэ тыгъэм зэлъиштагъ:
 Зэпэжыу, зэдэхые,
 Зэпэшлэты, зэхэклоты.
 Нэм ылъэгъурэр, гум зэхихрэр
 Плъэнчъэнэу ашлэш мэху.
 Зи къэхъуштэп фэдэ тхъагъом
 Егоони ешхъошлэни.
 Мэзым щэгъы... Тхъэр къэплъагъ, ау
 Зэхилыкълрэп инэшхъэй.

Сыд мо цыфыр зыфэныкъор?
 Сыд ыгу зэщыр кызыщагъэр?
 Е нэмыкла? Нэшхъэйгъор
 Цыфым ыгу имыплъагъэу,
 Дунай псаум къэхъулагъа:
 Чыгы, хъоуи, псыхъуи, губгъуи,
 Лъаги, лъхъанчи, быби, зеклуи
 Зызэлъэштэм, цыфым ыгу
 Чыжъэу зишли, зиплъыхъагъ —
 Ежъ плъэнчъэу, Тхъэм ычлплэу.
 Зызеплъыхъэм, ылъэгъугъ:
 Мэзым щэгъы макъэ мылоу,
 Нэпсы стыри римыгъэхэу.
 Зэхиллагъэп джыри ыгу
 Ауклынэу е лъэжынэу.
 Цыф ныбжыкъур ибэн чыгъэ

Шъхъарыхъанэу кышлэшлэгъэп.
 Ынэгу къабзэ зы гукъауи
 Ешэклуагъэп. Ыгъэшлагъэр
 Псышхъэ ласэу ащ ыпашхъ.

Мэзым щэгъы... Инэшхъэй
 Нэплэхъ плуаклэу къэхъухыгъ
 Зыхэс мэзым. Чыгы пклэшъэм
 Огул благъэу зэхихыгъэшъ,
 Къэпсэлъэнэу зешхъонтлы.
 Ау сыд псалъа фэдэ палъэм
 Чым щыплоттыр? Джыри цыфмэ
 Цлэ фашыгъэу аутхъабзыгъэп,
 Мэзри джыри едэлугъэп,
 Огуми фэдэ лъылэсыгъэп.
 Тхъэри къэплъэ. Ау ылъэгъурэм

Амалынчъэ ехъулагъ.
 Хэт, цыф, адэ уилэзэгъур,
 Орклэ Тхъэри къулайцызмэ?
 Мэзым щэгъы... Ыгу чыжъэ
 Нэфыпс маклэм кыщэлъагъо.
 Гум еплъытмэ, ыгъэшлэщтыр
 Зэрэпклэнчъэр лъылэсыгъа?
 Зэхиллагъ ащ тхъэу щымылэр,
 Щылэу шлэшлэрэр щыгъупшагъ.
 Псаузэ ыгу, кыбгынагъэу,
 Мыкледыштмэ ахъагъ.
 Ежъ щыс мэгышъ. Ежъ изакъу.
 Ежъ изакъоу мэгышъ щыс.

22

...Огул губжи, бзыу цыкълухэр
 Къызыретэкъоxxэм,
 Щызгъэшлугъэх ахэр сыгу.
 Бзыумэ набгъор сыгу шаухъыти,
 Щырхэр кырашыгъэх.

Гум кырищрэр гум щэпсэу,
Зи ибыбыкыгъэп.

Бзыухэр сыгу щэтэмаох,
Сахы самылэтэу.
Мыжъом бзыур ышъо хэль,
Бзыоу мыбыбышъурэр.

23

Тикынхэр зэхэжажыщтых зэхэмыкIуакIэхэу.
ТиIофхэр зэ кьалэтыжхэмэ, афэмыуппIакIэу.

УзэмыплъэкI — кыплъэкIоха,
Ягъогу е шъхьафа?
Зы чIыгу тызтетыр. Олажбэмэ,
УиIофи зафэ.

КъещэкI щэмэджы цашIор,
Губгъор мэкIэжы.
Тэ кьинэу тлэгъурэр — гъомылэу
ГъашIэм IокIэжы.

24

СыкIэхъопсы гъэшIэ кIыхъэ,
НэпIэхъ фэдэу сыгу хэпкIагъ:
Къушъхъэр къэкIо, сэри сэкIо,
Жъоркыр мары къэмэкIагъ.

ТелъэкIонзэ тызэфэсмэ,
Ора, сэра — хэта хьакIэр?
СшIэрэп сэри. Сынэсыфэ
СыхъужынкIи хъун мыжъуакIэ.

Сыдэу кьабза ошъочапэр,
Къушъхъэм лъагэу зиIэтыгъ.
Сыкъэмысми, аложын зэ:
Тыжы гъогум ар тетыгъ.

ШУЛЬЭГЪУ ТIЭКИ

1

Чъыгы кьутамэхэр Iэпээрыблэу.
Мэгушыутэх.
Чъыг упцIэныгъэхэр зыгорэм паплъэхэу,
Шъхьангъупчъэм Iутых.

Чъыга зэсIощтыр? Сэри гукIэгъукIэ
ЧIыгум сеIэты.
Сынэгу чэфынчъэ. Орэд чэфынчъэри
Жъыбгъэм есэты.

Сыгу итIысхьагъ сэ: тпсэхэр зезыхъэу,
ЦIыфэу шIу тлэгъурэр
ЗэрэтшIокIодрэр, зэрэдгъэкIодрэр
Сыд пай кытфагъэгъурэ?

2

Уинэпкъхэр слэгъугъэх, шIульэгъу.
Уиуц къашхъомэ сакIэхъопсыгъ.
Уижъау сыфэлIагъэу,
Уипсы нашхъомэ сакъыщесыгъ.

КъэсIуагъ уиорэди. Уихьапсэмэ
Мафэу, мэзагъоу сэ сачIэсыгъ.

Уипсы гъуаткIуи сIуфагъэп, шIульэгъу.
СарыкIуагъэп уинэпкъ тет уц къашхъомэ.
Ау слынтьфэ рэчъэх, быжъутэхэу о уипсы нашхъохэр.

Нэфынэх хьапсэхэр.
Ащэбыбатэх джы кьызнэсыгъэм гугъэм ипцIашхъохэр.

3

О укъэкӀо шъэфэу-шъэфэу,
ПкӀыхькӀэ сипчъэ кыӀуохы.
Жьогъо чыжьэу, нэфэу-нэфэу
УигушыӀэ зэхэсэхы.

Семызэщзэ уинэплъэгъу,
Гъэтхэ огоу сфэмыплъэкӀэу,
МэкӀосэжы сишӀулъэгъу,
«Палъэр?» — сӀони сымылъэкӀэу.

Сыкъебгынэ пкӀыхьэ лъэгоу,
Сиунапчы игъэсагъ.
Къэгъэзэжьба, жьогъо нэгоу,
Сыд хьазабы себгъэсагъ?..

4

ПкӀэнчъэу уемыкӀужь тхьагъэпцӀыгъэм,
Сесагъэшъ уадэжь сыкъакӀо.
О пӀитӀуи, чэщым сыпшыгъэу,
Къысцэхъу сфэзэжъу кӀакӀоу.

5

Тыдэ зихьыжърэ, тыдэ ар щыӀ —
ТишӀулъэгъу зыбгынагъэр?
Бгынэгъэ цӀыфхэмкӀэ дунаир щыӀ,
Узэбгын кытенагъэп.
ХэткӀи ар нафэ, хэти елъэгъу,
Хэти ащ рэгушыӀэ:
Пшъашъэми кӀалэми зыгорэ шӀу альэгъу,
Ауштми шӀулъэгъу щыӀэп.

6

Зыгорэ щэзекӀо мы чӀыгу шхъухъашӀэм,
Иини ицӀыкӀуи зӀишӀэу.

Лыжъэп ар, ныоп, пшъашъэп ар, кӀалэп.
«СыцӀыф» — кыӀоӀушъашъэ.
Ары шъхъае уцӀыфыныр зыкӀи амалэп,
УмыкӀалэу е умыпшъашъэу.

СэшӀэ: чэщ шӀункӀым сыпхырыкӀышт.
Сымыгъотыщтым сылтыхъоу.
Ау сыгу зыгорэ щысыукӀышт —
Е оры, е сэры — сфэмыхъоу...

7

СыдыӀа уиӀэхэр, шӀулъэгъу нэмыкӀ сӀамыхъу?
ПӀэ цӀыкӀужьыемэ саухъытыгъ сэ хъураеу.
Гъэтхэ огу лъагэр а пӀитӀукӀэ кызӀӀэмыхъу,
Зы чэрэз чыгы кыщытӀэмынэп дунаим.

СыдыӀа уиӀэр, сыдыӀа, саӀӀэкӀэмыкӀэу?
ЗачӀэзгъэбыгъэми, гупсэфыр — нэгъэупӀӀӀӀэгъу.
КъыздесхъакӀынхи, сыбгынэнхи сэ сымылъэкӀэу,
О пӀэ цӀыкӀуитӀу афэсыусыгъ: сигопэгъу.

СэшӀэ бэшӀагъэу, сэшӀэ — нэмыкӀи сыфаеп:
Оры сиошӀур, оры, спсэ закъу, сиуаер.
ЗыкӀэсшӀӀэжыгъэу къесэщӀкӀы чӀыгур оцӀ пае,
Оры, шхъухъашӀ, зыхэкӀодэщтыр дунаир.

8

Слъэгъу сшӀоигъу пшъэшъэ лъапцӀэ,
УцӀ къашхъом фэдэу джэнапцӀэу.
КъызыщхкӀэ, зэрэкъуладжэу
ИмыжъуакӀэ пӀӀчъ кыпаджэу.

9

Тыкъэзылъфыгъэхэр мэгъых.
ДэмыкӀогъэ пшъашъэхэр
Сабий ямыӀэнэу ззээгъых.

10

ПсынэкIэчъым фэдэу Iупчъапчъэу,
Уицхы макъэ сэ зэхэсхышт.
Шульэгъум иIа унапчъэ?
Шу зыльэгъурэм ыгу зэIуихышт.

Гъэтхэ пкIашъэм фэдэу Iушъашъэу,
Нэбзыц Iужъур къэIэт зи умыIоу.
Зэхэоха, адыгэ пшъашъэр —
Шу зыльэгъурэм ешIа тхъэрыIо?

Отэбэчэу уипчэнэ псыгъо
ГъэшIэ гъогухэр къыдерэкIокIых.
УзэбгъукIорэр, щыIэ шIоигъоу,
Уинэфынэ къыфызэплъэкIы.

КъерэкIокI хъатыекIо чэфыр,
Тихъяр фимыIотыкIэу.
КъерэкIокI джэгу пчэгү нэфыр,
Орэд лъагъор афимыкIукIэу.

Тыкызэфэнэжъмэ тизакъоу,
(Чэщныкъор орэIушъашъэ),
КъысэпIощт адыгэ лIакъом
ЗыкIигъашIорэр адыгэ пшъашъэр.

11

Узысэльэгъум,
Сыгу шъабэу зыгорэм къыгъэнэфыгъ,
Къызэхани псынкIэу.
Ащ лъыпытэуи къызэхэсшIагъ:
Ащ бэрэ сежагъ,
Ар зэгорэм къысэхъулIэнэу щытыгъ.

Дунаир тыдэкIи зэрэрэхъатзэ,
Сэ спкъынэ-лынэ изакъоу

Чыгур къыщысысыгъ.
Нэфынэм слъы зэльыкIугъэу,
Тыгъэ утхыпкIэу сиутхыпкIыгъ.
Лъыр — нэфэу,
Пкъыр — нэфэу,
ГушIуагъор шъхъафитэу,
Зи къыпфимытэу,
О пстэуми уафитэу,
Ау ар пхэкIосыкIыжъмэ,
Дунаим ущымыщыжъэу.

КъэкIынэу зыгорэ сыгу щэфэхыгъ.
Сэщынэ: сыгу сэ зыгъэсысыгъэм
ЗэрэчIыгоу ыгъэтIыгурыгумэ?

12

«...Хъамлыуми ошъогум дэбыбэен ылъэкIышт —
ЦIыфыгум хахъом...»

13

Дахэр, дэхагъэр —
Дэгъоу тэ тхэлъыр ары.
Дэгъоу тэ тхэлъыр
Бзылъфыгъэ дахэмэ ахэгощагъ.

14

Укбэщхи, шъхъац шIуцIэ Iужъур зэхэптэкъуагъ.
Я, си Алахь! Сыд жъыбгъэ стырха къэбгъэтэджыгъэхэр!
Сыд сиамал сэ? Къурэ шъхъэзакъоу,
ЧIыгу нэкIышхом сытеуубытагъ.
СынитIуи нэшъоу сыд пае сыкъэмыхъугъ?

15

Огупшысэ, оIо, IаплI осщэкIызэ,
IаплI о къысэпщэкIызэ, уквэплъызы.

Къыслъэхъакъух пӀонэу, сызэплъэкӀызэ,
СыкырекӀокӀыжы чэу нэзым.

Ау къелъэгъу сшӀошӀы сишӀулъэгъу
Жъау нэпцӀэу сызыщытӀысыгъэр.
Гупшысалэу зештэ синэплъэгъу,
Сыгуи фай къыӀонэу: хъау, сыстыгъэп.

Гууз Ӏапэм чыим зыкъыкӀешӀэ,
Пчэнэ лантӀэр псыблэу зэхэсэшӀэ.
Джыри Ӏэр щысэфэ кӀышъо шъабэм,
Ау къысшӀошӀы сэлъэкӀыжыэу сӀапэ.

16

Джыри зэ тыгъэр къохъагъ,
Гъэмэфэ пчыхъэу фабэу.
ГупшысэкӀэ сыкыпфэкӀуагъ,
КъэмышӀэу сӀыгъэу пӀапэ.
ЫгъашӀоу нэмыкӀ уинэплъэгъу,
НэмыкӀы ӀапӀӀ епцэкӀэу,
Сыкыхъыгъ уадэжъ сишӀулъэгъу,
СишӀулъэгъу сыӀэкӀэмыкӀэу.
ПупшӀэ фабэхэр къызэтӀепхынхэшъ,
ЗепӀокӀэ: «Шу усэлъэгъу!» —
ЗиутӀыӀузэ сыгу зэхихынышъ,
ЗыпӀэусыдзэшт инэплъэгъу.

УигушыӀэу шӀулъэгъум щыкӀуасэрэр,
Пчэнэ лантӀэу гопэгъум щыкӀуашгъэрэр
Пчэдыжъ тыгъэм къегъэушыжыых.
Сэри сыгу уипчъэшъхъаӀу Ӏусэщыжы:
Джыри ыгъэшӀэнышъ зы мафэ,
Псаужыынэу уадэжъ къэкӀонэу,
Зэхимыдзэу зафэр, мызафэр,
АшӀошъхъакӀори шӀомышъхъэкӀонэу.
ИкӀэрыкӀэу уӀагъэу, лъыр пычъэу,
Ыбгынэнэу Ӏуимыхэу уипчъэ.

17

...Шулъэгъу зимыӀагъэмэ агу кӀосагъэхэр
Сэ сипыщэгъух.
Шулъэгъу зимыӀагъэмэ агу егъэзыгъэхэр
Сэ сигъогогъух.
Ау «Тыдэ укӀорэ,— пӀоу укъэупчӀэмэ,—
Джы тыдэ укӀорэ?» —
Хъау, сакӀэхъопсырӀэп, хъау, сакӀэхъопсырӀэп
Сэ чъыӀэ хычӀэмэ.
Ау шӀулъэгъу зимыӀэжыым,
Шулъэгъу зимыӀэжыым гъогуи иӀэжэп,
Гъогу зимыӀэжыым
«Тыдэ уежъагъ?» — ыӀоу хэт еупчӀыжърэ?

18

А ситах,
Джы нэс згъэшӀагъэр къыостынэу сӀонти,
Гугъэ нэмыкӀ сылэжыыгъэп.
КъэзгъэшӀэжыщтыр къыостынэу сӀонти,
Гукъао нэмыкӀ къысфэнэжыыгъэп.

19

Ары шъхъай непи джауштэу бгъэпсыгъэ:
ЗэрэчӀыгоу, къыплъычъэзэ, пшъыгъэ.
Зэрэогоу, къыплъыхъузэ, укӀыгъэ.
Непи джауштэу дунаир бгъэпсыгъэ:
Зы нэбгыри уичӀыгу лъыӀэсыгъэп,
Зы нэбгыри уиогу къынэсыгъэп.
Гъогу тетыфэ, чӀыгур шхъонтӀагъ,
Къыплъэхъуфэ, огур къэбзагъ.
Сэри уцым сыгу пшъыгъэу хэфагъ,
Уиогу тӀэкӀу, уичӀыгу тӀэкӀу къысӀуфагъ.
Опсэу сӀо: щэтӀэмы сапашъхъэ
Сынэмсынэу нэфынэу о пӀашъхъэ.

* * *

«Псыхъоу Хъуау,
Пцелэу Лау,
УпчІэ закъо кышъуфысиІ:
Дэхэ закІэу, къэбзэ закІэу,
Сэ си Адэ тыдэ щыІ?

Пщэсы сыхъуи, жъуагъо сыхъуи,
Зэрэогоу къэслыхъугъ.
Чыгы сыхъуи, ошхы сыхъуи,
Зэрэчыгоу къэскІухъагъ.

Сызэупчырэм кысиІуагъэп:
Сэ си Адэ тыдэ щыІ?
СызэльэІурэр сфэдэІуагъэп:
Сэ си Адэ тыдэ щыІ?

Псыхъоу Хъуау,
Пцелэу Лау,
Сымыгъотмэ сигугъапІэ,
Огуми — фэжъоу, чІыгуми — зэжъоу
Щызгъотынэп кІуапІи чъапІи».

Мэфэ фабэу, гопэгъу мафэу
Егъэжъау Лау псы нашхъор.
ЛъэпцІэ цІыкІоу, жъау жъгыутэхэу,
ЧІэшхъэикІы Хъуау уц къашхъом.

«Псыхъо ухъумэ, уинэпкъ фабэ
Пцелэу Лау кыІукІэшт.
Пцелы ухъумэ, уижъау гуапэ
Псыхъоу Хъуау чІэльэдэшт.

Ау о, кІалэр, уиаджалыр —
Нэбзыц кІырма ясэлам.

КІо уемызэщэу, чъэ пфэмыщыІэу —
ЧІыгуи огуи уиурам.

Хъуао чъэштмэ, Лау шхъонтІэштмэ,
Узщыфэхрэм текІолІэн.
— Оры Хъуаор,
Оры Лаор —
Джауштэу пстэуми ятІотэн».

ХэцэтыкIэ, сигъогу макIэ
ГъэшIэ цыпэм пыуцуагъ.
СэкIо сшIошIызэ, ськIэлакIэу,
СкIуачIэ изэу сыуцуагъ.

Псыхъо нашхъом сыщапIугъэу,
Псыхъо шIуцIэм саIофтагъа?
Хэта цIыкIур зэдэIугъэр —
Джы губгъошхом рафытагъэр?

Джы губгъошхом, хэцэтыкIыр
Хэт, щыдаIоу, зэхихын...
Псыхъо нашхъом узэрикIэу,
КIый макъэм угу рихын.

Орыми гъогум сызфитетыр,
СыпкIэрачы, усмыльэгъузэ.
«Оры фитыр, сэры фитыр» —
Зэ сIогъагъэ шIу услъэгъузэ.

Оры фитыр — сыкъэсыфэ,
ХэцэтыкIым уиухынэу.
Сэры фитыр — сыщэIэфэ
Джэрпэджэжыр зэхэсхынэу.

Джауштэу гъашIэр тэ итэхы —
Псыхъо шIуцI — псыхъо нашхъу.
Ежъэ Iугъор зым щэфэхы,
Зым инэпкъ — уцы къашхъу.

Сэ къэсшIэжырэп — тары псыхъоу
СызыIутыр, сьд сигъогу?
Сыжэп, ау сыпсэлыхъоп.
Мыр сичIыгу. Мыр — хэт иогу?

Чылэ пшъашъэр,
Пчыхъэшхъапэм,
СьолъэIу, зы къысфашI:
Гъэтхэ пкIашъэм
Илушъашъэ
УипIэшхъагъы хэсэгъашI.

Чыжыи благъи сакъыфикIэу,
Къушхъыи мэзи къыфэсшын.
Гъэтхэжъ къабзэм
ИлъэIубзэу
Уипчъэнэзы сьдэпшын.

Къушхъэ сьджмэ
Яджэмакъэ
Къыдэсхъан уиIэгу.
Псыхъо ныджмэ
Яжъгыуджэ
Къистэкъон о пIэгу.

ПсынэкIэчъым иIупчъапчъэ
Уиунапчъэ рыIусхын.
Чэрэз пкIашъэм илушъашъэ
Осэпс лъапшъэу къыпфэсхын.

Осэпсыцэм ицэрыцэ
ТеспхъэнкIэнышъ уиджэхашъо,
Мэз бзыумэ яорэдхэр
КIэстэкъоцтых сэ уикIашъо.

...Чылэ пшъашъэр,
Пчыхъэшхъапэм,
СьолъэIу,
Зы къысфашI:
Гъэтхэ пкIашъэм
Илушъашъэ
УипIэшхъагъы хэсэгъашI.

* * *

Джыри тІэкІурэ тыщыІэшт,
Ащ кызгъэкІырэр — зытщыІэшт.

Тыгъэр огум кьетэджэфэ,
Чэщ мэзагъо кьытэджэфэ,
ГъэшІэ кІыхъэ тэ тилэшт,
Ащ нэс тыдэ ущыІэшт?

Пчэдыжъ пасэу сыубгынэу,
СыолъэІу: уимыкІ унэм.
СыолъэІу: щэджэгъуанэу
Умытэдж, къэпшынынэу Іанэр.
Огум жъуагъор кьетэджэфэ,
Щыс рэхъатэу, щыс гупсэфэу.

СыолъэІу: мэфэ кІыхъэм
УимыкІ унэм, умыкІу псыхъэ.

Мыр кьокІыпІ, мыр кьохъапІэ —
Сыдэу макІа азыфагу!
Джа гьогууанэр кьылэжыгъэу,
ГукъэкІыжыыр дэт сицагу.

Тауштэу тІэхэм азыфагу
Дэлъы гьогум удэхыгъ?
ГукъэкІыжыым ештэ пІалъэр,
Сэ сиухътэ сыухыгъ.

Зы гущыІэм, зы нэплъэгъум
Ягъогупэ гъэшІэ кІыхъ.
Гопэгъу иным сиухышткІи,
Унэм уикІэу, псы къэмышъ.

Зи къэхъужыырэп, зи кІодыжыырэп,
Ау лъэкІуатэ гъашІэр.
Сэ кьысэплъы, о кьыплъэкІо,
ПсэукІэ зэрегъашІэ.

* * *

Дэнэгъо шъхъацыр,
Гъэмэфэ пчыхъэу
Тыгъэ кьохъапІэм
Уфэсэгъадэ —
Сыд пай сыпхади!

Уитыгъэ нэгъоу,
СипкІыхъы лъэгур,
Къэлъагъоу фежъэ
Джыри нахъ чыжъэу —
Сыд пай сыплъежьи!

Сыдэу гъунэнчъа
Уипсыхъо... ПкІэнчъэу
СэІэолъао.
Псыормэ сахъы —
Сыд пай сыхахъи!

Шъопсэу, сикъинхэр,
Сикъины инхэр,
ШПульэгъу бэгъашІэ
Шъо сэжъугъэшІагъэшъ —
ПкІэнчъэп згъэшІагъэр!

Псыхъор Іэсагъэп.
Зэ сикІэсагъэм
Ижъот мэбагъо,
Щэнэфы жъуагъоу —
ШПульэгъу лъагъор!

СОНЕТ

Сигъогу пшъыгъэу, слъэкъуитIу сэлэ закIэу,
Сыкъэуцугъ, учыгъ жъау сырыхъакIэу.
Ау сыгу пшъыгъэ жъаум щымахэу,
КъыуиIуагъэмэ гущыIэ дахэ,

Къысфэгъэгъу ар — шIульэгъу гущыIэп,
СишIульэгъу сэ чыгъ жъаум щыIэп.
ШIульэгъу шыпкъэр къэнэфы тыгъэу,
О сыпшъыгъэу жъау къысэптыгъэр.

Сыд силажъа? Гъогу къинэу сызтетым
Сэ зы нэпцIи джы нэс щысIотагъэп.
СишIульэгъоу, си Iэшъхъэтетым

Жъау макIэу игъогу зэпыпчыгъ.
Сыфэраз уижъау чъыIэтагъэ,
Ау сежъэжы — тыгъэм Iэ къысфишIыгъ.

* * *

Къэсышт ори уинасып,
Угу фэдэкъабзэу.
УишIульэгъу уIукIэшт,
ЧIым зэрэщыхабзэу.

Джауштэу чIыгум ар къыщежъэ —
Гуапэр къыпфэсышт.
Ущхзэ — мафэр, угъзэ — чэщыр
Бэрэ о ипхышт.

Джауштэу, джауштэу апэу пцэсыр
Огум ибыбагъ.
Тыгъэм IукIи, шIу ыльэгъуи,
Нэпсыр ыгъэчъагъ.

Джауштэу гъуаткIор, гъоткIожъыер
Къушъхъэм къыщежъагъ.
Шъофым блэчъы, мэзым блэчъы —
Хышхор ыгу хэпкIагъ.

Джауштэу лъагъор, лъэпэнэфыр
ЧIыгум щыуцугъ.
Къушъхъэм дэкIы, хым зэпрэкIы —
КIоныр ыгу рихъыгъ.

Къэсышт ори уинасып,
Гуапэр зэхэпхышт.
Ущхзэ — мафэр, угъзэ — чэщыр
Бэрэ о ипхышт.

Ау пцэс фыжъым инэпсыци
КъэкIожъышт оцхбыбэу.
Ау псыгъуаткIор псыхъо хъунышъ,
Дэльэдэшт кIэй ныбэм.

Шульэгъу закъор Іэшъхъэтетышъ,
Тапэ ит ар ренэу.
Шульэгъу гъогушъ узытетыр,
Урыкшоцт о кьинэу.

Чыгу кылым, огу чІэгъми
ЩашІэ а гопэгъур:
Шульэгъу — оцхми, шульэгъу — огъыми,
Джауштэу щыт шульэгъур.

* * *

О зэ закъо укызэплъэм,
стэмэшъхъитІу зыращыгъ.
СеІэбэх, шъоф къэгъагъэр
кыюстынэу кыпфисчыгъ.
Укыплъагъэшъ о садэжы,
кыщэушы бгъэгум лЫгъэр,
Зысэпхуатэ: тыдэ шыла
згъэкІосэнэу мэшІо лыгъэр?
Нэ шуцІитІур кысэплъыгъэшъ,
шу сэлъэгъу сэ дунаир,
Тыдрэ чыпІэ мыжъо сыныр
щигъэгырзырэ дунаим?
Ау зысщэймэ — мэшІо лыгъэр
зыщытэджырэр тазыфагу,
Ау сэІабэшъ — кІэлэкІэгур
зыщыгырзрэр сэ сыбгъэгу.
Нэбыц Іужъур къебдзыхыгъэшъ,
дунай нэфыр къэушІункІыгъ,
КІэкІорыкІэу пчэнэ лантІэр,
синэплъэгъу ІэкІэкІыгъ.
Сичэмыдэ кыскІэрыт.
Сичэмыдэ сэку утыс.
Чэмыдэжъым, мэшІо лъабжъэу,
улІэп, еІошъ, сегъэмыс.
«КъысэкІэси, жъым нахъ псынкІэу
тыкІэхъанышъ нарты пшъашъэм,
Онэгупэм шыІэсэнба,
кыІэтышъумэ батыр Іапшъэм?»
Къэрэплъэжы ар зэ закъо,
нэбыц ІужъукІэ Іэ кышІыгъэу,
Сылъежъэни мэшІо лъабжъэу,
шульэгъу чыгум сыкъэкІыгъэу.
Ау зысплъахъмэ — шъофыр нэкІы,
кымы-сымыр шъхагъырыт.
Стэмэкышъхъэ шыр щэпырхъэ,
сизэкъуабзэу сэ сыщыт.

**КЪЫБГУРЫПОГЪАГЪЭМЭ,
СПСЭ ЗАКЪУ...**

Сыпсэм уфэд, ау тауштэу
КъыбгурызгъэЮшт сигумэкI?..
Джыри сэ чIыгум сыщэштэ,
Джыри огум сихъан симылъэкI.

Джыри ежъ зыщыфаем
Огур зэрэфаеу къэуае.
Пчыхъэ рэхъат сыщыгугъэу,
ЧIым къештэ сепэхъы жьыбгъэр.

Загъорэ сыбгъэгу шыуай,
ГумэкIыр гум игъогуанэу.
Огум ибыбэнэу фай,
ЧIыгуми фай щыгъольхъанэу.

Джащ пайщтын, къысшIошIы нафэу:
БэшIагъэу спсэ симыежъэу,
Изакъоу ежъ зыфэзафэу,
Сыкъыбгынэшт ежъ-ежъэу...

Ощ нэмыкI сиIэп, ау тауштэу
Сыгу ихъыкIрэр къыбгурызгъэЮшт?
Ори джы чIыгум уцэштэ,
Ау зы мэфэ ошIу къыпфэкIошт;
Пстэуми агу рихъэу зы мафэ,
Спсэ къыкIэкIуагъэу хъафэу.

Зызэблихъужьми нэужым,
Ое лъэхъаныр къышIэжъэу,
Спсэ улъымышъу илъэужы,
Чэщэуи мафэуи уежъэу.

КъаIожьми, пшIошъ умыгъэхъу,
ЧIыр ыбгынагъэу бэшIагъэу.

Ащ огуми итэу къыщэхъу,
Къыщэхъу чIым щыгъольхъагъэу.

Угу емыгъэгъу, сыолъэIу —
Ар мэфэ нэфым кIэдэIу.
КъыхэкIы ар уцы къашхъоу,
Ечъажъэ ар псыхъо нашхъоу.

ПШЪЭШЪЭЖЪ

Зыгорэ уигъусэм фэд о, ренэу уизэкъуабзэу,
Гуахы пхэмылтыхэм фэд, зымыгъэдэхахэу.
Чылэ кIалэхэр кыплъэплъэх, янэплъэгъу лъэIубзэу,
Бзэгу кIыхъэкIэ кыплъэох, ныоми зэхахэу.

Зыгорэ уигъус о ренэу, ренэу къэIогъуаеу,
КIэлэ бгъэгум пшъхъацы Iужъу ымэ щызэIишIэу.
Пхэлъ зыгорэ къэшIэгъуаеу, кIалэхэмкIэ кьинэу,
Шъэфэу пстэуми зэдагъашIоу, зыми зи фимышIэу.

КъэкIох кIалэхэр уиунэ, раубыкIы уиунэжъ,
Пымылъ хъатэхэу мэпсалъэх: «Е, ситхъамыкIэжъ!..»
Ау кьенэжъы бгъэгу шъыпкъэм пфамышIыгъэ пIальэр,
Ау IуестыкIы Iупэ шъыпкъэр къамыIогъэ псалъэм.

Исых кIалэхэр уапашъхъэ, зашIомыдэихэу,
Зыми шъыпкъэр кыуимыIоу, шъыпкъэр ыгу кыырихэу:
«О узфэдэр, о узфэдэр: чIышъхъэм утерэкIи,
Тыгъэр огум кьиуцон нэбэ-набэу.
О узфэдэр: чэрэз чыыгым IаплI еорэщэкIи,
Къэнэфын ар бжыхъэ кIасэм, къэгъагъ фыжъ бырабэу».

СИШУЛЬЭГЪУ

Ора, хъаумэ орэд тама
КIэм дэбыбагъэр?
Ора, хъаумэ пцелы куама
Псым хэуIубагъэр?

Осэпс лъапшъэу, жъогъо Iапшъэу,
Пшъашъэр нэпкъым къехы.
СишIульэгъуа, сищынагъуа —
Зыгорэм гур рехы.

О умакъа, Пщыщэ лъакъуа
КIэм щыжъгыугъэр?
СишIульэгъуа, хъаумэ жъуагъуа
НитIоу къэжъыугъэр?

Къумбыл пкIашъа, уиIушъашъа
Псышъхъэм щыпсэлъагъэр?
СишIульэгъуа, гузэжъогъуа
ЫчIэ ислъэгъуагъэр?

Сичэмыдэ бгъэгу Iупэфэу
Псым зэпырэсыкIы.
Зы псы гъуаткIуи кыIумыфэу,
Лъабжъэр реутэкIы.

Сыдэу щтагъэу кысэплъыгъэх
О унэ къэритIу!
Сыдэу куоу чIагъэбыгъэх
Щалъэхэр о пIитIу!

Пчэнэ лантIэр кIэкIорыкIэу,
Пшъашъэр нэпкъым дэкIы.
СикIэлэгъум идэхэгъум
Непэ сэ сыIокIэ.

* * *

ХэцэтыкIмэ, ыгу илгыр зэхэпхэу,
КъэгушцыIэмэ, пщэсым нахь Iасэу,
Синэфыни сишIункIи зэрипхэу,
КIасэм гьашIэм сэ сыфегьасэ.

ХэцэтыкIхэзэ, къэтIэмых чыгхэр,
Зыдащае цыкIу-цыкIоу абгыхэм.
Мы дунаим сишIагъуи сидагъуи,
ХэцэтыкIхэзэ, кышцэдэлъагъох.

Сыдэу шъабэха, сыдэу мэкъэнчэха
УигушцыIэхэр, спсэ зыхэдагъ?
О ушыIэшъ, гугъэхэр пкIэнчэхэп,
О ушыIэшъ, шаIэр къэнагъ.

Сыфэгъас хэцэтыкIым ипсалъэ,
Сыфэгъас ащ мэкъэнчэу игъогу.
Щыбгъэнафэрэп гьашIэм о пIалъэ,
МэкIосэжы, къэнэфзэ, унэгу.

Чым щэпсэу си Дахэу кIасэр,
Синэфыни сишIункIи зэрещэ.
ХэцэтыкIзэ, тыгъэр мэкIуасэ,
Ори сэри ынэгу тыкыкIэшэу.

* * *

УнапIэ зыщыпIэтыгъэм
Жъаухэр кышчычъэбзагъэх.
Ашыкы хъугъэ хъульфыгъэм
Чъыгхэр фэдэкъэбзагъэх.

ЗэхэткIукIыжыых жъау нэфхэр,
Чъыгхэр нэмыз-Iумызых.
ЧIыгум кышцежъэх шъэфхэр:
Гукъаор, нэпсыр, гуузыр.

КъэмыIэтыгъэмэ напIэр,
Дунаир гупсэф хэтыни.
Къэтыухъумэу гугъапIэр,
Чъыг жъаумэ ачIэгъ тычIэтыни.

Сыдэуи кIыхъэх уигъогухэр,
Сыдэу тигугъэ IэнэкI!..
О тыгъэм фэдэх унэгухэр,
Загъорэ кытфызэплъэкI.

Олъэгъуа, мэзэ нэгугъэу,
Лыхъужхэр уауж щэхъарзэх.
Гъыбза е орэд чэфа? —
Ашъхьагъы щэкIозэ-уазэ.

Емыдзыхыжъ унапIэ,
Дунаир орэнэфын.
ТерэкIодылI а гугъапIэм,
МыкIодрэ орэд тфыхахын.

СШЪХЪЭ ШЫКЪЭБАРХЭР

*Сшъхъэ кIоцI укъыхъагъ,
ау фэсакъзэ къекIокI,—
Чатэу къыщыкIрэмэ зямыгъэутэкI.*

1

Зыгорэм чэмышъхъэ шIотэу,
Шыдышъхъэ зышIоти къыготэу
Плъэгъумэ, умыгъэшIагъо.
ПшIэгъагъот мы тидунае
Анахъ хъайуан Iаеу
Тетмэ уафагъэдагъэу
КъызэрхэкIыгъэ пчъагъэр!

Сэ загъорэ мэлырэ благъорэ
Ашъхъэхэр къышIокIагъэу,
КIыйрэм Iойрэр ыкъузэу,
Сэри сыгу агъэузэу
КъыхэкIы.
Блэгъожъ нэкIыгъэр
ЗыIасэкIэ зигъэшхэкIыгъэу,
Спкъынэ-лынэ къыхэпшыхъажьы,
Сэри сиIоф сыпэхъажьы.

Ащ сэ гупшысэу сигъэшIырэр:
Тыгу ары набгъо зыщишIырэр
Хъайуанэу е хъэкIэ-къуакIэу
Зышъхъэ къытшIуакIэрэм.

2

Шэ джабгъу къэIэт...
Шэ сэмэгү...
ТIури ехъыхъжъ.
Джы пшъхъэ джабгъу къэIэт...
Пшъхъэ сэмэгү...

Еплъ зэрэдахэм унэгү!
Джащ нахъэу умыгъэбылгыжъ.

Сэ ошIа шъхъэ пчъагъэу сшIотыгъэр?
Тхьапш сшIуаутыгъэр:
Сыуфэмэ, паупкIэу,
Сыуфэмэ, пакIыкIэу!..
Джы зы къысфэнагъэр,
Ау зесэхъэ лъагъэу гъэIагъэу.
О джыри шъхьитIу зеохъэ,
УишъхъэшIохи мычыжъэу зеухъэ.
Пшъхъэ умыуф! УкIакIом
ЫIэ шIой цIыкIу кIако.

3

Шъхъангъупчъэ бгъуитIури Iухыгъ.
Сегупшысэ сымыгъэшIагъоу:
СанэIу сакIыбкIэ къэкIыгъ,
Сыридзынэу зэпырыгъэзагъэу.

«БэшIагъэу, сикъош, укъысаша?» —
СызэупчIыжъы сэр-сэрэу.
«Тифахэмэ шъхъангъупчъэ машэм,
Зэхэтфыжъышт тэр-тэрэу».

Сызтефэшт гъоймэ сахадэу,
Сыбыбзэ сыгу къелъадэ:
Къысэхъулагъэр щхэны,
Ау хэт къыслыIэбэна?

4

Тэрэз, ныбджэгъу, о пIорэр ренэу зафэ,
Сэлъэгъу сэри: макIо, макIо мафэр.
Илъэсхэр екIых, аулъэгүшъ мэээ пчъагъэ,
Ау сэ зы мафи кIэгъожъэу къыслыджагъэп.

Тэрээ, нибджэгъу, Алахъэм урихъаК,
 Ау зэ кысэплъ — слъэкъуитIуи сэпэзакI.
 СлъэкъуитIуи мыжъожъ гъогумэ тыраутыгъэу.
 Сыщыс, олъэгъуа, чэщым сыриутыгъэу.
 Къысэжэ мафэр, щыт мары спэмычыжъэу.
 Зызгэпсэфынэу зызэрэсIэтыжъэу,
 Сижъэшт, систышт, ошх-ошъукIи къысэошт,
 Ишыбли джэгъогъу джадэу къыстеошт.
 Къызгурылон слъэкIыгъэп илъэс пчъагъэм:
 Хэт сызфэкIуагъэр? Хэта сызфэчъагъэр?
 Нибджэгъур сэ сиIофэп зыпэIутыр,
 Къэслъфыгъэр агъэпсэу унэIутэу...

Сыкъезгъэжъагъэр гугъум елIылагъ,
 Сыкъыздежъагъэр пщагъом хэкIодагъ,
 СыкъызкIежъагъэр сэри сщыгъупшагъ.

5

Шъхъэ пыупкIыпIэм зэ сыкIогъагъ.
 ПсынкIэу яIоф мыщ щызэшIуагъэкIы:
 Зыми уемыжэу пчъэм удагъэкIы,
 Ащ ышъхъагъ дышгъэ шъэжъыешхо пышлагъ.
 Пшъхъэ пагъэлъэтышъ зэогъоу,
 ЗэрадзэкIы лъатэу.
 Ащ ыуж ппкъынэ-лынэ илэгъоу
 ШъхъакIэ къыуаты.
 ЫпкIи пцIи ящыкIагъэп,
 Отхъэжъы:
 КIэ шъыпкъэу шъхъэ къыпшIокIагъэу
 Къэогъэзэжъы.
 Шъхъэ мин, анахъ макIэмэ,
 Зы сыхъаткIэ зэблахъу хабзэ.
 ЗэкIэмэ къаратрэ шъхъакIэхэр
 Зэфэдэкъабзэх.
 ПшIэ пшIоигъомэ джы пшъхъэ изытет,
 УищыкIагъэп гъунджи Iази.
 Апэу плъэгъурэмэ ащыщ зыфэгъази,
 Еплъ: пшъхъэ фэдэ ащ ыпшъи тет.

6

Сыдэу гукъауа, сыдэу гукъауа —
 Мазэри къао, тыгъэри къао!
 Мары щэ фыжъхэр ом къыщэлъагъох,
 Ау чIым къэмышхэу мэхъужъых жъуагъо.
 Сыдэу гукъауа!.. СимыуIагъэу,
 Тыгъэм сыдэуштэу сыдыщыIагъа?
 Тыгъэм ыуIэрэр мэхъу усаKо,
 Сэ сыIупчъапчъэзэ мазэм сыдаKо.

7

Пшъхъэ къыкIэнагъэмэ,
 Къашти шъхъэмажъэр,
 Шъхъацыр хэцIэнтхъуи,
 МашIор къэгъан!
 Хэта зихъакъыр, хэта зилажъэр?
 УпчIэ щатыжъэрэп джы тилъэхъан.

МашIор шъхъэ къупшъхъэм мары теIабэ,
 IэпыIэгъунчъэ узэрэхъугъэм
 Зыуигъэплъыхъэу о нэбэ-набэу,
 УкIыйзэ окуо.
 Куо куоу.
 Пшъхъэ шIорэстыкI —
 Куо макъэ нэмыкI
 КъыпкIэмыныгъэми рыраз.
 Шъхъэуарзэхэр
 КъамышIэу ашIостыкIыгъэу
 МакIа плъэгъугъэр?
 Е гъугъэу,
 Шъхъэжъэпхэр хъамлыу кIуапIэу?
 ...ГугъапIэп укуоми узэхахынэу.
 Куо — агучIэ ипхынэу.

8

Сшъхъэ бзыоу ибыбыкIыгъэмэ
 Къагъээзжынэу сыгугъэу,
 Сэ илъэс пчъагъэ згъэшIагъ.
 Ау зы къолэжъ къэкIожьыгъэр:
 Къимыбыбэжъэу сшъхъэ гъуанэ,
 Сшъхъэ шыгу
 Унэгъо цIыкIу шишIагъ.
 Сыд бзыуха тыгурэ тшъхъэрэ
 Тэ кытфалэжъхэрэр?
 Ошгурэ шгумэрэ къялыжъхэрэр
 Къытфэбыбыжъых.
 Джы мары сшъхъацхэр фыжъых.
 «Къуаргъ» еIошъ, къуалэм кызэпегъаджэ
 Сшъхъэ хъэнэ-гъунэ.
 Сиунэ
 ШIоу илгыр рахи,
 Къэнагъэх сигукъэкIыжъхэр
 Ныбжыкъухэу.
 Сшъхъац фыжъхэр
 Къолэжъым — бжыхъэжы шIуцIэм —
 МэкъаекIэ злъеупыцIэ.

9

Зэгорэм пшъхъэ мэз кытекIагъэу
 КъычIэбгъэщмэ,
 Ущынэу е угучIэ изэу,
 Ухэмыхъажъ.
 Шъхъэмажъэр къашти,
 Пхъэмбгъу фыжы къабзэ уапашъхъэ илъхы,
 Фэсакъзэ пшъхъац дэгъоу къежъых.
 Олъэгъуа — зи мэзым щымыхъурэ
 Пшъхъэ къехъулагъэп:
 ТхъакIумкIыхъ, тыгъужъ, баджэ,
 Мэзыкъу, мышъэжъ, мээзатакъ,
 Мыхэр, мээ къужы шагъэхэр,

Комэ гъугъэхэр пшъхъэ къетэкъохых.
 Зыгорэми пхъэ щыреупкIы,
 Кондэ къогъум зыгори къос.
 Мэзы шъыпкъ, зи бгъэшIэгъон
 СшIэрэп ац хэлъэу. Зы мафэ
 Чэм къакъыр заулэ ышъхъэ
 ТырашIыхъагъэу зыгорэ
 Слъэгъугъэ. Къакъырмэ — къакъыр,
 Ац нахъ кыохъулIэщтба...

10

Зы мафэ лъэшэу сыгу рихыгъагъ
 Сшъхъэ изекIуакIэ.
 Джы кызгурыIорэп: сыд кыхъухъагъ
 Мо зынэгъу пIуакIэм?
 Тыгъэр шIомаз, мазэр шIотыгъ,
 НапIэр ридзыхи, сынэгъу ригъэтыгъ.
 TIу Iуль IункIыбзэу,
 ЫкIоцI шIункIыбзэу.

11

Ныпчыхъэ сшъхъэ дэгъоу сфыкIагъ.
 Мэфэ ренэм шъхъэкIэ сыкъекIокIыгъ,
 СлъэкъуитIу дэгъэзыягъэу.
 Ау кысэкIыгъэп иягъэ.
 Акъыли ац пай сыщыкIагъэп,
 Слъакъоми шъхъэ къашIокIагъэп.

12

Сшъхъэ укыхъагъ, ау фэсакъзэ къекIокI,
 Чатэу кыщыкIрэмэ зямгъэутэкI.

13

Ныпчыхъэ тыгъэшхор сшъхъэ щыкъохъагъ.
 Сэри сыгуIэзэ сызIуихъагъ:

14

15

16

17

18

Дэплыйй — кыслъеІэбэхых,
Сшъхьи сыгуи ахэр щычІэбых.

19

Сишы, сишы китхужьыгъ.
 Китхуи, шункым хэлэдагъ.
 Хьоу гъунэнчэм, хьоу дымылум
 Илэмакыи икюдагъ.
 Сэ шышюлум сырипхыгъэу,
 Цыкъ-цыкъ макъэ зэхэсхыгъэ.
 Кыстхыи, хым щесынэу псынклэу,
 Кыошъо псыгъо хэсыупсыкли,
 Сылэежыагъ сишы бзаджэ.
 Ау хы кылуз зэ кыгъаджи,
 Къэмыуцоу, чъэм зэрхэтэу,
 Хыор лъагэм сырипхыгъ.
 Сыдэсысы, псым сытетэу,
 Сыд сыфита? Сшъхъэ пхъэхыгъ,
 Сыгу гъогу шъхъаф фыхахыгъ.

20

Зы шъхъэ къупшъхъ къещэклыгъэр,
 Ау шъхъэкуцлыр тлоу гощыгъэ.
 Джауцтэу непэ зэхэсхыгъэ
 Сшъхъэ къэбар кырахыгъэу.
 Зыр хэтаклоу чэщы клэхэм
 Хъакъу-жъокъоу кыыхэклыжы.
 Адрэр махэ —
 Пэгъоклыгъэшъ етэклыжы,
 Етхъаклыжы, елэклыжы.
 Нэгу лутлэтлэу мэголъыжы.
 Гур къядэлэу, къягупшысэ:
 Зы шъхъэкуцлми, зэнэмысхэу,
 Азыфагу дэпкъ щысысэу,
 Зэдэпсэху зэдимысхэу.
 Хэт къябгыгъэр? Сыд нэлата
 Зы гупшысэр тлу зышыгъэр?
 Фэмыахэу гур шыхъатышъ,
 Ыгу къэклыжэрэп Къэзгъэшлыгъэр.

...Сэчыежы тлу сыхъугъэу,
 Сыкъэущынкли хъун къехъугъэу.

21

...Слэ джабгъу зыгорэм кылэти,
 Сынатлэ тырильхъагъ.
 Сыкызэригъэщтагъэр!..
 Сытелэбагъ космосым!
 Сшъхъэ клоцл зэклэм слъэгъугъэ:
 Гъуни нэзи имылэу
 Шунклыр щызэбгырэклы.
 Сыкъэкууагъ сфэмыщылэу:
 Космосым бысым уишыгъэмэ,
 Сэ сыд угу кысфыхэлъ?
 Сыщылфэу, сыкулайцызэу
 Сыхэлъ ситэхътэ зэжъу.
 Сыгулэзэ сынатлэ
 Слэпэ кыкларысэхы.
 Сшъхъа, хъаумэ слэпэу клэзэзра? —
 Шункл мэшлуамэр кыпехы.

22

Ары, лай, непи
 Шъхъэ заулэ сшлэтэу сыкъеклоклыгъ.
 Арыщтын симынэлуасэмэ
 Сэлам кысахэу кызфыхэклыгъэр.
 Зыгорэми шъхъэу сшлэптмэ ащыщы
 Ынэклэшъо кыкларыгъэхыгъ.
 Ащ нахъ губгъэн хэсымыхзэ,
 Сымышъхъэхэр зышлосхыжын, слуи,
 Сыкъэуцуи зэпэскъудыгъэх.
 Ау урамтетмэ
 Бырсырышхо кысашыллагъ:
 Шоптхынхэшъ, ало, урамым
 Кытеунэнхэшъ, шъумэр
 Къапихэу тешъухъажыных.

«Адэ сыд сшІэшт, шъхъэ пчъагъэ
Сыдэуштэу сэ къесхъакІышт?»
«ШъхъэІыгъыпІэм кІори, пахыщтых».

СыздэкІуагъэм зэтелэкІагъэу
Цыфышъхъэр чІэль. СинэІуасэу
СшІэжыгъи бэу къахэкІыгъ:
Депутат, министр, усаКІу,
Мор шІэныгъэлІ, мор къэшъуакІу...
Зышъхъэмэ шъхъэнчъэу Іоф ашІэ.
Мэпсалъэх, матхэх, мэчэфых.
Ашъхъэхэр, сэпалъэ хъугъэхэу,
Зэтетэкъуагъэхэу зетелъых.

КЪЭНЭТІЭХЭС ЧЭФХЭР

1

А ефэнд, зэпысчыгъэшъ гъашІэм ыгъунэ,
Тхъэм уельэІу, гунахъхэр Ащ сфигъэгъунэу.
Сыпфэраз, ау цыфхэуи итмэ сашъхъагъы
Сфагъэгъунэу сфялъэІу ягунахъэу зесхъагъэр.

2

ШъушІагъэп, цыфхэр: сичыхІэны
ЧъыІэ бэрэ сигъэлІагъ.
Зысыушхумэ — сфэкІэкуащэу.
Зысщыхъажъмэ — сфэбгъузагъ.
Тауштэу шъушІэна: сэ сщэІагъэ.
Шъорышъ — хэт къысэупчІыгъ?
Ау сызэлІэм — сэгъэшІагъо —
СфэшІукъабзэу бэн сфэшъутІыгъ.

3

КъыздычІэлымэ гуфаплъэу сахэплъэшъ,
Зичэзыу апэу къэсыщтым
ЕсІо сшІоигъу: «УлІагъэмэ,
Цыфхэр умыгъэгумэкІхэу,
Ор-орэу пшъхъэ къехъыжъэжъ.
Гунахъыр къыпкІэкІэтэкъоу,
УкъэкІожыщтышъ, пхъэнкІыпхъэ
Къыздашти, къэхэлъэ гъогур
УмыушІоинэу, пхъэнкІыжъзэ,
Къыдахь...»

4

Ситыгъэ блэонэу
ЕІэты къушъхъэтхым.

Згъэшлагъэр къэслонэу,
Зы усэ къэсэтхы:

Згъэшлагъэ зы гъашIэ,
Згъэшлагъэ шIульэгъу.
БэгъашIэу, бэгъашIэу
ЗгъэшIэшт джы хьадэгъу.

5

Сихъэдашъхъэ шъуитэу ыпашъхъэ,
ГушыIэ дахэ сфэшъуагъ.
Аужырэу сэри сегупшысагъ:
Сэ сыдкIэ джы ар сищыклагъ?
Сишъаохэр шъоры зыпIуштхэр,
Сипшъашъэхэр шъоры зыщэштхэр.
Синыбджэгъугъэм ышIын ныбджэгъукIэ,
СишIульэгъугъэр шыIэшт тхьамыкIэу.

Джары сызкIегупшысагъэр —
Сэрэп шъуищытхъу зищыклагъэр.
Хьадэгъум джыри зыгорэ фагъасэ:
ЛIэщтыр орэлIэ Iасэу,
Орэфэх фэхыщтыр Iазэу,
Чылэр шыгъуазэу,
Псаоу къэнагъэм игъуазэу.

6

Сэ сылIи, нэмыкIхэр къэнагъэх,
Цыфхэр, бзыухэр, чыгхэр къэнагъэх...
Сыжъугъэллагъ сIоу, сыкышъодаорэп,
Шъукъэнагъ сIоу, сишхрэп гукъаом.
Ау хэт шъуащыщэу егупшысагъ:
Ар лIагъэти, сэ сыкъэнагъ.

7

Хьадэгъум шыкIабэ иI,
ШшыкIабэ иI ущыIэным.

Ау лIагъэзи шъош пае шыI
Зыгорэ, шъо шыкIэ шъуиIэнэу.

8

Зи сымыушъэфэу, нэиутэу
Сыгу илър сэ ренэу ослуагъ.
УигушыIэ о уфимытэу,
УутIыIугъэу, сикъош, ущыIагъ.
...Джы о садэжъ укъэкIуагъ,
Убзэгуи зыкытIэтагъ,
Губжыр кыистеппхъэнкIагъ.

Ау зы гушыIи уипсалъэ
Щыщэу зэхэсхрэп, сиблагъ.
Хъау, сэлэ, дэгоп къэхалър,
Ау джауштэу о ащ уесагъ:
Зэхамыхэу уигубж Iотэнэу
Алахъэм укыгъэхъугъ.
ГъэшIэным угу зимытIэтэнэу,
Бзэ пIульзэ, бзако ухъугъ.

9

Охътэнчъэм сыщыI,
Охътабэ джы сиI.
Джы сегупшысэ:
ГъашIэр пцIыусэп.
Сипыйхэр арых сигъашIэ къэсэзгъэхьыгъэр,
Ныбджэгъухэр арых къэхалъэм сыкъэзыхьыгъэр.

10

УсакIу,
ТхъэрыIо бэрэ шыпшыгъ о дунаем:
«ПситIу силагъэми,
Ястынхи ным фэдэу шIу слъэгъурэ хэгъэгум пае».
Ау псэ закъор зытыгъэм ар зэхихыштэп.

Пситу ным кыуитрэл,
Ным кыуимытрэр уихэгэгуй пихыцтэл.

11

ПшъхэкIэ уфитэу ухагэдагэмэ,
ТичIыгу шъоушыгунэу о кыхэпхыни.
ПшIэрэл о: чIыгур шъоушыгум фэдагэмэ,
Нэпсэу шычъагэм шыгъу дыджы ышIыни.

12

Ныбджэгъу! НэIуас! Пшъхэ еуфэхыгъэу,
Угъыцтым фэдэу сапашъхэ уимыт.
КъыпшIошIми гъэшIэным игъогу сухыгъэу,
«Къеблагъ» кыосIоным джыри сыфит.

13

СшIошъ мэхъу: сэмэркъэукIэ къэхалгэм сыкъэшъухыгъ,
Ар сшIэу, охътэ шIукIае зысшыIэу сэ къэсхыгъ.
Зэрэчылэу мыщ сыкъэшъухы, зэрэчылэу жъугъээзжыгъэ,
Джы сышъуцэжынынэу сшIошIышъ, сыкъэплъэ сезэщыгъэу.
Ау шIункIэу къэкIох, кысфэкIох джы зырызэу,
Сышъожэ сэри, сышъупэплъэ сыгур пызэу.

ГУМ ИСТАФЭХЭР

1

Жъоркы. Нэстыр. Сыцуагъ.
Сыныбжыкыу чIыгум кыитесчи,
Сашъхагъы кызгъэуцуагъ.
Ащ ижау сычIэс гупсэфэу,
Зысэгъэпсэфышъ.

Мары къэкIо критик нэIуасэр.
ПкIантIэр кыпызэу, Iасэу.
Ащи тIэкIурэ сыныбжыкыу къуапэ
Зыщигъэпсэфыгъ, ыIапэ
Зэгджыжым кысфигъэсысыгъ:
«Уиныбжыкыоп, къэуугупшысыгъ!..»

Ары шъхае сыныбжыкыу чIэгы
Къызгосэу сыхъатрэ чIэсыгъ!

2

Сишъхангъупчъэ чэщ гузгум
Тео макъэм кыгъэчагъ.
СыкызекIым псынкIэу шагум,
Сыныбжыкыу сыIукIагъ.
Пшъыгъэ, пагъэ, псынжы закI...
«Тхам, ащ еIо, урихъаI,
Умыгубжэу, сыныбджэгъу,
Мызэгъэгум кысфэгъэгъу:
Ощхыр къещы, сыхымахъэп,
Дэгъуба, сэри сыкыибгъахъэу,
Тыгъолыжымэ. Боу сыпшыгъ,
Сыгъойщаеу кысщыхъугъ».

Сишъхангъупчъэ скудэжыгъ,
СипIэ фаби секIужыгъ.

Боу сишIугъу, сысымаджэп,
Ау чэцныкъом щагум Iаджи,
Iаджи щагум кыдэхъухъэ.

3

Сэри хэсэшIыкIы, сымы-Тхъэми,
ЩыIэм джыри щымыIэр.
Джаш пае закъу, сымытхъэми,
Къинлъэгъу зыкIэсшIыгъэр гущыIэр.

Къысферэгъэгъу Ташъхъагъым:
Джэнэтым джэхънэм хэсшIыкIыштэп...
Джэхънэмми джэнэт хэсшIыкIыштэп —
Къысферэгъэгъу Ташъхъагъым...

Сэц фэдэм джэхънэмы машIори
Джэнэтри ыгу щэпсэух.
Ау сэ джэхънэмым сегъашIо,
Джэнэтмэ — мэшIуамэр къысэу.

Къиным, гушIогъо нэпцIым
Сызэтырахэу саушэты.
Хъапцэгъоу гущыIэ зэпцIыр
Сыжэ кыдагъэзышъ, шъосэты.

4

Мо Тхъэр зэтагъэхэр
Хэт зыIофтагъэхэр?
Джы нэс зы нэбгыри кыдэмышъугъэу,
Сыд ашIошъ хъугъэр?
Унэхэр ашIых...
— ЧIэсынхэу ары.
ЗэдэгущыIэх...
— Псэунхэу ары.
Тхыльхэр атхы,
Кино тырахы,

ЯчIыгуи я Тхъи,
Еплъ, зэтырахы.
ЗэрэгъэпцIэжых, зэрэукIыжых.
КъинкIэ къэхъух,
ХъазабкIэ текIыжых.
Зыгъэшэсыгъи езгъэпсыхыжы
КъагурымыIоу чIыгум ехыжых.
Зыгорэм ешIа гъашIэм ыушъэфрэр?
Сыда шъузгъэгъэрэр, сыд шъузгъэчэфрэр?
Сыд къакIэкIощтыр тхъагъуи къиныгъуи,
ЗэкIэ ехыжымэ хъадэгъу мыгъом?
...Уаехэр къэкIох, огур зэблэкIы,
Жыбгъэхэр къепщэх, хэкIыр апхъэнкIы.
Мары зыгорэ джыри къэхъугъ.
Мэгъых, мэгущIох... Ар унэхъугъ —
Зыми ылошъурэп. ЫнитIу кызэрэплъэу,
Узэплъ мыхъуштыр ащ ылъэгъушт...

5

Ночь не знает поражений,
Ащ ыкIуачIи шъэфы.
Просто солнце тоже гений,
КъэкIошъ, къегъэнэфы.

Зиусхъанэу Тыгъэ нэфыр
Фаети кыкъыокIыгъ.
ЗэрэчIыгоу, зэрэогоу
Ащ кыгъэнэфыгъ.

Ау кIэухкIэ ылъытагъэп
Чэщым къехъуллагъэр.
Пальэр икIи, тыгъэ нэфыр
Ефэхыжыи лIагъэ.

Нэфыр текIы, шIункIыр къехъэ,
Зыр зым кIэкIэлункIэу.
Нэфми шIункIми сыгу мыушIункIэу,
СыщыI сыкъинзехъэу.

6

Дышээр кьетэкъохы.
Тыгээр чым екужьы.
Гьатхэм иныкьотхэу,
Пщэсыр ом щэткужьы.

Гу лыюта — птамэ
Дышээр кьетэкъохы.
Анахь цыкълуми — куамэм
Тыгээр кызыкьухы.

7

Хэт шьула зилажэр
Сыкьызэрэмыхьугэр?..
Сэрэп унэхьугэр —
Сиупчлэ
Зыгорэм ыгу ышлщт яжъэ.

8

Сыоупчлэ сшлоигу сэ, цыфыр:

Уашъхьагы ит жьогъо нэфыр
Къызыуалом мыжъо такьырэу,
Къыпщыхьугэба умыжъодырэу?

Псэм фэдэу плъэгьурэ бзылъфыгъэм
Уздегъапцлэм нэмыкл хульфыгъэ,
Сыд пае узэклоклыгъэу,
Чыр огум емыутэклыгъа?

Узломыклэм о зы нэбгыри,
Апэрэу шлу ылъэгьугъэм
Гъэшлэ насып дилъэгьугъэу,
Орэд пыутклэ нэпцлэ заклэу,
Пщэфыжыгъэба уигъэшлэ маклэ?

Къызыбгурэлом клэлэгъум
Укъэгъэпцлэгъэ ныбджэгъур
Зэрэщылэшурэр гупсэфэу,
Цыфым уебгыгъа мышгэфэу?
...Сыкьыклаштэ. Огур къэпщтагъэу,
Джыри зы жъуагъо кырешы.
Хэт гуша ащи шыгугъэр?

9

Къеблагъ, сикъош,
Уишы шышлolum
Гус щыратын.
Къычлахъ. Хьаклэщым
Чэщыр рэхьатэу
Къэбар щытлотэн.
Тыдэ окломи тыдэ укыкклэу,
Сиунэ ублэмыклэу
Укъеблэгъагъэшъ, опсэу.
Тихабзэ тырыгъэпсэу.
Зи щылэп тызфэныкьон,
Лыр — шъхьэн, шъузыр — лъэкьон.
Титлуи джэныкьо машлом
Зэфэдэу тыздегъашло.
Укъэзыщэгъэ лъагъор
Ошъогум къеплыхы жъуагъоу.
Тызымгъэшлщтыр лугъошъ,
Ебыбыкы онджэкъы лубгъом.
Титхъэ ерэгб нычхьапэ
Зыунэклыщтым къэманлэр.

10

Карт шыгъэу огу лъэгэ чыжэр
Классым идэпкы пылъагъ.
Къылоштым емышчэчыжъэу,
Клэлэгъаджэм кыыригъэжъагъ:
Мазэр — планет, жъуагъор —

Ащи зи хэлъэп шлагъоу —
 Мыжьо е гъучы, е газ.
 Чым щыплъэгъурэмэ афэдэкъабз...
 КІэлэцІыкІоу апшъэкІэ щысым
 Елъэгъу: агу цыкІухэр сысэу,
 Жьогъо нэфхэр огум шэкІуасэх,
 Ашъхъэ фимытхэу Іасэу.
 Мыжьожъ-гъучІыжъ къутафэу,
 Жъуагъохэр огум щэфэхых.
 Гугъэ чІэнагъэм истафэу,
 КІэлэцІыкІум ыгу огум къефэхы.

ЗэкІэм ыІашъхъэ пкъыеу
 Партышъхъэм къыщыІэсагъ.
 Икълэм пчыпыджынэу пІыеу,
 ІэмычІэм чІиубытагъ.

ЫнитІуи хычІэм нахъ куоу,
 Благъэу къылтыкІотагъэх.
 ЗэкІэ жъуагъоу ом шыкъутагъэр
 КъакІэщы мэкъишъэкІэ куоу.

...Кълэмри, пчипэ ышІыгъэу,
 Ар щыс, пытэу ыІыгъэу.

11

Кълэсэштэ тхылъыпІэ тхьапэр,
 Тхьапэу гъожьы хъужьыгъэу,
 Бэшлагъэу ащыгъупшэжъыгъэу,
 Къогъупэ горэм къолъыгъэр.

Кълэсэштэшъ тхылъыпІэ тхьапэр,
 Сакъэу рысэщэ слапэ.
 Рысэщэ шъабэу слэхъуамбэ —
 Тхьапэм щэтэджы фабэр,
 Зэхэнэ быбатэу машІор,
 Кошэ жъыутэхэу гугъашІор.

Зэ джыри рысэщэшъ тхьапэм,
 Нахъ шъабэу слапэ,
 СимашІоу къызэпэнэфрэм
 ЗыщаІэты бзыу тэмэфмэ.

Плъэгъугъа гъожьы хъужьыгъэ
 Тхьапэм машІо шашІыгъэу?
 Гум ибзыу цыкІухэр, быбатэу,
 Сэлъэгъух, мэшІочэ лъатэу.

12

СиІофхэр зыщымыхъатэм
 УкъагъэкІуагъ о хъэтахъэ.
 Ольэгъуа — сидышъэ хъуатэ
 ІакІэ сцІэ щызэрахъэ.

Еплъ нэпкъэу згъэкІэрэкІагъэм:
 ШхъонтІабзэу зыкъыпфегъатхэ.
 Ау зы къуанчІэ ичъыгъ къыгокІагъэшъ,
 Къаргъ шІуцІэкІэ сцІэ къелошъ, матхэ.

Еплъ: дышъэ мыжъу сикъуладжэ,
 Тесыухагъ дышъэ пхъуантэ.
 Ау зы мыжьо мэкъаеу маджэ:
 «Псы лІэгъах,— еІо,— дэтыр уихъуатэ!»

УкъэзгъэкІуагъэр умгъапцІэ,
 ЕІожъ ащ: сиІ бзыу къочІапцІэ,
 СиІ мыжьо пытэ, мэкъаеу,
 Ау сыгоп, сиогу къыщэуае.

ЯІожъ: къызыскІэ лъапцІэу
 Гум игъатхэ, бзыу къочІапцІэр
 Чэрэгъоу мыжьо мэкъаеу
 Къытефэшт, темыкІэу уаер.

13

ЩэпапцІэр, пцІымамэу, быбэу слъэгъугъ.
ЩэпапцІэм сеІункІи, Тхъэм селъэІугъ:
«Гъогу кІыхъэ утехъ о, псэ фабэ умгъотэу,
ГъэшІэным умгъотэу, нэлатыр кыбготэу!»

14

Жъуагъом иджэмакъэ нахъ Іасэу,
Пщэс фыжыыр огум щэчъабзэ.
ИкІэрыкІэу чІыгум сыгу есэгъасэ,
ЧІыгум сыгу щычъэпхъыжъэу ихабзэшъ.

Лъагэр, лъхъанчэр! Ныбджэгъу шъузэфэхъух,
МэкІэзззы шъуипсалъэ ижъгъыу.
Мафэм мэлхэр ом ихъагъэхэу щэхъух,
Огу тыгъужыыр чэщрэ чІыгум щэбыу.

15

Чэщ рэхъатыр
Жыбгъэ макІэм егъэхъые.
Мэфэ кІыхъэм ыгъэпшъыгъэу,
ЧІыр мэчъые.

Къолэ закъо
Дунай нэкІым кытенагъ.
Икъуагъ макъэ
Дыджы-псыджэу кысэджагъ:

Омрэ чІымрэ зэблэкІыгъ,
Зыфэсакъ.
Тыгъэр пчэгум щыгъэпсыгъ:
Цакъ-цакъ!

Лъэпсэ ичэу жбым ухехъэ
ЧІэ уимыІэу.

Зэпымыоу угу къесыхъэ
ШпункІы чъыІэр.
Еплъба — огур,
Еплъба — чІыгум шъхъарыкІыгъ.
ЗыкъэшІэжъба:
Зы такыкъ къэнэжыгъ!..»

Сыд делагъа кыІушыкІрэр
Мы шъхъаубатэм?
НатІэр пкІантІэу
Сыгу кІэззэу сыкъэлъатэ.

Шъхъангъупчъашъхъэм щэутысэ
Чэрэз пкІашъэр.
Сисабыйхэр
ПкІыхъэ нэфым щэІушъашъэх.

Чэщныкъоу секІолІагъ
Сабый пІэгум.
«Шъаом чІыгур ептыгъагъ,
Пшъашъэм — огур.
Пшысэ горэ япІогъагъ,—
КъеІо къуалэм.—
Огур пшъашъэм ептыгъагъ,
ЧІыгур — кІалэм».

16

АдыгабзэкІэ узэсэдзэкІы,
Чъыгэу къумбылыр.
Сыоплшышъ, сыгу къеунэкІы
Уитеплъэу сшІочыІэмылым.

Сыд тыгъа узыІэтыгъэр
ЗэикІ-зэилъэу?
Сыд огуа узыпхъотагъэр?
Сыд ыгу кыпфилъыр?

Чы чІэгъым къэмэцэ лъыгъэу
УкычІэкІыгъэм фэд.
Хэт къэмэ Іапшгэр зыІыгъыр,
Хэт?

17

УнасыпышІоным
ИщыкІагъэр Іофыгъо пчъагъ.
Сэ мыш фэдиз къэслъытагъ:
Апэрэр — укъэмышъуныр.
Ау укъэхъугъэмэ,
Укызэрэхъоу ины ухъуныр:
ЕджапІэри къэуухыгъахэу,
Шу плъэгъущтри пфыхахыгъахэу,
Сабийхэри къыпфэхъугъахэу,
Ебгъаджэхи, ахэр пІугъахэхэу,
ІофшІэни къафэбгъотыгъэу,
Ясабийхэми зыкъаІэтыгъэу,
Пенсэми рэхъатэу унэси,
Хъадэгъу псынклэр къыпфэси,
Уибэни пфэшІоу атІыгъэу,
Мэфэ ошІу уагъэтІылыгъэу —
УнасыпышІу джар къыбдэхъумэ...
ЯтІонэрэр...
Ау ащ сьд сиІоф хэль? —
Сэ бэным рэхъатэу сьдэлъ.

18

Зыгорэм ыгъэгумэкІэу чэщныкъом къэушыгъ, бэрэ зызэ-
пыригъэзагъ, хэчъыежъымэ шІоигъоу, ау чыер къемыкІужы
зэхъум, ыбг тІэкІу къыІэти, такъыр хъураеу ыл къэзгъэузырэр,
ошэкурымрэ ыбгырэ азыфагу къычІихыгъ.

ЗилІэужыгъор ымышІэу, такъыр цІынэр ыІапэхэмкІэ ыупІэ-
пІымэ, ыгъэчэрэгъоу тІэкІурэ ыІыгъыгъ, епэмыгъ... Мэ гомыІу
горэ къыпыуштыгъэн фэе, ау ащ фэдэ мэ гомыІу зэримышІэрэр
зыдишІэжыштыгъэ, ешІэми, ар ежъ зыфыхъыжынынэу фэягъэп.

«Иблыцы къыскІэкІидзагъэмэ шІэ?» Такъыр хъураер ыгъэ-
жъажы, чыжъэу ыдзыгъ. Ежъ ошгъогум шыпсэуштыгъэти,
ыдзыгъэр, чэрэгъоу, тыгъэми тІэкІу пэжыоу, жъым хэшІагъэу
къэуцугъ...

БэшІагъэу зэ къехъулІэгъагъэр Ежъ къышІэжырэр. Ежъ
къышІэжырэр, ау тэ тэшІэба тызшыпсэурэр.

19

Хэт къэзыІоштыр: мо шыур,
Шыу закъор тыдэ зыдачъэрэр?..
Тэри тизакъу,
Тыгухэр,
Шыум ыуж илгъэдагъэхэу,
Шхъаджи зыфаем мацъэ.

20

Хэт гуша кыхъаштыр уиунэ,
Лы пшъыгъ?
Дунаишхор къыбдебэджыгъэу,
Угъолъыгъ.

Щагъэлъынэп бэрэ дунаир —
ЯщыкІагъ.
Ау о хэты укыІэтыжышты,
Лы екІагъ?

Зи кыхъанэп уиунэ. Уиунэ
Уапашъхъ.
Дунаишхоу уизыутыгъэр
Уикъашъхъ.

21

Сичыгхэр дунаим тизых,
Ау чыг хатэ ныбжы сиІагъэп.
Сичыгмэ ІэшІухэр апызых,
Ау сэ зи къысІуфагъэп.

Джауштэу бэрэ кысшлошлыг ар:
Сэ сигугъэ иль сапашъхъэ.
Сэ сигугъэ шьоф зэикIэу
Гуль тичылэ ихэгъуашъхъэ.

Джы сэупчIэ: сыды пае сэ сигугъэ
Зэрэчылэу шьуульэгугъэ?

Аульэгугъэ кьодыеми аш уезэгъын.
Ихъэхи,
Колхоз кьэрапызэу кIачыжыгъакIэр зэрэзэрапхъоу,
Шъхъадж зыфаер хитхъыгъ, хигъэчъыгъ, хибзыкIыгъ.

Сэ орэд кьэсэлошъ, сыщыс:
«Сэ сигугъэ иль сапашъхъэ шьоф зэикIэу,
Гъэтхэ тыгъэм инэбзыйхэр шъхъарымыкIэу...
ТекIолIэнышъ, игъо кьэсмэ, цIыфы хабзэу,
Джа сигугъэу шьоф нэфынэм фэдэкъабзэм...»

ЕкIолIэнхэшъ, псы кIакIэн, ебз тIэкIу хатэкъон, аукIэрып-
хъухъан, апкIэн, Тхъэм фелъэIуных, зыкыIэтмэ, лъэтегъэуцо
фашIын, кIо, етIанэ зэрэхъурэм еплъыных. Дэгъуба сэри си-
гугъэ гугъэ инышхо горэ кышцагъэкIымэ!..

Ары...

Лъэгущьом щизэу кысфагъэнагъэм,
ЗэкIэ зэгъолъыжым,
Iэбжымышхо кыкIагъ.
Мазэр кызыкъокIым,
ЫIэхъуамбэхэр кызэкIиххи, ыутIэрэххи,
Кыритхъыхынэу ащ лъыIэбагъ.
Мазэмрэ цIыф бжымрэ
Чыгу залэм щызэжэхэIэбагъ.

Чыналъэхэр псылъэ мэхъужых,
Псым кьушъхъэ сыджхэр кыхэкIых.
Осхэмэ кьэшIэжъ яIэжъэп —
Зыщесыгъагъэхэм джы щещых.

Дзыом изы хъун гушIуагъо
МокIэ щесыутыгъагъ.
ХьэгъорыкIохэр джы щызэрэлIых,
Бэдзэнэшъур ашъхъагъы из.

Арэу зыхъукIэ сэ ащ кьызгъэкIырэр:
Хьэнэгун ылъэкIышт гушIуагъом.
Бэдзэнэшъури пкIэнчъэу кьэшъоштэп —
Есыутыгъэм фэдэу кьэкIыгъ.

Чъыгыр слэхъуамбэ фэдиз —
Зы, тIу — исэчых.
Кьушъхъэр слъэгуанджэ щиз —
Сеошъ, зэтэчы.

Чыгур — хьэшъоIэгъуау,
Слъакъо кызэсэхъакIы.
Огум щыхъоопщау,
Iэгъуаом сельэпэкIао!..

Какие еще футболисты
Не гнали тебя в ворота?
Дунаим щылыгъу-лыстэу,
Ос хьоткIэ тыгу тэIоты.

Мэчэрэгъу хьэшъоIэгъуаор,
IукIэрэр елъэпэкIаоу.

Какие еще футболисты
Не били тебя в ворота?

О цыф, угу лыгъу-лысты
Лъэпэефэ щешIэх — пщэIэщта?

25

Ешъуи,
Уташъуи,
Ушъуашъоу,
ДэкIуайи уашъом,
Мазэм щыхъагъ:
«Хэты, чэтыужъ,
Сиунэжъы укыырихъагъ?»
Ехъони, езауи...
УкIорэеу,
Еры-ееу,
Къефэхыжыгъ.
Ау къефэхзэ,
Мэхзэ,
Зы жъогъо цыкIу исэпэ налъэ
Ылъакъо тесэу кыыздихъыжыгъ.
ЗыкызешIэжым,
Апэрэ усэр ытхыгъ.
Джаш щегъэжъагъэу
Тхэ зыхъукIэ ешъуагъэм фэд.
ЗешъокIэ —
Усэ ытхыгъакIэу кыппцэхъу.

26

Гъэмэфэ пчыхъэу джауштэу кысщыхъугъ:
ЧIым сытетыфэ мы зыр кыыздэхъугъ —
Ошъогур зэрэлагэр, зэрэдахэр
Сэлъэгъу, сэшIэ сыгу зэрэфэмахэр.

СигъашIэ ышIошъ хъугъэу зэрэхъакIэр,
СигъашIэ зыкIосэжъкIэ, Iугъо макIэу,
Сыхъуштэп пщэсы, хъау, сыхъуштэп нэфы,
Ау огур лъагэшъ, чIыгум сышэчэфы.

Хъау, кысфэIощтэп огур зыкIэлапIэр,
Сыгу зыщылъэным сьд пай ар сиплъапIа?..
Ар згъэшIэгъон слъэкIынэу джы сыхъугъэшъ,
КъысшIошIы пкIэнчъэу сэ сыкъэмышъугъэу.

27

Зэхэпхрэр мышъыпкъэмэ, умыIотэжъ —
БэшIагъэу ар цыфмэ аIуагъ.
Зэгорэм Усэрэжъы дэжъ
Лы горэ къэкIуагъ.

— НасыпышIо орэхъу уимафэ!
Дунэе акъылыр о уиунай.
КъысIэпыI, Усэрэжъ, зафэу —
Цыфы сыхъунэу сыфай.

Усэрэжъ ынапIэ кыIэти:
— Узгъэрэзэшт, — ыIуагъ, — шъыпкъэм тетэу
СызэрэоупчIырэм иджэуап кысэти.
ПцIы уусэу кыхэкIа?
— КыхэкIы... Сырагъэсагъ.
— СэлъэкIы... Сыхэукъуагъ.
— Уиныбджэгъу ишъэф Iотагъа?
— Iотагъэ... Сагъэщынагъэу.
— ШIу плъэгъурэ бзылъфыгъэм уфэшъыпкъагъа?
— Хъау... СфэщыIагъэп.
— КыхэкIыгъа уянэ фэмыгъэгъоу
Е пщыгъупшэу, угуи фэмыгъоу?
— КыхэкIыгъ... Амал сиIагъэп.
— Цыф уукIыгъа?
— СукIыгъэ... Заор пхъэшагъэ.
— Ащыгъум узфаер, сикъош, кыбдэхъугъ.
ПшIошъ гъэхъу: бэшIагъэу цыфы ухъугъ.

28

Огур пчыкIэм еукIы,
Пщэсы лъагэр ешъункIы.

КІуакІэу, чІэнчъэу зэкъоу,
Зэкъохъажьы чэц шІункІыр.

Огум нахьы нахъ лъаг,
ПчыкІэм нахьы нахъ нэф,
Шыблэ гъуагъом нахъ лъэш
Тхъапэу фэхрэм ишъэф.

Мары, пцІыпцІэу къэуае,
Тхъэпэ закъо фэхыгъэшъ,
Ащ игырз зэхахыгъэшъ,
ЧІыгуи огуи нэгу Іаех.

29

РашІыхъэшъ пхъэ цІынэр,
Кужъыр ыцІыцІэу,
КІашІэжъы цуитІур жъоркъы гопэгъоу.
Чы гъумыр адаштэшъ,
КІыхъэу, уфэ-упцІэу.
МэтІысых, цумэ уяонкІэ Іэрфэгъоу.

Шъупшъыгъа, аІоу,
ЯупчІыхэрэп цухэмэ.
МакІохэмэ — яох,
Яох — къэуцухэмэ.
МакІо цужъитІур, жъоркъым пхырэкІы,
Чы уфэ-упцІэр атх шызэпэкІы.
Чым хъуаоу зелэтышъ,
Цу тхыцІэр къэуплътыжъы.
Цур зыми кІорэп,
Яорэр мэкІожъы.
Чы цІынэр къефэхы,
Тхъэжъэу ыгу щизэу.
МакІо цужъитІур
Іупс тхъурбэр къаІузэу.
Цур гъоргэу
Е быоу хэт зэхихыгъа?

Зы хъайуани
Цум ибжъ ныбжъы Іихыгъэп.

МакІо цужъитІур...
ЕІланэ онтэгъоу,
ТІыгурыгоу сапэм хэукІораех.
Хъапщэхэу хылыгъэу,
ЗэкІэ агъэгъоу,
Хъадэгъу къаритыгъэшъ дунаем.

30

Къыпэу ошъопщамэ.
БэшІагъэу зегъэошъуапщэ,
Зигъэутэкорэпщэу мэхъапщэ.
Адэ сыдигъо, сикъош, укъещхышт?
Сыоплътышъ —
Къыуатмэ, зэрэгоу пшхышт.

Мыри нэбгыр.
КъыІошъы ІэнатІэр,
Тетхагъ ар ынатІэ,
Къыхэщы иплъакІи,
ІкІуакІи, игушъыІакІи.
ЗыдэтІысрэм фэшІу,
Зыдэуцурэм шыошІу,
ЗэуцуалІэрэм щиз,
Дэлэбаемэ — пиз.
ЕІэбэхмэ —
Щыфыгу пцІанэм телабэ,
КъычІанагъэшъ,
ЕгъэшІагъошъ шыль нэбэ-набэу.
КъышІагъэп зыфэдэр,
Къызхигъэщыгъэп:
Ащ фэдэ ышхыгъэп,
Ащ фэдэ шыгъыгъэп.
Ау ариІонба неущы
ЩыІахэмэ къыфахынынэу...

Ежь ышIэрэп, ау
 Мы кIалэу блэкIырэр
 Джыри кьэхьугъэп.
 Нырэ тырэ альэхьу.
 Боу игъу кьальфынэу,
 Ау мы дунэе Iаем укъэзыльфын
 Тыдэ кьэпхын?
 Мо лIыр зылIагъэм
 Илъэс пчъагъэ тешIагъ,
 Ау дахынэу ащыгъупшагъ.
 Е алъытагъэп,
 Е гу лъатагъэп.

СыздэIэбаем —
 Оказывається, уае.
 Ощхыр кьэсыгъ бэшIагъэу,
 Зажэрэр сшIэрэп, кIэшIагъэу
 Сашъхагъы ит кьемыщхэу.
 — Ащ фэдэ ошх,—
 ЕIо сигъусэ мыщхэу.—
 Мор зилъэагъэм укъырагъэкIыгъэу,
 Ормэ, аIощтыр умышIэу,
 Укъещхыщта?

КIо, кьаIо пшIэщтыр —
 Угъыщта, ушхыщта?

Зэ кьыкьокIыгъэхэп,
 Зэ кьохъажьыгъэхэп,
 Ау загъэтыгъэу,
 Ренэу ташъхагъы итых.
 Модрэхэр гъогу тетых.
 Азыныкьо макIо,
 Ау ныбжьы нэсыщтхэп,
 Адрэ ныкьор мачъэ,
 Ау ахэмэ акIэхъажьыщтых.
 ЕтIани загощыжьыщт:
 КIонхэу — чьэнхэу.

...А пстэумэ ятеIулIэжьэу,
 НэбгыритIу зэрэгъэсэжьы:
 — Орэуштэр — морэушт.
 Ау морэуштэр орэуштмэ,
 Нахь тарироуштэу
 Ауштми аштына?
 — Ары, арау,
 Арырэу, арырыгъэмэ,
 Нахь рарыIоу рарыныеба...

31

Джыри тэ тшIэрэп
 ПкIэнтIэпсыр хэмыльмэ
 Гъомылэм IэшIугъэу иIэр.
 Джыри тэ тшIэрэп
 Нэпсым упхырымыплъмэ,
 Чыгум шъоу иIэр.

32

Непэ сиякьыл сэшхо ихыгъ
 Сыгу — кьэцпэнэ Iэрам.

Хэты ар ышIэрэ — пый пчъагъэу уиIэр,
 УзщыкIочIашIом, узщынэфынэм?
 Хэты ар ышIэрэ — уипый зыдэщыIэр,
 Нэфынэм хаплъэмэ цIыфынэр?
 ...Джау укIо пэтзэ,
 Зы шIой цIыкIу горэ кьыпшIонэ.
 Уигъогу кьинлъэгъу утетзэ,
 КьыпIокIэ, ыгу псынжь лъэбанэу.

Тыгъэр кьэмыщынрэ ягъэу,
 Огум ыбгъэгу есыхъэ.
 ШъошIа сызаукIым сэ сызфэягъэр? —
 Сытхъэжьэу сыхъакъунэу сыхъэу.
 Нэужым ичэу гъунэ
 Зыгорэм сырипхыжьыни,

Ихъагъэ сэ къэзгъэгъунэу,
СицIыфыгъэ сьдэлIэжьи.

33

АIо цIыфмэ: ыпсэ хэкIэу
Цу ебэджмэ тIыгурыгоу,
Ыл хачыгъэм фэдэу, ыгу мэтхыо чIыгум.
Ыл хачыгъэм фэдэу,
Зэпымыоу,
Джыри зы цу къэхъуфэ ыгу мэтхыо.

34

«Мазэм изакъу... Мазэм изакъу» —
КъаIо ар непи, къаIощт неуши.
Мазэм изакъу. Ори уизакъу.
Нэф мышгъэ, зизакъомэ чIыр къагъэушы.

35

О дунай!
Илъэс мин пчъагъэрэ нэшъу сымышъоу,
Сыгъын слъэкIынэу нитIу къысэптыгъ.—
Сьд пай?

Нэпс стыр езгъэхрэмэ ягырзы макъэ
СтхъакIум ит зэпытэу къэсэбгъэхъыгъ.—
Сьд пай?

Анахъ жъалымыгъэри, анахъ шIушIэ дахэри
ЩызэлукIэнэу зы гу къысэптыгъ.
Зы жъы къэщэгъу фэдэу, цIыф гъашI зэтIуагъэр
ШIункIэуи нэфэуи о бгощыжыгъ.—
Сьд пай?

36

ШIу шъулъэгъухэу, шIу шъукъэзлъэгъухэрэм
ЯшъуIорэ гушыIэ дахэхэр

Сэ сыфэягъ зэхэсхынхэу,
Ахэм тIэкIурэ тарыгушыIэнэу.
Ау зы нэбгыри ащ фэдэ
ЕгъашIэми къысфиIотагъэп,
КъысфиIотагъэп гъэшIэным.

ЕтIани сэ сыфэягъ:
Бжыхъэр Iушъашъэу къызыскIэ,
Сьд, хэт шъо шъузфэзэщрэр,
Чэфыгъом сьд пай шъуибгынэрэ?
Ау зы нэбгыри шъуащыщэу
Ащ фэгъэхъыгъэу гушыIэ
Сэ къысиIуагъэп гъэшIэным,
ГъэшIэным къысипэсыгъэп.

Боу бэрэ сэ сыфэягъ
КъэшъуIонэу шъузэгупшысэрэр,
Усэмэ шъуядэлъу зыхъукIэ.
Ау усэр къаIуатэ зыхъукIэ,
Ащ зи егупшысэжырэп.
Арышъ усэм пай псалъэ
ГъэшIэным тэ зэтIошъуштэп,
ЗэтIон тлэкIыштэп гъэшIэным.

ЗэрэхъурэмкIэ, тыгушыIэн,
Тэ зи зэтIон тлэкIыштэп.
Арышъ тежъугъэдэлъу усэм.
Усэр ежъ зэгупшысэрэр
Пстэуми зэхахы дэгъоу.
ШIу уалъэгъуми, шIу о плъэгъугъэми,
Ащ фэдэ зэ къыохъулэшъ,
Ар пшIошъы гъэхъу, сикъош.

37

Зэ блэкIыгъагъэм пэлэпчъэ
ИкIэрыкIэу сыфэхъужьынэу
Сыгу къыридзагъ. ЧIым тетмэ
Яныбжыкьухэр тиунэ къехъэх.

Тиунэ кѣхѣх загѣорэ —
Псэ апытэу — чѣм темытыжхэри.
Сыд ящыклагъ? Зы Іанэ
Тызэдыпэс тызэмыплѣу.
Тызэрэмылѣгѣоу тыщыІ.

Ныбжыкѣумэ аІапэ сѣубыты,
ЩымыІэжхэр сэгѣклотэжых.
Гѣогум тытет, ау тыд,
Тыд шѣуІа джыри тыздаклорэр?

38

Апэу чѣгыр садѣж кѣйтеуагъ,
Ащ ыужы кѣкІагъ оцхыр.
Уахѣтэ зытешІэм, осыр
Бэрэ кѣплѣагъ шѣхъангѣупчѣэм,
Кѣйтеон ымылѣклѣу зѣщѣу.

Жѣыбгѣэр кѣысфѣтеуагѣэп
Шѣхъангѣупчѣи, пчѣи, унашѣхы.
Мѣкѣэнчѣэу пчѣэ нѣзым кѣыдѣпши,
Сиунэ клотІ кѣыплѣыхѣагъ.
Щылѣыхѣуи, сѣ сыкѣымышІѣу,
Мѣкѣэнчѣэу иклотѣыжыгъ.
Иклотѣыжыгъ зи кѣымыІоу,
Оцхым, осым, чѣыгым
ЯІушѣэшѣэнѣу. Сыд шѣуІа
Ахэмэ зѣраклотѣщтыр?

Зѣраклотѣщтыр шѣосІон:
Цѣыфыр мѣзѣщышѣ щыс,
Чѣыгым фѣзѣщы, оцхым,
Осыми ар фѣзѣщыгъ.
Афѣзѣщыгѣэшѣ, мѣусѣ,
Ригѣэблѣгѣэнхѣу хѣазыр
Ыгу шѣыпкѣэ. Ау иунэ
Кѣыригѣэхъанхѣ ылѣэкІырѣп.
Сыда плотэ цѣыфыр зѣрысым

Чѣыгыми, оцхыми, осыми
Щыпсѣу зышІоигѣо ахѣтѣп.
Ежхѣм псѣупІѣу яІэм
Цѣыфыр клотѣынѣу амалѣп.
Джары зѣщыгѣор ыгу
Ащ кѣызыщагѣэр.

39

Сыдѣу шІункІыбз!.. Ошѣогуми ар кѣехыгѣэп —
Мѣхѣарэр! Зѣклѣ слѣэгѣу хѣбзагѣэр,
Зѣхѣтклухѣагѣэу, Іужѣоу зѣпклыІагъ,
Уплѣэни ущыклони умылѣэкІѣу.

Сизакѣу сѣ, шІункІыр кѣыспхырѣплѣы,
Кѣысѣплѣы, симылѣэгѣоу. Сыд шѣуІа мыр?
ШІункІыбз!.. Ау зѣклѣм сѣ кѣызгурыІагъ:
Мы шІункІыр — нѣхэр арых. Хѣурѣябзѣу
Сыкѣауцухѣагѣэу, сѣ сыплѣэн слѣэкІыжѣрѣп.
ЕІанэ зы нѣку шІуцІѣ ахэр хѣугѣэх,
Нѣку шІуцІѣм сычІѣбыгѣэу, ащ сыщѣплѣѣ,
Ау сыд слѣэгѣуна, шІункІыр нѣ сфѣхѣугѣэу?

ЕІанэ зѣсІожыгъ сѣ: «НитІоу уиІэр
Угу шѣыпкѣэ кѣыщыгѣаплѣ о...» Сыгу шѣыпкѣэ
Нѣплѣэгѣу хѣугѣэу кѣысщыхѣугъ. Слѣэгѣугѣэ
Сѣ спкѣынѣ-лынѣ. Нѣмэ гѣонѣ-санѣ
Ашыгѣэу, щѣхэр пхырыкІыгѣэм фѣд,
Нѣплѣэгѣумэ кѣамыщышѣо ар ашыгъ.

Сыплѣагъ сѣ сыгукІѣ: хѣау, нѣфын дунаир,
Сыдѣу нѣфын!.. Иогуи чѣфынапхѣэп.

40

ИкІѣрыклѣу дунаишхом
Шѣхѣафитныгѣэр кѣыратыжы.
Гѣатхѣм ымѣ кѣэхѣыагъ.
Мылыр мѣжѣу. Гулѣыр кѣедзы

Комэ нэклым. Уц зырызхэр
 ШхьонтIэ Iупэу кьэлъэгъуагъэх.
 Жьыр кьыкIэпшы. ТэкIу тешIэжъмэ,
 ЧIыгуи огуи кьэуцынхэшъ,
 Шъхьафит хьущтых... Ау кIым-сым,
 Чьыгми гулър зэтрIажэ,
 Псыхьор мылым кьычIэплъыгъэшъ,
 Нэр еуцIыргъу, зеушIункIы,
 Уцми ыгъэзэщтым фэд.
 Сыд кьэхъугъэр? ЗэкIэ лъэплъэ
 Тыгъэм кьуапэу кьыгъэнэфрэм.
 Сыд ежъ тыгъэр — кьыкьоплъыгъэшъ,
 ТхьагъэпцIышъоу чIыр еплъыхъэ.

Адэ тыгъэр, тыгъэ закъор
 Ара зэкIэ зэлъытыгъэр —
 ЩыIэныгъи шъхьафитныгъи?
 Моу жьы фабэр кьэрэлъэши,
 КьыкIэрэпшба, кьыгъэуцэу
 ГъэшIэ хьоур — тшIошъы хьунэу:
 Псыри мачъэ, кьэгъагъ дахэр
 КьызэIуехы, чьыгри кьэкIы,
 ГъэшIэ хабзэшъ. Тыгъэр арымэ —
 Ари кьепсы, гъэшIэ хабзэшъ.

ГъэшIэ хабз, нахъ Тхьам ычIыпIэп.

41

Гъэ ренэм
 Тыгъэ гъэшIэгъон кьытфепсыгъ:
 Ошъуапщэмэ ныбжьыкьу амьдзэу,
 Къещхы зыхъукIэ тыгъэр нахъ лъэшэу,
 Чьыгхэми ныбжьыкьу зэрямыIэм
 Альапсэхэр ыгъэгъукIагъэхэу,
 Бжыхьэр кьэси, тэкъохыкьыгъэх.
 Ау бжыхьэм
 Джынэузы хъугъэх ныбжьыкьухэр.
 Ошъопщэ ныбжьыкьу цунтхьагъэхэр

Мэзмэ кьашцэзэрэфэкIых.
 Чьыгмэ яныбжьыкьу кIыхьэхэр
 Ошъогум щэхъэзэ-уазэх.
 Мары, пкьэу ныбжьыкьумэ
 ЦIыфмэ хьыльэу затрадзэ...

Тинасып мызгъэгум пасэу
 Осыр кьызэрэкIуагъэр.
 ЗэкIэ фыжъыбзэ кьышIи,
 Къарихъухыгъ итэхьон.
 Ныбжьыкьухэри чIигъэбылхьагъэх.

Тыгъэри кьепсынклI хьун,
 Ау ащ тилоф тэ хэлъэп.

42

Ау ахэми язэщыгъуаеп:
 Мазэр, жьогъо зэмшъогъухэр,
 Пчэдыжъ осэпсыр, кьэгъагъэр,
 Бзылъфыгъэу узгъэтхыуагъэр —
 ИкIэрыкIэу ащ гъэшIэ кIыхьэ
 Кьыуитын ылъэкIынэу пшIошIыгъ.

Ау ащи езэщыгъуаеп:
 Бзылъфыгъэу насыпы кIыхьэ
 ИкIэрыкIэу кьыозытыжыгъэм.
 Къэсынышъ такьикъ шынагъор,
 Щэхъурэ хэкIыпIэ имыIэу,
 Зэ кьыпшIошIышт: ныбджэгъуи,
 ШIульэгъуи, мази, чэщ жьуагъуи,
 Орэди, псалъи, кьэгъагъи
 УалэкIихышт псэпашIэу.
 Ар сыд такьикъ? Сыд макъ
 КъэзыIофтэщтыр уадэжъ,
 ГъашIэм нахъ лъэшэу? А макъэм
 Дунаир пшIозгъэлэшIугъэр
 НэпIэхъэу кьыпщицгъэхугъ!

Дунаир пхэкIосыкIыгъ.
 Нэфынэм уибгыни, шIункIыр
 Къыхэсыхъагъ ппкъынэ-лынэ.
 Ухэгъошыхъашт, сикъош, ащ,
 Тэри тыхэбгъотэщтэп.
 Тэ бэшIагъэу шIункIы тыхъугъ.
 Къэдгъээжъыни тлэкIыщтэп —
 ШIункIыр нэфынэм IукIэрэп.

43

ШIу плъэгъурэм уиуджэгъугъэу къыпщыхъугъ!
 Ау джыри о уижъуагъо зэрэнэф.
 Гукъаом уиуфагъэу, тIокIэ шIункIым
 О укIэрыт. КIодыщтми — угу гупсэф.

Ау зы лъэбэкъу къэнагъэу уфэхынкIэ
 Уижъуагъо инэф лъагэ къефэхыгъ.
 Насыным уибгынагъэп, уигъэрыпIэ
 Ипсэлъэ IэшIу о джыри зэхэпхыгъ.

«Икъущт, икъущт, ащ нахъ сэ сфэлъэкIыщтэп,—
 ЕIу уишIулъэгъу.— ХъяркIэ, усэбгынэ!»
 Ау уигушыIэ жыкорен зишынышъ,
 Къыгъээжъыщт, зэридзэу о уиунэ.

Плъэгъущт етIанэ: напIэр къызиIэтрэм,
 Дунаир икIэрыкIэу къэнэфыщт.
 Плэгъущт етIани: напIэр зыридзыхрэм,
 Чэтацэр ушIункIыгъэу къыптефэщт.

44

Къоджэ Руслъанидэ ыцIэкIэ

Мэкъэнчъ, кIопIэнчъ... Къушъхъэтхмэ ясатыр
 Чэщ шIункIым зэлъиштагъ.
 Мэкъэнчъэ хъугъэ Тхъэри. Къушъхъэ цIыфыр
 Ащ чыжъэу ыIофтагъ.

Плъэгъущтэп бзыу. Пщэгъошхор щегъолъэхы,
 Мэз цуным сакъэу Iэлым лъагъор хехы.

ЧъыIамэр атырехы къушъхъэ сыджмэ.
 Ошъогур нэгу зэщыгъу.
 КъыкъокIмэ мазэр, псынкIэу сатыр нэкIыр
 Ыбгынэ ащ шIоигъу.

Ау гум къыредзэ, пщагъом инэпIэхъэу:
 Зэль!.. Мыжъор къэхъыагъ!..
 Лъэмакъэ къэIу, псалъи зэхэхы —
 Мыр цIыфым ихэпIагъ.

Мыщ щыпсэугъ а цIыфыр, мыжъо чIыгум
 Шъхъафитэу щыхэсагъ.
 Гур — бзыу, мыжъор — дышъэ ышI шIоигъоу,
 Дунаим щылэжъагъ.

...НэмыкI лIэуж, нэмыкIхэр ягухэлтыхъ,
 ЯгъашIи гумэкIыгъу.
 Ау адрэр щыI, къушъхъэтхыр зэрэщыIэу,
 Орэдри зэрэкIыгъу.

Ар пцэс, ар Iэл, ар мыжъом теты чыгъ,
 Орэд, гугъапI. Ар цIыфы, ар — адыг.
 Ар къэкIожъыщт, кIэй шхъуантIэм илъэдэщт,
 Гум илъэагъэ гъашIэр фигъэдэщт.

45

— Тыгъэ къокIыпIэм ипчъэ зэфашIэу,
 Тыгъэ къохъапIэм ипчъэ къыIуахэу
 Слъэгъугъэ. КъикIрэр ащ сьд, Усэрэжъ?

— Тыгъэ къокIыпIэм екIурэ гъогур
 Гугъэмрэ лъэлумрэ агъэсэигъ.
 Тыгъэ къохъапIэм кIожъырэ гъогур
 Аль-япкIэнтIэлпсыкIэ агъэшъокIыгъ.

— Адэ джы непэ,
Непэрэ мафэм кыщегъэжъагъэу,
Гугъэр фитынчъэу, Тхъэм елъэIуни цIыф щымыIэжъэу,
Г ьашIэм кьохъапIэм зыфигъэзэщта?

— ПлъэкIымэ алъежьи, плъэкIымэ акIахьи,
Анэгумэ акIаплъ.

...Нэгү ахэм яIагъэп. Ежъхэри пкьынчъэхэу,
Ныбжыкъу кIосагъэхэу кьушъхъэм пхырэкIых,
Чыгым пхырэкIых, сепэ сурэтэу,

Апэ рагъэхъу. Ашъхъагъы ит,
Къамыщы кIэпщэу, Усэрэжъ ымакъэ:
«КъохъапIэм шъуекIу! КъохъапIэм шъуекIу!...»

Тыгъэр къэтэджы. Цыфы сурэтым
Яхъщыр ныбжыкъур, чIым зытыредзэ
Зэу-запсэ хъугъэу.

46

Джыри тIэкIурэ тыщыIэщт,
Ащ кызгъэкIырэр — зытщыIэщт.

Тыгъэр огум къетэджэфэ,
Чэщ мэзагъор кытэджэфэ,
ГъэшIэ кIыхъэ тэ тилэщт.
Ащ нэс тыдэ ущыIэщт?

Пчэдыжъ пасэу сыубгынэу,
СыолъэIу: уимыкI унэм.
СыолъэIу: щэджэгъуанэу
Умытэдж, къэпшIынэу Iанэр.
Огум жъуагъор къетэджэфэ,
Щыс рэхъатэу, щыс гупсэфэу.

СыолъэIу: мэфэ кIыхъэм
УимыкI унэм, умыкIу псыхъэ.

Мыр кьокIыпI, мыр кьохъапIэ —
Сыдэу макIа азыфагу!
Джа гьогууанэр кьылэжыгъэу,
ГукъэкIыжыр дэт сищагу.
Тауштэу тIэхэм азыфагу
Дэлъы гьогум удэхыгъ?
ГукъэкIыжым ештэ пIальэр,
Сэ сиухътэ сыухыгъ.

Зы гушыIэм, зы нэплъэгъум
Ягьогупэ гъэшIэ кIыхъ.
Гопэгъу иным сиухыщткIи,
Унэм уикIэу, псы къэмышъ.

47

Зызэблэсэхъу, зызэсэхъокIы —
Сызщыкьохъагъэм сыкьыщыкьокIы.
Сытыгъ кьысшIошIэу, джы нэс сыхэтыгъ,
Е пцэс чъыIэшхом сынэгү ыушIуцIыгъ.
СыкьызэплъэкIмэ — огоп къэскIугъэр,
Пэнэжъ, орыжъхэр сыульэгугъэх.
Орыжъ псэушъхъэмэ якъэкъэ макъэ
Сауж итыгъ сигъэбыракъэу.
Сыздэплъыхыжъми — сыпсынжъы закI...
Ау зыстхъакIыжъмэ: Тхъэм сырихъакI!
СИэ улэугъэхэр кIэнэцIых Iофым,
Огум симытми, слъэгущыо — шъофы.
Сыкъомыхъанэу — сыкьыкьокIыщт,
Сымытэкъонэу — сыкьыхэкIыщт.

Тыгъэми мары зыкьегъэкIэжъы —
Гьогу псылъэбанэм зыщетхъакIыжъы.

АДЫГЭ ПСАЛЪЭХЭР

1

Тыгъэ нэгъу,
Мэзэ напцэу,
Жьогъо Iапшъэу —
Пшъашъэрэ;
ЫIитIу башIэу,
ИшIэ зафэу,
О бэрэIумафэу —
Шъаорэ;
Цыфыр агъашIоу,
Чыгум ешIушIэхэу,
Орэдэу къаIорэр
Мамыр гъэшIуабзэу,
Агурэ абзэрэ
Къеблэгъэ мафэу-
Адыгэ пшъашъэрэ
Адыгэ шъаорэ
Дунаем непэ къытехъох.

2

Уц къашхъор слъэгъушъоу,
Ошъогу нашхъор сашъхъагъэу
СэлъаIо:
О псыхъу:
Уинэпкъ уигъуаз.
О мэз:
Уижъау псэпашI.
О губгъу:
Убгъэгъу хъалэл.
Дунэе гъомылэр ным игукIэгъушъ,
СынитIу альэгъурэр
Сыгу зэрильэгъоу,
Къэрэхъу, къэрэкI, щэрэI, орэпсэу!
Ным игушъыIэ нахъ гомыIу

АрэмыIуат!
Тым ыIэгъу пцIанэ нахъ пхъашэ
АрэмыIэт!
Дунаем тетыр
Нымрэ тымрэ яжъау щэрэмыкI!
ЩыкIыгъэу къежъэрэр -
Зытеуцорэр панэу,
ЗытеIабэрэр машIоу,
Ипсыхъо дыджэу,
Имэз пчыпиджынэу,
Игубгъо гъаблэу,
Заблэрэр ипчъэблэичыжъэу
Тхъам ешI!

3

Сэ сы УсакIу.
Сыорэд.
Сэ пстэуми сафэд.
Сыгугъ, сыIофшIэн,
СылIыхъу, сыкъэщэн.
Ошъогоу сынашхъу,
Шъоф уцэу сыкъашхъу.
Сытандж, сыджэпсалъ,
Нэпс стырэу сэрмыгъор
Шъузабэу мэшъыгъо.
Сыцый, сыкъам,
СаIэtmэ — сыбзыу там,
Хыр губжымэ — сынэпкъ,
Шъукъызготмэ — сылъэпкъ.

Сыорэд сэ, сыгъашI,
О сылъэпкъ, зысэгъашI —
СыоупчIын сэ сыфит:
Сыд пай гъыбзэр пшъхъарыт?
Гугъэ дахэр уипсып,
Къэулэжъыщтба насып?

УичIыгуи орэгырз,
Уиогуи зэгорэз —

Зы пIалъэ зэдытI:
УщэIэфэ сыщыI.

4

О дунай, дунэежъ, о дунай,
Уиошъогу, уиогужъ, шыблэуай.
УичIыналъэ лыпсыр щэчъэ,
Уибзылъфыгъэ гъызэ мапчъэ,
О дунай, ерыей, дунэежъ.

Тыгъэ шIункI, чIы гъогунчъ, хы лъэягъ,
ПцэшIо ошх, мэшIо псыхъу, жъалымагъ.
АфэмыукIырэр хым хатакъо,
Тибгынагъа ти Тхъэ закъо —
О дунай, ерыей, дунэежъ!
Умыгырз, тичIыналъ, умыщэIу,
Уиошъогу сиорэд кьерэдэIу.
Сыгум уильэу усэбгынэ,
УщэIэфэ сыкIодынэп,
О дунай, ерыей, дунэежъ.

5

Мафэхэр зэкошъоожъых,
Чэщмэ нэлатыр ахы.
Жъуагъоу ом къефэхыгъэр
ХъэдагъэкIэ къэхалъэм дахы.

Ар чылэм ышъхъагъ итыгъ
Чэщырэ, ошъогу гъуазэу...
ШIункIыер къызэребгынэу
Ебзу къэнэгъэ мазэм,
БзэджэшIэ куп къэхалъэм
ЕкIушт, къонтхъым рычэфэу.
Бэныр атIынышъ, жъуагъор
ДатыгъукIышт шъэфэу.
Жъуагъом ычIыпIэ бзаджэмэ
Огум лъагъор фыхахы.

Мафэхэр зэкошъоожъых,
Чэщмэ нэлатыр ахы.

6

Ошхыр жъы хъугъэ.
Бэ дэдэ шIагъэ ар къызыхъугъэр.
Жъыгъоу къекIугъэм
НэмыкI къыдэхъугъэп.
ЩыIагъ фэмыхъоу.

Дунэе псаур зызэлъекIухъэм
Сыд зылтыхъугъэр?
КIэир къеухъэ,
Нэпкъым рекIокIы,
Шъхъахынэу загъорэ афызэплъэкIы
Мэзым, Iэхъогъум.
Зи Iэгъо-блэгъум
Джы ибгъотэштэп гъушъэпIэ чIыпIэ.
ЩыIэп тIысыпIэ.
Тыжъыны лъакъоу зыщыджэгугъэр
Зэгорэм — къышIошIы джы ыульэгугъэу,
ПкIэнчъэ-гупшысэнчъэу,
Псынжъэу, гоIуджэу.
ЩыIэп лъэмыджи —
Укызыщежъагъэм уфищэжъынэу.

Жъы хъугъэ ошхыр.
Хъыбыеу къещхы.
Къещха, къеткIуха?
Зыфэмыухэу,
Гъогумэ адэхы, жъаумэ альэхъу.
Ошхыри жъы мэхъу.

7

АпэрапшIэу зэкIэ зэрагъэкIугъ
КъызэрашIошIэу: чIыгухэр, гъучI лъэпкъхэр

Зэхауплэплагъэх, зэрагъэпкыгъэх
 Зэхэмызынхэу. Псыр тыраклагъ,
 Жыр тыратупщхь, хьац-уц отэр
 Тыратэкъуагъ зекло-зепшэнхэу,
 Шъхьадж ичлуплэ е ежъ зэклуштыр
 Къызфилэжбынэу. Цыфы хъужыгъэр
 Алахъэм ешл къызэрежъагъэр:
 Хьамлыу фэдагъа е клэрзуарэу

Орыжъ хэсыгъа? Къызфагъэшлыгъэр
 Шпагъо къышлэшэу ыгу къызщыхъагъэм,
 Къинэу ылъэгъурэм хэлэбыкынышъ,
 Уахътэрэ хъоурэ яплэлъэнчъагъэ
 Щыщы зишынэу, ылитлуи тамэу
 Ащ ылэтыгъэх. Хэты ышлэн,
 Насып гъунэнчъэ къыпэщылъыгъыштын,
 Ау чыгу зыфатлорэр зыуплэпыгъэм
 Ошъогур тепло къыфишлыжыгъ.
 Дэгъуми дэйми зэ ар къашлэн,
 Ау тепло тилэу джырклэ тэпсэу.

8

Чъыг пклэшъэ лъагэм
 Зыгорэм ыпсэ къыщыхъыгъ.
 Ошъогу нэклым сыдэплъыгъ —
 Сыдэу гумахэ!

Пклэшъэр мэлъызы е хэцэтыкы,
 Мэзыри зэщыгъу.
 Жъаур игъашлэ къыфызэплъэкы —
 Чъыг иупкыгъу.

Чъыг пклэшъэ лужъум зешлы сурэты,
 Цыф нэгу хэсэлагъо.
 Сэ исэупкы, ежъ спсэ елэты
 Огум пэблагъэу.

9

Шунклым тыкъетлупщы,
 Нэфым тыкыреты.
 Джауштэу азфагу титэу
 Гъэшлэ гъогур тэхьы.
 Пклэ зимылэм пклэнчъэу
 Сыд пай уедэон?
 Ау сымыдыижъзэ,
 Зы сшлэ сшлоигъуагъ:
 Шункла, нэфыр ара
 Тынэ зыгъэплэжырэр?

10

Тхьаклумкыхъэр сурэт сшыгъэ,
 Сурэт члэгъым клэстхэжыгъ:
 «Тхьаклумкыхъ». Ау сурэтыр
 Наклэ къышлы, зигъэльати,
 Тхьапэм тепкли, ечъэжъагъ.
 Тхьаклумкыхъэр мачъэ, мачъэ,
 Чъэмэ, чъэзэ,
 Баджэм къылулагъ.
 — Бадж, Бадж, о хэты
 Сурэты уишыгъ?
 — Пшлэ пшлоигъуа сызышыгъэр
 Сэ сурэты? Моклэ къакло.—
 Мэзым хищи икууплэ...
 Ащ ыуж къыхэкыжыгъэп.

11

Чъыгым фэдэу,
 Усэ стхын, ау
 Пщэсым ыгу къеон.
 Пщэсым фэдэу, усэ стхын, ау
 Бзыум ыгу хэклын.
 Бзыум фэди стхын слъэклын, ау

Сэр-сэрэу чыг згэтлысхи,
Лягэу кээзгэклыгъ.
Сэр-сэрэу пцэс зэхаслхы,
Огум истлупшхыагъ.
Сэр-сэрэу бзыу сыуси...

Чыгыр чыгум лягэу щэклы,
Пцэсыр псынклэу огум щесы,
Азыфагу бзыур итэу
Мэтэмао, мэбыбатэ...
Сытлысынышъ, джы сытхэн.

12

Телефоным кытеуагъэх.

— Хэт садэжы кытеуагъэр?
— ЗэкI уадэжы кытеуагъэр.
— Адэ тауштэу телефонклэ
Пстэуми садэгушылэшт?
— Ащ о земгэгъэгумэкл.
— Арышхыае зы нэбгыр
Кытеуагъэу сэ зэхэсхэр.
— Орышъ ары зичэзыоу
Сыздэгушылэштыр.
— Сыплуклэнэу кысеплуагъ.
Адэ тыдэ укъэсхышт?
— Кыслыхъунхэу сэ яхабзэп.
Сэ укъэзгъотышт.
— Ар сыдигъу?
— Сыд, огула?
— Арышхыае укъэкIощтба?
— СыкэкIощтышъ, уемынэгуй.
— Орымэ — тауштэу ар кээсплэшт?
— Сэрыр — зэкI, зэкIэ пшIэна?
— КIо, ащыгъум пцIэ кысаIу.
СцIэр — Хьадэгъу.

Телефон унэм итэп,
Телефоным кытеуагъэх.

ПфэлъэкIыштмэ — зэхэмых:
Тауштэу зэкIэм уебгукIощт?

13

Сэ сыорэд. СыусаIу.
ШъуишхыакIо сишхыакIу.
Хъяр шъуиIэмэ, сихъяры мафэу,
Шъочэфышъ, дунаер зафэ.
ШъуигукIай, шъуитхыагуи,
Шъуидагуи, шъуишIагуи — сэры.
ГужьдэгъэкIыр — сэры.
Нэпсэу рагъэхрэр — сэры.
Хъарам Iуашхыэ щыфэхрэр — сэры.
Сэшхо ихыгъэкIэ IузыкIрэр унапчэр — сэры.
Шъузэбэ тхыамыкIэмэ гыбзэм кыщапчъырэр —
сэры.

Къэгъэгъэ дахэр
Сыд пай тэкъожьрэ?
Чыг тхьэпэ шхуантIэр
Мэхужьы гъожьы.
Сыд пае цыфым
ИIэгурэ иунэрэ
Хэкужы хужьырэ?
Сыд пай насыпыр нэгъэупIэпIэгъу?
Хьадэгъур гъашIэм
Сыд пай илэгъу?
Сэры упчIакIор,
Сэры джэуапыр.
Сауж ит гъашIэр,
Хьадэгъур сапэ.
Ау сыпIэлъэнчъ сэ,
СиIэп хьадэгъу.
БлэкIыгъи, непи,
КъэкIощти силэгъу.
СиIэп сэ хапIи,
Е тэхътэ шъаби.
ШпункIым сыхэхъэ сыIэбэ-ляабэу.

Нэфыр кыисфэшъы
 Зым сыригугъэу,
 Зым ишы лъабжъэкIэ сиульэгугъэу.
 Зыр кыисэбгыгъ,
 Зыр кыисфэляло,
 Шъусэгъэдало, сэри сэдало.
 Зыгу кыисфизыхрэм
 Тамэ сыфэхъу,
 Зыгу зыушъэфырэм
 Ыгу сылъэхъу.
 Сэ сызыукIрэми
 Ыпсэ кыисхелъхъэ,
 Бэныр амытIызэ,
 Орэд зэхалъхъэ.
 Пшъэхъур кыистелъхъи,
 Пшъэхъу зэрэшх макъэр
 Орэды сшIышт,
 Гур ыгъэсакъэу.
 ХычIэм седзыхри,
 Хыоры сыджым
 Сыктыхыжыышт пшэхъолъэ ныджым.
 Сэ сыорэд, сыусакIу, сыкIочIашIу.
 Сыуз. Сылэзэгъу. Сыпсыхъу. СымашIу.
 СыщыI, шъо шъушъэIэфэ,
 Сыорэд, орэд къэшъоIофэ.
 Сыфаемэ, чIым сырыкIон,
 Сыфаемэ, ошъогум сыщыбыбын,
 Сызфимыт закъор —
 ПцIы сыусын.
 О силъэпкъ!
 Уинэпкъмэ япсы къабзэмэ
 Сямыгъэзэщ.
 Уимафи симаф,
 Уичэщи сичэщ.
 Угу кыисфэIуат,
 Уикъарыу сыщымыгъакI.
 ТыщыгъаI.
 Тыгъэгугъ.
 Тхъам тырихъакI.

ПОЭМЭХЭР

Революцием игъогу нэфын

ИкIэрыкIэу огур зэкъоу,
Быракъ гъэлагъэу,
Ыгу кыдихыгъэу чIыгум еIэты,
ГушIуагъом пае.
«Аврорэ» инэфэу,
Тыгъэ нэбзыир ом кыдэуае,
Пщэсы фыжыбзэхэр кыкъозэрэхых,
Шхонч къэгъэуагъэу.

Джыри зэ тыгъэр огум щэтэджы
Революцием имафэу,
Джыри зы мафэ чIыгум кыфэкIо
Лениным игушыIэ зафэу.

* * *

Революцием имэшIо нэф кыдэхъугъэм,
Революцием ишыу
Сэ илъэрыгъ фэсIыгъыгъ.
Шыудзэ Плъыжъэу,
Гугъэ нэфым ыгъэлэхъугъэм,
Илъэбжъэ жъгыу мэшIуачэу сэ сыхэзыгъ.

...Зэ къэлэтыжых а мэфэ жъотхэр,
АкIышъо пхъашэ шъабэу енэс.
Щылычэу чыгъэу сатыр зэготхэр
Псэлъэ мыIасэу сэ кыслъэлэс:
Къины. Икъины дунаим
Тэр-тэрэзэу тыкIэуцуагъ.

Нэмыкы гьогу тыфаеп,
Насып быракъыр дгъагъ.
Къины тимафи,
Къины тичэци.
Къины, хьадэгъур зи тфимыгъэгъоу
Къеклокышь тпсэ пэгъунэгъоу.
Къины, машлошь тызхэтыр,
Пыим имэшло хъот.
Тэуклочы, Лениным телэтышь,
Ар тэ мыпшыжьэу къыдгот.

..Сэшхуацэр хьадэгъу фэжыоу,
Пцэшлуацэр гуихэу быоу,
Уашъхагъ кыхагъэми — банэ!

Топыщэм цабэр кылупсэу,
Шыудзэр ыгъэутысэу,
Къыоблэгъагъэми — банэ!

Машлом гур ыгъэткиугъэу,
Быракъы плыжьэу чыыгъэ —
Сэр умытлупшы, банэ!

Тиорэдэу кыгъэуци марджым,
Тиорэдэу цытэджи сыджым,
Мыфэхынэу зызылэтыгъэр
Нэсышт жьогъо чыжьэм, тыгъэм.

Тиусэхэу жьоку зэкIэблагъэхэр,
Тиусэхэу цыфыгу зэблагъэхэр
Революцием игъогу дэмыхыгъэхэм
Арылгыштых агу мыфэхыгъэхэм.

Машлом гур ыгъэткиугъэу,
Быракъы плыжьэу чыыгъэ —
Сэр умытлупшы, банэ!

Улэн уфита —
Насыпым клэдзурэр

Фэхызи, хьадэгъум теклуагъэмэ!
Улэн уфита —
Зэрэдунаеу насыпыр цытэгъэпсыфэ,
Тылэн тыфимытэу,
Лениным тыкыдэклуагъэмэ!
Улэн уфитмэ —
Сабый насыпышло кыфалоштэп кушъэ орд.
Улэн уфитмэ —
Шьофы кьэгъагъэри
Топыщэ шуцлэри о уизэфэд.
Улэн уфитмэ —
Шульэгъу шъхафитым
Хэт лухажышт икъэлапчъэ?
Улэн уфитмэ —
Насып нэфынэм
Хэты луихышт иунапчъэ?

Джы чыгум шыллэжъхэрэп,
Банэхзэ щэфэхых,
Цыфым, тыгъэм, огум апае.
Мафэ къэс фэххзэ,
Фэхыгъэмэ апсэ
Мыфэхыжынынэу кьегъэнэфы дунаир.

* * *

Иклэрыклэу огур зэкъоу
Быракъ гъагъэу.
Пцэсы фыжыбзэхэр кыкьозэрэхых,
Шхонч кьэгъэуагъэу.
Джыри зэ тыгъэр огум щэтэджы
Революцием иапэрэ мафэу,
Джыри зы мафэ чыгум кыфэкIо
Лениным игушылэ зафэу.

Хэгъэгум ичыжьэ,
Хэгъэгум иблагъэ
Цыфэу шызеклорэм,
Хэгъэгум шыошлэм,

Хэгъэгум шыуаеи
Цыфэу шытекlorэм,
Агухэр ащ екlух,
Шызэбгырэкlых ягъогу минхэр,
Ыгу ахэшlагъ,
Афищэигъэу илъэгъо кьинхэр.

Сэгущlо сыразэу,
Сэгущlо сыфитэу,
Сэгущlо сыфаеу —
Тэ тыгумэ ямашlо
Фэгъэкlосэштэп сьд фэдэ уайй!

Тэ мэшlо нэфыр щэсты тыбгъэгу,
Тыгухэр гъэшlэным икlэгъэстэнэу.
Тыгухэр гъэшlэным нэмыкl емысэнэу,
Тэ мэшlо кьиныр щэсты тыбгъэгу.
Тыкъекlолlэжы тыдэ тыщылэми,
Шъыпкъэр щэнафэ сьд тигущылэми.
Таужи щэфэхых,
Тапи щэгырзых,
Чlыгури, фэмыщылэу, зэ шъхъам мэкlэзэзы.
Тэфэхы, ау тэкlо,
Тыфэхзи тытекlо.
Шъыпкъэп —
Фэхыгъэмэ щытху закъоп къафанэрэр.
Ахэмэ якъашъхъэ тпсэ кьыщыханэ.

Тэ мэшlо кьиныр щэсты тыбгъэгу,
Тыгухэр гъэшlэным икlэгъэстэнэу.
Тыгухэр гъэшlэным нэмыкl емысэнэу,
Тэ мэшlо нэфыр щэсты тыбгъэгу.

Ар Лениным ыгу — чlыгум игъогу.
Ар сэри сыгу.
Сигукъауи сикъини
Лениным екlу изыгупшысэу.
Ар сэ сигъогу.

Насыным кlэдэурэм
Сэбанэ сэ сыригъусэу.

Сэгущlо сыразэу,
Сэгущlо сыфитэу,
Сэгущlо сыфаеу —
Тэ тыгумэ ямашlо
Фэгъэкlосэштэп сьд фэдэ уайй.

* * *

Тимафэ къэс тэ, дунэежъыр ыкъутэу —
«Аврорэ» итопы огъу.
Тимафэ къэс тэ, дунэякlэр кьыдихэу —
Лениным изылэбгъу.

Революцием ыгу плъыры ськlэдэлукlышъ,
Сыгу фэдэу, сакъэу,
Сэ зэхэсэхы ащ идзэкlолlмэ
Мылэсэжыинэу амакъэ:

«Шъыпкъэп бгъэшlэщтыр, шъыпкъэп уимафэ,
Уихъалыгъу бзыгъи шъыпкъэп, учэфы,
Уитыгъэ фаби, уижъогъо нэфи,
Нэпцlы уишъыпкъи, уигъашlи зафэп,
Шъыпкъэп,— тэ тэлo,— кьинэу плъэгъугъи,
Джы уишlулъэгъуи, уихъадэгъугъи,—
Коцышъхъэ закъо уфэмысакъэу,
Ерэгъэтхыуи топыщэ макъэм;
Орэкlэзэзи зы чэрэз куамэ,
Жъым щэрэкlуаси зы бзыу тамэ,
Уфэмышъыпкъэмэ Революцием и Апэрэ Мафэ,
Угу ренэу имылъмэ Лениным игущылэ зафэ!»

Къемьщхырэ ошхыхэр

Ушщ

Апэрэ усэр

Сэ сэшIэ: ошхыр къыщехъэ чIыгум.
IупшIэ гъупагъэмэ —
Аужырэ гъуаткIор,
Чъыг гъонлагъэмэ —
Аужырэ гъуаткIор,
Бзыу цIыкIуми, аужыпкъэм —
Аужырэ гъуаткIор,
Аужырэ гъуаткIор —
Коцэу зэгоутрэм,
Аужырэ гъуаткIор —
Гопэгъум ыгу,
Аужырэ гъуаткIор —
О уиер, сэ сиер —
ЧIыгум фащэи...
Джащ пай сыкъэхъугъ сэ —
Бэшагъэу сшIошъ мэху —
СигъашIэ гопэгъум ошх хъунэу къысщэху.
Ау джыри сэ пщэсмэ сызхалытагъэп.
Сизымафи пщэс цIыкIоу ом ибыбагъэп.

IупшIэ гъупагъэмэ —
Аужырэ гъуаткIор,
Чъыгы гъонлагъэмэ —
Аужырэ гъуаткIор,

Бзыу цIыкIуми, аужыпкъэм —
Аужырэ гъуаткIор,
Аужырэ гъуаткIор —
Коцэу зэгоутрэм,
Аужырэ гъуаткIор —
Гопэгъум ыгу,
Аужырэ гъуаткIоу
О уиер, сэ сиер —
ЧIым къысфищэйрэп...

Псэ зиIи, псэнчъи
Аужырэ гушыIэр
Джыри къаIонэу фэмыеу,
Зэрэдунаеу Iушьхъэ-Iугъупэу,
ПкIантIи къемыхыжъэу зещыIэ.
Гопэгъоу къаIорэм чIыгур кIэдэIу
Ыгу лъэпэпцIыеу.

Чъыгхэми бзыухэми Iугъупэу жъы къащэ,
ЦIыфи коцышъхъи хыльэу жъы къащэ.
Чыир афызэу, аужырэ гъуаткIом,
Нэм фэдэу фэсакъхэзэ, IупшIэр зэфашэ.
Аужырэу хъэпцэнхэшъ, аужырэ гъуаткIохэр
Пщэс цIыкIу хъуштых, ащ тхьэр ятагъэу!
Нэужым зыгорэ насып мыухыжъэу,
ЧIым къыфэкIошт ошх чъыIэтагъэу.

СялъэIу гъуаткIомэ,
Аужырэ гъуаткIомэ сялъэIу яошх нэфынэ:
СIышъгыхъ сынэпсхэр, шъукъапIыи садэжъ,
ШъублэкIы зыхъукIэ сиунэ...

ЯтIонэрэ усэр

Ар гукъэуагъ...
Мафэр гопэгъоу,
Сыдэу ошхым фэягъ!

Чъыг комэ цыклоу цыфылэм фэдэри,
Ытхьэпэ цыклоу лэгу щэигъэри,
Ощхым фэягъэх, чъылэтэгъэ тлэкIу
КIэлъэлухэрэм фэдэу:
КъытфакIу, къытфакIу...

Дунаеу сапэм
ЫшIошъ хъугъапэ:
ЧIым щыгопэгъу —
Къещхышт ошх дэгъу.
УкIэмыупчIэжъынэу ошхыр къещхышт...
Зыгорэм ошхынэу илъягъо хихышт...

Ар сшIошъ хъугъапэкIэ,
Сыгу сIыгъ сэ цапэкIэ!..
Зысэлэты...
СэIабэ!..

Ау чIым нэбэ-набэу
Сыкъытенагъ сэ бзыу къефэхыгъэу,
Зы ошхыцэуи огум сыкъемыхыгъэу.
Ошхэу къежъагъэм ыгъэзэжъыгъ.
Сыгу къыщежъи цытеужъыгъ.

Гум сыкIэдэлIу.
Ау зэхэсхыжърэп —
Огум джыри къехыжърэп,
Ошхы хъунэу кIэлъэлIу.
Сабыи дел,
О гугъэр уимыхамел.
Щыгугъ куамэу Iэм фэдэм
Укъефэхыжъмэ уигъэшIожъынэу.
Ау къэнэжъын ар плъы цыдыигъэу —
Укъызэремышхыгъэр — пщымыгъупшэжъынэу.
Куамэу цIыф Iапэри,
Тхьапэу гуIэгъапэри.
Ори, цыфыгур.
Къыппыгугъэзэ чIыгур,

Ошхыцэ закъуи зэремытыгъэр,
ПшIогъэшIэгъонэу:
Ошхыцэ нэфхэр!
Тыдэ шъукъэкIрэ чIым шъутемыкIэу?
Ошхыцэ нэфхэр,
Ошхыцэ шъэфхэр!
Тыдэ шъукъэкIрэ, сыбгъэгу шъудэмыкIэу?

Ящэнэрэ усэр

Сэри, сэшIапэ, сыошхы цыкIу.
Ошх цыкIум фэдэу, сиI гъогу мыкIу.
ЗысIэт къодыемэ, пщэсы сыхъушт,
Тыгъэр саплIэлIу сэ къысщыхъушт.
Сыкъыщежъэнышъ лъагъу-лъагъу,
Сыутысэшт сэ гохъэу-гохъэу,
Ошхыцэ гуапэу,
Утысэ фабэу...

Зы пцелы куамэми хъушт —
Сытерэфи,
Зы чэрэз тхьапэми хъушт —
КъысIорэфи,
Ежъыри къысажэу,
Сэри сыфаемэ...

Зэжагъэ горэм IукIэштмэ дунаир...

Гъогумафэх, чыгыкIэ цIыкIухэр!

1

Мы цIыкIур тфэи,
Шхьомчышъор — псэи.
Мыдрэр пхъэшъаб,
Лъэкъоф шхъэбыраб...
АIэпэ цIыкIухэр зэфашцэгъэу,
Мэз чIэгъы жъаум кыщезэрэщэкIых.
Зы мэфэ нэфи амыгъэпыигъэу,
ЧIыгоу нэхъоим ыIэгу кыщэкIых.

2

Iэпэ шъэбабзэм
Чъыг кIышъо пхъашэм,
Ны бгъэгум фэдэу зыфищэигъ.
Шхъэпырэцэ цIыкIум
Ным игъэшIуабзэ,
Шхъэпырэцэ цIыкIути,
Ренэу иIусыгъ.
ЕтIани зыгорэ стырэу кьеIыхмэ,
Шхъэпырэцэ цIыкIум ныр ижъаугъ.
Е къэушIоркъэу, ыгучIэ рихмэ,
Ным ыIэ пытэ зыригъэкъугъ.
Ренэу кыщыхъоу: нанэ ыIапэ
ГушIуагъуи насыпи сыдигъуи чIэлъ.
Фаемэ нанэ, огум еIабэ.
Огур зэIехышъ,

ГъоткIо зырызэу
Нэфыр кыерехы ыIэгумэ арызэу.

3

Ежхэр Iушъабэхэу,
Тыгъэпсы Iапэхэу,
Лъэкъо псыгъуабзэхэу,
ЧIыг цIыкIужъых.
Шэплыхэу, гъожыхэу,
Шхьомчышъо пчанэхэу,
ЦIыф Iэгум фэдэхэу анэгухэр къабзэхэу,
Огу цIыкIу зырызхэр къарэщых анэхэм.

* * *

...Ягъогухэр нэфынэх, кьинхэми,
Нэфынэх ныхэм ягъогухэр,
АшIэ: гъогу чыжъэ тенэхэми,
Къащэищтых нымэ аIэгухэр.

4

ХыIушъо плъырмэ,
Псыныджы стырмэ
Мэзыр чъыIэтагъэу аIутэу,
Губгъо шъолъырмэ
Къушхъэтхы кIырмэ
ЗащэушхъонтIы шхъафитэу.
АшIэ чъыг инмэ: дунаир шхъуантIэ,
Ежхэм афэдэу шхъонтIабз.
ШхъонтIабзэу къечъэхы ипкIантIи ынатIэ,
Икьини инасып фэдэкъабз.

Чъыгхэри, ошIа, ренэу гъогу тетых,
Чъыгхэри чIыгум, тыгъэм аIэтых,
Чъыгхэри чIыгум ижъыбгъэмэ аутых,
Чъыгхэри тыгъэм инэбзыймэ раутых.

Ау лъэпсэ пытэхэр чыгум кыыханэх,
Алэху ыкIи альякьохэу
Нэужым мэшIо нэфхэу кыщызэханэх,
Чыгмэ ялъэуж закьохэр.

Шхъэпырэцэ цыкIухэм инхэр ашхъарытых,
Уашхъагъ итынхэм инхэр ренэу фитых.
Инхэр ащ фитых— шъыпкьэр кыуалонэу,
ШъыпкьэкIэ ренэу уагъэдэлонэу.
Джаш пае ашIэ чыг-кIэлэцIыкIумэ:
Иным игъогу уцIыкIузэ умыкIумэ,
Дунэе нэфым шхъуантIэ иIэштэп,
Дунэе нэфыр шхъуантIэу шыIэштэп.
Джаш пае кьэхъух чыг-кIэлэцIыкIухэр —
АкIунхэу ягъогу мыкIухэр.
Нэбзыим игъогу зэрагъэшIэнэу,
Чыгур шхъонтIабзэу огум клашIэнэу.
АшIэ чыг цыкIумэ: дунаер
Псэуштмэ, шхъонтIэны фае.
Укьэхъугъэмэ, ори — учIыгоу,
Укьэхъугъэмэ, ори — уогоу,
Имыжъуи ипшахъуи унэгоу,
ИчъыIи истыри убгъэгоу.

Гъогумафэх, чыгэу кьэхъугъэхэр,
Орэзафэх шъуигъогу мыкIугъэхэр!

СыпщынэIап

Сегупшысэу кыыхэкIы:
Хэты иорэда
Пщынэ Iапэм кыыхищрэр?
Тыгу иорэдмэ,
Сыд пае тэ IапэкIэ кытымышра?
Тыгу нахьи
Пщынэныбэр нахь фаба?
Хъаумэ тыгу гъэрэу,
Пщынэм гу хъафкIэ тэ тылъэIаба?

Адэ огу жъуагъомэ,
Огум иорэдба кыыхащрэр, нагъомэ,—
ЗякIукIэ чэщ лъагъохэр?

Адэ чыг тхъапэмэ,
Чыгым иорэдба кьаIуатэрэр
А шхъонтIэ Iапэмэ,—
Жьыр ателабэмэ?

Е шъоф нэфынэмэ
АрытшIыхъэ зыхъукIэ тиунэхэр,
Шъофым игуапэба,
Шъофым ипсапэба кьакIэщрэр тынэхэм?..

...Адэ фэлэзэшъ,
Шхъэр егъэуназэшъ,
Къытрегъэлъэрэзэ.

Лъакъор зэпекIы,
Хыр жэгъум рекIыхы.

Еутхыпкышъ чыгур,
Гур гум феупцIэны.
Iэпэ пшыкIутIур
ЗетечъэбзыкIы.
Гурычъэ лъагъохэр
Чыгум хебзыкIых.

Шъхьэр унэзагъэу
Чыр мэлъэразэ.
Пщынэм кыыхищмэ,
Тыдищэщт.
КъыIо къодыемэ,
Тырищэхыщт.

ЗэфакIу,
ТIурытIу,
Ислъамый,
Зыгъэлъат —
Джынэ Iэдэуад.

Пщынаом ипаIо —
Нэпцэ тесыхь.
Пщынаом ынитIу —
Нэшхъо гуихь.

Сакъ инэплъэгъу,
Напцэр кIэзэрэп.
Зэрэкъумалэу
Iэпэ гуIэгъу.

Сыщыт нэбэ-набэу —
Сшъхъэ сытеIабэ,
Сэлъэубабэ,
СыпщынэIап...
СыпщынэIап —
Зыкъэщэй — кыистеIаб.

Уфаешъ, къэсIощт —
Пщынэныбэр о угу иузэу.

Уфаешъ, къэсIощт —
ПщынэIапэр уигуапэ щизэу.
ИкIэрыкIэу къушъхъэхэр
Къамзэгутахъэ орэхъух,
ИкIэрыкIэу цыфхэр
Мыжъо оцыхэр аIыгъэху кърэхъух.

СыпщынэIап,
Зыкъэщэй — кыистеIаб.
ЗэфакIу,
Зыгъэлъат,
ТIурытIу,
Ислъамый...

Мары, къэкIо,
КъыслъэIабэ, зыкъэщэй...
Сыд узыфаер? —
Зыгъэлъата, ислъамыя?

Мары, къэкIо сэ сиплъапIэ,
Мары, къэкIо сигугъапIэ...

Мары, кыинэсы!..
Бжъэ пчIыгъэр стхы кыщэсысы...
Мары, кыинэсы...

ЫIэбжым кырипхъотынышъ —
КIэкIэу, зэрэфэлъэкIэу,
ПIуанкI Iоу кысхиутэбжъэщт.
ПкIыхъапIэм фэд,
Ау сэгугъэ:
УкIорэеу сыхиутэргощт.

Тутын хигъанэмэ,
Сырныкыцэр зэрэчIидзыжъэу,
МыгумэкIэу,
КъызэмыплъэкIыжъэу,
ЫпэкIэ ежъ лъыкIотэщт...

Гугъэ къашъоу си ЗэфакIу —
Сэ къысфакIу.

Ислъамый-ислъамый —
Сэщ нэмыкIы уфэмый.
Зыгъэлъат-зыгъэлъат —
Бжым теунакIэу сыгъэлъат.
СыпщынэIап — къыстелаб!..
Iулэл!
Къысэуагъэп.

ЗэкIэм сыкъэщтэ —
Чапыхы нэшъоу сыкъыридзагъэп!

«Ощ фэдэ Iаджи
Урамым рэкIо джы даоу,
Фаеу къеонхэу,
Фаеу къеонхэу шъхъэфаоу».

Сэщынэ.
Непэ щегъэжъагъэу сэпщынэ.
Непэ щегъэжъагъэу
Зыфэзгъэдэжърэп сэ пщынэм.
УкыстемыIаб:

Сипщынэ Iапэмэ
ЗышIи зымышIи ащылъэубэбагъ —
БэшIагъэу ахъокIыхъагъэх.
Орэд зытIу-зыщи —
Сыфай-сыфэмыеми —
Ежъ зэрэфаехэу кыхащыгъагъ.
Ау тыдэ ахыгъэх?
Къырагъэщыхъа,
Къырагъэсыгъа?
Сэри къэсшIэжъхэрэп,
Ежъхэри къэкIожъхэрэп.

Джы сыфэдэжъэп пщынэм бэшIагъэу.
Джы шъукысау — Iапэп —

Iэбжымыр зэчIэутIэрэхъагъэу.
Джащ сыщэгугъы:
Бэп къэнэжъыгъэр —
Укысэошт о пфэмышъоу.
Зы орэд закъо сыбгъэгугъу къынагъ —
Iэбжымым лыхъоу.

Джащ сыщэгугъы —
ЕтIанэ къэсIошт
Орэд гум къисхэу.
Пщынэо удым ыIэпэ шхъуахъ
Пщынэм шъхъэрысхэу:

Огум ижъуагъомэ
Огум иорэдышъ кыхащырэр нагъомэ,
ЗякIукIэ чэщ лъагъохэр...

Чъыгым ытхъапэмэ
Чъыгым иорэдышъ къаIуатэрэр
А шхъонтIэ Iапэмэ,
Жъыр зателабэкIэ...

Шъофы нэфынэмэ,
АрытшIыхъэ зыхъукIэ тиунэхэр,
Шъофым иорэдышъ.
Шъофым ипсапэшъ къакIэщрэр
Тынэхэм.

Адыгэхэр Лениным фэтхэх

1932-рэ илгэсым иноябрэ мазэ гэзетэу «Адыгейская правда» зыфиЛорэм кыыхуутыг кыуаджэу Гьобэкьуае Лениным факлоу адыгэмэ ацлэклэ щатхыгъэгъэ писъмэр.

Владимир Ильич!
Адыгэ лъэпкыр кышфэтхэ,
Ымыушъэфэу гушлогъо нэпсыр.
Тэ тыгу апэрэу гьатхэр,
Апэрэу тыгъэр кыщепсы.

Зэтынэкыг лэшлэгъу пчъагъэ,
Ау —
Революционер тикъежъаплэу тлбытагъэ.

Тикъушъхъэ сыджмэ тахэрэтаджи:
«Зэ къэшъулотэжъ,— тлоу,— гъашлэм ихыишъэ!»
Къалотэжъыни хъазаб лэшлэгъуишъэ,
Зэрэдунаеу кызылгъагъаджэу.

Нэпсым ыстыгъэу,
Мыжъор тэкъони,
Уахътэми икло
Къызыщыкъони.

Тхъапш уныбжъ, адыгэ лъэпкы?
— Сыныбжъ — гъэшлэрэ нэпкы,
Сыныбжъ — зэклэ шъоф нэфхэр,
Ау сыгу щаульэгугъэх.

Сыныбжъ — жъалымыгъэм ишгэфхэр,
Гъыбзэм чэщхэр ыудэгугъэх.

Сыныбжъ — типсыхъо чъэрхэм
Мыжъоклэ пстэоу альэсрэр.
Сыныбжых илгэсы гъэрхэр,
Тыгъэнэбзыеу чым къэсрэр.

Сыныбжъ — псэ зил, зимыли
Мы дунаим зэ кытехъуагъэр.
Сыныбжъ — тыгъэ шлуцлэм рыщылэу,
Цые огоу чыгум техъуагъэр.

Тикъушъхъэ сыджхэр,
Зэклэ хыныджхэр — сыныбжых.
Сисэшхо лыдхэр,
Сишыу дыдхэр,
Ситандж, сиашъу,
Сипщын, сикъашъу — сыныбжых.
Сичъыги, сикъури,
Сишлункли, синури — сыныбжых.

Ау шыухэр,
Пклэнчъэу зэджэжъхэу,
Ясэшхохэр зэхэпыджэжъхэу,
Щылагъэх — сщэлагъэ.

Ау сипщыни
Сырагъэпщынэу,
Ау сиджэгуи
Ыутылоу пчэгур,
Пщыллыгъэх — ау лыгъэх.

Ау синэфи
Шлунклым фэзэщэу,
Ау сишлункли
Гъыбзэр итешъу,
Бэ шлагъэр — згъэшлагъэ.

Сыныбжъ — чІым ыныбжъыр,
Цум ыпшъэ бжъэу дэлъыр,
Джэныкъом машІоу пэлъыр,
ГумэкІыр, гугъэр, гухэлъыр.

Сабыеу къэхъурэр,
ТхэкІыжърэр,
Фэхзэ,
Жъуагъоу кызэплъэкІыжърэр,
Ныбджэгъум ишыпкъагъэ,
Шульэгъум икъэбзагъэ —
Сыныбжъых.

Илъэс миныбэ къэскІугъ,
СыщыІэ сшІоигъу —
Игъу!

Благъуи иныжъи
Сэ сатекІуагъ —
Ау згъотыгъэп насып.

Тхьам игукІэгъукІэ
ЛэшІэгъу пчъагъэрэ
Сэ сылъэІуагъ —
Ау слъэгъугъэп насып.

КъэсэшІэжъы:
Кавказы икъушъхъэ сыджмэ,
Ленин,
Уиджэмакъэ къахэтэджагъ.
«Насыпым кІэлъэІухэрэп,
Насыпым фэбанэх,
Шъубэнэштмэ — зышъуІэт,
Урыс народыр кыжъугот,
Революциер шъуигъус,
Шъугу бэнэнэу жъугъэус!» —
О кытэпІуагъ, Ленин.

«Шъуиорэдмэ огум нахъ лъагэу
ЗаІэтын альэкІышт —
Ау тамэ аготэп.

ШъугукІэ шъукъабз,
ЧІыр шІу шъолъэгъу,
Шъуитхъэр — цІыфыгъ —
Ау пщылІы шъуашІыгъ.

Уисэшхо — пчыкІэ,
КъушъхъачІэу упыт,
ЧІыр пллІэІу тезэгъэн,
Ау ренэу уизакъу,
Адыгэ лІакъу —
Тыбгъэлъэшыгъ, Ленин.

...Джы тшъхъэ тыфит,
Дунаим тыфит, Ленин.

Владимир Ильич!
Шуфэс фабэр
Тлъэпкъ ыцІэкІэ кыпфэтэгъэхъы.
Совет хабзэм,
Партие лъапІэм
Ябыракъ лъагэу зетэхъэ.

Владимир Ильич! ЕмыкІу
КъытфэмышІ гушхуагъэу тхэлъыр.
Шъыпкъэ, тэ тылъэпкъ цІыкІу,
Революцием Іофышху ыпэ илъыр.
Владимир Ильич! Оры
ЗыІуагъэр: щыІэп лъэпкъ цІыкІу.
Революцием ихыоры,
Революцием игъогу мыкІу
Тетэп лъэпкъ цІыкІу. Тель Іоф мин.
Зым нахъи зыр нахъ къин.

ЕІлани о угоу тыгъэм,
О уиакъыл аІэтыгъэр
Зэкъошыбэмэ ахэлпъытагъэшъ,
КІочІашІу щылыч фытагъэу.

Іоф иным цІыфыр еІэты,
ИгъашІэ хъишъэм хегъашъ.
Революцием игъогу тытетышъ,

Партием о урипашэшъ,
Сыд кын тапэ кэрэкI,
Ленин, укэмыгумэкI:
Адыгэ лэпкыыр батырэу
Хэтышт хэгъэгу сатырым!

ЩэIэфэ, тхэтэп дэхын
Революцием игъогу техьагъэу.
ЛIэн фитэп,
Фитэп фэхын
Ибыракъ ащ зезыхьагъэр!
Тыфитэп тылIэн, тыфэхын,
Коммунизмэм игъогу тырэкIошъ.
Тыфитэп тэ тыдэхын
Ленин гъогум —
Шыпккэр щытекIошъ.

Совет хабзэм иогу —
Тэ тиогу.
Совет хабзэм игъогу —
Тэ тигъогу.
Икыини — тикын.
ИгушIуагъуи
Къытфэнэфы Советмэ яжъуагъоу.

Владимир Ильич! УигушыIэ
Тигъуазэу тэ тырышыIэшъ,
КъэIуат,
Къэгъэнэф,
Къэгъэлъагъу:
О уиакъыл — тэ тилъагъу.

Хэгъэгоу мамыр лэжъакIом
Къэсыгъэшъ ихъяр Iотэгъу,
Зэкъошмэ тахэтэу тадэкIо.
Тыныбжъ —
Коммунизмэм илэгъу!

Теуцожъ Цыгъу

Къат Теуцожъ ыцIэкIэ сэтхы

ЛIэшIэгъухэр
ЩызэблэкIыгъэхэм фэд
О унэгъу.
Ежхэр бзэхыгъэх,
Унэгъу о фэхыгъэп.
Къыщытэджыгъэм
Фэд тыгъэр о пIэгъу —
ЧIыгум игъогумэ
Зэ адэхыгъэп.

ЗэлъэпIэ Iужьумэ
Унэгъу апкIагъэу,
IупшIитIур пытэу зтегъэпкIагъэ.
IупшIэр гъуагъэ,
Псалъэм фэпагъэу.
Къуапэр гъэIагъэ,
Гугъэ Iэжагъэу.

Ащ фэдэ IупшIэм
ОшIэ-дэмышIэу,
ЛъыгъуаткIоу псалъэр Iэпэзы.
Ащ фэдэ IупшIэм, бэшIагъэу ышIэу,
ФэмышIэжъэу,
Шыпккэр еухэбзы.

Нэужым зэкIэмэ ар агъэшIагъо:
Сыдэуштэу шыIагъэх,

Шъыпкъэр джы нэс амышлагъэу?
ИкIэрыкIэу
ЛIэшIэгъухэр такIыб къыдэтаджэх,
ЦIыф кIуачIэр мэкIэжы,
ЩымыIэжыхэри къэджэх.

ИкIэрыкIэу лIэшIэгъухэр
ЩызэIокIэжых
ЦIыфым ынэгу,
Шъыпкъэр къаIонэу.
Тыгъэм
ЦIыф Iэгумэ къафегъэзэжы,
Арыгъозэнэу.

Теуцожь Цыгъо игукъэкIыжъ

СицIыкIугъом пщагъом фэдэу
СыкхэкIыжы,
Сыгу къэкIыжы:

Мафэр кIуаси, исэ тыгъэм
Рильхажыгъэу
ТIысыжыгъэ.

Нэмазлыкъым пкъы од цIыкIоу
Нэнэжъ тесэу
Егупшысэ.

Мэлхэр Iэщым щырэхъатых.
Сад бырабэр
Къэплъэ фабэу.

Дэе куашэм къешыхыгъэм
Псышхъэ нэкур
Къегъэусэку.

Пчыхъэ шэплтым сыпхырэплты:
Зы шIуцIагъэ
Зиуфагъэу...

Хъау — шIуцIагъа? Е лыцIагъа?..
Ары шхъам — шэплты,
ТIэкIуи мэплты,—

Пшъыгъэу маплъэ, тIэкIу мэплтызы,
Жъэу зыхэтыр
Устхъоу, шIэтэу,

ЗытреуIубэ псышхъэ Iубэм.
Псышхъэр шъэфэу
Зэпэнэфы.

Псым жы къещэ. ЩIэгъуаеу
ЫчIэ жъотыр
КъыщекIоты.

Псыр къэтхыо, жыоу мэчъы,
ЫкIыIу чыгъэ,
Бзэпс ищыгъэу.

Моу унэсмэ, моу псэ ептмэ,
ЗыкътIэтэнэу,
ЗыкътIотэнэу.

ГъоткIо закIэу зитIэкIынышь,
Ыпсэ тынэу
Къыуитынэу.

Уцмэ лъапцIэу, лъэпэпцIыеу
Зыкырашы,
Зыкыфашэи.

Чъыгхэр Iасэу къетIысэкIых,
Ашхъэ благъэу
Къауфагъэу.

МэкIэ-макIэу, скIышъо тхыоу,
Седжэ: Тыгъ!
А тыгъ! Тыгъ!..

Ау кIосэжьи, жьыр чъэкъуагъэ.
Тхыуи, псычIэр
Гурымыгъ.

Чъыгмэ чыжьэу яжьыкъащэ
Iасэу-Iасэу
КIым-сымыгъ.

Уцхэр псынкIэу кIырыугъэх,
Ау гъозэнчъэу
КъычIанагъэх.

Лъэуж фыжьхэр жьым щэсысах —
СиIушгашъэу
Пчэгу къинагъэх...

ПкIыхьым фэдэу сыгу къэкIыжьи.
СицIыкIугъо сыкъхэкIыжьи.

Джы къысшIошIы:
СицIыкIугъом
СыIукIагъщтын тыгъэм пшъыгъэу.
Тыгъэр зэпшъым
Къехыгъагъ,
Чыгум псашъо къэкIогъагъ.
Къэзыштагъэр Теуцожь Цыгъу,
Зы бзий макъэ къычIинагъ —
КъэзышIэжьрэр ицIыкIугъу.

Теуцожь Цыгъо инэфшъагъу

Нэфшъагъом
Чыгум Iоф ышIэрэп...
Мафэм ишъомпIэ пIуакIэ

Зыщыфэхъуштым дэжъ цакIэ,
Бзыумэ амэкъэ макIэ
Къыщырегъажъэ мэфакIэр.

Бзыумэ амакъэ фэдэу,
Угу къытерэу рэхъатэу.
Бзыумэ атамэ фэдэу,
ПитIу орэпсынкI
Мы сыхъатым.

Нэфшъагъом гугъэм Iоф ешIэ.
ХэмыкIокIэнэу,
Зыкыщигъотын ылъэкIынэу дунаим

Гум ешIэ.
Мыр сэры:
Бзыоп, тыгъэп, ошъогоп,
Сэры.

Зыми ынэгу сынэгоп.
Тыгъэр къэтэджмэ — фаемэ,
Сэщ нэмыкI пэрэмыгъокI,
Зэхихышт ащ цIыф макъэ:
— КъыкъокI, сикъош, къыкъокI!

Уибзыеу къэушъырым
Ыгу яхышъырэу —
Нэфшъагъом,

Уибзый нэстыры
Игупшысэ дэплъырэу —
Щэджагъом,

Уибзый нэфынэ
Бзэпсэу рищагъэу ипщынэ —
Пчыхъашъхъэм,

Дунэе пашъхъэм
Шъхъэзкъо гугъэхэу

Аульэгугъэхэр
Бзыу мэкъэ псыгъохэу,
Ыгу щиухъумагъэхэу Цыгъо,

Къылотэжыщтых:
«Дунаим гур шыгъошагъэп.
Сыд зэхъуи гугъэр ащагъэп.
ЗахэмыгъэкIуакI
Бзыуи, чыги, ошъогуи.
Зыми фэрэмыд унэгуи:
Тыгъэр къыкъокIмэ,
Инэф упэгъокIмэ,
Ощ нэмыкI чIым темытыжъми,
«Цыф лъэпкъыр псау джыри!» — ылошт.

Теуцожь Цыгъо игукъэкIыжъ

Хъазабыр купэу къекIокIы,
Насыпым джыри изакъу...
Фэсакъзэ тыгъэр къыкъокIышъ,
Мыр мазэп, хъэжъ, уемыхъакъу...

Тыгъэм пэгъохыгъэу сынэгу,
Хабзэ сфэхъугъ сыпэгъокIэу.
МашIор щыустхъоу сыбгъэгу,
КъысшIошIы сыкъыдыкъокIэу.

Сыгу исэубытэ а пIалгъэр:
Бзыйхэр чыгышъхъэмэ къялгъэх.
СIэгу чIэсэубытэ зы бзий,
Зы бзий сыгу исэубытэ.
ШъуитIу нэмыкIми сышъумгъэпый,
Шъуифабэ орэмыдый —
ШъукIэсщыщтышъ сипщынэ пытэу.

ОрэмыгуI жыбгъэр,
Ошъуапщэр зэлъигъэпIокIэу.

Ошъогум къызихъэкIэ тыгъэр
Фэдишъэ сыгу къыщыкъокIы.

Зыр сшIын орэд, зыр — псалгъэ.
Зыр — гугъэм джэныкъо фэсшIын.
Хыорэу сIэгу уцэуалгъэшъ,
Кон е къакъыр пхэсшIыкIын,
ПэIуакIэ, цокъэзэкIадэ —
О зым сыпфитышъ, сыпхадэ.

Арышъ, сыд пхэсшIыкIыгъэми,
Сыд, сэлэ, сыгу къыпфэкIыгъэми,
Угу хэмыгъэкI, тызэфэд —
О пхэкрэр сэ сэшIы орэд.

* * *

Ежъ Тыгъэм иIоф —
КъыкъокIыныр.
Чыгум къышетщэкIыныр —
Тэ типшъэрылъ.

Ежъ Тыгъэм иIоф — нэфынэныр.
Унэ нэфынэ тиIэныр —
Тэ тиIофшIэн.

Ежъ Тыгъэм иIоф — лъэгэныр.
Тигугъэ тырыпэгэныр —
Терэхабз.

Ежъ Тыгъэм иIоф — къохъаныр.
Ау шIункIыр тыгу къымыхъаныр —
Терэшэн.

КIэсэщы тыгъэ нэбзыир
СишыкIэпщынэ бзэпс пкъыеу,
Чэщ кIыхъэр орэхъапщэх.
Игугъуи орэпсэхэх,

Къызэхэзыхрэр сипсалгэ
Тыгэр ипIальгэу къэнэшт.

О Тыгъ!
О зыр арышъ тэ къытфыкъокIрэр,
ДжэхэшъуакIэм зыщегуутэкIэу,
Чэц ренэм укъэзгъэшъон.

О зыр арышъ афэмыушIункIрэр,
Илъэаггэ афытемыкIрэр,
Сиорэды ущызгъэшIон.

О зыр арышъ дгъэлагэу тилэр,
Анахъ лъахъчэу чIыгум щыщылэр
Сиорэды къыуиIотэн.

Тэ тыцIыкIуми, тыгоу шгъафитым
Ощ нэмыкI зэрэфимытыр
ПшIошгъы згъэхъун.

КъешI уемзэщэу,
Пщы-оркъыжгъэм уащымыщын.
ШыкIэпщынэм тхъэ щысэIо:
Сиунэжгъы урахыцткIи,
Ныбжыи сыгу урамщын!

Теуцожь Цыгъо ищэджагъу

Тыфежъэн,
Тыкъэпшгъыфэ тылэжъэн.
ТыкъызыпшгъкIи,
ИкIэрыкIэу тыфежъэн.

ТэукIыфэ чIыр тыжъон,
Хъадэм фэдэу тыуцон.
Ау етIани
Тебэджыфэ тылэжъэн.

Тэ тебэджми,
ЧIыр ебэджрэп — Iоф тэгъашI.
Обэджыджэшъ,
Уибэджыджэ кIэтэгъашI.

Еплъи — джыри
Тыгэр лъагэу зэрэшIэт.
Орэдыхъэ
Гугъэр кIуагэу къызэрэт.

ЧIыр сэлэжыи,
СилэжъапкIэ лъытэгъах.
Пщымэ,
Оркъмэ,
Байколыжгъэм ашхыгъах...

Теуцожь Цыгъо ипчыхъашгъхъ

Анахъ Iоф хылыгъэхэр
Iэу зыушэтыгъэм,
Сыдэу ордэ псынкIа
Бзэпсым къырихыгъэр!
КъегъаIу, Цыгъу, орэдыр!

ПхъэлэшэкIыр зыIыгъыгъэ
итIур джыри мыпсэфыгъэу,
МэкIэзэзы.
Жъыр къырэчъэшъ ары губгъом,
ПлIэIу пкIэнтIагъэм зыщиубгъоу,
ПитIу къяокIышъ, бзэпс ищыгъэу
ЛъегъэкIуатэ жьогъэ бзыгъэр.
Къыхадз, Цыгъу, орэдыр!

Iапэр макIэу мэкIэзэзы,
Ау зэпычрэп бзэпс пкъыеу
О угу чIыгум езыпхыгъэр.

Лэжыгъацэу угу кэнагъ.
Бзэпсэу чыгум хэгэщагъ,
Бзэпсы шүцлэу чыгу мыпсэфым.
Ау орэдэу тфыхэпхыгэр
Тыгъэ бзыеу кытфэнэфы.
Кытфалы, Цыгъу, орэдыр!

* * *

Гэбылты нэпсыр,
Гэпсалгэ бзэпсыр.
Итлоу лэжыагэр
Зэрэчырагэр,
Ау гоу шхыафитыр
Иорэд зэрэфитыр —
Кыегъалы!
Итлур чырагэ,
Ау гур фэхыгэп,
Ащ зэхихыгэр:
Чыгур цыф Итлумэ
Зэрафэзэщэр,
Дунаим цыфыр
Зэремызэщэр.
Сылажэ зыхуклэ,
Ситлу бзэпсым фэд.
Шүцлэ сипклантлэ,
Нэфын сиорэд.

* * *

— Сыд нычэпэ уилус,
Орэдус?
Уусэгышгэми, кло, сыд —
У Цыгъу. Зы бжиз, Iэпэщиз.

— Ары шхыам
Илуагэ хэгэгум из,
Ары шхыам ипсалгэ

Кэхалгэмэ ялгэ.
Игуцылэ
Щынэ ымышлэу,
Пцыхэри егэхэупшланшлэ,
Оркхэми агу егэпшлатэ.

Ары шхыам
Лэшми ыгу егэутысэ,
Лушыри регэгупшысэ.
Дахэмэ,
Цыгё иорэд зэхыхэмэ,
Псэ Iэшлхэр агу кыдехые.
Лыхумэ,
Цыгё иорэд кало зыхуклэ,
АIэхэр пчыклэу мэлэбэх,
Кыушхэхэу мэлэубабэх,
Агухэр гуишгэу зэхаклэ,
Шыблэу яджэгёогумэ затраунаклэ.

Етлани алуагэ: Цыгё,
Кло, сыдклэ былым — фэкьолI...

Ау лишгэ ежэ клоцысыгъ,
Ау лишгэмэ лишгэ кыалфыгъ,
Кыушхэр агэсысыгъ,
Дунаир агэнэфыгъ.
Етлани алуагэ:
Щыгэт.
Гэтырэр ош пае кэшагъ!..
Ау поэтым орэд ымыусмэ,
Тигёогухэр аубытых пцлусымэ.
Цыфыгухэр клэй нэклэу егуклых,
Джэгъуанэхэу зэфызэплгэкых,
Сэшхомэ афызэлэбэкых,—
Поэтым орэд ымыусмэ.

Етлани алуагэ: кло, сыд,
Кло, сыдклэ былым — тхыамыкл...

Ары шъхам — шъуеплъ кыкІэныгъэм:
Къоджэшхор,
Къэлэшхор,
Хэгъэгур.
Хэт ышІэра —
Адыгэ усэр
КъыщаІон дунэе пчэгум!

Ары шъхам анахъ тхамыкІэм
КыкІэныгъэр афэухыжърэп.
Джы нэс алэжы,
Алажъэ.
Поэтмэ алэжърэр лажърэрп!

Цыфыр кыкыокІы

Нэфшэгъо пасэу сыкыкІэтаджэ.
Джэмэкъэ закъоу дунаим шыІурэр —
Сыгу икытеу.
ПкІэнчъэу гур теуа,
Зыми пэмыплъэу,
ШПур фыщымылъэу,
Ошъогоу къэплърэм имыбыбэнэу,
Уинэф хэплъхъагъэба,
Ренэу фэбэнэу?

Тхъапшрэ джы фэдэу, гугъэ гъэтхәпэу
Зыпфищэигъа уц къурэ Іапэм, —
Тыгъэу кыкыокІрэр?
ЧычІэгъы шІункІым
Сыд кыызфычІәпшрэр,
Кыызфэбгъэушрэр,
Сэщ фэдэ закІэу
Ыгоу пыкІагъэр?

Типсыхъо чъэрэу мэкъэ миныбэ
Щызгъэутысэрэр икІэи ныбэ —

ПкІэнчъэу къечъэкІа?
Хэт зылъежыагъэр?
Сыд езфыжыагъэр?
Сыд гугъэ чыжъа,
Емгъэзэщыжъэу,
Ипс зыІофтагъэр,
Сэщ фэдэу пагъэу?

О тыгъ! Слъы щэчъэ непэрэ мафэм
ЗэкІэ псы фыжъэу о епфыжыагъэр.

О Тыгъ! КыскІаІэ атэмэ псынкІэ
Мэз кІыр шхъонтІабзэмэ сызхалтытагъэу.

О Тыгъ! Бзыу пстэуми амэкъэ псыгъо
Зигъо оредэу сыгу кыщэтІыргъо.

О Тыгъ! Уижыбгъэмэ непэ саІэты.
ЗыщысэІэты уишъоф шхъонтІабзэ.

Оред сыхъунышъ, сыгу жъогъохэчъэу
СшІошІыгъ чІым пкІэнчъэу щыутысэнэу.

...О Тыгъ! Джэмакъэхэр чыжъэу кыщэІух,
Лъэмэкъэ фэжъухэр хылызэу мэщэІух.

Сыгу джы кысеІо: нэмыкІ мэкъамэ
Къехъы фэжъу макъэм, щырахэу къамэр.

О Тыгъ! КысшІошІы къэсыгъэу уахътэр —
Сиорэд макІэ джэныкыо тахътэр

Непэ ехъожы. Щылагъэу хъафэу,
Къэсы, олъэгъуа, Цыфым и Мафэ.

Къэзгъэнэфэщтыр дунэе шъофыр —
Сэры, сэщ фэдэу тэджыгъэ цыфыр.

Кыкыокы Цыфыр, о кыпфагъадэу,
Джащ фэдэ тыгъэкIэ гъашIэм сыхадэ.

Ныбжыи мыкIуасэу, ташъхъагъ ар ерэт,
Фаби нэфыни зафэу кьерэт.

Къепс, Тыгъэ-Цыфыр, фэлажъ дунэакIэм,
Пщынэр сэгъэпсы, совет щылакIэм

КIэжыыгъэ макъэр фэрэIорышI —
Сэри сы Тыгъ, сы Поэт, сы IофышI.

IорышIэ башIэп, сы IофышI, сы БэнакIу,
Джы къежъ, мэфакIэр, хъяркIэ кытфакIу!

Теуцожъ Цыгъо сурэтышIэм дэгущыIэ

Сэщ фэдэмэ кьинэу альэгъурэр
Дунаим игъомылапхъ —
Ичылапхъ.

КъэпшIагъ, сурэтышI, сыадыг —
СылIыжъ Iуш къодыеп.
Ар дэеп.

Тазфагу илъ илъэсыбэ,
Ау шыкIэпщынэм ибзэпс —
Ори урищхэпс.

Тэщ фэдэхэм агухэр зэрэпхы
Афэмыпхыгъэ орэд —
Фаер хэрэд.

Тэ тызхэдагъэр тэ тэшIэ:
Дунаир орэбэгъашI —
Джащ тырикIашI.

Сыгу рехыи уикъаигъагъэ.
Зи шыIэп узфэщынэн —
ЩыI бгъэпщынэн.

Ау апэ дэдэу пщынэщтри
Тэры: сэ сиорэд,
О — уисурэт.

ТфэмыукIочIмэ дэхагъэм
Къин лъапIэу икъыдэхын —
Тыфэхын.

Ау дэхагъэм тыфэбэнагъэшъ,
Хъушт сиорэд жыи къэщэгъу,
Уисурэт зы нэплъэгъу.

Тэ титIо кьинэу тлъэгъугъэри
Дэхагъэм игъомылапхъэшъ,
Чылапхъэшъ.

Дунаим жъэу кыщекIокIрэм,
Нэплъэгъоу тичIыгу зышIошIагъом —
Тыщэбагъо.

Пшысэжъ

Еомэ зэраломэ зэралотэжъэу,
Ышыгъагъэх лэжъаклоу Къанэ
Зы къазгъыр, зы шуанэ,
Етлани зы пхъэлэбжъанэ:
Зым — рытлэнэу,
Зым — рыпклэнэу,
Адырэм рыукъэбзэнэу.

Джащ шегъэжъагъэу
Ягъашлэ ежъагъэу,
Мэпсэх: Къанэр,
Къазгъырыр, шуанэр,
Етлани пхъэлэбжъанэр...

Зэрэхабзэу реукъэбзы
Пхъэлэбжъанэм
Чыгур Къанэ.
Зэрэхабзэу икъазгъыры
Чыгур ретлэ, регъэушъэбы,
Куоу, шъабэу, репклэ шуанэм,
Епклэ, чыр елэжы Къанэ.

Тлагъэ Къанэ бэрэ бэрэ,
Тезыщэфэ оррэ сэррэ.
Къанэ пклагъэ,
Укъэбзагъэ,
Зыльэгъугъэр еплъэ пшыгъэ,
Еплъызэ пшыгъэ,
Еплъызэ пагъэ.

Ау фэпклагъэп, фэукъэбзыгъэп,
Зэклэ чыгур ащ фэтлыгъэп.
Мэфэ пчъагъэ, илъэс пчъагъэ
Зэлыклуагъэ, зэлычъагъэ.

Зэрихабзэу ар гъэшлэным,
Къани гъунэ зэ фишлынэу,
Ышъхъащ чъэпыр щигъэуагъ,
Жъы онтэгъу кыыргъэпшагъ,
Зэ итыгъэ кыыгъэгужъуи,
Ом ижъагъо щигъэхъый...

Ашти Къанэ
Джа ишуанэ,
Икъазгъыр, пхъэлэбжъанэр,
Бэн щиз чыгур фаукъэбзи,
Ежъ фэдизэу машэ фатлэ,
Далъхы Къанэ, чыгу-ятлэр
Тырахъожы, къагъэзэжы,
Шъхъадж иунэ еклужыгъ.

Тхъам упчаклор кыыгъэклуагъ,
Ыпсэ фаеу кыырилуагъ.

Къ а н . Сыздэгущыларэр хэт?
У п ч л а к л о р . Пстэуми уадэгущылэ.
Къ а н . Ар хэт, синыбджэгъу?
У п ч л а к л о р . Хъадэгъу.
Къ а н . Ащ фэдэ нэлуасэ силэп.
Сэ сылэжъаку. Бэп къэслэгъугъэр,
Ау сшларэ цыфмэ
Ащ фэдэ джы нэс къахэфагъэп.
У п ч л а к л о р . Узцылэжъагъэр сыд чыплэ?
Къ а н . Сызщылажъэрэр Чыгур.
У п ч л а к л о р . Сыд улэжыгъэр?
Къ а н . Сылэжырэр — Чыгур.
У п ч л а к л о р . Сыд къэулэжыгъэр?
Къ а н . Къэсылэжырэр — Чыгур.

У п ч I а к I о р . Къан, зыплъыхъ — учIычIэгъ.
Къэулэжъыгъэр — бэны, езэгъ.
К ъ а н . Бэн къалэжърэп, — еIо Къанэ, —
ЧIыр зылэжъырэм бэныри елажъэ.
Джэнэ пчъагъэу сылэжъагъэм
Нахъ пытэп уибэн бгъузэ.

У п ч I а к I о р . Блажъэ къэси, идэжъынэу
КъыфэсшIышт сэ чэщ шIункIыбзэр.
Джэнэ дахэ къыпщыслъэшт —
Жъуагъор чыIоу къыщылыдэу,
Мэзэ дышъэр ибгъэрыдэу,
Мыух гъашIэр иплъэлъэшт.
К ъ а н . УчIэщ шIункIи сылэжъэнышъ,
Мэфэ нэфкIэ усхъожъышт.
ТIэкIу сыпшъыгъэшъ, зызгъэпсэфмэ,
Пчэдыжъ пасэу сежъэжъышт.
ХэдыкIыгъэу тыгъэ напэм,
Ышъо — чъыгмэ яжъау гуапэу,
Ощхы фабэм ыгъэшъокIэу,
Гъэтхэжъ шъабэр къефэфэкIэу,
СиI семзэщэу сэ зы джанэ —
СкIышъо дах ар, — еIо Къанэ.
Тхъэм УпчIакIор фэкIожъыгъ.

— Сыда сшIэштыр? — еупчIыгъ, —
ЧIыр елэжъэу еIо Къанэ.
ЫмыIыгъми пхъэлэбжъанэр,
Икъазгъыр е ишIуанэ —
Ылэжъынэу бэнри еIо.

Тхъэр гупшысэм хилъэсагъ.
МыдыкIэ Къани Iоф хэфагъ...
Мэфэ пчъагъэ
ШIункIэу кIуагъэ.
Къанэ бэным езэщыгъ,
Зэрэщылъым ыгъэпшъыгъ,
Iоф ышIэнэу рихъухагъ —
Зыфигъази, исэмэгум ащ риIуагъ:

«Бэрэ тхъарыIо фэпшIыгъ о дунаем:
СиIагъэмэ псипшIи,
Фэстхыни ным фэдэу, сихэгъэгу пае!
Хъау!
Псэ закъор зытыгъэм ар зэхихыштэп.
Ным псипшI къыуитырэп.
Ным къыуимытырэр
Родинэми пIихыштэп».

Иджабгъу щылъыми
Ыгу фильгъэр риIотагъ:

«ОкIоми — уашIуакIоу,
Очъэми — уашIуачъэу,
О къыпшIошIыгъ,
Джауштэу уигъашIи къэпхъыгъ.
УашIушылагъэу къыпщэхъу,
Джыри а нэпщIым ухэт,
Хъау, цIыфхэр о пшIушылагъэх —
Шъыпкъэр джащ фэд».

КъызэплъэкIи,
Ыуж илъыми риIотагъ:

«Сычъэзэ сигъашIэ схыгъэ!»
Зэп къапIоу зэрэзэхэсхыгъэр,
Ау сшIошъ згъэхъугъэп.
Шъыпкъэ, учъэу о хъугъэ,
Ау зи птамэ телъэу слъэгъугъэп.

Ащ къыголъым
ФыреплъэкIи, егыигъ:

«О пшъхъэкIэ уфитэу ухагъэдагъэмэ,
Шъоушыгъунэу чIыгур къыхэпхыни.
ПшIэрэп о: шъоушыгъум чIыгур фэдагъэмэ,
Нэпсэу щычъагъэм
Щыгъу дыджы ышIыни».

Ыпэ ильми
Зэрэшлэшэу епсэлыагъ:

«О улИ — цыфхэр кэнагъэх.
Чыгхэр, псыхьохэр кэнагъэх.
Сагэллагъ плоу, угу кемыгъэожь,
Шьукъэнагъ плоу, уямыдэожь.
Кэнагъэмэ моуцтэу агуагъ:
Ар лагъэти, тэ тыкэнагъ».

Къыдэплыйи,
Пчэдыжъ тыгъэм кыригуагъ:

«Пчэдыжыр сфэшлыгъэу палъэ,
Укьежэу ущытмэ сипсалъэ,
Пкэнчэу бэным ышъхьагъ укыхьагъ:
Охътэнчэм, сикъош, сыпloffтагъ».

Ишъэогъоу, инэгуасэу
Къыфэкгуагъэм кепсэлыагъ:

1. «Ныбджэгъу!
Нэгуас!
Пшъхъэ еуфэхыгъэу,
Угыщтым фэдэу сапашъхъэ уимыт.
Къыпшлэшми гъэшлэным игъогу сьдэхыгъэу,
«Къеблагъ» кыослоным джыри сыфит».

2. «Учэфынчэу,
Пшъхъэ шлэзэу,
Сапашъхъэ уитэу упэзэзэу,
Къэпшлагъэн фае
Ихабзэ дунаем:
Чым зи щытэджырэп
Имылэу палъэ.
Ау псаур ары
Зытырэр кэхалъэр».

3. «Джы о садэжъ укъэкгуагъ.
Уигубжи кыстеппхъэнклагъ.
Ау зы гущыли уипсалъэ
Щыцэу зэхэсхрэп, сикъош.
Хъау, сэлэ, дэгоп кэхалъэр,
Ау джауцтэу о ащ уесагъ:
Зэхамыхэу уигубж плотэнэу,
Дунаим укыгъэхъугъ.
Гъэшлэным угу зимтлэтэнэу
Бзэ плулызэ, бзако ухъугъ».

Къанэ тлэкурэ егупшысэ,
«Пыгъащ,— ело,— моуцтэу пшысэм.
Тлэкгу джы цыфмэ сягыицт,
Фаем зэклэ зэхихыцт:

4. «Шьушлагъэп, цыфхэр:
Сичыхлэны
Чыылэ бэрэ сигэллагъ.
Зысыушхуми — сфэклэкуащэу,
Зысщыхъажьми — сфэбгъузагъ.
Тауцтэу шьушлэна?
Зи сэ сгуагъэп,
Шьори — хэт кысэупчыгъ?
Ау сызэллэм — джары шлагъор! —
Сфэшгу къабзэу бэн сфэшутлыгъ».

5. «Охътэнчэм сыщыл,
Охътабэ джы сил.
Джы сегупшысэ:
Гъашлэр пцлыусэп.
Сипыйхэр арых
Сигъашлэ кьэсэгъэхьыгъэр.
Ныбджэгъухэр арых
Кэхалъэм сыкэзыхьыгъэр».

6. «Хъадэгъум шыклабэ ил,
Шыклабэ ил ущылэным.

Ау лагъэзи,
Шьощ пае щыI зыгорэ,
Шьо шыкIэ шъуиIэнэу».

7. «Мыщ сыкъэшъухьыгъ сэмэркъэукIэ,
Ар къыжъудэсэштэ.
Ау шыпкъэр пIощтмэ,
Загъорэ сыкъэштэ:
Куп хъарзынэшхоу
Къэхалъэм сыкъэшъухьыгъагъ,
Мэфэ нэфынэу
Бэным сыдэшъулъхьэгъагъ,
Зырызэу къэкIох
Джы къыслыхъуштхэр,
Зырызэу къэкIох сызыхьыжыштхэр».

Къанэ бэным къыщэлажъэ,
Бэныр мыпшъэу ащ елажъэ.
Мафэр макIо,
МакIо чэщыр,
Къогъум къотыхэу
Мэззых:
Къот ишIуанэ,
Къот къазгырыр,
Къот, мэулыишъ, пхъэIэбжъанэр.

Мэфэ пчъагъэ
Джыри кIуагъэ.
Чыгур мыпкIэ, мыукъэбз,
Чыгур мытIы — етIэкъэй.

ФэщыIагъэп апэу шIуанэм,
Зыфигъази пхъэIэбжъанэм,
ЕупчIыгъ ар: тыдэ щыI,
Тыдэ хъугъэ, сэIо, Къанэ?
— Ар къазгырым нахъ ышIэшт.
Къазгырыжъри къэпсэлыагъ:
— Сыд сэ, къаIолъ, силэжъагъ?

Уцыр шIуанэм тырипкIыкIи,
Ащ ыпкIагъэр зыоукъэбзым,
Машэр стIыгъэ... Джащ ралъхьагъ.
Куоу-куоу чIаухъумагъ...

— Джы сыд тшIэшт?
Iоф тымышIэнэу тэ тесагъэп,
Къанэ ауштэу тигъэсагъэп.

— НекIох, Къанэ къэтцэжышт!

КIохи, ятIэр тыратэкъуи,
Ебэкхохи: — Къан! — зыраIом,
ЗыкыIэти: «СыкъэдаIо», —
ЫIуагъ Къанэ.

— Чыгур мыпкIэ, мыукъэбз,
Чыгур мытIы — етIэкъэй!..
Укъахьыгъэшъ о къэхалъэм,
Удэль мазэм къехъужыгъэу.

— Тыу, алахъ-алаусын! —
ЫIуагъ Къанэ, — сибысым
Ерыуаджэу кычIэкIыгъ,
Сыдэу дэгъоу шъукъэсыгъ.
Ешхэ, ешъо, мэгупшысэ,
Ешхэ, ешъо, тIэкIу мэусэ.
Усэрэжъа? — сыд емын,
Сызхэфагъэр сыдэу кьин!
Тыдэ щыI, сэIо, шIуанэр,
Къазгырыжъыр,
ПхъэIэбжъанэр?

— Тыхъазыр!

— Ялахъ,
Сыдэмгъахъ,
Уикъэхалъэ. Ащ нахъышIух

Шуми еми мы шишунэ,
 Сикъазгыр, пхъэIэбжъанэр.
 Чыгур мыпкIэ, мыукъэбз,
 Чыгур мытIы — етIэкъэй,
 Сызхэфагъэр сыд дунай!..
 Ioф сымышIэнэу сэ сесагъэп,
 Къанэ ауштэу агъэсагъэп.
 НекIох! —
 Къештэ ащ ишIуанэ,
 Икъазгыр, пхъэIэбжъанэр.

— Чыгур мыпкIэу — мыукъэбзэу,
 Чыгур мытIэу — етIэкъэеу
 Сыд къэхалъэм дэсшIыхъан —
 НекIох, Ioфмэ тапыхъан.

Бэны джанэу
 Гъонэ-санэр
 Зыщехыжы псынкIэу Къанэ.
 Тыгъэр къапIы, къэгущIуагъ,
 Мафэм ошIум диублэжыгъ.
 ИкIэрыкIэу иIoф кIыхъэ
 Къанэ пидзэжыгъ.

Адыиф

...НэгъучIыцэр зыщысакъэу,
 Къушъхъэ сыджыр зыщыдысым,
 Къыщэлъатэ шылъэмакъэр,
 Шылъэмакъэр жьым щэсысы.

Къыщэбыбых ащ блэгъожъхэр,
 Къуижъыер щытхъагъэпI.
 КъыщекIокIых ащ иныжъхэр,
 Мэзмэ огур аупIыцI.

КъушъхъэтIуакIэхэр шIункIыбзэх,
 ЦIыф бзаджэр гъуим хэс.
 Усэрэжы ащ щеубзэх,
 КIапщэм макIох мафэ къэс.

ЩагъэлъапIэ ащ цIыфыгъэр,
 Ар ягъашIэ итамыгъ.
 Къушъхъэ сыджмэ ячъыIагъэ
 Япэгагъэ къафихыгъ.

Санэр ашIы, агъэпщатэ,
 Ящэташъхъэ Iашъхъэм нэс.
 Зигъэпсэфрэп Лъэпшгъ иуатэ,
 Тео, тео мафэ къэс.

Ятхыдэжъхэр ашIошъ мэхъу,
 АшIошъ мэхъу яорэд.
 ГъашIэм тхыдэхэр зэблехъух,
 Ау ягъашIи тхыдэм фэд.

* * *

ПкIэнтIэ гъозыр шъхьарыуцагъэу,
Сапэр шыкIэм пыгъэщэгъэу,
Чынтыжъыкьоу батыр шъаор
Мачъэ. ГъашIэм ар едао.

Ом ибгъашхъуи,
Шхьор шыудзи,
ШПункIэу,
КIэим зездзыхыгъи,
Къушгъхьи, мэзи
Ар къашIэжъы.

Мачъэ чынтыр, тхьапшрэ чъагъа?
Мэфэ пчъагъэр къылъытагъэп.
Чъэмэ-чъэзэ къынэсыгъ —
ЯчIыгугъунэ ар тетыгъ.

Мафэм оцхыр мыщ къыщещхы,
Чэщрэ осыр къеутысэх.
Тыгъэм чыгыр чIым къычIещы,
Мазэм чыгым ыпсэ хех.

Псыхьоу къэсрэм ызыныкьо
МалIэ. Адрэр псынкIэу блэчъы.
ЕгъэшIагъо Чынтыжъыкьо —
Жъэу къылукIрэр мыжъоу мэчъы.

Ыгу губжыр щытIэмыгъ.
Чынтыр Iаеу къэгырызгъ.
Шъхьибл блэгъожыр зэрэкIыеу,
Пелыуаныр къэкIыигъ.

Огум, гуштэ ригъэшIыгъэу,
Шыблэр хъэжъоу къефэхыгъ.
Осыр жъужьы, жъым псэ ышIи,
Псыхьом ичъэ ритIупшыгъ.

Къыпэджагъэп Чынт зы макъи,
Ау гу Iэлыр ыгъэсакъэу,
Марджэп,
Джадэу иныжъ кIыеп,
Чатэм ыбзэп, щэбзэ шъуеп —
Зэхихыгъ ащ пщэсэу есрэр,
Ипушъашъи пкIашъэу сысрэм.

Пщэсэу есрэм, пкIашъэу сысрэм
Бзыумэ чэфэу зэдаусрэм
Чынт яшъао къырэгъуазэ,—
Шыпэгъазэ ар фэхугъ.

Имыхабзэу къэлъэпао
Алпыр. КIалэр къэлэнтIагъ.
Ом ит бгъашхьом итэмао
Диштэу ыгуи къытеуагъ.

Инэплъэгъу пчыкIэр чIэзи,
Ом икъабзэ щылыдыгъ.
Зыдэплъыем, шышъхьэм щизэу —
Ошъо чапэу налмэс шIэтым,
Къэгъагъ кIырэу щызэхэтым,
Жъогъо чыжъэу къыщынэфэу,
Адыиф егъэкIыгъ.

Бгъэгъу сэмэгум тыгъэр щепсы,
Жъабгъум мазэр щесы.
Ызыкуашъо чэщ щэчъые,
Мафэр зым щэхъые.

Зэтеуцо кIалэр къыгъэу,
Къиныр ыгу ыщыIэу.
Ызыныкьо машIом ыстэу,
Ызыныкьо — чыIэм.

Еплъышъ тыгъэм — гъэшIэ тхьагъор
IэшIоу къелушъашъэ.

Еплъышъ мазэм — ащ хелъагъо
Анахъ хъадэгъу пIашъэр.

Ыгу гопэгъур кыщэбзаджэ,
Бзаджэу лъыр мэтхыо.
Щылыч макъэу чатэр къаджэ,
Ау джэуап зэхихрэп.

Фай, умэхъыгъэу, тыгъи мази
Ыдзхэу зэутэкIхэу,
Чэщи мафи щырихынэу
Шъабэу дышъэ кокIым.

Мышэтагъэу, быжъутагъэу,
Лъыр гопэгъоу къашъо,
Нэф кыщэшъы, чэщ кыщэхъу
Адыифы ыкуашъо.

Чъэп кыщехы, машIор щэсты
Ыбгъэгъу нарт яшъао.
Ау гу Iэлыр егъэIасэшъ,
Хъабзым ар едао:

«Чынт ялъэпкъы иIофтабгъэу,
Сэ мыщ сыкъэкIуагъ.
Чынтыр лъэшы, чынтыр ябгэ,
Заом фэгъэсагъ.

Тэ титыгъэ, тэ тимазэ
Фэдэу — фэдэкъабзэу,
О убгъэгъу мазэр, тыгъэр
Щызэпэнэфыгъэх.

Ау зы тыгъэ тэ тIофтагъэр
Огум, мэээ закъу,
Тпури, тэры изтIупщхъагъэр
Лъагэм, хъабзы лIакъу.
НэмыкI тыгъэ кыщепсын
Фитэп, мази щынэфын.

Мафэр — сэшхом ишIэтыгъу,
Чэщыр — санэм иIэтыгъу.

...Адыифы ыко фыжъ
Гопэгъу шъэфхэр къечъэбзэхых.
Адыиф идышъэ кокIы
Жъау мэхъыгъэр кыщекIокIы.

— Чынт яшъау! — ар къэпсэлъагъ,—
ГъэшIэ гъунэм шъуфэкIуагъ.
ХъункIэ-башIэм, зео-банэм
ФэшъоIэты шъо шъуисанэ.
Шъо зэхэшъухрэр — щэбзэ шъуй,
Шъульэгъурэр — сэшхоу лъыгъэдый.

Шъуиджэныкъуи пшысэжъыIоп,
ШъуиIофшIагъи шъо цIэрыIоп.
Къатешъухыгъэр — шъуигъомыл,
Шъугуи — гъучIэу чъыIэмыл.

БэгъэшIэщтмэ Чынт ялIакъо,
Заом щымышъакъоу,
Зео тыгъэу, зео мазэу,
Шъугухэр зыфэгъуазэр,
Къеутэхыжъхи, щэрэI тыгъэу,
Мамыр мафэм ыIэтыгъэр.
ЩэрэI мазэу —
Шульэгъу гъуазэр.

Тыгъэр — чIыгум илэжъыгъошъ,
Мазэр — чэщэу гъэпсэфыгъоу,
Хъохъу нэужэу, мамыр уахътэу,
Лъэхэрэт ар шульэгъу тахътэм.

Чынт яшъао фэдэ псалъэм
Ыгу хыорэу къегъэуалъэ.
Ымэхъыгъэу хъабз удым,
Щыт батырыр, Iудымыдэу.

ЗэмкIэ — кьеджэ шгъф гопэгъур,
ЗэмкIэ — заоу лыыгъэчгъгъур.

Лгъагъу мэсты Чынт ятыгъэ,
Мыдрэу, бгъэгум щынэфыгъэр,
Ыгу шыпкъэ кыщэтIэмы.
Ыумэхыгъэу дышгъэ кокIым,
ЫгъэшIэщтыр кыщекIокIы.

Ытхэу, пчыкIэм ыулыIугъэм,
Ыбгъэу, чатэм ыуцэIугъэм,
Чыгмэ щашгы пкIэшгъэ Iапэр,
Бзыумэ щаIо орэд гуапэр.

Чынтым губжыр фэтэджыгъ,
Иалпышы зыридзыгъ.
Заом пае афытагъэу,
Огум тыгъэу шыгъэIагъэм,
ФиузэнкIи ар ежгъагъ —
Батыр заор зэкIэнагъ.

Чынт ыIапшгъэ кьэмыпшгъыгъэу,
Къырефыхы огум тыгъэр.
Ау кыкыокIы мээ нэфыр,
Пщэсы кIыбмэ защиушгъэфэу.

Мазэр огум реутэхы,
Ау кьэхыгъо имыфэжгъэу,
Тыгъэм мыдкIэ зыкыкыуехы,
Къызэпэнэфыжгъэу.

Шыблэр блашхъоу кыщэфэхы,
ПчыкIэр кIыгъэ кьеутысэхы.
Еушэты чынтым лыгъэр,
Ау фэукIрэр мазэр, тыгъэр.

Нэфэу Адэу-Адыф
Кошгъо фыжхэр зэреутэкIы,

Тыгъэ гуапэм, шIульгъу мазэм
Бгъэ чэсэим зыщагъазэ.
Зыщагъазэшгъ, е нэф кьэшгы,
Е Iушгъабэу мазэр кьэхгъэ.

МыдкIэ чынтхэр, чынт яIако,
Джыри ежэ кIэлэ закъом.
Яжгы лIэжэрэп, кIэ кьафэхурэп,
Гъэм кIымафэу зызэблихурэп.
ЯгугъапIэр огум кьэт,
Ялгъэгуцы тхыдэр тет.

...СшIэрэр сэри кьэхуылIэщтыр
КIалэу аIофтагъэм.
Заом пае афытагъэу,
Чынтымэ огум ратIупщхыагъэр —

Тыгъэ-мазэр — еукIыфэ,
Ар фэхыштэп, лIэштэп...

Пщы-оркъ зау

Хэтхэр

Джэгуакlor.
Хьанахэкьо Къымчэрий.
Дэпчэн Хьаджэр.
Кокуанэр.
ГьукIэшъау — фэкьолIмэ язэхэщакloх.

Къунчыкьокьо Пщымаф.
Хьаджэмыкьор.
КьокIэжъыкьор — пщых.

Елмызэ байколыр.
Тальэустэн оркъхэр.

Чэтэгъоз.
Ащмэз — ГьукIэшъао ышых.
Го щэмьд — зэшищмэян.

Хьэлэо ефэндыр.

Нахьдах.
Аслъанкоз.
ПщылIхэр.
ФэкьолIхэр.
Бзыльфыгьэр.

Пэубл

Хьадрыхэ кьэкIыгьэр, Усэрэжъ, Бзыльфыгьэр.
Джэгуакlor пшъыгьэу кьытехьэ, цуакьэхэр зыщехых, макьэр кьэлү.

Макьэр.
Тыпшъыгь, тыпшъыгь...
Тыкloзэ тыпшъыгь...

Джэгуакlor.
Сыд шьузгьэпшъыгьэр?
Ар сыдэу шлагьу!..
Зыгорэм шьокloу
Шьохэт кьышъуиIуагь?
СлэкъуитIу гьогу тетыр,
ГьэшIэным саIыгь.
ИтIур мэкьэнчъмэ,
Шьохъужи шьуIыгь.
(Къештэхэшъ яплъы, зэкIэтхьыгьэх.)
Ар сэлэ шъхьае, мыр зижэ шIыкIэм
Зыфэщэлэна, зи кьыIумышIыкIэу?
(Цуакьэхэр чIедзых, палор зыщехы.)

Макьэр.
Сезэщыгь... сезэщыгь...

Джэгуакlor.
Мы шьхьэнэкIыжъыр сыд зэзэщыгьэр?
Ощ пая сшъхьэ, хьаумэ
Сшъхьэ о ущыгьа?
НэкIы, селабэшъ, сыд зэзэщыгьэр?
МыкIэцIрэ бзыоу укьыращыгьа?

Арэп, шлотыгъэба, сэл, мы палом
 ЛъатI-сатI ригъалоу, джа шъхъэ зыфалоу?..
 Марыба, мары мышъхъэлъэхэнэу
 Сэ кысшлоклагър, дунаим хэнэу.
 Боу сэры гуши ащ сезэщыгъ,
 Ау сырашIэжышъ, сьдэуштми сщыгъ.
 Е игъо къэхурэп, паупкIрэп е гъужьэу,
 КIампI-сампI регъало, емызэщыжъэу.
 Нэф къэшъэу шлошIы, напIэр зэтрихмэ,
 Iуальхъаштэу шлошIы, ыжэ зэкIихмэ.
(Къамэр кызытэхы.)
 Оры, сикъош, о сьд къэпIоштыр,
 Къэмацэм фэда тызхэдIоштыр?
(Къэмэ IапшIэр къекъудыш, кыкIырэн.)
 Адэ убзакуа, хъаумэ удэгъуа?
 Зэ тыкIэгъаплъ ори унэгъу.
 Енэгъуагъо уульынгъэу,
 УкъесэхъакIыджэ, пкIуачIи дынгъэу,
 Джэголъэ папкIэу бгым урашIагъ.
 Сьд мы дунаим, къаIолъ, щыпшIагъ?
 Къыпфырилагър сшIэрэп гухэлъэу
 Узыпсыхъагъэм машIом упэлъэу.
 МашIор упабжыи, лIэжыгъэ Iазэр,
 Хэта джы Iушыр, хэта джы гъуазэр?..
 Лыгъэр пшысэжъмэ ахэдгощагъ,
 ХъакIэщ джэныкъомэ ащыгъопчагъ
 Акъылыр. Гугъэр тыгу щыгъощагъ.
 Псыхэри мачъэх, пцэсыри гъогу тет,
 ХъакIакIо кIуагъэм адыгэр фэд.
 ШынкIэу мээкIо, дахэу мэтIысы,
 Орэдым фэдэу псалъэр къеусы..
 Е дунэежъэу, дунэе мыгъу,
 Унэгъу кыипхынэу ори джы игъу.
 Ухэт — уцIыфа, ухъэкIэ-къуакIа?
 Ухэт — учэща, мэфэ кIэракIа?
 МэлакIэ олIа, угъэшхэкIыгъа?
 Акъыл улъэхъуа, узэкIокIыгъа?
 Сэ укысэупчIмэ — пстэуми сафэд,

О сыоупчIышъ — кысалу, ухэт?
 Джэуап кысэти, шъыпкъэм пэблагъэу,
 Хэтэу зыкъэпшIми, усштэшт сэ благъэу.
 Гъогогъу усшIынышъ, тлэгъун етIанэ —
 Ухъэдэ чIалъхъа, ухъакIэщ Iана?..
 Сыхэчыен сэ, зызгъэпсэфын.
(Хэчые.)

Хъадрыхэ къэкIыгъэр кытехъэ.

Тфыу!.. Тфыу!.. Хъадрыхэ сэ мафэ къэс
 СыкъычIафыштмэ — укысэмыхъуапс.
 «ЧIым утетыфэ, зыуутIыIузэ,
 Бащэ пцэIагъэшъ, джар уигунахъ;
 Мафэ къэс кIожъзэ, узщыщынагъэм
 Джы кьехъоныжъ, къеззожъ, теужъунтхэжъ»,—
 Кысалуи, Iуагъэ щысагъэшIыгъ.
 Сэ сызфэягъэр — хъадрыхэ сыкIожъмэ,
 СызыушъхъакIугъэм хъуаоу, шъхъафитэу
 Тфыу-тфыузакIэу сытеужъунтхэнэу
 Арыгъэ. Ежъхэм къагупшысыгъэр:
 ОдгъэупцIэпIыштэп, аIо хъадрыхэ.
 Мыр хэт шъуIуа? Ари кьехъ синасып.
 Тф... Тф... Сьд шIагъуа! «Тфыу» кысфэIожърэп.
(ТелIбэнэу ыIэ ецэи, ау мэкъамэ къэлъ.)
 Бисимлахыи-рахъмани-рахъим!
 Тхъэ Iоф мыщ хэлъ нахъ, ащ фэдэ мэхъуа?
 Енэгъуагъо лIэгъахэу щыскIэ,
 АгъэтIыльынэу ащыгъупшагъщтын...
 Е си-о-оу, о-ои кIахъ!
 Бо бэ лIэгъахэу дунаим тетыр.
 Ау ащыгъупши амгъэтIыльыгъэу.
 ЧIым утетыфи гу кыпльбатагъэп,
 УзэлIэ гуцэми зыми кышIагъэп.
 Хъадэм еплъытмэ, тыщыIэ фэд,
 ЩыIэм еплъытмэ, хъадэм тыфэд.
(Цуакъэхэр ештэхэшъ, зиплъыхъэмэ ужъунтхэзэ текIыжъы.)

Усэрэжъ кытехъэ. Дзыо ныкъо ыкIыб илъ. Ныбжъы-
кыухэр мэлэчъэлычъэх.

Усэрэжъ.
Ы-ы, ори, сэлэ, сIэ укIыхъагъ.
Моу дзыом ипкIи, пкIэгъосэ нэгъу.
Чым кытехъуагъэр зэкIэ ныбжыкыу
Хъужыщт. Шъолъэгъуа — аIэхэр кIыхъэ
Мэхъу зэпытых, агумэ заутIыу,
АIэхэр, сэлэ, Iэхъомбэ закIэх,
Акъылэп, паокIэ джы зэнэкъокъух,
ЗэкIэ ныбжыкыу, ныбжыкыу хъужыщтых.
Хъа-хъа! Сидзыо сэ къекIужыынхэшъ,
Нэужым чIыгум кытестIупщхъашт
Цыфмэ ачIыпIэкIэ яныбжыкыудзэ.
(Джэгуакиом екIуалIэ.)
Тэдэ щыI адэ мыщ иныбжыкыу?
Хъаумэ ныбжыкыуи кыкIэмыныгъа?
Мыр лъапцIэ, шъхъапцIэ, IашэкIи пцIанэ...
(Ытамэ телабэ — мэкъамэр къэIу.)
Орэд! Орэд мыр! — Ежъ зыдимышIэжъэу...
Орэды хъунэу мыщ тыраIощт.
Орэдыр ары ныбжыкыу зимыIэу
Мы дунэхом кытенэжыгъэр.
Хъа-хъа! ЩэрэI ар ныбжыкыумэ апае.
Сэ сшъхъэ Iусэхы, сэ сиIоф хэлъэп.
(Къамэр, паIор ештэхэиъ текIыжъы.)

Сценэм ыкIоцIыкIэ Бзылъфыгъэр кыщэлъагъо,
зэхэошIыкI къодый. Джэгуакиор къэушы.

Джэгуакиор.
О сшIагъэ гуци, ныбэжъ-цIэцIэлэжъ,
О чъые кIыхъэ кысэптыныя!
Ащ пкIэ илэжъэп... Тэ щыI сипаIо?
Къамэр, цокъитIур... Сыд кысэпшIагъ?
МыдыкIэ сэплъэ, модыкIэ сэдаIо...
О-уиу, сэщ фэдэм енэцIыжыгъэр
Тауштэуи псэура? Ащ «лъыбгэжыгъэр»

ЯзгъэIожыынэп. Ау сыд джы сшIэн? —
НэшъоупIыцIэ сыкыбдешIэн.
Хахъэри, псынклэу о зыгъэбылъ,
Сыкыплъэхъуфэ тхъам укъегъэт.
...Сыхэт джы, къаIолъ?

Бзылъфыгъэр.
О — уорэд.

Джэгуакиор.
Хэт пIуи? (КъызэплъэкIырэн.)

Бзылъфыгъэр.
Орэд. Орэды ухъугъ.

Джэгуакиор.
КIо, а зыр армэ тызфэныкыуагъэр...
Адэ ащ пае лъапцIэ сашIыгъа?

Бзылъфыгъэр.
Орэд узэхъум, тамэ бгъотыгъ.
Тамэ зыгъотрэр цуакъэм щэкIэжъа?

Джэгуакиор.
Бгъэри мэбыбы, ау лъэбжъэ чанхэр
КъыздырехъакIых.

Бзылъфыгъэр.
ЛъапцIэу ухэтмэ,
Тыкыыргъугъи, псынжъи е пани
Нахъ зэхэпшIэщтых. Ар — уищыкIагъ.

Джэгуакиор.
Адэ сипаIо? Ари лыягъа?

Бзылъфыгъэр.
Орэдыр — лъапцIэ, орэдыр — шъхъапцIэ,
Дунэе уайи, чъыIи, ос хъоти
Джауштэу зэхэшIэ, орэды ешIы.

Д ж э г у а к I о р .

Орэдыр лъапцIэу, шъхъапцIэу хагъэтышъ
Зэхэдз имыIэу, тхъэжьи, икIагъи,
Бзаджи, зэолIи, лIыукI-тыгъуакIуи
Ар афэчырэ.

Б з ы л ь ф ы г ь э р .

Орэдыр хэти
Щэгугъы. Чъыгым ижъау щэусэ,
Ау къурэ цIыкIури игушыIэгъу ащ.
ЛIыхъужъым дежъэ, лIыгъэ ышIэнэу,
Ау къэщынагъэми гукIэгъу фишIышт.
Орэдым пстэуми гугъэ афешIы,
Ау ныбджэгъу ышIырэр язырызыгъу.

Д ж э г у а к I о р .

Сыда ар пстэуми зэращыгугъэр?

Б з ы л ь ф ы г ь э р .

Ар о зэгъашIэ. О — уорэд.

Д ж э г у а к I о р .

Адэ сикъамэ?

Б з ы л ь ф ы г ь э р .

ЦIыфмэ ягугъэ
КъыбгурыIошъумэ — джары уикъамэ.
(*КIодыжъэ*.) Гъогумаф! Къыбдежъэ гъусэу Мэкъамэр.

Д ж э г у а к I о м зеплыхъэ, зыдигъээщтым егупшысэрэм
фэд. М э к ь а м э р кьэлъу.

Апэрэ едзыгъу

Апэрэ къэшIыгъу

М ы х ь а м о д э А м и н , Х ь э л э о е ф э н д ы р , м у р т а з ы к ь -
хэр. Гъогум къыщыуцугъэх. Чъыг жъаум Аминэрэ Хьэлаомрэ
чIэсах, машхэх.

Х ь э л а о р .

Сэщ пай къэнагъэп, ошIэ, Амин,
Ау сыда пшIэщтыр? Адыгэ чIыгум
ЩышIоп джыдэдэм. Хэгъэгугу Iофи
Зэрихъашъунэу илъэп акъыл.

М ы х ь а м о д э А м и н .

Лъэпкъы акъылыр — Iэшэ-шъуашэп,
Джэгоп, орэдэп. Мэзы тыгъужъми
Iут цэпэшIуанэ, бзыуми орэд
КъаIон альэкIы.

Х ь э л а о р .

Тхъэм шIошъхъуныгъэу фыряIэр ары...

М ы х ь а м о д э А м и н .

Пстэуми аIапэ ащи ыIыгъэу
КъырищэкIынкхэ, ефэнд, ылъэкIыщтэп.
Тхъэм иIоф къинхэр фэдгъэпсынклэнхэу
Тыкыгъэхъугъ тэ... Зы хэгъэгугу Iоф
Фэбанэ зыхъукIэ, джащ къырыпшIэщт
ИIэмэ лъэпкъым ежъ иакъыл.
Шъо сыд акъыл мы дунаим шышъушIагъ?
Хэт шъузэбэнрэр? Зыр къышъотыгъо,
Зыр къышъухэпыджэ. ШъуичIыгу шъутырахы.
Тыркухэм шъоукъэбзы лъыжъэу акIэтыр,
Гъэры зыфэшъушIэ... Тхъэнчъэх джаурхэр.
Чыжъэуи маплъэх, лъэшэу мэбакъох,
Хым къынэсынхэу ягъогу аукъэбзы.

ЫпэкIэ маплэ нахь, зыдэплыхрэл
Гьогу чыжьэ тетыр — кышгьутеуцонхэш,
Ежьхэр кIотэщтых.

Хьэлаор.
Хэгэгуг акьыл
Тхьэм кытитпэсрэл. Бжьэдыгьу фэкьолIмэ
ТфэукIочIыгьэн уядгьэзэгьынэу.
Мары, КIэмгуге о ущымахуль,
Ауштми кыпфэшIухэл. Шапсыгьэ чIыгуми
Урагьэхьажьрэл.

Мыхьамодэ Амин.
Бжьэдыгьу, КIэмгуй...
Шьуипщ зэIо-зашIэл,
ШьуифэкьолI купи ашIэн амышIэу,
КъезэрэфэкIых. Кьуаеи ецэгьухэш,
Джэныкьом дэсых. Япыджхэ къэс,
Ежьхэр лъэкIуатэх. Джауштэу ямашIо
Пагьэзыхьанхэш, хэстыхьажьыщтых.
(Шхэныр аухы.)
Шыкур, алахь, алахьэм-дурилахь...
Дэгьоу адыгэр сэ исшIыкIыгь.
Джауштэу къашIошIы: бзыум е псыхьом
Фэдэу шьхьафитхэу. Пстэуми афитхэу
Ежьхэм къащэхьу. Джащ фэд ошгьуапщэр —
Есы, зелэгьыш, афит кышIошIэу
Уахьти, гьогууани, огуи, чIыналги,
Апэрэ пчыкIэм еутэкIыфэ.
КъашIошIы, тамэ зэ аратыгьэш,
Ошгьогу нэфынэм ренэу итынхэу.
Джары сэ слъэпкьи ицIыф гьэпсыкIэ:
ГукIэ мэлсэу, шьхьэ дыримыIэу,
Джары гьэрышIэм тезыщэлIагьэр.
...Баим сыд ептми, зышIотхьамыкI,
ТхьамыкIэм, Iыпхми аужрэ кIэныр,
ХэкIыгьэу шIошIрэл. ЯсиIэлахь,
ТхьамыкIэр ары о къэбгьэшIыгьэ

Дунэе нэфыр кьытфезыхьакIрэр.
...Ау ыгу орэбыбы, тыгьэми нэсэу,
Ышхьэ чэщ шIункIым кьыхэрэнэжьи.

Хьэлаор.
ЫгукIэ бгьэхьуапсэу, ыпсэ ихьафэу —
Джауштэу дунаим терэт а лъэпкьыр.

Мыхьамодэ Амин.
Ауштми шьуилъэпкь шьо гурыIогьуай.
КIэн итэкьугьэм шьукьыхэзыгь.
Хэт шьуздэхьуцтыр? Шьощ шэхьу мы чIыгум
Зи темьыгьэмэ, икьун шьоIофэ
Шьущыпсэуни. Ау тилъэхьан
Лъэпкь ин лъэрыхьхэр е зэджэгьогьух,
Е шьхьэфэIушэу уахьтэм зэфещэх,
Хабзэхэр хахы, ягьогьухэр шьуамбгьоу
Чыжьэу зэдащэ. Шьощ фэдэ Iаджи
ТырапIыртIэшт. Джары Щамилэ
ГьусэкIэ шьуиштэ зыкIышIоигьор.
Ау шьо гьогу шьуамбгьор кышгьозэгьыщтэл.
Кьушхьэ гьогу бгьузэу зэ шьузэсагьэм
Тауштэу купышхо тепщэн плъэкIын?
ТIокIэжьи зэжьухэр, мээ цуны кIырхэр —
Джахэм тьасагь тэ — шьоф хьоо-пщаум
Тэ тезэгьыщтэл, тыщыгьощэшт.

Хьэлаор.
Тхьэм игукIэгьу тыщэрэмыкIи...

Мыхьамодэ Амин.
Хьау... Илъэс пчъагьэм сыкьышгьухэтыгь,
ШьузэзэгьэшIагь сэ. Ныбжьым нэмыкI
Зи шьуимыIэжьэу шьукьэнэжьыгь.
Шьугу шьулэжьыгьэ... Ау шьуиакьыл...
СшIэрэл... шьуделэл... шьушIыкIэ дах,
Ау чIыгум щыхьурэ зи зэхэшгьухыгьэл.

Хь э л а о р .
Тхэм игукIэгъу... Ары, наиб,
Сыда тызфитыр? Ощхым тыфэд:
Тыкъещхэу тэлó — чIыгум тырешъу.

Д ж э г у а к I о р кытехъэ.
Наибэм инэмаз,
Муртазыкъым икъамышц,
ЕщалIэри тхъэ егъаIу,
ЕIункIыри машэм идз...
СичIыгуи хафэп,
Сиогуи стафэп,
Сипшъашъи мафэ,
Сишъауи зафэ —
Адыгэ чIыгум гу щысэгъаф.
(Къамылым епцэ, зыдеиIы.)
ЗэкIэ, зэкIэ тылтыхъуакIу.
Тызылтыхъурэр хэт о пшIошIр?
Тызылтыхъурэр сэ къэсIон,
Сэ къэсIон, ау хэт дэлон?
Тэры, тэры тызылтыхъурэр,
Зи кыитлыхъурэп, кыитлыхъуштэп.
ПкIэнчъэу, пкIэнчъэу мы дунаир къэмылтыхъу,
Ор-орэу зылтыхъужьы, о зыкъэгъотыжъ.
Тэдэ, къашъуIуи, сэ сыщыл?
Тэдэ сэ зыкъэсхыжъышт?
(Къамылым епцэзэ текIыжъы.)

ЯтIонэрэ къэшIыгъу

Го щ э м ы д , ГъукIэшъау, Чэтэгъоз, Ащмэз.

ГъукIэшъау.
Тыбгъэтхъэжъыгъ, тян, шIоу тыбгъэшхагъ.

Го щ э м ы д .
«Шыкур, алахъ» Iо, сикIэлэ дах.
Уяти шхын дэгъур боу икIэсагъ.

ГъукIэшъау.
Тян, сенэгъуе, тятэ мэлакIэ
Бэрэ бгъэлIагъэ. Армырмэ ауштэу...

Го щ э м ы д .
Ал, фэдэ аIуа! Сыдэу губгъэн ар!
Ныбжъи шъо шъуятэ ышхын шыкIагъэп.
ЛэжъэкIошхуагъ ар, боу цIыф псаугъ,
ЦуитIумэ акIуачIэ енэкъокъуни.
ИшхакIэ фэд ащ иIофшIэкIагъи.
Икъамылышхъхэмэ — сурэт гъэчъыгъэу,
Ичэу шIыхъагъэ — пчэгъукIэ чIаIуцтыр
Ежъ чэу дилъэшъоу. Илъэс пшIыкIуцфы
Хъужыгъэшъ, мары джыри ар щыт.
Имэли, ицуи, иши, ичэми
Сыдым фэдагъэх! Боу гоцэ папкIэу
Сэ сиIыгъыгъ ащ!..

ГъукIэшъау.
Джыри утIыгъба.
Сыд узфэныкъор, тинэнэ дах?

Го щ э м ы д .
Сыд сызфэныкъор?.. Шъуятэ шыIэжъэп...

ГъукIэшъау.
Тятэ шыIэжъэп, ар шъыпкъэ, тян.
Ау къэплъфыгъищмэ уатемыштахъ:
Псаух, кIочIашIох, уаIыгъыжъын.

Го щ э м ы д .
Тхэам шъурихъакIэх; ащкIэ сыраз.
IофшIэныр армэ, боу Чэтэгъози
Ори шъучаных. КIо, шъушынахъыкIэ...
СшIэрэп, щэмэджыр зыкIигъэкъонышъ,
Щэты Iупчъапчъэу, зыгорэ къеIо,
IумышIыкIыхэу... Мылькоу иIагъэр
Шъуятэ ыитIукIэ ежъ кыылэжъыгъ.

Г ъ у к І э ш ъ а у .
Джа мылъку дэдэми екІодылагъ.

Го щ э м ы д .
Пщи, оркъы лъэпкъи ащ къытефагъэх.
Зым — гъэжъо кухъэр, адрэм — гъэлъэхъур...
Хэта пщым, къаІуи, езымытыщтыр —
Непэ емытми, птырихыжбын.
Мылъкум уахещэ, укъахещыжбы.
Непэ былымэу уиІэгу къыдэхъажьрэм
Фэдизрэ цыфмэ уигугъу ашыщт.

Г ъ у к І э ш ъ а у .
А тян, былымым екІодылагъ
Тятэ. ШкІэхъужьэу...

Го щ э м ы д .
Тхьапшрэ шьосІуагъ
Игугъу ащ ныбжыи къэшъумышІынэу!..

Ч э т э г ъ о з . *(кыхъажьзэ зэхехы).*
Оркъ джэшъо зытІу афримыкъунэу
Тятэ щытыгъэп, хъэкІэ-къокІагъэ
Зэрамыхъагъэмэ. ШкІэхъужь заремытым,
Тхъэ тыриІуагъэти къурмэн ышІынэу,
АгъапцІи тятэ, ІашэкІэ пцІанэу
Мэзым хаубыти, зэхаулыІуи,
Лшы ныкъоукІыр, ыпсэ хэмыкІзэ,
ЧатІи, икъашъхъэ аупцІэпІыжыгъ.
Тян, къысфэгъэгъу, ау ар къасІо къэс,
«Слбы шІэжъ, кІал!» — ыІоу, тятэ къысаджэу
Джы нэс къысщэхъу. ФэгъэцэкІэщт ар.

Го щ э м ы д .
А спсэм хэкІыгъэх, шъугу къысэжъугъэгъуба!..
Шъо шъусимыІэжъмэ, сыд пкІэ сиІэжъ сэ.
Хэт апэуцужърэ пщы-оркъмэ? Шъуяубз...

Ч э т э г ъ о з .
Тян, моу зыгорэ сэри сэгъэх,
Пшхы хъун нахъыжъым къытфигъэнагъэмэ.

Го щ э м ы д э екІы.

Г ъ у к І э ш ъ а у . *(онэ ныкъошІыр къештэ).*
Тыгъуасэ джыри зы оркъ ихъадэ
Очэпщы мэзым къыхагъотагъ.
Гъусэу илагъэм ыІэ лъэныкъо
ПиупкІи, джауштэу къытІупщыжыгъ.
А лЫр тичыл тэ. КъызэриІуагъэу,
Къауагъэр шІуцІэ, ынэгу ихъуагъэу,
АпэкІэ къэкІи, зимыгъэбылъэу,
Къателъэдагъ. КъытІупщыжыгъэм:
«СцІэр сэ ЧэщылІышъ, пщыгъупшэкъон!» —
Джар къыриІожыи, хэлъэдэжыгъ.

Ч э т э г ъ о з .
Къэбарыр сэри стхьакІум къиІуагъ.
А оркъы джашъоу зыпсэ хахыгъэм
ФэкъолІ зауІэ екІодылагъ.
ЗыІэ паупкІи къатІупщыжыгъэр
БзэджашІэм гъусэу ренэу илагъ.
Ауштэу зекІоштмэ, адрэ Іэ псаури
ПаупкІыжыынщтын.

Г ъ у к І э ш ъ а у .
УкІакІом иш
ЫІуагъэ фэдэу къыІотэжыгъ
КъытІупщыжыгъэм.

Ч э т э г ъ о з .
Джар анахъ Іоф.

Г ъ у к І э ш ъ а у .
О уишагъдый, сшынахыкІ, тэдэ щыІ?
Шэщым чІэтыгъэп, Пэнэжыкъуае
Нэф къэмышъыпзэз сыкъызэкІыжъым.

Чэтэгъоз.

Тпахьирэ лъашэ дэжъ язгэщагъ,
Іэшъынэхьаблэ, сэкъау кьеуэти.
Чэмыдэм непэ сырыдэкІыгъ.

Ащмэз кьехьажьы. Чэфынчъ. ЗэшитІури еплъы.

Ащмэз.

Оркъ Тальэустэныр зэпыупкІыгъэу
Іэшъынэ мэзы щыІуупІагъэх
Пчэнхэр къафыжъзэ кІэлэцІыкІуитІу.

Чэтэгъоз.

КъэтІыс, нахьыкІ, тшынахьыжъышхо
ТэкІу кьельыжъыгъэмэ, зыІудгъэфэн.
Сыд Тальэустэна зигугъу къэпшыгъэр?
Оркъы джэшъожъэу сабын тыгъура?

Ащмэз.

Джа дэдэр ары.

Чэтэгъоз.

Адэ ащыгъум
Джы тыгъожьынэп. Ы, сшынахьыкІ?

Го щэмьдэ Іанэр кьырехъэ.

Го щэмьд.

УкьэхкІыжыгъа, сикІэлэ дах...
Шъузэдэшхагъэмэ, нахъ кьышъуфишІэни,
Ау лы шъухъугъэшъ, шъузыщыфаем
ШъукъыхкІыжы. ШъутІыси шъушх.
Пэхэр сшыжыных. Шъушх, шъуихьалэл.
(ЕкІыжыы.)

ГъукІэшъау.

Хэт Тальэустэныр зэкІодылагъэр?
Зэшищы мэхъух, боу жъалымэшхох.

Ащмэз.

ЧэщылІэу аІо.

ГъукІэшъау.

ЧэщылІмэ — ари
Чэщныкьо горэм халІыхьажьын.
Зы кІэлэжъ горэм пщы-оркъ ялІакьо
ФэгъэкІодыштмэ, ар ыпсэ пытзэ
ФызэшІокІыни тяти изакьоу.

Чэтэгъоз.

Шъхьадж фэукІочІырэр ешІэ, нахьыжъ.

ГъукІэшъау.

Шъхьадж фэукІочІыщтыр — пхъэ е мэкъу куахъ.
Шъхьаджэп, джы кІуачІэр — пстэуми акІуачІ.
Мэл шІозыбыщтри кьеджэ гъунэгъум.

Чэтэгъоз.

Хэта зэпстэуми зэдякуоштыр?
ЗыгъэдэІоштри зэпстэури хэт?
Шъхьаджи — ишыжъ, ипаІу, имэщ хьас,
Икон рилъхьащтыр. Джар къагурэІо.
Зыр сабый тыгъушъ, адрэр уклakІу.
Хьанахэкьо купым Бжъэдыгъу ипщмэ:
«Тызэфэдэнэу тхьам ыухэсыгъ»,
АІошъ, ялгъІухэу псынжъыр аутэ.
Ахэр тэщ фэдэ сэшІэ зышІыштхэр —
Ерэджыбэжъыр, сэшхор е къамэр!
КІо, сэ сежъэн.

ГъукІэшъау.

Тэд уздежъэщтыр?

Чэтэгъоз.

Тэд сыздежъэщтыр?.. КІапщэм сыкІон.

Ащмэз.

Зэгу, угу гъэІасэ, унэм уимыкІзэ!
Зэгу, кьыддыщысба...

Чэтэгъоз.
Сыда, нахыкI?

Ащмэз.
Хульфыгъэр щэсыфэ,
Зегъэпсэфы машом —
Укымыстэу укьегъэфабэ.
Хульфыгъэр щэсыфэ,
Зегъэпсэфы сэшхом —
Гъупчъацэу зеуфэ,
Мэщыр ыхыжы шлоигъоу.
Шхончэу ереджыбэжъри
Хъэжъ пшыгъэм фэдэу,
Ігум шыгъолы шлоигъу.
Гыными губгъошхом гъэжъо чылапхъэу
Зыхитакъо шлоигъу.

Чэтэгъоз.
Адэ, нахыкI,
Къушъхъэхэр ыгъэгырзэу,
Гырзэу мыжъор зэщидзэу,
ЧыгыжыкIэим ридзыхэу,
Машломи кIапщэу,
Пщэс шлуцIэр гын гъозэу зэрифэу,—
Ащ фэдэ жыбгъэ
О кыюпцагъэба, ущимыгъэсэу?

Ащмэз.
Сыд фэдэ жыбгъэ зигугъу къэпшIрэр, нахыжъ?

Чэтэгъоз.
Цыфыгу жъалымэмэ абгъэгу кыдэкIы.

Ащмэз.
Ащ фэдэ жыбгъэ сыгукIэ сэ слъэгъурэп.

Чэтэгъоз.
Плъэгъурэп, уплъэшъурэпышь о ар кыздэкIрэм.
Сэри ар слъэгъурэп, сэплъэми ренэу.

Ау зысыупцIэнкIэ сисэшхо джадэ,
Сэшхом ежъ-ежъэу ыцэ егъазэ
Жыбгъэ мэкъаер кыздэкIрэ пакIэм.

ГъукIэшъау.
А, Чэтэгъоз!..

Го щэм ыдэ кьехъэ.

Го щэм ыдэ.
КIо, шъугъолыжыых.
Хъакъу-шыкъухэр сэри зэIусхыжыных.

Ащмэз.
Ори хъафизэу гъашIэм ухэт,
Нахыжъ, уисэшхуи хъуштэп нэрыплъэ.
Нынай, орэдыр джыри нычэпэ
Чъыем сыхэтзэ садэжъ кьэкIогъагъ.

Го щэм ыдэ Ащмэз дэжъкIэ зещэи, ау Чэтэгъоз Ащмэз
екIуалIэ, ыIэ ытамэ тырельхъэ.

ПIэ стамэ тех... Орэд зэхэсэхы...
ПIэ стамэ тех. Зэхэсэхы сэ зэкIэ
О угу ихыкIрэр.

Чэтэгъоз.
Сыд зэхэпхрэр, нахыкI?

Ащмэз.
Жыы стыхэр угу кыщепщэх,
Пщэс шлуцIэхэр щэджэгух — урахыжыагъэу.
Угу тыгъужъхэр итIупных — уашхышт.
ИтIупных пчыкIэхэр — уастышт.
Чыг пкIашъэр шылушъашъэрэм фэдэу,
Угу щэрэжъау,
Узэплъырэм бжыгъэ кытенэ,
Машлом ыстыгъэм фэдэу.

Узэнэсрэм ыгу огъэсысы,
Чэщныкъом етхъуагъэхэм фэдэу.

Го щэм ы д .
СикIэлэ дахэх, а си Ащмэз...

А щ м э з .
Зэхэоха, нахъыжъ? Джауштэу гущыI,
ЩэIагъэ пхэлъэу, щэIагъэ уиIэу.

Чэтэгъоз .
Гум ыщэIагъэр мыщ епщыныжъы —
Тыкыным — къеIэхэу кыыззэпагъэчкIэ.
Лпыгъэр зэ угу кышыгъэуш!..

А щ м э з .
Орэд кыIонэу сэ сыгу къэхъугъ.

Го щэм ы д э А щ м э з рещыжъы. Чэтэгъоз кIэлъэджэ.

Чэтэгъоз .
Хэта орэд кыызфэпIощтыр, кысаIу?
Умышъхафитмэ, уаукIмэ, уапIыртIмэ?

ГъукIэшъау .
Тхъапшрэ ослуга, ыуж уикIынэу?

Чэтэгъоз .
Уанэ фэошы... Шым тесышъушта?

ГъукIэшъау .
Тесышт, нэбгыритIо тедгъэтIысхъашъумэ.

Чэтэгъоз .
Гъощагъэм фэдэу дунаим тет.

ГъукIэшъау .
Оры? Зыгорэ о хэошыкIа
Узтет дунаим? Бэгъмэ ябыгъу

ЗыIэкIэ, аIо, огъэукIорэу,
Ау зыIэп, Ишъэки, ош фэдэ закIэу,
Зыуж уихъагъэмэ уафырикъуштэп.
СэшIэ сэ чэщрэ укъызщекIокIрэр!

Чэтэгъоз .
Шъо шъушъэсыфэ сэ тятэ ыль
СэшIэжъы.

ГъукIэшъау .
Тятэ ыль пшIэжъ пшIоигъуа?
Адыгэ чIыгум ар зыхищагъэшъ,
Джащ ыль пшIэжъыштыр, нахъ тятэ закъоп.
Джащ егупшыс о, узыгъолъыжъкIэ,
Пчэдыжъы пхъащэ жъэу тыкIон фай.
(ЕкIыжъы.)

А щ м э з кьегъэзэжъы чIэгъ-чIэль пIонэкIэу.

А щ м э з .
Нахъыжъ, тхъэм, сэшIэ, ыгъэпщынэштых
ЗэкIэ жъалымхэр, зэкIэ псэхэххэр.
Ау о упсащIэп, зыгорэм ыпсэ
Бгъэгъун уфитэп.

Чэтэгъоз .
Хъантхъупсэу пIокIрэм
ПIоныр ыкIыIу кыызэрэтехъэу,
ЦIыф шIоуеу щыIэр къэхъу такIыIу.

ЕтIэбаим тель къурIаныр А щ м э з кьештэ.

Ефэнд гущыIэм сэ сышыгугъэрэп,
НахъыкI. Хъэлаом сид икъурIан
О кыибгъотагъэр?

А щ м э з .
СшIэрэп гунахъми,
Ау сыгу ымышти ащ кыисэгъэкIы.

Зэрэдунаеу хэбзэ-унашъо
Къытыринагъэп зыфимышыгъэ.
Ау хэта фитыр гоу сыбгъэгу дэлъым?
Ащ хэбзэ-бзыпхъэ хэт фит фишIын?

Чэтэгъоз.
Къунчыкъокъопщыр — джары ащ фитыр.

Ащмэз.
Гунахъхэр оIох, нахъыжъ, зиусхъаныр
Сэ сшIоцIыф дэеп.

Чэтэгъоз.
НахъыкI, а гъумым
Земгъэгъэдел о. Ащ ущымыгугъми,
О Аслъанкоз... уинасып о бгъотын.

Ащмэз.
Хъау шъыу... КIо, сэлъ... ГукIэгъу зэфашIэу,
Цыфхэр щэрэлэх. Сычъыежъын.
(*КъурIаныр ыIыгъэу екIыжъы.*)

Чэтэгъоз.
ГукIэгъоу сшIэр сэ мы къэмапэм
ЗэрэкIужыгъэр къызгурыIуагъ.

(*Къамэр къырегъы, ебэу.*)
Сежъэ. Чэмыдэр къызэзгъэжагъ.

Ящэнэрэ къэшIыгъу

ДжэгугакIор, Нахъдах, ГъукIэшъау, Тальэу-
стэн оркъыр, Хъанахэкъо КъымчэрыI. ДжэгугакIом
шыкIэпщынэм Хъатх КъокIасэ иорэд къырегъаIо. ГъукIэшъао
дежъыу.

ГъукIэшъау (*орэдыр зауухIэ*).
Джары лIы шыпкъэр, ау кIодыкIасэ
Хъугъэшъ, гукъао.

Тальэустэныр.
Боу ифэшъауш.
Пщы-оркъ шъуумысыщтмэ, шъхъаубатэ пэпчъ
Шъукъыщытхъушт шъо.

ГъукIэшъау.
Тальэустэн оркъыр,
ЛIыгъэ хэлъыгъэп пIоныр КъокIасэ —
ЕмыкIу, цIыфыгъэшхуи ащ кIыгъужыгъ.
Упщми, уоркъми, зэфэнчъэу зекIуи,
Пфигъэгъуныеп.

Тальэустэныр.
Пщы-оркъ зэфэнчъэу
Ныбжъи зекIуагъэп... Тэ тшIэрэр зэкIэ
ШъоркIэ тэрэзба? (*Нахъдахэ pelo.*)
Арэп, о, пшъашъэр,
Сыд иплъэгъуагъэр шъхъангъупчъэ нэшъум?
Тальэустэн оркъым уисэу ыпашъхъэ
УакIыб къэогъазэ. Узэрэдахэр
Шъыпкъэ, ау мэпцIы уакъылышIоу
Уигугъу зышIыгъэр.

Нахъдах.
Сэ фэкъолI лъэпкъэу сыкъэзылфыгъэм
Сыдэгъу шIоигъошъ, сцIэ дахэу pelo.
Тхъаегъэпсэх.

Тальэустэныр (*шъхъангъупчъэм екIуалIэ*).
ФэкъолI шыужъ пай
Къысфэогъазэмэ о пшъхъэпхэтыку,
Ар уиIахъ мафэ пфэсшIын, хъабзуд.
ЗэкIоцIыпхагъэу уапашъхъэ илгъэу
Озгъэлъэгъун ар. (*ЕкIы.*)

ДжэгугакIор.
Арэп, мы оркъыр
Утэшъогъапи. ФэкъолIмэ — гъогум

Ригъэкложьыцтэп. СшІэрэп ыгу хэлъыр,
Ау лые рихмэ ар зыфикыгъэм,
Псаоу мы Іэгур ыбгынэжбынэп.

Пчър лъэшэу кызылжы. Талъэустэныр зэкложьыпха-
гъэу джэхашъом кытырадзэ, Хъанакъо Къымчэрые
къехъэ.

Хъанакъор.
Мы унэр ары сшІошІ мы шъхъаубатэр
Къызэрыкыгъэр — кышыбосэтыжы.

Къэтэджих, ГъукІэшъао пэгъокы.

ГъукІэшъау.
Сэлам алейкум, къеблагъ, Къымчэрий.

Хъанакъор.
Хэт ишъхъаубата, сакыбкІэ къэкІи,
Шъэфрытхъо шыкІэу стхы кыбэнагъэр?

ГъукІэшъау.
Оркъ Талъэустэныр.

Хъанакъор.
Хъэрэ оркърэ зэфэд —
Агуагъ. Талъэустэнхэр мэхъух зэшищ.
Щэр сфэзыуэздрэмэ щы кхэхъуагъ.

Джэгуакиор.
Щэп, тІу. Ящэнэрэр Іэшъынэ мэзы
ЧэщылІ лыхъужы шыхигъэфагъ.

Талъэустэныр.
Моу сыкъэшъутат!

ГъукІэшъау.
КъетІысэх, Къымчэрий.
ХъокІормэ яунэ укъеблэгъагъ.

Нахьдахэ иунэ зэщ зытедгъэоу
Тисзэ, оркъ джашъор кытитхылагъ.

Хъанакъор.
Ора ХъокІормэ япшъэшъэ Іушэу
Зигугъу Бжъэдыгъу кышырахъакІрэр?
Уятэ иунэ шъхъаки къесхыгъэу
Къысфэолъэгъумэ...

Нахьдах.
Шъхъаки кепхыгъэп.
Шъхъакиом тиунэ щыуухъумагъ.
Къеблагъ, къэсыжмэ тятэ, игуапэу
Тихъакищыпчъэ кыпфылуихын.

Хъанакъор.
Нахьдах, сэ оркІэ гуцафэ сэшІы
Зызфигъэллыгъэр уапашъхъэ илтым.
Арышъ, епшІэщтым джы ащ уфит,
О пІэ кысэлъхъэ.

Нахьдах.
Талъэустэн оркъым
ЗэришІэжыгъэм сыд хэбгъэхъон?
(ГъукІэшъао *peIo.*) ТІэтэжъ.

ГъукІэшъау.
Олахъэ ар ощ нэмыкы
Къысилогъагъэмэ, фэсымышІэни.
Сэ Къымчэрые ригъэпсыхыгъэр
Ныбжы сыкІаІэу згъэшэсыжыгъэп.
(*KIancэу зэрэпхыгъэр къэманэкІэ зэнеупкІы.*)

Талъэустэныр.
О, Хъанакъор, ныбжы пфэгъунэп
Мы кысэпшлагъэр. Мыгъо пфэхъун.
Уишы иуанэ тырамыхыжъэ,
УІукІэжын ащ, зыгъэхъазыр. (*ЕкІыжы.*)

Г ъ у к І э ш ъ а у .
Сыд кьэбарыкІэ щыІ, Къымчэрый?

Х ъ а н а х э к ъ о р .
Къэбар Іотэгъуи тыфифэжбыщт.
Іоф кьыбдысиІ, ау къэбар къэтІуатэу,
Зедгъэуджэгъунэп тибысым пшъашъэ.
ДжэгуакІом пщынэр ерэубытыжъ.

Д ж э г у а к І о р .
Нахьдахэ зильэгъукІэ, сипщынэ — бзако,
Сэри ашыкыы сыхъугъэм фэдэу,
Мафэр — мэзагъоу, ос къесмэ — къещхэу
КъысшІошІы. Сэщхы, ау сыгърэм фэд.
Сэчъэ — сыщыгъэу, чІапІэ симыкІэу.
Зызгъэпсэфынэу сыгъолъмэ,
Сызылтыхъурэр сымышІэу сэлэбэлабэ.
НапІэр зэтесхмэ, сыд сшІокІодыгъэр? —
Зысэплтыхъэ сэ нэбэ-набэу.

Н а х ъ д а х .
ТІо коцыр раутрэп илъэсым,
Санэр зышІолэшІум фэигъу.
КІэлэ гъэрыр гъогу ныкъо тет.

Д ж э г у а к І о р .
Мэзэ кьихъэгъакІэр зынапц,
Пцел жъаухэр зиджэнэкокІ!
ИкІэкІыпІэ рескІон сІонти,
Бзылъфыгъэм гъогу кІэкІ кьыуета?
ИкІыхъапІэ рескІон сІонти,
Гъогу кІыхъэ ощ фэдэр ежэшта?

Н а х ъ д а х .
Гъогу кІэкІым осэпсыр кьыщехы,
Гъогу кІыхъэр щэджагъом псым Іохъэ.

Д ж э г у а к І о р .
СызэІуихъагъэу псым сыхэлабэ,
Ау сІапэмэ псыр адэчъыжы.
Яжъэм кьыщыкІрэп еклапцІэр,
Пцелэу псым хэтыр хэшъухъэрэп.
Къэпсалъи, бзэ кьысэтыжъ,
Къысэплъи, сыгу кьэгъэнэф,
Сиузы Іэзэгъу кьыфэгъот.

Н а х ъ д а х .
Гъэмэфэ осэу зы бжыб,
КІымэфэ уцэу зы ІапІ,
Цыгъом итхъамышІыгъу,
Аргъоим иззэ-щэрэб,
Пклаужыем игуІэ-шІуІ
АІоу кьэгъотхи, кьысфахы,
Уз хьылъэр птезгъэзыжыын.

Д ж э г у а к І о р .
КъэІо кьодый, зэм-зэмыпси,
Осэпсэу чІым темыхагъи,
Къыфэзгъотынхэшъ, къэсхьын.

Н а х ъ д а х .
ТихъэкІэ лъапІ! Нэплъэгъу фабэ
Къыостыгъэмэ, земыгъэгъапцІ.
ПэнапцІэу кьычІэкІыжыын
ЫлъэкІыщт данэ пшІошІыгъэр!..
КъысаІу: сыд мы дунаим
Анахъ пшІолэшІоу о тетыр?

Д ж э г у а к І о р .
Бзылъфыгъэр ары, спсэм фэд!

Н а х ъ д а х .
Сыд пстэуми анахъ чьыІэр?

Д ж э г у а к І о р .
Бзылъфыгъэр ары, синэф!

На х ь да х .
Непэ улэнэу пшлагэмэ,
СыдкIэ укьэлъэложьыныя?

Д ж э г у а к I о р .
СыщэIэфэ о уиIэшIугъэ
СымышIагъэми, пIапэ кыистеIи,
СынитIу сфэгъэплIэжъ, спсэ хэкIмэ.

На х ь да х .
ЯтIуанэрэу укьэхъужьынэу
Пшлагэмэ, сыд уфэени?

Д ж э г у а к I о р .
Сапашъхъэ уисэу, сиIэшIу,
УнэшIу кыисщыфагъэу слъэгъугъэмэ,
Нахьыбэ сыфэеныеп.

Х ь а н а х э к ь о р .
ШIагъоп джэгуакIор зэрэгубзыгъэр,
Бзэр ащ иIаш. О, Нахьдах, уцIыф Iуш,
Унапэ фэдэу, акъылы дахи,
Гульытэ чани, гурышэ чыжьи
Укьэзылъфыгъэмэ уагъэгъотыгъ.

На х ь да х .
Огум жьогъуабэ щызэпэлыды,
Ау мэээ нэфыр кызахэлыдэкIэ,
Чэщыгу шIункIыр кьэзгъэнэфыгъэр
Нафэ кыппфэхъу. О джащ уфэд.
КъэсIон сыфитмэ. О уиакъылы
Ижъау щыщ цыпэ кыыстыридзагъэшъ,
СэркIэ ар екъу. ЕмыкIу шъумышIы,
ХьакIэм ифашIэ сщыгъупшэжъыгъэу...

Д ж э г у а к I о р .
Хъау, сэрба лажьэр ренэу зилажьэр,
Лажьэр сэлажъэ, лажьэм селажъэ.

Къэсылэжъыгъэмэ зы тхъачэт кIэпц,
Ианэр кьэрэси...

На х ь да х .
Ащыгъум мысэр
Сэрышъ...

Д ж э г у а к I о р .
Хъау, сэри мысэу сыздащ,
Мамрыс гъэжъагъэм ымэ кыисэу. *(ЕкIых.)*

Г ь у к I э ш ь а у. *(Хъанахэкъом pelo.)*
Неуш уигъогу утехъажьын,
Чэщыр мыщ щипхмэ. Къеблагъ тадежъ.
Пчыхьэр чыжъэжъэп.

Х ь а н а х э к ь о р .
Хъау, ГъукIэшъау.
Тхъауегъэун, ау сыкъеблэгъэштэп.
Зыуж тит Iофым о ущыгъуаз,
Оры мы чылэм гъуазэ фэхъущтыр,
Джауштэу а Iофыр тыухэсыгъ.
ТIо-щэ пщы-оркхэр тшIыгъэх деогъу,
Ау зи кыикIыгъэп. ЗэкIокIыгъапэх.
Зэфэдэныгъэм тэ тыкIэдэу,
Ежъхэр нахь Iае мэхъу зэпытых.
Игъурб кызипфкIэ, мышъэр шынагъу.
Къитхынэу Iашэр уахъти кьэсышт.
Щыдгъэнэфагъэх къуаджэ пэпчъ цIыфхэр,
ЗэрэосIуагъэу, уфэгъэзагъ о
Узщыщы къуаджэм. Макъэ ягъэIу
Уицахъ зытелъмэ. ТизэIукIапIэр —
Пэнэжъыкъуай, кIымэфэпэ мазэм
Ыуж шэмбэт мафэм тызэрэугъои.

Г ь у к I э ш ь а у.
Игъу, Къымчэрый, тыгукIэ бэшIагъэу
Тыфэхъазыр ащ — сэшхор къитхынэу.

Макъэ зышъынрэ тезыщэжъэнрэ
ТызыщыкIэжърэр.

Хъанакъор.
Зыжъугъэхъазыр.

ЯплIэнэрэ къэшIыгу

Къунчыкъокъопшым иун. Къунчыкъокъор, Хъэлэо
ефэндыр, Елмызэ байколыр.

Хъэлаор.
Тхъэу ташъхагъ итыр боу гукIэгъушI.
Ары тигъашIи тирэхъатныгъи
Тэ къытэзытрэр.

Къунчыкъокъор.
Рэхъатыныгъэ
Тэдэ къиох джы. Ожъубэнэ мафэм
Хъамлыухэр чIыгум къызэрэчIэшэу,
ФэкъолIмэ ашъхъэ къызэдаIэты.

Хъэлаор.
Зиусхъан, фэкъолIри тхъэм къыгъэхъугъ.

Къунчыкъокъор.
Типчэгъу тIуи, чIэтIуи тыубэжыгъэр,
Джы уды панэу чIым къычIэкIыгъ.

Хъэлаор.
«Бэщэу пчъэкъуахэм къобгъэуцожърэм
Къэоштэжыгъэ щылыч чэтацэ
КъыгуакIэ», ылоу сэ зэхэсхыгъэ
Уятэ. «Упшъыгъэу уипIэ уекIужы,
Угубжыгъаеу укъэтэдджыжы.
ФэкъолIым ышъхъэ пхъэлэшэкIитIум
Нахъ лъагъэу ныбжыи къешъумыгъэлэт».

Къунчыкъокъор.
Тятэ зэ бэщкIэ ыгъэщынагъэр
Джы щыщынэжърэп тисэсхо кIахыи.

Хъэлаор.
Джы зы фэкъолIы утынэу епхрэр
Чылэгъо купым утыны фэхъу.

Къунчыкъокъор.
Зым утын епхмэ, зэрэчылагъоу
Атх ауфэнэу — джары хэбзагъэр.
Джы мары ори гурылогъуаеу
УкъэгъушыIэ непэ, ефэнд.

Хъэлаор.
Гурылогъуаер — фэкъолIхэр арых.
ГъэшIэрэ хабзэу: кIуачIэр шъуIэ илъэу,
Тэ шIошъхъуныгъэр цIыфмэ ахатлъхъэу,
Джары амалэу тхъэм къытитыгъэр.
Ау джы щынагъуи е шIошъхъуныгъи
ТэркIи фэкъолIмэ, шъоркIи яIэжъэп.
ЗэфэдэныгъэкIэ изиусхъан
Джы едэожърэр сыд зыщыгугъэр?
Бэщым чэтацэ къыгокIэжыгъэ
НахъышIу уемыжэмэ.

Къунчыкъокъор.
ФэкъолI хъакIэщ
УкъикIыжыгъэм фэдэу опсалъэ.
Мэкъу уадеуагъа е уадэжъуагъа?

Хъэлаор.
Тхъэм иIумэтмэ сэ сахэтыныр —
Ар пшъэрылъ лъапIэу зыфэсэлъэгъу.
Къурлан пIыгъыныр губгъор ужъоным
Нахъ псынклэу шIошIрэр.

Къунчыкъокъор.
Тхъэм иIумэтмэ
Узэрахэтыр дэгъу, ау, ошIа:

Сэ ситIукIэ пIыгъ о кIурIаныр, ефэнд.
Сэ кыызгомытым тауштIэу фэкIолIмэ
Тхьэм игушчыIэ ашIошъ ыгъэхъушт?

Хь э л а о р .
Зы Iэм — кIурIаныр, адырэм — сэшхор...
ИкIодыжыгъо лъэпкIым кIэсыгъэштIын.
Къытэбэныгъэр, зиусхъан, гIунэнчъ.
Зыхэр хым кIекIых, адрэхэр шIофым...
Сэшхуапэм пылIэу тхьэм игушчыIэ
КъыздырехъакIы Шамил инаибэ.
МыдкIэ — фэкIолIхэр... ХъашхъурэIу шIыпкIэх.

Къ у н ч ы к I о к I о р .
ХъашхъурэIу купмэ зэхацунтхъэн
АхэтыдзэшIумэ... СыдэуштIэу уяплъра
О ХъанахэкIом икуп, ефэнд?

Хь э л а о р .
Губзыгъ, фэкIолIхэр егъэдэIошъу.
ШIоркIэ шынагъу ар... Еу Iоу кIекIокIы.
ПэнэжыкIуае непэ шыIагъ.
ТэхъутэмыкIуае неущ нэсышт.
Ари тэ тэшIэ. ЧэшныкIо гIогу
Ащ ыпэ илъыр. ШIхъагъушIэ мэзи
Боу кIыры, ины... ШIокIэу губзыгъ.

Къ у н ч ы к I о к I о р .
Тетыгъу зыфаер. Тедгъэуцонба
Хъадэгъу лъагIом. Джы дэогъу мафэп.
Тыркур, Инджлызыр, Францэ хэгъэгур —
ЗэкIэ кыташэ.

Хь э л а о р .
ХыкIыб псэпашIэ
ТыкыкIонэштIэп. Хэти илIэпкI
Гугъоу джы иIэр. Итхьэр — идин.
Урыс хэгъэгум едзы жIаушхо,

Ау пэнэ закI ащ ижъау, нэмазыкъ
Зыми шиубгIурэп. ОшIа, бзыу цIыкIур
Бзыушхом ныбжыи гIусэгъу фэхъугъэп.
ИмэлэкIэгъум е ышхыжышIт,
Е игъогу кIыхъэ кышчыгIинэшт.
Алахъэу лъагэр — джащ игукIэгъу
Тэ тыхэзышчышIыр тызыхэфагъэм.

Къ у н ч ы к I о к I о р .
Алахъэу лъагэр — лъэгащ, ефэнд.

Хь э л а о р .
Ащ кымылIэгъурэ шыхъурэп дунаим.
ЛъэпкIыр ипашIэ, зиусхъан, едао,
Арышъ, шынагъо ащ фыриIэжъэп.
Ауштми кIурIаныр ащыгIупшагъэп.
Джащ аIэ телIэу шIо кышшодаох.
Тхьэм шIошъхъуныгъэ фызиIэ цIыфыр
Джыри кIодыгъэп. Джащ егупшыс.

Къ у н ч ы к I о к I о р .
КъапIо пшIоигъор...

Хь э л а о р .
СышчысыкIай.
Щэджагъо мэхъу, нэмазшIыгъу. *(Къэтэдэжыжы.)*

Къ у н ч ы к I о к I о р .
Хъау, бисимлахъ осымгIаIоу, ефэнд,
УизгъэкIыжына? Нэмаз шIыпшIын
Тятэ иунэ, о кыпфэшIугъ ар.

Хь э л а о р .
Уятэ — джэнэтыр ащ ыгъотыгъ —
Боу шIыпкIэгъэшхо тхьэм фыриIагъ.
СышчыгъэкIагъэп сэри идахэ.
Уятэ иунэ шысшIрэ нэмазыр
Хъунба нахъ псапи.
(П ш ы р ы пэ итIэу чIэкIыхъу ежъэ, Хь э л а о р кызытIэуцо.)

ХъашхъурэIу купмэ
Ахэудзэшт Хъанахэкъом икуп?..
(Нэмазицыгъыр бгъуитIумкIи игъорыгъоу ыгъазээ.)
Моджи сэгъазэ, мыдыджи сэгъазэ.

Къунчыкъокъор (къегъээзжъы).
КъакIо моу. Мыдэ, Елмыз!

Елмызэ къехъэ.

Шэси, Тальэустэнхэр гъусэ зыфэши,
ШъхъагъупцIэ мэзы ныпчыхъэ шъуекIу.
Джащ Хъанахэкъом шъукъыщежэшт.

ЯтIонэрэ едзыгъу

Апэрэ къэшIыгъу

Хъэлэо ефэндыр, Чэтэгъоз. Пчыхъэпэ шIункI. Хъэ-
лэо ефэндыр Чэтэгъоз къыIокIэ.

Хъэлаор (штагъэу).
Алахъэр зы!.. Ситхъэ закъо сигъус!..

Чэтэгъоз.
Ар гъусэ хъун, ау адэ ошына?

Хъэлаор.
Орэп, тхъэр ары сэркIэ шынагъор.
Хэта? Ухэта? Ы, Чэтэгъоза?..
Ужэ къыдэкIрэм, кIал, егупшыс.
Тхъэм уцэщынэмэ, тхъэр уигъусэшт,
Ар зимыгъусэр...

Чэтэгъоз.
Сэри сигъус ар,

Ау титIу яхазэу
Шъыпкъэр къэзыIорэр сшIэрэп, ефэнд.

Хъэлаор.
Тхъэр зы, гунахъхэр оIо о, кIал.

Чэтэгъоз.
Тхъэр — зы, ефэндхэр бащэ, Хъэлаор.
Шъыпкъэр пIотэным ефэнды пчъагъэ
ЗэрищыкIагъэр сыда, къысалу?

Хъэлаор.
КъэпIо зэпытми шъыпкъэр хъокIыштэп.

Чэтэгъоз.
ФэкъолIи, пщылIи, пщы-оркъ уклакIуи,
Сабый зытыгъуи, бзаджэм рыпсэуи
Зы шъыпкъа яIэр? Сыд пай ыгъэгъурэ
Тхъэм, ар елъэгъумэ, сыд имурад?
Тятэ оркъыжъмэ псаузэ зычIатIэм,
Орба къурIаным зыIэ телыгъэр?
УкIэкIо бзаджэр ипIэ зекIужьым,
Тхъэм елъэIужьы, хэчъыежъыгъ.
Тэ щыI уишъыпкъэ, къаIолъ, ефэнд? —
ХъокIи, пкIыжъыгъэ, нэпцIэу зэхэль!

Хъэлаор.
ПхъокI зэпытыгъэми, щыI нахъ жъыуни.

Чэтэгъоз.
ШъухъокIмэ, шгулъэкIахъэ, пщы-оркъмэ ацIэ
Жъугъэжъыугъащэ, теплын тлъэкIыжърэп,
Нэшъу уишIышт. Хэгъэгур нэшъу
Мыхъуным пае, нахъышIу, ефэнд,
Нэшъу узышIрэм ышъхъэ...

Хъэлаор.
НахъышIур
КъэзыIошъуштыр ташъхъагъы ит.

Чэтэгъоз.

ЗэкIэ ташъхьагъы итмэ ащыщэу
Сэ тыгъэр ары сшIэрэр кытшъхьапэу.
Арэп, ефэндыр, уинэмазщыгъ
Бгъунджэу огъаза?

Хьэлаор.

Бгъэзэн олъэкIмэ,
Гъазэ уижабгъукIи, гъазэ сэмэгукIи.
Акъыл губжыгъэр гъуазэ умышI.
УгукIэ уIуш о, тхьэм зыфэгъаз,
Ащ игушыIэ гъуазэ пфэхьущт.

Чэтэгъоз.

Тхьэр сэ сиIофмэ бэу апэчыжъ.

Хьэлаор *(ежъ зэриIожьырэм фэдэу)*.

Акъыл зэратыгъэр сэ кызгоуцо,
Зэрамытыгъэм сэ сыгоуцо...
(Чэтэгъоз фэгъэзагъэу.)
Тхьэр о уиIофэп, шъыпкъэ, зыпылгыр,
Дунэе Iоф ар зыпылгыр, кIэлэхъу.
Ежъ кыгъэшIыгъэ дунэе нэфым
Ори зы пкъыгъоу ухишIыкIыгъ.

Чэтэгъоз.

СэшIэ уемзэщэу тхьэ узфелъIурэр:
Пщыр ары бгъашIоу къэуупIэпIахьэрэр.

Хьэлаор.

Пщыр шIу плъэгъуныр е умлэгъуныр —
Ар о уиIоф, Чэтэгъоз, ащ уфит.
Ау уедэIуныр, ыIорэр пшIэныр —
Ар хэгъэгъу Iоф. ТызфыщыIэр сыд пай —
Хэгъэгур ары, хэгъэгъу Iоф.
Бэщыр уапашъхьэ кырагъэуцонышъ,
ЕдэIу. УемыдэIумэ...

Чэтэгъоз.

Бэщым едэIурэр
Хьайуаныр ары. Джырэ дунаим
Цыфыр зэдэIурэр сисэшхо фэд.
Арэп, Хьэлаор, шIу сымылбэгъурэм
СедэIумэ, хьущта хэгъэгъу Iоф ар?

Хьэлаор.

КъэсыупIэпIахьэу пщыр зыфэпIуагъэр —
Тхьацури, ошIа, къаупIэпIахьы...
А Чэтэгъоз, лIы пытэ шIагъо
Шы псынклэ тесмэ, чэщныкъо мыхъузэ
ШъхьагъуупIэ мэзы нэсын ылъэкIышт.
Игъом зынэскIэ, шъыпкъагъэ хэлъэу
Ныбджэгъу мыпщIыжъ кыщигъотышт.
Хъун, мэщтым сэкIо сэ, угъогумаф. *(ЕкIыжъы.)*

Чэтэгъоз.

ГурыIогуъай мыш игушыIаклэ.
Укъегъэфабэ зы бгъумклэ тIэкIу,
ТIэкIу адырабгъукIэ укъегъэуцъыIы.
ШъхьагъуупIэ мээ... Боу сыщыгъуаз ащ.
(ТекIыжъы.)

Хьэлаор *(къегъэзэжъы)*.

КъэоупIэпIахьы, еIо, зиусхьаныр...
Тхьацури, ошIа, боу къаупIэпIахьы,
Ау хьаку гъэплъыгъэм екIу етIанэ.
Пщыр сыд? ИмашIо ащ ашIыгъах.
Ау сэ а машIом сигъэфэбэщт,
Нахь сыкъыстыщтэп. Пщыр хэт шIоIоф?
Пщыба хэт тетми. Ау зитетыгъо
Зымыухыщтыр тхьэ закъор ары.
Джар кытфэразэу, тэри тыразэу
ТыщэрэIэшъури... ЯсиIэлахь,
Дунэе дахэр зэдытиIахь.

Ятлонэрэ кышлыгы

Чэтэгъоз, Хъанакъом Къымчэрий, Елмызэ байколыр, Тальэустэн зэшхэр.

Чэщы. Мэзлапч. Пхэмашлом Хъанакъор пэс. Анэгу-хэр ихъуагъэхэу нэбгырищ шлункым кыхэкы, тIур Хъанакъом ыкыбкIэ къэуцо, ящэ нэрэр ыпашхъэ къеуцо.

Елмыз.

Бжъэдыгы исмэ анахъ губзыгъэр!

Узпэсы машIор мыупэбжъэжъэ,

Ахърэт дунаим уеблэгъэжъыщт.

Хъанакъор (*къэмытэджэу*).

Ахърэт дунаим зи мыкIожьын

ЧIым кыщальфыгъэп — губзыгъи бзакуи.

Унэгу бгъэбылми, укыильэгъуцт

Хъадэгъум, къэсмэ. Ухэт, сикъош?

Унэгу сымылэгъоу...

Елмыз.

О убзэгу тIаркьо

Ицэнауты ыгъэутэшъуагъэх

Бжъэдыгы фэкъолIхэр. Пщы-оркъмэ зао

АришылIэнэу мурад ышIыгъ,

Бжъэдыгы ис лъэпкъыр ыгъэкIодынэу.

Сэ пысыупкыщт ар е кысчыпэщт,

ЕтIанэ ори усыупкIэтэнышъ,

Хъэ гъорыкIожьмэ уязгъэшхыжъыщт.

Хъанакъор.

СыкыодэIушъ, сызыщыщыр ошIэ.

О уфэкъолIэп, ужъалымаш,

Упщэп, уоркъми — угукIэ убзадж.

(*Къэтэджэ къамэр кырепхъоты.*)

Елмызэ мэщы. ЛитIумэ якъамэхэр кырахы, ау Чэтэгъоз шлункым кыхэлъэты, зы IэбэгъукIэ тIури реуты. Елмызэ къэпкIэшъ, Хъанакъом кыхэпыджэ, кIетхъужьы. Шыльэмакъэ къэIу.

Чэтэгъоз (*Хъанакъом pelo*).

УкъауIагъа, тхъэмэтэ маф?

(*ЛитIумэ атекуо.*) Зышгъумыгъэсыс!

Хъанакъор.

ТэкIу сIэлджанэ кыбзагъ.

Ар Iофэп, Iофыр — кIожьыгъэр ары.

Чэтэгъоз.

Ар згъотыжъыщт сэ сызыщыфаем.

Хъанакъор.

Енэгуагъо, тхъэмэтэ маф,

Оры мыхъугъэмэ... Хэтмэ уащыщ,

ЕмыкIу хэмылмэ?..

Чэтэгъоз.

Сэ сцIэр ЧэщылI.

Хъанакъор.

«Пщы-оркъмэ агу зыгъэсысэу,

Зисэшхо лъыр щымыгъушгъэр» —

Оры ащыгъум.

Чэтэгъоз.

Ауцтэуи аIо. О?..

Хъанакъор.

Сы Хъанакъу.

Чэтэгъоз.

Сэри къэсIагъ ар. Яплъ, Хъанакъор,

Чэщныкьо хъакIэу кыпфыкьоIыгъэмэ.

(*Анэгу ихъуагъэхэр къаIуетхъых.*)

Тальэустэн зэшхэр. Анахъ хъашхъурэIур,

Апэу къальфыгъэр хъадрыхэ кIожьыгъэ.

Хъанакъор.

Зыр синэIуас сэ... ГущыIэу пшIыгъэр,

Шъыпкъэ, бгъэпцIыгъэп о, Тальэустэныр.

Шъэфрытхъо шЫкІэри зэрэуихабз...
Аль умыгъачъэу, тІури тІупщыжъ.
Сакъи акъыли тхэлъмэ нахъышІу
Непэ. Пщы-оркъмэ тэ тядзошт,
Ау лъыр дгъэчъэнкІэ джыри пэсаІу.

Чэтэгъоз.
СтІупщыжъ сихабзэп оркъмэ ялъэпкъ,
Къыгурылоштэп нибжыи тыгъужъым
Псапэу фэпшІагъэр. Ау укъэлъалошъ,
ПфэсэгъэцакІэ. Атеспхыханхэшъ
Яшмэ зырызэу...

Хъанахэкъор.
Ауштми сезэгъы.

ЛитІур шІункІым хещэ, шылъэмакъэ къэІу. Хъанахэкъом
иуІагъэ епхы. Чэтэгъоз къегъэзэжъы.

ЧэщылІ, сэ сыошІэ, унэгу о ихъуагъ.

Чэтэгъоз.
Ащ, Хъанахэкъор, сэ сызэреплъ.
Къын ухэфагъэти, сыкъыбдеІагъ.
Орми сэ сшІагъэп. Ау сыпІукІагъэшъ,
УицІыф гъэпсыкІэ сшІэмэ сшІоигъу.

Хъанахэкъор.
ЗэгъэшІэгъошІоп цІыфыр зыфэдэр.
Мэщхы зэ, мэгъы, лыхъужъ зэ, щынапх,
Непэ охъакІэ, неущ уидзогъу.

Чэтэгъоз.
Дахэ нэмыкІджэ уигугъу ашІыгъэп.
Мылъкур огъашІо, уфэкъолышІу,
Бжъэдыгъу фэкъолІмэ ягушыІакІоу
Пщы-оркъмэ дао о япшІыІагъ.
Мэщытми окІо. УІуш, угубзыгъ —
Джары зэхэсхрэр.

Хъанахэкъор.
Адэ а пстэур,
ЧэщылІ, къыздапшІэу, сыда узыфаер?

Чэтэгъоз.
Сэ, Хъанахэкъор, къэсІошт сызфаер
Сэр-сэрэу. Ори шъыпкъэр къэпІошт.
Джауштмэ нахъ шІэхэу тызэзэгъышт.

Хъанахэкъор.
Сыогъэщына, сэІо, ЧэщылІ?

Чэтэгъоз.
О улІ щынапхэп, ау щын-умыщын,
Сэ ащ сыпылъэп. Шъыпкъэр къэпІошт,
Угу илъым тетэу. Ауштэу зымыхъукІэ,
СшІэщтым сыфит сэ.

Хъанахэкъор.
Лъыбэ бгъэчъагъэ.
Тхъэми щынагъо зэрэфэмышІрэр...

Чэтэгъоз.
Тхъэр рымыразэмэ лъэу сэ згъэчъагъэм,
Къелъэгъушъ зэкІэ, ышІэщтым фит.

Хъанахэкъор.
Адэ сыд шъыпкъа къасІо пшІоигъор?

Чэтэгъоз.
Сыд узкІэдэурэр?

Хъанахэкъор.
Зэфэдэныгъ.

Чэтэгъоз.
О пшъхъэкІэ хэта узыфэмыдэр? —
МылъкукІэ пщи оркъи уатекІыжъыгъ.

Хъанахэкъор.
Фэкъолхэр ары сызфэгумэкIрэр.

Чэтэгъоз.
УафэгумэкIмэ, былым Iэхъогъухэр,
Уидышъи, ахъщи атегощэжъ.
Джары адыгэм илIы цIэрыIо
ЗэришI хэбзагъэр.

Хъанахэкъор.
Атезгощэжъмэ,
Баи зи хъуштэп. Ежъхэм афэдэу,
Сэри тхъамыкIэу сыкъэнэжъышт.

Чэтэгъоз.
ФэкъолIмэ ори ухъушт афэдэ.
Арыба ори узыкIэдэурэр? —
Тызэфэдэнэу.

Хъанахэкъор.
Ауштми зэфэдэх
ЗэкIэ фэкъолхэр. ЯтхъамыкIагъэ
Зэфэдэ ешIых. Ау арэп шыпкъэр.
Шыпкъэр — фитныгъэ зэрэщымыIэр.
Пстэуми афит зыр, зыр — шъхъафитынчъ.
Пщымэ тафэдэмэ — зэфэдэныгъ.

Чэтэгъоз.
ЗэкIэ пщы хъушта? Мы тидунае
Нэпс закъор ары тетыр зэфэдэу.
Зэфэдэныгъэм укIэдэуныр —
Ар, Хъанахэкъор, делагъэ хъун.

Хъанахэкъор.
Зэфэдэныгъэр — шъхъафитыныгъ,
Ау хэт шъхъафитыр? Пщы-оркъхэр арых.
Джарышъ мылкъу шъхъаIэр, джар къатетхыжъэу,
Атедгощэшъумэ цIыфмэ зэфэдэу,

Хъуштых зэфэдэ. Ори, ЧэщылI,
Пщы-оркъ къыолрэл, сыд угу афиль?

Чэтэгъоз.
СиIоф сэр-сэрэу сэ зэшIосэхы.
Ощ фэдэу, цIыфхэр згъэбырысырхэу,
Азфагу ситэп. ЦIыфмэ агу илъым
О сыд хэпшыкIрэ — цIыфхэр зыфаем?

Хъанахэкъор.
ЦIыфмэ агу илъыр — зэфэдэныгъэм
Пщы-оркъхэр зэкIэ кьерэуцуалIэх.
КъемыуцолIагъэр тичIыгу итфышт.

Чэтэгъоз.
О, Хъанахэкъор, сыд узкIэдэурэр —
ПшъхъэкIэ, оц пае?

Хъанахэкъор.
ЦIыфхэм апае...

Чэтэгъоз.
Хъау, сэри сыцIыф,
Ау сыгу уфитэп, сыд уиIоф хэлъ?
Сэ сигукъанэ сыд хэпшыкIын?

Хъанахэкъор.
Адыгэ лъэпкъым пай сызфыщыIэр.

Чэтэгъоз.
Угуа, акъыла
УзэрэщыIэр?

Хъанахэкъор.
Сыгу-сиакъылы азфагу илъыр
Тыкъыныр ары. Ар зыдэщыIэр
Дэгъу дэдэу ешIэ, ЧэщылI, уисэшхо.
ДжырэкIэ мары псау сэ стыкъын.

Чэтэгъоз.

ДжырэкIэ... УгукIэ ныбджэгъу бгъэшIуагъэу
УиIа?

Хъанахэкъор.

Ощ фэдэу сIэп ныбджэгъу.
О уиIа?

Чэтэгъоз.

Мары сэ синымбджэгъу.

(Къамэр къырехышъ, ебэу.)

ДжырэкIэ. Згъотмэ ышъхьэрэ ыгурэ

ЗэгурыIуагъэхэу, сшIышт сэ ныбджэгъу.

...ШъхьагъупцIэ мэкIэ сызгъэгъозагъэр

Хъэлаор ары, тхъауегъэпсэу

ЕпIон уфит джащ, сэ сежъэжыгъ.

Гъогумаф. КъысэдэIуи уигъогу техъажь.

Хъэм ишэкIуапIэ тыгъужьи хэс.

(IокIыжъы, шылъэмакъэ къэIу.)

Хъанахэкъор.

Ори гъогумаф. ТызэIукIэнкIи

ПшIэнэп, игъогу зэфэдэныгъэм

ТырыкIошъуштмэ. Ори гъогумаф.

(Шэсыжъынэу зигъэхъазырыжъэ.)

Хъэлаор Iуагъа? Ар гъэшIэгъоны...

ФэкъолIи пщылIи ябжъ атезыным

Щэгугъых. МашIор нахъ къызэкIаблэ.

ЯсиIэлахъ, фэкъолIхэр арых

Лъэпкъым ыкIуачIэ, гъашIэу тиIэщтыр.

СыкъыолъэIу: тыкъэбгъэхъугъэшъ,

Шъхъадж игъунапкъэ фэбгъэнэфагъэу,

Джауштэу щэрэт ар. О зым нэмыкI

Сыгу къызгъэплъагъэп. СызэбгъэнэцIрэм

СылъыIэбагъ сэ. Мылъкур сихъой.

Цыфмэ салыгътэ, щытхъуи шъхъагъышъхъи

СыщыбгъэкIагъэп. Ау пщы-оркъыжъмэ,

ХъэнэкI-гонэкIмэ ядокъэ плъыжъ

Къысамыпэсэу чIыгум сытет...

МылъкукIэ пщы-оркъмэ сэ сатекIыгъ,

Ау щыI зыгорэ мылъкуми нахъ лъэшэу.

Ящэнэрэ къэшIыгъу

Къунчыкъокъор, Аслъанкоз, Елмызэ байко-
лыр.

Къунчыкъокъор.

Щэджагъу зысIом, ечэнд нэмазым

Укъэсыжыгъ о.

Елмыз.

Бэба, зиусхъан,

ЗэпэскIухъанэу къысэпIогъагъэр.

Къунчыкъокъор.

КъэбгъэцэкIагъа?

Елмыз.

Ары, зиусхъан.

Шъхъанчэрыекъуи, Ахэджагокъуи,

Елмызи, Тыгъужьи, КъокIэжъыкъоппи

СшIыгъэх щыгъуазэ. Сызнэмысыгъэмэ

Араложынэу сагъэгугъагъ.

Къунчыкъокъор.

Хъун. Ау зы чэщы зэшIомыхыгъэр

Пфэгъун къыпшIошIмэ... А Хъанахэкъор

Псаоу хэтыфэ... Къедж Аслъанкозы.

Елмызэ екIы. Аслъанкоз къумгъанрэ лэджэнрэ ыIыгъэхэу къе-
хъэ, ыпашъхъэ къырегъэуцох.

Iаджи сишагу слъэкъуитIу ятхъакIэпс

ШIопсапэу ешъонэу щэпIэтIэрао.

А с л ъ а н к о з пщым ыльакъохэр еупцІэнхэшъ, лэджэныпсым
хегъэуцох.

КъыдэІэбай джау лъэкІапІэм нэсэу...
Псыр арэу сшІэрэп, хъаумэ о пІитІуа
Гуапэр дэзгъэкІрэр сыгу зыщымышІум,
Ы?... КъэошІэжъа, улъэпцІэ цІыкІоу,
Нэгү шІой-нэІуджэу Къунчыкъокъопщым
Ищагу о апэу зэрэплъэгъугъэр?
Нэбэлэ цІыкІукІэ кыоджэгъагъэх.
Сэ ясІогъагъэр... КъыдэІэбай,
КъэІот лъэкІапІэр, псым ушъхъамыс.
Сэ ясІогъагъэр, узэрэслъэгъоу:
Нэбал ешъоІо, ау уахътэр кІон,
Ышъхъэ зэрытым пчанэр иуцонышъ,
Шъо шъунэ балэу зэ шъуеплъяжъын.
НапІэр кыІэтмэ, шъугу ыгъэджалъэу,
Къэшъумлъэгъужъмэ, сшъхъэ шІошъуупкІ.
Боу тырку щэфакІом идышъэ чысэ
Бэрэ оц пае кыгъэсысыгъ.
Сыд къепІолІэшт ащ?

А с л ъ а н к о з .
Тхъауегъэпсэу,
Зиусхъан.

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Къунчыкъокъом имыхъамелэ
Зэ зыІуфагъэр, пщым иджэхашъо
Тетэу апІугъэр тырку сатыушІэм
Хэт езытыщтыр?... Гуащэм ыльакъуи
Арэу ущынэзэ фэотхъакІыжъа?
ФэкъолІ лъэкъожъэу чэмцой закІэр
ШІэхэу птхъакІыжъэу о уублэшт.
Ышмэ сямплъмэ, а орэдыІом
Нибжьи уестынэп. Ау ышнахъыжъхэр
ФэкъолІ лъэрыхых. Къысшъхъапэжыщт
Ар фэдэ пчъагъэу... Ау уасэу уиІэм,

О узыуасэм сэры щыгъуазэр.
Ы, сыд къэпІошт о, нэбэлэ цІыкІу?

А с л ъ а н к о з .
Сыд Пщы тхъаматэм фэсшІэн слъэкІынэу
СкІуачІэ кыыхын сэ?..

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
ПшІэн бэ плъэкІыщтыр.
(Ышъхъэ филожъэу.)
Шъорыба зэкІэ, хъабзуды куп,
Тэ зыІэ тилъыр.
(Аслъанкоз реІо.) Пщы хабзэу щыІэм
О ущыгъуаза, сихъабзы цІыкІу?
Унэ уихъащт о, зиусхъан игуапэ,
Нэбал, дэбгъэкІмэ, пщым гукІэгъу ин
О кыпфишыгъэу кызышІогъэшІ.

А с л ъ а н к о з .
Зиусхъан, сэ сыгукІэ сыкыпфэраз.

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Адэ сшІошъ гъэхъуба узэрэразэр!..

А с л ъ а н к о з .
Тауштэу...

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Къэтэдж моу, моу кыысэкІуалІ!..
ФэкъолІ цокъэшхыр о бгъотыжыщт.
(Къызфекъудыи.)

А с л ъ а н к о з .
Зиусхъан! Зиусхъан!..

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Хъульфыгъэр темыІэу,
Бзыльфыгъэр цІыфы хъуштэп, делэжъ.

(Ебэны.)

Ебз шъумэр иоу узэрыхаштым
Сыд пай чэщныкъом сэ сыкъэкIошт?..
Пщым ипIэ шыгъэ щыптхьырэр гушIуагъоу
Къыпфэнэжышт о.
(ПIэкIорым дэжэ екъудыи.)

А с л ъ а н к о з .
Зиусхъан, сытIупщ!
Сымыгъэунэхъу!..

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Моу зэ къакIо, делэжъ! *(Ебэны.)*

А с л ъ а н к о з .
СытIупщба!..

ЫIэгъуапэ сэжъые къырыхы, пщым ыIэлджанэ хэуIэ.
КIырзушъ, пщым Аслъанкоз джэхашъом тыредзэ, псынкIэу къэтэ-
джыжы.

Щыт, укъэмыкIуатэу, зиусхъан!
Укызыэрежъэу зысыукIыжышт!

Е л м ы з э пчъэм къыдэкIы, Аслъанкоз ыкIыбкIэ къэкIышъ,
сэжъыер тырыхы, къамыщымкIэ заулэрэ ео.

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Моу къахъ къамыщыр.
(IэкIетхъы.)
Хъарыльф, шIойхэкI! *(Ео.)*
Еплъ зэрэмыгърэм! Еплъ а шIойхэкIым!
(Къамыщыр тыредзэжы.)
Iэгум илгъэшъуи, шышIоIум епхи,
Шъуеу! СиукIынэу къыстебэнагъ —
Джары япIоштри.

Елмызэ лэджэныпсыр Аслъанкоз тырекIэ, къызыщэIукIэ, ышIтIу
еубытышъ, релгъэшъу.

Еплъ ащ, хъарыльф!
А уятэ шIойри язгъэукIыгъэр
Сэры. Тыркужъым уянэ есцагъ.
Тхъэ сэлэ ори ауж уихъанкIэ!

Къамыщым ымакъэ къэIу. Е л м ы з э къэкуо: «ЧIыунэм
чIэшъудз!».

ЯплIэнэрэ къэшIыгъу

ПщылIхэр, Елмызэ байколыр, Къунчыкъо-
къом ишагу. Чэтэгъоз къэлыагъо. Къамэ нэмыкI Iашэ пылъ-
эп. ПщылIитIоу Iэгум дэтмэ къамыплъэу аблэкIы.

Апэрэ п щ ы л I ы р .
Пщышхом иунэ макIо мы кIалэр...
Сыд узезыфэрэр, тхъэмэтэ маф?
Арэп... Къэуцу зэ!.. Удэгъа, сэлэ?
Тигъэунэхъушт мыш. Къэуцу, сыкъао!

Чэтэгъоз къызэплъэкIырэр. Апэрэ пщылIыр куахъокIэ
лъэо. Чэтэгъоз къызэплъэкIырэр. ЯтIонэрэ пщылIым икуахъуи
къыIэкIетхъышъ, лъежъэ. Чэтэгъоз псынкIэу зыкъегъазэшъ, куа-
хъор IэкIехы, ыльэгъуанджэ реутэкIышъ, зэпекIы.

Чэтэгъоз .
ПщылIмэ сябэнрэп, делэ тхъамыкI.
(Пщым иунэ феузэнкIы.)

Лэгъуцым Елмызэ къытехъэ. Чэтэгъоз ащ емыплъэу
блэкIы. Е л м ы з э псынкIэу къамэр къырепхъоты, хэпыджэнэу
зылъедзы, ау Чэтэгъоз зыкъегъазэ, ыIапшъэ пеубытыкIы, ефы-
зы. Е л м ы з э хэщэIукIы, къамэр къыIэкIэзы.

ЗэгъашI: ош фэдэр сэ шгъхэпхэтыкуки
Сэльэгъу. Къамэр къэштэжъ, моу къахъ.
(Къамэр ештэшъ, зэпекIыкIы, фэдзыжы.)
Зы быдз тешъуагъэп, ау зы куашъо
Тызэдытесэу хъугъэ, нэпэнчъ.

Икьушт пфэгьугьэр. Хьэмэ афэдэу,
Лымэ уябэны. УнэIут пшъашьэм
О кIэхэпхыгьэр ппэджэ кысфыштышъ,
Зыгьэхьазыр. *(Пщым иунэ ехьэ.)*

Е л м ы з *(пщылым релю).*
Сыд узпэтыр, хьэнэгү?!

Ятфэнэрэ кьэшлыгьу

Къунчыкьокьор, ДжэгуакIор, Чэтэгьоз. Пщым унэ джэхашьор
рекIукIы. Сценэ кьуапэм ДжэгуакIор кьыщэуцу.

Къунчыкьокьор *(джэхашьор рикIукIэ).*
Е-е, дунаеу гузэжьогьу!..

Д ж э г у а к I о р .
Боу дунаир гузэжьогьу.
Зым тырахы, зым кьыфахьы...

Къунчыкьокьор .
Пщыгьор гьашIэм кьыдэхьугь,
Пщыгьор гьашIэм иIэшIагь...

Д ж э г у а к I о р .
ТхьамыкIагьор зэу кьэхьугь,
Ау гьунэнчъэ ащ ильфыгьэ,
Сыдэу чIыльэм щыбэгьуагь!
Зэ кьэхьу хабзэр, зэ мэлIэжьы,
УлIэжьыштыба, тхьамыкIагьу?

Къунчыкьокьор .
ПщылIыр — пщылIы, унэIутыр —
УнэIуты — гьэшIэ хабз.
ФэкьолI жабзэр гьэшIэ хабзэм
КьыхэкIацIэу ыублагь.

Д ж э г у а к I о р .
Пщым тырицу, тыримэл...

Къунчыкьокьор .
Е, дунай, гьэшIэгьонэу
УкьашIыгь о. Пшопэн зыхьукIэ,
Былым фэдэу тызэхэт.

Д ж э г у а к I о р .
...Тэ зэкIэ джауштыгьу тыкьэхьу,
ШкIэ дэхэцIыкIухьу, зэлэгьухьу,
ЕтIанэ таугьоишъ, тагьэхьу,
Нахь Iэрыфэгьушъ, Iэхьогьоу.

Къунчыкьокьор .
Мы чылэшхом ызыныкьо
ШкIэм фэд пIоми, ухэукьонэп...

Д ж э г у а к I о р .
Нахьыбэрэр кьэнэжьы шкIэнэу,
Шхынльэм фыдаплъхьэмэ, шхэнэу,
ЗигьэшхэкIымэ, псы тIэкIу ешьонэу,
ЗешьуахэкIэ, тIэкIу тIырэнэу.

Къунчыкьокьор .
Зэрэчылэу шкIэ е чэмы.
Зым щэ кьехьы, зым хьап еIо,
Зы быгьу яIэшъ, ятхьэмагь...

Д ж э г у а к I о р .
ШкIэ цIыкIумэ быгьуи кьахэкIы.
Ау быгьоу кьахэкIрэр быгьушъ,
Изагьоу зы быгьур — быгьуишъ.
Джауштыгьу олIэжьыфи мэбыгьу,
Тэри загьорэ тIэкIу тэгьумыгьу,
ИбыгьукIэ зэрэтфэмыльэгьузэ,
Зэрэбыгьум пае фэдгьэгьузэ.

Къунчыкъокъор.
Быгъу насыпыр фыхахыгъэу,
Бэп мы чыгум къепсыхыгъэр.
Быгъур бэмэ, быгъу тхъэжына?
Бэмэ атхърэр тхъагъо хъуна?

Джэгукъор.
ШкIэ гуцэмэ цухэри къахэкIы,
Цур къеорэм къыфызэплъэкIырэп,
Къетхъорэп, къыдэбэнаерэп,
Цур лIагъэкIи, чэммэ агъаерэп.
Уцу! — аIомэ, уцу, о — уцу.
Фаехэмэ укIатупщын,
Фаехэмэ укIашIэжыын.
...Алахъ-алахъ, сыщысыкIай.
Цыфыр гъыбзэшх, шхафэр — гукIай.
Ау уджэгукIошъ, угуи гъэчэф.
Дунэе нэфыр умыгъэзэш.
Хъау, гъэлсэфыпIэ сэ мыр сфэхъунэп. *(ТекIыжыы.)*

Къунчыкъокъор.
Зигъом зеIэты, зым ытх теуцошъ.
Зытх темыуцонхэу дунаим тетыр
Пщы закъор ары. НэмыкIы пстэури
ТхъэмкIэ орэплъэх.
ТIорэр зымышIэрэм... *(МэтIысы.)*

Чэтэгъоз къехъэ, пщым пэмычыжъэу къэуцу. Пщым
зыкIиIэтынэу фежъэ, ау гуфэплъэу къеплъышъ, мэтIысыжы. Ел-
мызэ къехъэ. Чэтэгъоз ыкIыбыкIэ къэуцу.

Къеблагъ, укыхъагъэшъ... Ы-ы... ГъукIэшъао
О пшынахыжъба? ПцIэр... Чэтэгъоз?

Чэтэгъоз.
Ухэукъуагъэп, сцIэр — Чэтэгъоз.
Ащмэз — сшынахыкI, ари о ошIэ.
Ау сэ сыпшIэнэу нахъ тэрэзыIоу
Игъо къэсыгъэшъ, ЧэщылI къысаIу.

Къунчыкъокъор.
Сыдэуштэу пIуагъи?..

Елмызи зэригъэшIагъорэр къыхэщы. Пщыр Елмызэ къеп-
лты.

Сыда узпэтыр?

Елмызэ къэмэ зэпыкIыгъэр къычIедзы, ышъхъэ реуфэхы.
Пщым сэшхоу ышъхъагъ пылъагъэмэ ащыц къыпехы, Елмызэ къы-
федзы.

Мы хъэм хэкIыгъэм сIэ тесэмгъаI.

Елмыз.
Зи ащ къыкIыштэп. ПкIэнчъэ, зиусхъан...

Чэтэгъоз.
Сэшхорэ къамэрэ зэрэщыряIэр
Мы унэм сшIэзэ сэ сыкъыхъагъ.
ШхончкIи къысауи, омакъэм кIыгъоу
Уицэ къэмапэкIэ къезгъэгъэзэн.

Къунчыкъокъор.
Къэгъэзэгъу горэм укыпызын
Ори уишыжы.

Чэтэгъоз.
ДжырэкIэ шъоры
Сэ езгъэлсыхърэр. Уиоркъ джэшъуитIуи
Сэры ахърэтыр язгъэгъотыгъэр.
Уимэл Iэхъогъуи зыфыгъэр сэры,
Шъузабэ шъушыгъэмэ атезгоцагъ.
Сабый цIыкIуитIоу тырку сатыушIэм
Епщагъэр сэры къытезыхыжыгъэр.

Къунчыкъокъор.
Ахэр къэпIонэу ара садэжъ
УкызыфэкIуагъэр?

Чэтэгъоз.

Ахэр ор-орэу

Къэпугагъэх сэшхом узылэабэм.

Сэ кыюсэлэ: унэлут пшгашъэу

Чыунэм члэсыр моджэ кыгъаш.

Уемщэч, къэсугагъэр умыгъэцкэлэштмэ,

Сикъамэ ауштми кыкы-ехъажышъ,

Кыкымэ, зиупцлэнэу, лъы ыгъэчъэшт.

Къунчыкьокьор.

Елмыз, кю. Мы лыр ышгэ икыгъшттын...

Елмызэ екы.

Чэщыл... Лыхъужъэу зыолытэжы...

Елмызэ Аслъанкоз кырещэ, пшгашъэм иджанэ цун-
тхъагъэ. Чэтэгъоз ицые Аслъанкоз ыпллэгу редзэ.

Зиусхъан, мы мафэм кыщегъэжъагъэу

Сапэ джащ нахъэу зыкымыгъаф.

Хафэ сикъамэ, зэхэдз ышлыштэп —

Тыгъа е маза укыызхэкыгъэр?

Непэрэ мафэр кыпфэсэгъэгу,

Тыгъэм инурэ кымылгъэгунэу

Лъы шлоуеу пкэлэтыр. Некю, сышыпхъу.

Чэтэгъоз Аслъанкоз рещыжы. Елмызи аужехъэ.

Къунчыкьокьор.

Зэжъу дунаир. Чыпэм зычлэгу,

Сычъыг сэ, елошъ. Адэ чыгыг

Игъом имыупкэлэу, уеплъзэ къэбгъэкымэ...

Ящэнэрэ едзыгъу

Апэрэ къэшлыгъу

Къунчыкьокьор, Хъаджэмыкьор, Къоклэ-
жыкьо Тэркъан, Кокуанэр. Къунчыкьокьом ихъаклэщ.
Шагъэх, санэр апашъхъэ ит.

Къоклэжыкьор.

Сани бзылфыгъи — тлурэ зэфэд.

Гур агъэлэлы, шхъэр агъэуназэ,

Укъапызыжымэ — уцэлэ-бал.

Хъаджэмыкьор (*ежъ зэрлэжъэу*).

Санэр хэмытми, о щэлэ-балэу

Укызыщыслэжърэм чыгум утет.

Къоклэжыкьор.

Уисанэ дэгъу, пщы Тхэмэтэшхор,

Уешъо зэпытми, уемызэщыжъэу.

Хъаджэмыкьор.

Неущ умыгъотыштым непэ земгъас.

Къоклэжыкьор.

Ешъу, Хъаджэмыкьор, ешъу, ушхъамыс,

Уешъонэу ары мыр зыфашлыгъэр.

Хъаджэмыкьор.

Бзылфыгъи сани зэрэзэфэдэр:

Узаныхъапэклэ, лажъэ хэпхышт.

Ялэшлэу бзаджэ угу итлысхъанышъ,

Нэмыклэшлэу пстэуми уахагъэнышт.

Мэфэ гопэгъоу псым уфэллагъэу,

Псыклэчъ улукли, ухъхъуплагъ —

Джащ фэд бзылфыгъэр. Ешъори, блэкл.

К ъ о к І э ж ъ ы к ъ о р .
Хъа-хъа! Олахъэ дэгъоу къэпІуагъэм!
Ау тхъамыкІагъор — шъоупс хэкІагъэм
Фэд а псыкІэчъыр. ТІэкІу зэрэтешІэу,
ЕтІани, ошІа...

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Симыхъамелэ
Шъугу рихъыгъэмэ, лъэшэу сигуапэ.
Ау, зиусхъанхэр, кІэпхынэ Іофмэ
Апай хъакІэщым тыщытІысыгъэп.
Мыщ фэдэ уахътэм мардж! — тІуи, тызэджем,
ПщитІу къекІолІагъэр. Джэджыкъор?

К ъ о к І э ж ъ ы к ъ о р .
Ащ
Джармэкъо ефэндыр иушъыакІу.

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
ЗыигъэшхэкІджэ, хъапщэу мэгъолты,
Ышъхъэ лъыр къеошъ, пщылІхэр еІофтэх —
Орыжъ хъантІаркъохэр агъэІэсэнхэу.
Джармэкъу... ТиІ тэри зы ефэнд мыгъо.

Х ѡ д ж э м ы к ѡ р .
Хъэлаор — хылэ. Ежъ зэрэфаеу
Ибыслъымэнхэр ащ егъэдаІох.
Пщымэ яІуагъэ шъхъафэу зэблехы,
Хъеу тхъэ пашъхъэм нэмаз щешІыжъы.

К ѡ к І э ж ѡ ы к ѡ р .
Изиусхъаны емыдэІужьрэр
Тауштэу ефэндым ыгъэдэІошъура?
ДаІо сэ сшІыщтых а хъарылъф шІойхэр!
ПщылІыр къэуцушъ, сыщІыф къысеІо.
Ар цІыфмэ, сэ, зиусхъаныр, сыхэт?
Пщэу Айтэчыкъом ипщылІы ышъхъэ
Аригъэгъэжъуагъэмэ, сэ апсэ пытэу
Ал къыхэзгъэчъэ, хъэмэ ястыщт.

Х ѡ д ж э м ы к ѡ р .
Уишыжъ къепсыхи, уисэжъ илхъажъы,
Ташъхъагъ уимытэу, къытхэтІысхъажъ.

К ѡ к І э ж ѡ ы к ѡ р .
О, Хъаджэмыкъор, уисэ къимыхзэ,
ПщылІи фэкъолІи уиІэр джаурмэ
ЯбгъэкІужъыгъэх. Ори джаурым —
Енерал дахэм пшъхъэ ехъылІэжъ.

Х ѡ д ж э м ы к ѡ р .
Сэ сшъхъэ, Тэркъан, уфэмгумэкІ.
О пшъхъэ гъэгъунэ.

К ѡ у н ч ы к ѡ к ѡ р .
Джары гъэшІэным
Тызымгъэхурэр: шъхъаджи шъхъэрышъхъ.
Пици, оркъи, пщылІи, фэкъолІ утэшъуагъи
Шъхъаджи шъхъэ шІот, шъхъэ зырыз шъхъаджи иІ.
Ау гъэшІэгъоныр — лъэпкъым узеплъкІэ,
Лъэпкъым шъхъэ шІотэп.

К ѡ к І э ж ѡ ы к ѡ р .
Бжъэдыгъу къекІокІышъ ит Дэпчэн хъаджэр.
Хъаджи ефэнди къытпэуцужъы.
СыдкІэ былымха хъаджи ефэнди,
Тэ къыткІымыгъухэу?

К ѡ у н ч ы к ѡ к ѡ р .
О уибылымхэу
Хэта ефэндхэр къыозыІуагъэр?
Ефэндхэр зэкІэ фэкъолІ унагъох
КъызэрыкІыгъэхэр. Ахэр еджагъэх.

К ѡ к І э ж ѡ ы к ѡ р .
КъурІан еджагъэр — еджэгъэ дэгъу.

К ѡ у н ч ы к ѡ к ѡ р .
КъурІаныр ары, зиусхъан, фэкъолІмэ
Къытпагъохыгъэр джы Іэшэ папкІэу.

КъэшIэжъ фэкъолIмэ Пэнэжыкъяуае
КъыщытаIуагъэр: тхъэм изэфэд
ЗэкIэ — пщи, оркъи, фэкъолIи, пщылIи.
КъурIаным итэп зыр пцэу, зыр пщылIэу.

Хъаджэмыкъор.
О, Къунчыкъокъор, зыфэпкъудыйрэр
КъэсшIэн сэ слэкIрэп. ЗыдядгъэшIэжъмэ,
Iэсэшт а купыр. Урыси тыркуи
Къызхэдгъэхьащтэп. Iапэ зэрэпшIэу,
Къызэлъысыных, ау уяIукIыгъэкIи,
ПфигъэкIыжыныхэп. Щамилэ инаибэ
Темызэгъышъоу идгъэкIыжыгъ.

КъокIэжъыкъор.
Адэ пщы-оркъмэ
АкIочIэ закъокIэ тафырикъущта?

Къунчыкъокъор.
Урыс хэгъэгум заокIэ екIурэр
Iушэп, ар шъыпкъэ. Псыцум гъундишъэ
Тесми, зэ ыкIэ къызырищэкIджэ,
Регъэтэкъохых. Джащ нахъэу тыркуи,
Адыги, хэти тыкъыщыхъунэп.

Хъаджэмыкъор.
ТиIоф тэр-тэрэу тыфырикъужъмэ,
НахъышIу.

Елмыз (къехъэ).
Зиусхъан, Кокуанэр къэсыгъ.

Къунчыкъокъор.
Къыгъахъ.

Елмызэ екIыжы.

Шъо купыр джэныкъо машIом
Шъупэсэу шъушIошIы. Адэ ащыгъум,

Зы шъхъэ тшIомытмэ, тежъугъэплъ фэкъолIмэ
Ашъхъэ джы илъым. Къезгъэблэгъагъ
ЯзэхэщакIомэ ащыщ — Кокуанэр.
Тфызэкъоутмэ япэщэ куп,
ТфызэшIохынкIи хъун тиIоф къин.

Елмызэ игъусэу Кокуанэр къехъэ, сэлам къарехы.

Сыд шыкъэбар шъуалъэныкъо, Исмел?
Псауба шъуибынхэр? Къуаджэр рэхъатба?

Кокуанэр.
Псаух, шыкур. Ау рэхъат тэ къипхын.

Къунчыкъокъор.
Ашъо икIыгъэх. Тхъэм хищэищтри
Ерищэхыщтри — ежъ зэкIэ ешIэ.
Тхъэм къыгъэшIыгъэм хэта фитыжъыр
ХэIэзахъынэу? О фэкъолIышIу
Ухъугъэшъ, мары, убай, улъэрыхъ.

Кокуанэр.
СИтIу къалэжыгъэр сиунэ илъ.

Къунчыкъокъор.
Хэти мэлажъэ. Зыр губгъом ит
Чэмахъоу, шкIахъоу. Адрэр...

Кокуанэр.
Шъхъафит
Зи ымышIэнэу.

Хъаджэмыкъор.
Зэгу зэ, Кокуанэр.
Зэфэдэныгъэм шъукъыкIэдэу...
ПщылIыр ощ фэда? ПщылIыр сэщэфы,
Сэщэ, ясэты е сэгъэхьакъу,
Лъэпкъыр пщыр ары къызыщежъагъэр.

Кокуанэр.
Пщыхэм зэрахъэ пщы шэн-пщы хабзэр,
Лъэпкъым зэрехъэ лъэпкъ шэн-лъэпкъ хабзэр.
Титхъэ ыпашъхъэ титмэ, тыцIыф,
ЦIыфмэ апашъхъэкIэ тэ — тыадыг.

Хъаджэмыкъор.
Лъэпкъым ихабзэ, лъэпкъым ишэн,
Лъэпкъым ибзыпхъэ пщым егъэунэфы.

Кокуанэр.
Быбрэр пфэпшэцтэп, хабзэ фэошIкIэ
Пшэнэу. Сэкъат е кыюхъулIэцт.

Къунчыкъокъор.
Дэгъу... Кокуанэр, акъыл зэрэуиIэм
Тэ тышыгъуаз. Ау тигушыIэ
КIыхъашэ мэхъу. Укыызфэтщагъэр:
УизэхэшIыкIи оуиакъыли
Цыхъэ фэтэшIы. ФэкъолIхэр, ошIэ,
Ашъо икIыгъэх. Уахътэ тешIэн,
ГъэшIэрэ хабзэр зыпкъ иуцожъын.
Тэ тызэрэшхмэ, шхафэ ташIынэу
Iаджи кыташэ. Уз кытхэхъагъ.
Узыр зезыхъэрэр зытфых, зыхыбл,
ЗэфэдэныгъэкIэ лъэпкъыр агъапцIэ.
Непэ кыдэшъухми шъуиIоф мызафэ,
Неуц тетыгъор кытитыжъыцт,
ТызэрелъэIоу, урыс пэчъахъым.
Ау сенэгъуе осэ иныщэ
Тфэмытыжъынэу тэ кыттефэнкIэ.

Хъаджэмыкъор.
Тэрэзэу Iофыр кыызгурыгъаIу.
Къыдгуахъ отэIошъ, ащ иIэ уасэр
ЗэхэтэшIыкIы. УфэкъолIышIумэ,
УтшIынба оркы.

Кокуанэр.
Мылъкоп, оркыгъоп
ТызыкIэдээрэр. Амалынчъагъэу,

Фитыгъоджагъэу цIыфхэр зыхэтхэр —
Джары фэкъолIыр къезыфыжъагъэр.
Ар шъори шъошIэ. Ау, зиусхъанхэр,
Сэ гъусэ сышъушIмэ, лъэпкъыр шъуцэфыгъэу
КъыжъугурыIощтмэ, адыгэ лъэпкъыр
ШъушIэрэп зыуасэр.

Къунчыкъокъор.
Исмел, тэ оры
ТыздэгущыIэрэр. Лъэпкъыр — Iоф шъхъаф,
Ащ етпэсыщтыр — ар тэ тиIоф.
Ар зэрэпсаоу пщымэ яжъау
ЗэдычIэфэцтэп. Тыгъэ нэстырми
Хэрэт зыгорэ. Уетэгъэблагъэ
Пщымэ яжъау.

Кокуанэр.
Зиусхъан, чъыг гъугъэм
Уигъэтхъэжъынэу жъау кытыжъыщтэп.
ЕтIани, ошIа, непэ-неуцэу
Ебэджыжъыщтым хэт пфычIэхъан.

КъокIэжъыкъор.
Тэра чъыг гъугъэр?! Арэп, зиусхъанмэ
Сыдэуцтэу, сэIо...

Къунчыкъокъор.
Тэ укыдгуахъэшъ,
Дэпчэн — Хъанахэкъом якуп тебэны.
Сицахъ сэ телъ оц нэпэмыкIи
Къыдгоуцонэу а купым щыцэу.

Кокуанэр.
Сэ къэсIогъах къэсIон слъэкIыщтыр.

Къунчыкъокъор.
Адэ... ащыгъум
Зиусхъан иубзэ зыгу ымыштагъэм

Зиусхъан игубжи джы ерзушэт.
Елмыз!

Е л м ы з э къехъэ. К о к у а н э м зыгорэ риошт фэдэу
еклуалIэзэ.

Кокуанэр, ы-ы... мою тэгъэшI!..

Икъамэ зыпылъ бгырыпхыр зэпегъэчышъ, ештэ. К о к у а н э р
къэбанэ, ау ыIэ къеуIэ.

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Кокуанэр, ошIа, пщым къызищэикIэ
ЫIэ, къыуатэ е уиукIышт.
АкъялкIэ пкIэнчъу тыпщыгугъыгъ.
Тэ тшъхъэп тызпылбыр, лъэпкъыр тигугъу.
УизэхэшIыкIы ари къыхъыгъэп.
Е укъыдгуахъэ, тIорэр тфэпшIэнэу,
Е птыкыын джашъо зэпыдгъэчышт.

К о к у а н э р .
Ара шъуызхэтыр? Адыгэ лъэпкъым
Сэра къумалэу къыфыхэшъухыгъэр?
Шъумыхъэрылъфмэ, мыр къысэшъушIэна?

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Елмыз!

Е л м ы з э К о к у а н э м ыIэ псау хэпыджэ, Кокуанэм зыкъе-
дзы, ау К ъ о к I э ж ъ ы к ъ о р д е I э з э , з э к I о ц I а п х э .

Пщыр е къыуатэ, е уиукIышт
ЫIэ къыщэймэ. Уегупшысагъа?
Тэ тIоцтыр ары лъэпкъым ыIоцтыр.
Тэ утигъусэу хэта къумал
КъыозыIоцтыр?

К о к у а н э р .
Хъау, ухэукъо!
Лъэпкъым шъуыщэп шъо ичылапхъэ —

Уц шIоим фэдэу шъубырэбагъ.
ШъукIуачIэ къыхъыгъэмэ, шъуипщыгъо пай
БэшIагъэу лъэпкъыр шъушIыни лъэкъабзэ.
Хэгъэгухэр еджэх, яшъхъафитныгъэ,
Ялъэпкъ ихахъо егъэгумэкIых.
Шъо сыд шъузпылбыр? Ныбэ, тетыгъу.
Ныбджэгъу шъуфаеп, къотэгъу шъулыхъурэп!

К ъ о к I э ж ъ ы к ъ о р .
Арэп, мы делэр зэкIокIыгъапэ!..
(Къамэр къырыхышъ, еклуалIэ.)

К о к у а н э р .
Илъхъажъ уикъамэ, къэсэгъэух,
ХэпхынкIи пшIэнэп акъылы тIэкIу!
Тыгъэм къылыфыгъэр — адыгэ лъэпкъ.
Къиныр ещэчми, гъогу техъэ пэт.
ФакIо зэфагъэм, шъхъафитыныгъэм,
Зэфэдэныгъэм. Ау тызфэдэщтыр
Шъорэп, зиусхъанхэр. Шъори тэщ фэдэ
Ныбжьи шъухъуцтэп. Шъо — шъучыгъ гъугъ.
Тэ зыкъеIэты тичыгы шхъуантIэ.
Шъо шъуныбжыкъу, ныбжыкъоу чIыгум
ШъукъыщекIокIы. Джы тэ тэшэсы,
Тигъогуи кIыхъэ!..

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
Елмыз! Хъэ хэкIыр
ШIобз! Хъанахъкъом ышъхъэ фягъахъ!..

Е л м ы з э К о к у а н э м е к I у а л I э , и п а I о щ е у т ы , ы ш ъ х ѡ ш ѡ
к I ыр э у ш ѡ , ы т ы к ы н к ѡ е у п ц I а н ы , к ѡ м а ц ѡ р ф е г ѡ а з э .

Къыгъахъу, КъокIэжыкъор... Тфыу, бзэджэрылъф!

Ятлонэрэ кышыгы

Дэпчэн хьаджэр, Хьанахэкьо Кьымчэрий,
ГьукIэшъау.

Хьанахэкьор.
ГьогушIу, гьогу чыжьэ кызыппчыгъ,
Дэпчэныр. ХьяркIэ укьытхэхьажь.
Хьэраб хэгъэгум сьд шыкьэбар,
Быслымэн диныр кызыщещьагъэм?

Дэпчэныр.
Кьэбарэу чыгум бэ кыщекIокIырэр.
ГукIэгъу кысфиши, ынэшIу кысщыфи,
Тхьэм Чэбэ чыжьэм сынигъэсыгъ.
ТэдыкIи цыфыр кьинехьэм хэт.
Адыгэ чыгуми хьазабыр щэпчы.
Кьымчэрий, шыпкьа, урыс пэчъахьым
Дэжь ущылагъэу сэ зэхэсхыгъ?

ГьукIэшъау.
Урыс хэгъэгур ин дэдэу аIо.

Хьанахэкьор.
Ины хэгъэгур. Изы чыналъэ
Кымафэр кьэсмэ, адрэм — шыгъатх.

ГьукIэшъау.
Урыс пэчъахьым тешIа? Сыдэуштэу
Адыгэ лъэпкьым ар кыфыщыт?

Хьанахэкьор.
Джары сэршыпкьы кызызэгъэшIэнэу
СызфэкIогъагъэр. Ау хэт кышIэн
Гухэльэу иIэр фэдэ лышгъхьэшхом?
ГушыIэ зыхьукIэ, дунэе псау
Кьеплгы кышIошIэу, ышгъхьэ егъазэ.
Ыгу чьыIа, фаба — тауштэу плъэгъушт?

Дэпчэныр.
ЕшIа тэрэзэу кьинэу тызхэтыр?

Хьанахэкьор.
ЕшIэ — кышIошIэрэ ежъ ищыкIагъэу
Чыгуа е ахьща — сьд узыфаер? —
СIэнтэгъу кыубыти, кысэупчыгъ.
Сэри: — Сызфаер о кысфэпшIэштмэ,
Адыгэ кIалэ зао Iумыщ,
Сгуагъэ,— лъэпкь макIэшъ, таухыпэн.

Дэпчэныр.
Ар кытфишIэштмэ... Адэ пщы-оркьмэ
Зэфэдэныгъэр амыштэу, зао
Тшынуу кытфикIмэ, сьдэу зишIышт?

Хьанахэкьор.
Ар кьэIогъуай, ау сэ сызэреплърэр:
ТэркIэ ныбджэгъоп урыс пэчъахьыр.

ГьукIэшъау.
Кыташэ нахь ар, урыс пэчъахьыр,
ЫгъэгумэкIрэп зыкIи тиIофы.

Дэпчэныр.
Пщы-оркьыжъ купмэ тызатекIошъукIэ,
Тэры пэчъахьым дэгущыIэщтыр.
Джащыгъум тIощтри тшIэщтри нахь тшIэн.
Джы тиIоф благъэмэ тяжьугъэгупшыс,
Нахьые мэхъу пщы-оркьы купыр.

ГьукIэшъау.
ТфэщIэжыщтэп ащ нахь, фэкьолIхэр,
ЗедгъэукIахьмэ, тэрджэ фэдэщтэп.

Дэпчэныр.
Сэри сэлъытэ пIальэр кьэсыгъэу.
Дэс кьуаджэ пэпчы тигушыIаIо.

Шъхъадж ипшъэрылгы фэдгъэнэфагъ.
ТизэIукланIэр — Пэнэжыкыуай,
Уахътэри шъошIэ. О, Къымчэрый,
ЗэрэтIогъагъэу, уклощт Абдзахэ.

Хъаныхэкъор.
Абдзэхэ чIыгум рамыгъэхъанхэу
СыкъялбэIушт сэ, тIэкIэкIыжыын
Пщымэ къахэкIмэ. Зао хэмытэу
КъешIухэмэ — дэгъу.

Дэпчэныр.
Ар гугъэпIэнчъ.

Хъаныхэкъор.
ШэкI дыгъэ шъитIуи згъэхъазырыгъ,
ТкIуачIэ имыкъумэ, шыуишъэ хъун
Дзэ къытатынэу.

Дэпчэныр.
Джыри тицIыфмэ
ЗаIужъугъэкIэжъ. Iашэм анаIэ
Тырагъэгъэт.

ГъукIэшъау.
Зи къыттенэшттэп.
Тэ тыхъазыр.

Хъаныхэкъор.
Iашэр имыкъумэ, тцэфын тлэкIынэу,
ЩыI тфэхъун ахъщи.

Дэпчэныр.
ХъяркIэ шъошэс!
ТиIоф тэ зафэ, тхъэри тигъус!

Ящэнэрэ къэшIыгъу

Го щэмьд, Аслъанкоз, Нахъдах.

Го щэмьд.
Пщынэо макъэм нысэ огъурылэу
Укырищэнэу тэ тыфэягъ,
Нэпсыр ебгъэхзэ о укыхъагъ.
Джэгъогъу дунаир зыфэмышIыжъ.

Аслъанкоз.
Дунэе псаум шъхъэегъэзыпIэу
Джы шъо зыр ары сэ къысфэнагъэр.

Го щэмьд.
ШъхъэегъэзыпIэп оркIэ сиунэ,
Ори уиун мыр, илгышт насыпыр
О уицIыфышъхыи елгытыгъэшт.
Ащмэз пшIэжыщтгэп, ишыкIэпщынэ
Дэпкъым къыпихрэп, лIыгъэ-пхъэшагъэ
Къыштагъ ынэгукIэ.

Нахъдахэ къехъэ, IаплI зэращэкIы, зэфэгущIох.

Аси Нахъдах,
Тыгъэу сиунэ къэбгъэнэфыгъ.
Сыдэу шъушыта, сыд Бирамхъанэ
Ипсауныгъэ?.. ТхъамкIэ шыкур!..
КъэтIыс, сипшъашъ, моу, зы къэб сэ сэжъошъ...
Ал, къэбы сэлэ, мыщ фэдэ хъакIэ
СиIэу. Сищыпси мары, къэпIокIы,
Хъазыр мамырсыри. Зы щэтэ пхъапи
Къышгъуфесхыхынышъ... КIо, шъо шъушыс.
(ЕкIы.)

Аслъанкоз.
Нахъдах...

На х ь да х .
ТхьагъэпцIэу укычIэкIыгъ,
Сапэ уишъыгъ о, зыуушъэфзэ!..

А с л ь а н к о з .
УнэIут пшъашъэм сыдыр ишъэф...

На х ь да х .
УунэIутэп. ЗиунэпчъэIу
Цыфыбэ Iутмэ ашыщ ухъугъ.
Шыпхъу насыпышIо тхъэм кыситыгъ.

А с л ь а н к о з .
Ощ нахъ шыпхъу дэгъу сэ сыфэенэп,
Ау...

На х ь да х .
Сыда «аур»?

А с л ь а н к о з .
Тызэнысэгъу
Сыдигъу зыхъущтыр? Сыд... Чэтэгъоз?..

На х ь да х .
Шульэгъур джыри ыгу ащ иплъагъэп.
Ащ ыгу фэбагъэр кыщызгъэушрэм
Къушхъэжъы мылри ыгъэжъужбын...
А сшыпхъу, зыгорэм тыкызэхихмэ...

Г о щ э м ы д э IанэрыIыгъэу кълъагъо.

Г о щ э м ы д .
Зы щыс кълэсэхъышъ!.. Ащ кIыгъу мамысыр!..
Аслъанкоз пэгъокIы.

Яплэнэрэ кълэшыгъу

А с л ь а н к о з , А щ м э з .

А щ м э з .
Дунэе нэфым зызэблихъугъ,
Гу ащ лъыптагъа?

А с л ь а н к о з .
ОрынкIи хъун
ЗызэхъокIыгъэр, джы о нэ шъхъафкIэ
Цыфхэм уахаплъэ.

А щ м э з .
СыкIочIэшху, спсэ сыфит
Кыюстынэу, ау хэт
Тазфагу итыр жъалымэу?

А с л ь а н к о з .
Гугъэр тазфагу нэгуйтIоу ит,
Зыр тэ кытэплъы, адрэр дунаим
Хаплъэ, тигъогухэр кышIэ шIоигъу...
Ау сэгумэкIы...

А щ м э з .
Сыда, сидах?

А с л ь а н к о з .
СызгъэгумэкIрэр — тIэкIу угушхуащ.

А щ м э з .
Таущтэу, кысаIуи, сымыгушхона:
Адыгэ чIыгур зы гу хъужыгъэу,
Пстэуми ягугъэ кысэкIужыгъэу
СыгукIэ кысщэхъу.

А с л ь а н к о з .
Пстэуми ягугъэ
Опфэлэтына?

А щ м э з .
СымыІэтэу! — зэкІэ,
ТичІыгуналъэ сэри кыскІаІэ.
ЗэкІэ мэугуъэ, зэкІэ кысэплъы.

А с л ь а н к о з .
Хэгъэгур ины, щызэпэчыжъэх
Цыфхэр чІыналъэм.

А щ м э з .
Ауштэу умыІо.
Хэгъэгур — оры, хэгъэгур — сэры.
Орырэ сэрырэ тызэпэчыжъа?

А с л ь а н к о з .
Шу зылъэгъугъэм игъогу нахъ чыжъэ
ЩымыІэу мэхъу.

А щ м э з .
Цыпэ зырызмэ
ТитІо татэтэп. Тызынэбгыр тэ.
Джащ фэд джы, цыфхэм зэкІэ ягъогухэр
Зы гъогу хъужьыгъэх. ГущыІэ лъэшхэр
Сыбгъэгу кыщцІух. Мэкъэмэ пчъагъэ
Сыгу щэбыбатэ. СытІэбэнкІэ
Сэщынэ пщынэм. Куон кысшІошІы,
Марджым кІэдзоу. Огум ит пщэсыр
Шъабэу зэресрэр стхъакІум итыгъ,
Джы шыблэ макъэр, псыхъо быжъутэр
Сыгу щызэпаджэх. Тауштэу, кысаІуи,
Ахэр орэдым кыщыпІотэщтых?

А с л ь а н к о з .
Орэдым игъуа мыщ фэдэ мафэм?

А щ м э з .
Игъу! Зэхэсэхы сэ оред макъэр!
Сэр-сэрэу сыгу сыкІэдэІукІэу

Джы нэс къэсхыгъ сэ. Джы цыфмэ агу
СэшІэ ихъыкІрэр. ІупшІэ гукІагъэр
Псым зэрэфаблэу, цыфыгухэр фаех
Джы оредыкІэ. Чыгум щыогъу.
ПчыкІэм ыужэу шыблэр къэонышъ,
Гъэбэжъур кыхъэу, ошхыр кьежъэшт.
Оред сыхъушт сэ!

А с л ь а н к о з .
Хъау!..

А щ м э з .
Умыщын!
Къысаж, оредыр сапэ къэсыжъмэ,
Шульэгъу зериІэр кыуиІотэшт.
ХъяркІэ! Сэ сежъэ. (ЕкІы.)

А с л ь а н к о з .
Зэгу зэ, зыІаж!..
Сыкыыожэштэп, спсэм икъурмэн,
Уаужы ситэу сыкыплъыкІошт.
Ау сыд ыІоштыр шыпхъу закъоу сиІэм?
СеупчІыжынуу хэт лъызгъэкІон?..

Ятфэнэрэ къэшІыгъу

Чъыгудж мэзыр. Къунчыкъокъор, Хъаджэмы-
къор, КъокІэжъыкъо Тэркъан, Хъанахэкъор,
Дэпчэныр, ГъукІэшъау, фэкъолІхэр, оркъхэр,
купитІоу зэпыщтых.

Къунчыкъокъор.
Сыд шъузыпэтыр, хъэ куп? Дунаим
Псаоу, жбы къашъуцэу шъузэрэтетыр
Икъурэба шъоркІэ?

Дэпчэныр.
Тэ тызпэтыр
Дэгъу дэдэу ошІэ.

КъыхэкууКых: «Тэ тыхэ купмэ, шъухъашхъурэІу шъо!..»

Зэгу зэ, зышъуІаж!
Мамырэу, Іаши зэфитымыхэу,
Тызэжъугъэзэгъи, хэтКІи нахъышІу.
Зэфэдэныгъэм шъукъеуцуалІ,
Тхэ шъуиІэу щытмэ, джары тиІуагъэ.
Джы мары яплІэу тызэІукІагъэшъ,
КІэух тэжъугъэшІы. Джары зыфаер
Адыгэ лъэпкъэу Бжъэдыгъу щыпсэурэр.

Къунчыкъокъор.
Хэта? Сыд лъэпкъа? Шъора джы лъэпкъыр?
Лъэпкъыр — шъхэ зиІэр, пашэм едэлурэр.
Щашъхэр мэбыбмэ, щэм ыпкъ ащ лъэкІо.
Пщы зимыІэжъыр, нэпкъ зимыІэжъэу,
Псы шъхъарытІупщым фэдэу КІодыщт.

Хъанакъор.
ЦІыфмэ янэпкъыр — язэхэшІыкІ,
Акылэу яІэр, ягъэшІэ хабз.
Ау тигущыІэ КІахъыщэ мэхъу.

Къунчыкъокъор.
О, Хъанакъор, уиІоф о шъхъафы.
ЦІыфмэ яфедэп, о пшъхэ уигугъу о,
Пщыгъом уенэцІы... Сыда шъузфаер,
ШъукъызКІэдэурэр?

Хъанакъор.
ТыкъызКІэдэурэр
Дэгъоу о ошІэ, ау къэсІожъын:
Зэфэдэныгъ. Зэфэдэныгъ!

Дэпчэныр.
КъурІаным ышІрэп тэрКІэ зэхэдз,
ЗэкІэ зэфэдэу тыбыслъымэн.

Пщы-оркъхэр къэзэрэгъэбырсырыгъэх.

Къунчыкъокъор.
Зэ шъусамбырэлъ! О, Дэпчэн хъаджэр,
Чабэм узэкІом, делэ ухъугъ.
Хэта зэфэдэр? Тэ тыгъэм, мазэм
ТыкъахэкІыгъэмэ, шъо шъукъильфыгъ
ФэкъолІ бзылъфыгъэ. Кушъэр шъуупцІэпІызэ,
Тэ бгъэм инабгъо тыкъырахыгъ.
Тауштэу джы, къаІолъ, тызэфэдэшт?
Тицу шъо шъузфэдэр, тичэм шъуфэд.
Тыфит шъутщэштми, шъуттыштми тыфит.

ГъукІэшъау.
Изын къысэшъути, моу есэжъугъаІу
ГушыІэ зытІу мыщ. О, Къунчыкъокъор,
Мыщ къыщыпІуагъэм хэлъ шъыпкъи, нэпцІи.
ПцІэу хэлъыр: тыгъэм шъукъыхэкІыгъэп.
Ау цІыф тэрэзи шъо шъукъильфыгъэп.
Шъукуирылъфти, шъуахы, чъыгышъхъэм
Шъуральхъажъыгъ шъо. Джауштэу шъуапІугъ,
Джары цІыф фэдэ шъузКІэмыхъугъэр.

Къунчыкъокъор.
Хэт адэ, сэлэ, тэ тызыфэдэр?

ГъукІэшъау.
Хъэ шъо шъузфэдэр. Ау зылІ е зыхъэ
КъыфагъэшІыгъэп тызтет дунаир.

Къунчыкъокъор.
Сыдэуштэу пІуагъи?!
(Икъамэ къекъудыи, жэхэкІуатэ.)

БгъуитІукІи къэзэрэгъэбырсырых.

ГъукІэшъау (икъамэ къырегъэкІоты).
Къеплъэлъ, бэгыгъ —
Зэфэдэкъабзэу къекІы тикъами.
Шъузфэтэгъадэшъ, джащ шъурыгушІу.

Къунчыкъокъор *(губжыгъаеу, аукъызхимыгъэцэу)*.
Дэгъу... Боу дэгъу... Армэ шъуиуагъэ,
Тегупшысэшт тэ шъукъызкIэдэурэм.
Шъори шъушъхъэ нэкIхэр ежъугъэгупшысэх.
Пщымэ яуагъэ къышъулыIэсын.

Пщы-оркъхэр IокIыжых.

Ятфэнэрэ къэшлыгъу

Пщыхэр, Елмызэ байколыр. Унэм исых.

Къунчыкъокъор.
Сыд джы, зиусхъанхэр, ащ къешъуIолIэшт?

КъокIэжъыкъор.
Сыд къетIолIэштыр? Тяошт хъэрылъфмэ!

Хъаджэмыкъор.
А узэоштхэр тэщ фэдэ пчъагъэ
Мэхъух. О зыщэ афэптIупщын,
Ежъхэм фэдишъэ къыпфадзыжын.

КъокIэжъыкъор.
Зэ узахаокIэ, зэбгырычъыштых.
Куахъорэ бэщрэ нэмыкI аIыгъэп.

Къунчыкъокъор.
Шхончэу аIыгъыр икъунэу сшIошIы
Пщэу Бжъэдыгъу исыр рыуукIыштымэ.

КъокIэжъыкъор.
Пщымаф, ошынэмэ, зыщылъ сипаIо.

Къунчыкъокъор.
Ар пэIо мыгъо хъун, КъокIэжъыкъор...
Сэ къесIолIэштыр: зэфэдэныгъэр

Тштэштэу тэжъугъаIуи, джауштэу тижъугъэкI
Мы чIыпIэ зэжъум. Урыс пэчъахъым
Дзэ къыIытхынышъ, къедгъэшIужыных.

Елмызэ байколыр шъхъангъупчъэм еплтышъ, екIы.

КъокIэжъыкъор.
Олахъэ ныбжыи семыуцолIэн
Зэфэдэныгъэм. Арэп, тыпщыжъба?

Хъаджэмыкъор.
ЗыдыдгъэшIэжъмэ нахъышIу цокъэшхмэ.
Пщым зыфэзгъадэрэр хъадэм фэрэд!

Елмыз *(къехъажъы)*.
Зиусхъан, фэкъолIхэр чылэм къыдахъэх.
Енэгугъо тыкъаухъурэйкIэ.
ЛIыкIуи къашIыгъэу къэлапчъэм Iут.

Къунчыкъокъор.
КIо къиш.
Елмыз екIы. ГъукIэшгъао къыреицэ.

Сыд адэ, шъуегупшысагъа?

ГъукIэшъау.
Зэфэдэныгъэм шъукъеуцуалIа? —
Джары тиIуагъэ. Ар шъумыштэштмэ,
Iашэр къитэхы, шъудгъэкIожыштымэ.

Къунчыкъокъор.
Ара шъуиIуагъэ?

ГъукIэшъау.
Сэ къэсIогъах.
Мы шъузэрысри къэтыдзахъыгъ. *(ЕкIыжъы)*.

КъокIэжъыкъор
(шъхъангъупчъэмкIэ регъэзыкIышъ, лъэо).
Джы уифэшъуашэ уIузгъэкIагъ!

Е л м ы з (*еплгы шхъангъупчъэм*).
Ыпсэ ззогъукІэ хэуутыгъ.

К ъ у н ч ы к ъ о к ъ о р .
АІ-анасын, шэмыгъо хъун
А ибгъэкІыгъэр тэркІэ, Тэркъан.
Зыжъугъэхъазыр джы, пчъэхэр жъугъэпыти,
Зао шъуфаешъ — шъурихъылагъ.

Бырсыр макъэхэр чыжъэкІэ къэІух, шхончхэр къыхэукІых.

Яхэнэрэ къэшІыгъу

Г ъ у к І э ш ъ а у , Ч э т э г ъ о з . Г ъ у к І э ш ъ а о щ ы л ъ . Ч э т э г ъ о з
псынкІэу къекІуалІэ.

Ч э т э г ъ о з .
Нахъыжъ... Упсауа?.. Ы?.. Зэхэоха?

Г ъ у к І э ш ъ а у (*зыкъышІэжъзэ*).
Хэт ар?.. Ы, ора... сыд, сшынахъыкІ,
Джыри... шхъэзакъоу чІыгум утега?
Хъаумэ фэкъолІмэ...

Ч э т э г ъ о з .
Хэт кыоуагъэр?
Моу ыцІэ къеІу ащ!

Г ъ у к І э ш ъ а у .
Пщы-оркъхэр ары.

Ч э т э г ъ о з .
Ащыцэу хэт ар?

Г ъ у к І э ш ъ а у .
ЗэкІэ пщы-оркъхэр...

Ч э т э г ъ о з .
Ащыгъум зэкІэ, нахъыжъ, зырызэу
Пфэзгъэпщынэных. Сэ плы сшІэжъын!

Г ъ у к І э ш ъ а у .
Тятэ ылъ пшІэжъэу джы нэс уябэныгъ
ПкІэнчъэу пщы-оркъмэ... Хэгъэгу Іофыр,
НахъыкІ, узакъоу пфызэшІохыщтэп.
Джы мыщ шегъэжъагъэу... у Чэтэгъоз,
Нахъ у ЧэщылІэп... СчІыпІэ иуцу!..
Сиосыет джар... Ащмэз фэсакъ...

Яблэнэрэ къэшІыгъу

Ф э к ъ о л І х э р , Д э п ч э н ы р , Х ѡ а н а х э к ѡ р .

Д э п ч э н ы р .
Тищэхэр нэшъух. Сыд, Къымчэрий,
Моуцтэу пщы-оркъмэ тэ ятшІэшъун?
Унэм къеукІхэшъ, ежъхэм гупсэфэу
ФэкъолІхэр пчэгум кыраукІахъых.

Х ѡ а н а х э к ѡ р .
Сыд адэ тшІэщтыр? ЗытІэт хъухэнэп,
ЩэопІэ шъыпкъэм зэкІэри тит.

Д э п ч э н ы р .
Абдзэхэ шыухэр...

Х ѡ а н а х э к ѡ р .
Ахэр хъазырых.

Д э п ч э н ы р .
Ау амал иІэу ахэр тиІофы
Къыхэдгъэхъаштхэп: тиІоф кымыкІмэ,
Абдзэхэ чІыгури агъэпщынэшт.

Хъанахэкъор.

Джары, Дәпчәныр, тызымыгъэхурэр:

Сыдигъо лъәпкъым зәу игухәлы,

Зәу игукъауи, зәу иакъыли,

Сыдигъо хъушта? Ианәм тыпәсмә,

Тхыдә тІотәштмә, орәд къәтІоштмә,

Джашыгъум тәІо: тә — тыадыг.

Ау хәгъәгу Іофәу, зы Іоф зетхәштмә —

Зызәтәтәфы: кІәмгуй, бжъәдыгъу,

Абдзах, шапсыгъэр...

Дәпчәныр.

Непи тызхәтыр —

Хәгъәгу Іофба. Сыд етпәсышт?

Цыфышъхәр лъапІә. Тилъмә зытІәтәу,

ЦәопІә шыпкьәм тыраубытагъ...

Джәгуа кІор кытехъә, сценәм ызыбгъукІә мәуцу.

Джәгуа кІор.

ХъакІәшым ихъәмә, лІыхъужъ,

Сәнабжъэр аІәтмә, губзыгъ — Орәд.

Пшъашъэр мәзәшмә, гумах,

Хым зәпырахырәм игъыбз — Орәд.

Къамылым кытфешъуикІы,

ШыкІәпшынер шуйзә ехъокІы — Орәд.

Нысашәмә укъашәхъарзә,

Шхончхәр зәхаомә, мэкъәнчъ — Орәд.

Ошъогум шъәфәу удәкІы,

Бгъәгум кыдәкІи, зыІәтба — Орәд.

ГъәшІәным уафәмыукІми,

ИкІагъәу ушагъәІагъи — Орәд.

Хъадәгъум уфәмыпсалъәу,

Лъыгъәчъә заом шыжъынчба! — Орәд!

ПхъәцІәкІә машІо аІыгъәу бзылъфыгъитІу къәлбагъо, фәкьо-
лІмә къахәлбадәх. Джәгуа кІор къәкуо: «Аслъанкоз!.. Нахъдах!..»

Аслъанкоз.

Шъуищәхәр нәшъух, фәкьоІ лІыхъужъхәр!

Пщы-оркъ жъалымхәр ауштәу кыишъуфынхәп

Къәцгъонә набгъом. МашІор хәжъугъан

Шъәфәу бгъәнышъхәм, кыизәрәфынхәу!

Нахъдах.

ФәкьоІхәр! ПщылІхәр! Зәфәдәныгъэр

БгъәкІә чІым хәлъәу хәт кыыдихыгъ?!

Аслъанкоз рә Нахъдах эрә пщыхәр зәрыс унәм
фаузәнкІы. ФәкьоІмә альәныкьокІә къәкІәу Чәтәгъоз къәлба-
гъо, кыәкІуалІә..

Чәтәгъоз.

Сшыпхъухәр, лІәхъупхъәу шъукъычІәкІыгъ.

Моу къашъуштә машІор, псынкІәу жъугъәзәжъ шъо.

Хәта уигъусәр?.. Ора... Нахъдах?!

ФәкьоІитІу кыәчәлІәшъ, пшъәшъитІур Іуашъжъы. Чә-
тәгъоз унәм феузәнкІы. О макъәхәр бгъуитІумкІи къәпсынкІәх.
Чәтәгъоз зимыгъәбылъәу унәм екІуалІә, бгъәнышъхәм машІор
рехъылІә, унәм кыкІәнә, машІом зыкызиштапәкІә, пщыхәм
шъхәангъупчъэхәмкІә кыипкІхәу аублә. Ащышхәр зәхәфәх, зырыз-
хәр шІункІым хәлъәдәжъых. Унәу стырәм Къунчыкьокъор
къәкІы, ишхончыпә егъәзыхыгъ. ФәкьоІ заулә пәбанә, ау кыызпе-
гъәтәкьух. Чәтәгъоз фәкьоІмә къахәкІоты, пәгъокІы, пщым иш-
хонч чІедзы...

Чәтәгъоз.

Ыхъы... О, Пщышхор, кыиосІогагъ

Сапә ащ нахъәу зыкымыгъәфәнәу.

Къунчыкьокъор.

Хъау, сызәожьрәп. ШъуІә зыкыисәлхъә.

Чәтәгъоз.

Укызыхъугъәм кыщегъәжъагъәу,

Удгъашхәу, удгъашІоу, шІум ухәдгъадәу,

УкъетхъакІыгъ о. Джы тыпфәежъәп.

Удгъэшлогъашцэу, еплъ, убэгыгъэшъ,
Ерагъэу чышхъэм укыщеклоклъ.

Къунчыкъокъор.
Сынэкъокъонэу чыплэ ситыжьэп.
Сизакъу...

Чэтэгъоз.
Уигъусэмэ сыд пай аужы
Уимыхъажыгъа?

Къунчыкъокъор.
Сшлэрэп ослон.
Ахэр лыхъуштых хымэ акъылы.
Зыкышхъосэты.

Чэтэгъоз.
Ашхъай уштгэштэп.
Къых, лыгъэ пхэлъмэ, куйрылъф, уикъамэ!

Къунчыкъокъор (губжыгъэу).
О куп, шьолъэгъу, сэрэп зилажьэр.
Хъуштыр орэхъу, ау мы шхъаубатэм
Фэзгъэгъушъуштэп. Гъэшлэрэ шлункыр
Сызыжъугъэклодклэ, шьо кышъуфэклошт.

Чэтэгъоз.
Оры шлункл мыгъор кызыфэклоштыр.

Къунчыкъокъор.
Теплын.

Чэтэгъоз.
О еплъ ащ. Тэ тезэщыгъ.

Зэжэхъэх, зэзаох. Чэтэгъоз къамэр кырихрэн, лэцланэклэ
езао. Пшыр кызышыпиджэрэ горэм псынклэу мэлабэшъ, къэмапэр
къеубыты, кыкырэушъ, кыылэклитхъызэ пшыр реуты. Къун-

чыкъокъор шэлузэ къэтэджыжы, кыпэблагъэу шыт фэкьо-
лым ишхонч кылэклетхы. Чэтэгъоз кытырешае, ау фэкьолмэ
ащыщ кьеошъ, кыхегъафэ. Чэтэгъоз къамэр пшым тыредзэжы.

Къунчыкъокъор (къэнэхъэжыызэ, чышхъашъом зыкы-
тырелэтыклъ. Къехъулагъэр ышлошъ мыхъоу, ыгъэшлагъо
фэдэу кьело).

Шъуизиусхъанышхо шьулэклуагъ!..
Хъау!.. Кышхъостыштэп!.. Шьулэклодэшт! —
Бжъэдыгъу чыгур... хъау... Шьуфэлыгъыштэп!
Лъэу шыжъугъэчъагъэр къэшъужыжын..
Чыгуи шьуимылэу... тахъти шьуимылэу!..
(Къэтэджы, ины, мэлэолъао, зэхэфэжы.)

Яенэрэ къэшлыгъу

Тетыгъэ дэдэхэр. Къызэхэклуатэх. Дэпчэнымрэ Хъанахэкъомрэ
пчэгум итых.

Дэпчэныр.
О быслъымэнхэр! Бжъэдыгъу хэгъэгум
Пшы-оркъ жьалымхэр иклодыкыгъэх.

Хъанахэкъор.
Фэкьолхэр! Пшылхэр! Пшы-оркъ тилэжьэп!
Зэфэдэныгъэм игъогу тытехъагъ!

Дэпчэныр.
Тхэм илэмырклэ непэ шхъафиты
Шъухъугъ, фэкьолхэр! Шыкур тэжъугъаю!

Хъанахэкъор.
Ины, ю хэлъэп, тэ тигушлуагъо.
Ау тил члэнагъи... Тапэ иль юфри
Тшлагъэм нахъ маклэп. Къуаджэ пэпчъ лыкло
Къызхерэгъэкли, тегупшысэшт
Типсэуклэштым. Шьуклу Хьалъэкъуае,

ТхэмэфитIу пIалгэ тэжyгyгэгэнафи.
Джы шyгyгoгyмафэх. Шьхаджи икyуаджэ
ЕрэкIолIэжь, ау Iашэр чыжьащэ
ШьyмыгэтIылгы. ЗерэуIэш
Iашэ зимыIэм зэрэфэлгэкIэу.

Зэрэгэбырысырхээ текIыжьых. Чэтэгъозрэ Ащмэз-
рэ кытенэх.

Чэтэгъоз.
Сыд, лыггэр угу кыщыущыгэ,
НахьыкI?

Ащмэз.
Чыг пкIашгэм жьыбггэр IумыкIэу,
Макгэ ыгготрэп. Ошхри мэкгэнчэ,
Чыгум кгэсыфэ.

Чэтэгъоз.
Шхончэо макгэм
Угу илгэ оредыргыгэщынагэ?

Ащмэз.
Хьау, ау гушыIэу сыжэ кыдэкIрэм
Гын гъоз стырымэр кыпехэу сшIошIы.
Кыхэсэрэдзи оред джыдэдэм...

Чэтэгъоз.
НахьыкI, фэкболIхэр кыдежьыунха?

Ащмэз.
СшIэрэп... Агу сеплгэ. Агу зэхэсэхы.

Чэтэгъоз.
Ащыггум ори узэхахышт.
Сэ ар сшэтаггэ. НекIо, нахьыкI.
ОшIэ, нахьыжьыр непэ тхэтыжьэп.
Тянэ тхьамыкIэ Iаджи кIэхэкIы.

ТекIыжьыхэу ежьэх. Пщыхэр зэрафыггэхэ унэмкIэ кгэкIхэу
Елмызэ байколымрэ КгокIэжьыкго пщымрэ
кгэлгаггох. Елмызэ уIаггэ, елгэщао, шхончим зытреггакIэ.

Елмыз.
Зэл!.. Чэтэгъоз! Зэ кгэуцуи, кгэдаIу.
Мары, олгэггэу, мыр — КгокIэжьыкгу.
Пщы, кгэошIэжьба? Еплгэ, псау-тау.

Чэтэгъоз.
Бжгэдыггэу пщы исэп.

Елмыз.
Ухэмыкгу ащ.
Пщы имысыжьмэ, цIыфи исыжьэп.
Пщы щымыIэжьэу упсэушгущта?..
КIиIэжьыггахэу кгэсыубытыггэ
Сэ КгокIэжьыкгор. Сыд пае ибэу
Зыкгэггэнэна? Сэри хэт пая
СызфыщыIэщтыр, хэта, кысаIу?

Чэтэгъоз.
УзфыщыIэн о зи кыпфэнаггэп.
Узггэпщынэнэу Iуаггэ сшIыггэггэ,
Ау уифэшгэуашгэм уIукIэггах.
ЗысыушIоинэп, о сIэ кыптесIэу.
Узфэхьакгэуггэмэ ауж ихьажь.

Елмыз.
Сызфэхьакгэуггэхэр бэрэ кгэтыштхэп.
Пшгхгэ ггэгупшысэ, непэ-неущэу
Урыс пгчгэхьым дгэ кгаритынышгэ,
Топхэр акIыггэу кгэггэггэжьышт.
Джашыггум тэри тыпшгхьапэжьын,
Джы тыггэбылгы.

Ащмэз.
ТиIоф зэхэлгэп.
Узфэхьакгэуггэмэ ауж ихьажь.

Е л м ы з .

Хьэм сыфэдагъ, ау сихъэ гъолъыпIэ
Сэ сшIодэигъэп. Пчэгум тимын,
Тыпшъхьапэжъын, Чэтэгъоз, егупшыс.

К ъ о к I э ж ъ ы к ъ о р .

Арэп, зы ныбэ шъукъимыкIыгъэми,
ШъузэIахьылба, шъузэзэгъын
Нэбгырищэ шъулъэкIырэп...

Ч э т э г ъ о з .

Тющтыр тIогъахэ.
НекIо, нахьыкI.

ТекIыжъынхэу ежъэх.

Е л м ы з .

Зэгу зэ, зышъуIаж зэ. (*ЩэIузэ зэхэтIысхъэ.*)

К ъ о к I э ж ъ ы к ъ о р .

Сэри сиIоф мыщ зи Iулъыжъэп. (*ЕкIыжъы.*)

Е л м ы з .

Зиусхъан, о тыдэ?..

К ъ о к I э ж ъ ы к ъ о р .

Тыдэ ськIон? —

Шъхъэхьыжъ-псэхьыжъмэ ауж сихъан. (*ТекIыжъы.*)

Е л м ы з .

Адэ сэ... Зэ, зиусхъан!.. Чэтэгъоз!..

Елмызэ Чэтэгъозрэ Ащмэзрэ альэныкъокIэ мао.
Чэтэгъоз уIагъэу къегъээжъы, къызхимыгъэщы шIоиугъу. Ащмэз
ыпэ къешъы, къамэр къырихыгъэу Елмызэ ечъалIэ, ау Чэтэгъоз
къыльэджэ.

Ч э т э г ъ о з .

Зэгу зэ... ЗыIажи, нахьыкI...

Е л м ы з .

Хьэм фэдэу,
ЧIым сытетыгъэмэ, джы сэрэлIажъ
Лыхэр зэрэлIэу!.. (*КъамэмкIэ зыхэпыджэжъы.*)

Ч э т э г ъ о з .

ХьэлIакI уилIакIэ...

Хьэлэо ефэндыр зыбгъукIэ къэлыгъо, тIэкIурэ къальэ-
плъэшъ, къэкIуатэ. Нэмазшыгъыр бгъуитIумкIи изырызыгъоу егъа-
зэ. Чэтэгъоз дэи къэхъу, зещыIэ.

Уинэмазшыгъ зэрэбгъээщтыр

Джы нэс, Хьэлаор, пфызэгъэшIагъэп...

Х ь э л а о р .

Сэ зэзгъэшIагъэм сыкъыгъэпцIагъэп.
Зыбгъурыгъазэр зышIотэрэзыр
Ощ фэдэр арти, уекIодылагъ.

Ч э т э г ъ о з .

Ефэнд сеуагъэп, сыхэукъуагъщтын...
Адэ джы тыдэ о зыбгъэзагъ?

Х ь э л а о р .

Тхьэм ыльэныкъокIэ, тхьэм ыльэныкъу...

Ч э т э г ъ о з (*Ащмэз peIо*).

Мы Иманцызыр къыдэмыгъахъ
Тятэ иIэгу, нахьыжъми сэри
Ар тигопэщтэп... Ори нахьыжъ
Джы уимыIэжъми, лыгу уилэ хьугъэ.
Тян... нысэ цIыкIум... ренэу уналэ...
КъызыщыкIощтым сиякъыл макIэ,
КIуачIэм себгынэ... НахьыкI, фэкъолIмэ
Зыкъыщамыгъанэу гъусэ афэхъу... (*Ынсэ хэкIы.*)

Х ь э л а о р .

Тхьэм джэнэт дахэр къырет пшынахьыжъ.

КъякIолIэнэу къежъэ, ау А щ м э з къэтэджы, пхъашэу къеп-
лъы.

Кӱзүх кӱэшһыгы

Джэгуакиор кытехэ, шыкӱпщынэрыгы.

Джэгуакиор.
Зэхэшхоха — чӱым жьы кӱещӱ.
Жьыкӱай хьугъэ тхьамыкӱэр,
Ыгуи мӱщӱоплао,
Теолъагъо уӱгъэ бащӱ,
Ау ныбжыи кызэримыщагъэу,
Непэ жьы кӱещӱ.
Укӱэмышт, ситхьамыкӱэжъ,
Тыкьяӱззӱшт тӱ уиузмӱ!
Къунаным фӱдӱу зыппхьуатӱу,
Бзыу тамэм фӱдӱу зыпӱэтӱу,
Удгъэхъужьынба, сикъош!
Жьы кӱащ о, удӱмышъхьахӱу
Гъогубӱ сапӱ илӱышъ,
Жьы кызэрӱпщӱэр ренӱу
Зэхӱсӱгъӱх!
Мо лӱэныкӱом тыгъужъ уӱгъабӱ
Кӱожьыгъӱ. Боу мӱз ӱужъу ин
Зӱкӱужьыгъӱхӱр, боу мӱзы кӱыр.
Яуӱагъӱхӱр абзӱижьынхӱшъ,
Къагъӱзӱжьынкӱи пшӱӱхӱнӱп.

(Шыкӱпщынэм кырегъаӱо, зыдешӱы.)

Джыри дунаир лӱапцӱӱ,
Джыри дунаир шъхьапцӱӱ,
ӱӱ пцӱанэм пщынэрыгы.
Цӱӱ фаусыгъӱп дунаим,
Игъогуи щыкӱымы-сым.
Сыоупчӱы, дунай, ухӱт?
Хӱтмӱ непӱ уащыц?

Джэгуакиом ыкыбкӱӱ Бзылъфыгъэм исурӱтфыжъӱу
кыщӱӱлӱагъо.

Бзылъфыгъӱр.
Ухӱт?

Джэгуакиор.
Сыцӱыф, сыадыг.

Бзылъфыгъӱр.
Сыд щыбгъотыгъ мы дунаим?

Джэгуакиор.
Сыгу губжымрӱ бжымымрӱ
ӱупӱззӱфащӱу щызӱрӱыгъых.

Бзылъфыгъӱр.
Ара пстӱумкӱи кыбгурыӱагъӱр?

Джэгуакиор.
Хъау. Дунӱешхоу
Шхончъӱу кӱечъӱкӱрэм зытесӱлӱагъо.
Чъыг куамӱ пӱпчъ, сыдӱӱбаемӱ,
Шыкӱпщынӱ хъунӱу кысшӱошӱы.
Чъыг куамӱ пӱпчъ, сыдӱӱбаемӱ,
Пчыпыджыны хъунӱу кысшӱошӱы.

Бзылъфыгъӱр.
Сыд адӱ узажӱрӱр?

Джэгуакиор.
Сыӱӱбӱн сӱомӱ,
Куамӱхӱр чъыгмӱ адӱкӱоежъыгъӱх.
Зягъӱкӱун сӱомӱ,
Чъыгхӱр мӱзмӱ ахӱхъажъыгъӱх.
Сизакъу, зи гъусӱ сиӱӱп.

Бзылъфыгъӱр.
Уиӱ.

Джэгуакиор.
Хӱт?

Б з ы л ь ф ы г ь э р .
Сэры.

Д ж э г у а к I о р .
О — ухэт? Ухэт — о?

Б з ы л ь ф ы г ь э м и сурэт мэкIодыжы.
Сэ — сыадыг. Хэт сигъусэр?

ПсынкIэу зыкызэрегъээзэкIы. ШIункIышъом тIэкIу-тIэкIузэ
хэпшыкIэу, цыфхэр къэлыагъох, къэблагъэх, орэд гуIэтым ымакъэ
къэIу.

Апэрэ шIульэгъум игукъэо нэф

Поэм

1. О къэошIэжъа шIульэгъу тIагъэу?

КъэошIэжъа Пщыцэ лъакъо
Ышъхъагъ мыжъор къыщытакъоу?
Пщыцэ лъакъоу зиорэд
Апэрэ шIульэгъум фэд;
Пщыцэ нашъоу зинэплъэгъу
Мычъэкъонэу сишIульэгъу...

ТIагъ зэкIэ тэ:
ШIульэгъуи,
ШIу зыльэгъурэм инэплъэгъуи,
ШIу зыльэгъурэм ищхымакъи,
ШIу альэгъурэ гум исакъи.
ТIагъ зэкIэ.
Джы сизакъу...

Джыри очъа, Пщыцэ лъакъу?

* * *

Зы нэплъэгъукIэ зэкIэ къысэптыгъ:
Сиорэд, сиогу, сичъыг, ситыгъ.

УкIодыгъ нэужым, укIосагъ нэужым,
Сиорэди джы рыкIожърэп уилъэужы.

Къэбгъзэжъзэ, тІэкІу-тІэкІоу джы сІыохы
Сиорэди, сыгу закъуи, сиогу нэфи.

УкыздэкІырэр джыри сэркІэ непэ шъэфы,
Ау укыакІо къэс лыы гъуаткІо спсэ хэхы.

* * *

КъэсшІэжырэп, сыд огу ташъхьагъыгъэр, сикІас?
Джы чыгмэ ренэу ябжыхъ пас.
Джы чыгмэ нэпсыцэ гъожьыр къяткІухы,
Джы чыгхэр гукъэо гъожьым еухых.

КъэсшІэжырэп орэдэу тиІагъи, сикІас,
Чыгэу шхъонтІагъэм ар янэІуас.

* * *

О уинэплъэгъуи, сэ сигопэгъуи,
Пчэдыжъ нэфылгъэм икъэІэбэгъуи,
Орэд нэфынэу ташъхьагъ итыгъа,
Мэзыри орэдэу,
Орэдыри мээу,
ТитІуи орэдэу ащ тыхэтыгъа,
Хэт иорэди къытшІошІэу: тэщ пай,
Тэ тиорэди дунаир фай.

Джы орэд закъо сэ къысфэнагъ,
КъэсІон сымылгъэкІэу ар гум итІысхьагъ:

«Тыкыызэрэхъоу,
ТызэфэкІонэу тэ етэгъажъэ,
Бэп зэІукІагъэу чІым къыщашІэжырэп —
Хэта зилажырэ?
Гъогу ІонтІагъэхэр,
Іэ зэпыкІыгъэхэу,
ЧІым тещэягъэх,
Нэу тымлэгъугъэхэр
Огум жьогъуацэхэу зэкІиугъоягъэх.

Гъогу нэфынэм
Чыгы шхъонтІабзэмэ щаухьыты пкІашгъэр,
Гур зыІэпицэу,
Гъогу шхъонтІэ нэфым къыщэІушгъашгъэх.

Гъунэнчъэ гъогум,
Спсэм фэд,
О чыжъэу укыщэлъагъо,
Уиорэд макъэ,
Сигугъэ закъоу,
Сытехъэ лъагъом.

Ау о умакъэ,
Хьадэгъум фэдэу,
ЗэкІэм сыгу рехы.
Чыг куамэ пэпчъы
Орэд укІыгъэ къеусэхы;

Чыг куамэ пэпчъ —
ПкІэшъэ Іушгъашгъэр шъхьац утысагъэу,
Чыг тхьапэ пэпчъ —
Пшгъэшъэ нэ шІуцІэхэу ямыкІэсагъэу.

Псэхэхым фэдэхэу,
Чыгхэр мыпшъыжъхэу къызделгъэкІоных.
Орэд къызшиІорэр сшІагъэмэ, сыгу
ШхончыкІэ сеони.
Сыгу тыдэ щыІ?
Тичыгы закъо икомэ нэкІы
Тхьэпэ гъужыгъэу,
Бжыхъжъы чыІэм ар реутэкІы...

НэмыкІ орэд джы зэхэсхырэр, сикІас,
Чыгэу гъужыгъэмэ ар янэІуас.
Джы чыгхэр гукъэо гъожьым еухых,
Джы чыгмэ нэпсыцэ кІыхъэр къяткІухы.

Ау мафэ къэс сэ къэсшІэжырэп нахъ макІ,
Сиорэди сигъашІи гукъэо закІ.

О кѣошІѣжа шІульѣгъу шыІагъѣу,
Хѣаумѣ дунаир ренѣу чѣыІагъѣа?

КѣаІо, сыолѣѣІу, зи кѣэсымышІѣжыненѣу уфѣягъѣа?
СишІульѣгъу убгыни, узѣкІодым, сыд пае гуузыр кѣысфы-
щыунагъ?
ШІульѣгъур пщынѣнѣу кѣинѣу, ренѣу щыхабза мы дунаим?

2. Сэрѣчѣыги, сигукъѣао чІым есІон...

Джы мафѣ кѣэс сыгу мѣузы,
Мафѣр нѣпсыщѣу сІѣпѣзы.
Джы бжыхѣ чѣыгмѣ сяубѣѣ,
СакІѣлѣырѣхѣшѣ зырызѣу:

Инѣпсы гѣожѣи кѣинѣу,
Кѣэсыгъѣми бжыхѣ емынѣр,
Гукъѣаор шѣучый темынѣу,
КѣашѣуІо орѣдыр ренѣу.
Щѣрѣутыс орѣдым
ШІульѣгъѣу, гуузым фѣдѣр:

Си Бжѣдыгъу ичѣыгхѣр мѣутысѣх,
Жѣогъѣ бжыбыр шѣхѣапѣкІѣ зѣрахѣѣу.
Учѣыгыныр зѣрѣшІагъѣом сыфѣусѣ,
Яутысѣ сыкѣызѣрѣхахѣѣу.
МѣшІо тхѣуабѣѣу огум хѣгъѣнагъѣѣхѣу,
ЗѣрѣІыгъхѣу лѣагѣу кѣыщѣпхѣапхѣѣх.
Утысѣным чѣыгхѣр кІигъѣнагъѣѣхѣу,
ГуутхыпкІѣу чІыгум зытырапхѣѣ.

СыкІѣхѣопсѣу, фѣсѣщѣи, сфѣмышыІѣу,
Чѣыг утысѣм, чѣыг кѣѣкІокІым сигушыІѣ:
ШѣошІа, чѣыгхѣр, сѣри сышхѣонтІабѣ,
Чѣыг бырабѣм сѣ сыфѣдѣкѣабѣ.

Сѣри ащ сыфай — сыутысѣнѣу,
Кѣыспымынѣу зы чѣыг тхѣпѣ шхѣуантІи.
Шѣофи, бгѣоджи, Пщыщѣ инѣпкѣ натІи,
Огуми сигукъѣао анѣсынѣу.

Сырѣзагъѣу ренѣу кѣысщыхѣуни,
Зѣ кѣыгъѣзѣжыненѣу сыхѣатмафѣм.
Кѣурѣм е псыгъуаткІѣом ышІѣошѣ хѣуни
СишІульѣгъу мыгъѣо зѣрѣмафѣр...

Си Бжѣдыгъу ичѣыгхѣр мѣутысѣх,
Жѣогъѣ бжыбыр шѣхѣапѣкІѣ зѣрахѣѣу.
Учѣыгыныр зѣрѣшІагъѣом сыфѣусѣ,
Яутысѣ сыкѣызѣрѣхахѣѣу.
КѣадекІухѣѣ сигушыІѣ макІѣ,
Гум зѣпхѣуатѣ фѣмышыІѣу, шѣхѣакІѣ
Утысѣныр цІыфхѣм якІѣсагъѣп,
Сѣри ащ, спсѣ закѣу, сырагъѣсагъѣп.

Сигукъѣао пкІѣшѣѣ гѣожѣ зѣлѣагъѣѣу,
Хѣт ипчѣѣІу Іусхѣан агъѣшІѣожыненѣу...
ЩыІѣп цІыфи, бжыхѣ имѣІагъѣу,
Бжыхѣ мыгъѣо, мыушхѣонтІыжыненѣу...

3. Сыогупшысѣ

Сыогупшысѣ.
О мафѣ кѣэс садѣжѣ укѣѣкІѣ. Кѣины ар. Зѣрѣкѣинѣу
Тыгъуасѣ нѣшѣу хѣугъѣр гѣѣтхѣпѣ пчѣдыжѣым итыгъѣ
Нѣфы зѣрежѣрѣр.
Сыогупшысѣ.
Укѣысфыхѣызѣ, сигукъѣкІыжѣымѣ сидунѣе нѣф ащѣфѣхы.
Сыогупшысѣ.
Оры спсѣ закѣо фѣсѣщѣишѣунѣу,
Дунѣе нѣфым сѣщ пай кѣытенагъѣр. Неущырѣ мафѣми
Сыдѣтѣджынѣу, сыолѣѣІу, гѣогу мыкІу чыжѣѣм
Сизакѣѣоу сыкѣытемын.

Сыогупшысэ.
Зы ныбжьыкьу, тылэмэ, чIым ипсынэкIэчъ
Зыбгынэщтыр.

Сыогупшысэ:
Огур шIункIыбз. Зы жьогъо нэфи
Къыщэирэп ыIапэ.
Зэрэсизакъор, зэрэшIункIыр шьофыр
Сэ джы сигуапэ.
Оры, сыкыщи, сыкызынагъэр
Бгъоджы шIункIыбзэм.
Чэщ закъор ары джы кысфэнагъэр,
ШIункIым сеубзэ:

Къысэт, сыолъэIу, зэкIэ уигукIае,
ГъашIэм мынэфрэр.
Сыда шIу тлъэгъурэр нэмыкI зыкIыфаер,
Сыд тшIуиушьэфырэр?

Тыдэ зихьыжьырэ, тыдэ ар щыI?
ТишIулъэгъу зыбгынагъэр?
Бгынэгъэ цIыфхэмкIэ дунаир щыI,
Бгэжын кыытенагъэп.

ХэткIи ар нафэ, хэти елъэгъу,
Гугъузэу ащ рэгущыIэх:
Пшъашъэхэми кIалэхэми зыгорэ шIу альэгъу,
Ауштми шIулъэгъу щыIэп.

ТылIыжъэп, тыныоп,
ТыкIалэп, тыпшъашъэп...
«ШъуцIыф» — ар къэIушъашъэ.
Ары шъхам уцIыфыныр, сикъош, амалэп,
УмыкIалэу е умыпшъашъэу.

Огур шIункIыбз. Зы жьогъо нэфи
Къыщэирэп ыIапэ.
Зэрэсизакъор, зэрэшIункIыр шьофыр

Сэ джы сигуапэ.
СэшIэ, чэщ шIункIым сыпхырыкIышт,
Сымыгъотыщтым сылбыхъоу.
Ау сыгу зыгорэ щысыукIышт —
Е оры, е сэры сфэмыхъоу.

* * *

Сыогупшысэ,
Ауштми огу шхъуантIэм пщэр зытырехъо.
Сыогупшысэ,
Зы мафи кысэкIурэп о сыплбыхъоу.
Гу цIыкIужыеу сыбгъэгум дэлбым ущыI.
Ауштми сэлбыхъо,
Усымыгъотэу сыщыI.

Ауштми,
Сымакъэ чэфынчъэ закIэми,
Тэкъожьырэ тхъапэу;
Ауштми,
Сэ цыфмэ тэкъогъэ куамэу алыгъми слапэ,
СебгъукIо зыхъукIэ,
СебгъукIо зыхъукIэ пэблагъэу цIыфым,
ТIэкIу дэд нэмыIэми,
ТIэкIу дэд нэмыIэми ар сэгъэнэфы.

Сыогупшысэшъ ары, апэрэ шIулъэгъу.

4. Сэ уигъогу пстэуми сатет

Къины о уикъэкIон. УкъакIо къэс, орэд тIэкIу, гум щыщ
тIэкIу, огу тIэкIу зыдэхыхъыжы. Ауштми сыожэ...

Садэжь укъэкIошт икIэрыкIэу,
Сыфэмыеу, ау сыожагъэу,
УикъэкIони сылэкIэмыкIэу,
СикIони ош пай слэжагъэу.

О джауштэу ренэу укьакло,
Укьаклозэ, о зыохьыжы.
Шу зыльэгьурэм ешлыжыа шхьакло,
Ау гум зыреутэкыжы...

Кьакло садэжь.
Сэ сыожэшт.
Гукьауи гүхэки
ЗэкIэ сIэжэшт,
О укьызшыкlorэм.
Кьакло, сиклас,
Уизыкьэклогьу о згьэшIэщтым ыуас.
Кьакло садэжь,
Угу кьысфэнэкли,
Кьакло садэжь,
Сыгу зыреутэкли.
Кьырыкьу сигупшысэ,
Сипкыхьэ лъэгү,
Сигууз макьэ
Кьырыкьу игьогү.
Кьэтэдж кьодый,
Кьежьэ кьодый,
Сэ уигьогү пстэуми
Сатет сыуиеу.

Сигуузи сыолъэIузэ кьысэоты. Сигуузи сигуап, орымэ зинэплъэгьу Iапэ кьыстелэбагьэр. Ау сэ сыоджагьэу, зэ закьуи о укьэкьуагьэп. ОшIэ-дэмышIэу укьэсы, узэгоутэу, гьэшIэным укьыслыхьугьэу, джыдэдэм сыкьэбгьотыгьэу. ГьэрыпIэр джы-дэдэм убгынагьэм фэдэу. Уиджэгьо хьульфьыгьэм ыбгьэгү чьыIэ джыдэдэм, зэрэхэчьеу, убгынагьэм фэдэу. Убгынагьэм фэдэу уяни, уяти, пкьоши о, пшыпхьуи — садэжь укьызэрэкIощтым пае.

Тыфитба шульэгьум? Хьаумэ бгынэгьэ цыфмэ ягугьэуз кьэтэхьакла, клымэфэ чьыIэр кьафэсэу, клэситьу чым щызэIу-клэмэ?

Сыгу зыщыкIодырэм, ахэмэ яорэди сежьыоу кьыхэкIы:

Хьатэп, сикьош, хьатэп...
Дунаир дышгэ пхьуантэп,
УдэIабэмэ, шульэгьу кьыдэпхынэу,
Зэтэпхымэ, оред зэхэпхынэу.
Ульыхьу хьушт шульэгьуи,
Дэхэ Iаджи тэри тэлъэгьу,
Ау пшгашгэхэр джы мэпсэлтыхьох,
КIалэхэр пхьужьмэ альэхьух.

Хьатэп, сикьош, хьатэп...
Гупшысэм хьыльэу зепхьуатэ.
Ореды кьасло сшIоигьу,
Ау сыд ореды джы игьу?
Нысэщэ макьэ кьэIу,
Нысэщэ макьэм седэIу,
Ореды чэфым зелэты —
Зыгорэм фэмыеу зеты.

Хьатэп, сикьош, хьатэп...
Мазэр нэгьыфэу мэлъатэ.
Сыкууи сшIоигьу, шхьакIэ
Хэт джы дэлон гумэкIэу?
Сэ джыри ащ зезгьэсагьэп,
Зыгорэм гурылонэу сыкуоу.
Джыри зыми сырикIэсагьэп
Сыбгьэгү кьыдаплъэу куоу.

Хьатэп, сикьош, хьатэп...
Зизакьом Iаджи кьелуатэ.
УкьысэмыдэIу сакьэу,
Зизакьом гуих ымакьэ.
ЗэкIэ зилажьэр — чэцэу
Сизакьоу бгьоджым сихьагь.
Мазэр кьеплтыхти зэцэу,
Мы ореды физэхэслыхьагь.

«Ау хьатэп, сикьош, хьатэп...»
Джар ыIозэ чьыгур кьэлъатэ.

5. КъэошIэжъа тызэрэзIуклIагъэр?

КIэлэцIыкIухэр дыргъу щешIэх пIонэу,
Уинэплъэгъу о шхъухъашIэ цIыкIугъ.
Зы гушыIэ закъо къыосIонэу,
Бжъэдыгъу шъофыр бэрэ сэ къэскIугъ.
Зи сымыIоу, чэрэз бжыб сыгужъуакIэ,
Сыгу къыостырэм фэдэу, къыдэсэхы.
УкызыщхкIэ, Пщыщэ имыжъуакIэ
Ижъгыуджэ макъэ зэхэсэхы.
УкызыщхкIэ, уитэтэжъ ыпакIэ
ТхъакIум шъыпкъэм нэсы зыкъыкIешIэ.
УкызыщхкIэ, Пщыщэ ыгужъуакIэ
Осэпыщэр тыгъэм щызIешIэ.
УкызыщхкIэ, шъоф къэгъэгъэ кIыrmэ
Пчэдыжыпэм жъыр ащэIушъашъэ.
УкызыщхкIэ, Пщыщэ иныдж стырмэ
Пхъыпхъэу ащэтакъо пцелы пкIашъэр...
IэпцIэ-лъапцIэу, шъхъац шIуцIэ жъгыбэу,
Сичэрэз чыг цIыкIоу гъатхэм кIыгъэр!
Чэрэз садыр ташъхъагъ шыбырабэу,
КъэткIухъэжърэп тIапэ зэрэIыгъэу.
Тыдэ, тыдрэ къуапэ шыIэсагъэх,
КIэлэцIыкIухэу дыргъу емышIэжъхэрэр?
Чэрэз чыг къэгъагъэхэр утысагъэх,
Чэрэз чыгхэу джы къэмытIэмыжъхэрэр...
КъэсэшIэжъы:
ТIэкIу узылъыIабэкIэ,
ШIэгъо шъыпкъэм, насып шъыпкъэм унэсыщт.
ТIэкIу зыпщэимэ, IапэкIэ
Къэуубытынышъ, шхъухъэ цIыкIур пIэгу исыщт.
Къэгъагъ фыжъхэу утысагъэх мафэхэр, илъэсхэр,
Ау зыгорэ гум къынагъ шхъухъашIэ цIыкIоу,
Сызэсагъэхэу, сшIодэгъухэу сызыхэсхэр
Губжмэ, зэхитакъохэу емыкIоу.
КъысшIуегъэшIы: бэри салымыхъоу,
СаIуклэн а нитIум, сэрэтэджи.
КъысшIуегъэшIы: зэуи къысщымыхъоу,

Къэзгъотын а нитIур, укъэрэджи.
Дыргъу щешIэх пIонэу кIэлэцIыкIухэр,
Унэхэр къыспэгъокIыщтых.
Ори сэри арэу тшIоемыкIухэр
Зи армырхэу къычIэкIыщтых.
Ори сэри къытшIошIыщт:
ТIэкIу узылъыIабэкIэ,
Насып шъыпкъэм, насып закъом унэсыщт.
ТIэкIу зыпщэимэ, IапэкIэ
Къэуубытынышъ, шхъухъэ цIыкIур пIэгу исыщт.

6. Зыкъэщэий, пIапэ къысэт

... НекIо!
Къэпщэимэ пIапэ,
Чылэ гъунэм тызэддэкIыщт.
НекIо!
КъэпIэtmэ плъапэ,
Ошъо чапэр зэтынэкIыщт.
ШIу зылъэгъурэм етыжъа пIалъэ?
ШIу зылъэгъурэр Iэуж кIэлъэIурэп.
ШIулъэгъур мэкъэнчъэу мэпсалъэ,
Псэлъэ гунэкIи кIэдэIурэп.
ПсынэкIэчъым фэдэу Iупчъапчъэу,
Уищхы макъэ сэ зэхэсхыщт.
ШIулъэгъум иIа унапчъэ? —
ШIу зылъэгъурэм ыгу зэIуихыщт.
Гъэмэфэ чэщэу, Iушъашъэу,
Нэплъэгъу фабэр къэлэт, зи умыIоу.
Зэхэоха, адыгэ пшъашъэр —
ШIу зылъэгъурэм ешIа тхъэрыIо?
Отэбэчэу уипчэнэ псыгъо
IаплI гуузыр сэ къесщэкIыщт.
Мырзагъэу, кIэлэ гу мыгъом,
О убгъэгъу зыщыриутэкIыщт.
ШIупшIэ фабэхэр къызтэпхынхэшъ,
Ори сэри тIэкIу тышъхъанэкIэу,

Сыгуи, склуачи, сифаби слыхынхэшъ,
Къытэжэшт дунаир гумэкIэу...

7. Сыгу уипчэшъхьаIу Iусэщыжы

Джыри зэ тыгэр къохъашт,
УчъыIыжыгъэми фабэу.
Уиунапчэ сыктыIухъашт,
КъэмышIэу слыгъэу пIапэ.
ЫгъашIоу нэмыкI уинэплъэгъу,
ПитIу нэмыкI IаплI ращэкIэу,
Сыктыхъышт уадэжъ сишIульэгъу,
СишIульэгъу сыIэкIэмыкIэу.
ПIэ псынIэхэр къызэкIэпхынхэшъ,
ЗепIокIэ: шIу усэлъэгъу,
ЗиутIыIузэ, сыгу зэхихынышъ,
ЗыпIэIусыдзэшт инэплъэгъу.
«ШIу усэлъэгъу!» — уемызэщэу,
КъэпIощт о шIульэгъу чэщэу.
Сэ джыри — тхъапшырэ икIэрыкIэу,
СишIульэгъу сыIэкIэмыкIэу,
Гум зыкыищэймэ — ылъакъохэр,
Гум зыкыищэймэ — ылэхэр,
Чэщныкъохэу имэфэ закъохэр,
Гум ежъ нэ шъхъафэу иIэхэр
ПысыупкIыщтых, Iысхыщтых.
Жъуагъохэр сыгу щыфэхыщтых.
УигушыIэу шIульэгъум шыкIуасэрэр,
Пчэнэ лантIэу гопэгъум шыкIуашъэрэр,
Пчэдыжъ тыгэм къегъэушыжых,
Сэри сыгу уипчэшъхьаIу Iусэщыжы;
Джыри ыгъэшIэнышъ зы мафэ,
Псаужыынэу уадэжъ къэкIонэу.
Зэхимыдзэу зафэр-мызафэр,
АшIошъхъакIори шIомышъхъакIонэу,
ИкIэрыкIэу уIагъэу, лъыр пычъэу,
Ыбгынэнэу, Iуимыхэу уипчэ.

* * *

СыIэбэн сломэ —
Куамэхэр чъыгхэмэ адэкIоежыгъэх.
Зязгъэкъун сломэ —
Чъыгхэр мэххэм ахъхъажыгъэх.

* * *

Джы нитIу сакIэплъэ. Къарыщрэп о унэ.
Къарыщрэп сэ сынэ. Къарыщрэп сиунэ.
ЫнитIоу къысэплъырэр сынитIоп зылыхъурэр,
ЫнитIоу къыслыхъурэр згъэшIэнэу къысщыхъурэр.

* * *

ШIу усэлъэгъу —
Джары сэ сиIэр.
ШIу усэлъэгъу —
Джары симыIэр.
ШIу зыщальэгъурэр тыд зыдэщыIэр,
ШIу зымыльэгъурэр сыд зыфыщыIэр?

8. Сэ гугъэ закъо джы къысфэнагъ

Гухэр къэнагъэх,
Тыгумэ таукIи,
Ау IаплI зэращэкIырэр,
ГуитIур зэлукIэу.
Сыгу къэбгъэнагъа, о къыплыхъунэу,
Хаумэ игъашIэ нэпсы фэхъунэу?

* * *

Сэ узгъэмысэрэп, Апэрэ шIульэгъу, унэу
узэрымысыгъэ пэпчъ уигууз макъэ щызэхыхимэ.
Сэ узгъэмысэрэп, уикIасэу узимыгъусагъэ пэпчъ
ихъэдэ нэIу а къыпфэгъэзагъэу дахымэ.

Сэ узгъэмысэрэп, ау:

Сэ сищыкIагъ ар ренэу,
Шу зыльэгъурэм зэрищыкIагъэу:
Сигъогу кIины сытенэу,
СкIуачIэ кызышымэкIагъэм,
СшIэн фае уигушыIэ
Чыжъэу зэрэщымыIэр,
О уинэплъэгъу гугъапIэ
Сфэхунэу гъогу плъапIэ.
СшIэн фае кээзгъотыжъынэу,
Кысфэпцэинэу пIапэ.
КIуачIи кыситыжъынэу,
Кыситыжъынэу огу фабэр...

* * *

О агу укъэкIы, а кыпфэмыхъугъэ кIэлэцIыкIур
алъэгунджэ тесэу пцIэ ралозэ.
ЯкIин зыфахыжъырэ бзылфыгъэм ыбгъэгу фабэ
щычъыхэзэ, агу укъэкIы.

9. Сэ усиIэжъэп

Джащ пайщтын, гукъауи сиIэжъэп.
Тизакъу. ТыукIыгъ тэ тыгу закъо тезауи.
Чыгхэми гукъэо гъожьыр къячъэхы,
Орэдми бзыу уIагъэр щэфэхы.

Джы орэд шъхьафхэр садэжъ кыIохъэх.
Чыг комэ нэкIым ахэр зэрехъэх.
Хаты ыгу зэхихрэ о уигушыIэ?

Зыгорэм ешIэ сэ сыздэщыIэр?

О тыдэ ушыI,
Хэт кыозэщрэ,
НэпскIэ бгъэшъокIызэ ишъхьантэ чэщырэ?

Симафэу къашIошIми — къамышIэу сичэщы,
Сичэфи агощы, лъымышъухэу сизэщы.
Джы гугъэ закъо сэ кысфэнагъ:
Кысфэнэжъыгъа шъуIо фэдиз орэд,
Гоу ащ фэдиз, фэдиы огу,
Джыри зэзакъо садэжъ укъащэнэу?
Джы сэ сигъашIэ ныожъым фэд —
Ыныбжы онтэгъоу кыльэхэнагъ.
Хъопсэнэу фаби дэлыжъэп ыбгъэгу,
РэхъатыпэнкIи тIэкIуи мэщынэ.

* * *

Садэжъ укъэкIошт о,
Пшъхьац Iужъу онтэгъу
Тыгъэм ымэ стыры кызысфихыжъкIэ.
Садэжъ укъэкIошт о,
ЗгъэпцIэгъэ ныбджэгъум
СIапэу щэигъэр кызыубытыжъкIэ.
КызызгъотыжъкIэ сянэу зизакъом
Ыпсэ зыхитIэу игупшысэ лъакъо.
Шульэгъу сиIэнэу тхамыкIэр фэягъ,
Сэ синасыпи ащ ынэпсыкIэ згъэягъ.
Джы къамыIожъырэ орэдыр кээсшIэжъмэ,
Садэжъ укъэкIошт о,
Сыгу укъэкIыжъмэ
Апэрэ шульэгъоу спсэ зыдэщыIэр.
ГъэшIэным мэкъэнчъэу о огушыIэ...

О джауштэу ренэу укъакIо —
УкъакIозэ о зыохыжъы.
Кысэптыгъэм уриукIакIоу,
Укысфехы сигукъэкIыжъы.
Сыогъоты, къежъэ къодый.
Уигъогу пстэуми сатетышъ сыуиеу.

Шу узыльэгъурэм ыгу ихъэгъошIу,
Шу узыльэгъурэр анахъ укIыгъошIу.

10. Сыогупшысэ

Сыплъэхъу усымыгъотэу.
Сыогупшысэ. Сыплъэхъу, о укъызготэу.
Дунэе нэфым сыгу кыфихъагъэр мэзах.
ЗигъэлъэпэцIыеу, сашъхъагъы щылъэпэлъаг.
Сичъыг нэкIэу огум кIэшIагъ,
Тхъэпэ закъоу сыкыпынагъ.
Тыгъэм имашIо зельгъом,
Сыкыпынагъ тхъэпэ мыгъоу.
Сыд щыхъущта дунаим, сыфэхмэ,
СыпIэтышта, ЧIыгу, сыкъефэхмэ?
Ошъу нэгоу ор нэйпсый.
Тыдэ сыфэшт? —
СачIэгъы чIыгур щыцIыкIужый...
Угу кысэмыгъабгъ, сишIульэгъу,
Сиорэды макъэ хыльэу зелэтмэ.
Сыгубжми, оц пае
Бжым щыгъэIагъэп сыбгъэгъу.
Гукъао сиIэми — сигукъао нэфын,
Титыгъи сыкъегъэфабэ.
Пчэдыжъ нэфылым загъорэ
Нэплъэгъу Iае есэхмэ,
СафэгумэкIышъ ары
ЧIыгум игъогу зэпыкIыгъэмэ.
Сиогуи — ар сэри сифэнэу зэикI,
Ау уиикIыпIэ къэсымыгъотэу,
Нэмыплъыр непи есхыгъ.
О умэкъэнчъ, сишIульэгъу,
Ау сэшIэ: тэ ренэу тымыс,
О зыкакъор ухый, узаф.
Ныбджэгъоу дгъэпцIагъэм терэмыштэжъ,
Тщыгъупшэжыгъэ орэдми
Ныбжыи кыгъэзэжыштэп.
Апэрэ шIульэгъур, о пIэгъу псэпашIэ
Сыгу пшъыгъэ кытеIэбэштэп.

ФэкъолIым икъашгъу

*Къамэр агольэу
Къыццэшъох адыгэ джэгум.*

КъашIэжърэп ар пстэумэ,
Ау зэ адыгэм
Иорэдхэр псыхъомэ,
Игугъэхэр къушъхъэмэ,
Ытамэхэр пщэсмэ аритыгъагъэх,
Къызфигъани лыгъэр,
Къызфигъани чэмыдэр,
Къызфигъани къамэр —
Шъхъарытыгъэти ренэу чэщ тамэр...

* * *

ЧIыгу закъор ары
ЦIыф лъэпкъ пстэуми зылъэкIрэр адэгущыIэн.
КъыздэгущыIэнэу,
Хэт щыIа, чIыгу,
Оц нэмыкIэу — сыззубзэн?
Сыкыуаджэмэ — псыхъо ухъущт,
Сыкыуаджэмэ — ухъущт о бзыу.
Сыкыуаджэмэ — пщэс шIуцIэ ухъущт,
Къушъхъэ ухъущт, сыкыуаджэмэ.
Ау сырыкIощт уильэужы,
Къушъхъэтхым угу кыщэнэфышъ.

* * *

Мэзи хылушъуи сакъэу ащыдау,
ТуапкIэу ныбжыкъур кызыщыкIуашъэрэм,
Мэз кIырыр шIункIэу зыщылушъашъэрэм
Сакъэу ащыдау.
ЛъаIоу гур рехы,
Е жьотэу, е сакъэу
ЧIылъэм шъхъарехы
Шылъэ джэмакъэр.
Чэщыгум пчъэIум
А макъэр щэIу,
Мэфэ щэджагъом
Шылъэу мэгуагъо.
ХъакIэу, ныбджэгъоу зэ зэхэхы,
Зэ пый-джэгъогъоу щэджэ чIыохым.
Зэхэхы чэщэуи, зэхэхы мафэуи:
Iасэрэп, Iасэрэп шылъэ джэмакъэр.
Чыбгъэр кIырыуи,
Сэшхо ихыгъэу,
Сыджыр ыIэтыгъ, пым фэсакъэу.
Орэдэп, гу теоп — шылъэ джэмакъ,
Тыгъэп, огу нэфэп — шылъэ джэмакъ.
ГумэкI орэдэу, шылъэ джэмакъэр
Пхъапхъэу, зэтэчъэу чIылъэм рычъагъ.
Игъогу шIункI ренэу изакъоу,
Гъыбзэ гуихэу орэдым щыпчъагъ.
Щылычым ижъу, щэбзашъэу шъуигъэр
Мэкъэ Iушъабэу зэдIушъашъэх.
Батыр кIэлакIэу хъадэу дыигъэм
Гъыбзэ пщыналъэхэр щызэрэукIых.
Зэхэшъоха:
Сэшхом, къэжъыушъ, пеупкIы.
Зэхэшъоха:
Щэбзашъэр пый ашъом пхырэкIы.
Зэхэшъоха:
Орэдым зыщэIэтышъ туапкIэм,
Шъоф нэфынэшхом фэбыбы занкIэу.

Пщэсым икIуашъэ,
Гъатхэм ипкIашъэ
Мэкъэ зэпаджэм кыххэжъыукIых.

Шъофы шхъонтIабзэм,
Гъэтхэпэ мэзым сакъэу ащыдау.
Къушъхъэу сэшхуацэр зыщынэфыщтым,
Iуашъхъэу батырыр зыщыфэхыщтым
Сакъэу ащыдау:
Щэбыбы шъофым, щэбыбы хъасэм,
Зелэты орэдым, огум ытамэ енэсэу!

Джыри сэшхор лыдышт,
Щэбзашъэр быбышт,
Ау фэкъолIым джы ышъхъэ шIозыщтэп.
ЫтхыцIэ къушъхъэр тезышт.

* * *

О, кIэлэ дышъэу,
Быбынэу къэхъугъэр!
КъэIуат плъэкъуитIукIэ, ныбджэгъу,
Быбзэ цIыфыгур, кыфэси хъадэгъу,
Джэгугу пчэгум кызэрэхэфагъэр:

...А-енасын о, къэшъуакIор,
МашIор пчэгум о кьипхъагъ!
ЗеупэпцIы хъатыякIом,
Тхы уфагъэу зэкIэкIуагъ.

Къэнэжъыгъэр — пщынэ ныб,
Зыбгырыоу.
Сатырышхоу лIыхъу-лIыб,
Шхонч къэмыоу.

Ей, пщынаор, зыфэсакъ —
Тхъэри сакъ!
ШыпхэкI лъэшъу уашIыжъын —
Чыр пхъожъын.

Сыд пай епхрэ о кѣшѣуакѡм
Фэдэ шѣхѣакѡ?
Орэд Іасэр огѣлыджы,
Хыор дыджэу.

Фырикѣуцта пщынэ Іапэр
Пщы чѣтапэм?
Бгѣэунэхѣунба кІэлэ шІагѣом
Иунагѣо! —

КІалэу пшысэм кѣыхэкІыгѣэр,
Щэ икІыгѣэу.

... Ау кІалэр кѣашѣо, ау кІалэр кѣашѣо!
«Еплѣэлѣ, шѣоецыер мѣуташѣо!»

ЫПитІу непэ пхѣІашэр,
Непэ аІыгѣыгѣ пхѣашэу.
ЫПитІу нычхѣапэ чѣыг куамэу,
Нычхѣапэ заІѣты бѣыу тамэу.
ЫтхыцІэ непэрѣзымафэм
КІэшІэгѣагѣ ыпсэ ихѣафэу.
Нычхѣапэ кѣэмэцэ лѣыгѣэу,
Пчанэр щылычэу чѣыгѣэ.

ЫлѣэкѣуитІу непэрѣзымафэм
КѣекІокІыгѣ хѣазабы хѣафэу.
ЫлѣэкѣуитІу джы зѣрычѣагѣэм
Рычѣагѣэм фэд псычѣагѣор.

«ЛѣэкѣуитІумэ яплѣ, зиусхѣаныр:
Ахэр чІым илѣэуянэх.
Шѣоецыем тыдэ кѣыхыгѣа
ШПулѣэгѣоу тэ дгѣэбзэхыгѣэр?»

... ЗэкІэм пщэсым нахѣ Іасэу,
Тэмэ псынкІэу цІыфыгум енэсэу,
ЗѣфакІоу машІом пѣтыгѣэм
Зызѣблихѣугѣ пчѣдыжѣ тыгѣэу:

Пчэнэ лантІэр фэд орѣдым,
Фэд орѣдэу кѣамыІуагѣэу,
Гууз макѣэу ІупшІэм тегѣупагѣэм.

Ау кѣызѣплѣэм пшѣэшѣэ мыгѣор,
ЗеутхыпкІым пчэнэ псыгѣор:

Пщэс фыжѣы хѣугѣэ уигууз макѣэ,
ПсыгѣуаткІо хѣугѣэ уигууз макѣэ,
Псыхѣошхо хѣугѣэ уигууз макѣэ:
Удѣплѣеми, угу кѣэкІыжѣынэу,
Укѣеплѣыхми, угу кѣэкІыжѣынэу,
Ау кѣыптешхэкІи, умышѣокІынэу.
Мачѣэ гуузыр псыхѣоу,
Мачѣэ, кѣушѣхѣэпсы псынкІэу,
Мачѣэ, нѣпкѣ зандэм зыщыхѣоу,
Хѣмышѣэу зи, имысыкІэу.

ПсыгѣуаткІо пѣпчѣ кѣушѣхѣэтхмэ
Джѣмэкѣэ дысэу япсалѣ.
ПсыгѣуаткІо пѣпчѣ, кѣэутхэмэ,
Нѣпкѣэу гоуцтмэ япІалѣ.
ПсыгѣуаткІо пѣпчѣ — пчыкІэм ихѣчѣ,
ПсыгѣуаткІо пѣпчѣ —
ЧІыгу шыблэ гѣуагѣомэ яшызѣблѣчѣ.
ФѣкѣолІэу фѣхыгѣэр, сэу кѣимыхыгѣэр —
ПсыгѣуаткІо пѣпчѣ.

Ау джыри псыхѣом ытамэ
ШыкІѣпщынэр кѣыщѣпцІымамэ.

* * *

Осѣпсыцэм фэдэу Іушѣашѣэхэу,
ЫнапІэхэр адыгѣ пшѣашѣэм
Кѣызѣрефѣэххэрэр уІуплѣэмэ,
КѣыраІотыкІы ылѣакѣомэ.

Джауштэу макІо адыгэ пшъашгъэр.
Джауштэу есы, осэпсы лъапшгъэу.

ПсыхъанкІэрыур ытамэу,
Пцел къутамэу сысэу ыпчанэ.

Е къекъэ псынэшхъо чъэрыр,
Дышгъэпсэу пшахъор ыгъэчъэу,
Псыоры макъэр къенэсышгъ,
Шыблэ сэкур илгъэпэнэфэу.

Е насыпым ашІуабэ дашІэу,
Щагъындакъым батырмэ зыкІашІэ,

Чым щыбгъонэу япшыси,
Ягъыбзэ-усэу гуихи.

Е джауштэу апэрэу цІыфым
Шульгъур ыгу кышгъэнэфы.
Джащ щегъэжъагъэу гъэшІэным
Ыгу фэбэнэнэу насыпым.

* * *

... КІосагъэ гоу мэшІо тэпыр,
Щэбзашгъэм кыпыутысыкІи.
МэшІуачэхэр — орэды сэпых.
ЛэшІэгъумэ къахэбыбыкІи,
Лгъы плгъырым ыпсыхъэжыгъэр,
Оры, къэшгъуакІу, щэбзашгъэр,
Оры спсэ къэзгъэхъугъэр.

* * *

Тыдэ кыыхыгъа мы шгъоецыем
Лгъыгъэр, пстгъуми ялыеу?
Пфэухъумэшгъа, кІэлэ шгъхъанэкІ,
ФэкъоІ тхыцІашгъэр Іэ кІэкІ?

... Ау чэщ тамэр ыгъэхъарзэу,
Цые къуапэр къэутысагъ.
Жгъогъо миныр къекфэрзэхь,
МашІор пчэгум ритэкъуагъ.

Ежъ пчыпыджын,
Ежъ мыжгъосын —
Мысысынэу зыритІагъ.

Джауштэу, кгушгъхъэр кызыгырзкІэ,
Кыызэгозэу кызефэхкІэ,
Джауштэу чгъыгыр еуджэшгъу,
Фимыутышгъоу лгъэпсэ пытэр.

Ежъ аулыІугъ,
Ежъ аупІэІугъ,
Ау зэриІыгъ чІэу зытетыр.

* * *

Сятгъжгъмэ ятгъжъ, зэфакІом игъэр —
Орэдым ущыфэхышт.
Орэдыр лгъышІэжъ, уихгъарамІуашгъхъ,
Ау щэбзашгъэу уІукІэжышт.
ЗэфакІор мэшІуач, ау нэгъэупІэпІэгъу,
Кыгъгъэнэфыштгъэр о уихгъадэгъу.

... Пшыпхъу атыгъушт, шІу плгъэгъурэр ащгъшт —
Яжгъалымагъ.
О уихгъадагъэ кытыращгъшт —
Ядыгагъ.
Мафэр емынэу кызэблэкІышт,
Зэпымыужгъэу.
Чэщныкъом гъыбзэу зыкыгуищэкІышт,
Кошгъо ззожгъэу.
«Икъун, шгъоеций, зыкгъэмыгъэлІ,
Ощ фэдэу бэ пчэгум ранагъэр.
ФэкъолІри орэлІ, орэдри орэлІ —
ЗэфакІоу машІом пгъхъагъэр».

... Ары шъхам ыитIуи тамэу гъагъ,
 Тыгъэ къокIыпI зыр, зыр — къохапI.
 Зыр — шы,
 Зыр — батырэу зызэхашагъ,
 Зэрэдунаеу яплъапI.
 Ары шъхам ар тауштэу къэуубытышт,
 Орэдэу фэхынэу фаер?
 Ежъ шъоецыеу дунаим тетышт,
 Мышъоецыенэу дунаир.
 Ары шъхам ар тауштэу къэуубытышт,
 Губж мафэу, зэфэкIо мыгъор?
 Джыри — ар тхапшрэ? — гум зиIэтышт
 Сэшхо лыдэу, бэшагъэу зигъор?
 А-ей, уилъэужы сыкырычъагъэмэ,
 Гур зэребгъучъэу чIыохым!
 А-ей, птэмитIу сакъыщыпчъагъэмэ,
 Минрэ о узэфэхым!
 Минрэ укыызэтэджыжъым!
 ЗиукIыжъэу къушъхьэтх джэрпэджэжъым,
 Зэшъми аужыпкъэм Псэхэхыр!
 ЗэфэкIо нэфыр, зэфэкIо шъэфыр,
 Сыкыльэчъэ уигъыбзэ тамэ,
 КыюсIонэу: мычъэпхъзэ куамэр,
 Кытлъежъэшт хъадэгъу мыпсэфыр:
 УриукIыханэу сэ сыгу,
 Е птэмитIу сфэхунэу хъадэгъу.
 Зиусхъаным ар ешIэ:
 Адыгэ орэдхэр
 Бэрэ аусыгъэх гуIэгъоу.

* * *

Тыдэ къэкIыгъа мы кIэлэ дышгъэр?
 ЛъэкъуитIукIэ къеIуатэ
 ЛIэшIэгъумэ яхъишъэ.
 Ей, фэкъолыр, умыуташъу,
 Пшъо рашын!
 Хэгъэгуиблы, хыкъумиблы урашын.

УимыIахъкIэ умыкощ, ушынэн,
 ЧIыгум пайй, огум пайй упщынэн.
 Кыыгъэшагъэм
 ЧIыгум джауштэу зигошгъ:
 Тхэм — тхамыкIэр,
 Баим мылкъур иIахыгъ.
 Кыыгъэшагъэм
 Пщыр тхъэу шIошIырэм дэгошагъ:
 «Тхэм» — тхагъэпцIыр,
 Баим — кIуачIэр ишъошагъ.

* * *

... Тыгъэбзыеу
 Пчэгү зэжъум зычIисагъ,
 Къушъхьэ сыджэу,
 Лъэлсэ пытэу зыритIагъ.

Сыдэу шIуцIаха унитIу,
 Къушъхьэ чэщэу,
 Къащэджэгү къамэу пчыкIэр,
 Зызэблищэу!

Тыгъэбзыеу, къэмэ лыдэу зычIэпсагъ,
 БгъуитIу зэблэкIэу,
 Чэщ пчэгүр къэлэсагъ.
 Пщынэр хъапщэу,
 Пщынэр гырзэу мзукIорэи,
 Къэмэ Iапшъэм
 Уипщынао епIэжъгъэи.
 А-енасын, сыд епшагъэр, шъыу,
 КъэшгъуакIор,
 Къэшгъо Iасэу,
 Мамыр къашъоу о зэфакIом!

Джауштэу укъэшъо: апэрэ куамэр,
 Удэлэбаемэ — пщынэ ар хъугъэ.
 Адыгэ лъэпкъыр быбынэу къэхъугъэу,
 Адыгэ лъэпкъым иIагъэпышъ тамэ.

Джауштэу укъэшъо: апэрэ куамэр,
УдэІэбаемэ — сэшхо ар хъугъэ.
Адыгэ лъэпкъыр быбынэу къэхъугъэу,
Адыгэ лъэпкъым иІагъэпышъ тамэ!

* * *

Сыккыуаджэмэ — псыхъо ухъушт,
Бзыу ухъушт, сыккыуаджэмэ.
Сыккыуаджэмэ — пщэс фыжкы ухъушт,
Къушхъэ ухъушт, сыккыуаджэмэ:
ЗэфакІоу зи зымыушгъэфрэм
КъэпІотэнэу иІэгъэ шгъэфыр.

СыфэкІо цІыфым

— Тыдэ сытцэцт?
— Сыгу уисцэцт.

...Гу мыгъор сшІыгъэ дунэе пылъапІэ,
Ау сэштэ: пыта шъуІау дунаим ыпшъапІэ?

1

Сэ сыккызэхъум,
Аготыгъэп чыгхэм къутамэ,
Щесыщтыгъэп огум бзыу тамэ,
Къушхъэри
Къамзэгутагъэм фэдэкъэбзагъ,
Шыблэри
Мэзатагъэм фэдэу Іэсагъ.

Огу зыфалорэр
Цые шІуцІэу чІым тещэягъэу,
ЧІыгу зыфалорэр
Гъыбзэмэ чІагъэсэягъэу,
Насып зыфалорэр
Джыри къаугупшысыгъагъэп,
Къины зыфалорэм
«ЦІыфы» фаусыгъагъэп.

* * *

Нэужым къушхъэхэр
Сигъогу кытетэджагъэх:

Хэта мы кьакlorэр?
 Нэужым шыблэ макъэр
 Огум кьыщыгъохъуагъ:
 Хэта мы кьаплъэрэр?
 — Тыдэ уклорэ, цыф?
 — Сыфэкlo цыфым.
 — Делэны фае... Хъаумэ сьмаджа?
 Зэ тылъэрэджа?

Гомыloу гущыlэр сакlыб шэжъынчы,
 Ау tlэкlу-tlэкlузэ купыр мэтынчы.
 Лъэмэкъэ lужъукlэ зызэдиштагъэу,
 Къызэхэсэшlэ сауж кьихъагъэу.
 Нэгум нэпсыцэм, гушlом ищырэу,
 Лъэгъо шыугъэр пхырещы стырэу.
 Зыгорэм штагъэу псалъэр кьепхъуатэ:
 — Мэгъы... Еtlани
 Цыфым дэжъ макloу кьелуатэ.

2

Нэбгырэ пэпчъ — цыкloу зы шлагъу,
 Нэбгырэ пэпчъ — цыкloу зы лъагъу.
 Щэрэl тичlыгуи, тишlэгъо цыкlухэм
 Ащычэрэгъузэ ялъэгъо мыкlухэм.

О, зы нэбгырэ, умыдунаеу,
 Уихэпlэ жьоркыы щещхыштэп уаер.

Зы цыфыр ошхыцэу шыблэм lэкlэкlы,
 Зыр лэжыгъацэу ащ кьыпэгъокlы.
 О уигупшысэ, о уигукъао
 Щэр амыгъэплэмэ, щыоштэп заом.
 Тыдэ уежъагъэми, сьд уихъисапэу,
 Цыфмэ альэгъоу мэутысэ сапэр.
 Жъым зэрэфаеу ошхыр зэрифэрэп,
 Жъым зыдигъазэрэм ошхыцэр тефэрэп.
 Жъылъакъом рыкloзэ, чlыгум ар лъэхъу...

Аlo цlыфмэ:
 Ллагъэу, цу ебэджмэ, тlыгурыгоу,
 Ыл хачыгъэм фэдэу, ыгу мэтхыо чlыгум.

3

Лlы шъухъуи, мары шъуежъагъ,
 Ау чlыгум сьд фешъухъыжъагъ?
 Шъо джыри кьышъухэкуукlы
 Хъаныпхъоу блэм рихъыжъагъэр,
 Шъо джыри кьышъухэлэбыкlы
 Кlэлэцlыкloу пшысэм лъежъагъэр.
 Зэпышъукlыгъэх ылэ щэигъэхэр,
 Кlосагъэх нитloу кьаигъэхэр.
 Нэфапlэу ыхъыгъэр блогъом
 Къэжъугъэнэжыгъ пшысэ шлагъоу...
 Шъо джыри шъубгъэгу дэлъых
 Огу цlыкloу шъуфэмыlэтыгъэхэр.
 Шъо бэрэ шъуипlэгумэ арэлъых
 Бзылъфыгъэхэу шъуэфимытыгъэхэр.

4

СышъумыгъэгyI.
 Сигъогу нэфын,
 Нэфынэм сакъ ищыкlагъ.
 Сэкlo. Сэ ськloчlэшху.
 Ищыкlагъэмэ, lэкlэ слэтынышъ,
 Мо кьушъхъэр, зэуи сшlомышlэу,
 Къызэпырысхышт тигубгъо.
 Ары шъхъае сэ сэгупшысэ.
 СышъумыгъэгyI. Бэ сапэ илпыр.
 Къэхъуштыри кьэшlэштыри
 Сэры зылэ илпыр.

5

Неушы сшlэштми сигугъэ текlызэ,
 Гъашlэр кьэсэхъы.

Неушрэ мафэр Тхьэми ыгу кьэмыкIзэ,
Сыбгъэгу щисэхъухьэ.

Ау гугъэр мэгуIэ,
Блыпкьым зырещы
Алпышы тамэу.
Мафэуи сэкIо,
Чэщэу сэкIо,
Къыблэр жьогъо куамэу.

...Ау гугъэр мэгуIэ,
Блыпкьым зырещы,
Мафэр къаигъэу сыбгъэгу кьыщэушы.
СэкIо, саужи тхьэ кьыщылъагъорэп, сапи.
Мэутысэ чIыгур,
Огур мэутысэ гьогунэ сапэу.

6

Къегъолъэхыгъэу, чэщ мэзэхаш,
Сызежьэм, мэфэ нэфыгъ.
Сэщынэ, сыцIыф дэхаш,
Ау «кIо» зыIуагъэр ЦIыфыгъ.

Сэщынэ, сыцIыф дэхашэшъ,
Нэ кьыстырагъэфэнкIэ сэщынэ.
Сэщынэ, сигъогу нэфынащэшъ,
Iэябэ къекIункIэ сэщынэ.

Мэкъэ лъэшыщэх сигъогухэр —
Сэщынэ сIэкIэкъутэнхэкIэ.
Жъэжъащэх сэ силъэбэкъухэр —
Сэщынэ сIэкIэкIодэнхэкIэ.

Сигугъэ лъагэу гъэIагъэу,
СырэкIо гьогум бэшIагъэу.
Ау чэщ шIункIыбзэр кьыскIэхьэ,
Чэщыр къаигъэу кьыспэхьэ:

«Уикъины удэмышъхьахэу,
О уигъогу Iахь пкIугъахэ.
Жъуагъо зысэгъэшI, нэфынэу
ЦIыфмэ ашъхьагъы уитынэу».

Чэщым сишIышт жьогъо нэфы,
Ау жъуагъохэр факIоха цIыфым?

ЩытхьуцIэм ынэ мычъагъохэу,
Чъэрэу къэнэфых жъуагъохэр.
СэкIу чэщныкьо гьогур,
Жъуагъоу кьэмыхъугъэр сыбгъэгоу.
Ау чэщыр саужы икIырэп,
Ау чэщым сэ сыIэкIэкIырэп.
СакIыби зыкышIэу, сапи,
КъыскIэхьэ ар жьогъо сапэу:
— Икьушт о узэрэкIуагъэр,
Нэбгыришъэ атефи пшIагъэ.
Ренэу пцIэ кьытхэтынэу,
УсшIышт къэлэ нэфынэ.

Чэщым сишIышт къэлэ нэфы,
Ау къалэхэр факIоха цIыфым?
Зэпысэчых къэлэ нэфынэхэр,
Мыжьо къалэхэр къэплъэх цIыфынэхэу.
Рэплъэх сигъогу цIыфынэхэу,
Ямыжбогухэр ашIоемынэхэу.

Ау чэщыр кьызделъэкIоны,
КъыскIэхьэ жьогъо коренэу:
«Къэуцуи, тыгъэгущыI,
КIон ош нэмыкIи щыI.

УапэкIэ джыри чыжъай,
Гьогу кьинэу, егъэзыгъай.
Уифэшъуашэу усшIышт саугъэты,
Умыжъоми, кIорэм уготэу».

Саугъэтэу ащ сигъэчышт,
Ары шъхъам хэт цыфым фэкIошт?

О, чэщыр, хэнэжь а шыкIэр,
О ушхъухъашI, нэмыкIэп.
Икъушт о цыфхэр жъуагъо,
Икъушт о цыфхэр къалэ,
Икъушт о цыфхэр саугъэты,
Икъушт о цыфхэр мыжъо,
Мыжъо зэрэпшыгъэр икъушт.
...Къыблэр нэфын, жъогъо куамэу.
СыкIозэ сагъэчыгъаха,
Саугъэтым имыжъо самэу? —
Нэмысыжъынхэу Цыфым,
Цыфым имэфэ нэфы:
Жъуагъом теIабэмэ — Цыфы,
Къалэм теIабэмэ — Цыфы,
Саугъэтым теIабэмэ — Цыфы,
Цыфы хъужъынэу мыжъор?

Тхылъ мыужыгъэхэр

1

...Сэ джы къысщэхъу:
Бэ мы тигъашIэ
КъыщызгурыIуагъэр нафэу.
Сызфэмыябэ бэмэ сагъашIэ,
Сызфаер сшIэжъызэ шъэфэу.

ОшIэжъа, гухэлъхэр зэдытиIагъэх
ШъыпкъэкIэ чIыр дгъэдэIонэу.
Шъыпкъэ гъэшIэгъонхэр джы спшъэ къырашIагъэх,
Яорэд мышъо-мыл къафэсIонэу.
Сэлъэгъу: нахъ чэфэу
ЧIыр тэджы къэс,
Чэщ шIункI жъогъончъэм ыуж,
Цыфы жъалыммэ ячэщыдэс
НэжъкIэ лъэплъэ чIым илъэуж.

2

...Синыбджэгъу,
Сэ бэрэ джы къыхэкIы
Iэбжым пытэр бгъэгум щызгъэIагъэу.
Сыфэмыеу бэмэ сапэгъокIы,
Сыгу ыIупIэ пкъыеу зэфэщагъэу.

Хъау, ащ сесэгъапэп — сыфэмыеу
Сызфэмыем щхыпэр пэгъохынэу.

Ау ар кысфальэгъу шэны дэеу,
Нахъ кысфыхэкIыгъэп щытхъу хэсхынэу.

Сыщэщынэ сфэукIочIыгъэ Iофым,
ЗгъэшIэгъожьзэ: кыным хигъэкIыгъэп.
Кыины шыпкъэр гъашIэм еушъэфы —
Зыфэкъон тэ джыри кытхэкIыгъэп.

Иныр епэсыгъэмэ мы чIыгум,
Сыд пай мышъомылыр тeIэкIагъ?

3

Пщэсым фэдизэу, тыгъэм фэдизэу,
Огум фэдизэу,
— Хэта зилажъэр? —
Сэ сыкъэкуо дунаим щизэу.

Огум зыкъещэи нэшхо закъоу,
ЧIыгур тхъакIумэшхоу кыслъэбакъо.
КъыкIэхъопсы сыжэ ыубытынэу,
Куо макъэ чIыгум темытынэу.
Ау сыкууи,
Куо макъэ сэ сыхъугъ,
Куо макъэ сэ сыхъунэу,
ЧIым сыкыщыхъугъ.

Тэдж, дунаир,
Куо макъэр счый щыин,
Тэдж, дунаир,
Зэхэпхыщтмэ спсэ икIын!

4

...СэшIэ сэ, цIыфхэр:
Шъо зэкIэ шIу шъульэгъу шъушIоигъу.
Игъу.
Адэ сыд пae

Шульэгъур бэмэ афэмыигъу —
Афэмыгъу?
СэшIэ, гъогу шъокIу, кыины.
КъэшъоIо: тыпшъыгъ.
Хъау, шъуезэщыгъ.

Мазэр шъолэжъы, тыгъэр шъолэжъы,
Ау пкъыр мэлажъэ.
Мылэжъэрэ джанэ зыщыжъугъотыщтым
Гур ащ фэежъэп — зыми илэжъэжъэп.

ЧIыгур шъолэжъы, огур шъолэжъы,
Ау гур мэлажъэ. Хэта зилажъэр? —
Къэшъогъэзэжъы огури шъуимыеу,
ЧIыгури шъуимыеу, тIури шъуипыеу.

Неуцы шъутэджми,
Кыиныр шъуаплIэIоу,
Тхъэм шъуемылъэIоу,
Неуцы шъутэджми,
Хъотым шъухэтэу, уаем шъухэтэу,
Огум шъукIэтэу,
Ара шъуикъин шъо, ара шъуитхъагъо,
Ара шъуишIагъо — гъашIэм бэшIагъэу,

ШъутхыщIэ кыуфэу,
Гур ыгъэучыIэу кыиныгъоу щыIэм,
Мэфэ рэхъатмэ зи къахэмышъоу,
Кыным зызэблихъоу —
Щэхъу кыжъудэмышъоу?

Зыми илэжъэжъэп.
ШъуIэлджанэ мэпшъы,
Шъунэгуй залъэ,
Имыгъо пIалъэу.

Мафэм шъудэкIы,
ШъушIэщтыр шъуиIусэу,

Ау гур шъуимыгъусэу.
Шъукъыдэхъажьы,
Ау гур кыхъажьрэл.
Джауштэу шъуцыI. Гур тыдэ щыI?

Унэ рэхъатым, унэ гупсэфым
Имыфэу,
Мэфэ хьопсагъомэ ащыфэхыгъа,
Игъогу дэхыгъа — бзэхыгъэ.

СэшIэ сэ, цыфхэр —
Шъо шъугухэр мэшIуачэу кьэхъух,
Зэлэхъух.
МашIоу зэхэнэх.
Ау шIагъоба, цыфхэр,
Ежъ-ежъырэу загъэнэфыжъы,
Дунаир фыжъы.

Гухэр зэнэсхэрэл.
ГуитIур зэфакIозэ,
Зэфахы яжъэр — хэта зилажъэр?

* * *

Чыгум ыбгъэгу Iурышхы гъуанэу,
Осыр релъасэ,
ЧъыIэр икIасэу.
Чыгум ыбгъэгоу гур зыдэщылърэм
Благъом ытхыцIэ
ЕупIыцIэ.
Гоу сшIокIодыгъэр огум ихъагъэу,
ЗыкысIуешIыхъэ
Хымахъэу.
КъеIо: бгъэшIагъэр,
БгъэшIэрэ мафэр
Зафэл!

ЗэкIокIыгъ пIонэу,
ГушыIэ ныкьохэр гум кыIэпэзых,
Чыр мэкIэзэзы.

Хат хыер, мысэр?
Къанэрэр хые,
Ежъыри фэмыеу,
ЩыIэным пае,
Тимыси тихый
АхишIыкIэу дунаер.

Тэ бэ тыфитэл,
Тызфитыр тшIуабэзэ.
Тэ бэхэр тэгъэмысэ,
ТедэIузэ мысэм.
IупшIэ гъупагъэкIэ псым тыхэIабэзэ,
Тешъуа, шъуIуа? — тэIошъ,
Тэ тегупшысэ.
Тызфимыт горэми тIэкIу тыфитыгъ,
Тызфэмые гори ташъхъагъ итыгъ...
ШIой мымакIэу кытэпкIыIагъ.
ЦыхъэмышI тIэкIуи тыбгъэгу кьесыхъэ.
ШIу тлэгъоу тIозэ, зыгори дгъэлIагъ,
Псауи фэхыгъи зи къафимыхъэу.

ЗэкIэм гур тэджи жабгъоу,
— Хъэйуан! — тыгъэм риIуагъ.
ЗэкIэм гур Iаби Iабгъоу,
Огум жэхэуагъ.
ЗэкIэм лъэхъу ридзи,
Чыгур ыгъэукIорэигъ.
Цыф лъэпкыри мэцIэ шыудзэу,
ЕгъэшIэрэу ыгъэпыигъ.
Ыкъоши риIуагъ: — Мамун!
Уиуни хъэйнэпэ ун!
Хъэжъыр шагум зэрэдафэу,
Сызхэшъуфми, сышъохъакъунэп.
СыфэкIощт дунэе шъхъафы,
Ау мамунэм ичIыгу сиунэп!

...Щхымакъэр щхызэ,
Лъэмакъэр лъэзэ,
Садэжъ гур къэкIожьыгъ.

* * *

Къамэм ыцэ мэхъаджэ
Блэ бзэгу чыыгъу къаджэ.

Хъау, тэрэп зыфауIугъэр.
Тхым зиуфагъ тIыгурыгоу,
Къэмэцэ плъырыр ыбгъэгоу.

Хъау, тэрэп ар зыхэIугъэр.

Чэщ тхыщIэм къамэр хэIугъ,
Мафэм къэмэ Iапшгэр ыIыгъ.

Тэры псынэкIэчъым ешъоштыр.

Анахъ чэщ къин изыхыгъэм
Анахъ мэфэ нэф къыфкъокIыгъэр —
Тэры чылэ джэгу къыщышъоштыр.

5

...Сыфаштэ нэфылтым,
Мафэм сыфаштэ —
Шъо ешъушъэжъагъэх.

ШъуемыупчIыжъэу зы тхы, сьдэуштыр
Чыжъэу шъуежъагъа?

Сыфаштэ непэрэм,
Неушрэм сыфаштэ —
Шъо шъуиIэшIагъэх.

ШъудэмыкIуаеу къушъхъэм, сьдэуштыр
Илъэгагъэ шъушIагъа?

КъысшIошIы къушъхъэтхэу шъузнэмысыгъэм
Шъушыфэхынэу.

Батыр чэмыдэу шъузнэмысыгъэм
Шъукъефэхынэу.
Орэдэу джыри зэхамыльхъагъэр
Шъууджэгъунэу,
Пшъашгэм ихъадэу бэным дальхъагъэм
Шу шъуильтэгъунэу.

6

... СьолъэIу:
ЕупчI агъэщIагъэм,
ЕупчI зишIульэгъу зыбгынагъэм,
Орэдэу къычIэтынагъэм,—
СакIыгъуба, ятхъамыкIагъо
Къыфэхынэу насып нэфшъагъо?

7

...Ау шIу тлъэгъурэм ыIэ нэфынэ
ЗэIихыжъы зыхъукIэ тиунэ — орэд.

Ау ныбджэгъум ыIэгу пхъашэ,
Ау зэолI зафэм иIашэ — орэд.

КIэух

Джыри садэжъ къыIульади,
Сыныбджэгъу сэ къысиIуагъ:
— Налбый, уаукIыгъэу уихъадэ
Мэзым къыхагъотагъ.

Мафэр щэджагъом дэхы,
Слъэгъузэ сыхъадэ дахы.
...Нэужым бэ аIожыщтыр,
Нэужым бэ кIэгъожыщтыр,
СигушыIэ зэратэу, зэрашэу,
Сиорэди ашыгъэу пащэ.

Бэ атхыжыштри нэужым,
Мыси кѡагъотышт, хый.

Тетыштыр бэ силъэужы,
Синыбджэгъугъи сипый.

ЕтІани ашІышт саугъэт,
Жъалымыгъэр сауж имыкІыгъэу.
«Мыжъоу дунаим терэт,
Мыжъор ыгу ещэкІыгъэу».

Ау бэн тІыгъакІэм ышъхъагъы,
Машэм афимыхъагъэу,
Ау саугъэтым ичыІэ
Ыубытынэу кІуачІи имыІэу,

Ау псэлъэ нэпцІэу щэфыгъэмэ,
Жъалымыгъэу аушъэфыгъэмэ
Ащэтэджы фабэу сипсалъэ,
ТыдэкІи щызэхэхэу къэхалъэм:

Пщынэм ыбзэ тІэтагъэ,
Гъунэнчъэу къэгъагъэр — орд.

ЗэкІэ чъыгмэ атхъапэ.
Ренэу гъэтхапэр — орд.
Зэхэшъоха? —
КъэІу гъэшІэн ордэу,
Лоркэ* ымакъэ, тпсэмэ афэдэу:

«Псынэшхъо къабзэм иІушъо фабэ
Пшэхъо цэрыцэу спсэ кыІусэнэ.
Шъугъогумафэх! Огум селабэ,
ПчыкІэу чІым къеорэр сыгу щыІэсэнэу!»

* * *

Шэбатныкъоу нарт яшъао
ПкІэнтІэ гъозыр шъхъарыуцагъэу,
Сапэр шыкІэм пыгъэщагъэу,
Мачъэ. ГъашІэм ар едао.

Ом ибгъашхъуи,
Шхъор шыудзи,
ШункІэу,
КІэим зездзыхыгъи,
Къушъхьи, мэзи
Ар къашІэжы.

Мачъэ нартыр. Тхъапшрэ чъагъа?
Мэфэ пчъагъэр кылытагъэп.
Чъэмэ-чъэзэ кынэсыгъ —
Дунай шъхъафы ар хэтыгъ.

Мафэм ошхыр мыщ кыщещхы,
Чэщрэ осыр къеутысэх.
Тыгъэм чыгыр чІым кычІещы,
Чэщым чыгым ыпсэ хех.

Псыхъоу къэсрэм ызыныкъо
МалІэ. Адрэр псынкІэу блэчъы.
ЕгъэшІагъо Шэбат ыкъо —
Жъэу кыпІукІрэр мыжъоу мэчъы.

Ыгу губжыр щытІэмыгъ.
Нартыр Іаеу къэгырызгъ.

* Федерико Гарсиа Лорка, испан поэт.

Шъхьибл блэгъожьыр зэрэкIыеу,
Пелыуаныр къэкIыигъ.

Огум, гуштэ ригъэшIыгъэу,
Шыблэр хъэжьоу къефэхыгъ.
Осыр жъужьи, жьым псэ ышIи,
Псыхьом ичъэ ритIупщыгъ.
Къыпэджагъэп Нарт зы макъи,
Ау гу Iэлыр ыгъэсакъэу, —
Марджэп,
Джадэу иныжъ кIыеп,
Чатэм ыбзэп, щэбзэ шъуеп —
Зэхихыгъ ащ пцэсэу есрэр,
Иушъашъэ пкIашъэу сысрэм.
Пцэсэу есрэм, пкIашъэу сысрэм,
Бзыумэ чэфэу зэдаусрэм
Нарт яшъао къырэгъуазэ,
Шыпэгъазэ ар фэхъугъ.

Имыхабзэу къэлгъапо
Алпыр. Нартри къэлэнтIагъ.
Ом ит бгъашхьом итэмао
Диштэу ыгуи къытеуагъ.

Инэплъэгъуи пчыкIэр чIэзи,
Ом икъабзэ щылыдыгъ.
Зыдэплъыем, шышъхьэм щизэу —
Ошъо чапэу, налмэс шIэтым,
Къэгъагъ кIырэу щызэхэтым
Жъогъо къуапэм къыщынэфэу
Адыиф егъэкIыгъ.
Бгъэгъу сэмэгум тыгъэр щепсы,
Джабгъум мазэр щесы.
Ызыкуашъо чэщ щэчъые,
Мафэр зым щэхъые.

Къэуцугъ нарт шъаор къыгъэу,
Къиныр ыгу ышъыIэу:

Ызыныкъо машIом ыстэу,
Ызыныкъо — чъыIэм.

Еплъышъ тыгъэм — гъэшIэ тхъагъор
IэшIоу къеIушъашъэ.
Еплъышъ мазэм — ащ хелъагъо
Анахъ хъадэгъу пIашъэр.
Ыгу гопэгъур къыщэбзэджэ,
Бзэджэу лъыр мэтхыо.
Щылыч макъэу чатэр къаджэ,
Ау джэуап зэхихрэп.

Фай, мэхьыгъэу, тыгъи мази,
Ыдзхэу зэутэкIхэу,
Чэщи мафи щырихынэу
Шъабэу дышъэ кокIым.

Мышэтагъэу, быжъутагъэу
Лъыр гопэгъоу къашъо.
Нэф къыщэшъы, чэщ къыщэхъу
Адыиф ыкуашъо.

Чъэп къыщехы, машIор цэсты
Ыбгъэгъу нарт яшъао.
Ау гу Iэлыр егъэIасэшъ,
Хъабзым ар едао.
— Нарт ячIыгу щымыхабзэу,
Мыщ къэгъагъ къыщэкIы.
Нарт ячIыгу щымыжабзэу,
Орэд къыщекIокIы.

Мыщ чэтацэр щымэхъаджэп,
ЩыцIэрыIоп шабзэр.
Зэо-банэ амышIынэу
Щыхахыгъ мыщ хабзэ.

Нарт ялгъэкъы иIофтабгъэу
Сэ мыщ сыкъэкIуагъ.

Нартыр лъэшы, нартыр ябгэ,
Заом фэгъэсагъ.

Нарт ятыгъэ, нарт ямазэ
Фэдэу — фэдэкъабзэу,
О убгъэгум мазэр, тыгъэр
Щызэпэнэфыгъэх.
Ау зы тыгъ ыфытагъэр
Лъэпшгъы. Мэзэ закъу
Огу лъагэм ритIупщхъагъэр,
Хъабзы уды лIакъу.

НэмыкI тыгъэ кыщепсын
Фитэп, мази щынэфын.
Мафэр — лIыгъэм иушэтыгъу,
Чэщыр — санэм иIэтыгъу.

Адыифы ыIэ фыжъ
Гопэгъу шъэфхэр къечъэбзэхых.
Адыиф идышгъэ кокIы
Жъау мэхъыгъэр кыщекIокIы.
— Нарт яшъау! — ар къэпсэлъагъ,
Угу щылычэу афытагъ.
Чэтэутым, шабзэм абзэ
Шъуфэхъужыгъ шъо цIыфы жабзэ.
Шъо къэгъагъи кышъуфэкIыжърэп,
Сабый макъи зэхэшъухыжърэп.

Огум ихы, укъимыкI —
Тыгъэу Лъэпшгъы ыфытагъэр,
Мазэу огум ритIупщхъагъэр
ОукIыфэ. Сэщ нэмыкI
ЩыIэп мазэ, щыIэп тыгъэ.
Мафэр — чIыгум илэжыгъоу,
Упшгъмэ — чэщыр гъэпсэфыгъоу,
Хъохъу нэужэу, мамыр уахътэу,
Лъэхэрэт ар шIулъэгъу тахътэм.

Арымырмэ нарт илIакъо
ЩыIэщт, шыжъыр ыгъэхъакъоу,
Тыгъэу Лъэпшгъы ыфытагъэр,
Огум лъагэу ритIупщхъагъэр
ОкIосэфэ, ау кIосэжъмэ,
Ащ нарт лIакъор дэкIосэщт,
Гъыбзэр бзаджэу шъуфэусэщт.

Нарт яшъао фэдэ псалъэм
Ыгу хыорэу къегъэуалъэ.
Ылумэхъыгъэу хъабз удым,
Щыт батырыр, Iудымыдэу.

ЗэмкIэ къеджэ шъэф гопэгъур,
ЗэмкIэ — уахътэу лIыгъэшIэгъур.
Лъагэу мэсты нарт ятыгъэ,
Мыдрэу, бгъэгум щынэфыгъэр,
Ыгу шъыпкъэ кыщэтIэмы.
Ылумэхъыгъэу, дышгъэ кокIым,
ЫгъэшIэщтыр кыщекIокIы.

Ытхэу, пчыкIэм ыулыIугъэм,
Ыбгъэу, чатэм ыуцэIугъэм,
Чъыгмэ шашгъэ пкIэшгъэ Iапэр,
Бзыумэ щаIо орэд гуапэр.

Нартым губжыр фэтэджыгъ,
Иалпышы зыридзыгъ.
Лъэпшгъ ылитIу афытагъэу,
Огум тыгъэу щыгъэIагъэм,
ФиузэнкIи ар ежъагъ —
Батыр заор зэкIэнагъ.

Нарт ыIапшгъэ къэмыпшъыгъэу,
Къырефыхы огум Тыгъэр.
Ау кыкъокIы Мэзэ нэфыр,
Пщэсы кIыбмэ защиушгъэфэу.

Мазэр огум реутэхы,
Ау кѣхыгѣо имыфѣжѣу,
Тыгѣэм мыдкІэ зыкѣыкѣуехы,
Кѣызѣпѣнѣфыжѣу.

Шыблэр блашхѣоу кѣыщѣфѣхы,
ПчыкІэр, кІыйзѣ, кѣеутысѣхы.
Еушѣты нартом лІыгѣэр,
Ау фѣукІрѣп мазэр, тыгѣэр.
МыдкІэ Адѣу — Адыиф
Кошѣо фыжѣхэр зѣреутѣкІы.
Тыгѣэ гуапѣм, шІульѣгѣу Мазѣм
Бгѣэ чѣсѣим зыщагѣазѣ.

Зыщагѣазѣшѣ, е нѣф кѣэшѣы,
Е Іушѣабѣу Мазэр кѣехѣэ.

МыдкІэ нартхэр санѣм ешѣох,
Санѣ ешѣох, джѣгу кѣыщѣшѣох.
Сѣр шырахрѣп, шабзѣр шѣуйрѣп,
ЯмыцІыфи агѣэпыйрѣп.

Жѣыр шылІѣжѣрѣп, кІѣ кѣыщыхѣурѣп,
Гѣэм кІымафѣу зызѣблихѣурѣп.
Яльѣгуцы тхыдѣр тет,
Шѣѣо закѣор огум кѣэт...

ХѣкІы

ХѣкІым сыкѣыхѣкІы,
ХѣкІым хѣкІы.

Зысѣльѣгѣужѣы, ау сызѣрѣплѣэрѣр
СшІѣрѣп: сынитІуа, хѣаумѣ гу чыжѣу
ЗѣкІѣ сихѣуапсѣхэр,
Сигугѣэ дахѣхэр
СфѣзыгѣѣшІуагѣэр лѣагѣу кѣеплѣыха?

Апѣрѣу непѣ кѣызгурыІуагѣ:
Спкѣынѣ-лынѣ зѣрѣдунаѣу
ЗѣхѣшІѣ, зыхѣшІѣ,
ЗыхѣшІыкІы такѣыкѣ пѣпчѣ.
Ежѣ дунѣешхори
Сѣ схѣшІыкІыгѣ, хѣау, стешІыкІыгѣ.
Е сыриІахѣ. Іахѣынчѣэ сишІымѣ,
Сѣщ фѣдизкѣабзѣ хѣзышт ежѣыри.
Сыда пІомѣ сшхырѣр ежѣыркІи пшѣхѣапѣ.
Сѣ сщыгѣым ежѣыри кѣыздегѣѣфабѣ.
Нѣплѣѣгѣоу сыдзырѣм —
СызыдѣплѣыекІѣ ошѣогу лѣагѣм —
Дунаимрѣ сѣррѣ тпкѣынѣ-лынѣкІѣ язѣнѣмыс
Зѣрепх-зѣнегѣѣсых.
Анахѣ кѣопѣ чыжѣу цІѣ зыфамышІрѣми
Сѣ сыщѣпсѣу:
Сѣщ фѣдѣшѣ ари зыхѣшІыкІыгѣэр.
Армырмѣ кѣысѣлу: сыдѣуштѣу сшІѣра
Ори сѣри тыздѣшымыІѣ
ЧІыпІабѣ дунаим зѣриІѣр?

Тигугъ е тинэплъэгъу,
 Гурышэр е гухэль кыхьэр,
 Е джыри къэтымышьугъэу,
 Лъэу ткIэтым игъэшIэгъонхэр.
 ЗэхашIэхэу къэтымышьагъэхэр
 Тлъапэ зынэмысыщтым,
 Тинэплъэгъу кымыубытыщтым щэлажъэх.

Тыгурэ тиакъылрэ ягъомылапхъэмэ
 ТыкъашекIокIы, IэкIэ тателэ,
 НэплъэгъукIэ къэтэубытых,
 Ау адрэ пстэур?

Сишъэо цIыкIу ичэф щхы макъэ
 Ыбгъэгъу кыдэзэу зыдигъэзагъэм
 Щызэхамыхыжы зыхъужькIэ,
 Джащ шегъэжъагъэу ащ гъогоу ыкIуштыр
 Хат къэзыIонэу сэ кыыздэпсэурэр?
 АрынкIи мэхъу кIочIэ шъэф уалъэкIэ
 Аужырэ жъуагъор кыыхэзгъэнагъэр.
 Е макъэм диштэу Iэжэгъэ хьапщэр
 ХычIэм гурымэу кыыщитэджыгъ.

Нэфшъэгъо пасэм къушъхъэ чыгъ лъагэр
 Уишъхъаныгъупчъэ кытеоу IукIыжъмэ,
 ТIэкIу ущыуагъэу кызшIомыгъэшI.
 Чыгъхэр къекIокIых.
 Тэ щытхэу зыщытлъэгъугъэхэр —
 Зыщыпшъыгъэхэр ары.
 Зыхагъэнагъэу чIыгум,
 Загъэпсэфы, псы ешъох, кIочIакIэ ашIы.
 Е мэгушшысэх.
 Ашъхьапэхэр, олъэгъуа, зэдэхъыагъэх.
 Непэ силэгъу дэкIыжыгъэх,
 Къэб фыжъхэр тихатэ зыдэсэхыжъхэм.

...Чэтыухэр тыдэ къэкIыгъэх?
 Мары сэ сиуси кыыхэкIошъагъэх...

Зы чыгъ ебэджыгъ.
 Адрэхэр ышъхьагъ иуцуагъэх.
 Гупшысэ кыхьэу зыфызхэрэм
 Лъэпсэ дэчъэх къетыжыкIыфэ,
 Ышъхьагъ итыщтых.

Тызфиты закъор —
 Тыфитэп тыкIодыпэн.

Тыгъуасэ — ар илъэс тхьапш?
 Е лIэшIэгъу тхьапшкIэ плъытэщт?
 ХэкI шIоижъэу зэтетэкъуагъэм
 СIэхъуамбэхэр кыыхэпIыикIхэу слъэгъугъэ.
 СтхьакIыгъагъэх IофшIэгъу ужым,
 Ау хэкI щалъэм исыдзэгъагъэхэу
 КъэсшIэжъырэн.
 Хэта сычIэзыухъумагъэри?
 ...Чэтыумэ амакъэ кыысэIу.

Гукъан, гукъау, гугъапI—
 ХэкI шIоир зэпырысэгъазэ.
 Чыгъ пкIашъэхэр, жъогъо тэкъуафэхэр,
 Чэтыу пцIэу макъ, ракетэм
 Ыпкъ джадэу улъыижыгъэр.
 Адыгэ макъ. Саусэрыкъо
 Игурым хыль. ТхьаусхакIо
 СыкIон фаеу тхьапш блэзгъэкIыгъ?..
 Сыгу зыфэплъыгъэр?.. Нэлат
 Есхыгъэу сфэмыукIыгъэр?..
 Сыд дунаим тызыхишIыкIрэр?
 СIапэу хэкIым кыыхэпIыикIрэм
 Гулъэ цIыкIухэр иIэбжъэнэ кIыпIэх.
 Къэгъагъэу кыызэIуихынышъ,
 Пэнэ Iэдакъэу хэтыщт.
 Ау чэтыур атегъошхыхъэ.
 ...Ары шъхъае
 Ар жъогъо Iофмэ ахахъэрэн.

ТиІээзгъур — тигугъ, тигукъау,
Тигугъэхэр хэкІы мэхъужьых,
Ау хэт зыІуагъэр хэкІыр
ТигъашІэ мыхъункІэ хэкІэу?

ХэкІым хэкІы.
ХэкІым сыкьыхэкІы.
Ау слъакъохэр дэгъэзыягъэхэу
СыкьыхэкІыгъэмэ чІыгум
НахьышІугъэкІэ енэгугъо —
Ошъогури нахь зэхэсшІэни,
ЧІыгури нахь спэблэгъэни.

Шыблэ макъэм нахьы нахь лъэшэу
Сабыим ылъэгугу пцІанэхэр
ЧІышъхъэшъо тынчым теуцох.
Джар жъогъо Іофмэ ащыщ.

СигъашІэ псэу пхырычъыгъэр
Зэпызычыгъэ цІыф пстэури
ХъампІырашъомэ афэгъэдагъэх.
Жъогъо нэбыщ тэкъуафэу,
Тижьыкъащэ ихъэпщэ зекІо
ХъампІырашъор кыщечебыбэкІы.

Бзыухэр, шъори ар шъошІэ,
Тинэплъэгъоу тыгъэм ыстыгъэмэ
Яныбжыкьу стафэх.
Ар сэлэфэ слапэхэр, мары,
ХэкІым кыыхэкІотыгъэх.
Сэлъэгъу сыкьызэрэкІырэр.
МокІэ сыщытми, модыкІэ
СыкьыщэкІы. Енэгугъо
КІыгъэ ныкъоу е кІыгъэ щанэу
Джы нэс сыщылагъ. Ау сэшІэ:
ЕгъэжъапІи кІэухи симыІэу
СыкьэкІзэпытынэу стелуагъ.

Сщыгъушшэ пэтыгъ: ошъуапщэхэр
Ошъогум ибжыгъэ быбых.
Къысфэжъугъэгъу, гущыІэ дахэп
КъесІолагъэр. Ау тиошъогоу
Усэм бэрэ щыдгъашІорэм
Ынэгугу къэбзэны фаеба.

* * *

Хъэу зэщырэмэ яхъакъу макъэ
Мазэм зэуи кыыридзэрэп.
ХэкІым хэкІы.
Сыда пІомэ — ащ тыкьыхэкІы.

Христос зэрэхалулІэгъэ
ГъучІыІунэхэри хэкІы хъужьыгъэх.
Гунахьы, гукъауи, гуузи
Ащ ыкІыІу тетэкъожьыгъэх.

Зи аукІыгъэп — аукІынэу къэхъугъэу.
ЗыукІыгъэу кызышІошІырэм ежъ зиукІыжыгъ.
Арышъ уклакІоп.

Мо чІыпІэм орэд щаукІыгъ.
Ащ бзыоу шъхъарыбыбыкІрэмэ
Тэмэ лъэныкьор кычІанэ.
Мары, зетелэкІагъэу Іошъхъэшхо хъугъэ.
Ау хэкІ ахэкІышттэп тамэу чІанагъэмэ.

Джы тэмэнчъэ бзыухэр кыыращых.

Мо плъэгъурэр цІыфышъхь,
Ащ ышъхъагъкІэ ошъуапщэхэр щесых.
Есых... есых...
Быракъмэ афэдэу мэсысых.
Ау ачІэгъы — сыд? — зи чІэтыжъэп.
Ар сыдэушттэу — зи чІэмытыжъэу?
ЦІыфышъхъэ горэ чІэтыгы!

Морары есых ошъуапщэхэр.
 Ошъуапщэха? Адэ зэ яплъи—
 Ары, лай, быракъы хъугъэх!
 Адэ тыдэ хъугъэ цыфышъхьэр?
 Ар лыхъуакло ежъагъ.
 Быракъым фэмыдэу ошъуапщэ,
 Ошъуапщэм нэмыкI фэмыдэу,
 Къыгъотынэу ежъагъ.

Хъаумэ... Модэ мор сыд?
 Цыфышъхьэри быракъы хъугъэу
 Адеса, сэлэ?
 ХэкIым хэхъо, хэкIы.
 Хахъозэ тыкыхэкIы.

* * *

Мо пщэс фыжбышхом сэ сыщыпсэушт,
 Шы чъэрым ехышчырэу сэлъэгъуфэ.
 Мо чъыгъэу шъхъэбырабэр сиунэшт,
 Нэкъуаеи шъхъас ымышIэу реутэкIыфэ.
 Сэ чылэр сыбгынэнышъ, къэлэ гупчэм
 Сыщылэжъэшт... Ар сэлэ, ау бэшлагъэу
 СпэкIэкIыгъах а пстэури. Джы сыфай
 ГушыIэм — псалъэм унэ хэсшыкIынэу.
 ...Пщэс фыжбыи шIункIы зишIи, ошхы тIэкIу
 КъызкIифи, кIодыжыгъэ. Чэт пIыкIагъэу
 Ошх лъакъор чэу нэзым шыIэсагъ.
 Сичъыги фэщылагъэп жыбгъэ лъэшыр,
 ГушыIи кышчынагъэп. Хъэпщэ макъ —
 Зым, адрэм — икIый макъэ икIодагъ
 Бгъодж нэкIэу сызэрытым. Ау гушыIэу
 Сызшыпсэуштыр тIуми къакIэныгъэп.
 ...ГушыIэм сыщыпсэу сэ шIоигъу:
 Бзыу тамэм фэдэу псынклэу,
 Мыжъоу быбрэр
 Утынэу ежъыжъагъэм фэдэу пкъыеу.

* * *

Къушъхьэм секIуалIи, мыжъом есIуагъ:
 Моу зыкъэуфи, унитIу сакIэгъаплъ:
 СыцIыкIужъый сэ, сыуцы къур,
 Сымыжъо цакI, зы жъы къэщэгъу.
 Къушъхьэм ынитIу акIэслъэгъуагъ:
 Ошъопщэ лъагэхэр, мэз шIункIы чыжъэхэр,
 Дунэе хъуаохэу мыгъэунэфыгъэхэр,
 Ежъ фэдэ къушъхьэмэ ясыджы дысхэр.
 Унэшъу о, къушъхьэр, есIуагъ сэ мыжъом,
 Унэшъу, унитIу сакъырымыщрэмэ.
 Сэ, мыжъо цыкIум, мэшIуачэу схэлъым
 О уилыбжъэн пфэмыгъэкIуасэу.
 Псыхъохэр щэчъэх, хыхэр щэуалъэх,
 ЧIыохы шIункIхэр къыщэгурыхы.
 Анахъ къушъхьэ лъагэмэ, анахъ пщэс дыджмэ
 ЗыкышIаIэты сэ спкъынэ-лынэ.
 Сэщ фэдэ мыжъоу гъогум шыпщытIэрэм
 Сапэу кыпыкIрэм уигъэсэшт о,
 Уигъогу умыкIузэ.
 Унэшъу о, къушъхьэр,
 Сэ сымылъэгъурэмэ. Хъау, сыохъуапсэрэп.

* * *

Чъыерэм ныбжыкъу ищыкIагъэп.
 Ежъ ныбжыкъуми чъыерэм сыда ришIэщтыр?
 Ау узэрэтэджэу, узэрежъэу,
 Уемыжъахэуи чIыпIэ уитыштыр,
 ЗызэрэпIэтэу, ныбжыкъур хъазыр,
 Ащ лъыпытэу плъачIэ зыкычIегъанэ.
 ЗызэрэпшIэу зыкышIы,
 МашIом упахъэми кыбдыпэхъашт.
 Анахъэу икIасэр нэфын.
 Я, си Алахъ, нэфынэми
 Шъхъафитэу ухагъэтыштыр,
 ЗыкыппашIыжъы, пшIэрэ пстэури
 ПкIэнчъэ фэдэу, уаси ямыIэу.

* * *

Джарэу кыгъэшлагъэр ащ ыуджэгъугъ:
Кыгъэшлэгъэ мафэм нэлат ащ рихыгъ.
Кышти мыжьо джадэр, кӀуачӀэм кызэрихъэу,
Фидзыжыгъ ыкӀыбы щыӀэ охътэ кӀыхъэм.
Ау ежыри мыжьом зыдырихыжыагъ,
Иныбжыкъу шъхъэзакъоу чӀыгум кытенагъ.
Уахътэу блэкӀыгъахэр зыуджэгъужыгъэм
ПшӀэна къехъулӀэщтыр... Ныбжыкъу гъопчэжыгъэр
ЧӀыгум кыщекӀокӀы, ыцӀэ ащ зэрихъэу,
Мэкъуи ымыупкӀэу, псынэпси кымыхъэу.

* * *

Нэфынэу гъемафэм зыдихыжыгъэм
УкӀэхъэшъущтэп, укӀэхъэшъущтэп.
Чъыгхэри пкӀэнчъэу лъежыагъэх.
Жъыбгъэри пкӀэнчъэу лъэбанэ.
Дышгъэпсы Ӏэбгъухэу,
Жъогъэбзыгъэм екӀошъэхыжыых.
ЧӀыгум хэткӀухъэх, ос хъотым
Губгъошхор зэлъеупӀыцӀэ.
Чэщныкьо класэу чӀыгум ыгу чыжъэ
Нэфынс Ӏэзэгъум кыхэнэфыкӀы.

* * *

Тхьэр елъэкӀоны. ЕлъэкӀоныщэ.
СшӀэрэп тыздищэрэр.
Ау жьогъо пчъагъэ ыуж кынагъэти,
Гукъаом ыгъэтэкъуагъэх.
Ау хэт ащ фита — Тхьэр ыумысын?
...Жъогъо такъохэр чӀыгум кыхэхэфэх.

Цыф гъашӀэр кӀэкӀы.
БэгъашӀэр хэкӀы.

ТхьамыкӀагъом мыжьо джанэ зыщилъагъ,
Ари зэ кытфэсынэу типӀэлагъ.

Чырбыщ плъыжыр ежъ-ежырэу зыфэлажъэ,
Ежъ Ӏоф ешӀэ, чэу зешӀы, унэ зешӀы.
Ежъ зегъэчъы, тэ ыгъэчъырэм тыдэхажы,
Мыжьо хабзэм Ӏордэгъазэу зыдэтэшӀы.

ТхьамыкӀагъом джашъоу хэтэу ихэбзагъ,
Джы ащ гъуржъыр джанэ ышӀи зыщилъагъ.
Зегъэбылгы, нэфэзекӀор ихэбзагъэу,
Мылъку зешӀы, мылъку иӀэным емысагъэу.

Мары чылэр — къамыщышъо ашӀыгъаӀ,
Утын ужэу игъогу зэжъухэр сэпэзакӀ.
Утын рахти, мыжьо джанэ зыщилъагъа?
Сыд сабыа ылэжынынэу рихъухагъэр?

* * *

НэшъоупӀыцӀэ тешӀэгъагъ,
Сэ сынитӀу сыупӀыцӀагъ.
Къэкуонхэу сагъэгугъи,
Хэлъэдагъэх цырау гъугъэм.
Тыдэ щыӀэх? Илъэс пчъагъэ
ЗэкӀэужэу зэлъычъагъэ.
Зи къэкуоу зэхэсхыгъэп,
Сэ сынитӀуи зэкӀэсхыгъэп.
Сысабийзэ сшъхъаци тхъуагъэ,
Ныбджэгъу купыр тыдэ кӀуагъэ?
Е цыраум хэкӀодагъ,
Е сэ нэшъоу сыкъэнагъ.

* * *

Тыгъосэрэ мафэр слъэгъугъэ:
ЩэпапцӀэу щатӀупщыгъагъэр,
Джыри мыплъыкьоужыгъэу,

Къыубытыжыгъэу дэшые
Къушъхьэтхы лъагъу къокIыпIэм.

Ныбжыкъухэри ыуж итыгъэх.
ЛъэкIуатэх, къушъхьэтхы осым
ХэткIухъэх, етIани макIох.
Непэрэ мафэм итыгъэу
КъыкъокIрэм пашэр къыстыгъэу
Зэхэфэ. Ау макIох ныбжыкъухэр...
Хъау, мары къызэкIэкIожьых,
ТIопкIэ зэжъумэ защаутIэрэхы,
Пщэгъо Iужъумэ захагъэкIуакIэ...
Тыгъосэрэ мафэр слъэгъугъэ.

* * *

Ар шыпкъэ, фэсакъхэзэ сахьы,
Ау сыздахьэр — къэхалъ.
ГушыIэ дэхаби сфаIо,
Ау ссцахыжыгъ сипаIо.
Сигунахы сэ сфагъэгъугъ,
Ау мэшачIэм сырагъэкIугъ.

Зи цIыфмэ яслъэгъулагъэп
Хъадэ нэмыкI — ямылIылагъэ.

Ащ нэмыкIи шыIэп аIэпымызрэ,
Сыда пIомэ, пIэпызми, ыл узрэп.

ХэкIыр,
Хэхъагъэу, зэкIэкIы.
Хэт саужы къэкIыщтыр —
ХэкIым джыри хэкIыщтыр?

СылIэмэ, сызщыпсэуштыр

Оущ кIыхъэмэ къытфахьрэ псалъэхэр

СылIэу, сагъэтIылыжымэ,
Сызщыпсэуштым сылтыхъоу,
ДэхэкIае шIагъэу сыхэт.

АщкIэ сиIоф къэзгъэхьылъэрэр —
Апэрэр: джэнэт-джэхънэммэ,
СылIагъ, сIоу, сарыгушыIэныр
КъезгъэкIурэп, ар сэ сиIофэп.
ТIумэ язи джыри сенэцIырэп,
Ау зыгорэ къысажэу щытмэ,
СырищыкIагъэмэ, мэкъэнчъэ
СерэмышI. Адыгэ хабз
Къыуаджэрэм ыдэжъ укIоныр.
Ау самгъэшIэгъэ КъурIаным
ИтымкIэ къысэрэмыупчIых.

...ГъэшIэгъоны, джыри сшIошъ хъугъэп
Къэхьурэ пстэури лIэжыны фаеу.

ЯтIонэрэу къысэхьылъэкIырэр —
СызылэкIэ, сызщыпсэуштыр
Къэзгъот сшIонгъоу сэгүлэшъ:
ЧIыпIэ гоIу къэзгъотыпагъэкIи,
СылIагъэу, спсэ хэмытыжымэ,
Сыд псэукIэ сиIэшт? Сыхэтышт?
СышыIэшт, ар сшIошъ хъугъапэ.
Ау сищыIакIэ шыкIэу

Ищтыр ары сымышІэрэр.
КІо, ари зыгорэу хьун,
СычІаухьумэмэ, етІанэ теплын.
ЧІэухьумэнымкІэ боу тэ тыІаз,
УкІэгъожькІи, кыуагъэгъэзэнэп.

Ящэнэрэу джы сызгъэохьурэр:
КІо, дэгъу, сычІалъхъажьыгъ,
Шъхъае сыщыІэ сшІоигъу.
Сызщыпсэуни згъотыгъэ,
Ау сыдэу хьушта — сыІагъэу;
СычІэзылъхъагъэмэ, сыд сІонышъ,
Сахэхъажьышт?... АшІошъи
Сыдэуштэу згъэхьушт? ІофшІапІэр?
Е пенсэр? Квартирэр? Іахьылхэр?
Ашхыгъэр, рашъугъэр, аІуагъэр?
Сыллагъэуи — сырящыкІэгъэжъа?
КъагурыІона сэ джыри
СыщыІэ зэрэсшІоигъор?
УщымыІ хэта зыІуагъэри —
ОрэлІ, уарэукІ, орэкІод —
УщыІэнэу о ипхъухъагъэмэ?

Къэб такъомрэ щэмыо чыІэмрэ
Сямызэщэу зи кысашІэнэп.

ГъэшІэгъонба, сылІэ сшІоигъоп,
ЗышІоигъуи сырихьыллагъэп.
Ау сызкІэлІщтыр сымышІэзэ,
Сенэгъуе уахътэр къэсынкІэ.
Сыкъэхъугъэмэ, сыщыІэн фает,
Сэмэркъэу е ошІэ-дэмышІэ
Іоф горэ ащ хэмылыгъэмэ —
Сыпсэунэу сыкъызэрэхъугъэм.
Ар сэлІо, шъхъае хэта
КъытэупчІыгъэр: уфая
Укъэхъунэу е укъэмыхъоу,
Къэмышъугъэмэ уадэпсэунэу?

ГушыІэм пае, Хъунагомэ
Япхъу кІасэу Саидэ иусэ
Къэмышъугъэмэ апси щэпсалъэ.

Уц къашхъоми джы сегупшысэ,
ПсэупІэкІэ сыд ащ кыфэт —
Джар яплІэнэрэу плъытэмэ хьушт.

ЕтІани — спэблэгъэ цІыфмэ
Сэ джыри сязэщыгъапэп:
Щамсэдин, Шыхъамбый, Мухьдин,
Казбек, Борис, ЕкьутэкІ,
Сызщыщхэр, сэ сщыщхэр, ІофшІэныр;
Ахърэт гъогум техъажьыгъахэхэу
Кушъур, Іэшъынэр, Хъанджэрий,
Шъыпкъэ, сыздэкІожьыштым
НэмыкІ лышІухэри щэрэхъатых:
Къоджэбэрд, Айдэмыркъан,
Чэчаныкъо, Къэзаныкъо Джэбагъ.
Ахэмэ сэ санахъ шІагъоп,
Ау сэр шъыпкъэми зысыуджэгъужьыгъэп.
Ары шъхъае ахърэт псэупІэм
Гъогу сымышІэуи сыд пай сежъэна?
Ущежъэщтыри тыда? Къэхалъэм
МэшІоку ІуагъэкІэу слъэгъугъэп.

Сыд фэдиз кызысэкІухъи,
Синыбжыкъу нахъ чыжъэу сыкІуагъэп.
Джар ятфэнэрэ... Сыхагъэдагъэп
Сыкъызщыхъуштым сэ чІыпІэу.
СыкІэгъожьырэп, ау хэты ышІэра —
Сыхэдэнэу джы сыгу кыхъагъэмэ,
Ащ зи кымыкІэу сфэІощтэп.
Къэхалъэр щысэгъэзые.
Хъау, зыкІи затесІэтыкІырэп
Ар псэупІэ джы зыфэхъугъэмэ:
ЧІыпІэри чІыпІэ рэхъат,
Тхъэми щелъэлух, шэнышІоу,

Нэгу кьабзэху шызэхуцох.
Ау чыгум учэзыухьумэрэм
Сищыклагъа сэ икьэбзагъэ?
УчламытIэу, моу упсаоу
А Ioфыр зэшloкIмэ дэгъугъэ.

Ащ ишыкIэ сэ сыщыгуазэп,
Ау уахътэ кьатмэ, тегупшысэнба.

Пщэс фыжыхэр бэшлагъэу сыгу рехьых.
Быбын зэралъэкIырэми паеп,
Зэрэшхьафитхэри арэп,
(Дунаим тета зыгорэ,
Шхьафитныгъэм кьыкIырэр кьылонэу?)
Тхьэ шьыпкьэри шхьафит дэдагъэмэ,
Мышхьафитхэр сыд пай кьыгъэхъунхи,
Ежъ ишыкIэр шапхъэ тфишыгъэу?
Тыгу рихьэр тыгу зыкIырихьэр
Гум ешIэ, ау кьыуиIoштэп.
Псэр зыфэмыдэ щыIэпышъ,
ЗисхьухъэкIэ, пщэсы зышIын,
СызычIалъхьажькIэ. Ау непэ
Псылъэбанэхэр сэ нахъ сыгу рехьых.
Кукумяур тихьаблэ щэджэ:
Тянэжъы сызэригъэсагъэу,
Къулфолахьыр тынчэу кьэсэпчъы.
Псауныгъэм кIэлъэIурэр цIыфы,
Псэр дунаим фэшIу шIoигъу.

Псэу блэчъыгъэм укIэлъымыплъ —
Джар бэрэ сыгу кьысиIуагъ,
Псышхъэми узыдэплъыекIэ,
УегъэгумэкIы. Псым занкIэу
Пцэжъыашэр ары хаплъэрэр.
Сэ егъашIэм сыпцэжъыешагъэп,
Хьадэгъум ипцэжъэнтф кIыхъэ
Сашхьагъэу сыкъекloкIыгъ.
ЗэрэхьурэмкIэ, зыр зым ешэжъы,

А нэшанэр кьэхьурэм кьыдэхъу.
Зым икloд — зым ижъыкьаш.
Ар емыкloп е бзэджэшлагъэп,
Ау мыхъун зи ащ хэмылъмэ,
Сыд пае гупшысэу сиIа?

Узфаер зэкIэ кьыуатмэ,
СыхьаткIэ чIэудзыжъышт.

KIэращэм зэлукIэ шыпIэм
ЗытIo-зыщэ кьышилогъагъ
KIэлэцIыкIумэ апае сытхэнэу.
Ащ сэ кьызгъэкIрэр, Тембот:
Сабыеу чIым уехыжъыгъ.
Гунахьынчъэ чIыр ыбгынагъэпышъ,
Хьакъ птелъмэ, Тхьам пфигъэгъун.
Сыкьеблэгъэшт уипсэупIэ,
Еутыхым илIыгъэшIапIэмэ
Гын гъозэу закъыщызIэтырэмэ
СакъыпхырыкIын сфэлъэкIмэ.

Къуныжъым сыкьерэгъэкIуат,
Сахилъытэмэ иIэнтэгъу благъэмэ.

Бэныр чыжъаплъ. Нахъ Iэзэгъу
Уци цIыфи дунаим тетэп.
Узмэ апае кьэхалъэ
Щылагъэмэ, джар дэгъу дэдагъ.
Ау сыпшыгъэу ар сыгу кьихьагъэшъ,
Ащ фэдизэу мэхъанэ емыт.
Мэхъанэ зиIэр: тыгъуасэ
Мыкloу сыхьат кьэзгъотыгъ.
Сэри сыкlorэп, уахътэри щыт,
Тезгъэжъэжъышттри о кьашIэ.

Ау сыхьатым тыдэ уищэна?
Ау уахътэри сыдкIэ кьытпылъа?

Мо кьешхрэ ошхым игъашІэ
 КъырыкІощтым сэ сыщыгъуазэп.
 Щыгъуазэхэр мэкъум щэгугъых,
 Е натрыф агъэтІысхъэ яшъыпкъэу.
 Сэ сегупшысэ бэшІагъэу:
 Сыд игухэлъ шъуІау ошхым
 Тызыщыфаем къытыримыгъафэу
 Ихабзэшъ, зыгорэм рэгъуазэ,
 Тэ зыкІи тыкъыримыдзэу.
 Моу Іэ фэпшІымэ, уапашъхъэ къиуцоу,
 Дэгъуба тІэкІурэ удэгущыІэмэ.
 Пшысэхэр ІэкІыб зышІыгъэмэ
 Ошхэп, псылъэбанэ къафехы.

БгъэшІагъорэм фэдиз бгъэшІагъэр.
 Сыгу кьеошт лъэшэу, спсэ хэкІмэ,
 Пчэдыжъэу, пчыхъэу, щэджагъоу.
 Мыхъухэштэу чэщыр хэсхыгъ.
 Къэспчыгъэмэ азфагурэ уахътэри
 Сыгу рихърэп. КъызыскІэ уахътэр,
 Ар яскІо сшІоигъу. СипІальэу
 Сызщыпсэурэм сыд пай сыщылІэшт?
 Къарэгъот хъадэгъум пае
 Охътэ шъхъаф, мафэми чэщми
 Къахэмыфэу. Сэ нэмыкІ уахътэ
 СиІэу сшІэрэп. Ар еІолІэнчъ.

Джы Пшыщэ сыкІощт зызгъэпскІынэу.

Чыгоу зэ дгъэкІодыгъэмэ
 Мэзхэр къаштэгджыжых.
 Тигунахъмэ лъапсэ ащадзы,
 ТипсэкІодхэмкІэ кІуачІэхэр ашІых,
 ТицІэпІагъэхэр куамэу агочъы,
 Тиделагъэхэр тхъапэу къапэкІэ.
 Сыд мэзы хъущта, зиІэtm?
 Хъау, сызылІэкІэ, ащ фэдэ мэзы
 Сыщыпсэун слъэкІынэп.

Бжъэ цІыкІум ыуж сихъанышъ,
 Джар зыщыІыстрэм сеплъын.

Тхылъыри хъунэп псэупІэ.
 СигъэшІэгъумэ ятхылъмэ сяджэ —
 Сызаджэрэр зэкошъоожъы.
 Атхырэм нахъи амытхырэр
 Сэ къэсэштэ. Ау сыд сиІоф хэлъ?
 КъамыІуагъэр къаІогъэ пстэуми
 Ренэу анахъ дэгъу. Сэри мары
 Джы къасІорэр хэта зыфэшІур?
 Сэры зыфэшІур, ау губгъом
 Сихъагъэшъ, чылапхъэ сэшІы.
 Синасыпышъ, сэрэп уц шІоеу
 Ащ къыкІэщтыр зыукъэбзыжъыщтыр.

Ау шъхъальэрэп усэ мыхъугъэр,
 Лъэтегъэуцуи фашІыштэп.

Хэгъэгум икІашъо къыкІэшхы,
 Хэгъэгум идэкъхэр мэсысых,
 Унэ лъачІэри чагъэ бэшІагъэу.
 Сыд яхысап псэолъэшІмэ? —
 Псэм хашІыкІэ тырагъэсагъ.
 Псэр жъы хъугъэ, укъэпи, шъугъэ,
 ЧылапхъэкІэ Тхъэм джы телъэІу.
 Синасыпмэ, псэ сиІэу сылІэн —

Тхъэм ыпашъхъэ сырихъажъынэу.

Спсэ хэкІэу, сагъэтІылыжъмэ,
 Сызщыпсэуштым сылъэхъу.
 Урамхэр хъопсэлэ нэгух,
 Къушъхъэхэр Тхъэм пэблэгъащэх —
 Мафэ къэс инэплъэгъу уитышт.
 ГъочІэгъхэр шІункІым есагъэх,
 Жъыр гупшысэнчъ, гъогу сапэр
 КІэлэцІыкІумэ аубэгъах.

Адыиф кысфеплэкынэп,
 СэтэнаекIэ сыгужьогъау...
 Мыр урыс, мыр нэмыц, мыр урым,
 Сэгъэшлагъох, ау сашлошлагъоп.
 Сыгу хэкIырэп, сызфамыгъадэмэ,
 Тхъэм нэмыкIмэ сахилытагъ.
 Саусэрыкъуи сыдежъэшгунэп —
 Ныбджэгъу ымыгъотзэ, кIодыгъ.
 Мы чIыгур мыхъурэягъэмэ,
 Зэ сеуцохыни, сеплтыштгъэ —
 Тамэ згота, ИтIум нэмыкIэу?
 Сыда сызфаер? Сыд пшыс
 СцIэ зыщралощтыр? Хъоу нэкIым
 Джэрпэджэжы сыщыхужьыщта?
 Сыгу лъапцIэу, сыгу закъо пцIанэу
 Зэ сежъэгъагъ. Джы непи
 Сыгу зэрэлапцI, зэрэпцIан;
 Панэу хэлъмэ джы сягупшысэ:
 Сщышы хъугъэх, сыд пае хэсхынха,
 Хэпххэмэ, гур зэбграхышт.
 СыкIэгъожьрэп, анахъэу тхъэжьрэми
 Стырыхыгъэу зы Iульхыи ышхыгъэп.
 Сэри зи къатесхыгъэу къэсшIэжьрэп...

Зэ къэуцу, си Гунахъ, оц нэмыкI
 Къэзгъотыштэп сызщыпсэун,
 СызылIэжькIэ. Ау сыдэу унэгъу
 Iэ дэда, сикъош!.. Сенэгъуе —
 Жъыгъор ары псэкIод пщыныжъыр.
 СфэмылъэкIыгъэр — згъэшлагъ,
 ЗгъэшIэщтыр — сфэльэкIыжыштэп.

Аужырэ зэолIыр

Баллад

Зэо ужэу лыхъужь бланэр
 Ядэжъ къежъэжыгъ.
 Заом зежъэм ныбжыкIагъэ,
 Къушъхъэм фэдизыгъ.

НыбжыкIагъэ — зы тэмашъхъэм
 Тыгъэр щытэджыгъ.
 НыбжыкIагъэ — адрэ тамэм
 Мазэр щытIысыгъ.

Iэр ыцэймэ — ыIэгуйтIу
 Псыхъор афэшIугъ,
 IугушIукIмэ — мэфэ реным
 ЧIыгум щыошIугъ.

НыбжыкIагъэ. Ау зэуаер
 Ильэс минрэ кIуагъэ,
 Къежъэжыгъ ар лIыжыи хъугъэу,
 Ышъхъац чъэп щыуагъэу.

Чыгъэу заом дыIухъагъэр,
 Пщэсэу Iубыбагъэр.
 Шъофэу заом дэкIогъагъэр,
 Псыхъоу Iульэдагъэр —

Гъусэу иIэу къежъэжыгъэх,
 Ядэжъ къэкIожьынхэу,

Мамыр мафэшъ, шъхьадж ичІыпІэ
Зафэу уцужьынхэу.

Нэсыжыгъэр мэзэу шхъуантІэм
Чъыгти, хэхажыгъ.
Нэсыжыгъэр икІэй ныбэ,
Псыхъоу — гушІожыгъ.

Пщэсхэр огум, огоу шхъуантІэм
Зэлыбыбэжыгъэх.
Шъофхэр нэпкъым, псынэпкъ натІэм,
ЩыушхъонтІыжыгъэх.

ЗэолІ бланэр изэкъуабзэу
Гъогум кытенагъ,
Джыри чэщэу, джыри мафэу
КІонэу кыфэнагъ.

Пшъи тІысыгъэ. ЗэрэтІысэу,
Ышъхагъ чыгыр кѳиуцуагъ,
Зызеуфэм, псым фэлІагъэу,
ПсынэкІэчъыр къэлъэгъуагъ.

Шъоф нэфынэр ипІэшъхагъэу
Уцым зыхегъакІэ.
Ау ыкІыбкІэ кыщыІугъ
Шъуй мэкъэ макІэр.

Зэплъэм — ыгу пэчІынатІэу,
Къыльэбыбы пшъыгъэу,
Щэу — щэнапцІэу, аужыпкъэу
Шхончым рагъэкІыгъэр.

Бэрэ, бэрэ къэбыбыгъ ар,
Пшъыгъэу кынэсыгъ.
ЗэолІ бланэр дэлэбай
ІэгукІэ кыубытыгъ.

— Сьд, щэ папцІэр? ПкІэ иІэжъэп —
Заор тыухыгъ!
— Шъыпкъэ, заор уухыгъэшъ —
Сихъадэгъу къэсыгъ...

— Уздэсхышт, — ыІуагъ лІыхъужьым, —
Езгъэплъышт сишъао,
Зезыхагъэм хъадэгъу пчъагъэр,
КъыкІэныгъэм заом.

ГъучІ такъырыр ибгъэджыбэ
Рилъхы, хэчъыгъ.
Огу мамырым, огу нэфынэм
Тыгъэр щыльэгагъ.

Чэщ-зымафа, чэщ-мэфища —
Тхапш зэрэчъыгъэр? —
ЛІыхъужъ бланэр къэушыгъ,
ЗэкІэм къыкІэщтагъэу.

Чъыг жъаур шъхъарытыжъэп,
КъэушІункІыгъ огу нэфыр,
КІодыжыгъэ псынэкІэчъыр,
Щычэфыжъэп шъофым.

Сьд къэхъугъэр? Шъуй макъэр
Шъофым щэджэ чыжъэу.
Ибгъэджыбэ еІэбэжышъ —
НэкІы, щэр илъыжъэп.

Щэр — щэ папцІэр быбыжыгъэ!
КъэупкІэнтІы натІэр.
Быбыжыгъэ!.. Джыбэр гъуанэ
Ыгу пэчІынатІэу.

Щэр — щэ папцІэр агъэтІыльа
ЦІыфым ыгу пэблагъэу?
Гур зешІэжъым, икІэрыкІэу
ПцашІор зэкІэблагъэ.

Шъуй макъэр мэлъу чыжьэу,
Къэлъу макъэр чыжьэу.
Шыг мэдэлъушъ лыхъужъ бланэр,
Гупсэф къемыкълужъэу.

Маплъэшъ — чыгмэ къапэтэкъу
ПкIашъэр гъожъэу-гъожъэу.
Маплъэшъ — шъофхэр нэшхъэй нэгух,
Хъярыр амылътэжьэу.

Пшъыгъэ, пагъэ лыхъужъ бланэр,
Ядэжь кIожъмэ шлоигъуагъ,
Ау щэ папцIэр зыщышъуирэм
ИкIэрыкIэу фигъэзагъ.

Ядэжь тауштэу ар кIожьына,
Чыгум щэр шышъуеу?
Тауштэу хъяркIэ къэкIожьына,
Цыфыр агъэпыеу?

Къыгъотын е ар фэхын
Ыуж имыкIыгъэу,
Щэу, щэ папцIэу, аужыпкъэу
Заом рагъэкIыгъэм.

Ежэ кIалэм зэрэчылэу,
Ежэ ащ хэгъэгур,
Ежэ зэкIэ кIэлэ закъом,
Ежэ огур, чыгур.

Къэлъу чыжьэу, къэлъу благъэу,
Къэлъу шъуй макъэр,
Ежэх кIалэм, емызэщхэу,
Чыгуи огуи сакъэу.

Бэджыхъ

Повесть

1

Губгъошхом — мэзым азыфагу итэу,
Е тIуми язэфэдэу лIыр мэкIожьы.
ЕтIани — пщэсмэ лъагэу зэ къяхыжьы,
Зэ псышъхъэм рэкIо, лъэуж хымытэу.
Елъэгъу фэд е ыпсэ, е ыгу закъо, —
ХъампIырашъоу, бжьэу, бзыужъыеу жьым шыфарзэу.

Ары, джаш фэдэу зэкIэ ащ къыщэхъу, —
ЫнитIу альэгъу — дунаир ыгу къыщэхъушъ.

Ау сыдым фит? Сыд Мощ фишIэн, рилон —
Дунаим? Ау сыд пай ар лъэлон?

Ау, шъыпкъэр пIощтмэ, фэдэ егупшысэу,
Ар гъогу тетыгъэп. ЩэкIо шлошIы пшысэм.

Е шлошIырэп. МакIо. Ядэжь ар мэкIожьы,
Джаш фэдэкъабзэу къыкIыгъагъ иунэ,
Ядэжь мэкIожъэу шлошIызэ. Шъофы гъожьыр
Зэпичызэ, шхъонтIэ кIырыр ащ ебгынэ.
Бэп ыгу ащ илъыри: плъэгъуи, зэхэпшыкIи,
Зэхэпхи е гу чыжьэм къыубыти,
О пстэуми охътэ закIоу зыпхашIыкIы,
ЗахэпшыкIыжьызэ, ори угу мэпытэ.

Ащ фэдэ Іофхэм сшІэрэп ежъ агъапэу,
Мэчъабзэ ыгу, мэбыбы ащ ынапэ.

Мэбыбы ыгу, ынапэ ащ мэчъабзэ,
Ядэжъ мэкІожьышъ, Шьофым, огу къабзэм
АщэкІо. Губгъо чъэрым, псыхъо чэфым
ЩышхуантІ, шыгъожъ, шыфыжъэу ащэнэфы...

Зэпэнэфыжъэу быбрэ ІудэнакІэ
Ытамэ кыубытыгъ ащ. Ары шъхъакІэ
А бэджихъ набзэр ежъ-ежъырэу
ПыпкІагъэу кычІэкІынкІи хъун
Мо цІыф мамырым.

Ар шъыпкъэ: хэлъ бэджихъым а нэшанэр —
Ыгу илъыр кыуимыІоу, ар кыпшІуанэ.

Губгъошхом, мэзым азыфагу ыІыгъэу,
МэкІожьы, плъэгъурэ пстэуми язэфэдэу.
Бэджихъри, цІыф тэмашъхъэр ыубытыгъэу,
Ащ ыуж ит фыжъыбзэу, зэпэлыдэу.

Ау мары ІудэнакІэм зыпишІагъ
Уц кІырым, чъыгхэр ащ ыуж ихъагъэх.
Къэгъагъхэр альежъагъэх, запхъотагъ
Къушъхъэтхмэ: апэу огум исыхъагъэх,
ЕтІанэ пщэсы псынкІи, нахъ онтэгъуи
АкІыгъухэу екІыІагъэх бэджихъ пакІэм.
Огу жъогъо жъыухэм зашІи зэгъунэгъу,
Зэлъабгынагъ ошъогоу нэфы закІэр.
ПыпкІагъэх зи кымышІэу, цІыф тэмашъхъэу
Зылъызкъудырэм джы дунай хэгъуашъхъэр —

Джа бэджихъ бзыеу, жъгъыоу зизыщыгъэм,
АмышІэу ыгу къэкІыгъэр налмэс щыгъым.
Зи ыгу хэмылэу, хъауми джауцтэу хъугъа? —
Ежъ цІыфым зэуи ахэр кышыхъугъэп.

Ядэжъ нэсыжъи, ишагу дэхъажъыгъ,
ЫкІыбкІэ щыІэм кыфызэмыплъэкІэу.
Къэлэпчъэжъыер зыІохъажъым макІэу,
Бэджихъым игъогу занкІэ пибзыкІыгъ:

Джа ІудэнакІэу губгъуи, къушъхъи, мэзи,
Ошъогоуи, шъофэу къэгъагъыр зэрызи,
Ошъуапщи жъуагъуи зыпышІагъэр. Къэшъо
Ощхъ быбыр ащ къыпцежъэшъ, осэпс къехы,
Бзыу макъэр щыгъыжъыеу щетэкъохы.

Къэлэпчъэжъыеу цІыфым ыбгынагъэм
Дунаир Іут, бэджихъым пыгъэнагъэу.

Бэджихъ хъыбыир сысэу мэжъыутэхы,
Дунаим ижъыкъащи зэхэхы.
Моу зы лъэбэкъу, уихъапщэ зэпичынэу,
Зэрэпчыжъэр цІыфым. Зэпычынэу
Ар мэкІэзэзы: икъэлэпчъэжъые
Зэпагъо хъу шІоигъоу мэгужъые.

Мыщ цІыф щэпсэу. Загъорэ къэлагъо,
Щынэф, щышІункІ. Щыбгъуз-щышъуамбгъу илагъо.

2

О зызакъом
Тхъэшхо Закъом
Шъыпкъэ закъоу уигъэшІагъэр
Тауцтэу пстэуми
АфэшІу пшІыгъэу,
ГъэшІэн джанэу ащыплъагъа?

3

Къеблагъ.
Щыпсэу.
Шу лъэгъу.

Аюшtmэ зямыгэгъап.
Тыкъабз.
ТыбзашI.
Такъикъри
ГъэшIэри зы цIыф нап.

4

О пцIэ зысэшIэм, дунаим
ЩысшIэщтыр сэ щысыухыгъ.
«Шу усэлэгъу» зысэIом,
СIоштыр зэкIэ кыызэхахыгъ.

5

Мызэу гъогумэ сашыфэхыгъ,
Ау бгыбзэкIэ сымакъэ Iугъэп.
ПчъэшъхьаIумэ сэ сатетыгъ,
Ау хьалыгъу сыкIэлъэIугъэп.

Сэ сылтыхъугъ ащ ЫцIэ,
Ащ ЫцIэу шъо жъугъэбылтыгъэм.
Слэгъугъэ шъунэгугу шIуцIэ
НэпцIэу кIэлъыгъэр.

Ащ ЫцIэ шъуипсэлъэ нэкIымэ
Псэ зыпыт нэфэу къахэпсы.
Ащ ЫцIэ шъугу зэгъокIымэ
КъырахьакIы гъэшIэ IэшIупсэу.

НэпIэхъ ащыхъугъэу шъуигугъэмэ,
Гъогу кыинэу сыулъэгугъэмэ
Атет, ныбжыкъу хъугъэу ынапэ,
Къытхэт, къэшэигъэу ыIапэ.

6

Мо чыгхэр бэрэ, псэ чIэнагъэу,
Мэкъэнчъэ хъугъэу яинагъэ,

Щытыгъэх, агухэр унэкIыгъэу,
АплIэIухэр пшъыгъэу зэгъэкIыгъэу.

Ау бзыухэр, ар афэмыщыIэу,
Къетэкъохыгъэх огоу щыIэм.
Джашыгъур ары кыIZEжагъэр —
ШхъухъашIа, джына — ехъыжагъэу
Зыгорэм макъэр къешыпыжы, —
Ымакъэ бзыоу зызыухыжырэм.
Къутамэм пелъэ, кырешIэкIы,
Чыгыпкъмэ пытэу къарешцэкIы
А макъэр, огуми дихъыгъ,
Мэкъэ ошъуапщэ ришIыхъагъ...
Нэужым хъоухэр къэтхыуагъэх,
Чы кьатхэр сакъэу къэкууагъэх.
Налмэс-налкъутэр зэпэшIэты,
КIэдэлугу: чыг псалъэм зыкъеIэты.

Тыдэ шыIагъа цIыф нэгъуаджэр,
Чыг уахътэм хъоур кыIZEгъаджэм?
Жъау нэпцIым чIэсэу рэхъатыгъ,
БзэмыIу пIалъэр шъхъарытыгъ.

7

Уемыж шIэгъуашIэ. Шъэфэу шыIэр
О зэкIэ нафэ кыпфэхъугъ,
Къинышхо хэтым ыкIоцI фабэ
ЫкIоцIы шIункI, уIэбэлъабэу,
О зыобгынэм. МышIэныгъэм
Уигъэшэхъугъэу, зэкъоныгъэр
Дунэе жьоткIэ о пхъожыгъ.
О пшIагъэп: нэфыр — шIункI пкIыжыгъ.
Джы щегъэжагъэу, уцэлэфэ,
ШIэгъончъэ гъашIэр ощылэфэ,
Бгъотышт джэгъогъур е ныбджэгъур,
Пштэшт шIулъэгъур е хьадэгъур,
Зыр IэшIу, хафэ, стыр е чыIэ,

Е кыхъ-клаго, шы е шып.
 Е шыамбгу, е бгуз, е дэгу, е дэй,
 Мыр чэфым ехы, мыр нэшхэй,
 О умыукымэ, уаукышт —
 Уигъашлэ джауштэу зэблэкышт.
 Гупшысэу пстэуми ахэпхыштыр:
 Зыгорэм зэклэ кыгъэшлыгъ,
 Ащ о гунапкъэ кыпфишлыгъ.
 Нэужым джыри зэхэпхыштыр:
 Укъэзгъэхугъэм зэклэ ешлэ,
 Уибзаджи уишлуи ащ зэхешлэ,
 Е кыпфишлэшт, е упшынэшт.
 «О-ой, сэ шлункым сыкъхэнэшт!» —
 О плони, нэфыри шлункы кыхъэм
 Зэринэплэгъур пшлагъеп нахъ.
 Ащ тэрыкли хъоур зэеплыхъэ,
 Ащ тыгы мази изы лахъ.

Ау шыл Зыгорэ, хъоуи палы
 Зэхэдз ымышлэу, зэу чыналъэр,
 Зэу огур, тыгъэр, мазэр, жъуагъор
 Ащ тырицагъэх Зэу зы лъагъо.
 Илэп ащ чылы, кыхы, хафи,
 Шъхъаф-шъхъафэу бзаджи е цыф зафи.
 А пстэури — оры, шлункыри нэфыри,
 Дунай шлэгъуашли, ахърэт шъэфри.
 Ар Тхъэшхом ыпсэу зэхэпшлагъ,
 А Зыр плэльэнчэу ит уашъхъагъ.

8

Ныбджэгъу, тэ шыпкъэр зыми кытилуагъеп,
 Ежъ пегъымбарми тыфэгъэдэлуагъеп —
 Тхъэ псэлъэ нэфхэр тшлшгы ыгъэхунэу.
 Джащ пай клжыгъэ, огур кылтыхунэу.
 Ащ тежэ, ау Тхъэ гъогур кыхъэн фае:
 Ташъхъагъы кышцэошлу, кышцэуае,
 Тэлэты тлитлу, лъэгуанджэклэ тэтлысы,

Тыщэтху зым, шъхъасынчэу зыр тэумысы.
 Ау загъорэ сэ щэчыр сыгу къесыхъэ,
 Урамыр, щагу клоцыр къэсэплыхъэ:
 Цыф унэ тисмэ, Хэтыр кытфэсакъэу,
 Къэлунба, зэхэтхынба ащ ымакъэ?
 Хъарт-къурт мэкъэхъумэ непэ таудэгугъэу,
 Тхъэ псэлъэ ласэр пклэнчэу кытщэгугъы.
 Ежъ ласэ — тэ псэукым тыхэдагъ,
 Ежъ шыабэ — тэ умэшхор къетэхъаклы.
 Ежъ лэшлу — тэ дыдж-псыджым тырахъаклэ,
 Ежъ шыпкъэ — тэ нэпцл блэрым тыхэшлагъ.

9

Сыздалорэр арэп сшлочыжъэр —
 Сигъогу ары сфэмыухыжъырэр.
 Слъэгъурэр арэп згъэшлагъорэр,
 Сыздаплъэрэр ары сшлшлагъор.

10

Ошъогур зэрэпсаоу кыпфэклуагъэу,
 О ущылгыгъ, рэхъатэу учыыгъэу.
 Зиухъэу шыблэм, пчыклэм зиуклыжъэу,
 Ныкъостэу ошъогу псаур пшъхъарэклыжы.

О уипчэшъхъалоу, ыгу ащ зыщфэхыгъэм,
 Къэгъагъ кышцэклы, яжъэм зыкъхихыгъэу.
 Унэгу сурэтэу, мэлэлич пэшлыгъэм,
 Гумэклэу напци напли шысысыгъеп.

Пщэс фыжы цыклум учыые къегъэжъау —
 Огу хэцэтыкл унапэ щэтэмао.

11

Сэлыало: сигъашлэ кыхъэнэу —
 усигъусэми усимыгъусэми,

Сигумэхэгум хьадэгур кыскIэмыханэу —
 усигъусэми усимыгъусэми.
 Усигъус. Сэ кьэсшIэжырэп кьыхэкIыгъэу усимыгъусагъэу,
 Усигъус. Сыдэуштэу сылIэшта, сэ о ащ сыфэмыгъэсагъэу?
 Ау хьадэгур кьэсыгъ: усимыгъусэу сыфаеп сежъэнэу,—
 сыдэуштэу Тхьэм игъогу кьэзгъотышт,
 зэпэнэфыжъыми тыжъынэу?
 Кысфэгъгъу, псэм ызныкъу: СыкIожьышт сызэрэщылагъэу,—
 усигъусэуи усимыгъусэуи.
 Ау сшIэрэп: ащ сыдэуштэу сыщыпсэушт —
 Хьадэгъу гъашIэм сыфэмыгъэсагъэу —
 усигъусэуи усимыгъусэуи?

12

Iасэу, Iасэу чыг жъау,
 Iасэу — шIульэгъуныгъ.
 Сыдэу умакIа, сигъашI,
 Сыдэу укIыхъ, щыIэныгъ.

Уигъэгугъэшт пчэдыжъым,
 Уигъэгупшысэшт пчыхъапэм.
 Шъэф тетыжъэп дунаим —
 ЗэрэпIэлъэнчъ унапэ.

Iасэх тхыдэ кьэбархэр...
 КъытлыIэсышт Тхьэ нэплъэгъур.
 Зи щыIэп анахъы кIыхъэ
 ШIульэгъу Iасэрэ хьалыгъурэ.

13

Зэгорэм сабий гъэшхэкIыгъэр,
 Уцыжъ кIырымкIэ кысэкIолIэн.
 Псы жьгырыумкIэ зиунэкIыгъэу,
 Сибэн чыIэ кыгъэфэбэн.

Скъупшъхъэ гъожъхэр зэкIэсыугъаеу,
 Тхьэ шъуфэсIон — сыкъэтэджыжъын.

Зэхэсэхышъ псэ зыпыт дунаир,
 ИкIэрыкIэу псэ сэри сшIыжъын.

14

Сихэкужъэу, сичIыгу дах,
 Сыдэу сыгур кьыпфэмах!
 Дунаишхоу кьэгъэшIыгъэм
 Ощ нэмыкIыр спсэ пэсшIыгъэп,
 Зи пэсшIыгъэп.

— Джы нэс тыдэ укъэтыгъа,
 Сэщ нахъышIу о кьэбгъотыгъа? —
 Джыри сыбзэ пщымгъупшагъэу,
 Сыкъехъажъы сэ уашъхъагъы,
 Сит уашъхъагъы.

Хъау, кьэсэIо, сичIыналъэ
 Сщыгъупшэнэу щыIэп пIалъэ.
 Тхьэм тэ зыпсэ къытитыгъэр.
 Сэ чэтацэм сытетыгъэу,
 Сыгу Iэтыгъэ.

Уахътэр кIыхъэ, хъоур куу...
 СшIоигъуагъ сэ умыкуо,
 Укъэштагъэу е упшъыгъэу.
 Сэмгъэлъэгъу унэгу шъыгъоу —
 ТызэкIыгъоу.

Сихэкужъэу, сичIыгу макI,
 Зэ кьэплъфыгъэр джы уихъакI.
 Угу сыщыцэу сыщыгъаI,
 УицэIагъи сэ сигъаI —
 Сыгу кьыкIаI.

Егъэзыгъэмрэ шIушIэмрэ

Пиысэ

Егъэзыгъэр чъэмэ-чъэзэ,
ШушIэм кыIукагъ.
ШушIэр псынIэу кыизщылъэти,
КыIукагъэр ытэмитIу
Атырилъхьы, ечъэжъагъ —
Шу фишIэнэу ыгу кыхъагъ.

ТэкIу тешIагъэу егъэзыгъэу
Джыри зы къэлъэгъуагъ.
Бэрэ чъагъэ, зиплъыхъагъ,
Бэрэ, бэрэ, ШушIэм фаеу.
Ымыгъотэу, бгъоджи мэзи
Мызэу-мытIоу ащыджагъ.

Пшъыгъэ, пагъэ. ШушIэм лъыхъузэ,
Лъыхъумэ-лъыхъузэ езыщыгъ.
Щыгъупшагъ итхъамыкагъэ,
Егъэзыгъэу зэрежъагъэр.
Ышъхъагъ тыгъэу кyiуцуагъэр
Ащ Iэзэгъу фэхъужыгъ.

ЫлъэкъуитIоу лъыкъэ-псыкъэр
Псыхъо чъэрымэ аукъэбзыгъ,
Жыбгъэм нэпсхэр ыгъэгъушъи,
Ыпкъ оццхъагъ ытхъакIыгъ.
Чъэныр хини, мылтыхъожъэу,
Чъыгы цIыкIу ыгъэтIысыгъ.

Ащ ычIэгъы чыл шишIыгъ.
Псэушъхъэшхор кыубыти,
Жъоным дэгъоу фигъэсагъ.
Бзыур Iэгум дишIыхъагъ,
КIэцIэу, къакъэу, щыр кыирищэу,
Ащи шIэхэу кыублагъ.

Мафэм мажъо, пхъэр еупсы,
Псынэ етIы, шакIо щэIэ.
Пчыхъэ зыхъукIэ, къамыл псыгъом
Епщэ, жъуагъом дэгущыIэ.
Нэф къэмышъзэ, жъэу къэтэджы,
Iофым фежъэ. Джауцтэу щыIэу,

Джауцтэу щыIэу ежэ ШушIэу
Егъэзыгъэр езхъыжъагъэм.
Хъау, щыгугърэп, насыпышIу ежэ —
ЫшIэ шIоигъу къяхъулагъэр
ШушIэм ыкIи Егъэзыгъэу
Ащ ытхыцIэ итIысхъагъэм.

ДЭТХЭР

«Тыгэм ыүлэрэр мэху усакло». *Хуажь Нуриет* 5

Усэхэр

Революцием сыфэусэ	19
Сэ непэ сытыгь	22
Тыдэ шыI а кIэлэцЫкIур?	24
«КIэлэцЫкIухэр дыргу шешIэх пIонэу...»	26
«Лъэкьо цЫкIухэр ипчэу-ипчэу...»	28
Сабый кызыхьукIэ	29
КIасэм хьасэм кIигьэнагь	31
Шу зыльэгьурэр	32
Зи умыIоныр	33
КIэлэцЫклоу япшЫкIубгьуанэрэр	35
Урам шьуамбгьом	38
«Бгьэмысэнур ренэу нахь Iэрфэгьу...»	40
«Игьоты хахьо кьзс...»	41
ЧЫгур	42
«Сабый цЫкIур кьызэрэхьурэм фэдэу...»	43
Сихэгьэгу	44
Разливом дэжь	45
СыдэкIуае кьушхьэ нэфым	47
«Мыщ фэдэу бжыхьэпэ шIункIым...»	48
Тхьауегьэпсэу осэIо	49
Поэзиер	50
Адыиф ильагьохэр	52
Пшгашгэм ыцIэр... ..	55
Бзыльфыгэм пай	57
Опсэу осэIо	59
Зыгорэ стамэ шэтIэмы	61
«...НэбгыритIу сыгу шызэблэкIы»	62
Заор зэраукIыгэр	63
Псэм итыгьу	66
Синыбджэгьухэр	68
КIэлэцЫкIухэр	71
КIохэ зыхьукIэ кьушхьэхэр	73
Гьэмэфэ пчыхьэу	74
Угубжымэ зафэу	77
ЕшгьуIу бзыу цЫкIум	79

СонетитIу	80
Шульэгьу	81
«Сичылэ фабэхэу шешыхь ошх гуапэхэр...»	83
Сыогупшысэ, Хьусен	84
«Шгабэу Iэ шыфи шым ыпшгэ дахэ...»	86
«Уичьыги кьэкIа...»	87
КIэлэцЫкIум есIон	89
Колхоз шьоф	91
Хьульфыгэ чэщ	99
«Сыпшыгь гьатхэ...»	101
«Непи джаушгэу дунаир гьэпсыгэ...»	103
Сичэрэз чьыг	104
«Дахэр...»	106
Тыгэм икьохьагьум	107
Губгьо нэкIым чэоу рашыхьагьэр	109
Шгьуфэмыеми	112
«Хэлыа шгьуIо дунаим сэри сиIоф?...»	113
«Хьау...»	114
Гум ибзыухэр	116
Хэгьэгу зафэм сыфэлэжьэшт	117
СичIыгу ичьыгхэр	119
Хьадэгьу зимыIэ кьушхьэр	120
ПсынэкIэчь	123
Сичыл	125
Кьэгьагьэр кьисчмэ	126
1941-рэ ильэс	128
«Жьуагьохэр, жьуагьохэр!...»	130
Кьушхьэр кьыкьокIы	131
Шульэгьу	134
Лшыжхэр	136
Поэтым ипкIыхь	137
Усэр гьашIэ	139
Орэд	141
Рояль	142
Укьегьэху ежь уфэдэнэу	143
Сэпсэу сыбгьэлэпIагьэу	144
Есениным ыпс	146
Пшгашгэмрэ кIалэмрэ	148
Ошхыр	149
Мыпшыжьырэ кьамзэгур	150
«ШIэгьуишгэ зиIэ пшгашгэр...»	152

«ДгъашІэрэми сыд гуцэ ыуас...»	153
Сыгу укъэкІмэ	154
Чъыг тхъапэм ибжыхъэпэ псалъ	155
«Мы блэкІырэм сыгу рихъырэп ынэгү...»	157
«ЫгукІэ кІэлъэшъоу...»	158
Коныр тыушъагъэ	159
Коцъц	160
Зи шыІэп сфэмыукІочІын	161
СызэмыгъашІ езбырэу	163
«Поэтым тхъарыІо ешІмэ...»	166
«Ошъуапщэхэр зэрэджэдагъэхэр!...»	167
«Тыдэ хъугъэ, сыоупчІы...»	168
Тыгъэр тшъо хэлъ	170
«Мары мэзыр раупкІыгъ...»	172
«ХэщэтыкІмэ, ыгу илгыр зэхэпхэу...»	173
Бзылъфыгъэр	174
Орэд къэзыІорэ мыжъор	176
«ГуцыІэр къызшежъэщтыр сыд фэпшІэн?...»	178
«УнапІэ зыщыпІэтыгъэм...»	179
Сакъ, сакъ	180
«Сэ зи къэсыугупшысэрэп...»	181
«Арэп, мо тыгъэшхом сыд ихъисапыр?...»	183
НэгъэупІэпІэгъу	185
Чыгур, тыгъэр, мыІэрысэр	187
«Мыжъо шъхъаур ащ шъхъарыт...»	188
Чыгум сэбыбы	189
«Джабгъу ІэмычІэр зэкІэсэлъхъэшъ...»	190
«Гур мэкъэнчъ...»	191
ИкІэлэгъур ыгу къэкІыжъы	192
Хъау, сынэпкъ	193
«...Шъыпкъэп бгъэшІэщтыр, шъыпкъэп уимафэ...»	194
Жъуагъор	195
«Ащ тауштэу зыщыуухъумэшт?...»	196
МыІэрысэхэр къыскІэлъэрэплъэх	198
«Пшъхъац жъау пэпашІэ, мээхэ чъагъоу...»	200
Мыжъо ун	201
«— Сыд нычэпэ уиІус...»	203
Лъэпкъ чыжъэхэр	205
«Сигукъао нахъыжъ мэхъу...»	206
Ояп	207
Къэбар	209

Пэлъэнчъэр	210
ІэрымышІ къам	213
СичІыналъэ ижъы лъэшхэр	214
Кушгъэ орэд	215
Лытеуцогъухэр	217
Ижъырэ пшыс	218
«Тхъэхэр зэщым зырегъэзхэм...»	221
Чэщныкъо сэмэркъэу	222
«Хъугъэ. Икъушт...»	223
Гум идэогъухэр	225
МашІом икъэшІэжъ	226
«Сыулъэгугъэп...»	228
«ТышъумыгъэгугІ...»	230
«Мы сатырхэр арэп...»	231
«Фэхыщтым фэд, пІапэ енэсмэ...»	232
«Мэфэ пкІэгъуасэм имышъо-мыл...»	233
Гум ихахъу	234
Гугъэр	236
Тыгъэм тыралъэгъорэ шІуцІагъэхэр	238
«Чъыгмэ бэшІагъэп...»	240
Батыр Іуашъхъ	241
Сыхэстыхъэ, сыкІэлъэІузэ	244
Псым ыкІыІу, жъым ычІэгъ	246
«Тэкъохыгъэ гуцыІабэр...»	247
«СыкІэхъопсэу фэсэщэи, сфэмыщыІэу...»	249
Мэкъуоныгъом	250
Адыфы иІуплъэ мафэхэр	252
Бжыхъэ чъыгхэр	254
«Дэгъуба, дэгъу. О зэрэпІоу орэхъу!...»	255
Бэдзэнэшъухэр	256
ГуцыІэ къызэрыкІохэр	258
Дао	260
«ЩыІэныгъэм сыд зэрэпхыгъэр...»	261
«Хъау, укъэсшІэжъырэп...»	262
Фельетон	263
«Шэу блэчъыгъэр мэшІо тхъуабзэм фэбгъэдагъа...»	265
Іазэмрэ гъуазэмрэ	266
«ИхэгъэгугІасэ...»	268
«Сыд уищыІакІ, губгъо ин?...»	269
Къушъхъэр	270
«Тыдэ хъугъэ ти Тыгъуасэ?...»	272

Сэмэргъэу	273
«УишIульэгъоп, гум, аужыпкъэм, урипыщэгъоп...»	275
Чыгум икъэхьукIэ фэгъэхьыгъэ гушыI	276
Волошиным иун	278
«Шульэгъу Iахъэу зи арыхэп къыпфэнэжыгъэр...»	280
КIэнэIалъэм шыпкхэр халъхъэ	281
Хемингуэй зызеукIыжым	282
Фельетоным ычIыпIэкIэ	283
«Мыжъохэр...»	285
Бзыхэр мэбыжыкх	286
ПэоIадз	287
Теуцожь Цыгъу	288
МэкъумэщышI	289
Шульэгъур псэурэп изакъоу	290
Хиросимэ дэгущыIэ Нагасаки	292
Чыфэ тыжыгъохэр	293
Ижырэ усаIу	295
«Ныбджэгъу унэм ехъэ пIонэу...»	296
Сыкъэзыльфыгъэр	297
«Чыгым и Маф...»	299
Чыгур сыгу къыщекIокIы	300
«Чэрэзы чыгыр...»	301
Сиadyгабз	302
Нарт къэбархэр	304
Пелыуанхэр	307
Сэ ихыгъ	309
Унэ цыкIу сэ сшыгъэ... ..	310
Къуаджэм ишъау	312
«...Щэджэгъоуж...»	319
«Григорий Мелеховыр къэлапчъэм Iус...»	314
Тыгъэр псагъо кIуагъэ	315
СиIэгу абгынагъ чэрэз чыгмэ	317
Сят	319
«Зыгорэм ренэу тафегъэзэщы...»	321
«Бзыум къыхещы, Пыщэ мэбзэхы...»	322
Шыу закъу	323
Аужырэ нартыр	325
Бзыоу быбыжхэрэр	326
НэпIэхъ	328
«Щэрэ бэрэ зэдэсэлъхъэ...»	330
«Агъэсэигъэх къушъхэмэ...»	331
СишыкI	332

«Мыжъофы плъырхэр...»	334
ТхэкIыжырэ, тыгъэр къышын	335
«ДэгущыI уигъашIэ, дэгущыI...»	336
«Псыорыр мачъэ сатырэу...»	337
ШыкIэпшын	339
Ныбжыкху зымышIрэ нэфынэр	340
Сихэгъэгу	344
«Сэтхэфэ, къушъхэм сыфэд...»	345
«ИкIэрыкIэу дунэшхом...»	346
Сонет	347
Лоркэ иорэд	348
Адыгабзэр	350
Бжыхъэ	351
Чэц шIункIэу	352
Ощхым чыгъэу хэшIыкIыгъэр	353
Сэтэнае къумбылым едао	354
Ны-ты орд	355
Сыожэ, сишъау	356
«Фэхыштым фэд, пIапэ нэсмэ...»	357
Къунчыкъохабл	358
Сократрэ къушъхэмрэ	359
Джыри джауштэу къысщыхъугъ	361
Теуцожь цыгъо ычIэкIэ	362
«Джыри къамыIуагъэм...»	363
Гум иIофтабгэхэр	364
Ошъогур сыгу къыщежъэ	383
Шульэгъу тIэкIу	399
«Псыхъоу Хъуау»	406
ХэцэтыкIыр — кIый макъэр	408
«Чылэ пшъашъэр...»	409
«Джыри тIэкIурэ тыщыIэшт...»	410
«Дэнэгъо шъхъацыр...»	411
Сонет	412
«Къэсышт ори уинасып...»	413
«О зэ закъо укызэплъэм...»	415
КъыбгурыIогъагъэмэ, спсэ закъу... ..	416
Пшъэшъэжъ	418
СишIульэгъу	419
«ХэцэтыкIмэ, ыгу илгыр зэхэпхэу...»	420
«УнапIэ зыщыпIэтыгъэм...»	421
Сыхъэ щыкъэбархэр	422

КъэнэтIэхэс чэфхэр	433
Гум истафэхэр	437
Адыгэ псалъэхэр	466

Поэмэхэр

Революцием игъогу нэфын	477
Къемыщхэрэ оцхыхэр	482
Гъогумафэх, чъыгыкIэ цIыкIухэр!	486
СыпщынэIап	489
Адыгэхэр Лениным фэтхэх	494
Теуцожь Цыгъу	499
Пшысэжъ	514
Адыиф	523
Пщы-оркъ зау	530
Апэрэ шIулъэгъум игукъэо нэф	617
ФэкълIым икъашъу	633
СыфэкIо цIыфым	643
Тхыль мыухыгъэхэр	649
«Шэбатныкъоу нарт яшъао...»	657
ХэкIы	663
СылIэмэ, сызщыпсэущтыр	673
Аужырэ зэолIыр	681
Бэджыхъ	685
Егъэзыгъэмрэ шIушIэмрэ	694

Нальбий Юнусович Куёк

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В ВОСЬМИ ТОМАХ

Том шестой

На адыгском языке

Редактор **С. М. Хабаху**
Художественный редактор **Н. Г. Федотова**
Технический редактор **М. А. Кипова**
Корректоры **М. Р. Чамокова, С. А. Шхафижева**
Компьютерная верстка **Н. К. Зинченко**

ИБ №41

Сдано в набор 30.09.2012. Подписано в печать 31.10.2012. Формат 84х108/32. Бумага офсетная. Гарнитура шрифта «TimesNewRomanCyr». Печать офсетная. Усл. п. л. 36,96. Уч.-изд. л. 27,0 Тираж 500 экз. Заказ 0.

Государственное бюджетное учреждение Республики Адыгея «Адыгейское республиканское книжное издательство». 385000, г. Майкоп, ул. Гоголя, 8.

Отпечатано с готового оригинал-макета в ОАО «Можайский полиграфический комбинат». 143200, Московская область, г. Можайск, ул. Мира, д. 93.